LIBRI SALOMONIS

PROVERBIA, ECCLESIASTES,

CANTICUM CANTICORUM.

SAPIENTIA, ECCLESIASTICUM.

CUM NOTIS

JACOBI BENIGNI BOSSUET,

EPISCOPI MELDENSIS.

VENETIIS, MDCCXXXII.

APUD JO. BAPTISTAM ALBRITIUM HIER. F.

Superiorum permissu ac privilegio.

ILLUSTRISS.MO AC REVERENDISS.MO D.NO

JOSEPHO CACCIÆ

NUPER ZACYNTI & CEPH. NUNC TRAGURIENSI EPISCOPO ETC.

JO. BAPTISTA ALBRITIUS TYPOGRAPHUS.

ECce tibi, Illustrissime Præsul, alterum Bossuetti Opus, nec minus eruditum, quam quod anno superiore dedi, nec te minus dignum. Illud tibi Romam eunti tamquam comitem adjeci; hoc redeunti obviam fit, & nova nomina novosque titulos gratulatur. In Urbe illa, quæ nihil fere admiratur, id contingere plerisque omnibus solet, ut eorum præsentia famam minuat; tuam auxit. Itaque te optimus ille Pontifex Benedictus XIII. incredibili benevolentia complexus est, donisque & honoribus cumulavit; Clemens vero XII. acerrimi judicii Princeps, ad alium Episcopatum, priore vix susce-

pto, inusitata quadam beneficentia transtulit. Enimvero singulari virtute ac prudentia praeditum esse oportet, qui utrique Pontifici tantopere placuerit, qui temporibus admodum diversis idem sit visus, quem prior illa, praesensque aula, ingenio studiisque dispar, eodem animo exceperit. Quod autem plurimi faciendum est, in tanta dignitatis amplificatione numquam oblitus sodalitii tui, nihil omisisti, quod ad ejus honorem & commodum pertineret; ut omnes intelligerent, te non modo spectare quo ires, sed etiam unde exires. Id demum sapere est, sequi adversus invidiam probe munire. Ex isto igitur fastigio, quo te Superi extulerunt, noli Bibliopolam despicere, qui suam operam suasque impensas tuis auspiciis promovere cupit, Episcopus nec sine litteris ferendus est, nec litterarum studiosus videbitur, si artem hanc nostram contemnat. Ego nervos omnes contendere statui, ut res bene cedat: sed multis praesidiis indigeo, quae nisi a summis viris, fama nominis & existimatione praeditis, sperari nequeunt. Te nunc appello, in quo uno praeter ceteros quiescere coepi, cui praela typosque meos commendavi, quem auspicem & auctorem mearum contentionum jam constitui. Fac pro animi tui magnitudine, ut ratum habeas, spesque nostras probando confirmes.

PRAE-

PRÆFATIO
IN PROVERBIA
SALOMONIS.

I. PRisci homines solebant moralem disciplinam tradere brevibus absolutisque sententiis, quæ animis infixæ ac per omnium ora vulgatæ proverbia vocarentur. Quæ cum passim ac nullo auctore ferrentur; non defuere postea qui dedita opera talia dictata conscriberent: hinc illæ apud græcos γνῶμαι, sive sententiæ, prodierunt: quo in genere apud illos princeps Phocylides: apud nostros Syrus atque alii claruere. Sed profecto verum istud est, optima quæque instituta ab antiqua & pia Hebræorum gente manasse, omnibusque sententiarum scriptoribus præisse Salomonem, cujus sententiæ cum maxime comparationibus constent, ideo hebraice, *misle*, sive parabolæ ac similitudines appellantur.

II. Cur autem illis sententiarum auctoribus ipsique Salomoni utilius visum sit, brevia quæ diximus decreta figere, quam de morum disciplina ordine quodam ac longa oratione disserere: ea statim causa occurrit, quod memoriam adjuvare vellent. Quo sane adjumento maxime indigebat puerilis ætas imbecilli judicio, firma promtaque memoria. Quæ cum sententias ore prius quam mente recoleret, accedente rationis luce, patrum sapientia atque experientia fruebatur, tenerisque pectoribus incoctam inolitamque vivendi regulam alte retinebat. quo etiam factum est, ut Sententiæ seu Proverbia Salomonis sæpe dirigerentur ad pueros, ac

matris etiam nomine commendarentur: ut pia sanctaque & blanda auctoritate ab ipsis etiam incunabulis repetita tenacius inhærerent.

Nec minus erat utilis maturiori ætati, illa sententiarum nullo fere nexu concisa & absoluta brevitas. Neque enim necesse erat, multa perlegendo longo se labore conficere, quod infirmis animis sæpe sit oneri ac tædio, sæpe etiam incommodo, aliis laboribus pro hujus vitæ conditione nimis urgentibus. Sententias autem brevi versiculo comprehensas, quovis dato spatio facile arripias: unamque aut alteram velut aliquot decerptos ex ornatissimo horto flosculos seligas. Licebit uno ictu oculi in unaquaque sententia explendescentem haurire veritatis lucem, & quocumque perrexeris parabilem circumferre sapientiam: hac alere mentem: hunc viæ ducem: hoc ingentibus curis habere solatium.

III. Neque tam congruum videbatur definiundo, dividundo, argumentando jejunam & exsuccam Philosophiam tradere, vivendique regulam ad certam quamdam methodum revocare, quam adhibere stimulos, brevibusque & aculeatis sententiis crebris velut ictibus incitare: quod etiam Apostoli frequentarunt, uti videre est Rom. XII. I. Thess. V. & alibi passim. Sic enim præcepta morum instimulandis animis varia congeruntur. Utile Salomoni visum ipsa varietate oblectari lectorem, diversisque imaginibus decreta sapientiæ iterari inculcarique, ne ad usum facilem comparata, ratiocinationum ac verborum circuitu frigescerent: quo etiam spectabat ipse Salomon dicens: (Eccles. XII. 11.) Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi: quibus verbis doceremur, & quam acriter impellerent, & quam alte hærerent, nec se avelli sinerent.

Hujus rei gratia, quod non modo Hebræorum magi-

giſtri, verum etiam S. Hieronymus Præfatione ad Iſaiam docuit, verſibus alligatæ Salomonis ſententiæ prodierunt: quod etiam extranei ſententiarum auctores imitati ſunt: eo quod id genus ſcriptionis & acriores ſtimulos adhibere, & memoriæ firmius inſigi ſoleat.

IV. Tanta autem pio Regi ſententiarum cura inerat, *ut locutus ſit parabolas* ad uſque *tria millia*, 3. Reg. IV. 32. quarum ſelectiſſimas in hunc librum ipſe compoſuit: alias per vulgi ora diſperſas ſub pio Rege Ezechia *viri ejus*, hoc eſt viri eruditi ab ipſo præpoſiti, collegerunt: Prov. XXV. 1. capite vero XXX. memorantur alii ſententiarum auctores, quas quidem ut ab ipſo Salomone mutuatas, certe eodem ſpiritu ſcriptas Salomonicis addiderunt. Aliæ denique ipſius Salomonis, ſub Lamuelis nomine, ad calcem libri appoſitæ: quas inter, egregia illa mulieris fortis commendatio reperitur: totaque iſta collectio, ut par erat, Salomonis titulo celebratur.

Multas autem ſententiarum collectiones factas indicare videntur multa iiſdem verbis repetita, varianteſque interdum ejuſdem ſententiæ lectiones: quæ lectori obvia admonere tantum; non etiam ſingillatim commemorare oportet. Quo etiam pertinere videtur illa Parabolarum in hebræo & LXX. haud uno loco diſcrepans ſeries: quod diſſolutæ ſententiæ, neque uno tempore aut auctore collectæ, non eodem ſemper ordine ferebantur.

V. Has ergo ſententias a tanto auctore Spiritu ſancto dictante conſcriptas, tantoque ſtudio a viris eruditiſſimis conquiſitas ſi perdidicerimus, nihil erit quod ad moralem Philoſophiam deſideremus. Et œconomica quidem multa reperiemus: quale illud: præpara opus: agrum cole: antequam de ædificando cogites, XXIV. 27. tum illud: ne uſuris pecunias coacerves:

ſed labore, parſimonia, agroque colendo & alendis gregibus, xxvii. 25. & ſeq. xxviii. 8. 19. quem ad locum pertinet tota illa mulieris fortis inſtitutio, multaque in hunc modum de bona piaque uxore conquirenda, de liberis, de ſervis in officio continendis: de non fidejubendo temere: de diligentia regendæ familiæ, ſervandiſque & colendis paternis poſſeſſionibus adhibenda, ipſaque re amplificanda per beneficentiam amoto ſordido quæſtu: aliiſque ſeduli patrisfamilias muniis. Politica vero, hoc eſt ea quibus regum regnorumque robur, dignitas, felicitas, publicorumque conſiliorum ratio commendatur, tanta ſunt, tam illuſtria, ut regem maximum atque optimum eumdemque ſapientiſſimum & regnandi artium peritiſſimum ſapiant. Caput illud: miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, xx. 28. grande & nobile ſatellitium: tum illud: firmabitur juſtitia thronus ejus, xxv. 5. en ſtabile fundamentum: & illud: in multitudine populi dignitas regis, xiv. 28. & illud: juſtitia elevat gentem: ibid. 34. &: rex juſtus erigit terram: illud denique, quo tota pœne tenendi gubernaculi cautio continetur: princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes miniſtros habet impios: iniquos, infidos, reipublicæ hoſtes, xxix. 4. 12. Hæc ad experimentum ſufficiant. quæ autem ad privatam vitam, quam vocant monaſticen, pertinent; eorum copiam, varietatem, plenamque & ad intima virtutum vitiorumque arcana penetranda ſapientiam verbis aſſequi non poſſumus. Ponamus exempli loco deſidiam: en ejus indoles: vult & non vult piger, xiii. 4. jacentem, ſomnolentum, neque quidquam ſedulo cogitantem vides. Vis hujus vitii incommoda? deſideria occidunt pigrum: neque enim huic umquam fir-

firma & certa voluntas, sed vani conatus velut in somniis: tota die concupiscit & desiderat; unde infirmus ac torpens animus pravis cupiditatibus in mortem ipsam rapitur, XXI. 25. 26. Vis vana suffragia omnia metuentis, atque ideo ad facillissima quæque cunctantis? dicit piger: leo est foris: in plateis sicarii, XXII. 13. Vis denique incitamenta & remedia veterni? ad formicam piger: usquequo piger dormies? quando consurges e somno? en egestas ad fores. VI. 6. 9. 11. & illud: consurgit diluculo qui quærit bona, XI. 27. aliaque in hunc morem, quibus hæc animæ pestis eliditur. Quid aliud vitium æque totam vitam inficiens, morumque emendationi inimicissimum, sibi placere? en ipsa res: non recipit stultus verba prudentiæ, neque quidquam nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus, XVIII. 2. tum hujus rei turpitudo ex virtute opposita: via stulti recta in oculis ejus: qui autem sapiens est audit consilia, XII. 15. hinc admonitio tam gravis quam brevis: noli esse sapiens apud temetipsum, III. 7. &c. Tum ubique inculcata correptionis atque increpationis utilitas: ab adulatione vero laquei: pestis: hinc ficta oscula; illinc salubre & expetendum vulnus, XXVII. 5. 6. XXIX. 5. excitique amici, ut præsente offensa veram sibi in futurum gratiam parent: qui corripit hominem, inquit, gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille qui per linguæ blandimenta decipit XXVIII. 23. Quid deinde supererat; nisi ut ille sibi placens atque adulatoribus deditus moneretur, ne malo suo doctus sero saperet, frustraque inclamaret illud: cur detestatus sum disciplinam, & increpationibus non acquievit cor meum? V. 12. quo nihil est efficacius, ut sui amore perditus a pessimo

mentis errore revocetur.

VI. Docendi autem ratio ea eſt, ut ad vivum pingat, & coram oculis ponat rerum imagines: en piger iterum, complicitis brachiis, manu ſub aſcella, quam vel ori admovere pigeat: ut cibos e cœlo velut expectare videatur, XIX. 24. XXVI. 15. aliæ ejuſmodi imagines uno verbo: aliæ paulo fuſiores: qualis inverecunda mulier cum ſuis ſagittis, retibus, venenatiſque blanditiis, paſſim: ubi etiam videre eſt cæcum juvenem bovis aut agni laſcivientis inſtar ductum ad victimam: ad vincula, neſcientem; VII. 21. 22. 23. en vini in vitro ſplendentis colorem vividum: ingredientis blanditias: ingreſſi, diffuſa venena: excitas libidines: mentem ab arce dejectam: dimiſſum clavum a manibus: edormitaque crapula rurſus ad compotores & vina properatum, XXIII. 31. illud egregium, contrariorum imagines plerumque ex adverſo oppoſitas, ut in conſpectu mutuo clarius innoteſcant: qualis eſt ſapiens compoſito vultu: in facie prudentis lucet ſapientia: ac ſtatim: oculi ſtultorum in finibus terræ, vagi, inſtabiles, in diverſa diſtracti, XVII. 24. præclarum etiam illud: totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: fanda infandaque effutit: ſapiens differt & reſervat in poſterum, neque ejus pectus facile exhaurias, XXIX. 11. neque illud conticeſcam: ſapientia callidi, ſive prudentis, intelligere viam ſuam: imprudentia ſtultorum errans, XIV. 8. unde illud conſequitur, ibid. 16. ſapiens timet & declinat a malo: ſtultus tranſilit & confidit. mitto brevitatem, quam nulla interpretatio repræſentare poſſit: mitto ſimilitudines eaſque concitas, queis totus liber ſcatet: huc accedit elegantia ſumma cum gravitate conjuncta, ut in illo: lingua mollis confrin-

fringit duritiem : ideſt reſponſa mitia quamvis exaſperatos animos : xxv. 15. affectus præſto ſunt : en ſapientiam omnes invitantem : omnibus obviam, & ab ipſo paterno ſinu ad nos deſcendentem : cui oblectamentum & luſus, orbis terrarum ornatus ; deliciæ, genus humanum ; unicum, ut ita dicam, ſtudium, bonis omnibus cumulare amatores, VIII. tu quoque reſponde amanti : dic ſapientiæ : ſoror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, VII. 4. nec deeſt vehementia : cui væ : cujus patri væ ? cui rixæ ? cui foveæ ? cui ſine cauſa vulnera ? cui ſuffuſio ſeu rubor oculorum ? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis ? XXIII. 29. ſed illud copioſius : iſtud uno verbo quam vehemens : ſtatue cultrum in gutture tuo : XXIII. 1. & iſtud : ne attingas parvulorum terminos, & agros pupillorum ne introeas : propinquus enim illorum fortis eſt : Deus ſcilicet, XXIII. 10. 11. Denique multæ ſententiæ ſua ſe ſimplicitate, ſuo veluti candore commendant, ut ipſa per ſe veritas valeat.

VII. His igitur evincimus, ut noſter Salomon non modo divina auctoritate, verum etiam acumine, copia, gravitate, cæteris in ſeculo ſententiarum auctoribus facile antecellat. Cum præſertim etiam illud accedat, quod eſt omnium optimum, ut veram ſapientiam, cultum ſcilicet ac timorem Dei veramque pietatem, & fundamenti loco ponat, & ubique commendet ; quam alii ſapientes nec fando noverint, aut primoribus tantum, ut ajunt, labiis deguſtaverint. Summa autem pietatis eſt, Dei mandata noctu diuque meditari : quod ipſe legiſlator Moſes inculcat his verbis : eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo ; & narrabis ea filiis tuis : &

meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens: & ligabis ea quasi signum in manu tua erntque & movebuntur inter oculos tuos: scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ, Deut. VI. 6. quo spectabat Salomon noster, cum diceret: liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo: cum ambulaveris, gradiantur tecum: cum dormieris, custodiant te: & evigilans loquere cum eis: quo quid utilius aut suavius? additque: quia mandatum lucerna est, & lex lux; & via vitæ, increpatio disciplinæ, VI. 21. 22. & seq. quo ex loco aliisque similibus ad Moysem perspicue alludentibus ab eoque deductis grave existit argumentum adversus eos qui per summam imperitiam aut inverecundiam Mosaicorum voluminum antiquitati detrahunt: quorum audacibus scriptis duos antiquissimos & maximos Israelitarum reges ex adverso opponimus: Davidem de lege ac Moyse memorantem quæ universa plebs caneret: Salomonem etiam scribentem sententias quæ omnium manibus tererentur: nihil ut Mose ejusque scriptis notius ac celebratius esse potuerit.

Hæc igitur nostri Salomonis vera sapientia est, ut Dei lege præceptisque nitatur: quo fit etiam illud, ut a Deo parente optimo non modo doceri, verum etiam castigari æquo animo feras: quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi, III. 12. cujus rei fons est, quod omnia bona malave, hoc est, res prosperæ & adversæ, Deo auctore proveniunt; dicente Salomone: sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur, XVI. 33. ut profecto res humanæ quantacumque obscuritate versentur, misceantur, in fi-

nem

nem a Domino præstitutum exeant: verumque illud sit: cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus, ibid. quin etiam cor ipsum in manu Domini, XXI. I. unaque est ratio expediendæ salutis, si Deo nos nostraque omnia permittamus. Quæ & alia id genus sapientissimus Salomon tanta auctoritate, veritate, profunditate exequitur, ut in illius parabolis facile agnoscas illius spiritus magisterium, qui omnia scrutatur etiam profunda Dei, 2. Cor. II. 10.

VIII. Interim meminisse nos oportet, pro veteris testamenti ratione, hic ubique adhiberi promissiones minasque temporales: cæterum spiritualis homo, hoc est christianus, a terrenis divitiis ad cœlestis regni opes se eriget, cum & ipse Salomon divitiarum vanitatem vel hoc uno verbulo tam perspicue retegat: quid enim prodest stulto habere divitias; cum sapientiam emere non possit? XVII. 16. cui suppar illud: melius est pauper in simplicitate sua, quam dives insipiens: XIX. I. & illud: est quasi dives, cum nihil habeat: & est quasi pauper, cum multis in divitiis sit, XIII. 7.

IX. Superest ut dicamus aliquid de antiquis versionibus. Antiquissima autem est quæ LXX. dicitur. Ea quam longe ab hebræo deflectat, omnes eruditi norunt: cujus rei causas singulas inquirere immensi esset operis, & a nostro instituto penitus alieni. Sufficiat nobis ex LXX. proferre, quæ veræ interpretationi constituendæ lucem afferant. Causas autem generales easdem afferimus, quas in psalmorum Præfatione fusius memoratas, in lectoris gratiam contrahere hic libet: prima est, antiquissimæ linguæ & pridem obsoletæ ingenium atque indoles brevitatis

amans,

amans, atque, ut ita dicam, alieni cujusvis sermonis præsertim laxioris ac fusioris impatiens, qualem linguæ nostræ postulant: tum ejusdem linguæ non satis perspecta concinnitas atque proprietas, verborumque & phraseum ac particularum virtus; quo mirum in modum interpretes variant: postea variantes jam inde ab antiquo atque ab ipso, ut ita dicam, initio lectiones, librariorum nonnumquam dormitantium errore aut incuria: sæpe etiam mutatione levissimorum apicum in simillimis literis: postremo quod LXX. interpretes obscura, ambigua, suspensa supplent, in his quidem libris maxime, sæpe etiam commentatoris magis quam interpretis funguntur officio: quod interdum, sed parcius & temperatius vulgatæ nostræ contigit, ut suis locis indicamus. Quidni autem suspicemur, siquidem id verum est quod doctiores putant, LXX. illos eruditos senes ad Ptolemæum missos, solius Pentateuchi versionem edidisse: alios interpretes, non omnes æque eruditos, interdum ab hebraici sermonis virtute deficere potuisse? utcumque est, certum illud, nihil occurrere noxiæ diversitatis. Immo vero in Proverbiis harum varietatum hunc fructum capimus: quod multas easque egregias atque analogiæ fidei congruentes habeamus sententias, quibus scripturæ ubertas maxime commendetur, nullo ipsius summæ damno, ut alibi monuimus. (diss. in ps. cap. IV.)

Septuaginta versionem ipsa primum commendat antiquitas, quod diutissime ante Christum natum per omnes fere synagogas obtinuit: quod ab Apostolis frequentata, plerisque etiam Proverbiorum locis inde mutuatis, ut suo loco notabimus: quod ab Ecclesia orientali perpetuo usu retenta: a latina quoque

que tamdiu; donec tot licet fulta præsidiis, egregia Sancti Hieronymi opera hebraicæ veritati cessit. Et quidem veterem illam latinam versionem ex LXX. deductam rivulis, innumerabiles patrum latinorum loci repræsentant, maxime Sancti Ambrosii, ac præsertim in Officiorum libris: apud quem etiam ejusdem versionis integra capita libro de Salomone reperimus. A sancto Hieronymo aliam ex hebræo institutam versionem, vel ille quem huic libro præfiximus, prologus doceat: ex qua versione vulgatam nostram fere constare non est dubium. Hanc autem versionem non modo subsecutæ Ecclesiæ ac Synodi Tridentinæ: verum etiam jam inde ab initio, sancti Augustini inde specula sua compingentis commendat auctoritas. Cur autem Hieronymus nonnumquam ab hebræo differat, in Ecclesiaste commodior erit dicendi locus, resque omnis patebit clarius, edito quem eruditi piique Benedictini apparant Hieronymi canone.

X. De notarum nostrarum ratione dicere superfluum videretur, nisi quidam amicorum non nihil ab earum brevitate metuerent tardioribus ingeniis, ne dicam indiligentioribus: si tales futuræ essent quales in Psalmos fuerunt. Nos autem, quantum assequi datum est, concisa perspicuitate contenti, ita lectorem adjuvandum suscipimus in obscurioribus sive profundioribus locis, ut ipse ex aliis per se se aliquid extundat, & quæ notis desint attentione suppleat ac diligentia. neque curiosa aut longe accersita sectamur, sed necessaria. Studiosis certe clavim in manus damus, quam non ipsam magni fieri, sed quæ ea reserarentur, scripturam nempe ipsam pulcram ac splendidam videri volumus: neque oppri-

opprimere aggredimur commentariorum mole vividos scripturæ sensus. Sua certe grandioribus scriptis constet utilitas: nos vero non id agimus: neque cibos ad satietatem oggerimus: sed acuere nitimur meditandi quærendique cupiditatem ipsa Scripturæ copia ac veritate satiandam. Ne quid tamen negligamus quod ad excitanda & juvanda pro nostra facultate Scripturarum studia pertineat, en paulum amplificamus notas, & quasi liberiore campo currimus: exempla memoramus: Salomonis eumque secuti Ecclesiastici & libri Sapientiæ sententias usui accommodamus: scripturas scripturis copiosius illustramus: interim lectorem optamus tam diligentem fieri, ut notis quam minimum indigeat.

Rursus autem non deerunt qui prolixitatem reprehendant, universim quidem in Canticum Canticorum: speciatim vero in quosdam Ecclesiastæ atque Ecclesiastici locos. Ac de Cantico quidem, æqui Judices facile concedent ut dicatur copiosius, cum ubique geminus asserendus sit sensus, historicus alter sive proximus de Salomonis ac sponsæ Ægyptiacæ: alter allegoricus & mysticus de Christi & Ecclesiæ sanctarumque animarum beato conjugio castisque deliciis: uterque reconditissimus, allegoricus vero quam maxime, quem in hoc libro non modo dignitate ac veritate potiorem, verum etiam a Spiritu sancto præcipue spectatum uno ore consentiunt. In hac autem allegoria prosequenda, non nostri sed Patrum sensus exponendi erant, ne in tam gravi argumento nostris arbitriis sine fine modoque ludere videremur: quod genus interpretandi copiosum esse oportet, cum tot ac tanta occurrant in eam rem dicta a Patribus & interpreti-

bus,

bus, ut & in ipso delectu laboret animus, & ipsam segetem amplam esse necesse sit, tametsi optima quæque ac selectissima colligamus.

De cæteris vero notis prolixioribus alia ratio est. Aut enim historica aut dogmatica quædam persequenda fuerunt: atque historica quidem in Ecclesiastico: (XXXVI. L. LI.) quæ si paucis ageremus, nullam rebus lucem, nullam lectori studioso opem allaturi eramus. Dogmatica vero nonnulla in Ecclesiastæ atque Ecclesiastici uno vel altero loco paulo copiosius tractari oportuit (Eccl. XII. 7. Eccli. LI. 14.) ubi necessario castigandi veniebant qui in interpretandis illis a fidei regula aut patrum sensibus abhorrerent. Quæ quidem ut parce fieri, ita ubi res postulabat, non prorsus prætermitti debere duximus.

XI. Non pigebit autem hic ad calcem apponere quædam vulgatæ nostræ glossemata, eosque hebraismos qui passim occurrant cum in Salomonicis, tum etiam, ut semel hunc absolvamus locum, in Sapientia & Ecclesiastico. atque animam quidem hebraica phrasi pro persona positam omnes norunt: cor pro intellectu sumitur: callidus, versutus, astutus, in bonam fere partem, pro cauto, prudente, sapiente: derisor, illusor, contemtor, prævaricator; pestilens, impius, malum & nequam sonant: quo genere nequitiæ, res subjecta determinat: disciplina, doctrinam: indisciplinatus indoctum denotat: requies sæpissime pro cessatione ponitur: requievit pro cessavit; nonnumquam active pro cessare fecit: infernus pro sepulcro, ut in tota scriptura passim: hereditare pro sortiri: interdum active

pro

pro sortiri facere : ut est illud Eccli. xvii. 9. legem vitæ hereditavit illos : idest hereditare, sive sorti habere fecit : panis pro alimentis, atque aliis vitæ sustentaculis : confessio pro laude : minoratio pro damno sive diminutione, atque hæc quidem pervulgata : obscuriora ista in Ecclesiastico, obductio, obductus, pro impetu hostili, immissisque sive illatis calamitatibus : alicujus rei continens, pro compote : datus pro datione ac dato sive dono : istud vero obscurissimum, natio pro nativitate, pro sobole, pro agrorum sive arborum fructu ac proventu : quo etiam sensu, generatio, generationes ; ut in illo : a generationibus meis implemini : Eccli. xxiv. 26. hoc est, sapientiæ, tamquam agri feracissimi aut arboris præcellentissimæ, fructibus ac frugibus. Quo etiam loco notanda venit præpositio a, ut & aliæ de, ex, cum, sæpe omissæ, sæpe superfluæ; unde in sermone ex defectu sive redundantia obscuritas. jam ex græca quoque phrasi illud frequentissimum : infinitivus pro gerundio, ut illud : posuit cor suum ostendere illis : Eccli. xvii. 7. id est ad ostendendum, sive ut ostenderet : tum illud : Dei nomen sæpe supplendum ; quale est illud : deprecatio pauperis ab ore ad ejus aures pervenit : nempe Dei : Eccli. xxi. 6. quod est familiare hebræis : eo quod Deus semper debeat esse menti præsentissimus ac facile subintelligendus : unde etiam illud : ibidem xxvii. 1. qui quærit locupletari avertit oculum, supple a Deo, seu, quod idem est, a lege. denique illud : in comparationibus ac similitudinibus multa supplenda quorum exempla invenias, Proverb. xxv. imprimis,

mis, comparandi & comparationes reddendi particulæ, ideſt quemadmodum, ſic, & cæteræ, quarum loco hebræi paſſim ſubſtituunt conjunctivam, &, ut in illo: ventus aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem, ℣. 3. interdum hanc etiam ſupprimunt: nubes & ventus & pluviæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non implens, ibid. 14. quod ſæpe non levem difficultatem parit, ut in illo: amittit pallium in die frigoris: acetum in nitro: qui cantat carmina cordi peſſimo, ſive afflicto, ibid. 20. quæ perſpicua fiunt, ſi particulas comparandi ſuppleveris, ut ad eum locum & alibi fecimus: ſæpe etiam aliquid ſupplendum in rebus ad quas fit comparatio, ut in eodem verſu: item ibid. 19. dens putridus & pes laſſus, qui ſperat ſuper infideli: ſic ſupplendum: qualis eſt qui dente putrido ac pede laſſo utitur, talis is qui ſperat ſuper infideli: & ibid. 16. 17. mel inveniſti, comede quod ſufficit tibi, ne forte ſatiatus evomas illud: ſubtrahe pedem tuum de domo proximi, nequando ſatiatus oderit te: tamquam diceret: ſicut qui mel nimium comedit, ad ſatietatem ac vomitum adducitur, ita te proximus ejiciet & evomet, ſi plus æquo te ingeſſeris. Omiſſum etiam interdum alterum comparationis membrum, puta ipſa redditio ſive applicatio, ut in illo: diligenter agnoſce vultum pecoris tui, Prov. XXVII. 23. omiſſa applicatio ad eos qui hominum ſive rationalis gregis curam gerant, & apud Eccleſiaſten, X. 8. qui fodit foveam: qui diſſipat ſepem &c. omiſſa redditio, quam ad eum verſum ſuppletam videre erit. Sic illo Eccleſiaſtici XXVI. 15.

ſicut

ſicut viator ſitiens ; &c. ſupplenda applicatio propter eam cauſam quam ad eum locum diximus. Univerſim apud hebræos, alioſque orientales ſupplenda multa: valetque id quod monemus Præfatione in Pſalmos cap. IV. 24. VII. 38. tenuia hæc & obvia: ſed parvulos quoque adjuvare oportet, ut ſine offendiculo præclaras percurrant ſententias.

SANCTI HIERONYMI
PRESBYTERI
PRÆFATIO IN LIBROS SALOMONIS
ad Chromatium & Heliodorum Epiſcopos.

JUngat Epiſtola, quos jungit ſacerdotium, immo charta non dividat, quos Chriſti nectit amor. Commentarios in Oſee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poſcitis, ſcripſiſſem, ſi licuiſſet præ valetudine. Mittitis ſolatia ſumtuum: notarios noſtros & librarios ſuſtentatis, ut vobis potiſſimum noſtrum deſudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diverſa poſcentium: quaſi aut æquum ſit, me, vobis eſurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam præter vos, obno-

obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum: *misle*, quas hebræi Parabolas, vulgata autem editio Proverbia vocat: *Cohelet*, quem græce Ecclesiasten, latine concionatorem possumus dicere: *Sir hassirim*, quod in nostra lingua vertitur Canticum Canticorum. Fertur & Panaretos Jesu filii Sirach liber, & alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorem, hebraicum reperi: non Ecclesiasticum: ut apud latinos, sed Parabolas prænotatum; cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum: ut similitudinem Salomonis, non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud hebræos nusquam est; quin & ipse stylus, græcam eloquentiam redolet: & nunnulli scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant. Sicut ergo Judith, & Tobiæ, & Maccabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis; non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Si cui sane septuaginta Interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. Neque enim nova sic cudimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligentissime legerit, sciat magis nostra scripta intelligi, quæ non in tertium vas transfusa coacuerint; sed statim de prælo purissimæ commendata testæ, suum saporem servaverint.

SAN-

SANCTI ISIDORI PELUSIOTÆ

Lib. IV. Epiſtola XL.

De tribus Salomonis libris.

QUoniam ordinem trium Salomonis librorum diſcere cupis, ſcito unum illorum docere virtutem moralem: alterum oſtendere, quam ſit vanus labor eorum, qui rebus hujus vitæ nimis attendunt: tertium denique, amorem quo erga res divinas prædita ſit illa anima, quæ ſuperiora jam didicit. Atque hæc ratio eſt ordinis, quare illud quidem primo loco, iſtud autem ſecundo, hoc denique tertio collocatum ſit opus. Qui autem in ethicis probe ſe geſſit, dum Proverbiorum ſcriptoris diſcipulus fuit, de eo metuendum non eſt, ne ad Canticum Canticorum delatus in carnalem & vulgarem amorem incidat: quin potius futurum eſt, ut ad purum ac divinum illum ſponſum quaſi quibuſdam alis efferatur, qui beatos pronuntiat eos qui tali ſunt amore vulnerati. Moneo itaque adoleſcentes, ne prius tertium attingant opus, quam in prioribus duo-

duobus præclare se gesserint. Absurdum enim, vel potius nimis temerarium & audax est negotium, & a mysticis legibus abhorrens, ut in adyta insiliant, sesseque penetrent, qui ne vestibulis quidem sint adhuc digni. Quemadmodum enim in templo ea quidem quæ foris erant, omnibus adire licebat: quæ vero intus erant sacra, quæ velo comprehendebantur obtesta, quamvis alioquin adiri poterant, tamen a vulgo non consecrato & profano adiri non poterant: quæ denique intima erant sancta sanctorum, & sacratissima sacra, ad ea nec illis quidem patebat aditus, qui vitam agerent inculpatam, sed soli fas erat ingredi summo sacerdoti, qui nimirum seipsum consecrarat, & omnem mortalem rugam deposuerat. Sic etiam erga hosce Salomonis libros affecti esse debent adolescentes: & primum quidem omnium splendere morum virtute: deinde vero rerum ad hanc vitam pertinentium nullitatem atque inanitatem condemnare: & sic demum ea attingere, quæ vulgus hominum assequi nequit. Nam qui extra septa esse debeant, si temerario ausu in sacra divina non initiati irruere præsumserint, penas dabunt extremas.

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato: *Libri Salomonis Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum. Sapientia, Ecclesiasticum. Cum Notis Jacobi Benigni Bossuet, Episcopi Meldensis*, non vi essere cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giovambatista Albrizzi q. Girolamo Stampatore* che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Ottobre 1729.

(Gio: Francesco Morosini Cav. Rif.

(Andrea Soranzo Proc. Rif.

(

Agostino Gadaldini Segr.

LIBER PROVERBIORUM.

CAPUT PRIMUM.

Parabolarum utilitas : fundamentum sapientiæ, Dei timor & cultus : majorum doctrina : impiorum illecebræ : casus : sapientia blanda hominum invitatrix : ad extremum contemtores terret.

1 PARABOLÆ Salomonis filii David, regis Israel.

2 Ad sciendam sapientiam & disciplinam :

3 ad intelligenda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, justitiam, & judicium, & æquitatem :

4 ut detur parvulis astutia, adolescenti scientia & in-

1. *Parabolæ Salomonis* : titulus antiquorum more cum ipso textu conjunctus.

3. *Ad intelligenda verba prudentiæ* : intelligentiæ. heb. *Binah & suscipiendam eruditionem doctrinæ*: disciplinam.heb. *Mousar*: ut supra ℣. 2. Monet eos quos imbuit, ut non solum sapientiam quam ipsi perceperint, amplecti ... sed etiam verbis prudentium auscultare & hæc intelligere curent. Beda. *justitiam & judicium & æquitatem* : rectitudines. heb. in justitia, actio recta secundum regulam veritatis; in judicio, discretio boni & mali, dum agimus cum proximo; in æquitate, rectitudo mentis : cum sincera intentione Deo placere contendimus. Idem.

4. *Ut detur parvulis* : non tantum provectioribus & rerum experientia doctis; verum etiam parvulis : juxta illud : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis Psal. XVIII. 8. parvulos dicit sensu simplices, & qui nuper sapientiæ aures accommodare cœperunt : Beda. *Astutia* : cautela diligens quæ rudibus & incipientibus necessaria. *Adolescenti scientia* : puero, heb. qui jam aliquantum in eruditione profecerit. Beda. *& intellectus*: cogitatio : solertia, heb. ut im-

intellectus.

5 Audiens ſapiens, ſapientior erit:& intelligens, gubernacula poſſidebit.

6 Animadvertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum.

7 Timor Domini principium ſapientiæ: ſapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.

8 Au-

---

provida ætas his inſtructa conſiliis ſenum æquet prudentiam, juxta illud: ſuper ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi. Pſal. cxviii. 100.

5. *Audiens ſapiens, ſapientior erit.* Hactenus rudimenta; nunc incrementa ponit: ut non modo imperitis, puta pueris; verum etiam doctis, ſapientiæ ſtudium neceſſarium eſſe videatur. Significat autem neminem uſque adeo eſſe ſapientem, ut non ei ſapientia doctrinaque addi poſſit: ſicut ait Paulus: creſcentes in ſcientia Dei. Col. II. 10. *Gubernacula poſſidebit. Tachboulot*: conſilia. heb. gubernandi rationem, artem qua velut arrepto clavo navem dirigat.

6. *Animadvertet parabolam*: ut intelligat. heb. *& interpretationem.* alioquin fiet illud quod ait Propheta: auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis: Iſ. VI. 9. referente Matthæo: XIII. 14. unde diſcipuli ad Dominum: ediſſere nobis parabolam. ibid. 3. Pro interpretatione, alii vertunt facundiam. lxx. vero obſcurum ſeu tenebroſum ſermonem, quem ſcrutari oporteat, altius latente ſenſu. atque his libri aperit ſcopum. *Ænigmata eorum.* Parabola, comparatio, ut jam diximus: ænigma vero quæſtio obſcurior quæſitis verborum involucris tecta. Exemplum parabolæ Judic. IX. 8. de arboribus regem electuris: ænigma autem ibid. XIV. 14. eſt Samſonis illud: de comedente cibus, & de forti dulcedo. Antiquos ſapientes parabolis, problematiſque atque ænigmatis ludere ſolitos, habes etiam apud græcos ſcriptores, præſertim, ni fallor, in Plutarchi Convivio.

7. *Timor Domini.* Propoſito egregii operis inſtituto, nunc rem ipſam aggreditur. ac primum adhortatur ad ſapientiam uſque ad caput X. hic autem ſtatim ponit veræ ſapientiæ fundamentum, qui eſt timor Domini ſeu verus Dei cultus: ſicut eſt apud Jonam, I. 9. Hebræus ego ſum, ac Deum cæli timeo. repetitum infra IX. 10. & alibi ſæpe. Recte etiam illud, paſſim apud Auguſtinum: quod a timore pœnæ inducamur ad amorem juſtitiæ, quæ perfecta ſapientia eſt.

8 Audi, fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ:

9 ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

10 Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis.

11 Si dixerint: Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra:

12 deglutiamus eum sicut infernus viventem, & integrum quasi descendentem in lacum.

13 Omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis.

14 Sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrum.

15 Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum a semitis eorum.

16 Pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem.

17 Frustra autem jacitur rete ante oculos pennatorum.

18 Ipsi quoque contra sangui-

8. *Audi, fili mi.* Caput veri cultus, retinere traditam a majoribus doctrinam: sicut dicebat Moses: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi. Deut. XXXII. 7. & infra: ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui. Proverb. XXII. 28.

9 *Ut addatur gratia*, decor seu corona, *capiti tuo, & torques collo tuo*: justitia tibi gloriæ & ornamento erit. vide infra III. 3. VI. 21.

10 *Si te lactaverint peccatores*: id est, pellexerint. Propositis quærendæ sapientię caussis, nunc amovet obstacula: orditur autem ab avaritia, quæ malorum omnium radix, teste Paulo 1. Tim. VI. 10.

11 *Abscondamus tendiculas contra insontem frustra*: gratis: LXX. ἀδίκως. Alii impune. vide infra ℣. 17.

12 *Sicut infernus*: sepulcrum, ut in scripturis passim.

14 *Sortem mitte nobiscum*: velut ad partiendam prædam. *Marsupium unum sit*: alia quidem sortiamur: communicemus vero pecuniam. Specie amicitiæ ac fidei ducunt; communia enim amicorum omnia.

17 *Frustra jacitur rete*: impune. LXX. non injuste: reprehensione nulla: homines tamquam aves capiamus, nullo utrorumque discrimine.

18 *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur*. Dum alios capere moliuntur, ipsi se in

guinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas.

19 Sic semitæ omnis avari, animas possidentium rapiunt.

20 Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam:

21 in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua, dicens:

22 Usquequo parvuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiam?

23 Convertimini ad correptionem meam: en proferam vobis spiritum meum: & ostendam vobis verba mea.

24 Quia vocavi, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.

25 Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis.

26 Ego quoque in interitu vestro ridebo: & subsannabo, cum vobis id quod

---

in laqueos induunt: canente Psalmista: incidit in foveam quam fecit: Psalm. VII. 16. & iterum: qui diligit iniquitatem odit animam suam. Psal. x. 6.

19. *Sic semitæ omnis avari.* Sic avari suis in semitis sive astutiis, pravisque molitionibus comprehensi, ab ipsa quā possidere videntur pecunia, possidentur, rapiunturque ad interitum.

20. *Sapientia foris prædicat.* Aliud argumentum conquirendæ sapientiæ, ipsa facilitas: quòd obvia omnibus ac patens ultro occurrat quærentibus.

21. *In capite turbarum*: in triviis, in locis frequentissimis. *In foribus portarum*: arcium. alii murorum & ita lxx. quod in portis fieret consessus publicus.

22 *Usquequo parvuli diligitis infantiam*: quemadmodū infra IX.6. relinquite infantiam & vivite. *Stulti quæ sibi sunt noxia*: rectè: omnis enim malus, stultus: stultus autem sibi noxius. At heb. simplicius: usquequo imperiti diligitis imperitiam, stulti stultitiam, seu derisores derisionem? qua voce non tantum stultitia, sed etiam impietas designatur. Derisores autem, queis vita nil nisi lusus. Sap. XV. 12.

23. *Proferam vobis spiritum meum*: sensum, vocem: sicut infra XXIX. 11. totum spiritum suum profert stultus.

24. *Vocavi & renuistis.* Locus a comminatione. *In interitu vestro ridebo*: piis etiam ultro insultantibus ac dicentibus: ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum: Psal. LI.

quod timebatis advenerit.

27 Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia:

28 tunc invocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non invenient me:

29 eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint,

30 nec aquieverint consilio meo, & detraxerint universæ correptioni meæ.

31 Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.

32 Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.

33 Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.

---

11. 8. Deo quoque irridente & increpante: ecce Adam, quasi unus ex nobis. Gen. III. 22.

32. *Aversio parvulorum interficiet eos.* Peribunt, quod puerorum atque imperitorum exemplo, a sapientiæ consilio auditum averterint. *Et prosperitas stultorum perdet illos*: tranquillitas: impunitas. Ita enim putant bene sibi omnia per nequitiam eventura.

CAPUT II.

Sapientia bona confert: arcet mala: lucem affert: abstrahit à voluptatibus & muliebribus illecebris.

1 FILI mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te,

2 ut audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.

3 Si enim sapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ:

4 si quæsieris eam quasi pe-

---

1. *Si mandata absconderis penes te*: quasi rem pretiosissimam: quo sensu: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Psal. CXVIII. 11.

4. *Si quæsieris eam quasi pecuniam*: pari studio: pari labore: unde sequitur: *& sicut the-*

pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam:

5 tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies:

6 quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia.

7 Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter:

8 servans semitas justitiæ, & vias sanctorum custodiens.

9 Tunc intelliges justitiam,& judicium, & æquitatem, & omnem semitam bonam.

10 Si intraverit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit:

11 consilium custodiet te, & prudentia servabit te,

12 ut eruaris a via mala, & ab homine qui perversa loquitur:

13 qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas:

14 qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis:

15 quorum viæ perversæ sunt, & infames gressus eorum.

16 Ut eruaris a muliere alie-

---

thesauros effoderis illam: ut alte reconditam. Sic David: in via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis: & iterum: dilexi mandata tua super aurum purissimum: denique: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa: Psal. cxviii. 14. 127. 162. vide infra iii. 14. 15.

7. *Custodiet rectorum salutem . . . gradientes simpliciter.* En illa duo quæ passim scriptura conjungit: rectitudo cordis ad normam compositi: & morum simplicitas: sine fraude, sine fuco: quemadmodum sanctus Job i. 1. vir simplex & rectus ac timens Deum: cum e contra malorum hominum viæ, distortæ sive abnormes, perversæque sint: ut habes infra 12. 13. 14. 15. & toto libro passim.

9. *Tunc intelliges justitiam, &c.* de quibus supra 1. 3.

13. *Vias tenebrosas*: luce veritatis ac justitiæ destitutas: unde passim in scripturis, filii lucis, filii tenebrarum; dicente Domino; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Joan. viii. 12. vide infra iv. 19.

15. *Quorum viæ perversæ sunt*: obliquæ, distortæ, tortuosæ: rejecta quippe norma. *Et infames gressus eorum*: turpes. heb. recedentes, devii.

16. *Ut eruaris a muliere aliena.*

aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos,

17 & relinquit ducem pubertatis suæ,

18 & pacti Dei sui oblita est: inclinata est enim ad mortem domus ejus, & ad inferos semitæ ipsius.

19 omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ.

20 Ut ambules in via bona: & calles justorum custodias.

21 Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea.

22 Impii vero de terra perdentur: & qui iniquè agunt, auferentur ex ea.

---

na. Aliud obstaculum à lenociniis voluptatum atque impudicis amoribus. Idem locus pertractatur cap. v. vi. vii. ix. xxiii. 27. 28:

17. *Ducem pubertatis suæ*: virum cui virgo nupsit: quo sensu apud Homerum κουριδίην ἄλοχον. Sic etiam animæ instabiles, seductæ ab hæreticis, excidunt a simplicitate quæ est in Christo, cui ut casta virgo erant traditæ. 2. Cor. xi. 2. 3.

18. *Et pacti Dei sui oblita est*: legis, adulteria prohibentis. *Inclinata est*: depressa, declivis. ch. in fovea lubrica.

19. *Non revertentur*: ut qui in ferarum speluncam inciderint: neque umquam ad se redibunt, pravis inescati libidinibus & voluptatibus mersi.

20. *Ut ambules in via bona*. Redit ad ℣. 11. prudentia servabit te: 12. ut eruaris a via mala. 16. a muliere aliena. &: *ut ambules in via bona*: hæc enim omnia consequeris, si prudentia te regat.

CAPUT III.

Vita: rerum copia, veraque divitiæ, ac perfecta securitas, per sapientiam: beneficentia commendatur, 27. 28. malos perdit Deus: bonis benefacit.

1 FILI mi, ne obliviscaris legis meę, & præcepta mea cor tuum custodiat:

2 longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pa-

---

2. *Longitudinem dierum*. Aliud argumentum conquiren-

pacem apponent tibi.

3 Misericordia & veritas te non deserant: circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui:

4 & invenies gratiam & disciplinam bonam, coram Deo & hominibus.

5 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

6 In omnibus viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos.

7 Ne sis sapiens apud temetipsum: time Deum, & recede a malo:

8 sanitas quippe erit umbilico tuo, & irrigatio ossium tuorum.

9 Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei:

10 & implebuntur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

11 Disciplinam Domini, fili mi ne abjicias: nec deficias, cum ab eo corriperis:

12

dæ sapientiæ, a divinis pollicitationibus ac mercede promissa: qualis illa est: honora patrem & matrem, ut longo vivas tempore. Deut. v. 16. quod & ad cætera præcepta protenditur ut bene sit tibi, & longo vivas tempore. ibid. xxi. 7. & iterum: pondus habebis justum & verum, ut multo vivas tempore. ibid. xxv. 15. & alibi passim. *Et pacem*: alia merces. Non enim est pax impiis: & : impii sicut mare fervens: inquieti ac velut turbinibus acti: & : væ impio. Is. iii. ii. xlviii. 22. lvii. 20. 21. quod etiam Salomon copiosius exequetur hic: 23.

5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*: quod est ℣.7. *Ne sis sapiens apud temetipsum*. Paulus: nolite esse prudentes apud vosmet ipsos. Rom. xii. 16. perdam enim sapientiam sapientium: 1. Cor. 1. 19. ex Is. xxix. 14. unde Christus factus est nobis sapientia a Deo, & justizia, & redemptio: ut, quemadmodum scriptum est: qui gloriatur, in Domino glorietur. ibid. 30.

8. *Umbilico tuo*. Per umbilicum & ossa, interiores quæque & firmiores partes designantur, quibus maxime valetudo continetur. *Et irrigatio ossium tuorum*: pinguedo, medulla.

10. *Implebuntur horrea tua*: alia merces, rerum omnium copia: passim apud Mosen ac præsertim Levit. xxvi. 4. 10. altiore sensu: tamquam nihil habentes & omnia possidentes. 2. Cor. vi. 10. quem sensum habes postea ℣.14. 15. & seqq.

14

12 quem enim diligit Dominus, corripit: & quasi pater in filio complacet sibi.

13 Beatus homo, qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia:

14 melior est acquisitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & purissimi, fructus ejus:

15 pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari.

16 Longitudo dierum in dextera ejus, & in sinistra illius divitiæ, & gloria.

17 Viæ ejus viæ pulcræ, & omnes semitæ illius pacificæ.

18 Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus.

19 Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit cœlos prudentia.

20 Sapientia illius eruperunt abyssi, & nubes rore concrescunt.

21 Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis: custodi legem atque consilium:

22 & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis.

23 tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget:

24 si dormieris, non timebis: quiesces, & suavis erit somnus tuus.

25 ne paveas repentino ter-

---

14. *Melior est acquisitio*; heb. negotiatio, *ejus negotiatione argenti*: eodem ubique vocabulo; *& auri primi*: & præ auro *fructus ejus*: proventus, sapientiæ scilicet.

15. *Pretiosior cunctis opibus*: gemmis, margaritis. heb.

18. *Lignum vitæ*: longa vita, ut ℣. 2. 16. allusum ad illud lignum vitæ in Paradiso: Gen. II. 9. III. 22. ut & infra XIII. 12. XV. 4.

19. *Dominus sapientia fundavit terram*; alia commendatio sapientiæ ab operibus; quod copiosius explicat infra VIII. 22.

20. *Eruperunt abyssi*; fontes & flumina per terræ venas meant & emanant; *nubes rore concrescunt*; aer stillat roribus: heb. aquæ supremæ & infimæ æque deducuntur Dei sapientia.

21. *Custodi legem*; quod alii vertunt, essentiam: eodem apud hebræos sensu.

23. Aliud argumentum: vera securitas per sapientiam, de qua securitate; 24. 25. 26. & antea, 2. 17. Summa: securæ conscientiæ, secura omnia sub Deo custode.

25. *Ne paveas repentino terrore*: unde illud; Dominum non-in

terrore, & irruentes tibi potentias impiorum.

26 Dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris.

27 Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac:

28 Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere: cras dabo tibi: cum statim possis dare.

29 Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.

30 Ne contendas adversus hominem frustra, cum ipse tibi nihil mali fecerit.

31 Ne æmuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus:

32 quia abominatio Domini est omnis illusor, & cum simplicibus sermocinatio ejus.

33 Egestas a Domino in domo impii: habitacula autem justorum benedicentur.

34 Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gratiam.

35 Gloriam sapientes possidebunt: stultorum exaltatio, ignominia.

---

invocaverunt; illic trepidaverunt timore ubi non erat timor Psal. XIII. 5. contra de piis: scutó circumdabit te veritas ejus non timebis a timore nocturno; Psal. xc. 5.

28. *Cras dabo*: recte hic commemorant Antiochum illum, cui cognomen ὁ δώσων: quod semper daturus, nunquam dans; vanis pollicitationibus ludificaret amicos.

30. *Ne contendas adversus hominem frustra*: de rebus nihili: sive immerito; gratis. Si quis enim videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. 1. Cor. XI. 16.

32. *Quia abominatio Domini est omnis illusor*: perversus ὁ παράνομος, lxx.

33. *Egestas a Domino in domo impii*: maledictio, κατάρα, lxx.

34. *Deludet illusores*: quæ ipsa est sententia memorata a Jacobo & Petro, juxta lxx. his verbis: Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. Jac. IV. 6. 1. Pet. v. 5.

35. *Stultorum exaltatio, ignominia*. Stulti exaltant ignominiam, heb. lxx. insipientia enim eorum, tamquam alto loco posita, manifesta erit omnibus. 2. Tim. III. 9.

CAPUT IV.

Salomon ab ipsa pueritia sapientiam doctus, ejus bona commendat: malorum inquietudo ac perversitas: vir bonus cor custodiat: prava arceat colloquia: agenda prospiciat: 25. 26. 27.

1 AUDITE filii, disciplinam patris, & attendite, ut sciatis prudentiam.

2 Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

3 Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus coram matre mea:

4 & docebat me, atque dicebat: suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea, & vives.

5 Posside sapientiam, posside prudentiam: ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei.

6 Ne dimittas eam, & custodiet te: dilige eam, & conservabit te.

7 Principium sapientiæ: posside sapientiam: & in omni possessione tua acquire prudentiam:

8 arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus:

9 dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.

10 Audi, fili mi, & suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ.

11 Viam sapientiæ monstra-

3. *Filius fui patris mei*: ceteris majoribus licet antepositus, & ad spem regni eductus: *tenellus & unigenitus*: tam carus matri atque unigenitus: nam & matri Bethsabee filiæ Ammiel, præter Salomonem, dantur alii tres ex Davide filii. 1. Par. III. 5. sed Salamon dilectissimus: unde illud canticum, pro dilecto: in titulo Psal. xliv. vide autem pietatem Salomonis hic & ubique passim studiosissime commendantis matrem optimam, & una cum Davide a peccato ad summa provectam.

7. *Principium sapientiæ: posside sapientiam*: prima tibi sit sapientiæ cura.

ſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis:

12 quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.

13 Tene diſciplinam, ne dimittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.

14 Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via.

15 Fuge ab ea, nec tranſeas per illam: declina, & deſere eam.

16 non enim dormiunt niſi malefecerint: & rapitur ſomnus ab eis, niſi ſupplantaverint.

17 comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.

18 Juſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit uſque ad perfectam diem.

19 Via impiorum tenebroſa: neſciunt ubi corruant.

20 Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam.

21 ne recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui:

22 vita enim ſunt invenientibus ea, & univerſæ carni ſanitas.

23 Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.

24 Remove à te os pravum, & detrahentia labia ſint procul à te.

25 Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.

26

---

16. *Niſi ſupplantaverint*; malefecerint, deceperint.

17. *Panem impietatis, vinum iniquitatis*; male partum, ſeu rapina, ſeu dolo.

18. *Juſtorum ſemita quaſi lux*: erumpet quaſi mane lumen tuum. Iſ. LVIII. 8. *procedit & creſcit uſque ad perfectam diem*; quæ lux decrementa neſcit: a claritate in claritatem. 2. Cor. III. 18.

19. *Via impiorum tenebroſa*: plena offendiculis quæ non vident: unde *neſciunt ubi corruant*; juxta illud Davidicum; fiat via illorum tenebræ & lubricum; Pſal. XXXIV. 6.

25. *Oculi tui recta videant*: primum enim explorare ac videre oportet quæ recta ſunt, ut fiat illud Pauli; omnia probate, quod bonum eſt tenete; 1. Theſſ. V. 21. *palpebræ tuæ*, oculi, *præcedant greſſus tuos*: quidquid agas, proſpice quem in finem

nem

26 Dirige semitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur.

27 Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram: averte pedem tuum à malo. vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus: perversæ verò sunt, quæ a sinistris sunt. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet.

---

nem eventurum sit: præcipitis enim animi est ire, antequam videas, eoque ingredi unde pedem referre non possis. Recte Beda: iter justitiæ quod ingredi debeas, diligenter edisce: bonum opus quod acturus es, sedula cogitatione præveni. vide Eccl. 11. 14.

26. *Dirige semitam pedibus tuis*: quod est illud ex lxx. deductum, & a Patribus toties memoratum: rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige.

27. *Ne declines ad dexteram*: quod est ire recta, aberrare nusquam: proverbialis locutio; 1. Reg. VI. 12. 2. Reg. 11. 19. unde illa sapiens Thecuitis; nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex his quæ locutus es: recte conjectatus es, nec a vero aberrasti 2. Reg. XIV. 19. *vias quæ à dextris sunt novit Dominus*: id est probat: sicut scriptum est: novit Dominus viam justorum: Psal. 1. 6. & ad Moisen: novi te ex nomine, & invenisti gratiam coram me: Exod. XXXIII. 12. unde ad reprobos dicitur: non novi vos. Matt. VII. 23. ut Augustinus passim, & diserte ad hunc locum Epist. poster. ad Valentin. præfixa libro de grat. & lib. arbit. quo loco & istud recte: ita bonas esse vias quæ a dextris sunt, ut in dexteram tamen declinare non sit bonum. Declinat ad sinistram, qui mala opera facit: ad dexteram vero, qui bona ipsa opera, quæ ad vias dexteras pertinent, sibi vult assignare non Deo. Simili modo, ex Beda hic: declinat ad sinistram, qui desipit, ad dexteram vero, qui plus sapit quam oportet sapere. Declinat ad sinistram, qui vim præceptorum relaxat in malum: ad dexteram vero, qui alligat & imponit in humeros hominum onera importabilia, ut habetur Matt. XXIII. 4. Porro ab illis verbis: *vias quæ a dextris sunt, novit Dominus*: totum illud in hebræo deest, & a lxx. sumtum.

CAPUT V.

Custodienda mens & lingua, ne a voluptatibus abstrahamur: impudicæ mulieris artes, falsa dulcedo, instabilitas, fallacia: hinc pestis rei, famæ, valetudini: sera pœnitentia: casti conjugii laus.

1 FILI mi, attende ad sapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam,

2 ut custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conservent. Ne attendas fallaciæ mulieris.

3 favus enim distillans labia meretricis, & nitidus oleo guttur ejus.

4 novissima autem illius amara quasi absynthium, & acuta quasi gladius biceps.

5 Pedes ejus descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant.

6 Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus ejus, & investigabiles.

7 Nunc ergo, fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei.

8 Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus ejus.

9 Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli.

10 ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena,

11 & gemas in novissimis, quando consumseris carnes tuas & corpus tuum, & dicas:

12

2. *Ut custodias*: contineas ac regas *cogitationes*: non tantum opera vel verba. *Ne attendas fallaciæ mulieris*: deest heb. habent lxx.

3. *Et nitidius oleo guttur ejus*. lene præ oleo guttur. sic Psal. liv. 22. molliti sunt sermones ejus super oleum.

6. *Vagi sunt gressus ejus, & investigabiles*: non vestigabiles, indeprensi, ignoti. heb. tot se fallaciis technisque involvit.

9. *Ne des alienis honorem tuum*: ne sis eis ludibrio, spoliatus & egens: unde:

10. *Ne expleantur extranei viribus tuis*: ne opes tot laboribus partæ alienam in familiam transferantur: enectoque per libi-

12 Cur deteſtatus ſum diſciplinam,& increpationibus non acquievit cor meum ,

13 nec audivi vocem docentium me , & magiſtris non inclinavi aurem meam?

14 Pene fui in omni malo , in medio Eccleſiæ , & Synagogæ.

15 Bibe aquam de ciſterna tua,& fluenta putei tui:

16 Deriventur fontes tui foras , & in plateis aquas tuas divide.

17 Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui.

18 Sit vena tua benedicta , & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ :

19 cerva cariſſima , & gratiſſimus hinnulus . ubera ejus inebrient te in omni tempore , in amore ejus delectare jugiter .

20 Quare ſeduceris , fili mi , ab aliena , & foveris in ſinu alterius ?

21 Reſpicit Dominus vias hominis , & omnes greſſus ejus conſiderat.

22 Iniquitates ſuæ capiunt impium , & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.

23 Ipſe morietur , quia non habuit diſciplinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuę decipietur.

---

bidines corpore fruſtra *gemas* . ℣. 11.

12. *Cur deteſtatus ſum diſciplinam* : ſera pœnitentia , ad quam etiam iſtud pertinet :

14. *Pene fui in omni malo* : propemodum omnia mala ſum expertus: *in medio Eccleſiæ & Synagogæ* : libidinibus æque ac miſeriis vulgo notus: bona , valetudo, fama pariter perierunt.

15. *Bibe aquam de ciſterna tua*:uxore legitima eſto contentus.

16. *Deriventur aquæ tuæ* : multiplicabuntur liberi tui & poſteritas tua latè patebit.

17. *Habeto eas ſolus*: aquas; liberos tuos;caſtum cuſtodi matrimonium , ut tuo quoque exemplo ſervet uxor pudicitiam nec liberi tui incerto patre nati habeantur .

18. *Sit vena tua* : fons tuus: *benedicta* : fœcunda: læto proventu felix : *cum muliere adoleſcentiæ tuæ* : quam duxiſti adoleſcens ; ut ſupra 11. 17.

19. *Cerva cariſſima* : amorum vocabula,quibus conjugem proſequeris . *in amore ejus delectare*: non in meretriciis amoribus : & tamen memineris id quoque eſſe vanum ; Ecc. 11. 1. & ſeqq. tibique , Chriſtiane , dictum : tempus breve eſt : reliquum eſt , ut & qui habent uxores , tamquàm non habentes ſint : neque carni , ſed ſpiritui ſerviant,ſeque tranſire cogitent non manere. 1. Cor. VII. 29. 30. 31.

CAPUT VI.

De non temerè fidejubendo : ad formicam piger : apostatatæ sive vafri, turbulentique homines : septem Deo exosa : perpetua attentio ad legem : hinc tutela adversus mulie-bres illecebras.

1 FILI mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam.

2 illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.

3 Fac ergo quod dico, fili mi, & temetipsum libera: quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum:

4 ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ.

5 Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de manu aucupis.

6 Vade ad formicam, o piger, & considera vias

---

1. *Si spoponderis* : œconomicum de non fidejubendo, sæpe repetitum : XI. 15. XVII. 18. XX. 16. XXII. 26. XXVII. 13 non quod spondere vetet, qui & largiri præcipit III. 27. 28. & alibi sæpe; sed interim hæc vitanda monet: primum ne falso pudore ac nimia facilitate te obliges; alterum ut obligatus quamprimum exsolvi te cures, ne diligens licet paterfamilias aliena indiligentia atque incuria pereas. unde subdit :

3. *Discurre, festina, suscita amicum tuum.* pro quo spopondisti, ne velut ex soluto nexu securus reique suæ negligens, tibi persolvendum æs alienum relinquat. Spirituali sensu vetat ne quis facile curam animarum suscipiat : ne susceptam negligenter gerat : is enim verè pro aliis animâ oppigneravit suam : quare quod superest strenue nec somnolenter rem agat, ut habetur ℣. 4. assiduisque adhortationibus amicos suscitet ℣. 3. adigatque ad exsolvendum debitum, Deoque & proximo præstandum quod lex imperat. Sic enim Pastor vigilans animam liberabit & ovium & suam. ℣. 1. *defixisti extraneo manum tuam.* Alludit ad cavendi formulam complosis utrinque manibus : quod & infra memoratur. XVII. 18. XXII. 26.

6. *Vade ad formicam, o piger.* Formica dicitur strenuus ejus,

ejus, & disce sapientiam:
7 quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem,
8 parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat.
9 Usquequo piger dormies? quando consurges e somno tuo?
10 Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus, ut dormias:
11 & veniet tibi quasi viator, egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si verò impiger fueris, veniet ut fons messis tua, & egestas longe fugiet a te.
12 Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso,

quisque, & providus operarius qui in præsenti vita, velut in æstate, fructus justitiæ quos in æternum recipiat, sibi recondat. Beda. *disce sapientiam*: non bestiolæ, sed Dei, in tenui licet animalculo ingentium virtutum specimen adumbrantis.

7. *Quæ cum non habeat ducem*: si tantillum animal principe carens & rationis expers, natura duce sibi providet in posterum: multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam ejus gloriam vocatus, doctorum magisterio adjutus, ipsum conditorem habens ducem: debes in præsenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas. hic autem dies judicii hiemi comparatur, quia tunc nulla facultas pro vita laborandi: sed tantum quisque cogitur de horreo pristinæ actionis proferre quod recondidit. Beda.

9. *Usquequo piger dormies?* surge qui dormis (in vitiis peccatisque scilicet) & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Ephes. v. 14.

10. *Paululum*: ad breve tempus: *conseres*, complicabis *manus*: teque compones ad somnum; at egestas te dormire non sinet: unde sequitur:

11. *Veniet tibi quasi viator, egestas*: improvisa, inexpectata: *& pauperies quasi vir armatus*: acer, indomitus, nec nisi vi & industria domo expellendus: ne tantum viatorem ultro abiturum cogites. hic autem egestatis nomine, animæ suo vitio, virtute & gratia destitutæ, indigentia intelligatur. *Si vero impiger fueris, veniet ut fons* limpidus, inexhaustus, *messis tua, & egestas longe fugiet a te*: quæ desunt in heb. habent lxx.

12. *Homo apostata*: discedens

13 annuit oculis,terit pede, digito loquitur.

14 pravo corde machinatur malum,& omni tempore jurgia seminat.

15 huic extemplo veniet perditio sua,& subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

16 Sex sunt, quæ odit Dominus,& septimum detestatur anima ejus:

17 oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem,

18cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum,

19 proferentem mendacia testem fallacem, & eum,qui seminat inter fratres discordias.

20 Conserva,fili mi,præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.

21 Liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo.

22 Cum ambulaveris,gradiantur tecum: cum dormieris, custodiant te, & evigilans loquere cum eis.

23

---

a Deo veraque simplicitate;homo Belial.heb. ἄφρων καὶ παράνομος; insipiens & legis contemtor. lxx. *Vir inutilis*: iniquus. heb. *ore perverso*: mendace, fallace.

13.*Annuit oculis*:verbis parcit, nutibus loquitur ut arcana tacendaqne retecturus: quales ardeliones illi turbulenti homines, fraudium ac nequitiarum artifices, qui negotiis quibusque se immiscent, ut rerum omnium quæ aguntur gnari: huic annuunt oculis,terunt alteri pedem: nil sinceri, nil candidi: unde rixæ & jurgia, ut in seq. habetur.

15.*Huic extemplo veniet perditio sua*: retectis nebulonis fraudibus,atque omnibus quos decepit in ejus perniciem æque conspirantibus.

21. *Liga ea in corde tuo jugiter*: allusum ad Deut. vi 8. quasi diceret: illic juberis in manu ligare præcepta: at ego præcipio id quoque, ut in corde liges. vide vii. 3.

22. *Cum ambulaveris, gradiantur tecum*: meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere: dormiens atque consurgens;Deut.vi.7.*evigilans loquere cum eis*: quasi cum amicis: fidisque consiliariis: consilium enim meum justificationes tuæ: sive ut habet

heb.

23 quia mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ:

24 ut custodiant te à muliere mala, & a blanda lingua extraneæ.

25 Non concupiscat pulcritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius:

26 pretium enim scorti vix est unius panis: mulier autem viri pretiosam animam capit.

27 Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant?

28 aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus?

29 sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam.

30 Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim ut esurientem impleat animam:

31 deprehensus quoque red-

---

heb. quasi viri amicissimi mei. Psalm. CXVIII. 24.

23. *Via vitæ increpatio disciplinæ*: sive *increpatio* quæ est ex disciplina, non ex odio aut invidia, aut denique superbia animique levitate.

25. *Nutibus illius*: palpebris. heb. nutu oculorum, quibus vel maxime stultum amatorem inescant, quasi plura largituræ quam verbis explicare audeant.

26. *Pretium enim scorti vix est unius panis*: quia propter mulierem meretricem usque ad tortam panis. heb. supple devenitur. omnia exhaurit vilis meretricula. *Mulier autem viri pretiosam animam capit*: neque tantum bona corrumpit, sed etiam ipsam animam: ℣. 32.

27. 28. *Numquid potest homo*: hæc cogitent qui se me- dia in pericula conjiciunt, fortesque futuros se putant: recte autem Ambrosius: nemo adversus seipsum diu fortis est. vide similem sententiam Eccli. XIII. 1.

29. *Non erit mundus cum tetigerit eam*: innoxius, impunis.

30. *Non grandis est culpa*: furtum: præ adulterio scilicet. at heb. non spernent furem: non probro afficient: non flagris cædent: sed pecunia mulctabunt: adulterum vero nece.

31. *Reddet septuplum*: frasis heb. septenarius numerus incertus pro certo eoque magno: nam in lege pro furto non septuplum, sed duplum indicitur: vel quadruplum, vel ad summum quintuplum. Exod. XXII. 1. 4. 7. 9. *Omnem substantiam domus suæ tradet*: quinetiam si

B 2 red.

reddet feptuplum, & omnem fubftantiam domus
fuæ tradet.
32 Qui autem adulter eft,
propter cordis inopiam perdet animam fuam:
33 turpitudinem & ignominiam congregat fibi, &
opprobrium ilius non delebitur.
34 quia zelus & furor viri
non parcet in die vindictæ,
35 nec acquiefcet cujufquam precibus, nec fufcipiet pro redemtione dona
plurima.

reddere non poffit rem ipfam cum augmento, ipfe venumdabitur Exod. XXII. 3.

32. *Adulter .... propter inopiam cordis*: propter ftultitiam: *perdet animam fuam*: morte damnabitur. Levit. XX. 10. & alibi fæpe. perdet etiam animam in æternum peccato, cupiditatibus, pœnæ addictus.

CAPUT VII.

Iterum attentio ad legem, fapientia, foror, amica: quæ a mulierum avertat illecebris: earum fallacia, fictus amor, procacitas: efca libidinum, luxus, mollities, odoramenta: hinc vincula, laquei, fagitta, vulnus immedicabile: mors denique.

1 FILI mi, cuftodi fermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili
2 ferva mandata mea,
& vives: & legem meam
quafi pupillam oculi tui:
3 liga eam in digitis tuis,
fcribe illam in tabulis cordis tui.
4 Dic fapientiæ, foror
mea es: & prudentiam voca amicam tuam,
5 ut cuftodiat te a muliere extranea, & ab aliena,
quæ verba fua dulcia facit.
6 De feneftra enim domus
meæ per cancellos profpexi:
7 & video parvulos, confide-

3. *Liga eam*: fupra VI. 21.

7. *Et video parvulos*: imperitos, adolefcentulos capere & capi quærentes; ut fupra cap. VI. 25. 26.

8. 9.

ſidero vecordem juvenem,

8 qui tranſit per plateam juxta angulum, & prope viam domus illius, graditur

9 in obſcuro, adveſperaſcente die, in noctis tenebris & caligine.

10 Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: garrula & vaga,

11 quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis,

12 nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos inſidians.

13 Apprehenſumque deoſculatur juvenem, & procaci vultu blanditur, dicens:

14 Victimas pro ſalute vovi, hodie reddidi vota mea.

---

8. 9. *Qui tranſit: juxta angulum, & prope viam domus illius*: meretricis: malæ rei ſibi conſcius non adit recta domum infamem impudicitiis, ſed tranſeuntis ſpecie, prope & circa angulum obambulat: tum nocte occulit flagitium. unde ſequitur: *in obſcuro: in noctis tenebris*.

10 *Et ecce occurrit illi*: cunctabundo & verecundo, *mulier præparata*: heb. cuſtodita corde, aſtuta, inſtructa dolis: *ad capiendas animas*: lxx. quæ facit juvenum avolare corda: deeſt in heb. ſed ſuppletum ad hujus loci mentem, ut patebit ℣. 22. 23. & ſeqq. *garrula*: quod alii tumultuoſam: Aquila otioſam vertit: Hieronymus ipſe clamoſam: infra 1x. 13. huic ſimillimæ illæ à Paulo memoratæ adoleſcentiores viduæ, quæ primam fidem irritam fecerunt: ſimul autem otioſæ diſcunt circuire domos: nec ſolum otioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ non oportet. 1. Tim. v. 11. 12. & ſeqq. *& vaga* declinans. heb. quod vagam & inquietam ſonat: lxx. volatica.

11. *Quietis impatiens*: deeſt heb. videtur autem eſſe expoſitio præcedentis vocis, *vaga*, & congruit ſequentibus: nec *valens in domo conſiſtere*: quod otioſa, quod curioſa, quod garrula, ut Paulus dicebat.

12. *Nunc foris*: in vico: heb. *nunc in plateis*, *nunc in angulo*: juxta omnem angulum: heb. in omni angiportu. Et hæc vagandi cauſa, quod ubique venetur animas, novoſque amatores conciliare ſtudeat.

13. *Et procaci vultu blanditur*: o firmata facie dicit. heb.

14. *Victimas pro ſalute vovi*:

15 idcirco egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre, & reperi.

16 Intexui funibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto.

17 aspersi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo.

18 Veni, inebriemur uberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies.

19 non est enim vir in domo sua, abiit via longissima.

20 sacculum pecuniæ secum tulit: in die plenæ lunæ reversurus est in domum suam.

21 Irretivit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum.

22 Statim eam sequitur quasi

victimas pacificas, festas ac lætas, e quibus solis licebat sacrum instituere epulum.

15. *Idcirco egressa sum in occursum tuum*: ut participem te lætitiæ & convivii facerem.

16. *Intexui funibus*: stragulis emollivi: tessellatis stravi linteis, sive peristromatis: opere ægyptio longe optimo ac pretiosissimo.

17. *Aspersi cubile myrrha*: vide autem non modo blanditias & amplexus, verum etiam suffimenta, odores, opipara convivia, exquisitosque & exoticos ornatus omnino ad amatoria pertinere. Quam fœda sunt, ait Tertullianus, sine quibus non potuit meretrix & prostituta describi!

18. *Inebriemur uberibus*: sic fere antiqui interpretes: alia lectio, amoribus, quam nunc hebræus habet, levissimi apicis mutatione. *Inebriemur* autem ebrietate pessima, sicut ait Propheta: ebria non a vino. Is. LI. 21. vino enim ebrii, postquam tantillum hesternam crapulam edormiverint, sani sunt: at ebrii amoribus ac voluptatibus, nec jam sui compotes, nullo more modoque furunt.

19 *Non est vir in domo*: ad tutas diuturnasque provocat libidines.

20 *Sacculum pecuniæ secum tulit*: grande viaticum: *in die plenæ lunæ*: alii in novilunio, ut Psal. LXXX. ℣ 4. stato die vel condicto: solenniori forte, cujus religione solebant reduci domumque subitum atque inopinum reditum metuas.

21. *Irretivit eum*: 22. *Statim sequitur*: 23. *Donec transfigat sagitta*: vide autem qua verborum & comparationum non modo elegantia, sed etiam vi ac pon-

quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciviens, & ignorans, quòd ad vincula stultus trahatur,

23 donec transfigat sagitta jecur ejus: velut si avis festinet ad laqueum, & nescit quod de periculo animæ illius agitur.

24 Nunc ergo, fili mi, audi me, & attende verbis oris mei.

25 Ne abstrahatur in viis illius mens tua: neque decipiaris semitis ejus.

26 multos enim vulneratos dejecit, & fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea.

27 Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.

---

pondere, omnia voluptatum avocamenta congerat: en vincula, en mortes: ad hæc cæcitatem atque amentiam ultro irruentis in ictus & immedicabiliter vulnerati: quo quid tetrius?

25. *Multos enim... dejecit*: ad extremum deterret exemplis: *fortissimi quique*: sic Samson, sic David, sic alii innumerabiles: nec ipse Salomon sapientissimus mortalium, ac tam diligens monitor, declinavit ictus.

27. *Penetrantes in interiora mortis*: descendentes ad penetralia mortis: ne te speres facile ex hoc barathro emersurum. Penetralia autem mortis, servire cupiditatibus, & a peccato vinci, trahi, possideri, extincto mentis lumine & conscientiæ sensu: ut jugum excutere nec si velis possis: neque supersit aliud quam illud davidicum: de necessitatibus meis erue me. Psal. XXIV. 17. vide etiam infra VIII. 35. 36.

CAPUT VIII.

Sapientiæ invitantis clamor: auctoritas: divitiæ: opera: eadem ex Deo genita, eique assistens & cooperans.

1 NUMQUID non sapientia clamitat, & prudentia dat vocē suā?

2 In summis, excelsisque ver-

---

1. *Numquid non sapientia clamitat*: inculcat, pro more jam dicta. I. 20. 21.

2. *Supra viam*: *in mediis* is-

verticibus supra viam, in mediis semitis stans.

3 juxta portas civitatis, in ipsis foribus loquitur dicens:

4 O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.

5 Intelligite parvuli astutiam, & insipientes animadvertite.

6 Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum: & aperientur labia mea, ut recta prædicent.

7 Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium.

8 Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum.

9 recti sunt intelligentibus, & æqui invenientibus scientiam.

10 Accipite disciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite.

11 Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari.

12 Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.

13

semitis: in viis, in inviis;

3. *Juxta portas civitatis*: ubique obvia & parabilis. Sic Christus vera sapientia, & in monte os suum aperuit: & in desertis non modo corpora, sed etiam animas pavit: & obvios quosque sanavit: terrasque & aquas benefaciendo pertransiit: & in portis Naim mortuum suscitavit: & ad maris litora e navicula docuit: & in domibus, in conviviis, in synagogis, in vicis, in urbe, in oppidis & in castellis, in templo & extra templum prædicavit, neque quidquam intentatum reliquit, quo se omnibus obvium faceret.

4. *O viri, ad vos clamito*: jam ipsa sapientia se commendat: primum à benevolentia, quod ultro invitet homines nec modo vocibus, sed etiam clamoribus: alterum a gravitate rerum, quod magna locutura sit: ℣. 5. tertium, quod recta, quod vera: ℣. 6. 7. quod irreprehensibilia. ℣. 8.

10. *Accipite disciplinam: & non pecuniam*: quartum ab utilitate, quod sapientiæ dona, opes omnes facile exsuperent: quod fuse exequitur. ℣. 11. 18. 19.

12. *Ego sapientia habito in consilio*: quintum, ab eorum cla-

13 Timor Domini odit malum: arrogantiam & superbiam,& viam pravam,& os bilingue deteſtor.

14 Meum eſt conſilium, & æquitas,mea eſt prudentia,mea eſt fortitudo.

15 Per me Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.

16 Per me Principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.

17 Ego diligentes me diligo: & qui mane vigilant ad me, invenient me.

18 Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & juſtitia.

19 Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.

20 In viis juſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum judicii,

21 ut ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.

claritudine quorum conſortio gaudet, ac primum ſapientum. *habito in conſilio*:non in temerariis vulgi concurſationibus, ſed in cœtibus ratione & conſilio conſtitutis.

13. *Arrogantiam & ſuperbiam*:ſextum,a ſanctitate quod vitia omnia arceat. *os bilingue*: fallax,varium, inſtabile:de quo ſæpe in his libris.

14. *Meum eſt conſilium*: pars altera ſanctitatis,quod virtutes omnes conciliet, & complectatur.

15.16.*Per me Reges regnant*: ſeptimum ab auctoritate atque utilitate publica: quod leges, quod judicia, quod imperia, quod regna conſtituat ac ſtabiliat: res optimas & bono publico natas.

17.*Ego diligentes me diligo*: iterum a benignitate ac benevolentia, quod cum tanta ſit, repellat a ſe neminem.*Qui mane vigilant*: en diligentiam interrumpentis ſomnos, & ad Deum inclamantis: ad te de luce vigilo. Pſal. lxii. 1. unde omnis populus manicabat(ſummo mane pergebat)ad Chriſtum in templo audire eum.Luc. xxi. 38. odit enim ſapientia torporem ac ſomnolentiam.

18. *Mecum ſunt divitiæ & gloria*: multi enim divites, ſed indecores, inglorii: non ita ſapientiæ alumni. *opes ſuperbæ*: *& juſtitia*: quæ plerumque inter ſe diſſident, partis quacumque divitiis, unde *opes ſuperbæ*: in heb. duraturæ, ſtabiles:quod juſtitia præſtat.

19. *Genimina mea*: proventus mei.

22 Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.

23 Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret.

24 Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant:

25 necdum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar:

26 adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardi-

---

22. *Dominus possedit me*: ultimus ac præcipuus locus: ab ipsa origine sapientiæ. Jam enim ab effectis ejus ac fructibus ad ipsum fontem assurgit, quod est sapientia ipsa & verbum Dei in excelsis. Eccli. I. 5. qui locus etiam pertractatur: Sap. VII. VIII. *possedit me*: acquisivit, genuit. *Ab initio viarum*: vel ut habet heb. principium viæ suæ: per quam omnia ordiretur. quem locum Joannes respicit Apoc. III. 14. ubi verbum appellat principium creaturæ Dei: in quo creandi principium est. Sic possedi hominem per Deum. Genes. IV. 1. lxx. ἔκτισε, creavit, condidit, sive ut alii reddunt, constituit, ordinavit: Athan. orat. 3. adv. Arian. & seqq. Euseb lib. III. de Eccles. Theol. melius cum eodem Eusebio ibidem, atque aliis vetustis auctoribus, reponendum esset secundum hebræum, atque ex ipsius Aquilæ literatissimi Interpretis versione ἐκτήσατο, possedit, genuit. *Antequam quidquam faceret a principio.* Sapientia enim genita & concepta est, partuque edita: ut etiam habes ℣. 24 25. unde Joan. I. 1. de verbo dicitur; in principio erat: tum ℣. 4. omnia per ipsum facta sunt: ut hæc quidem facta sint in tempore: ipse vero sermo ab æterno genitus, atque adeo unigenitus. Joan. I. 14. 18.

23 *Ab æterno ordinata sum*: constituta sum; uncta sum: principatum habui. heb. fundata sum. lxx. Dominus fundavit me; ἐθεμελίωσε.

24. *Necdum fontes aquarum eruperant*: fontes, moles seu congeries aquarum. heb. sive abundantes aquis.

25. *Necdum montes gravi mole constiterant.* ante montes defixos, constitutos. heb. *gravi mole*, ex ℣. superiore translatum. *ante colles parturiebar.* ὠδυνήθην Aquila. γεννᾷ με, gignit me, lxx. chal. genita eram.

26. *Et flumina*: ita chald. χώρας καὶ ἀοικήτους, lxx. habitatam & desertam: quod alii vertunt terram & plateas. *& car-*

dines orbis terræ.

27 Quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege,& gyro vallabat abyssos:

28 quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum:

29 quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ.

30 Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore;

31 ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ esse cum filiis hominum.

32 Nunc ergo filii,audite me: Beati, qui custodiunt vias meas.

33 Audite disciplinam, & estote sapientes, & nolite abjicere eam.

34 Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & ob-

---

cardines: queis terra ipsa constat,nec ut pulvis dispergitur. unde hebræus ad verbum: caput pulverum orbis.

27. *Quando certa lege,& gyro vallabat abyssos* quando mare circumducebat in spheræ formam: quasi circino desuper ducto. id enim heb. sonat.

28. *Quando æthera firmabat sursum,& librabat fontes aquarum*:nubes in excelso suspensas. ita lxx. & chal. nempè aquas illas quæ supra firmamentum, id est, supra cœlum, feruntur. jam pergit ad alias aquas, marinas scilicet, ab illis sublimioribus medio aere interfectas.

29. *Quando circumdabat mari*: *quando appendebat fundamenta terræ*: statuebat: collocabat: quasi utrimque librabat, ut firma consisterent.

30.*Cum eo eram*: apud eum: hoc erat in principio apud Deum: Joan. 1.2.*cuncta componens*: quod alii vertunt, alens, nutriens:sive fovens, regens instar pædagogi: lxx. aptans: *delectabar*: videbat enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: Gen. 1. 3. *per singulos dies*, neque enim tantum summa ipsa operis delectatus: sed per singulos dies videbat quod fecerat, quod esset bonum. Gen. 1. 4. 10. &c.

31. *Ludens in orbe terrarum.* facilitatem, varietatem, jucunditatem designat operis.*Et deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*sic Baruch. III. 38. post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.

35.

observat ad postes ostii mei.

35 Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem a Domino:

36 qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

35. *Qui me invenerit & hauriet salutem a Domino*: pro quo lxx. habent celebratissimũ illud & paratur voluntas a Domino

Caput IX.

Sapientia domus: convivium: documenta: adversus meretricios amores.

1 SAPIENTIA ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.

2 Immolavit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam.

3 Misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis:

4 Si quis est parvulus, veniat ad me. Et insipientibus locuta est:

5 Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis.

6 Relinquite infantiam, &

1. *Sapientia ædificavit sibi domum.* videtur, sanctam ac vere magnificam sapientiæ invitantis domum, meretricis opponere sumtuosis ac luxuriosis ædibus: convivium convivio: victimas victimis. supra VII. 14. & seqq. *excidit columnas septem.* in illa meretricia domo odores, mollitiemque inveneris: nil firmi, nil solidi: at hic statim columnas septem: domus illa Ecclesia est, homo ipse est sapientiæ sedes.

2. *Miscuit vinum, & proposuit mensam suam*: in qua eloquia pro cibis apponuntur: ubi etiam Eucharistiæ adumbrat mysterium.

4. *Si quis est parvulus, veniat ad me*: sinite parvulos ad me venire: Matt. XIX. 14. ut ad veram sapientiam adolescant. & quisquis non receperit regnum Dei sicut parvulus, non intrabit in illud. Marc. X. 15.

6. *Relinquite infantiam*: ne parvuli sitis sensibus: 1. Cor. XIV. 20. *& vivite*: vera enim vita, sapientia.

7

& vivite, & ambulate per vias prudentiæ.

7 Qui erudit derisorem, ipse injuriam sibi facit: & qni arguit impium, sibi maculam generat.

8 Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te.

9 Da sapienti occasionē, & addetur ei sapientia. Doce justum, & festinabit accipere.

10 Principium sapientiæ, timor Domini: & scientia sanctorum, prudentia.

11 Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.

12 Si sapiens fueris, tibimet ipsi eris: si autem illusor, solus portabis malum.

13 Mulier stulta, & clamosa, plenaque illecebris, & nihil omnino sciens.

14 sedit in foribus domus suæ super sellam in excelso urbis loco,

15 ut vocaret transeuntes per viam, & pergentes itinere suo.

16 Qui est parvulus, declinet ad me. Et vecordi lo-

---

7. *Qui erudit derisorem*: quia insipientes invitaverat, existimare poterant, omnes homines esse idoneos ad capessenda præcepta sapientiæ: quod contra est, cum derisores arceat. derisores autem vocat impios, quibus ipsa doctrina ludibrio est.

9. *Da sapienti occasionem*: deest heb. habent lxx *festinabit accipere*: addet doctrinam. heb.

10. *Scientia sanctorum, vera prudentia est*, quippe quæ verum ad scopum tendat: imprudentia stultorum errans: infra xvi. 8. nullo certo vitæ fine constituto.

13. *Mulier stulta & clamosa*: quod supra vertit garrulam: vii. 10. *plena illecebris*: insipiens. heb. Tertio & quarto mulierem blandientem opponit sapientiæ: adeo voluptas inimica virtuti est. Plerique e Patribus per amores meretricios intelligunt hæreticorum fallaces illecebras, furtiva colloquia & laqueos, quibus animæ capiuntur & pereunt.

14. *Sedit in foribus*: otiosa, inutilis. sic otium perducit ad libidinem.

15. *Ut vocaret transeuntes per viam, & pergentes itinere suo*: incautos & aliud agentes.

16. *Qui est parvulus*, juvenculus & ætatis flore ebrius, *veniat*:

locuta est :

17 Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis absconditus suavior.

18 Et ignoravit quod ibi sint gigantes, & in profundis inferni convivæ ejus.

niat ad me : Sapientia invocabat parvulos ut doceret : supra 4. hæc ut perdat, allicit.

17. *Aquæ furtivæ dulciores sunt* : peccatum enim occasione accepta per mandatum seduxit me : Rom. VII. 11. & quanto minus licet, tanto magis libet, Aug. ad simplic. 2.

18. *Et ignoravit quod ibi sint gigantes*: ibi mortui: manes, sive mors, sepulcrum : ut supra II. 18. VII. 27. eandem vocem supra 14. 13. vulg. mortem interpretatur. Hactenus sermo adhortatorius.

CAPUT X.

Parabolæ Salomonis.

Piger, 4. 5. 26. *mendax* : *contumeliosus* : *malis omnia metuenda* : *nil ab ipsis*, 24. *verbosus*, 25. *parce & sapienter loquens*, 10. 11. *& seqq.* 19. 20. 21. *scelus per risum*, 23. *simplicitas*, *justitia*, *veritas*, *benevolentia*, 32.

1 FILIUS sapiens lætificat patrem : filius vero stultus mœstitia est matris suæ.

2 Nil proderunt thesauri impietatis : justitia vero liberabit a morte.

3 Non affliget Dominus

Parabolæ Salomonis : novus titulus, nova quoque scribendi ratio: sermonibus adhortatoriis ac præparatoriis continuis qui antecesserunt, succedunt breves variis de rebus absolutæque sententiæ : illic παραίνεσις, sive commonitio & hortatio: hic γνῶμαι, sive sententiæ.

1. *Filius sapiens lætificat patrem*: hic & in toto libro passim teneræ animæ, & ad rationum pondera ferenda imbecilles, ipsa erga parentes innata pietate deducuntur paulatim ad sapientiam.

2. *Nil proderunt thesauri impietatis* : impietate parti.

3. *Et insidias impiorum subvertet* : pravitatem : heb. substan-

famè animam justi, & insidias impiorum subvertet.

4 Egestatem operata est manus remissa : manus autem fortium divitias parat.

Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos:idem autem ipse sequitur aves volantes.

5 Qui congregat in messe, filius sapiens est : qui autem stertit ætate, filius confusionis.

6 Benedictio Domini super caput justi : os autem impiorum operit iniquitas.

7 Memoria justi cum laudibus: & nomen impiorum putrescet.

8 Sapiens corde præcepta suscipit: stultus cæditur labiis.

9 Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter : qui autem depravat vias suas, manifestus erit.

10 Qui annuit oculo, dabit dolorem : & stultus labiis verberabitur.

11 Vena vitæ, os justi: & os impiorum operit iniquitatem.

12 Odium suscitat rixas : & universa delicta operit caritas.

13 In labiis sapientis invenitur sapientia; & virga in dorso ejus qui indiget corde.

14

stantiam chal. vitam : lxx.

4. *Egestatem operata est manus remissa*: pigra: alii, dolosa. infra cap XII. ℣.27. *qui nititur mendaciis* : deest heb. lxx. aliud reponunt.

6. *Os impiorum operit iniquitas*: turpitudo & pœna. Beda legit iniquitatem:ut & Hier. vertit infra 11. operit autem, dum fictis verbis excusat.

7. *Stultus cæditur labiis*:dicteriis proscinditur:ut infra 10.

9. *Depravat vias suas*: dissimulator,versipellis. *manifestus erit* : quod maxime timet : ipsis fraudibus deprehensus.

10. *Qui annuit oculo* : deceptor de quo supra VI. 12. 13. *dabit dolorem* : & sibi, & aliis ibid. 14. 15.

12. *Odium suscitat rixas* : & tibi & aliis noxias:*universa delicta operit caritas*: aliorū quidem condonando & excusando: nostra quoque, veniam ea benignitate facile impetrādo:quo Petrus spectasse videtur.1.IV.8.

13. *Qui indiget corde*:intellectu, sapientia : audi, popule stulte, qui non habes cor. Jer. V. 21.

14.

14 Sapientes abſcondunt ſcientiam : os autem ſtulti confuſioni proximum eſt.

15 Subſtantia divitis, urbs fortitudinis ejus:pavor pauperum egeſtas eorum.

16 Opus juſti ad vitam: fructus autem impii ad peccatum.

17 Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.

18 Abſcondunt odium labia mendacia : qui profert contumeliam, inſipiens eſt.

19 In multiloquio non deerit peccatum:qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.

20 Argentum electum, lingua juſti : cor autem impiorum pro nihilo.

21 Labia juſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.

22 Benedictio Domini divites facit, nec ſociabitur eis afflictio.

23 Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus : ſapientia autem eſt viro prudentia.

24 Quod timet impius, veniet ſuper eum : deſiderium ſuum juſtis dabitur.

25 Quaſi tempeſtas tranſiens

---

14. *Sapientes abſcondunt ſcientiam*:quorum quippe gravitas ab omni jactantia abhorreat.*Os autem ſtulti confuſioni proximum eſt*:præ multiloquio.

15. *Subſtantia divitis*, *urbs fortitudinis*:inſtar munitæ arcis. aliæ poſtea ſententiæ divitum retundent ſuperbiam : vide interim infra 22.

17. *Cuſtodienti diſciplinam*: caſtigationem amanti. *qui increpationes relinquit*,*errat*.neminem enim habet,qui reducat errantem.

18.*Abſcondunt odium*:odium neque celandum per diſſimulātiam, neque per inſipientiam proferendum: ergo non habendum.

21. *In cordis egeſtate morientur*: vecordia, inſipientia, & ita paſſim.

23. *Quaſi per riſum*: ſtultus gaudet ſceleribus, improvidus ac finis neſcius : prudens autem, qui & providens, futura providet cogitatque illud:riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii dolor occupat.infra XIV. 13. vel per ſimulationem fingit ſe ludere cum ſævit: inf. XXVI. 18. 19.

25.*Quaſi tempeſtas tranſiens non*

ſiens non erit impius : juſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.

26 Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ſic piger his, qui miſerunt eum.

27 Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breviabuntur.

28 Expectatio juſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit.

29 Fortitudo ſimplicis via Domini: & pavor his, qui operantur malum.

30 Juſtus in æternum non commovebitur: impii autem non habitabunt ſuper terram.

31 Os juſti parturiet ſapientiam: lingua pravorum peribit.

32 Labia juſti conſiderant placita: & os impiorum perverſa.

---

non erit impius. ita perſecutores: ita Reges iniqui ac violenti quique homines. ergo dum minantur, dum furunt, ſecede tantiſper velut a pluvia: ipſa ſe tempeſtas impetu diſſolvet ſuo, neque interim evertet juſtos, quos fides efficit *fundamentum ſempiternum.*

26. *Sicut acetum dentibus*, quo obſtupeſcunt: *& fumus oculis*, quo caligant: *ita piger* a viris quantumvis fortibus ac perſpicacibus adhibitus ad negotia, eorum rectis virilibuſque conſiliis vim detrahit, offundit tenebras. fortis, mitte fortes, non deſides: ne optima queq; negotia per legati ſocordiā pereant.

32. *Labia juſti conſiderant placita*: placentia: cupit enim amare, laudare: *os impiorum perverſa*: prava, noxia: cum nocendi & maledicendi ſtudio teneatur.

CAPUT XI.

Æqua mensura: justitia divitiis melior: amicus infidus, sapiens magistratus, 14. verus decor, 32. beneficentia, rem auget, 24. & seqq. vigilantia in bono, justitia & sapientiæ fructus, 28. & seqq.

1 STATERA dolosa, abominatio est apud Dominum: & pondus æquum, voluntas ejus.

2 Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia: ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.

3 Simplicitas justorum diriget eos: & supplantatio perversorum vastabit illos.

4 Non proderunt divitiæ in die ultionis: justitia autem liberabit a morte.

5 Justitia simplicis diriget viam ejus: & in impietate sua corruet impius.

6 Justitia rectorum liberabit eos: & in insidiis suis capientur iniqui.

7 Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes: & expectatio sollicitorum peribit.

8 Ju-

1. *Statera dolosa*: quod ad omnem injustitiæ speciem Beda transfert, eo quod omnis injustitia iniqua sive inæquali mensura constet. hinc varias recenset injustitiæ species, qualis est contumelia ℣. 2. pravitas. 3. divitiæ male partæ 4. fides prodita in amicos 9. 12. 13. causa autem omnis injustitiæ, civitas magistratibus rectisque consiliis destituta 14. hæc habet usque ad illum versum. quamquam & alia interserit. *voluntas ejus*: amor, placitum.

2. *Ubi humilitas* ... revelasti enim ea parvulis. Matt. XI. 25.

3. *Supplantatio*, seu nequitia, pravitas, heb. *perversorum vastabit illos.*

4. *Non proderunt divitiæ*: ad justitiam pertinet contemnere divitias, quarum fere gratia injusta molimur.

7. *Expectatio sollicitorum peribit*: roborum: heb. potentium, divitum, qui & ipsi semper solliciti: contra justus securus: ut supra III. 12. 24. 25. antiqua translatio ex Beda: ju-
sti

8 Justus de angustia liberatus est: & tradetur impius pro eo.

9 Simulator ore decipit amicum suum: justi autem liberabuntur scientia.

10 In bonis justorum exultabit civitas:& in perditione impiorum erit laudatio.

11 Benedictione justorū exaltabitur civitas, & ore impiorum subvertetur.

12 Qui despicit amicum suum, indigens corde est: vir autem prudens tacebit.

13 Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.

14 Ubi non est gubernator, populus corruet: salus autem, ubi multa consilia.

15 Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cavet laqueos, securus erit.

16 Mulier gratiosa inveniet gloriam: & robusti habebunt divitias.

17 Benefacit animæ suæ vir misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abjicit.

18 Impius facit opus instabile: seminanti autem ju-

---

sti non perit spes: gloria impiorum peribit.

8. *Tradetur impius pro eo*: vide XXI. 18.

9. *Justi autem liberabuntur scientia*: fraude non indigebunt, recto firmoque judicio fulti.

11. *Benedictione justorum exaltabitur civitas*: faustis precationibus *ore impiorum*: blasphemis vocibus *subvertetur*.

12. *Vir autem prudens tacebit*; amici vitia. ut ℣. seq.

15. *Qui autem cavet laqueos*: qui odit stipulantes: heb. hoc est fidejussiones, sponsiones: qua de re VI. 1.

16. *Mulier gratiosa .... & robusti ....* quam certum est mulierem formæ gratia cōmendari, tam certum est strenuos atque industrios viros parare divitias. de forma infra 22.

17. *Qui autem crudelis est, propinquos abjicit*: ne illos quidem novit: at heb. perturbans carnem suam, crudelis; hoc est, sibi nocet qui crudelis est: quod priori parti congruit. vel ne sis immisericors in proximum: & carnem tuam ne despexeris. Is. LVIII. 7.

18. *Impius facit opus instabile*: ei similis qui ædificat super arenam: Matt. VII. 26. *se-*

justitiam merces fidelis.

19 Clementia præparat vitam: & sectatio malorum mortem.

20 Abominabile Domino cor pravum: & voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant.

21 Manus in manu non erit innocens malus: semen autem justorum salvabitur.

22 Circulus aureus in naribus suis, mulier pulcra & fatua.

23 Desiderium justorum omne bonum est: præstolatio impiorum furor.

24 Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.

25 Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.

26 Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium.

27 Bene consurgit dilucu-

---

minanti autem justitiam merces fidelis: stabilis, certa.

19. *Clementia præparat vitam*: justitia. heb. lxx. *& sectatio malorum mortem*: sectator.

21. *Manus in manu*: etiam cessans, mala cogitat: numquam a pravis machinationibus otiatur. infra XVI. 5. alii: *jungens dextras decipit*: data etiam fide.

22. *Circulus aureus in naribus suis*: porci. forma insipientem tam dedecet, quam inaures suem. nota ornamenta ex fronte pendentia in nasum. Ezech. XVI. 12. & Hier. ibidem.

23. *Præstolatio impiorum furor*: Dei scilicet.

24. *Alii dividunt propria*: heb. est dispergens, & additur ei amplius: est parcens (rei) plus æquo, etiam ad egestatem: quod ultimum potest etiam verti: est subtrahens non recte: quod vulg. vertit: *est rapiens non sua*. recte lxx. Sunt qui propria seminantes, plura faciunt: sunt & qui congregantes minuuntur. ducta similitudine a seminatis granis. præclara sententia: qui enim dare scit in loco & tempore, ei res ex ipsa etiam liberalitate crescit: præsertim per eleemosynas, Deo benedicente: qui autem non ratione regitur, sed impetu; is simul raptor, largitor, suaque & aliena corrumpet. vide seq. & infra XIII. 7.

25. *Et qui inebriat*: irrigat, potat egenos: *inebriabitur*: rebus omnibus abundabit.

27. *Qui autem investigator ma-*

culo qui quærit bona : qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis.

28 Qui confidit in divitiis suis, corruet: justi autem quasi virens folium germinabunt.

29 Qui conturbat domum suam, possidebit ventos : & qui stultus est, serviet sapienti.

30 Fructus justi lignum vitæ : & qui suscipit animas, sapiens est.

31 Si justus in terra recipit, quanto magis impius & peccator ?

malorum est opprimetur ab eis. simplicius heb. quærenti malum, occurret ei.

29. *Qui conturbat domum suam*: decoctor seu rei suæ negligens. *& qui stultus est*: nempe ille decoctor.

30. *Fructus justi lignum vitæ*: vita vivet : alludit ad Gen. 11. 9. *& qui suscipit animas*: egenos, hospites, *sapiens est*: providus qui aliis benefaciendo, ipse sibi consulit.

31. *Si justus in terra recipit* si Abel, si Job, si Daniel, si Tobias, aliique justi tanta patiuntur : quid impii, quid Antiochus, quid cæteri pessimi homines? at lxx. si justus vix salvabitur; impius & peccator ubi parebunt ? refert Petrus. 1. IV. 18.

CAPUT XII.

Utile corripi : prodest pietas : impiis celer interitus, 7. bona mulier : ex sermonibus quisque cognoscitur : pauper: operans : iners, 9. 11. 34. immitis : sibi placens : ira tegenda : temeraria promissa : 16. 17. testis verax : mendaces : amici verus.

1 QUI diligit disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est.

2 Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino : qui au-

1. *Qui diligit disciplinam*: emendationem, correctionem. heb. & ita passim,

2. *Qui autem confidit in cogitationibus suis*: recte reddit hebræum: virum cogitatio-

autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.

3 Non roborabitur homo ex impietate: & radix justorum non commovebitur.

4 Mulier diligens, corona est viro suo: & putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit.

5 Cogitationes justorum judicia: & consilia impiorum fraudulenta:

6 Verba impiorum insidiantur sanguini: os justorum liberabit eos.

7 Verte impios, & non erunt: domus autem justorum permanebit.

8 Doctrina sua noscetur vir: qui autem vanus & excors est, patebit contemtui.

9 Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriosus & indigens pane.

10 Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.

11 Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est.

Qui suavis est in vini demorationibus, in suis munitionibus relinquit cõtumeliam.

12

num damnabit: Deus scilicet. quod tamen alii supplent, virum cogitationum, malarum scilicet.

4. *Mulier diligens*: fortis: virtute prædita. *quæ confusione res dignas gerit*: probrosas & indecoras.

5. *Cogitationes justorum judicia.* nil nisi æqua & justa cogitant.

7. *Verte impios*: fac vertantur vel leviter; ut averterint oculos: *& non erunt*: ictu oculi: momento, concident: sic David: vidi impium exaltatum: transivi, & ecce non erat. Ps. xxxvi. 35. lxx. quocumque se vertet impius, concidet.

9. *Melior est pauper & sufficiens sibi.* servus sibi. heb. sibi ipsi serviens, sive consulens.

10. *Novit justus jumentorum suorum animas*: etiam pecora sua curat: quasi diceret: injustus autem, nec homines. unde subdit: *viscera impiorum crudelia.* audiant pastores & principes.

11. *Qui suavis est in vini demorationibus*: in assiduis compotationibus: *in munitionibus suis*: utcumque se muniat, patebit contumeliæ. deest heb.

ha-

12 Desiderium impii munimentum est pessimorum: radix autem justorum proficiet.

13 Propter peccata labiorũ ruina proximat malo: effugiet autem justus de angustia.

14 De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, & juxta opera manuũ suarum retribuetur ei.

15 Via stulti recta in oculis ejus: qui autem sapiens est, audit consilia.

16 Fatuus statim indicat iram suam: qui autem dissimulat injuriam, callidus est.

17 Qui quod novit loquitur, index justitiæ est: qui autem mentitur, testis est fraudulentus.

18 Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientiæ: lingua autem sapientium sanitas est.

19 Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii.

20

---

habent lxx.

12. *Desiderium impii, munimentum est pessimorum.* votum impii est protegere malos. *radix justorum proficiet*: ultro, non malis artibus. heb. dabit: supple fructum, quod idem est.

13. *Propter peccata labiorum*: verbis pravis malus capitur; at justus his se expedit innocentia sua tutus.

16. *Fatuus statim judicat*: insipientis est non posse vel premere iram, ac verbis parcere. *qui dissimulat injuriam, callidus est*: cautus est; invenit damni sarciendi locum.

17. *Qui quod novit loquitur*, testem veracem a falso secernit; quod explicat infra 19. & clarius xiv, 5.

18. *Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientia*: dum promissorum immemor a conscientia reprehenditur: vel, est qui levitate animi indecora & incongrua pollicetur; ac postea pœnitentia ductus dicta revocare vellet, ut Herodes in illa psaltria, Matt. xiv. at heb. est qui effutit quasi punctiones gladii: est cujus verba sunt instar gladii, detractor scilicet: at justi verba mitia, sanant vulnera, nedum inferant.

19. *Labium veritatis firmum* ... testis verax sibi constat: *qui testis est repentinus*: improvidus, improvisus, nec rei gnarus. at heb. ad momentum lingua mendacii: statim insci-

20 Dolus in corde cogitantium mala : qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium.

21 Non contristabit justum quidquid ei acciderit: impii autem replebuntur malo.

22 Abominatio est Domino labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent ei.

23 Homo versutus celat scientiam : & cor insipientium provocat stultitiam.

24 Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est, tributis serviet.

25 Mœror in corde viri humiliabit illum, & sermone bono lætificabitur.

26 Qui negligit damnum propter amicum, justus est: iter autem impiorum decipiet eos :

27 Non inveniet fraudulentus lucrum: & substantia hominis erit auri pretium.

28 In semita justitiæ, vita : iter autem devium ducit ad mortem.

---

tiam aut nequitiam prodit.

20. *Dolus*, res tristis, *in corde cogitantium mala* : pacis consiliarios *sequitur gaudium*, ex animi sinceritate & conscientiæ integritate proveniens.

21. *Non contristabit* : non accidet justo quidquam adversum, (aut iniquum) heb.

23. *Homo versutus*: prudens, callidus, *celat scientiam*: non omnia quæ novit, statim expromit: *& cor insipientium provocat stultitiam* : clamat, prædicat, id est, suam prodit stultitiam. sensus vulg. insipiens stulte ipse loquendo stultos sermones elicit.

24. *Manus fortium*: sollicitorum, vigilantium. heb. supra x. 4. *manus remissa*: alii, dolosa, fraudulenta, ut infra ℣. 27.

25. *Mœror in corde viri*: mœstum erige dictis bonis.

26. *Qui negligit damnum* : alii, abundat proximo suo justus : in eum est liberalis: alii, præ proximo suo: justi viri domus, cæteris locupletior.

27. *Non inveniet fraudulentus lucrum*. vel ignavus, supra ℣. 24. *& substantia hominis erit auri pretium*. quemque sue sustentant opes quidam ex hebræo vertunt, *substantia hominis pretiosa seduli*. hoc est, substantia seduli diligentisque pretiosa est : vel nihil diligentia pretiosius.

28. *Iter devium* : sive ut ex heb. verti potest : non iter, *ducit ad mortem*. alii totum, ut ex heb. sic vertunt : in semita justitiæ, vita: & via semitæ ejus, non mors: eadem sententia bis repetita.

CAPUT XIII.

Bona educatio : tacere optimum : loquax : piger , 4. mendax : inter superbos jurgia : divitiæ festinatæ : ex amicis quisque dignoscitur , 20. educatio , 24. justi domus stabilis : vir bonus , suo contentus .

1 FILIUS sapiens , doctrina patris , qui autem illusor est , non audit , cum arguitur .

2 De fructu oris sui homo satiabitur bonis : anima autem prævaricatorum iniqua .

3 Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.

4 Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur.

5 Verbum mendax justus detestabitur: impius autem confundit & confundetur .

6 Justitia custodit innocentis viam : impietas autem peccatorem supplantat.

7 Est quasi dives , cum nihil habeat : & est quasi pau-

1. *Filius sapiens , doctrina patris* : paternæ doctrinæ argumentum & fructus.

2. *De fructu oris*: ex hebræo sic vertas : de fructu oris [verbis sanis) vir (bonus) comedet (colliget) bona : anima prævaricatorum (insipientium) injuriam (damna) supple comedit , colligit .

3. *Qui autem inconsideratus est ad loquendum*: heb. aperiens labia : ac recte suppletum , temere, inconsiderate.

4. *Vult & non vult piger*: infra XXI. 25. 26. *desideria occidunt pigrum* : nihil vere vult : multa optat : vana spe se oblectat : nil agit. sic qui converti differt : de quo Eccli. v. 8.

5. *Impius autem* , qui non a mendacio abhorret. *confundit & confundetur* : pudefacit & pudefit: probro suis sibique : & fœtere faciet (se) & pudore afficiet (alios) eodem sensu . heb.

7. *Est quasi dives, cum nihil habeat*: parvo contentus & pro rei suæ tenuitate liberalis : *& est quasi pauper, cum in multis divitiis sit* : prodigus, dissipator ,

pauper, cum in multis divitiis sit.

8 Redemtio animæ viri, divitiæ suæ: qui autem pauper est, increpationem non sustinet.

9 Lux justorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

10 Inter superbos semper jurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.

11 Substantia festinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.

12 Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ desiderium veniens.

13 Qui detrahit alicui rei ipse se in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace versabitur. Animæ dolosæ errant in peccatis: justi autem misericordes sunt, & miserantur.

14

tor, sui alienique largitor. spirituali sensu: dives ille, Luc. xvi. 19. vere pauper, qui bona jam recepit sua: at egens ille Lazarus, vere dives, quem Dei regnum manebat. alii sic intelligunt: est pauper divitiarum ostentator: est & dives modestus rei amplitudinem celans, ne invidiæ aut prædæ sit.

8. *Redemtio animæ viri, divitiæ*: dives a pravis machinationibus se expedit: pauper accusatus opprimitur; vel *increpationem*, verba asperiora *non sustinet*: quemadmodum apud Comicum:

Propter suam inopiam, semper se credunt negligi.

nec piget Salomonem, pro veteris Testamenti ratione, commendare divitias ad acuendam industriam. cæterum ex divitiis vera redemtio, cum peccata eleemosynis redimunt, Dan. iv. 24.

9. *Lux justorum*: felicitas: res prosperæ: *lætificat*; omnibus grata est.

11. *Substantia festinata*: ex vanitate: (quasi ex nihilo, sive eo malo, heb. *minuetur*; facile dilabetur.

13. *Qui detrahit rei*: verbum habet heb. quod sæpe pro re sumitur: lxx. sic vertunt, qui rem (qui negotium) contemserit, contemnetur ab ea: negotia non procedent ei, qui negligenter facit. ex hebræo sic vertas: qui contemnit verbum (nempe Dei) detrimentum patietur: quod postremæ parti sententiæ magis congruit. *animæ dolosæ errant in peccatis*: deest heb. & lxx. habent aliud.

14.

14 Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.

15 Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemtorum vorago.

16 Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperit stultitiam.

17 Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, sanitas.

18 Egestas, & ignominia ei, qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.

19 Desiderium si compleatur, delectat animam: detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.

20 Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.

21 Peccatores persequitur malum: & justis retribuentur bona.

22 Bonus relinquit heredes filios, & nepotes: & custoditur justo substantia peccatoris.

23 Multi cibi in novalibus patrum: & aliis congregantur absque judicio.

24

---

14. *Lex* (doctrina heb.) *sapientis, fons vitæ*: *ut declinet a ruina* (a laqueo heb.) *mortis.*

15. *Dabit gratiam*: grata erit. *in itinere contemtorum, vorago.* via transgressorum dura: heb. aspera, difficilis.

17. *Nuntius impii*: nuntius impius. heb. lxx. sic vertunt: rex temerarius cadet in mala; legatus seu nuntius fidelis liberabit eum. legerunt sine aleph. *Melech.* quæ rex improvidus pessundat, ea restituet administer bonus.

20 *Qui cum sapientibus*: tota sententia in heb. sic: ambulans cum sapientibus, sapiens erit: pascenti stultos (convivanti cum eis) male erit. lxx. ambulans cum insipientibus agnoscetur: hoc est: cujusque ingenium proditur a convictorum ingenio.

22 *Bonus relinquit heredes filios*: sæpe in lege promissum. *custoditur justo*: tota sententia: boni, suis: mali alienis justisque colligunt.

23. *Multi cibi*: planum: avita hereditas fructuosa est: in heb. vox *rhashim* quam Hier. patrum, alii pauperum, alii principum vertunt, varieque interpretantur; principes enim colonis; pauperes industria & labore valere. nec minus obscura est pars posterior sententię: quam

24 Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.

25 Justus comedit, & replet animam suam: venter autem impiorum insaturabilis.

quam sic ex heb. vertunt: & est qui consumitur ob non jus: est qui fame pereat, quod leges colendi agri, rusticanique operis rationem non intelligat.

25. *Justus comedit*: justus, & modico contentus est: malus nec superfluo ac nimio saturatur.

CAPUT XIV.

Sapiens mulier: vir bonus ab iniquo despicitur: labor assiduus, 4. stultus: sapiens: falsæ pietatis malus exitus: gaudium: luctus: stulta credulitas: agere considerate: verbosus: actuosus, 23. regum regnorumque robur, 28, 34. boni administri regum, 35.

1 SAPIENS mulier ædificat domum suam: insipiens exstructam quoque manibus destruet.

2 Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.

3 In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientium custodiunt eos.

4 Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est: ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.

5 Testis fidelis non mentitur: profert autem mendacium dolosus testis.

6 Quærit derisor sapientiam,

2. *Qui infami graditur via*: perversus via sua despicit eum. heb.

3. *In ore stulti virga superbiæ*: dicta factaque arrogantia.

4. *Ubi non sunt boves*: labore & industria copia paratur.

6. *Doctrina prudentium facilis*. neque enim inaccessa & inexplorata, sed regia incedunt via: nec sapientiam putant, nova & aliis ignota, sed sana prome-

tiam, & non invenit: doctrina prudentium facilis.

7 Vade contra virum stultum, & nescit labia prudentiæ.

8 Sapientia callidi, est intelligere viam suam, & imprudentia stultorum errans.

9 Stultus illudet peccatum, & inter justos morabitur gratia.

10 Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus.

11 Domus impiorum delebitur: tabernacula vero justorum germinabunt.

12 Est via, quæ videtur homini justa: novissima autem ejus deducunt ad mortem.

13 Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat.

14 Viis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus.

15

---

mere: neque altiora & subtiliora, sed recta sectantur; & quæ tractant, sublimia enucleant. ac velut in lac temperant.

7. *Vade contra: & nescit labia prudentiæ.* heb. nescies: quod utrumque verum est: si viro stulto occurrere satagas, facile deprehendes ejus inscitiam, ac simul prodes tuam. at chal. vade a conspectu viri stulti: nescit enim verba prudentiæ.

8. *Sapientia callidi est intelligere viam suam.* sic enim David moriens monuerat: ut intelligas universa quæ facis, & quocumque te verteris. 3. Reg. 11. 3. at stulti aguntur, non agunt: impetu rapiuntur: unde subdit: *& imprudentia stultorum, errans.* dolus: heb. quod est, fallax: eodem sensu. vide infra 15.

9. *Stultus illudet peccatum*: ludificando excusat, & palliat peccata, & aliena & sua: *inter justos... gratia*: benevolentia: heb. quod nec aliis imponant, nec sibi.

10. *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus*: & in gaudio heb. *non miscebitur extraneus*: alienus: sunt qui a dolore suo avocent animum, voluptatibusque se obtundant, ne suam *amaritudinem* sentiant: sunt qui alieno arbitrio gaudeant & doleant, rerum suarum ignari: at cuique oportet ex seipso sui dolores, sua gaudia constent.

12. *Est via quæ videtur*: sic falsa pietas, falsus & amarus zelus, falsa pœnitentia pravis illudit animis.

15.

15 Innocens credit omni verbo: astutus considerat gressus suos.

Filios doloso nihil erit boni: servo autem sapienti prosperi erunt actus, & dirigetur via ejus.

16 Sapiens timet, & declinat a malo: stultus transilit, & confidit.

17 Impatiens operabitur stultitiam: & vir versutus odiosus est.

18 Possidebunt parvuli stultitiam, & expectabunt astuti scientiam.

19 Jacebunt mali ante bonos: & impii ante portas justorum.

20 Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici vero divitum multi.

21 Qui despicit proximum suum, peccat: qui autem miseretur pauperis, beatus erit.

Qui credit in Domino, misericordiam diligit.

22 Errant qui operantur malum: misericordia, & veritas præparant bona.

23 In omni opere erit abundantia: ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.

24 Corona sapientium, divitiæ eorum: fatuitas stultorum, imprudentia.

25

15. *Innocens* (imperitus heb.) *credit omni verbo: astutus considerat* (ipse) *gressus suos*; nec se ad aliena quæque verba componit. *filio doloso nihil erit boni*: deest heb. lxx.

17. *Impatiens*: facile excandescens, & in agendo præceps, heb. *operatur stultitiam: & vir versutus, odiosus est*. vir cogitationum sive machinationum odio erit. heb. tam in agendo præceps, quam in cogitando & deliberando nimius, odio habentur.

18. *Et expectabunt astuti scientiam.* coronabuntur scientia. heb. vincent.

20. *Etiam proximo pauper odiosus*: quo magis eum subleves: unde subdit:

21. *Qui despicit proximum*, pauperem licet, *peccat. qui credit in Domino*: deest heb.

22. *Errant* (nonne errant heb.) *qui operantur malum?* asseverandi formula: quasi diceret manifeste errant, aut ut alii: ecce errant.

23. *In omni opere*: actuosi proficiunt: verbosi egent: quo nihil est verius.

24. *Fatuitas stultorum, imprudentia*: fatuitas heb. eodem ver-

25 Liberat animas testis fidelis: & profert mendacia versipellis.

26 In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis ejus erit spes.

27 Timor Domini, fons vitæ, ut declinent a ruina mortis.

28 In multitudine populi dignitas Regis: & in paucitate plebis ignominia principis.

29 Qui patiens est, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.

30 Vita carnium: sanitas cordis: putredo ossium, invidia.

31 Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.

32 In malitia sua expelletur impius: sperat autem justus in morte sua.

33 In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet.

34 Justitia elevat gentem: miseros autem facit populos peccatum.

35 Acceptus est Regi minister intelligens: iracundiam ejus inutilis sustinebit.

---

verbo repetito, quasi diceret: mera fatuitas.

30. *Vita carnium*: *sanitas cordis*: sive sanum cor: ab ira & livore purum: *putredo ossium*, *invidia*: marcescunt invidi, & mœrore tabescunt vir bonus ipsa lætitia, & mente & corpore vegetus.

33. *Et indoctos quosque erudiet.* & in medio stultorum cognoscetur. heb. prævalente luce, & pervincente fama.

34 *Miseros autem facit populos peccatum* extenuat: lxx; at heb.ch. syr. misericordia in populos, peccatum: id est, sacrificium pro peccato: expiatio.

35. *Iracundiam ejus inutilis sustinebit*: qui confundit: heb. cujus administratio regiis consiliis dedecus aut invidiam conciliat.

CAPUT XV.

Verba mitia & sapientia : aspera & stulta, 1. 4. *corripi bonum*, 5. 10. 12. 32. *domus justi stabilis : injusti, contra : impiorum victima : paupertas suo contenta*, 15. *& seqq. piger sive iners*, 19.

1 RESPONSIO mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorem.

2 Lingua sapientium ornat scientiam : os fatuorum ebullit stultitiam.

3 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.

4 Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata est, conteret spiritum.

5 Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet.

In abundanti justitia virtus maxima est: cogitationes autem impiorum eradicabuntur.

6 Domus justi plurima fortitudo : & in fructibus impii conturbatio.

7 Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.

8 Victimæ impiorum abominabiles Domino : vota justorum placabilia.

9 Abominatio est Domino via impii : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.

10 Doctrina mala deserenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur.

11 Infernus, & perditio coram Domino : quanto magis corda filiorum homi-

2. *Lingua sapientium*.vide 7.

3. *In omni loco* : junge cum 11.

5. *In abundanti justitia virtus maxima est*. deest heb. habent lxx.

7. *Disseminabunt scientiam*; nec tantum sollde ; sed etiam ornate, ex ℣. 2. *cor stultorum dissimile erit*. non sic.heb.

11. *Infernus & perditio*:profunda terræ; loca abdita & invisa : mors ipsa.

minum?

12 Non amat pestilens eum, qui se corripit: nec ad sapientes graditur.

13 Cor gaudens exhilarat faciem: in mœrore animi dejicitur spiritus.

14 Cor sapientis quærit doctrinam: & os stultorum pascitur imperitia.

15 Omnes dies pauperis, mali: secura mens quasi juge convivium.

16 Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

17 Melius est vocari ad olera cum caritate: quam ad vitulum saginatum cum odio.

18 Vir iracundus provocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas.

19 Iter pigrorum quasi sepes spinarum: via justorum absque offendiculo.

20 Filius sapiens lætificat patrem: & stultus homo despicit matrem suam.

21 Stultitia gaudium stulto: & vir prudens dirigit gressus suos.

22 Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium: ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur.

23 Lętatur homo in sententia oris sui: & sermo opportunus est optimus.

24 Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo.

25 Domum superborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduę.

26 Abominatio Domini co-

---

15 *Secura mens quasi juge convivium*: lęta paupertas, licet misera videatur. junge sequentes duos versus.

19. *Iter pigrorum quasi sepes spinarum*: pigro omnia plena obstaculis: plana omnia sedulo.

22. *Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium*: secretum. heb. plures consulendi, sed clam: neque indiscriminatim, hoc est, omnes de omnibus: sed quisque in ea re quam calleat.

24. *Semita vitæ super eruditum*. eruditus sive in elligens sursum habet viam vitæ: *ut declinet de inferno novissimo*: infimo. heb. ad summa quæque erectus, devitat infima: sive etiam, mortem.

26. *Sermo purus*: castus, mundus: per se *pulcherrimus*, nec indiget eloquentiæ ornamentis, *firmabitur ab eo*. deest heb.

cogitationes malæ: & purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo.

27 Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam: qui autem odit munera, vivet.

Per misericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis a malo.

28 Mens justi meditatur obedientiam: os impiorum redundat malis.

29 Longe est Dominus ab impiis: & orationes justorum exaudiet.

30 Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat ossa.

31 Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur.

32 Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis.

33 Timor Domini, disciplina sapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

---

27 *Per misericordiam & fidem*: deest heb. habent lxx. Cyprianus profert, de op. & eleem.

28. *Mens justi meditatur obedientiam*: fidem lxx. ad respondendum heb. quod magis sequentibus congruit, ut sapientes nec temere respondentes a loquacibus secernantur.

30 *Lux oculorum*: ut lux oculis grata, ita fama animo.

C 4

CAPUT XVI.

Homo præparat: Deus regit, 1. 9. agenda omnia sub oculis Dei: Deus omnia propter seipsum: arrogans: Deo propitio, omnia bene vertunt: res modica cum justitia: regum prudentia, 10. justitia, 12. 13. ira: clementia: 14. 15. Deus omnia in pondere, 11, egestas acuit industriam; patiens: fortis: nihil fortuitum, 33.

1 HOMINIS est animam præparare: & Domini gubernare linguam.

2 Omnes viæ hominis patent oculis ejus: spirituum ponderator est Dominus.

3 Revela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

4 Universa propter semetipsum operatus est Dominus: impium quoque ad diem malum.

5 Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.

Initium vitæ bonæ, facere justitiam: accepta est autem apud Deum magis, quam immolare hostias.

6 Misericordia & veritate

---

1. *Hominis est*: sic inf. 9. *cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus*. homines quidem diligenter sua & dicta & facta apud se componunt, sed cum adest loquendi aut agendi tempus, ipsi excidunt sibi: ac bene cogitata præter spem in pessimos sermones, aut inepta facta desinunt.

2. *Omnes viæ hominis patent oculis ejus*: mundæ oculis suis: heb. ipsius scilicet hominis: sua cuique sensa placent: at *spirituum ponderator est Dominus*: vide XXI. 2. Deus nos non arbitrio nostro, sed ex vero judicat: nec leviter: sed appensis omnibus: ut infra 11.

4. *Impium quoque ad diem malum*: sic enim ad Pharaonem: idcirco enim posui te, ut ostendam in te potentiam meam, & narrtur nomen meum in omni terra: Exod. IX. 16. Rom. IX. 17. occultissimo quidem, sed tamen justo judicio.

5. *Etiamsi manus ad manum fuerit*: cessans, nihil agens. supra XI. 21. *initium via bona*, fa-

te redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur a malo.

7 Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem.

8 Melius est parum cum justitia: quam multi fructus cum iniquitate.

9 Cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus ejus.

10 Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejus.

11 Pondus & statera judicia Domini sunt: & opera ejus omnes lapides sacculi.

12 Abominabiles regi qui agunt impie: quoniam justitia firmatur solium.

13 Voluntas regum labia justa: qui recta loquitur, diligetur:

14 Indignatio regis, nuntii mortis: & vir sapiens placabit eam.

15 In hilaritate vultus regis, vita: & clementia ejus quasi

---

facere justitiam: deest heb. lxx. habent.

7. *Cum placuerint Domino*: sic quia placuerunt Deo vię Danielis & trium puerorum: *inimicos quoque* eorum, regesque qui eos in ignem, vel bestias miserunt, *convertit ad pacem*, atque amicitiam. Beda. sic Josepho, sic Jeremiæ, sic aliis contigit.

10 *Divinatio in labiis regis*: decretis parendum ut oraculis: quinetiam vaticinari & arcana cordium scrutari reges videntur: sic illa Thecuitis ad Davidem acutissime conjectantem: nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex omnibus his, quæ locutus est dominus meus rex: tu autem, domine, mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei. 2. Reg. XIV. 19. 20. sic ipse Salomon inter duas fœminas dijudicans, arcana pectoris elicuit, 3. Reg. III. *non errabit os ejus*: eo quod sit sagax, & rerum experimento doctus: tum quod cor ejus in manu Dei: infra XXI. 1. ne perfidi latere putent occultas molitiones, ac rempublicam pessumdent: aut temere principis judicata contemnant.

11. *Et opera ejus omnes lapides sacculi*: pondera justa: lxx. quod lapidibus in sacculo reconditis ponderare soliti essent. vide Sap. XI. 21.

15. *In hilaritate vultus regis*. in lumine vultus. heb. quæ locutio frequentissima: *vita*; gratia, favor. *Et clementia ejus quasi*

quaſi imber ſerotinus.

16 Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.

17 Semita juſtorum declinat mala: cuſtos animę ſuę ſervat viam ſuam.

18 Contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur ſpiritus.

19 Melius eſt humiliari cum mitibus, quam dividere ſpolia cum ſuperbis.

20 Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino, beatus eſt.

21 Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, majora percipiet.

22 Fons vitę eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum, fatuitas.

23 Cor ſapientis erudiet os ejus: & labiis ejus addet gratiam.

24 Favus mellis, compoſita verba: dulcedo animæ, ſanitas oſſium.

25 Eſt via quæ videtur homini recta: & noviſſima ejus ducunt ad mortem.

26 Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum.

27 Vir impius fodit malum,

---

quaſi imber ſerotinus: eſt enim imber temporaneus, ſeu veris; alendis ſeminibus: eſt & ſerotinus, æſtivus, ſeu autumnalis, maturandæ meſſi vindemiæque aptiſſimus. Deut. XI 14. Jac. V. 7. qui & optatiſſimus æſtivis caloribus temperandis.

20 *Eruditus in verbo*: per verbum.

21. *Qui ſapiens eſt corde*: tum quiſque eſt omnibus jucundiſſimus, cum ad animi prudentiam accedit ſermonis gratia. Vide infra 23.

23. *Cor ſapientis erudiet os ejus*: non temere loquitur, nec niſi re penitus intellecta. *Et labiis ejus addet gratiam*: doctrinam, diſciplinam, heb.

24. *Favus mellis, compoſita*, mitia & moderata *verba*: eadem ſunt *dulcedo* ſive quies *animæ*, medela eſt & *ſanitas oſſium*, medullarumque atque intimarum partium: quippe queis & animus & corpus reficiatur.

25. *Eſt via*: idem ſupra XIV. 4.

26. *Anima laborantis* fame, *laborat ſibi: quia compulit eum os ſuum*: alimenti penuria: ſenſus eſt: indigentia acuit induſtriam & artes.

27. *Vir impius fodit malum*,

lum, & in labiis ejus ignis ardescit.

28 Homo perversus suscitat lites: & verbosus separat principes.

29 Vir iniquus lactat amicum suum: & ducit eum per viam non bonam.

30 Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum.

31 Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiæ reperietur.

32 Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.

33 Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.

---

sibi & aliis: *in labiis ejus ignis ardescit*: litibus, ira, jurgiis inflammat ac devastat omnia: sicut habes Jac. III. 6.

28. *Et verbosus separat principes*: susurro, de quo sæpe.

30. *Qui attonitis oculis* (supple est) *cogitat prava*: qui obfirmatis: fixis: heb. lxx. *mordens labia*: qui mordet labia *perficit malum*: indicium est hominis malum alteri machinantis, defixis oculis mordere labia.

31. *Corona dignitatis senectus*: diadema gloriç canities: heb. quæ caput cingit & ornat.

33. *Sortes mittuntur*: sic in eligendo Saule, Matthia, & aliis: sensusque est, per divinam providentiam ambigua quæque & incerta in certos fines dirigi, neque quidquam fortuitum.

C A-

CAPUT XVII.

Frugale convivium: servus sapiens: Dominus despiciens pauperem & cadentem: ampla soboles: aliorum celare delicta: ea commemorans: fatuus instar ursæ sævientis, mala pro bonis: lites, 14. divitiæ inutiles: constans amicitia, 17. animi tranquillitas, 22. vultus sapientis & stulti, 24. tacere utile.

1 MELIOR est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.

2 Servus sapiens dominabitur filiis stultis, & inter fratres hæreditatem dividet.

3 Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.

4. Malus obedit linguæ iniquę, & fallax obtemperat labiis mendacibus.

5 Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

6 Corona senum, filii filiorum: & gloria filiorum, patres eorum.

7 Non decent stultum verba composita: nec principem labium mentiens.

8 Gemma gratissima, expectatio præstolantis: quocumque se vertit, prudenter intelligit.

9 Qui

1. *Plena victimis*: epulis, quod in sacrificiis pacificis splendide parare solerent.

4. *Malus obedit* (auscultat). *linguæ iniquæ*: *& fallax*: sua quemque prava studia perdunt: malus a malo decipitur: fallax fallaciorem invenit.

7. *Non decent stultum verba composita*: labia dignitatis. heb. sive decor in verbis: eodem sensu.

8 *Gemma gratissima, expectatio præstolantis*: planum de spei dulcedine: at heb. lapillus pretiosus, munus in oculis domini sui: *quocumque se vertit*, largitor, *prudenter intelligit*. sensus est, munus gratiam conciliat danti, & res omnes prospere sapienterque disponit.

9 Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero sermone repetit, separat fœderatos.

10 Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum.

11 Semper jurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.

12 Expedit magis ursæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti in stultitia sua.

13 Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.

14 Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, judicium deserit.

15 Qui justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.

16 Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit.

Qui altam facit domum suam, quærit ruinam: & qui evitat discere, incidet in mala.

17 Omni tempore diligit qui amicus est: & frater in angustiis comprobatur.

18 Stultus homo plaudet mani-

---

9. *Qui celat delictum*: alienum: *quærit amicitias*: sibi parit amicos: *qui altero sermone repetit*: qui revelat: qui commemorat: *separat fœderatos*: principem. heb. duces ab invicem quos, intelligunt lxx. amicos, domesticos: vulg. fœderatos.

10. *Plus proficit correptio*: verbis tantum: *apud prudentem*: *quam centum plagæ*: quam verbera addita verbis: *apud stultum*.

11. *Angelus autem crudelis*: vel malus nuntius, vel pœna divinitus immissa.

12. *Fatuo confidenti*: nec sanis consiliis auscultanti.

14. *Qui dimittit aquam*: supple, sicut *qui dimittit aquam*, ita *caput jurgiorum*: id est: sicut aqua semel dimissa non facile cohibetur, sic lites semel motæ. *antequam contumeliam patiatur*: antequam misceatur: heb. supp. lis: antequam lite sit implicitus. *judicium deserit*: desere, heb quod est, principiis obsta.

16 *Qui altam facit domum suam*: deest heb. habent lxx. vide 19.

18. *Stultus homo plaudet manibus*: manum porrigit. heb. defigit.

manibus, cum spoponderit pro amico suo.

19 Qui meditatur discordias, diligit rixas: & qui exaltat ostium, quærit ruinam.

20 Qui perversi cordis est, non inveniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.

21 Natus est stultus in ignominiam suam: sed nec pater in fatuo lætabitur.

22 Animus gaudens ætatem floridam facit: spiritus tristis exsiccat ossa.

23 Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicii.

24 In facie prudentis lucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ.

25 Ira patris, filius stultus: & dolor matris quæ genuit eum.

26 Non est bonum, damnum inferre justo: nec percutere principem, qui recta judicat.

27 Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est: & pretiosi spiritus vir eruditus.

28 Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: & si compresserit labia sua, intelligens.

---

figit. cavendi formula: vide VI. 1.

19. *Qui meditatur*: heb. diligens iniquitatem, diligit jurgia: *qui exaltat ostium*: domum: pars maxime conspicua pro toto.

20. *Et qui vertit linguam*: fallax, ambiguis, dolosisque sermonibus: perversus in lingua sua. heb.

22. *Animus gaudens ætatem floridam facit*: medicina bona est: heb. alii, benefaciet corpori:

24. *Oculi stultorum in finibus terræ*: errantes: vagi: distorti.

CAPUT XVIII.

Causas dissolvendæ amicitiæ quærere : stultus nil nisi placentia audire vult : rixis se immiscet : sermonibus suis capitur : falsa simplicitas, 8. piger, 8. 9. pietas, propugnaculum, 10. exaltatione casus, 12. non audiens, 13. munera : sortiri, quam litigare melius : mutuum adjutorium, 19. sermonis vis : divitum ingenium : amicus fratre potior.

1 OCCASIONES quærit qui vult recedere ab amico : omni tempore erit exprobrabilis.

2 Non recipit stultus verba prudentiæ : nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.

3 Impius, cum in profundum venerit peccatorum. con-

1. *Occasiones quærit*: sic etiam lxx. obvio sensu: at heb ad desiderium quærit separatus; quod sic interpre antur: qui secundum vota sua vivit singularis, sive a communi hominum consortio sequestratus : in omni sapientia miscebit se : versabitur: alii : *in omni existentia*: quod tamen sapientiam eamque veram sonare jam vidimus: quod eodem recidit: sensusque est pluri num conferre ad veram solidamque sapientiam, a turba secedere: alii, pro in omni sapientia miscebit se, ex chal. vertunt : omnem sapientiam, sive omne consilium deridebit : quo sensu illa sequestratio malo animo suscepta videatur, ut quis ad libidinem vitam instituat : quæ varietates obscurissimum textum indicant, ac nisi suppleveris, inextricabilem : itaque vulg. post lxx. sic supplet : separatus, sive qui recedit, supple ab amico, quærit ad desiderium: ad libitum fingit, supple, recedendi occasiones : omni tempore (pro essentia) risui erit: seu probro : quam sententiam facile anteponimus.

2. *Nisi ea dixeris*: heb. eodem sensu : nisi cum manifestabitur cor ejus: id est, quidquid dixeris, pristinæ sententiæ hæret, neque quidquam audit nisi placentia.

3. *Impius cum in profundum*: ita lxx. rectissimo sensu. heb. veniente impio, venit etiam confusio,

contemnit : sed sequitur eum ignominia & opprobrium.

4 Aqua profunda, verba ex ore viri : & torrens redundans, fons sapientiæ.

5 Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii.

6 Labia stulti miscent se rixis: & os ejus jurgia provocat.

7 Os stulti contritio ejus: & labia ipsius ruina animę ejus.

8 Verba bilinguis, quasi simplicia, & ipsa perveniunt usque ad interiora ventris.

Pigrum dejicit timor : animæ autem effœminatorum esurient.

9 Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

10 Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus, & exaltabitur.

11 Substantia divitis urbs roboris ejus, & quasi murus validus circundans eum.

12 Antequam conteratur, exaltatur cor hominis : & antequam glorificetur, humiliatur.

13 Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.

14

---

fusio, & cum ignominia, sive ignominioso viro, opprobrium.

4. *Aqua profunda* : significat verba sapientium scrutanda, meditanda. vide xx. 5. *torrens redundans*: qui alte sapientiam imbiberit, huic sermones optimi, atque ad suadendum aptissimi, torrentis instar defluunt.

5. *Ut declines a veritate judicii* : ut subvertas justum in judicio. heb.

7. *Ruina animæ ejus* : laqueus. heb. dictis suis capitur: unde etiam illud : ex ore tuo te judico, serve nequam. Luc. xix. 22.

8. *Verba bilinguis*; fallacis : alia & alia loquentis: detractoris : susurronis, ut vertit xxvi. 22. *quasi simplicia* : lenia heb. blandientia. *& ipsa perveniunt*: altissimum vulnus infigunt. *pigrum dejicit timor* : deest heb. habent lxx.

11. *Substantia divitis*: idem supra x. 15. *circumdans eum*: in opinione sua: heb. tumidus licet animo; tamen opinione magis quam re prævalet.

14.

14 Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam : ſpiritum vero ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere ?

15 Cor prudens poſſidebit ſcientiam , & auris ſapientium quærit doctrinam.

16 Donum hominis dilatat viam ejus , & ante principes ſpatium ei facit.

17 Juſtus , prior eſt accuſator ſui : venit amicus ejus , & inveſtigabit eum.

18 Contradictiones comprimit ſors , & inter potentes quoque dijudicat.

19 Frater, qui adjuvatur a fratre , quaſi civitas firma : & judicia quaſi vectes urbium.

20 De fructu oris viri replebitur venter ejus:& genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

21 Mors & vita in manu linguæ : qui diligunt eam , comedent fructus ejus.

22 Qui invenit mulierem bonam , invenit bonum : & hauriet jucunditatem a Domino.

Qui expellit mulierem bonam , expellit bonum : qui

---

14. *Spiritus viri* (animus) *ſuſtentat imbecillitatem* (corporis) *ſpiritum ad iraſcendum facilem*: ſpiritum debilem heb. *quis ſuſtinebit*? corpori deficienti animus: animo infracto nihil ſubſidii eſt

17 *Juſtus, prior eſt accuſator ſui*: ſic Job : vere ſcio quod ita ſit, & quod non juſtificetur homo compoſitus Deo: Job.ix. 2. ex heb.tamen ſic vertas.qui primus in cauſa ſua , juſtus eſt: id eſt, qui prior cauſam dicit , juſtior videtur. *Venit amicus ejus*: ſocius heb. adverſarius. lxx. *& inveſtigabit eum*: vitium cauſæ eruet.

19. *Frater qui adjuvatur*: ita etiam ſyr. & lxx. at heb frater rebellans, præ forti civitate eſt: bellum inteſtinum extraneo pejus Quare colenda juſtitia eſt , arcens injurias & perduellionis cauſas æquo jure prohibens : quo pars poſterior ſpectat.

21. *Qui diligunt eam*: linguam bonam : ſermones optimos.

22. *Qui invenit mulierem* (*bonam*) deeſt heb. recte ſuppletum : *qui expellit mulierem bonam* : deeſt heb. habent lxx.

qui autem tenet adulteram, stultus est & impius.

23 Cum obsecrationibus loquetur pauper: & dives effabitur rigide.

24 Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater.

CAPUT XIX.

Simplicitas in paupere: praeceps, sive inconsideratus, 2. blasphemus, 3. divitiae: testis falsus, 5. 9. 28. falsa amicitia: sui compos, 8. servi dominantes: vir patiens, 4. ira regis: ejusdem clementia: litigiosa mulier: uxor prudens, Dei donum: piger, 15. 24. eleemosyna: filius castigandus, sed moderate, 18. hominum varia consilia, 21. poena utiles: parentes affligens: poena improbis.

1 MELIOR est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam dives torquens labia sua, & insipiens.

2 Ubi non est scientia animae, non est bonum: & qui festinus est pedibus, offendet.

3 Stultitia hominis supplantat gressus ejus: & contra Deum fervet animo suo.

4 Divitiae addunt amicos plurimos: a paupere autem & hi, quos habuit, separantur.

5 Testis falsus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.

6 Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.

7 Fratres hominis pauperis oderunt eum: insuper & amici procul recesserunt ab eo.

Qui tantum verba secta-

1. *Quam dives torquens labia sua*: quam perversus labiis: heb.

3. *Fervet*: irascitur: culpasque suas Deo imputat.

5. & 9. *Testis falsus*: idem, excepto ultimo vocabulo.

6. *Multi*: intellige: plures: turbam: vulgus ipsum.

8. *Qui*

ſtatur, nihil habebit:

8 qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inveniet bona.

9 Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit.

10 Non decent ſtultum deliciæ, nec ſervum dominari principibus.

11 Doctrina viri per patientiam noſcitur: & gloria ejus eſt iniqua prætergredi.

12 Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas ejus.

13 Dolor patris, filius ſtultus: & tecta jugiter perſtillantia, litigioſa mulier.

14 Domus & divitiæ dantur a parentibus: a Domino autem proprie uxor prudens.

15 Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet.

16 Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam: qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur.

17 Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis: & viciſſitudinem ſuam reddet ei.

18 Erudi filium tuum, ne deſperes: ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam.

19 Qui impatiens eſt, ſuſtinebit damnum: & cum ra-

---

8. *Qui poſſeſſor eſt mentis*, bonæ ſcilicet: vel ſimpliciter, ſui compos.

10. *Non decent ſtultum deliciæ*, non competit illi delectatio: quippe improvido & per mentis vitium inquieto.

11. *Doctrina viri per patientiam noſcitur*: iram prolongat, ſeu patientem facit. heb. *& gloria ejus eſt iniqua prætergredi*, id eſt, injurias negligere.

13. *Tecta jugiter*: vide XXI. 8.

16. *Mortificabitur*: morte afficietur.

18. *Ne deſperes*: quia adhuc ſpes eſt heb. *ad interfectionem*: alii ex heb. ad ſtrepitum: ad clamorem ejus: *ne ponas animam tuam*: ne te falſa teneat miſericordia LXX. erudi filium tuum, ſic enim erit bonæ ſpei: ad contumeliam autem ne efferaris animo tuo: quo ſenſu Paulus: Patres, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant. Col. III. 21.

19. *Qui impatiens eſt*: iracun-

rapuerit, aliud apponet.

20 Audi consilium, & suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimis tuis.

21 Multę cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini permanebit.

22 Homo indigens, misericors est; & melior est pauper, quam vir mendax.

23 Timor Domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur, absque visitatione pessima.

24 Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam.

25 Pestilente flagellato stultus sapientior erit: si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.

26 Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus est & infelix.

27 Non cesses fili audire doctrinam, nec ignores sermones scientiæ.

28 Testis iniquus deridet judicium: & os impiorum devorat iniquitatem.

29 Parata sunt derisoribus judicia: & mallei percutientes stultorum corporibus.

---

cundus, præceps, *sustinet pœnam*: *& cum rapuerit*: cum eripueris (ab incommodo scilicet) etiam addes; heb. supple, alia incommoda: alias culpas: in pejus enim ruet.

21. *Multę cogitationes*: varia & incerta consilia.

22. *Homo indigens misericors est*: inopiæ incommoda per experientiam doctus: quo reddidit illud hebraicum: desiderium (indigentia) viri, misericordia ejus: misericordem eum & ad beneficentiam propensum efficit.

23. *Timor Domini ... & in plenitudine commorabitur*: & satur habitabit, nec visitabit eum malum. heb.

25. *Pestilente flagellato*: derisorem si castigaveris, imperitus (quoque) cautior fiet. heb.

26. *Qui affligit patrem*: spoliat. heb.

27. *Non cesses fili*: cessa fili: & ignorabis: heb. quasi comminando. idem sensus.

29. *Et mallei percutientes*: percussiones. heb. verbera.

C A-

CAPUT XX.

Ebrietas: ira regis metuenda: contentiosi homines: piger, 4. sapiens: Rex justus: clemens: sapiens, 8. 26. 28. nemo mundus: iniqua mensura: vir attentus, 12. fidejussor: bona in speciem, 17. consilia, 18. revelans arcana: detractor, adulator aque fugiendi, 19. festinata divitia: ultio vetita, 22. Deo permittenda sors nostra, 24. juvenum ac senum robur: occulta vulnera.

1 LUXURIOSA res, vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens.

2 Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui provocat eum, peccat in animam suam.

3 Honor est homini qui separat se a contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumeliis.

4 Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

5 Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud.

6 Multi homines misericordes vocantur: virum autem fidelem, quis inveniet?

7 Justus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet.

8 Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum

---

1. *Luxuriosa res, vinum*: effræne quid, sive immoderatum & incastigatum: quod est etiam luxuriosum. ad verbum: derisor, quod item est, improbus, intemperans; idest vinum, tumultuans, sicera: phrasi hebraica: cognata hæc sunt.

5. *Homo sapiens exhauriet illud*: profundissima quæque penetrabit, nec se capi sinet.

6. *Multi homines*: multi multa jactant: commendat quisque liberalitatem suam; *virum autem fidelem*, neque inani virtutis titulo se jactantem *quis inveniet*?

12. 13.

lum intuitu suo.

9 Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato?

10 Pondus & pondus, mensura & mensura: utrumque abominabile est apud Deum.

11 Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera ejus.

12 Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque.

13 Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, & saturare panibus.

14 Malum est, malum est, dicit omnis emtor: & cum recesserit, tunc gloriabitur.

15 Est aurum, & multitudo gemmarum: & vas pretiosum labia scientiæ.

16 Tolle vestimentum ejus qui fidejussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.

17 Suavis est homini panis mendacii: & postea implebitur os ejus calculo.

18 Cogitationes consiliis roborantur: & gubernaculis tractanda sunt bella.

19 Ei, qui revelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.

20 Qui maledicit patri suo, & matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.

21 Hereditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.

22 Ne dicas: Reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te.

23

12.13. *Aurem audientem*: attentam aurem, attentos oculos: vid. Is. VI. 9. unde in seq. *aperi oculos tuos*: cave tibi, attentus esto & diligens.

17. *Panis mendacii*: bonus in speciem, sed non satis purgatus, mixtis quoque calculis & pulvere: sic multa bona in speciem nec nisi experiundo noscenda.

18. *Et gubernaculis tractanda sunt bella*: consiliis.

19. *Qui revelat mysteria*: heb. revelanti arcana, detractori & allicienti labiis sive blandienti, ne te comitem adjunxeris.

21. *Hereditas ad quam*: festinata dolis acquisitio: primum delectat, ad extremum destituit possidentem.

23 Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona.

24 A Domino diriguntur gressus viri: quis autem hominum intelligere potest viam suam?

25 Ruina est homini devorare sanctos, & post vota retractare.

26 Dissipat impios rex sapiens, & incurvat super eos fornicem.

27 Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris.

28 Misericordia, & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus ejus.

29 Exultatio juvenum, fortitudo eorum: & dignitas senum, canities.

30 Livor vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus.

---

25. ***Ruina est homini devorare sanctos***: sanctitatem. heb. sanctificata rapere: ***& post vota retractare***: cavillari vota. heb. irrita facere variis interpretationibus: sive, ad inania vota recurrere; rapinis expiandis scilicet.

26. ***Et incurvat super eos fornicem***: carcerem firmissimum in fornicis modum: rotam. heb. lxx. tribulam, qua confringantur: supplicii genus.

27 ***Lucerna Domini spiraculum*** (sive mens) ***hominis***: mens divinitus accensa lux est, quæ pectoris arcana rimatur. Nemo novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. 1. Cor. 11. 11.

29. ***Exultatio*** sive gloriatio ***juvenum, robur eorum***: cor eorum heb. viribus juvenes, senes ipsa canitie rerumque experientia gloriantur.

30. ***Livor vulneris, absterget mala***: ejectio puris quo vulnus livescit, mali abstersio est: ***& plagæ***: aliud est enim cum ulcus alte penetrat: sic vulnera animi confitendo sanantur: in alto delitescentia, exitiosiora sunt.

CAPUT XXI.

Cor regis: cordium appensor Deus: quid victimis sit melius: sapientia: piger, 5. 25. 26. rapinae: mulier litigiosa, 8. 19. animadversionum utilitas: immitis in pauperem: munera: sapiens revocat ad sana consilia, 22. tacitus, 23. pertinax; 29. non est sapientia contra Dominum: a Deo salus, 30. 31.

1 SICUT divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.

2 Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda Dominus.

3 Facere misericordiam & judicium, magis placet Domino, quam victimae.

4 Exaltatio oculorum est dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum.

5. Co-

1. *Sicut divisiones aquarum*: qua facilitate rivuli ad irrigandos hortos ab agricola a capite deducuntur, *ita cor regis*: neque minus caeterorum hominum corda quam regum, cum scriptnm sit de quocumque homine: scio Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos: Jerem. x. 23. quod & Salomon ubique inculcat: sed cor regis memoratur, quod ex regum voluntate res humanae pendeant; quodque rex ipse vel maxime in sua potestate esse videatur: quo magis necesse est in ipso velut capite rerum humanarum, Dei gubernationi ac potentiae subjicere reliqua. *quocumque voluerit inclinabit illud*: neque eo secius corda ipsa, Deo id agente, ad bonum malumve se inclinant & inflectunt; cum scriptum sit: inclinare corda vestra ad Dominum: & bonas facite vias vestras & studia vestra. Jos. XXIV. 23. Jer. VII. 3.

2. *Omnis via viri recta sibi videtur*: recta in oculis ejus. heb.

4. *Exaltatio oculorum*: superbia, despicientia: *est*: deest heb. *dilatatio cordis*: vastę cogitationes, praefidentia: temeritas: unde lxx. θρασυκάρδιος: *lucerna* sive lux, gloria *impiorum*: pro quo jugum, habet chal. alii vertunt: aratio: id est opera,

5 Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger semper in egestate est.

6 Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.

7 Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere judicium.

8 Perversa via viri, aliena est: qui autem mundus est, rectum opus ejus.

9 Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.

10 Anima impii desiderat malum, non miserebitur proximo suo.

11 Multato pestilente sapientior erit parvulus: & si sectetur sapientem, sumet scientiam.

12 Excogitat justus de domo impii, ut detrahat impios a malo.

13 Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.

14 Munus absconditum extinguit iras: & donum in

---

curæ, studia impiorum: hæc omnia *peccatum* sunt: Deo exosa sunt, mala sunt, & peccato debitas pœnas accersunt.

5. *Cogitationes robusti* (strenui, seduli, diligentis: heb.) *semper in abundantia*: *omnis autem piger* (festinus: præceps: temerarius: heb.) *semper in egestate est*: diligentia copiam: temeritas penuriam parit.

7. *Detrahent eos*: dejicient, deturbabunt.

8. *Aliena est*: a recta ratione, a lege Dei devia. Quidam intelligunt eodem sensu, quo dicebat Paulus: alienati a vita Dei: hospites testamentorum; Eph. 11. 12. IV. 19.

9. *Melius est sedere in angulo domatis*: tecti: sub dio: *in domo communi*: sub tecto cum aliis: melius est pluviam irruentem pati, quam rixosæ mulieris contumelias, & hanc convitiorum grandinem; supra XIX. 13. infra 19.

11. *Multato pestilente*: impio, stulto: *parvulus*: imperitus, passim congruit cum XIX. 25. *& si sectetur sapientem*: & si corripias sapientem; heb.

12. *Excogitat justus de domo impii*: intelligit: heb. id est, docetur impii damno: *ut detrahat impios a malo*: heb, subvertens impios

in sinu indignationem maximam.

15 Gaudium justo est facere judicium: & pavor operantibus iniquitatem.

16 Vir, qui erraverit a via doctrinæ, in cætu gigantum commorabitur.

17 Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.

18 Pro justo datur impius: & pro rectis iniquus.

19 Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda.

20 Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo justi: & imprudens homo dissipabit illud.

21 Qui sequitur justitiam & misericordiam, inveniet vitam, justitiam, & gloriam.

22 Civitatem fortium ascendit sapiens, & destruxit robur fiduciæ ejus.

23 Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam.

24 Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam.

25 Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus ejus operari. 26 tota die concupiscit

---

impios in malum: justus scilicet malos male perdens.

15. *Et pavor*: contritio, pernicies: heb. quamquam & de pavore verum; supra III. 14. 15.

16. *In cætu gigantum*: mortuorum: Manium: *commorabitur*: uno verbo, concidet, morietur.

18. *Pro justo datur impius*: redemtio justi impius, heb. pretium, propitiatio. sic Isa. XLIII. 3. dedi propitiationem tuam Ægyptum: Æthiopiam & Saba pro te: vindictam alias in gentes transferam: ut illæ, non tu, exemplo sint: quo & illud pertinet: effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt: Psal. LXXVIII. 6.

22. *Civitatem fortium ... & destruxit robur fiduciæ ejus*: pugnacem, ac de suis viribus ac munitionibus præfidentem, ad sana consilia reducit.

24. *Superbus & arrogans vocatur indoctus*: stultus sive derisor, sive pestilens, nomen ejus: heb. superbi & arrogantis scilicet.

25. 26. *Desideria occidunt pigrum: tota die concupiscit & desiderat*: vim omnem animi effundit in vota inania, seque

cit & desiderat : qui autem justus est, tribuet, & non cessabit.

27 Hostię impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere.

28 Testis mendax peribit : vir obediens loquetur victoriam.

29 Vir impius procaciter obfirmat vultum suum : qui autem rectus est, corrigit viam suam.

30 Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.

31 Equus paratur ad diem belli : Dominus autem salutem tribuit.

strenuum putat quod magna & utilia meditetur : nullo opere consecuto.

28. *Vir obediens* (legi, rectæ rationi) *loquetur victoriam* : heb. semper, sive in finem loquetur: non ei os oppriment.

30. 31. *Non est sapientia* : *equus paratur*: sic David: fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. Psal. xxxi. 17. & seq.

CAPUT XXII.

Bona fama : dives & pauper coram Deo æquo jure, 2. *prospicere : institutio jam inde a puero*, 6. *quæ seminat hæc metet*, 8. *eleemosina : munera : amici regum : Deus juvat vigilantes* 12. *piger*, 13. *adultera : stultitia a corde pueri repellenda*, 15. *sapientia : sponsores : termini antiqui : vir diligens regibus carus*, 29.

1 MELIUS est nomen bonum, quam divitiæ multæ : super argentum & aurum, gratia bona.

2 Dives, & pauper obviaverunt sibi : utriusque operator est Dominus.

3 Callidus vidit malum, & abscondit se : innocens per-

2. *Obviaverunt sibi* : æquo jure steterunt, Deoque juxta cari, ut sequentia docent.

3. *Innocens pertransiit*: imperitus : heb.

5. *Ar-*

pertransiit, & afflictus est damno.

4 Finis modestiæ timor Domini, divitiæ & gloria & vita.

5 Arma & gladii in via perversi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.

6 Proverbium est: Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.

7 Dives pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, servus est fœnerantis.

8 Qui seminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ suæ consummabitur.

9 Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur de panibus enim suis dedi pauperi.

Victoriam & honorem acquiret, qui dat munera: animam autem aufert accipientium.

10 Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ & contumeliæ.

11 Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem.

12 Oculi Domini custodiunt scientiam: & supplantantur verba iniqui.

13 Dicit piger: Leo est foris, in medio platearum oc-

---

5. *Arma & gladii in via perversi*: spina & laquei: heb. lxx.

6. *Proverbium est*: instrue puerum super os (in ipso initio) viæ suæ: heb. teneros adhuc & molles inflecte.

8. *Et virga iræ suæ consummabitur*: vel virgam, id est imperium, auctoritatem, ira sua perdet: vel continuata metaphora, ipse ira sua quasi flagello quo teruntur fruges, conteretur: quo sensu virga sumitur, Isa. xxviii. 27.

9. *Qui pronus est ad misericordiam*: bonus oculus: heb. sic oculus nequam pro invidia, Matt. xx. 15. *victoriam & honorem*: deest heb. habent lxx.

12. *Oculi Domini custodiunt scientiam*: lxx. sensum: vir bonus Deo protegente tutus, suique compos, neque animo conturbatus, prudenter agit: melius phrasi heb. conservat scientem, sensatum: non somnolentos sed scientes, vigilantes, cautos adjuvat Dominus: contra: *Supplantantur verba iniqui*: subvertuntur res ejus.

13. *Dicit piger: leo est foris*: terriculas sibi fingit, & inanes

occidendus sum.
14 Fovea profunda os
alienæ : cui iratus est Do-
minus, incidet in eam.
15 Stultitia colligata est
in corde pueri,& virga dis-
ciplinæ fugabit eam.
16 Qui calumniatur pau-
perem, ut augeat divitias
suas, dabit ipse ditiori, &
egebit.

17 Inclina aurem tuam,
& audi verba sapientium
appone autem cor ad do-
ctrinam meam: 18 quæ pul-
cra erit tibi,cum servaveris
eam in ventre tuo, & re-
dundabit in labiis tuis :
19 Ut sit in Domino fi-
ducia tua, unde & ostendi
eam tibi hodie.
20 Ecce descripsi eam
tibi

---

prætextus. lxx. eleganter : excusat se piger, & dicit : leo in viis: in plateis sicarii.

14. *Fovea profunda* : infra XXIII. 27.

16. *Qui calumniatur pauperem* : extorquens: heb. *ut augeat*, &c.

17. *Inclina aurem tuam* : commendatio sapientiæ his tribus versibus indicat vel epilogum præcedentium, vel quod est proclivius, initium aliud. Unde stylus postea aliquanto diversus, supra singulæ sententiæ singulis versibus aut frequentiores promebantur. Hæ magis cohærent, & ad lectorem quem filium vocat, sermo dirigitur usque ad XXIV. 23. qui stylus propior illi novem priorum capitum.

18. *Cum servaveris eam in ventre tuo* : in pectore : *pulcra erit* : doctrina : erunt. heb. scilicet verba. *& redundabit in labiis tuis*: firmabuntur, heb.

20. *Ecce descripsi eam tibi tripliciter* : sæpius : quemadmodum habetur Is. XVII. 6. excussio duarum vel trium olivarum : & Eccl. XIII. 8. donec exinanierit te bis aut ter : notum etiam illud toties inculcatum apud Amos. I. II. super tribus sceleribus Damasci &c. Moab. &c. quo sensu etiam Paulus : ter Dominum rogavi, 2. Cor. XII. 8. quamquam alii intelligunt tres Salomonis libros : alii Legem, Prophetas, Hagiographa : Grotius, tria librorum genera : moralia, ut hic : Physica quæ perierunt : Theologica ac mystica, quale est canticum canticorum:superflua industria, atque ingeniosius quam verius. Neque enim in eo erat Salomon, ut sua omnia etiam Physica nihil ad hæc pertinentia, memoraret: sed ut inculcaret præcepta sapientiæ, mo-

tibi tripliciter, in cogitationibus & scientia: 21 ut ostenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, respondere ex his, illis qui miserunt te.

22 Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta: 23 quia judicabit Dominus causam ejus, & configet eos, qui confixerunt animam ejus.

24 Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso: 25 ne forte discas semitas ejus, & sumas scandalum animę tuæ.

26 Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis: 27 si enim non habes unde restituas, quid causæ est ut tollat operimentum de cubili tuo?

28 Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.

29 Vidisti virum velocem in opere suo: coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles.

---

morumque doctrinam ac fiduciam in Deum de qua præcedente versu. 21. *ut ostenderem: eloquia veritatis, respondere* (ad respondendum) *ex his, illis qui miserunt te*: mittentibus ad te. heb. qui proponunt tibi. lxx. qui te consulunt tibiq; pro more proponunt quæstiones ænigmaticas: ut regina Saba & cæteri. 3. Reg. x. 1. 24.

22. *Neque conteras egenum in porta*: in judicio scilicet: ubi judicia exercebantur, ut notum est.

26. *Qui defigunt manus suas*: idem supra xvii. 18.

28. *Ne transgrediaris* (ne transferas, ne moveas) *terminos antiquos*: ne majorum fidem: ne prisca instituta convellas, ne vicini agrum cupias, aut villā villæ conjungas Basil. T. 1. Hom. 21. in Lacizis: cui congruit infra xxiii. 10.

29. *Nec erit ante ignobiles*: nec stabit coram. heb. eadem verba.

CAPUT XXIII.

Convivia principum: ne plus sapias: divitiarum cupiditas: 6. 7. 8. ne cum stulto verba perdas: Deus pauperum vindex: 10. virga non occidit puerum: 13. 14. sapientis gaudia: comessatores: 20. 21. 29. 30. & seqq. piger: 20. parentibus ausculta.

1 QUANDO sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam: 2 & statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes in potestate animam tuam: 3. ne desideres de cibis ejus, in quo est panis mendacii.

4 Noli laborare ut diteris: sed prudentiæ tuæ pone modum.

5 Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere: quia facient sibi pennas quasi aquilæ, & volabunt in cœlum.

6 Ne comedas cum homine invido, & ne desideres cibos ejus: 7 quoniam in similitudinem arioli & conjectoris, æstimat quod ignorat.

Comede & bibe, dicet tibi: & mens ejus non est tecum.

8 Ci-

2. *Et statue cultrum in gutture tuo*: id est, gulam reprime: amputa cupiditatem.

3. *Ne desideres de cibis ejus*: cupediis: heb. *panis mendacii*: & est panis mendax: heb. id est alimenta damnosa, & falsa voluptate blandientia.

4. *Sed prudentiæ tuæ pone modum*: providentiæ, qua opes in immensum congeruntur.

5. *Ne erigas oculos*: ne evolare facias oculos tuos. heb. nec sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes: num. xv. 39

6. *Et cibos ejus*: pulmenta: cupedias: heb. ut supra ℣. 3.

7. *Quoniam in similitudinem arioli & conjectoris*: tua omnia in pravum interpretabitur levissimis conjecturis ductus: sicut æstimat animo suo: heb. *comede & bibe, dicet tibi:*

8 Cibos, quos comederas, evomes: & perdes pulcros sermones tuos.

9 In auribus insipientium ne loquaris: quia despicient doctrinam eloquii tui.

10 Ne attingas parvulorum terminos: & agrum pupillorum ne introeas.

11 Propinquus enim illorum fortis est: & ipse judicabit contra te causam illorum.

12 Ingrediatur ad doctrinam cor tuum: & aures tuæ ad verba scientiæ.

13 Noli subtrahere a puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur.

14 Tu virga percuties eum: & animam ejus de inferno liberabis.

15 Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum: 16 & exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua.

17 Non æmuletur cor tuum peccatores: sed in timore Domini esto tota die: 18 quia habebis spem in novissimo, & præstolatio tua non auferetur.

19 Audi fili mi, & esto sapiens: & dirige in via animum tuum.

20 noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes

---

bi: non vero affectu, sed pravo maloque consilio te alloquitur.

8. *Cibos quos comederas*: nihil tibi ex illo convivio supererit: verba etiam perdideris.

10. *Ne attingas parvulorum terminos*: terminos sæculi antiquos: heb. lxx. ut supra xxii. 28. vulg. legit *belem* pro *bolam*, & sequenti magis convenit.

11. *Propinquus enim illorum fortis est*: vindex: redemtor: propinquitatis jure: ac sublimiore sensu, ipse Deus. ita lxx.

12. *Ingrediatur ad doctrinam cor tuum*: ne leviter inspicias; sed scrutare penitus.

18. *Quia habebis spem in novissimo*: quia erit tibi posteritas: heb. ita lxx. idem xxiv. 14.

20. *Noli esse in conviviis potatorum*: ad symbolas & carnium emtiones: lxx. cum potatoribus vini, & cum comessatoribus carnium sibi: heb. eadem verba quibus in lege filius luxuriosus notatur. Deut. xxi. 20.

21.

nes ad vescendum conferunt: 21 quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.

22 Audi patrem tuum, qui genuit te: & ne contemnas cum senuerit mater tua.

23 Veritatem eme, & noli vendere: sapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.

24 Exultat gaudio pater justi: qui sapientem genuit, lætabitur in eo.

25 Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.

26 Præbe fili mi cor tuum mihi: & oculi tui vias meas custodiant.

27 Fovea enim profunda est meretrix: & puteus angustus, aliena.

28 Insidiatur in via quasi latro, & quos incautos viderit, interficiet.

29 Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum?

30 Nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?

31 Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenduerit in vitro color ejus: ingreditur blande, 32 sed in novissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet.

33 Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur perversa.

34 Et

21. *Vestietur pannis dormitatio*: desidia: perpotatio scissas detritasque induet vestes.

23. *Veritatem eme, & noli vendere*: quod est habere pretiosissimam. ibi distinguendum: conjungenda autem cætera: *sapientiam, & doctrinam, & intelligentiam*: supple, eme, & ne vendas: emtas retine.

28. *Et quos incautos viderit interficiet*: & sceleratos in hominibus addet: heb. eorum numerum augebit.

29. *Cujus patri væ?* heb. iterat: cui væ? *cui foveæ?* cui murmur, sive tumultus, contradictio, loquacitas: heb. molestiæ: lxx. *suffusio*: eleganter: morbus oculorum: heb. rubor. lxx. lividi oculi.

31. *Ingreditur blande*: directe; heb. id est facile.

35.

34 Et eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator, amisso clavo: 35 & dices: verberaverunt me, sed non dolui: traxerunt me, & ego non sensi: quando evigilabo, & rursus vina reperiam?

35. *Quando evigilabo*: quando erit diluculum. lxx. *& rursus vina reperiam*; & addam quærere adhuc illud: nempe vinum: hoc est, quando erit diluculum, & quæram quibuscum conveniam, compotatores scillicet.

CAPUT XXIV.

Sapiens idem fortis, & egregius belli dux, 5.6 ne desperaveris: tuere proximum: nulla sit excusatio, 11. 12. sapientia: justus cadit septies, 16 ne gaudeas inimici casu: 17. 18. time Deum & Regem: justitia: verba mitia, 26. antequam opus aggrediaris, prapara, 27. ultio vetita, 29. piger, 30. & seqq.

1 NE æmuleris viros malos, nec desideres esse cum eis: 2 quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.

3 Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.

4 In doctrina replebuntur cellaria, universa substantia pretiosa & pulcherrima.

5 Vir sapiens, fortis est: & vir doctus, robustus & validus.

6 Quia cum dispositione initur bellum: & erit salus ubi multa consilia sunt.

7 Excelsa stulto sapientia, in porta non aperiet os suum

8 Qui

6. *Quia cum dispositione initur bellum*: consiliis: industria.

7. *Excelsa stulto sapientia*: sublimior quam ut attingat: *in porta*: in publicis conventibus, indoctus obmutescet.

8. *Qui*

8 Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur.

9 Cogitatio stulti peccatum est: & abominatio hominum detractor.

10 Si desperaveris lassus in die angustiæ: imminuetur fortitudo tua.

11 Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.

12 Si dixeris: vires non suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua.

13 Comede, fili mi, mel, quia bonum est, & favum dulcissimum gutturi tuo.

14 Sic & doctrina sapientiæ, animæ tuæ: quam cum inveneris, habebis in novissimis spem, & spes tua non peribit.

15 Ne insidieris, & quæras impietatem in domo justi, neque vastes requiem ejus.

16 Septies enim cadet justus, & resurget: impii autem corruent in malum.

17 Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum: 18 ne forte videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam.

19 Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios: 20 quoniam non habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extinguetur.

21 Time Dominum, fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiscearis

---

8. *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur*: inventor malarum cogitationum: heb. dolosus.

9. *Cogitatio stulti peccatum est*: ejus astutia prava: dolus malus.

10. *Si desperaveris lassus in die angustiæ*: si defeceris. heb.

12. *Vires non suppetunt*: non novi hunc. heb. lxx. de ignoto quid laborem? at unicuique Deus mandavit de proximo suo, Eccli. XVII. 12.

15. *Ne quæras impietatem in domo justi*: per calumniam.

16. *Septies enim*: licet enim sæpius in levibus peccet: tamen resurget, cum impii sit immedicabilis casus: ne ergo inde arripias calumniandi ansam.

20. *Quoniam non habent futurorum spem mali*: posteritatis: heb. lxx. quo etiam lucerna per-

ris : 22 quoniam repente consurget perditio eorum : & ruinam utriusque quis novit ?

23 Hæc quoque sapientibus: cognoscere personam in judicio, non est bonum.

24 Qui dicunt impio: justus es.: maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus.

25 Qui arguunt eum, laudabuntur: & super ipsos veniet benedictio.

26 Labia deosculabitur, qui recta verba respondet.

27 Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum:ut postea ædifices domum tuam.

28 Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec lactes quemquam labiis tuis.

29 Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei : reddam unicuique secundum opus suum.

30 Per agrum hominis pigri transivi,& per vineam viri stulti : 31 & ecce totum repleverant urticæ, & operuerant superficiem ejus spinæ, & maceria lapidum destructa erat.

32 Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam.

33 Parum,inquam, dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conseres, ut quiescas :

34 & veniet tibi quasi cursor egestas, & mendicitas quasi vir armatus.

---

pertinet,2. Reg. XIV. 7.Psalm. CXXXI. 17. chal. de novissimis intelligit.

23. *Hæc quoque sapientibus*: alius titulus : alius stylus.

26. *Labia deosculabitur*:mite responsum instar amantissimi est osculi.

27. *Præpara foris*:œconomicum : de providendo sumtibus, per agri culturam antequam ædificare aggrediaris : ut habes Luc. XIV. 28. de ædificaturo turrim : allegorice, ne prius arduum opus incipias, quam agenda prævideris.

29. *Ne dicas*: en ultionem prohibitam;ut odium supra 17. Idem supra VI. 10.

CA-

CAPUT XXV.

Deum decent occulta: reges manifesta: cor regum: purgandæ aulæ vitiis: ne te efferas: ne maledicta cito proferas, nec revocare possis: ne facile tua arcana prodas, 9. verbum in tempore, 11. corripere audientem: boni nuntii: fallaces promissiones, 14. verba mitia: 13. 25. rerum bonarum satietas. 16. pruna super caput, 21. 22. non plus sapere, 27. loquax, prædæque expositus, 28.

1 HÆ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Juda.

2 Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum investigare sermonem.

3 Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.

4 Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum.

5 Aufer impietatem de vul-

1. *Quas transtulerunt* (collegerunt, & ex pluribus scriniis in unum volumen retulerunt) *viri Ezechiæ regis Juda*: ad cujus usque tempora dispersæ habebantur, prout ex ore Salomonis exceperant.

2. *Et gloria regum investigare sermonem*: verbum, iterum ut in priori parte: sensus autem videtur esse: consilia Dei per se inscrutabilia: & hoc ad ejus gloriam majestatemque pertinere, quod humanæ mentis aciem effugiant, ipsique soli constet arcanorum suorum ratio: at regum consilia eo digniora laudibus, quo magis eorum æquitas sapientibus se aperit. Summa: Reges probabilia consilia sectentur: inaccessa penitusque imperscrutabilia Deo relinquāt: cujus quippe judicia vera, justificata in semetipsa. Psal. XVIII. 10. vide etiam infra 27.

3. *Cor regum inscrutabile*: sapientia, gravitate, ipsa arte regnandi & arcanorum vi: sæpe etiam superbia, vulgariumque rerum fastidio, occultisque odiis ac libidinibus.

4. *Aufer rubiginem*: scorias, heb. *& egredietur vas*: *purissimum*, deest heb. sic:

5. *Aufer impietatem* (impium, heb. phrasi) *de vultu* (de con-

vultu regis, & firmabitur justitia thronus ejus.

6 Ne gloriosus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris.

7 Melius est enim ut dicatur tibi: Ascende huc: quam ut humilieris coram principe.

8 Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito: ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum tuum.

9 Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles:

10 ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset.

Gratia & amicitia liberant: quas tibi serva, ne exprobrabilis fias.

11 Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.

12 Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem & aurem obedientem.

13 Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit eum, animam ipsius requiescere facit.

14 Nubes & ventus & pluviæ non sequentes, vir gloriosus & promissa non complens.

15 Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

16 Mel invenisti, comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus evomas illud.

17 Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequan-

---

conspectu: heb.) *regis*: impii, aularum scoria, quibus sublatis, nihil superest quam thronus regius justitia fultus, clarusque.

7. *Ascende huc*: sic Christus: Luc. XIV. 10.

10. *Gratia & amicitia liberant*: deest heb habent lxx.

11. *Mala aurea in lectis argenteis*: id est, tam bene decent. pro lectis sculpturas, cælaturas, vertunt: ad verbum aperturas, eas scilicet quibus gemmæ inferuntur, velut annuli pala.

13. *Sicut frigus nivis*: ex vicinis forte montibus comportatæ: *in die messis*: æstu laborantibus: ita refrigerat de re ancipiti allatus faustus nuntius: vide XXV. 25.

15. *Et lingua mollis* (licet, per responsa lenia) *confringet duritiam*: os sive ossum: heb. durissima quæque.

16. 17. *Mel invenisti*: *Subtrahe pedem*: lxx. raro admove: sicut

quando satiatus oderit te.
18 Jaculum & gladius & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.
19 Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ : 20
& amittit pallium in die frigoris.
Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo.
Sicut tinea vestimento, & vermis ligno : ita tristitia viri nocet cordi.
21 Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. si sitierit, da ei aquam bibere: 22 prunas enim congregabis super caput ejus, & Dominus reddet tibi.
23 Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.
24 Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.
25 Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.
26 Fons turbatus pede, & vena corrupta, justus cadens coram impio.
27 Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria.
28 Sicut urbs patens & absque murorum ambitu, ita

---

sicut mel nimium, ita nimia familiaritas & consuetudo fastidio est.

20. *Et amittit pallium* : sic supple: idem, similis est illi, *qui amittit pallium* &c. id est, necessario auxilio destituitur, *acetum in nitro* : sicut qui acetum infundit nitro quo dissolvitur; sic absurdus, intempestivus, importunus, *qui cantat carmina cordi pessimo* : mœrenti & afflicto *sicut tinea*: deest, heb. lxx. & chal. habent.

21. *Si esurierit:* a Paulo memoratum, Rom. XII. 10.

22. *Prunas congregabis* : exsuscitandæ caritati.

26 *Justus cadens coram impio*: in peccatum, ut videtur : & congruit loco Ezechielis XXXIV. 18. 19. de pastoribus turbantibus aquam quam populo propinabant; rectam scilicet doctrinam exemplis pessimis.

27. *Sic qui scrutator est majestatis*: heb. nec investigatio gloriæ eorum (scilicet arcanorum Dei) gloria (est) id est, non gloriæ sed dedecori vertit curiose investigantibus.

28. *Sicut urbs patens*: vallum ac

ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

ac munimentum validissimum, in consiliis secretum.

CAPUT XXVI.

Alieno loco posita : maledicta temere : correptio : quomodo stulto respondendum : stultus nuntius : sententia in ore stulti: ad vomitum reversus : sibi placens, 12. *piger* 15. *& seqq. miscere se rixis*, 17. *ludens feci*, 18. 19. *unde jurgia : falsa simplicitas*, 22. *simulator*, 24. 25. *occulta odia*, 26. *malus sibi noxius*, 27. *verba fallacia*, 28.

1 QUOMODO nix in æstate, & pluviæ in messe : sic indecens est stulto gloria.

2 Sicut avis ad alia transvolans, & passer quo libet vadens: sic maledictum frustra prolatum in quempiam superveniet.

3 Flagellum equo, & camus asino, & virga in dorso imprudentium.

4 Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.

5 Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.

6 Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium stultum.

7 Quomodo pulcras frustra habet claudus tibias : sic indecens est in ore stultorum parabola.

8 Si-

2. *Sic maledictum frustra* (immerito, fortuito) *prolatum*: maledicta non curanda, quippe quæ quocumque undecumque quasi incerto cursu permeant ac pervolant.

4. 5. *Ne respondeas : responde stulto*: varie pro loco & tempore ; stultum enim interdum despicere, interdum repercutere oportet.

7. *Quomodo pulcras*: varie ex hebræo vertunt : sensus autem est tam invalidas esse in ore stulti rectas sententias, quam claudo inutiles pulcras licet tibias.

8 Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii: ita qui tribuit insipienti honorem.

9 Quomodo si spina nascatur in manu temulenti: sic parabola in ore stultorum.

10 Judicium determinat causas: & qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

11 Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam.

12 Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.

13 Dicit piger: Leo est in via, & leæna in itineribus: 14 sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.

15 Abscondit piger manum sub ascella sua, & laborat si ad os suum eam converterit.

16 Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias.

17 Sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit

---

8. *In acervum Mercurii*: in acervum lapidum Mercurio erectum; quod est impuri nefastique cultus: ita qui indignos colit.

9. *Quomodo si spina nascatur* (ascendit heb.) *in manu temulenti: sic parabola in ore stultorum*: suo se ore configunt.

10. *Judicium determinat* (finit, decidit) *causas*: lites. *& qui imponit*: causas irarum rixarumque præbent stultorum sermones, quos qui compescit similis est illi qui dijudicando litem imponit silentium litigantibus. heb. obscurissimus: sic autem vertunt: magnus, Deus scilicet, formans omnia & dans mercedem stulto, & dans mercedem transgressoribus: heb. unicuique tribuens secundum opera sua.

11. *Sicut canis*: notum illud Petri 2. 11. 22.

12. *Vidisti hominem sapientem sibi*: stulto deploratior qui sibi placet.

14. *Sicut ostium vertitur*: sic piger multo motu, nullo progressu

16. *Sapientior sibi*: quod prudens, cautus, cunctator sibi videatur.

17. *Sicut qui apprehendit* (vellicat) *auribus canem* effeeratum: nempe ad allatrandum & mordendum incitat: *sic qui transit*: sic qui transiens alienæ rixæ se immiscet, morsus latratusque sibi parat: heb. contractior: sic transiens qui irascitur

in

sit impatiens, & commiscetur rixæ alterius.

18 Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem: 19 ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo: & cum fuerit deprehensus, dicit: Ludens feci.

20 Cum defecerint ligna, extinguetur ignis:& susurrone subtracto, jurgia conquiescent.

21 Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas.

22 Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perveniunt ad intima ventris.

23 Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.

24 Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractaverit dolos.

25 Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius.

26 Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio.

27 Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui volvit lapidem, revertetur ad eum.

28 Lingua fallax non amat veritatem:& os lubricum operatur ruinas.

---

in lite non sua.

22. *Susurronis*:maledici clancularii: *quasi simplicia*: sincera, candida, mitia:*ad intima ventris*: altissimum vulnus infigunt.

23.*Quomodo si argento ... vas fictile*: vile, testaceum: malum male ornatum:*sic labia tumentia*:accensa: sive infectantia atque exprobrantia:heb.*cum pessimo corde*: utraque tam indecora, tam mala sunt.

24. *Labiis suis intelligitur* (agnoscitur) *inimicus*:*cum in corde* ... agnoscitur quod aliud verbis proferat, aliud tegat pectore.

25.*Submiserit*: demiserit, lenierit.

26.*Qui operit odium*:videtur indicare eos qui blanda simulant; in concione vero, ubi dicenda sententia est,depromunt odia.

28.*Os*,sive verbum *lubricum*: leve, anguis instar,ac facile inserpens, *operatur ruinas*, dum leniter influit in aures & cor inficit: sic verba maledica, & quocumque modo fallacia.

CAPUT XXVII.

Craſtinum incertum: ab alio laus: ira ſtulti: correptio: adulatio, 5. 6. 14. *patria extorris*, 8. *amici conſilia*, 9. 17. *paternus amicus*, 9. 10. *litigioſa mulier: curioſitas ſive avaritia inſatiabiles*, 20. *laudibus probari*, 21. *incorrigibilis*, 22. *agnoſcere gregem*, 24. *ruri vivere: frugalitas*.

1 NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperventura pariat dies.

2 Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua.

3 Grave eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed ira ſtulti utroque gravior.

4 Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?

5 Melior eſt manifeſta correptio, quam amor abſconditus.

6 Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.

7 Anima ſaturata calcabit favum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.

8 Sicut avis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.

9 Unguento, & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur.

10 Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne

---

4 *Ira non habet* ... ira eſt crudelitas, & furor eſt inundatio. Et quis ſtabit coram zelo? æmulatione, invidia: heb.

6. *Meliora vulnera*: heb. fidelia *vulnera diligentis*: *quam fraudulenta*, heb. crebra ſive ut vertit Theodot. conturbata & nimia *oſcula* odio habentis.

8. *Sicut avis tranſmigrans*: heb. ſicut avis vagans a nido ſuo, ſic vir vagans a loco ſuo.

10. *In die afflictionis tuæ*: in adverſis ad amicum paternũ potius quam ad fratrem ſeu cognatum non amantem confugias:

ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.

Melior est vicinus juxta, quam frater procul.

11 Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, ut possis exprobranti respondere sermonem.

12 Astutus videns malum, absconditus est: parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.

13 Tolle vestimentum ejus, qui spopondit pro extraneo: & pro alienis, aufer ei pignus.

14 Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit.

15 Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur: 16 qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suæ vocabit.

17 Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui.

18 Qui servat ficum, comedet fructus ejus: & qui custos est domini sui, glorificabitur.

19 Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

20 Infernus & perditio num-

---

12. *Astutus*: idem supra XXII. 3.

14. *Qui benedicit*: benedicens socio suo in *voce grandi* (affectatis laudibus) *de nocte consurgens*, summo mane (alieno tempore) maledictio reputabitur ei: heb. summa: affectata, intempestiva salutatio convicio similis; & adulatores palam, clam detractores.

15. *In die frigoris*: imbris, heb.

16. *Qui retinet* (abscondit, heb. sive domi habet) *quasi qui ventum* (aquilonem, tempestatem) *teneat*, habeat: & tamen vir ejus, *oleum dexteræ suæ*, sibi gratum faustumque *vocabit*, & asperam quamvis verbis deliniet: alii aliter interpretantur locum obscurissimum.

17. *Et homo exacuit faciem amici sui*: ingenium ex familiari consuetudine.

19. *Quomodo in aquis*: brevius, heb. sicut in aquis facies ad faciem, sic cor hominis ad hominem: solertem scilicet & prudentem, ut recte vulgata supplevit.

20. *Similiter & oculi* (curiositas: cupiditas: avaritia: Ecc. IV. 8. V. 9. 10.) *insatiabiles*.

numquam implentur: similiter & oculi hominum insatiabiles.

21 Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis.

Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit scientiam.

22 Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus.

23 Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera:

24 Non enim habebis jugiter potestatem: sed corona tribuetur in generationem & generationem.

25 Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de montibus.

26 Agni ad vestimentum tuum: & hædi ad agri pretium.

27 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ: & ad victum ancillis tuis.

---

21. *Sic probatur homo ore laudantis*: si modeste, si pudice audiat. *Cor iniqui inquirit mala*: deest heb. habent lxx.

22. *Quasi ptisanas*: grana, legumina contusa.

23. 24. *Diligenter agnosce*: œconomica: his enim omnibus frugalitatem commendat, ac vitam pastoralem, agrorumque & pecudum curam, e quibus victus facilis & sufficiens quæritur, 11. 23. rectoribus populorum solet accommodari, ut suæ plebis ingenium virtutesque & vitia noscant.

24. *Non enim habebis ... sed corona*: & an corona? heb. *tribuetur*: fluxa gloria; qua te capi non oportet, sed moderato & parabili tranquilloque victu contentum ruri vivere.

25. *Aperta sunt prata*: quod pariter utilitati voluptatique sit.

26. *Agni ad vestimentum*: duplex commodum: vestitus domi inventus & parta pecunia.

26. *Lac caprarum*: en mira vitæ istius antiquæ & pastoralis frugalitas: neque enim agni aut hirci ad victum cæsi memorantur: qui hospitibus, aut festivis diebus ad victimas, sacrumque inde epulum servabantur: lac sufficiebat ad vulgarem, quotidianumque cibum.

CA-

CAPUT XXVIII.

Impii pavor: justi securitas: multi principes, 2. pauper vexans pauperem: animadvertens omnia, 5. pauper, dives, 6. 11. usura, 8. malus via dux, 10. quid eveniat regnantibus impiis, 12. 15. confessio scelerum, 13. viri timorati: duri, 14. ambulans simpliciter, 18. festinatæ divitiæ, 20. correptio, adulatio, 23. gloriosus, 25. 26. beneficus, impius, 28.

1 FUGIT impius, nemine persequente: justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.

2 Propter peccata terræ multi principes ejus: & propter hominis sapientiam, & horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.

3 Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames.

4 Qui derelinquunt legem, laudant impium: qui custodiunt, succenduntur contra eum.

5 Viri mali non cogitant judicium: qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.

6 Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam dives in pravis itineribus.

7 Qui

---

1. *Absque terrore erit*: deest heb.

2. *Propter peccata terræ multi principes ejus*: multi, brevi tempore sibi succedentes *& propter hominis sapientiam*: & in homine intelligente & sciente sic prolongabitur: heb. id est, propter sapientiam temperantemque vitam & animi æquabilitatem producetur vita principis.

3. *Vir pauper calumnians*: vexans: cum juvare invicem tenuioris fortunæ homines soleant, si se mutuo spolient, ingens evenit calamitas: vel, pauper quo indigentior, eo civitati gravior, postquam ex alieno locupletatus superbire cœpit.

5. *Animadvertunt omnia*: intelligunt: heb. lxx.

8. Qui

7 Qui custodit legem, filius sapiens est: qui autem comessatores pascit, confundit patrem suum.

8 Qui coacervat divitias usuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.

9 Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

10 Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corruet: & simplices possidebunt bona ejus.

11 Sapiens sibi videtur vir dives: pauper autem prudens scrutabitur eum.

12 In exultatione justorum multa gloria est: regnantibus impiis ruinæ hominum.

13 Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.

14 Beatus homo, qui semper est pavidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malum.

15 Leo rugiens, & ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem.

16 Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.

17 Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet.

18

---

8. *Qui coacervat divitias usuris & fœnore*: μετὰ τόκων ϗ πλεονασμῶν. frustra distinguunt hic genera usurarum: *utrumque* enim refertur ut turpe & etiam vetitum. vide Ezech. XVIII. 8. *liberali in pauperes*: sæpe monitum, male parta compendia piis bonisque cedere: infra 10.

9. *Oratio ejus erit execrabilis*: preces.

10. *Qui decipit*: LXX. planius: qui seducit rectos in viam malam: qui recta sectantes pravis consiliis impingit in malum: *in interitu suo corruet*: in fovea sua: heb.

11. *Pauper autem prudens scrutabitur eum*: ejus arcana perspiciet: sagacior erit.

13. *Non dirigetur*: non aget prospere.

14. *Qui semper est pavidus*: pro delicto suo: ut ex antecedenti patet: sic Job etiam innocens: verebar omnia opera mea sciens quod non parceres delinquenti: IX. 28.

17. *Qui calumniatur animæ sanguinem*: qui vitę hominis insidia-

18 Qui ambulat ſimpliciter, ſalvus erit: qui perverſis graditur viis, concidet ſemel.

19 Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.

20 Vir fidelis multum laudabitur: qui autem feſtinat ditari, non erit innocens.

21 Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit: iſte & pro buccella panis deſerit veritatem:

22 Vir, qui feſtinat ditari, & aliis invidet, ignorat quod egeſtas superveniet ei.

23 Qui corripit hominem, gratiam poſtea inveniet apud eum magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.

24 Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo, & a matre: & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.

25 Qui ſe jactat, & dilatat, jurgia concitat: qui vero ſperat in Domino, ſanabitur.

26 Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe ſalvabitur.

27 Qui dat pauperi, non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.

28 Cum ſurrexerint impii, abſcondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur juſti.

ſidiatur; ei etiam in præceps ruenti nemo ſuccurret.

21. *Iſte & pro buccella*: conſcientia ſemel pretio proſtituta, pro nihilo venumdatur.

25. *Sanabitur*: pingueſcet: heb.

27. *Suſtinebit penuriam*: ita etiam lxx. at heb. ſuſtinebit multa & gravia maledicta.

CA-

CAPUT XXIX.

Correptionis impatiens : impii principes : rex justus : adulator, 5. ne cum stulto contenderis, 9. loquax, 11. 20. princeps mendaciorum amans, 12. regum robur, 14. puer sibi relictus, 15. educatio, 17. servi, 19. 21. ad Deum respicere, 25. 26.

1 VIRO, qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus: & eum sanitas non sequetur.

2 In multiplicatione justorum lætabitur vulgus: cum impii sumserint principatum, gemet populus.

3 Vir, qui amat sapientiam, lætificat patrem suum: qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.

4 Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam.

5 Homo, qui blandis, fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.

6 Peccantem virum iniquum involvet laqueus: & justus laudabit atque gaudebit.

7 Novit justus causam pauperum: impius ignorat scientiam.

8 Homines pestilentes dissipant civitatem: sapientes verò avertunt furorem.

9 Vir sapiens si cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.

10 Viri sanguinum oderunt simplicem: justi autem quærunt animam ejus.

11 Totum spiritum suum pro-

---

3. *Vir qui amat*: sapientiæ amorem impuris amoribus opponit:

9. *Vir sapiens, si cum stulto contenderit*: litigaverit: *sive irascatur*; *sive rideat*: stulto enim nescias quid facias.

10. *Justi autem quærunt animam ejus*: curabunt salutem: sic quærere animam: Psal. cxli. 5.

11. *Totum spiritum suum pro-*

profert stultus: sapiens differt, & reservat in posterum.

12 Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.

13 Pauper, & creditor obviaverunt sibi: utriusque illuminator est Dominus.

14 Rex qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.

15 Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.

16 In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera: & justi ruinas eorum videbunt.

17 Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ.

18 Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus: qui vero custodit legem, beatus est.

19 Servus verbis non potest erudiri: quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit.

20 Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quam illius correptio.

21 Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.

22 Vir iracundus provocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior.

23 Superbum sequitur humilitas: & humilem spiritu suscipiet gloria.

24 Qui cum fure participat, odit animam suam: adju-

---

profert stultus: totam mentem suam. iram, lxx, *reservat*: compescit: cohibet, heb.

13. *Pauper & creditor*: vir usurarum: oppressor, heb. *obviaverunt sibi*: in conspectu positi: *utriusque illuminator* inspector *est Dominus*.

19. *Servus*: molliter praveque institutus, ut ℣. 21 sive servilis animus: *respondere contemnit*: præ stoliditate ac ferocia.

20. *Stultitia magis speranda est*: spes est de stulto magis quam de verboso illo & temere loquente.

23. *Humilitas*: vilitas, casus.

24. *Adjurantem audit*: heb. ma.

adjurantem audit, & non indicat.

25 Qui timet hominem, cito corruet: qui sperat in Domino, sublevabitur.

26 Multi requirunt faciem principis: & judicium a Domino egreditur singulorum.

27 Abominantur justi virum impium: & abominantur impii eos, qui in recta sunt via.

Verbum custodiens filius, extra perditionem erit.

---

maledictionem sive execrationem adversus eos qui sceleribus vel tacendo participant. Levit. v. 1.

26. *Multi requirunt*: ad unum Principem universa multitudo intendit oculos: verum a Deo solo judicium est, quem despiciunt.

27. *Verbum custodiens*: deest heb. & lxx.

CAPUT XXX.

Sapiens pro imperito se habet: scientia sanctorum, 3. nosse nomen Dei & ejus filii, 4. verbum Dei, clypeus: duo roganda, 7. & seqq. qui execrabiles, 11. & seqq. quæ insatiabilia: parentum contemtores: occulta & indeprensa: quæ concutiant terram: alia ænigmata: stultus excelso loco, 32. vehementer exsugens & emungens, 33. regum adumbrata majestas, 30. 31.

1 VERBA Congregantis filii vomentis.

Visio, quam locutus est vir, cum quo est Deus, & qui Deo secum morante con-

---

1. *Verba congregantis*: verba Agur fili Jace. heb. nomina propria: quorum loco hic & in seqq. vulgata interpretationes nominum ponit. *Visio*: onus, heb. ut in Prophetis. onus quod locutus est vir ad Ithiel: ad Ithiel & Ucal. heb. discipulos suos, ut videtur.

3. *Et*

confortatus, ait:

2 Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum.

3 Non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum.

4 Quis aſcendit in cœlum, atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligavit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitavit omnes terminos terræ? quod nomen eſt ejus, & quod nomen filii ejus, ſi noſti?

5 Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe: 6. ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inveniariſque mendax.

7 Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar.

8 Va-

3. *Et non novi ſcientiam ſanctorum*: ut demonſtret ſe non noſſe hanc ſanctorum ſcientiam: interrogat ſeipſum de Deo quiſnam ſit, & neſcire ſe fatetur: unde ſequitur.

4. *Quis aſcendit in cœlum*: quis cœlum terramque ſua potentia pervaſit? *quis ſuſcitavit*, (ſtatuit heb.) *omnes terminos terræ? & quod nomen filii ejus*: ejus ſcilicet filii, de quo ſupra VIII. 22. dicitur: Dominus poſſedit ſive genuit me: per quem omnia facta eſſe indicat eodem loco: quem tamen tu nequidem de nomine noſti: ac neque nomen Dei quatenus pater eſt, aut quo vera ejus natura explicetur. lxx. & ex illis Ambroſius, pro filii ejus, habent: & filiis ejus. edit. Rom. cap XXIV. contra chal. ſyr. *Aq.* Symm. Theodot. ſingulari numero: filio ejus. nonnulli quoque gr. lxx. codices: τέκνῳ, non τέκνοις. atque omnino vulgatæ lectio retinenda, quam etiam Auguſtinus prætulit Ep. XLIX. q. 5. cauſam autem cur id lxx. mutaverint, eam eſſe apparet, quod verbi nativitate nondum aperte prædicata, infirmorum ac maxime gentilium offenſionem metuerent: certe Hieronymus. in illa verba Iſaiæ IX. 6. admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis; docet hac nominum majeſtate perterritos lxx. non eſſe auſos de puero dicere, quod aperte Deus appellandus ſit & cætera: ſed pro his ſex nominibus poſuiſſe quod in hebraico non habetur: nec deſint alii loci, in quibus pari œconomia uſos putaverim.

5. *Omnis ſermo Dei ignitus*: igne purgatus, heb.

8. *Va-*

8 Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me.

Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria: 9 ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.

10 Ne accuses servum ad dominum suum, ne forte maledicat tibi, & corruas.

11 Generatio, quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit.

12 Generatio, quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota a sordibus suis.

13 Generatio, cujus excelsi sunt oculi, & palpebræ ejus in alta surrectæ.

14 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.

15 Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes: Affer, Affer.

Tria sunt insaturabilia: & quartum, quod numquam dicit, Sufficit.

16

8. *Vanitatem* & (quod idem est) *verba mendacia*: sive quę audiam, sive quæ proferam. *tribue tantum victui meo necessaria*: panem constitutum: heb. convenientem: sufficientem, lxx. quod idem petimus in oratione Dominica.

10. *Ne accuses servum*: malevolo animo: *ne forte maledicat tibi*: sic enim Eccli. IV. 6. exaudit Deus pauperem denegato victu imprecantem: non quod ipse ei gratus, sed quod alter invisus eoque supplicio dignus.

11. 12. 13. 14. *Generatio*: enumerat multas res, quæ bono cuivis merito displiceant, quas etiam redigit in suam quamque classem, sive gentem atque progeniem, generationis nomine: videntur autem esse quædam velut ænigmata, ut fere per reliquum caput: sed prima hæc per se clara sunt.

15. *Sanguisugæ duæ*: recto casu: hirudines: has autem interpretari licet: avaritiam: ut supra XXVII. 20. & libidinem. tales etiam usurarius ac meretrix fuerint, qui ubi semel os admovent, totam substan-

tiam

16 Infernus, & os vulvæ, & terra, quæ non satiatur aqua: ignis verò numquam dicit: Sufficit.

17 Oculum, qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.

18 Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro:

19 Viam aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, & viam viri in adolescentia.

20 Talis est & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit: Non sum operata malum.

21 Per tria movetur terra, & quartum non potest sustinere:

22 Per servum cum regnaverit: per stultum cum saturatus fuerit cibo: 23 per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumta: & per ancillam cum fuerit heres dominæ suæ.

24 Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus.

25

---

tiam exsugunt atq; exhauriunt, passim visitur.

16. *Infernus*: mors, sepulcrum: *os vulvæ*: constrictio vulvæ heb. prolisque amans sterilis. His ego adumbrari crediderim vitiosas cupiditates quatuor, quales fuerint: crudelitas numquam exsatiata mortibus atque suppliciis, qualis persecutorum fuit: libido: avaritia, omnia deglutiens; prodigalitas, omnia instar ignis voracissimi depascens ac dissipans.

17. *Et qui despicit partum matris suæ*: obedientiam, heb. *corvi de torrentibus*: circa torrentes volitantes: depascendis cadaveribus, quæ devolverint, aut circa profluentes aquas, ut

10. *In adolescentia*: propter studiorum inconstantiam: ita lxx. At heb. in adolescentula, sive in puella: quod sequenti congruit. His autem designari videntur ambitiosorum hominum excelsa, tortuosa, lubrica, atque ubique cælo, terra, marique indeprensa consilia: nullo scelerum ac fraudis relicto vestigio, quod & sequens indicat.

21. *Per tria movetur terra*: turbatur.

24. *Et ipsa sunt sapientiora sapientibus*: animalculorum sagacitates demonstrant sapientiam, humana etiam sapientia

25 Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: 26 lepusculus, plebs invalida, qui collocat in petra cubile suum: 27 regem locusta non habet, & egreditur universa per turmas suas: 28 stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.

29 Tria sunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod incedit fœliciter:

30 Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum: 31 gallus succinctus lumbos: & aries: nec est rex, qui resistat ei.

32 Est qui stultus apparuit postquam elevatus est in sublime: si enim intellexisset, ori suo imposuisset

---

altiorem.

26. *Lepusculus*: cuniculus: heb. alii, Ericius, seu quodcumque illud est genus animantum, quod vitam suam infirmam abditis locis velut arce tuetur.

27. *Regem locusta non habet*: & tamen turmatim incedit, agrosque ordine depascit justi instar exercitus: quo duce, nisi illo qui animantibus omnibus victum parat?

28. *Stellio manibus nititur*: alii aranea, cui congruere videntur manus propter egregiam texendi industriam. His nititur pronum animal ut cætera, & tamen *moratur in ædibus regis*: nec quacunque vi aut industria pelli potest. Sic minimis rebus, sua est a Deo præstantia, sua vis.

31. *Gallus succinctus lumbos*: ita chal. & lxx. alii canem venaticum intelligunt, capiendis leporibus, velut subligatis renibus accinctum ad cursum: & *aries*: aliis hircus: quibus & Alexander comparatur: Dan. VIII. adumbrare autem voluisse videtur tribus antecedentibus Regem postremum omnium memoratum: *Nec est rex*: heb. & rex: quod erat quartum genus: *qui resistat ei*: ex heb. sic vertunt: & rex altum (quiddam) cum eo: inaccessum, inexpugnabile: sive & non datur resistere illi: ex horum igitur animantum decore & gloria, regiæ majestatis adumbrat imaginem. Gregorius Nazianzenus orat. 37. sic refert: tria sunt quæ recte incedunt, leo, hircus & gallus, & quarto loco rex concionatus gentibus: sive in consessu publico. quod etiam habent lxx. in edit. Rom. cap. 24.

32. *Est qui stultus*: si stultè te extulisti, & si prava cogitasti, manum ad os: heb. idest, obmu-

set manum.

33 Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit sanguinem: & qui provocat iras, producit discordias.

mutescito.

33. *Qui autem fortiter*: heb. compendiosius sed eodem sensu: significat autem homines non ultra modum urgendos, ne in iras & aperta odia ac seditiones victa patientia erumpat.

CAPUT XXXI.

Mulieres exitio regibus: vinum quibus dandum: patrocinandum imbecillis, & peregrinis: mulier fortis: ejus opera, industria, opes, vigil animus simul & beneficus: providentia, monita sapientia, ac modestiæ decor.

1 VERBA Lamuelis regis. Visio qua erudivit eum mater sua.

2 Quid dilecte mi, quid dilecte uteri mei, quid dilecte votorum meorum?

3 Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & divitias tuas ad delendos reges.

4 Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretum

1. *Verba Lamuelis*: Lamuel, heb. apud illos Deus, quo nomine volunt designari Salomonem, quod ejus temporibus alta pace potiti prospere egerint: *visio qua erudivit eum mater sua*: sic Salomon solet ad matrem referre documenta, ac loquentem inducere: supra iv. 3. 4.

2. *Quid dilecte mi*: fili mi: heb. & ita in seqq. quæ matris blanditiæ congruunt cum citato loco, supra iv. 3.

3. *Noli mulieribus dare substantiam tuam & divitias tuas*: lxx. divitias tuas & mentem tuam & vitam; heb. vires tuas & vias tuas; quod sufficiat, *ad delendos reges*; ne consilia tua mulieribus subdas: ita enim reges pereunt.

4. *Noli regibus dare vinum*: heb. addit; nec gubernatoribus siceram: *quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas*: desunt

tum est ubi regnat ebrietas.
5 & ne forte bibant, & oblivifcantur judiciorum, & mutent caufam filiorum pauperis.
6 Date ficeram mœrentibus, & vinum his, qui amaro funt animo: 7 bibant, & oblivifcantur egeftatis fuæ, & doloris fui non recordentur amplius.
8 Aperi os tuum muto, & caufis omnium filiorum qui pertranfeunt: 9 aperi os tuum, decerne quod juftum eft, & judica inopem & pauperem.
10 Mulierem fortem quis inveniet? procul, & de ultimis finibus pretium ejus.
11 Confidit in ea cor viri fui, & fpoliis non indigebit.
12 Reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ fuæ.
13 Quæfivit lanam & linum, & operata eft confilio manuum fuarum.
14 Facta eft quafi navis inftitoris, de longe portans panem fuum.
15 Et de nocte furrexit, de-

---

hæc heb. videtur effe gloffema. Docet autem his duobus verfibus ab omnigenis voluptatibus temperandum, ac primum ab amoribus: tum a luxuriofis temulentifque conviviis.

6. *Date ficeram mærentibus*: pereunti: heb. voca pauperes, debiles, cæcos, claudos: Luc. XIV. 13 folatio & honorificentiæ. Cæterum de vino parce adhibendo jam dixit: XXIII. 31.

8. *Aperi os tuum muto*: patrocinare ei qui pro fe dicere non poteft: *& caufis omnium filiorum qui pertranfeunt*: filiorum tranfitus: heb. vel excifionis: five de vita periclitantibus, five in genere mortalibus: denique peregrinis.

10. *Mulierem fortem*: œconomicum, quo fufius explicat ea quę paucis comprehenderat: XII. 4. XIV. 1. commoda nempe ex bona uxore provenientia. atque his conjugia firmat, eorumq; gratiam & fructum meretriciis amoribus toties fuggillatis latenter opponit. reliqua ad finem libri acrofticha per fingulas alphabeti literas.

11. *Spoliis non indigebit*: prędâ: non manubiis: fat fcilicet mulieris bonę ditatus laboribus.

12. *Reddet ei*: viro fcilicet.

13 *Et operata eft confilio*; (arte, peritia) *manuum fuarum*: voluntate: ftudio: heb.

14. *Quafi navis inftitoris*: *de longe portans*: onufta victu atque opibus: provida.

15. *Deditque prædam domefti-*

deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.

16 Consideravit agrum, & emit eum: de fructu manuum suarum plantavit vineam.

17 Accinxit fortitudine lumbos suos, & roboravit brachium suum.

18 Gustavit, & vidit quia bona est negotiatio ejus: non extinguetur in nocte lucerna ejus.

19 Manum suam misit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fusum.

20 Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem.

21 Non timebit domui suæ a frigoribus nivis: omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus.

22 Stragulatam vestem fecit sibi: byssus, & purpura indumentum ejus.

23 Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.

24 Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.

25 Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die novissimo.

26 Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua ejus.

27 Consideravit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit.

28 Surrexerunt filii ejus, & beatissimam prædicaverunt: vir ejus, & laudavit eam.

29

---

sticis suis: cibum: demensum.

19. *Manum suam misit ad fortia*: ad vertibulum: (filo evolvendo) heb. quod alii, colum.

22. *Stragulatam vestem*: tapetes, aulæa, nocturna pallia exquisitissima: *fecit sibi*: non pretio comparavit, sed ipsa sibi texuit.

24. *Et cingulum tradidit Chananæo*: mercatori, heb.

25. *Et ridebit in die novissimo*: mortem non timet: neque eventura quæque: constituta familia: rebus stabilitis: amicis quoque per elemosynas comparatis: supra 20. a quibus in æterna tabernacula recipiatur, ut est Luc. XVI. 9.

26. *Lex clementiæ*, non illa est litigiosa & pugnax de qua sæpe antea.

28. *Surrexerunt*: in ejus, credo, funere, propter ℣. 25.

29 Multæ filiæ congregaverunt divitias: tu supergressa es universas.

30 Fallax gratia, & vana est pulcritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.

31 Date ei de fructu manuum suarum: & laudent eam in portis opera ejus.

---

29. *Multæ filiæ congregaverunt divitias*: sermo viri & filiorum, optimam uxorem, optimam matrem collaudantiū.

31. *Date ei de fructu*: gloriam faustamque memoriam sortemque justorum: *& laudent eam in portis* (publice) *opera ejus*: nec laudanda verbis, quam merita sua, sat prædicent: qui est laudum cumulus.

Intueamur, Christiani, quam Salomon nobis studiosæ mulieris informat effigiem. Non illa somno atque inertiæ indulget, otiosa, verbosa, delicata ac per domos discurrens: sed domi intenta laboribus, lucerna semper vigili, ipsa de nocte surgens, familiæ cibos pariter atque opera dividit. Atqui non rusticanam fingit ac pauperem: aut certe sordidam tantumque hærentem questui: cujus vir in portis nobilis senatorio habitu inter principes civitatis sedet: ipsa bisso & purpura cōspicua viri liberorumque ac familiæ decus veste quoque tuetur: suam simul commendat diligentiam: splendet enim domus aulæis, tapetibus, atque exquisitissimis lectorum operimentis: sed quæ ipsa texuerit. Non tamen hic gemmas lapillosque aut aurum audieris. utilia non vana sectatur, nec pompam sed solidam rerum speciem. Lenis interim, benefica in egenos, nec familiæ gravis: hera cautissima, sollicita mater, non tantum imperat; verum etiam docet, hortatur, monet: nec nisi verba promit sapientia: nil temere agit aut leviter: emit quidem agrum, sed quem prius ipsa consideraverit. Neque hic pudicitiam memorari oportuit, qua carere, probro; ornari, prudens mulier haud magnæ laudi ducit. Cæterum facile intellexeris mollitiem aut libidinem non irrepere in hanc vitam. Clara imprimis cultu ac timore Domini; non tamen vanis addicta religionibus, sed quæ in exequendis matris familias officiis, vel maximam partem pietatis reponat, intenta familiæ atque operi: cujus laudes hac una fere sententia complectaris: consideravit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit. At nunc præclare agere se putant, si tantum castæ probeque amandi, otiandi, maledicendi studium lusu assiduo arceant.

ECCLESIASTES.

PRÆFATIO
IN
ECCLESIASTEN.

TOTUS hic liber unica velut argumentatione concluditur: cum vana omnia sub sole sint, vapor sint, umbra sint, ipsumque nihilum; id unum in homine magnum verumque esse, si Deum timeat, præceptis ejus pareat, ac futuro judicio purum atque integrum se servet. Hujus Enthymematis prima pars, rerum humanarum enumeratione, tantique regis experimentis constat; ut quia exquisitissimas voluptates assequi, alii per egestatem aut imperitiam nequeant, alii temperantia non curent: existat Salomon unus regum opulentissimus rerumque prudentia clarissimus, qui cum ultro fateatur in tanta bonorum affluentium copia nihil a se denegatum cupiditatibus: simul tamen cogatur agnoscere, non modo vana & nulla, verum etiam iri-

I. Summa Ecclesiastæ.

ridenda partim, partim etiam deploranda esse omnia: sibique tam florenti, tam beato vitam fuisse tædio, ac potiores visos qui necdum nati essent.

Id autem sic conficit: quod homo nascatur ad malorum experientiam: (II. 17. IV. 2. 3.) neque quidquam in sapientia sit præsidii; neque ea tolli queat cæcum illud, atque improvidum, quo in perniciem velut objecto hamo prætensisque laqueis inscii devolvamur: (IX. 12.) Quin ipsa etiam qualis esse solet in humano genere sapientia inter vanissima, imo inter cruciatus animi reputanda sit: docet denique (I. 17. 18.) eo deduci hominem tot ærumnis, curis, libidinibus, laboribus, erroribus, ut cæca mersus caligine, neque sapientem a stulto: (II. 14. 15. 16.) neque, quod est gravius, seipsum a pecude satis secernere valeat: (III. 18. 19. 20.) donec ad Deum ejusque judicia conjectis oculis, deprehendat in se illud occultum, quod ad Dei imaginem conditum, dissoluto corpore atque in terram suam abeunte, ad auctorem Deum, redeat, ejus arbitrio judicandum: atque id quidem ultimo capite

& uno

& uno verbo transfigitur. Cæterum toto libro præparatur jactis veri seminibus, sanisque sententiis velut radiis inter offusas tenebras intermicantibus: (III. 16. 17. VIII. 12.) quæ sane sententiæ velut disjectis nubibus tandem in limpidissimam lucem erumpunt: (XII. 7. 13. 14.) sic agit Ecclesiastes, sive concionator noster, ac presso regis nomine advocatæ concionis factus admonitor, sapientissimis quidem ac profundissimis, sed tamen popularibus atque ab ipsa experientia repetitis argumentis, hominem ad humana vitanda & capessenda divina compellit.

II. De ultimo capite ac Traditione hebræorum observandus S. Hieronymi locus.

De ultimi capitis ultimo versiculo, quo Dei judicium commendatur, libet hic attexere integrum sancti Hieronymi locum qui toti libro multum lucis afferat; sic autem habet: „ Ajunt „ hebræi, cum inter cætera scripta Sa- „ lomonis quæ antiquata sunt, nec in „ memoria duraverunt, & hic liber „ obliterandus videretur, eo quod va- „ nas afferat Dei creaturas, & totum „ putaret esse pro nihilo, & cibum, „ & potum, & delicias transeuntes „ præferret omnibus: ex hoc uno ca-

„ pi-

„ pitulo meruiſſe auctoritatem, ut in
„ divinorum voluminum numero po-
„ neretur: quod totam diſputationem
„ ſuam, & omnem catalogum ſuum,
„ hac quaſi ἀνακεφαλαιώσει coarctave-
„ rit, & dixerit, finem ſermonum
„ ſuorum auditu eſſe promtiſſimum,
„ nec aliquid in ſe habere difficile,
„ ut ſcilicet Deum timeamus & ejus
„ præcepta faciamus. Ad hoc enim na-
„ tum eſſe hominem, ut creatorem
„ ſuum intelligens, veneretur eum me-
„ tu & honore & opere mandatorum.
Hæc Hieronymus ad caput XII. 11. 13. 14. neque tamen putemus, hos tantum verſiculos priſcis ſapientibus dignos eſſe viſos quos Spiritus ſanctus dictaverit: imo vero ceteros ex his maxime æſtimatos fuiſſe, quippe cum ad illos totum librum referri facile intelligamus, nihilque ſit proclivius quam ut confugiamus ad Deum, poſteaquam cetera omnia vana eſſe conſtiterit.

III. Libri tempus: hebræorũ Traditio: Hieronymi loci.

De tempore quo hic liber ſcriptus eſt, non diſplicet Traditio hebræorum, quam idem Hieronymus ſic refert:
„ Ajunt hebræi hunc librum Salomo-
„ nis eſſe pœnitentiam agentis: quod in
„ ſa-

„ sapientia divitiisque confisus, per
„ mulieres offenderit Deum. (ad cap.
I. v. 12.) nec nisi devio Salomoni convenire
posse videtur illud: omnia quae
desideraverunt oculi mei, non negavi
eis: nec prohibui cor meum quin omni
voluptate frueretur: & hanc ratus sum
partem meam, si uterer labore meo:
(cap. II. 10.) neque id in aliena persona,
sed in sua dixit, propter illud
quod proxime antecedit: supergressus
sum opibus omnes, qui fuerunt ante
me in Jerusalem: (v. 9.) quae quam
proprie Salomoni conveniant, perspicuum
est. Huc accedit illud de mulieribus:
Lustravi universa animo meo,
& inveni amariorem morte esse mulierem,
quae laqueus venatorum est:
&c. (cap. VII. 26. 27. 28.) quo loco idem
Hieronymus: „ Non putemus temere
„ hanc, Salomonem de omni genere
„ mulierum protulisse sententiam: quod
„ expertus est, loquitur: *subditque*: &
„ haec secundum literam: *Et ad il-*
„ *lud*: mulierem bonam invenire non
„ potui: (*ibid.* 29.) *subdit*: omnes enim
„ me ad luxuriam, & non ad virtutem
„ deduxerunt: Quae efficere videntur,

ut

ut liber hic errorum experientiam atque inde prognatum vitæ in melius commutatæ ſtudium ſapiat.

IV. Reſponſio ad objecta. Neque deterret illud, quod Joſias polluiſſe memoretur: Excelſa quæ erant ad Jeruſalem, quæ ædificaverat Salomon rex Iſraël Aſtaroth idolo Sidoniorum, &c. (4. Reg. XXIII. 13.) rogo enim: an infanda excelſa Joſaphato, Ezechiæ, aliiſque piis regibus intacta perſtiterint, etiam prophetis tacentibus? Vel ergo deſtructa pollutaque, poſtea inſtaurata fuerint, vel profecto verum illud, eſſe plurima quæ optimorum quoque regum diligentiam fugiant, aut negotiorum multitudine, aut etiam perfidia miniſtrorum: quod etiam Salomoni contigiſſe potuerit. Atque hæc quidem, quam vidimus de Salomonis pœnitentia, non modo hebræorum ac S. Hieronymi, verum etiam aliorum interpretum conjectura eſt. Cæterum conjectura tantum; Deo enim placuit, tanti viri errata certa eſſe; ſalutem ac reſipiſcentiam in dubio; ut qui ſtat, videat ne cadat: neque in ſeipſo quiſquam, magnus quamvis & ſapiens, ſed in Domino glorietur.

De

De auctore libri litigantem habemus Grotium, qui putat sub Salomonis resipiscentis nomine, post Babylonicam migrationem esse confictum. Audax criticorum genus, spreta hebræorum christianorumque omnium traditione cum antiquissimis inscriptionibus; quæ veræ criticæ norma est: omnia ex palato suo æstimat, neque quidquam pensi habet, dummodo acutius cæteris sapere atque intelligere videatur. Placuit autem Grotio, eo quod in Ecclesiaste quædam chaldaica legantur vocabula, talem esse stylum, qualis in Daniele & Esdra, pòst migrationem invenitur chaldæo hebræoque mixtus. At profectò nil tale deprehendunt, qui earum rerum gustum habent exquisitissimum; neque aliud in Ecclesiaste sapiunt, quam in puris putisque hebræis, atque etiam in aliis Salomonicis. Sunt sane hic chaldaica sed paucissima, quorum pars ab antiquis interpretibus memorata, & suo loco notanda: neque multa ejusmodi adduxit Grotius quantumvis harum rerum curiosus indagator, neque prætermissurus quæ eruditionem commendarent: ac si plura

V. De auctore libri. Grotii singularis opinio.

plura essent, notum inter affines ejusdemque fere ingenii linguas multa vocabula solere esse communia, vulgatumque elegantissimis auctoribus, præsertim in eruditis scriptis, quale istud est, ex peregrinis linguis, aliquid inspergere. Neque necesse pluribus refellere eam quam nemo secutus sit sententiam, ac tantum observari oportet, id genus conjecturæ quos pandant aditus subruendis majorum decretis atque auctoritatibus. De aliis autem Grotii erratis in Ecclesiasten, necessario erit commonendus lector: ad capit. XII. ℣. 7.

VI. De versionibus, ac primum de Septuaginta atq; antiqua latina ipsis inhærente.

De versionibus, antiquam græcam habemus hebraicæ veritati maxime inhærentem; non ita in Proverbiis, ut diximus: quæ diversitas in aliis quoque libris invenitur: unde argumentari liceat eam versionem, quæ *Septuaginta* dicitur, non uno auctore, neque una forsitan ætate conscriptam. Latinam versionem ex illa Interpretum Septuaginta deductam ante Hieronymum universa Occidentalis Ecclesia frequentabat, e qua plures textus ab antiquis patribus allegatos passim invenias: unum au-

autem caput, quartum scilicet, a B. Ambrosio integrum repræsentatum exhortatione ad clericos, supra caput IV. Ecclesiastæ.

VII. Certis argumẽtis probatur, vulgatam nostram ab antiqua latina plurimũ discrepare.

Non defuere qui crederent, antiquam vulgatam esse eam quam nunc quoque vulgatæ nomine terimus; neque hanc Hieronymi esse, quemadmodum ejus sunt reliquæ fere vulgatæ nostræ partes: quin etiam esse aliam ab eodem Hieronymo confectam ex hebræo versionem, quæ in ejus commentariis ad Paulam & Eustochium invenitur; quam tamen Ecclesiæ usus non admiserit: qua de re, primum illud pro certo habere nos oportet, vulgatam nostram ab illa antiqua diversissimam esse: quod vel unum illud ab Ambrosio relatum caput quartum Ecclesiastæ liquido demonstrare possit. Sunt etiam loci plurimi ab antiquis citati, atque a vulgata nostra maxime discrepantes, quos apud Flaminium aliosque reperias. Neque minus constat vulgatam nostram multum differre a LXX. quos antiqua vulgata sequebatur. S. Hieronymus commentario ad Paulam memorat vocem he-

braicam quam LXX. περισπασμὸν, vulgata nostra *occupationem*, interpretati sunt (cap. 1. ℣. 13.) a latino interprete *distentionem* fuisse intellectam; eo quod in varias sollicitudines mens hominis distenta lanietur. aliud ergo habuit latinus interpres, quam id quod hodie in vulgata nostra legitur. Huc accedunt ea quibus ostendemus vulgatam nostram omnino esse Hieronymi.

VIII. Tres S. Hieronymi versiones prima deducta ex commentario ad Paulam.

Fatemur sane Hieronymum anteaquam hanc edidit, aliam versionem commentario ad Paulam interseruisse, hebraico textui maxime congruentem. Eam antiqui Hieronymi editores Erasmus & Marianus collectam ex commentariis protulere, quam nos quoque exemplo editorum codicum alteram in columnam vulgatæ nostræ respondentem redigimus; ut lector promtiorem haberet S. Hieronymi laborem universum, qui nunc superest. Sic enim hebraica veritas, brevitasque & simplicitas cui hæc versio hæret, clarius detegetur, existetque lux, interpretationum comparatione facta. Cæterum non ita habere antiquos manuscriptos codices, viro doctissimo ac religiosissimo

mo Joanne Martianæo monstrante, perspeximus.

Alteram interpretationem idem Hieronymus ex LXX. fecerat, seu potius antiquam vulgatam ad Origenianorum hexaplorum normam emendaverat, ut in præfatione ad sanctos Episcopos Chromatium & Heliodorum huic nostræ editioni præfixa significat: quæ versio nunc deest. IX. Altera versio ejusdem Hieron., seu potius antiquæ latinæ emendatio ex Græco LXX.

Tertia interpretatio est ea, quam nunc vulgatam vocamus. Eam vero a S. Hieronymo ultimo loco editam, simul cum aliorum Salomonicorum librorum versione ex hebraicis fontibus, ipse profitetur præfixa præfatione, quam mox diximus. Quam sane versionem Hieronymi esse docent, & illa præfatio, & congruens aliis Hieronymianis versionibus stylus, & S. Augustini collectum ex Ecclesiaste speculum cum ea sancti viri specula ab Hieronymiana interpretatione deducta, atque ideo vulgatæ nostræ congrua, præfatione in Proverbia ostensum sit. X. Tertia interpretatio S. Hieronymi ex hebræo quæ est vulgata nostra.

Cur autem illa versio, hoc est vulgata nostra, non ita hebræo congruat, atque illa, quam commentario ad XI. Cur vulgata nostra non

semper hebræo consentiat: ratio interpretandi Hieronymiana ex ipso S. Hieronymo statuitur.

Paulam, interfertam fuisse vidimus; facile intelliget qui universam Hieronymianarum interpretationum rationem mente perceperit. Sic autem agebat vir maximus: primum, quod in proœmio commentarii ad Paulam ipse profitetur, „ ut de hebræo transferens „ magis se LXX. interpretum consue„ tudini coaptaret: in his dumtaxat „ quæ non multum ab hebraicis fon„ tibus discreparent: Deinde ut phraseon potius vim, quam accuratam ad verbum translationem sectaretur: tum ut suppleret quædam, elucidationis causa, quæ hebræo textui deessent: postea ut in dubiis illustriores sensus atque usui Ecclesiæ magis celebratos, aut informandis moribus aptiores præferre soleret: postremo quod consultis hebræis, atque etiam antiquioribus interpretibus Aquila, Symmacho, Theodotione, hebraici sermonis ampliorem sibi ideam comparasset ea, quam Rabbini recentiores effinxerint, ipso linguæ spiritu per tot sæcula labente aut amisso. Horum exempla quædam in his notis invenies: cætera ut obvia, ita parum instituto nostro necessaria referre

re non est animus: sufficit reclusisse generatim varietatum fontes: simulque evicisse, non eas ita interpretandas ut multi temere faciunt, tamquam Hieronymus non satis assecutus sit sermonis hebraici proprietatem ac vim. Ceterum, ut fateri libet, non deesse, quæ tantum quoque virum fugerint, eas tamen esse plerumque discrepantiæ causas quas memoravimus., æquus rerum æstimator ac diligens explorator facile animadvertet: nos vero in his notis, data occasione quædam delibabimus, unde de cæteris æstimari possit.

De Commentariis ad hunc librum innumerabilibus, tacemus. Unum habemus S. Hieronymi ad Paulam & Eustochium quo maxime utimur: quippe quem & perspicuitate & elegantia, & eruditione variarumque rerum scientia præstare, docti fateantur. Ex hoc itaque selectissima quæque proferimus. Verum de his plus satis: nunc egregium concionatorem audire, ab eoque excelsum illum ac mundi contemtorem spiritum ducere præstiterit. XII. De Commentariis S. Hieronymi in Ecclesiasten.

SANCTI HIERONYMI
PRESBYTERI
IN ECCLESIASTEN,
AD PAULAM ET EUSTOCHIUM
PROŒMIUM.

MEmini me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blæsillæ legerem, ut eam ad contemtum mundi hujus provocarem : & omne quod in mundo cerneret, putaret esse pro nihilo : rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quæque dissererem : ut absque me posset intelligere, quæ legebat. Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, & non meruimus, o Paula, & Eustochium talem vitæ nostræ habere consortem, tantoque vulnere tunc perculsus obmutui : nunc in Bethlehem positus, angustiori videlicet civitate, & illius memoriæ, & vobis reddo quod debeo : hoc breviter admonens, quod nullius auctoritatem secutus sum; sed

& de

& de hebræo transferens, magis me ſeptuaginta interpretum conſuetudini coaptavi: in his dumtaxat quæ non multum ab hebraicis diſcrepabant. Interdum Aquilæ quoque, & Symmachi, & Theodotionis recordatus ſum; ut nec novitate nimia lectoris ſtudium deterrerem: nec rurſum contra conſcientiam meam, fonte veritatis omiſſo, opinionum rivulos conſectarer.

ECCLESIASTES.

Caput Primum.

Universim vana omnia: singillatim vana humana sapientia, sciendique cupiditas & curiositas: nihil enim novum, atque inexplicabilia omnia: ex scientia labor crescit.

ALIA VERSIO S. HIERONYMI PRESBYT.
Ex Commentario ad Paulam.

VERBA Ecclesiastæ, filii David, regis Hierusalem.

Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Quid superest homini in

VERSIO VULGATA.

1 VERBA Ecclesiastæ, filii David, regis Jerusalem.

2 Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

3 Quid habet amplius homo

1. *Verba Ecclesiastæ*, seu concionatoris, *filii David*, Salomonis, ex ℣. 12.

2. *Vanitas vanitatum*: antiqui interpretes præter lxx. teste Hieronymo vertebant, vapor vaporum, fumus, aura tenuis: sed vanitas aliquid sonat exilius: ipsum nempe nihilum, imo nihilum nihili, hoc est purissimum atque ut ita dicam nullissimum nihilum: quod nec semel dixisse sufficiat: imo iterum ac tertio cum Ecclesiaste exclamare compellimur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*.

3. *Quid habet amplius homo?* antequam ad cetera vana decurrat, universim demonstrare aggreditur omnia vana esse: quod operosa quamvis, cassa tamen nulloque fructu sint, hic: quod mutabilia, ℣. 4. ad 8. quod incerta & inexplorata ℣. 8. prælibata etiam scientiarum vanitate de qua postea uberius: quod æque oblivíscenda, ac alia prætæritis ætatibus clara, nunc obli-

homo de universo labore suo, quo laborat sub sole?

4 Generatio præterit, & generatio advenit: terra autem in eternum stat.

5 Oritur sol, & occidit, & ad locum suum revertitur: ibique renascens,

6 gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem: lustrans universa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos revertitur.

omni labore suo, quo laborat sub sole?

Generatio vadit, & generatio venit, & terra in seculum stat.

Oritur sol, & occidit sol, & ad locum suum ducit, & oritur ipse ibi: vadit ad austrum, & girat ad aquilonem:

Girans girando vadit spiritus, & in circulos suos revertitur spiritus.

Omnes

oblita & nulla, ℣. 9. usque ad 12. *Quid habet amplius*: aliter: quid superest homini? omnia effluunt è manibus, validis licet ac tenacissimis.

4. *Generatio præterit*: Idem Eccli XIV. 18. Horatius:

—— heres
Heredem alterius, velut unda
supervenit undam.

terra in æternum stat: communis & immota tot mutationum ac generationum sedes.

5. *Oritur sol & occidit*: omnia mutabilia: sol ipse qui in lucem mortalibus datus est, interitum mundi quotidie ortu suo indicat & occasu. hier. *revertitur*: aspirat, heb. anhelat, anhelus properat, præcipitat cursum, atque in se sua per vestigia volvitur annus. hier. quasi diceret: en omnia in orbe mutationibus subsunt: neque tantum hominum generationes, verum etiam sol, dies, tempora, aer seu ventorum flatus, aquarum natura, ℣. 6. 7.

6. *Gyrat per meridiem*: recte orbita solis obliqua describitur. En sapientiam hebræorum & græcorum infantiam, qui longissimo post tempore necdum satis noverant rotundam terræ ac solem circumvolui: imo oceano tingi, & candentis instar ferri stridere immersum ferebant, ut videre est apud Herodotum. *in circuitu pergit spiritus*: gyrando pergit ventus. heb. aer, sive aura aut ventus qui terram circumagitur: turbo in gyrum actus orbesque involvens orbibus: aliis, teste Hier.

ipse

Omnes torrentes vadunt in mare, & mare non impletur. ad locum, de quo torrentes exeunt, illic ipsi revertuntur ut introeant.

Omnes sermones graves, non poterit vir loqui. Non satiabitur oculus videndo, & non implebitur auris auditu.

Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quod est quid factum est? ipsum quod fiet. Et non est omne recens sub sole.

Est ne verbum de quo dicatur: Vide, hoc novum est? jam fuit in seculis, quæ fuerunt ante nos.

7 Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.

8 Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur.

9 Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est.

10 Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est: jam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos.

11

ipse sol, quod animet & spiret & vigeat, spirantiaque omnia calore vegetet.

7. *Omnia flumina: in locum unde exeunt*: restagnaret mare, nisi per occultos meatus ad fontium capita deduceretur: unde aquarum quoque natura mobilis. quorsum ista? ne miremur mutari nos, toto orbe in motum circumacto.

8. *Cuncta res difficiles*: etiam maximæ obviæ, & quotidiano usu notæ: solis, ventorum, fluminum cursus: nec tantum de physicis; sed de ethicis quoque scire difficile: dum nobis invicem in ponendis bonorum malorumque finibus displicemus. hier. quod maxime pertinet ad retundendam superbiam. heb. sermones omnes graves. Sermones pro rebus: noto hebraismo valere tamen potest adversus eos qui putant otiosis sibi & vota facientibus venire notitiam scripturarum. hier. *non satiatur oculus*: quod omnia humanæ menti inaccessa sint, unde indefessa videndi audiendique libido est.

9. *Quid est: quod futurum est*:

hic

11 Non eſt priorum memoria: ſed nec eorum quidem, quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in noviſſimo.	Non eſt memoria primis & quidem noviſſimis quæ futura ſunt, non erit eis memoria apud eos qui futuri ſunt in noviſſimo.
12 Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſrael in Jeruſalem.	Ego Eccleſiaſtes fui rex ſuper Iſrael in Hieruſalem.
13 & propoſui in animo meo quærere & inveſtigare ſapienter de omnibus, quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.	Et dedi cor meum ad inquirendum & conſiderandum in ſapientia, de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem malam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.
14 Vidi cuncta, quę fiunt	Vidi univerſa opera, quæ facta

hic notat eodem impetu ac motu omnia in orbem rapi: neque modo ſolem, ventos, & aquarum molem; verum etiam vel maxime res humanas quarum eventibus, quantumvis memoratu, ut nobis quidem videtur, digniſſimis, ne plus æquo moveamur, cætera efficiunt ſuo ævo memorata ſive memoranda, pari tamen poſtea ſepelienda ſilentio, ut prædiximus ad ℣.3. vide etiam infra 11. 15.

12. *Ego Eccleſiaſtes*: poſteaquam univerſim vana omnia eſſe conſtitit, jam ſingula aggreſſurus, ab ipſa ſapientia, rerum humanarum principe ac duce, ſumit exordium: quem locum, ſcripturæ more, alibi repetit & inculcat: *Fui rex Iſrael*: totius Iſraelis ſcilicet: *in Jeruſalem*: quod nulli poſt Salomonem contigit.

13. *Hanc occupationem peſſimam*: miſerrimam, curis graviſſimis exercitam: peſſimum etiam in genere morum de omnibus rebus ſollicite quærere, quaſi noſtro judicio ſubderentur: *dedit Deus*. vide infra 111. 2.

14. *Afflictio ſpiritus* lxx: electio ſeu voluntas, προαίρεσις: quam alii præſumtionem ſpiritus vocabant. Aquila & alii ex comm. hier. ad Paulam: paſtionem venti: inane: quamquam

facta sunt sub sole: & ecce omnia vanitas, & præsumtio spiritus.

Perversum non poterit adornari: & imminutio non poterit numerari.

Locutus sum ego in corde meo, dicens: Ecce ego magnificatus sum, & adjeci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem: & cor meum vidit multam sapientiam & scientiam.

Et dedi cor meum, ut noscerem sapientiam & scientiam, errores & stultitiam: cognovi quia & hoc est pastio venti, (sive præsumtio spiritus.)

Quia in multitudine sa-

sub sole, & ecce universa vanitas, & afflictio spiritus.

15 Perversi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus.

16 Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem: & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.

17 Dedique cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque & stultitiam: & agnovi quod in his quoque esset labor, & afflictio spiritus,

18 eo quod in multa sapien-

---

quam idem Hieronymus ad cruciatum magis referri docet: quod omnia considéranti nihil aliud appareat præter vanitatem ac malitias sive miserias, quibus anima diversis cogitationibus afflictatur

15. *Perversi difficile*: heb. perversum non poterit corrigi: non potest ex omni parte emendari malum: *& stultorum infinitus est numerus*; aut ut habet heb. eodem sensu, defectus (sive mente deficiens stultus) non potest numerari. & hoc ad vanitatem nostræ sapientiæ pertinet, quod vix ullo humani generis fructu colatur, neque eo secius orbis abundet pravis ac stultis hominibus.

16. *Præcessi omnes scientia, qui fuerunt* (alicujus nominis) *in Jerusalem*: qualis Melchisedech, aliique reges ducesque sapientissimi.

17. *Erroresque & stultitiam* stultitias, heb.

18. *In multa sapientia, multa indignatio*: quod plura & maxima nos fugiant; ac vir sapiens

pientia multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.

pientiæ, multitudo furoris: & qui apponit scientiam, apponit dolorem.

piens doleat in profundo latere sapientiam, nec ita se præbere mentibus ut lumen visui, sed per tormenta quædam & intolerandum laborem provenire. hier. unde sequitur: *qui addit scientiam, addit & laborem.* sive quod cui plus creditur, plus ab eo exigitur. idem: sive quod ex humana scientia magis laborare ac fluctuare cogimur, non satis reclusis veri bonique fontibus.

CAPUT II.

Vanæ voluptates: risus insanus, fallax gaudium: vana inquisitio de bonis malisque: ædificia, horti, aliaque amœnitates: lauta convivia: exotica deliciæ: opes indigno & ignoto heredi relinquendæ: neque ullus idoneus aut stabilis humanæ sapientiæ fructus: eadem omnibus mors: partis quidem uti optimum; quamquam hoc ipsum vanitas.

VERSIO VULGATA.

1 DIxi ego in corde meo: Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.

2 Risum reputavi erro-

VERSIO S. HIERONYMI.

DIxi ego in corde meo: Veni nunc, tentabo te in lætitia, & vide in bono: & ecce etiam hoc vanitas.

Risui dixi amentiam: & jocun-

1. *Dixi ego in corde meo*: recte hier. posteaquam in multitudine sapientiæ atque adjectione scientiæ deprehendi nihil aliud nisi cassum & sine fine esse certamen, converti me ad luxuriem & voluptates: haud minore vanitate ac ludibrio; quippe

2. *Risum reputavi*: heb. risui dixi, insane sive amens; excors: & lætitiæ, quid hoc facis? quid illudis? quid desipis? quid falsa

jocunditati, quid hoc facis?

Consideravi in corde meo, ut traherem in vino carnem meam & cor meum deduxit me in sapientiam, ut obtinerem stultitiam (ut eam vincerem: qua in re laboravi) donec viderem quid esset bonum filiis hominum, quod facerent sub sole numero dierum vitæ suæ.

Magnificavi opera mea: ædificavi mihi domos: plantavi mihi vineas.

rem: & gaudio dixi: Quid frustra deciperis?

3 Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, devitaremque stultitiam, donec viderem quid esset utile filiis hominum: quo facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ.

4 Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas,

5 feci

---

falsa dulcedine inescatum, ad veros dolores ac dedecora ducis? vide Prov. VI. VII. &c.

3. *Cogitavi in corde meo*: rursus sapientiæ ac voluptatis seorsim fastidio, utramque conjungere satagebat: atque ut sunt hominum volubiles motus, nunc ad hanc, nunc ad illam convertebat animum: reliquo fere capite. *Cogitavi abstrahere a vino*; ut libidinum incentore. quamquam hier. LXX. faventibus comment. ad Paulam, sic ex heb. vertit: *Cogitavi trahere in vino carnem meam*: hoc est dubitare cœpi, bonum ne esset carnem vino distendere, augere: aut ut idem hier. vitam meam deliciis tradere, carnem liberare ab omnibus curis, & quasi vino sic voluptate sopire. non ergo vir maximus hanc interpretationem ignoravit, sed priorem prętulit ac tandem Ecclesiæ tradidit. *ut animum transferrem*: ad verbum ex heb. deduxit me cor meum ad sapientiam: ratio naturalis, quam etiam peccatoribus Deus auctor inseruit. Idem hier. ibid. *Quo facto opus est*. hoc est ut perdiscerem, quid facto opus esset *filiis hominum*, sive ut clarius ad Paul. donec viderem quid esset bonum, &c. *numero dierum*, sive decursu *vitæ suæ*: quod jam vanum esse constitit eo quod nihil pariat nisi quęstiones: supra I. 8. infra VII. 30.

4. *Magnificavi*: exploraturus om-

5 feci hortos & pomaria, & consevi ea cuncti generis arboribus.	Feci mihi hortos & pomaria: plantavi in illis lignum omne fructiferum.
6 & extruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem sylvam lignorum germinantium.	Feci mihi piscinas aquarum, ad irrigandum ex eis saltum germinantem ligna.
7 possedi servos & ancillas, multamque familiam habui: armenta quoque, & magnos ovium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem:	Mercatus sum mihi servos & ancillas, & vernaculi fuerunt mihi: & quidem possessio armenti & ovium multa fuit mihi: super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem.
8 coacervavi mihi argentum, & aurum, & substantias regum, ac provinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & urceos in ministerio ad vina fundenda:	Congregavi mihi argentum & aurum, & substantias regum & provinciarum: feci mihi cantores & cantatrices: & delicias filiorum hominum, ministros vini, & ministras. Et

omnia unde aliquid voluptatis corrogare possem, ædium atque operum magnificentiam, hortorum amœnitates, innumerabilem opum vim, & alia ejusmodi cogitavi: quæ deinde fuse exequitur usque ad ℣. 11.

5. *Pomaria: pardesim*: paradisos: hortos amænissimos; qua voce noster utitur Cant IV. 13.

7. *Ante me in Jerusalem*: Jerusalem ab antiquo urbs regia, neque tantum Davidi, sed etiam Melchisedech, & aliis regibus aut ducibus habitata, ut supra memoravimus.

8. *Cantores & cantatrices*: en libidinum illecebras *Scyphos & urceos. Siddah & Siddoth*: vox chaldaica: hoc est secundum Aquilam κυλικας καὶ κυλίκια, majores calices seu crateras: unde minoribus vasculis hauriren-tur vina convivis propinanda. hier. symm. eodem fere refert. quippe ad mensurarum species. lxx. vini fusores, ac fusitrices, quam vocem hier. fingit, sive ut ipse latinius ministros ac ministras vini. è recentioribus alii alia

Et magnificatus sum, & adjeci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, & quidem sapientia mea astitit mihi.

Et omne quod postulaverunt oculi mei, non tuli ab eis: nec prohibui cor meum ab omni lætitia: quia cor meum lætatum est in omni labore. Et hæc fuit portio mea ex omni labore meo.

Et respexi ego ad omnia opera mea, quæ fecerunt manus meæ, & in labore quo laboraveram faciens. Et ecce omnia vanitas, & voluntas spiritus. Et non

9 & supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Jerusalem: sapientia quoque perseveravit mecum.

10 Et omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ præparaveram: & hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo.

11 Cumque me convertissem ad universa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem & afflictio-

---

alia comminiscuntur variis conjecturis ac ratiociniis ducti: nos antiquioribus interpretibus credimus. Putaverim autem hic uti Salomonem peregrinis atque exoticis vocibus ut significaret se non tantum indulsisse deliciis quæ regibus Israeliticis familiares essent, sed etiam ex mollissimis Assyriorum aulis, luxus ac voluptatum illecebras accersisse.

9. *Sapientia quoque perseveravit mecum.* heb. lxx. & quidem sapientia mea adstitit mihi: sive ut alii vertunt, mihi constitit: non discessit a me. vera quidem sapientia cum iis quę sequuntur ac tanto voluptatum amore non constat. quare vel is erat tum Salomonis error, ut simul & sapientem & voluptatum amatorem se esse decerneret: vel hic sapientiam appellat regnandi artes, agendi solertiam, aut naturæ scientiam, quam etiam ad conquirendas voluptates adhiberet erudito luxu.

10. *Et hanc ratus sum*: hæc pars mea, heb.

11. *In quibus frustra sudaveram:*

ctionem animi, & nihil permanere sub sole.

12 Transivi ad contemplandam sapientiam, errorésque & stultitiam (quid est, inquam, homo, ut sequi possit regem factorem suum?)

13 & vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.

14 Sapientis oculi in capite ejus: stultus in tenebris ambulat: & didici quòd unus utriusque esset interitus.

est abundantia sub sole.

Et respexi ego, ut viderem sapientiam, errores & stultitiam: quia quis est hominum, qui possit ire post regem ante factorem suum?

Et vidi ego, quia est abundantia sapientiæ super stultitiam: sicut abundantia lucis super tenebras.

Sapientis oculi in capite ejus, & stultus in tenebris ambulat. Et cognovi ego, quia eventus unus eveniet omnibus eis.

Et

---

ram:heb. lxx. hier. ad Paulam: simpliciter; in labore quo laboraveram faciens.

12. *Quid est homo, ut sequi possit regem factorem suum?* hæsitantis ac dubitantis, an homo veram sapientiam assequi ac Deum creatorem suum sequi possit. at heb. aliter obscurissimo sensu: quid est homo qui venturus est post regem, seu qui regem sequi possit (in his) quæ jam fecerunt (homines?) quis, scilicet privatus, melius rege poterit sapienter aut stulte facta cognoscere? ut sensus sit, merito Salomonem de sapientia disputasse, quippe regem maximum, ad eam comparandam potioribus instructum auxiliis, & revera vidisse magnum esse discrimen inter sapientiam atque stultitiam: quod exequitur ℣. 13. 14. & tamen eo tandem esse deductum, ut humanam sapientiam vanam duceret. ℣. 14. 15. 16. 17.

14 *Sapientis oculi*: hoc ergo discrimen sapientem inter & stultum: *sapientis oculi in capite ejus*: sicut enim oculi in excelso tamquam in specula constituti ut pedibus præluceant, ita in arce mentis ratio collocata velut dux itineris: *stultus in tenebris ambulat*: ca-

co

Et dixi ego in corde meo : sicut eventus stulti, ita & mihi eveniet : & ut quid sapiens factus sum ego ? & locutus sum in corde meo : quoniam hoc quoque vanitas.

Non enim erit memoria sapientis cum stulto in æternum : eo quod ecce diebus qui supervenient, universa oblivio operiet : & quomodo morietur sapiens cum stulto ?

Et odivi vitam, quia malum super me opus quod factum est sub sole : quia omnia vanitas & pastio venti.

Et odivi ego omnem laborem meum, quem ego laboravi sub sole : quia dimitto illum homini, qui futurus est post me.

. 15 Et dixi in corde meo: Si unus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quod majorem sapientiæ dedi operam ? Locutusque cum mente mea, animadverti quod hoc quoque esset vanitas.

16 Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti in perpetuum, & futura tempora oblivione cuncta pariter operient : moritur doctus similiter ut indoctus.

17 Et idcirco tæduit me vitæ meæ : videntem mala universa esse sub sole, & cuncta vanitatem & afflictionem spiritus.

18 Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi, habiturus heredem post me, 19

---

co ac devio itinere, ac si oculos non in capite, sed in tergo haberet : *& didici* : vide III. 18. *quod unus utriusque esset interitus*: heb. unus ambobus eventus: quasi diceret: quæ ista providentia qua se sapientes efferunt, aut quodnam est, in illo stulti sapientisque discrimine tantum operæ pretium, si tamen ambobus æque omnia eveniunt ? unde

15. *Animadverti quod hoc quoque esset vanitas* : tantum scilicet inter sapientem & stultum ponere discriminis.

18. 19. *Habiturus heredem*) *quem ignoro*, (quis novit, heb., *an stultus futurus sit*? ac revera ipse Salomon regum sapientissimus, dereliquit post se de semine suo gentis stultitiam & imi-

 mi-

19 quem ignoro utrum ſapiens an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudavi & ſollicitus fui. & eſt quidquam tam vanum?

20 Unde ceſſavi, renuntiavitque cor meum ultra laborare ſub ſole.

21 Nam cum alius laboret in ſapientia, & doctrina, & ſollicitudine, homini otioſo quæſita dimittit: & hec ergo vanitas, & magnum malum.

22 Quid enim proderit homini de univerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt?

23 Cuncti dies ejus doloribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt?

24 Nonne melius eſt co-

Et quis ſcit utrum ſapiens ſit, an ſtultus? & dominabitur in omni labore meo, quo laboravi, & in quo ſapiens factus ſum ſub ſole; ſed & hoc vanitas.

Et converſus ſum ego,ut renuntiarem cordi meo in omni labore meo, quo laboravi ſub ſole:

Quia eſt homo, cui labor ejus eſt in ſapientia, & ſcientia, & virtute: & homini qui non laboravit, illi dabit partem ſuam. Et quidem hoc vanitas & nequitia magna.

Quid enim fit homini in omni labore ſuo, & in voluntate cordis ſui, qua ipſe laborat ſub ſole?

Quia omnes dies ejus, dolorum, & iracundiæ, curarumque: & quidem nocte non dormit cor ejus: ſed & hoc vanitas.

Non eſt bonum homini, niſi

---

minutum a prudentia Roboam. Eccli.xlvII. 27 28.

20. *Unde ceſſavi*:& verti me in deſperationem: in vitæ tædium & odium univerſi laboris humani: ex heb. ut ſup.17.18.

21.*Et ſollicitudine*: rectitudine,heb. virtute,Hier.ad Paulam. quod lxx. ἀνδρείᾳ, fortitudine.

24. *Nonne melius eſt comedere*:quam ſtulto heredi omnia relicturum fraudare animam ſuam bonis? Ecc.Iv.8.*& hoc de manu Dei eſt*: hoc etiam vidi quod de manu Dei eſt:heb.non eſt

nisi quod comedit, & bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo.

Et quidem hoc vidi ego, quia de manu Dei est.

Quis enim comedit, & quis parcit sine illo qui homini bono coram se dedit sapientiam, & scientiam; & lætitiam: & peccanti dedit sollicitudinem, ut augeat & congreget quæ videntur bona ante faciem Dei. Sed & hoc vanitas & præsumtio spiritus.

medere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? & hoc de manu Dei est.

25 Quis ita devorabit, & deliciis affluet ut ego?

26 Homini bono in conspectu suo, dedit Deus sapientiam, & scientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, ut addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo: sed & hoc vanitas est, & cassa sollicitudo mentis.

---

est in hominis potestate positum, ut heredem quem vult habeat: qui sensus firmatur ex 25. 26. & seq.

25. *Quis ita devorabit*: quis comedat aut sentiat (sensibus indulgeat) magis quam ego?

heb. sub ejus persona qui partis utitur: quis enim æquius suis utatur bonis, quam ego qui tanto labore peperi?

26. *Et cassa sollicitudo mentis.* heb. afflictio spiritus, ut passim.

CAPUT III.

Sua rebus vices : sunt interitus : mundus disputationi traditus : perturbatus ordo rerum : omnia ultimo judicio reservata : homo jumento nihil præstat : futura prævidere velle, vanum.

VERSIO VULGATA.

1. OMNIA tempus habent, & suis spatiis transeunt universa sub cælo.

2 Tempus nascendi, & tempus moriendi.

Tempus plantandi, & tempus evellendi quod plantatum est.

3 Tempus occidendi, & tempus sanandi:

Tempus destruendi, &

VERSIO S. HIERONYMI.

OMNIBUS tempus est: & tempus omni rei sub cælo.

Tempus pariendi,& tempus moriendi.

Tempus plantandi, & tempus evellendi quod plantatum est.

Tempus occidendi, & tempus sanandi.

Tempus destruendi, & tem-

---

1. *Omnia tempus habent*:incertum & fluctuantem statum conditionis humanæ in superioribus docuit : nunc vult ostendere omnia in mundo, non tantum incerta, sed etiam sibi esse contraria & nihil stare perpetuum, eorum dumtaxat quæ *sub cælo* sunt : hier. ex quo efficitur nihil esse tam vanum quam hærere mundo, cujus figura præterit:cum præsertim is temporum cursus, hæ vices, a Dei nutu pendeant, qui cuncta disponit in tempore suo ℣. 11. ut frustra appareat quærere felicitatem contrariis motibus susque deque jactatos ineluctabilibus atque inextricabilibus causis. hæc argumentationis summa toto fere capite : nunc singula membra videamus : *Et suis spatiis transeunt universa sub cælo*; & tempus omni voluntati, heb. rei, negotio, instituto.

2. *Tempus nascendi*:hoc primum,ut id quod tempus induxit,

tempus ædificandi.
Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus saltandi.
Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi lapides.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu.
Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus custodiendi, & tempus projiciendi.
Tempus scindendi, & tempus consuendi.
Tempus tacendi & tempus loquendi.
Tempus amandi, & tempus odiendi.
Tempus belli, & tempus pacis.
Quæ abundantia est fa-

tempus ædificandi.
4 Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus saltandi.
5 Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.
6 Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus custodiendi, & tempus abjiciendi.
7 Tempus scindendi, & tempus consuendi.
Tempus tacendi, & tempus loquendi.
8 Tempus dilectionis, & tempus odii.
Tempus belli, & tempus pacis.
9 Quid habet amplius homo

---

xit, tempus auferat: id est, vitam ipsam morte commutet. Cætera ex hoc capite connexa meditando perpendi, non verbis enucleari oportet.

5. *Tempus spargendi lapides*: in agros prohibendis frugibus ut 4. Reg. III. 25. omnem agrum optimum mittentes singuli lapides repleverunt: *& colligendi*: ad emundandum agrum.

9. *Quid habet amplius homo*: sic supra I. 3. sic postea II. 22. sic denique hic post enumeratas temporum vices, huc redit oratio: hæc summa: ut posteaquam constiterit nihil stabile, & quæcumque homo plantaverit, acquisiverit, custodierit, consuerit: eadem postea avelli, spargi, scindi ac diffui o-

 por-

homo de labore suo ?

10 Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea.

11 Cuncta fecit bona in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.

cienti in quibus ipse laborat?

Vidi occupationem quam dedit Deus filiis hominum, ut occupentur in ea.

Universa fecit bona in tempore suo, & quidem sæculum dedit in corda eorum, ut non inveniat homo opus quod fecit Deus ab initio usque in finem.

Co-

portere; nempe id supersit ex omni labore, nullum idoneum ut tanto conatu dignum carpi fructum: vel ut ait Hier. cum omnia labantur tempore; quid frustra conamur & tendimus, & brevis vitæ labores putamus esse perpetuos? nec contenti sumus secundum Evangelium malitia diei, nihilque in crastinum cogitamus?

11. *Cuncta fecit bona* (seu pulcra heb.) *in tempore suo*: omnia quidem suis decurrunt temporibus: sed temporum arbiter Deus has temperat vices: quare omnia per se bona pulcraque: vidit enim quæ fecerat & erant valde bona; Gen. 1. 31. sibi ergo universæ rei bene gestæ conscius, nihil moratur hominum judicia: *& mundum tradidit disputationi eorum*: orbe constituto, hominum generi ingens ænigma proposuit, in quo solvendo frustra laborarent: ita *ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus*: ac temporum leges rerumque orientium atque intereuntium causas nequidem intelligere, nedum his se expedire ac certum vitæ statum sibi constituere valeat: *ab initio usque ad finem*: quasi diceret: singula quidem Dei opera admirari licet: cæterum consiliorum seriem atque universi operis rationem capere non possumus: ex qua rerum serie perspicuum fieret, suo quæque tempori aptata pulcherrima esse atque ordinatissima: sed horum convenientiam, particulæ operis illigati sentire non possumus: ut præclare August. *Mundum disputationi reliquit*: ad verbum: mundum dedit in cor eorum, heb.

Cognovi quia non est bonum, nisi lætari, & facere bonum in vita sua.

Et quidem omnis homo qui comedit, & bibit, & ostendit bonum in omni labore suo, ex Dono Dei est.

Cognovi quia omnia quæ fecit Deus, ipsa erunt in æternum: super illa non potest adjici, & ab illo non potest auferri: & Deus fecit ut timeant a facie ejus.

12 Et cognovi quod non esset melius nisi lætari, & facere bene in vita sua

13 Omnis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.

14 Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum: non possumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus ut timeatur.

---

heb. lxx. quæ interpretatio hier. non statuit, quippe quam attulit comm. ad Paulam. dedit autem in cor, hoc est cogitandum reliquit; ita tamen ut numquam inveniant occulta consilia & arcanas rerum causas: quod idem Hieronymus hic eleganti ssime disputationem vertit: ut Deo quidem agere competat: homini autem nihil aliud quam quærere ac disputare sit reliquum.

12. *Et cognovi quod non esset melius*: propterea colonus & hospes mundi homo datus est, ut brevi vita sua utatur tempore, & spe prolixioris ætatis abscissa, cuncta quæ possidet quasi ad alia profecturus aspiciat; nec se putet plus de suo labore lucrari posse quam cibum & potum; & siquid de opibus suis in bonis operibus expenderit. hier. addit; non ut illud fiat quod est apud Esaiam: manducemus & bibamus; cras enim moriemur: sed secundum Apostolum: habentes victum & vestitum his contenti simus: quod est donum Dei ℣. seq. *facere bene*: quidam intelligunt; bene sibi facere, partis uti: quod est in seq. ℣. videre bonum de labore suo.

14. *Didici quod omnia perseverent in perpetuum*: tellus, sidera, montes, arborum atque animantium genera, ipsa rerum summa: *non possumus eis addere*: ac nequidem staturæ nostræ cubitum aut capillis colorem. Matth. v. 36. vi. 27. *quæ fecit Deus ut timeatur*: ex antecedentibus, quod occultissima, quod perfectissima, quibus nihil adjici, nihil detrahi possit, quod ordinatissima & sempiternis

15 Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura sunt, jam fuerunt: & Deus instaurat quod abiit.

16 Vidi sub sole in loco judicii impietatem, & in loco justitiæ iniquitatem.

17 Et dixi in corde meo: justum, & impium judicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.

Quid est quod fuit? ipsum est quod erit, & quæ futura sunt, jam fuerunt, & Deus quæret eum qui persecutionem patitur.

Et adhuc vidi sub sole locum judicii, ubi impietas; & locum justitiæ, ubi iniquitas.

Dixi ego in corde meo: justum & impium judicabit Deus: quia tempus est omni voluntati super omne factum ibi.

Dixi

---

nis legibus constituta.

15. *Deus instaurat* (quærit, revocat heb.) *quod abiit*: ad verbum; quod consecutum est, (quod præteritum:) eo quod alia ex aliis consequantur, ac Deus ea quæ secutura sunt ex antecedentibus evocet & eliciat latentibus causis. vide 1. 9. 10. summa est: Dei opera firma consistere: simplici & uniformi motu agi res: aliasque ex aliis deduci: etiam quæ effluxerint, Dei beneficentia recuperari posse, ne plus æquo aut adeptis lætemur aut cruciemur amissis: *quod abiit*. lxx. τὸν διωκόμενον: hoc est: Deus requirit eum qui persecutionem patitur: sic & antiqua vulgata, & ipse hier. ad Paul. ad consolandum, inquit, eum qui in martyrio perseverat. quam versionem prætermittere non est visum, eo quod passim a Patribus græcis latinisque celebretur; quamquam non est dubium quin vulgata nostra interpretatio sit congruentior atque omnino retinenda. pro τὸν διωκόμενον apud lxx. quidam legisse videntur τὸ διωκόμενον quod consecutum est: quod heb. congruit.

16. *Vidi sub sole*: aliud argumentum rebus humanis insitæ vanitatis: in præsente vita, inter justum & impium nullam esse distantiam, sed incerto eventu omnia volutari; atque inter judicum ipsa subsellia, non veritatem valere sed munera. hier.

17. *Et dixi*: *justum & impium*: clara solutio: cum omnia sint perturbata sub sole atque incon-

Dixi ego in corde meo de loquela filiorum hominis: quia separat illos Deus, ut ostendat quia ipsi jumenta sunt :

Sive quia eventus filiorum hominum, & eventus pecoris, eventus unus eis. Sicut mors hujus, ita & mors illius, & spiritus unus omnibus, & amplius homini a pecore nihil est : quia omnia vanitas.

Omnia vadunt ad locum unum : omnia facta sunt de humo, & omnia revertentur ad humum.

18 Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis.

19 Idcirco unus interitus est hominis, & jumentorum, & æqua utriusque conditio : sicut moritur homo, sic & illa moriuntur : similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius : cuncta subjacent vanitati,

20 & omnia pergunt ad unum locum : de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur.

21

---

inconditis motibus ferri videantur, esse supra solem & extra temporum vices aliquid quo incerta & incomposita in ordinem redigantur, nec per partes Deum & velut per singula momenta judicare, sed in futurum tempus universæ rei reservare judicium: quo fit id quod sequitur : *& tempus omnis rei tunc erit*: cum enim in hac vita alia aliis temporibus congruant, nec singu'a singulis satis apta, atque alieno loco multa posita esse videantur : expectandum tempus quo sua cuique tribuantur, bona bonis, mala malis : ut est in parabola, Matth. XIII.

18. *Dixi in corde meo de filiis hominum : ut probaret eos Deus*: redargueret; heb. separaret, ad examen revocandos, atque omnino pervinceret *similes esse bestiis*: simplicius in heb. & apud lxx. quod bestiæ ipsi. aliud argumentum multo validius ; jam tactum 11.15. sed hic fusius exequendum; quid mirum nihil distare inter probos & improbos qui æque homines sunt, cum nequidem inter homines & pecudes satis sit discriminis ; cum similiter procedamus in lucem, simul dissolvamur in pulverem? hier.

20. *De terra facta sunt* : de terra

21 Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?

Quis scit, spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris si descendat ipse deorsum in terram?

22 Et deprehendi nihil esse melius, quam lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?

Et vidi quia non est bonum, nisi quod lætetur homo in opere suo: quia hæc est pars ejus. Quis enim adducet eum, ut videat id quod futurum est post ipsum?

---

terra nihil nisi corpus factum est; & signanter de corpore dicitur: terra es & in terram reverteris: facile itaque ostenditur nobis, quod juxta corporis fragilitatem pecora simus. hier.

21. *Quis novit*: hoc est, haud facile cognoveris: qua phrasi: quis habitabit? aut mulierem fortem quis inveniet? quasi diceret: satis ergo constat homines corpore non nisi esse bestias? si autem videtur hæc esse distantia quod spiritus hominis ascendat in cælum & spiritus pecoris descendat in terram: quo istud certo auctore cognovimus? hæc quæstio: non nisi infra resolvenda XII. 7. interim in incerto ac suspenso relinquitur ad ignorantiam hominum declarandam & comprimendam superbiam.

CAPUT IV.

Calumnia: calamitates: vita tædio: invidia: desidia & falsa in otio quies: avarus sibi pessimus: amicitia & societas: regiæ quoque majestatis vanitas, 3. & seq. obedientia: victima.

VERSIO VULGATA.

1 VERTI me ad alia, & vidi calumnias,

VERSIO S. HIERONYMI.

ET conversus sum ego, & vidi universas calum-

lumnias, quæ fiunt sub sole, & ecce lacrymæ eorum qui calumnias sustinent, & non est qui consoletur eos: & in manibus calumniantium eos fortitudo, & non est eis consolator.

quæ sub sole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem consolatorem: nec posse resistere eorum violentiæ, cunctorum auxilio destitutos.

Et laudavi ego mortuos, qui jam mortui sunt, super viventes, quicumque ipsi vivunt usque nunc.

2 Et laudavi magis mortuos quam viventes:

Et melior super hos duos, qui nondum natus est, qui nondum vidit opus malum, quod factum est sub sole.

3 & fœliciorem utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.

Et vidi ego universum laborem, & simul omnem virtutem operis, quia æmulatio viri a sodali ejus: & quidem hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

4 Rursum contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animadverti patere invidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura superflua est.

Stultus complexus est manus suas, & comedit carnes suas.

5 Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens:

Melior est plenus pugillus cum requie, quam pleni-

6 Melior est pugillus cum requie, quam plena u-

---

4. 5. *Rursum industrias animadverti patere invidiæ proximi: stultus complicat manus suas*: totum quod differit, hoc est ut ostendat, & eum qui laborat & habet aliquid in mundo, patere invidiæ, & rursum eum qui vivere vult quiete, inopia opprimi, & esse utrumque miserabilem: dum alius propter opes periclitatur, alius propter inopiam egestate conficitur. hier.

5. *Stultus*, piger, de quo Prov. XXIV. 30. & seqq. *comedit carnes*

utraque manus cum labore & afflictione animi.

7 Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole:

8 unus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis: nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas est, & afflictio pessima.

9 Melius est ergo duos esse simul, quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ:

10 si unus ceciderit, ab altero fulcietur. væ soli: quia cum ceciderit non habet sublevantem se.

tudo manum laboris & præsumtionis spiritus.

Et conversus sum ego, & vidi vanitatem sub sole.

Est unus & non est secundus, & quidem filius & frater non est ei: nec est finis omni labori ejus. Et quidem oculus ejus non satiatur divitiis, & cui ego laboro & fraudo animam meam bonitate? sed & hoc vanitas, & distentio pessima est.

Meliores duo quam unus quibus est merces bona in labore suo: quia si ceciderit unus, eriget particeps socium suum.

Et væ uni cum ceciderit, & non est secundus qui erigat eum.

Et

---

nes suas: hyperbolice: propter nimiam famem; hier. marcescit inedia: seipsum exest curis, tædio, inertia.

7. *Aliam vanitatem*: avaritiam, quam graphice depingit.

8. *unus est*: solus: supra irriserat eum qui certi heredis causa seipsum stulte excruciat: nunc invenit stultiorem eum qui herede nullo, haud secius defraudat genium: *nec satiantur oculi ejus divitiis*: nihil quidquam ex tot opibus usurpare ausus, præter insatiabilem videndi libidinem, ut habetur infra v. 10. *nec recogitat dicens*: positum elucidationis gratia: deest enim heb. lxx. in latina etiam versione hujus capitis IV. apud Ambrosium, & apud Hier. comm. ad Paulam.

9. 10. *Melius duos esse*: *væ soli*: merito hæc subnectit avaritiæ:

Et quidem si dormient duo, etiam calor erit illis; & unus quomodo calefiet?

Et si invaluerit super eum unus, duo stabunt adversus eum. Et funiculus triplex non cito rumpitur.

Melior est puer pauper & sapiens, quam rex senex & stultus, qui nescit providere in posterum,

Quoniam de domo vinctorum egreditur ut regnet: quia etiam in regno ejus natus est pauper.

Vidi universos viventes, qui ambulant sub sole cum adolescente secundo, qui consurget pro illo.

Non est finis omni po-

11 Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo: unus quomodo calefiet?

12 Et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei: funiculus triplex difficile rumpitur.

13 Melior est puer pauper & sapiens, rege sene & stulto, qui nescit prævidere in posterum.

14 Quod de carcere, catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia consumatur.

15 Vidi cunctos viventes qui ambulant sub sole cum adolescente secundo, qui consurget pro eo.

16 Infinitus numerus est po-

---

tiæ: quippe avarus omnis humanitatis expers incubat divitiis, nullum amicitiæ fulcimentum quærit.

12. *Funiculus triplex*: proverbiale dictum ad fœdera gentium & privatorum etiam amicitiam commendandam.

13. *Melior est puer ... rege*: jam ad regiæ majestatis vanitatem pergit. primum quod ipsi reges vacui sapientia pueio imbecilliores sint: alterum

14. *Quod de carcere*: quod regia etiam capita communi hominum sorte ab infirmis ad summa, a summis ad infima volutentur. sic Joseph e carcere propemodum ad regnum: sic Job e summa fortuna in sterquilinium. tertium; quod ipsa majestas ætate obsolescat. v. seq.

15. *Vidi cunctos viventes: cum adolescente secundo*: regni herede designato, obsequiis promtos atque orientem, ut ajunt, solem adorantes.

16. *Infinitus numerus: ante eum.*

populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt, non lætabuntur in eo, sed & hoc vanitas & afflictio spiritus.

17 Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias. Multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

pulo ejus, universis qui fuerunt ante illos, & quidem novissimi non lætabuntur in eo: sed & hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

Custodi pedem tuum cum vadis in domum Dei, & appropinqua ut audias. Super domum enim insipientium sacrificium tuum: quia nesciunt quod faciunt malum.

---

eum. eos, regem scilicet patrem & filium. hier. ex heb. lxx. ad verbum: ad facies eorum: coram ipsis: innumerabiles & ipsorum ævo fuere & postea futuri sunt qui eos nesciant; tam anguste regnant.

17. *Custodi pedem tuum*: attende tibi, cum ad Deum accedis: *appropinqua ut audias*: *multo enim melior*: postremum illud deest: heb. tota sententia ex heb. accede ad audiendum (sive obediendum) potiusquam ad dandas stultorum victimas: quia nesciunt quod faciunt malum: eodem cum vulgata sensu. Has sententias & reliquas usque ad ℣. 9. sequentis capitis non facile connectas cum antecedentibus. verum Ecclesiastes dum omnia vana prædicat, ne etiam pietatem vanis accensere videatur, hæc de precibus deque inspectore Deo votisque interserit. forte etiam quod inter vana computet falsum cultum & in exterioribus tantum positum.

CA-

Caput V.

Multiloquium: vota: qui negant providentiam: imperiorum ordo: divitiarum vanitas, 9. 12. & seqq. dulcis ex opere somnus: frugalitas: partis uti optimum, 27. & seqq.

Versio S. Hieronymi.

Noli festinare in ore tuo: & cor tuum non festinet ad proferendum verbum in conspectu Dei: quia Deus in cœlo, & tu super terram. Propter hoc sint verba tua pauca,

Quia veniet somnium in multitudine sollicitudinis, & vox stulti in multiplicatione sermonum.

Versio Vulgata.

1 Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cœlo, & tu super terram: idcirco sint pauci sermones tui.

2 Multas curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus invenietur stultitia.

3 Si

1. *Ne temere: coram Deo.* ergo ad pietatem pertinet, parce & moderate loqui: cum de verbo otioso rationem reddi oporteat, Matt. XII. 36. scriptumque sit; in multiloquio non effugies peccatum. Prov. X. 19. quin etiam de orando Deo Christus præcipit: Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Matt. VI. 7. 8. ac notantur Pharisæi, quod viduas decipiant sub obtentu prolixæ orationis. Marc. XII. 40. Matt. XXIII. 14. Luc. XX. 47. *Deus enim in cœlo*: plana sententia: quod Deus sublimis, nos humiles; & quod coram rege tacere, reverentiæ sit.

2. *Multas curas*: sicut turbida & multa somnia sollicitum hominem designant, sic multa verba, stultum. Ideo de Deo rebusque divinis parce loquaris: quod etiam ea quæ nosse nos arbitramur, per speculum videamus & in ænigmate, & velut somnium comprehendimus quod tenere nos putamus. hier.

 3. *Di-*

3 Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcumque voveris, redde:

4 multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.

5 Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram angelo: Non est providentia: ne forte iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.

6 Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri: tu vero Deum time.

7 Si videris calumnias

Cum votum voveris deo, ne moreris reddere illud. quia non est voluntas in insipientibus. quæcumque voveris, redde.

Melius est non vovere, quam vovere & non reddere.

Non des os tuum, ut peccare facias carnem tuam. & ne dixeris in conspectu angeli, quia ignorantia est: ne irascatur Deus super vocem tuam, & disperdat opera manuum tuarum.

Quia in multitudine somniorum & vanitates, & verba plurima. sed Deum time.

Si calumniam pauperis, &

3. *Displicet enim ei infidelis & stulta promissio*: quia non est voluntas in insipientibus. hier. ex heb. nulla constantia voluntatis: neque ullum decretum aut proprie voluntas, sed ut in somniis cæci vanique conatus.

5. *Ne dederis os tuum*: ne abutaris sermone, ut te ipsum in adulteria & corruptelas illicias: quod faciunt qui dicunt: *non est providentia*: non est ultio: sive ut habet heb. error est; aut ignorantia est: res humanas nemo respicit: omnia cæco errore volvuntur. *Coram Angelo*: executore divinæ ultionis.

6. *Ubi multa sunt somnia*: *plurimæ sunt vanitates*: *& sermones innumeri*: qualis est somniator vana cogitans, talis nugax & loquax vana effutiens: ut supra ℣. 2 *tu verò Deum time*: ut ℣. 1.

7. *Si videris calumnias*: paupe-

& ruinam judicii, & injustitias videris in regione, ne mireris super negotio: quia excelsus super excelsum custodit,

egenorum, & violenta judicia, & subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alii,

& excelsior est super illos, & amplius terræ in omnibus est rex in agro culto.

8 & insuper universæ terræ rex imperat servienti.

Qui diligit argentum, non implebitur argento, & qui diligit divitias, non fruetur eis. sed in hoc vanitas.

9 Avarus non implebitur pecunia: & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas.

In multitudine enim bonorum, multi sunt qui co-

10 Ubi multę sunt opes, multi & qui comedunt eas.

Et

---

peribus illatæ calumniæ ne te conturbent, cum sint suo ordine & loco constitutæ in republica potestates, quæ maleficia ulciscantur.

8. *Et insuper universæ terræ* (seu totius regionis) *rex* omnibus præsit: & subjectas potestates in ordinem cogat. postremus versus in heb. sic habet: & excellentia (sive emolumentum) terræ est in omnibus: rex ipse agro servit: a qua interpretatione non abhorret Hier. ad Paulam. sensus est: cum sint aliæ aliis subditæ potestates: inest tamen quædam rebus æqualitas, communisque altrix omnium tellus: rex ipse agro servit, atque inde victum accipit nec a communi conditione eximitur. Hunc potestatum invicem subjectarum ordinem, alii cum Hieronymo referunt ad Deum & Angelos regum regnorumque præsides, qui injuriam prohibere vel presente pœna ulcisci possent, nisi Dei judicium ad futurum seculum servaretur, missis Angelis messoribus qui colligant de regno ejus omnia scandala, ut est Matt. XIII. 30. 41. supra III. 16. 17.

9. *Avarus non implebitur*: jam ad vanitates redit: ac primum avaritiæ & opum: quod

Et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis?

11 Dulcis est somnus operanti, sive parum, sive multum comedat: saturitas autem divitis non finit eum dormire.

12 Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitię conservatę in malum domini sui.

13 Pereunt enim in afflictione pessima: generavit filium, qui in summa egestate erit.

14 Sicut egressus est nudus de utero matris suę, sic

medunt ea; & quæ est fortitudo habenti illam, nisi ut videat oculis suis?

Dulcis somnus operanti, sive paululum, sive plus comederit. & saturitas divitis non finit eum dormire.

Est languor pessimus quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.

Et perierunt divitiæ illæ in distentione pessima: & genuit filium, & non est in manu ejus quidquam.

Sicut exivit de utero matris suæ, nudus revertetur:

ut

---

animum non expleant: quod nullus ex illis dignus fructus; ℣. 9. quod utcumque sis dives, non tamen ipse tu plus cæteris capias, sed tantum importunos atque otiosos ventres accersas: ℣. 10. quod nec ipse utare, sed tamquam a sacris abstineas, sola tibi intuendi facultate relicta: ibid. quod utcumque utare teque cibis ingurgites, id tantum lucrere, ut somni suavitatem cruditate turbes: 11. quod tibi quoque male vertant, cum potentioribus prædæ futurus sis: 12. quod denique pereant teque destituant, *in afflictione* (sive occupatione heb.) *maxima*, cum iis maxime indigeas: 13 quod etsi vel maxime in re splendida vivas, non eo tibi liberi fortunatiores futuri: ibid. quod denique divites æque ac cæteri mortales nudi atque egeni & nascantur & intereant: 14. 15. atque omnino se excrucient atque conficiant inanibus curis: 15. 16. nota autem hanc sententiam: *dulcis somnus operanti* ℣. 11. ne otio torpescas: *sive parum, sive multum comedat*: ut non in copia sed in sufficientia sit quies, somnique atque adeo totius vitæ suavitas. ex quo efficitur istud:

ut eat sicut venit, & nihil accipit de labore suo, ut teneat in manu ipsius.

Sed & hæc vanitas, & languor pessimus: sicut enim advenit, ita & abiit. Quæ abundantia ejus qui in ventum laborat?

Et quidem omnibus diebus suis in tenebris comedit, & luctu, & iracundia multa, & languore, & insania.

Ecce quod vidi ego bonum, quod est optimum; comedere, & bibere, & cernere jocunditatem in omni labore suo, quo laboravit sub sole; numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus: hæc quippe est pars ejus.

Sed omnis homo cui dedit Deus divitias & substantiam: concessitque ei, ut vesceretur ex eis, & tolleret partem suam, & lætaretur de labore suo: hoc Dei donum est.

revertetur, & nihil auferet secum de labore suo.

15 Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo venit, sic revertetur. Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum?

16 Cunctis diebus vitæ suę comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque tristitia.

17 Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis, & bibat, & fruatur lętitia ex labore suo, quo laboravit ipse sub sole numero dierum vitę suæ, quos dedit ei Deus, & hęc est pars illius.

18 Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque substantiam, potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lętetur de labore suo: hoc est donum Dei.

19

17 *Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis*: ad comparationem ejus qui tanto cruciatu ac tædio peritura comparat, meliorem dicit esse eum qui præsentibus fruitur.

18. *Hoc est donum Dei*. qualecumque, non donum illud maximum de quo infra: præsertim cap. XII.

19 Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

Non enim multum recordabitur dierum vitę suę: quia Deus occupat in lætitia cor ejus.

19. *Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ*: labentis ac tædio plenæ; ut tota hujus vitæ suavitas in oblivione sui posita videatur.

Caput VI.

Divitiarum vanitas: anxio & avaro divite melior abortivus: partis frui: hoc etiam vanum, 7. 8. 9. hominum sapientia nihil nisi verba: unus Deus sapiens.

Versio Vulgata.

1 Est & aliud malum, quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines:

2 Vir, cui dedit Deus divitias, & substantiam, & honorem: & nihil deest animæ suæ ex omnibus, quę desiderat: nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, & miseria magna est.

Versio S. Hieronymi.

Est malum quod vidi sub sole, & frequens apud homines.

Vir, cui dedit Deus divitias, & substantiam, & gloriam, & nihil deest animæ ejus ex omnibus quæ desideravit: & non dedit ei Deus potestatem, ut manducaret ex eo; sed vir alienus comedit illud. Hæc vanitas est & languor pessimus.

Si

2. *Vir, cui dedit Deus divitias*: rursus ad divitias, neque exagitare cessat radicem omnium malorum avaritiam; quam quidam appetentes teste Paulo 1. Tim. VI. 10. erraverunt a fide

&

Si genuerit vir centum liberos, & annis multis vixerit, & plures fuerint dies annorum ejus, & anima ejus non repleatur bonis, nec sepulcrum fuerit illi: dixi melius ab eo esse abortivum.

3 Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturaque careat: de hoc ego pronuntio quod melior illo sit abortivus.

In vanitate quippe venit, & in tenebris vadit: & in tenebris nomen ejus abscondetur.

4 Frustra enim venit, & pergit ad tenebras, & oblivione delebitur nomen ejus.

Et quidem solem non vidit nec cognovit: requies huic magis quam illi.

5 Non vidit solem, neque cognovit distantiam boni & mali:

6 et-

& inservierunt se doloribus multis; quæ Salomon fuse commemorat.

3. *Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit multos annos*: sive ut infra 6. etiamsi duobus millibus annis vixerit. duo sunt quibus vel maxime humana vita protendatur: primum si ipsa longissima fuerit, postea si in sobolem amplissimam diffundatur in qua & vivamus lætius & etiam mortui reviviscamus. atqui hæc duo vana sunt & infructuosa avaris. *& anima illius non utatur bonis*: si infelix ille est & cæco errore devius, qui hujus vitæ bonis avaritia se fraudat, quanto magis qui veris bonis, fide ac doctrina sancta, Deique gratia non utitur? *quod melior illo sit abortivus.* bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Matt. XXVI. 24. diligenter adverte: non absolute melius, sed melius ipsi.

4. 5. *Frustra enim venit: non vidit solem*: clarum, hæc pertinere ad abortivi comparationem. attende Christiane, qui fructum parturientis spiritus abortire facis neque deducis ad solem, sed perire in tenebris & oblivione deleri finis. perpende illa verba: *frustra ille venit*, qui nec Deo gloriam nec sibi felicitatem peperit, & a Dei regno pulsus ad tenebras exteriores mittitur: ubi est fletus & stridor dentium. Matt. XXII. 13.

6 etiam si duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis. nonne ad unum locum properant omnia?

Etsi vixerit mille annos duplices, & bonitatem non vidit: nonne ad locum unum omnia properant?

7 Omnis labor hominis in ore ejus: sed anima ejus non implebitur.

Omnis labor hominis in ore ipsius: & quidem anima ejus non implebitur.

8 Quid habet amplius sapiens a stulto? & quid pauper, nisi ut pergat illuc, ubi est vita?

Quid enim amplius sapiens a stulto: quid pauperi, nisi scire ut vadat contra vitam?

9 Melius est videre quod

Melior est aspectus oculo-

6 *Nonne ad unum locum properant omnia?* alia sententia ad quam sequentia pertinent. sic autem habet. Miserrimi illi sunt, qui concessis bonis non utuntur: fac autem utare; non eo eris beatior, cum mors ingruat. *ad unum locum properant*; omnes enim morimur, & tamquam aquæ delabimur in terram, quæ non revertuntur. 2. Reg. XIV. 14.

7. *Omnis labor hominis*: hujusmodi quem diximus, comedentis ac bibentis, partisque opibus utentis *in ore ejus*: circa palatum versatur: miserabilis labor qui ventri & putredini serviat. *Sed anima ejus non implebitur*: animus majori bono natus his expleri non potest.

8 *Quid habet amplius sapiens a stulto?* supple: si in edendo & bibendo. vita constat: & *quid pauper*, ac frugi, habet scilicet, *nisi ut pergat illuc ubi est vita?* nisi ut ea adipiscatur quibus vivat: atque organum corporis sustentet nec pereat inedia. hier. quod magis heb. congruit. quid pauperi (deest) scienti pergere ante vitas: seu vitam sustentare? quasi diceret: pauperi æque ac diviti victus communis: nec sapiens ea re plus habet aut scit quam cæteri: communis eis cura, ut vitam protendant. attende autem, Christiane, hæc vivendi cura quam bene ad veram æternamque vitam transferatur, de qua infra dicetur.

9. *Melius est videre*: melior est aspectus oculorum super ambulantem in anima. hier. ex heb. id est, vana & imaginaria sectantem: quod eodem pertinet at-

lorum super ambulantem in anima. sed & hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

Quid est quod futurum est: jam vocatum est nomen ejus & cognitum: quia homo est, & non poterit judicari cum fortiore se.

Quia sunt verba multa multiplicantia vanitatem.

cupias, quam desiderare quod nescias: sed & hoc vanitas est, & præsumtio spiritus.

10 Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus: & scitur quod homo sit, & non possit contra fortiorem se in judicio contendere.

11 Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

---

atque antecedentia, nempe ut intelligamus melius esse ac præstantius frui præsentibus bonis quæ in promtu habeamus, quam animum inani spe pascere, aut philosophantium more vanas ac supra nos atque inextricabiles tentare quæstiones.

10. *Qui futurus est*: & hoc pertinet ad humanæ sapientiæ vanitatem, scire omnia a Deo prævisa suisque jam distincta nominibus, eumque unum scientem sapientemque esse, qui omnia ac futura æque ac præterita mente complectatur; *& scitur quod homo sit*: scitur inquam hominem, tantum esse hominem: & quod frustra nititur supra vires: *Et non possit contra fortiorem se in judicio contendere*: contra Deum scilicet.

11. *Verba sunt plurima*: alia ratio retundendæ sapientium vanitatis, quod in hominum quæstionibus ac disputationibus nihil nisi verba sint & inanis loquacitas; sive ut habet heb. quia sunt verba plurima multiplicantia vanitatem: quo etiam sequentia pertinent.

CA-

Caput VII.

Vana scientia: quæstiones: majora se quærere: quid quo melius: risus, 4. 5. *correptio: adulatio: patiens*, 9. *ira stultorum est: stultum tempora præferre temporibus: sapientia*, 13. 20. *divitiæ: cavere*, 15. *sapere ad sobrietatem*, 17. 18. *nemo sine peccato*, 21. *de sapientia obtinenda præsumere*, 24. 25. *mulieres*, 26. *& seqq. homo rectus*, 30. *qui sapiens.*

Versio S. Hieronymi.

Quid plus homini? quis enim cognovit, quid sit bonum homini in vita? numerum dierum vitæ vanitatis ejus, & faciet ea quasi umbram: quia quis annuntiabit homini quid sit post eum sub sole?

Bonum est nomen super oleum bonum, & dies mortis super diem nativitatis.

Versio Vulgata.

1 Quid necesse est homini majora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut umbra præterit? Aut quis ei poterit indicare, quid post eum futurum sub sole sit?

2 Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa: & dies mortis die nativitatis.

3 Me-

---

1. *Majora se quærere*: torquere se quæstionibus quæ captum exsuperent: alia ratio qua scientiarum patefcat vanitas: altiora scrutari, obvia & necessaria ignorare.

2. *Melius est nomen bonum*: cum tam brevis vita sit, ut sæpe antea memoratum, hortatur ut faciat famam vitæ longiorem. hier. *melior dies mortis die nativitatis*: non tantum propter vitæ ærumnas: verum etiam quod nascentis incerta studia; mor-

3 Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat quid futurum sit.

Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, in quo finis est omnis hominis; & qui vivit, dabit ad cor suum.

4 Melior est ira risu: quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.

Melior est ira quam risus: quia in mœrore vultus emendabitur cor.

5 Cor sapientium ubi tristitia est, & cor stultorum ubi lætitia.

Cor sapientis in domo luctus, & cor insipientis in domo lætitiæ.

6 Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi.

Melius est audire increpationem sapientis super virum audientem carmen stultorum.

7 quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti: sed & hoc vanitas.

Quia sicut vox spinarum sub olla, ita risus stulti: sed & hoc vanitas.

Ca-

---

mortui laus in tuto sit posita.

4. *Melior est ira* (sive indignatio emendantis & castigantis) *risu* blandientis & adulantis.

5. *Cor sapientium ubi tristitia est*: cor sapientium in domo luctus: cor stultorum in domo convivii: (sive lętitię:) heb. lxx. lætitia enim dissolvit sapientiam: luctus superbiam stultitiamque comprimit.

6. *Quam stultorum adulatione decipi*: quam canticum stultorum, supple audire: heb.

7. *Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla*: sic stultorum gaudia; grata licet in speciem, nil nisi inanem strepitum & evanidam lucem præbent. quæ omnia a ℣. 3. pertinent ad humanæ lætitiæ vanitatem de qua etiam supra 11. 2.

8. Ca-

Calumnia conturbat sapientem, & perdit cor fortitudinis ejus.

Melius est novissimum sermonis, quam principium ejus. Melior est patiens super excelsum spiritu.

Ne festines in spiritu tuo, ut irascaris: quia ira in sinu stultorum requiescit.

Ne dixeris quid factum est, quia dies priores erant meliores quam isti: quia non sapienter interrogasti de hoc.

Bona est sapientia cum hereditate, & amplius videntibus solem:

Quia quomodo umbra

8 Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis illius.

9 Melior est finis orationis, quam principium. Melior est patiens arrogante.

10 Ne sis velox ad irascendum: quia ira in sinu stulti requiescit.

11 Ne dicas: quid putas causæ est, quod priora tempora meliora fuere quam nunc sunt? stulta enim est hujuscemodi interrogatio.

12 Utilior est sapientia cum divitiis, & magis prodest videntibus solem.

13 Sicut enim protegit sa-

8. *Calumnia conturbat* (etiam) *sapientem: & perdet robur cordis illius*: sic lxx. sic hier. ad Paulam. heb. eodem sensu: & munus (seu donum) perdit cor (sive mentem) supple sapientis de quo primo membro: juxta illud Deut. xvi. 19. munera excæcant oculos sapientium: quibus humanæ sapientiæ imbecillitas demonstratur.

9. *Melior est finis orationis*: sermonis: *quam principium*: ut missis proloquiis ad rem ipsam veniamus, & quam brevissime fieri poterit concludamus. melior etiam cujusque rei finis quam principium juxta ℣. 2. *Melior est patiens*: cum arrogans sibi aliquid esse videatur, vanum tamen istud est, & pati melius quam contumeliose & arroganter aliquid agere.

11. *Stulta est ejusmodi interrogatio*: vani imperitique homines putant incidisse se in ea tempora, in quibus inauditæ sint atque hactenus inexpertæ calamitates: sed hoc quam vanum sit, docent antecedentia, supra 1. 10. 11. 15.

12. 13. *Utilior est sapientia cum*

sapientia, sic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo.

14 Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.

15 In die bona fruere bonis, & malam diem præcave. sicut enim hanc, sic & illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum justas querimonias.

16 Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: justus perit in justitia sua, &

sapientiæ, sic umbra argenti, & quod plus est scientia sapientiæ vivificabit habentem se.

Vide opera Dei: quoniam quis poterit adornare, quem Deus perverterit?

In die bonitatis esto in bono, & in die malo vide. Et quidem istud congruum huic fecit Deus ad loquendum, ut non inveniat homo post eum quicquam.

Omnia vidi in diebus vanitatis meæ: est justus periens in justitia sua, & est im-

---

cum divitiis: sive cum hereditate. heb. utiles divitiæ si sapientia adsit; sed sapientia potior, quæ veram vitam tribuit.

14. *Quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit.* quem seu quod ille curvaverit. heb. juxta illud quod scriptum est: quis fecit mutum & surdum, videntem & cæcum: nonne ego dominus Deus? Exod. IV. 11. ut frustra obloquantur homines, cum quæ ego sive recta sive distorta fecerim (aut permiserim) mutare nemo possit. hier. hunc versum Ecclesiastæ chal. hic refert ad vitia corporis, ut nemo gibbosum, claudumve restituere possit in rectam staturam ac proverbialiter intelligendum; ut discant homines pati, quæ Deus justis de causis inemendata esse voluerit sive permiserit.

15. *In die bona*: præcedenti sententiæ corollarium: ne obloquaris Deo aut rebus humanis: sed omnia excipias prout eveniunt: æque enim fecit Deus bonos dies malosve, prosperos & adversos: neque quidquam forte aut cæca necessitate fit sed Dei sapientia: *ut non inveniat homo justas querimonias*: heb. & non inveniet homo post eum quidquam: post Deum scilicet: ne te excruciaveris emendandis Dei operibus.

16. *In diebus vanitatis meæ*: hu-

impius longævus in malitia ſua.

Noli eſſe juſtus multum & ne quæras amplius, ne obſtupeſcas.

Ne impie agas multum, & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo.

Bonum eſt retinere juſtum. Et quidem ab hoc ne dimittas manum tuam: quoniam qui timet Deum, egredietur ad omnia.

Sapientia confortabit ſa-

impius multo vivit tempore in malitia ſua.

17 Noli eſſe juſtus multum: neque plus ſapias, quam neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.

18 Ne impie agas multum: & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo.

19 Bonum eſt te ſuſtentare juſtum, ſed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam: quia qui timet Deum, nihil negligit.

20 Sapientia confortavit

---

hujus vitę vaniſſimæ. *in juſtitia ſua*: virtutis ſtudium non prohibet acceleratam mortem: quæ querela paſſim in ſacris libris, præſertim Jer. XII. 1. ſed hujus rei cauſa, his diebus vaniſſimis, procul ſubmovetur ab hominum aſpectibus. vide infra VIII. 11. 12. 13. IX. 2.

17. *Noli eſſe juſtus multum*: qui ſummo & ſtricto ſemper jure agat: qui trucem & rigidum gerat animum, numquam indulgens veniam, maxime vero qui ſuperſtitioſus ſe ſcrupulis torqueat, hunc ſcito plus juſtum eſſe quam juſtum eſt: & ex cunctatione vel fluctuatione animi pene in ſtuporem verti: hæc fere hier. *ne obſtupeſcas*: alii, ne

deſolationem tibi acceſſas.

18. *Ne impie agas multum*: id eſt diu: nec peccata peccatis addas. Debemus enim nos ſtatim erigere poſt ruinam: non imitari eos qui ſemel deſerta regula tradunt ſe vitiis deſperantes: Epheſ. IV. 19. cur autem hic inſerantur ſententiæ non ita propoſito cohærentes, diximus ſup. IV. 17.

19. *Bonum eſt te ſuſtentare juſtum*: iſtum. heb. lxx. nempe juſtum de quo ℣. 17. *Sed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam*: nempe ab impio de quo ℣. 18. Bonum eſt juſtis benefacere, ſed peccatoribus benefacere non eſt malum; bonum domeſticis fidei benefacere, ſed & omni petenti

tri-

vit sapientem, super decem principes civitatis.

21 Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.

22 Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne forte audias servum tuum maledicentem tibi.

23 Scit enim conscientia tua, quia & tu crebro maledixisti aliis.

24 Cuncta tentavi in sapientia. Dixi: sapiens efficiar: & ipsa longius recessit a me,

25 multo magis quam erat: & alta profunditas, quis inveniet eam?

26 Lustravi universa animo meo, ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam, & rationem: & ut cognoscerem impietatem

pientem super decem potestatem habentes, qui sunt in civitate:

Quia non est homo justus in terra, qui faciat bonum & non peccet.

Et quidem in omnes sermones, quos loquentur impii, ne dederis cor tuum, ut non audias servum tuum maledicentem tibi.

Etenim frequenter scit cor tuum, quia & tu maledixisti aliis.

Omnia hæc tentavi in sapientia, & dixi:

Sapiens efficiar, & ipsa longius facta est a me, magis quam erat. Et alta profunditas, quis inveniet eam?

Circuivi ego cor meum: ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam, & rationem, & ut cognoscerem impietatem stulti, & im-

---

tribuere. hier. *qui timet Deum, nihil negligit*: cum omnibus exibit: heb. lxx. prospero eventu: cum Deum diligentibus omnia cooperentur in bonum: Rom. VIII. 28.

24. *Cuncta*: cuncta hæc, heb.

25 *Quis inveniet eam*: vide Job. XXVIII. 12. 27.

26. *Lustravi universa*. 27. & *inveni*: en egregium tot inquisitionum atque experimentorum

imprudentium errorem.

stulti, & errorem imprudentium:

Et inveni ego amariorem morte mulierem: quæ laqueus venatorum est, & sagena cor ejus, vincula sunt manus ejus. Bonus coram Deo eruetur ab ea, & qui peccator est, capietur in illa.

27 & inveni amariorem morte mulierem, quę laqueus venatorum est, & sagena cor ejus, vincula sunt manus illius. qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator est, capietur ab illa.

Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unam ad unam; ut invenirem numerum,

28 Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum & alterum, ut invenirem rationem,

quem adhuc quęsivit ani-

29 quam adhuc quęrit ani-

rum fructum: *inveni amariorem morte mulierem*: quæ nihil nisi suavia merasque voluptates præ se ferebat. qua enim non morte amarius aut tetrius, impiæ dominæ servire libidinibus atque erroribus, & Deum colere quemcunque decerneret, ut Salomoni contigit? quasi diceret: cum de omnibus hominum erroribus diligentissime quærerem, nihil certius reperi quam istud de muliere: quodque ea sit: *laqueus*: *sagena*: *vinculum*: quo te nec volens nitensque extricare possis tam fæda quam misera servitute: quæ expertus dicere, & ab insania sua resipiscere videtur. hier.

28 *Ecce hoc inveni*: *dixit Ecclesiastes*: sane & hoc mente & cogitatione perviderat, Prov. II. 16. v. 3. VI. 24. VII. 5. & alibi passim. quid igitur hic addit inventis, nisi ut id quod ratione perspexerat ipso experimento doctus, referat, & inculcet? Ecce, inquit, *hoc inveni*: egregium operæpretium: *dixit Ecclesiastes* quod est monentis, inculcantis, infarcientis: *unum & alterum*: ad verbum: unam ad unam: phrasi heb. quod nos in neutrum vertimus: hoc est, versando in animo unum ad unum; sive, unum post alterum: atque ut ait hier sigillatim ac minutatim, velut subducta ratione, perpendens omnia & diligenter eventilans: *ut invenirem rationem*,

29. *Quam adhuc quærit anima*

ma mea, & non inveni. Hominem unum de mille inveni, & mulierem in omnibus his non inveni.

Solummodo hoc inveni, quia fecit Deus hominem rectum; & ipsi quæsierunt

anima mea, & non inveni. Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.

30 Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infi-

---

ma mea: in qua adhuc laboro, animumque excrucians ac pertundens non possum hujus rei, hoc est muliebris nequitiæ assequi causam; sed hoc inquit unum comperi; *virum de mille unum reperi*, qui saperet: mulierem vero nullam: sive ut habet textus: *mulierem ex omnibus non inveni*: omnes enim me ad luxuriam & non ad virtutem deduxerunt. hier.

30. *Solummodo hoc inveni*: tamquam diceret: quærenti cogitantique cur humanum genus ac præsertim fęmineum sexum cui & viri serviunt, insipientia pervagata corruperit, unum illud occurrit, nempe quod Deus hominem non talem qualis nunc est fecerit: imo *quod fecerit Deus hominem rectum*; neque illa quam vidimus perversitas & obliquitas, sit natura instituti hominis, sed pena damnati, ut præclare Augustinus. *Quod fecerit Deus hominem rectum*: recta sentientem, recta diligentem, sociis æquum, Deo subditum: & ipse se distortum jam inde ab initio fecerit. Quomodo autem distortum nisi quod *ipse se infinitis miscuit quæstionibus*: vel ut habent heb. lxx. ipse hier. ad Paulam, eodem plane sensu: & ipsi quæsierunt cogitationes multas: in varia ac pessima se studia ac dubia distraxerunt. cujus rei fons est, quod cum homini veritas divinæ legis, decisione constaret, huic definitioni non steterit: ac de præcepto ipso quæsiverit: parendum ne esset: auderitque libens fęmina quæstionem temerariam: cur præcepit vobis Deus (Gen. III. 1.) viroque persuaserit ut eadem de re anceps quæreret. Sic aliæ ex aliis ortæ quæstiones, dubitatumque de Deo, de providentia, de legibus, deque certis æque ac de incertis: abiitque prorsus ex humano genere illa rectitudo qnam Deus fecerat: exciteruntque cogitationes, sive ut Hieronymus hic elegantissi-

 me

infinitis miscuerit quæstionibus. Quis talis ut sapiens est? & quis cognovit solutionem verbi?

cogitationes multas.

me vertit, quæstiones ac fluctuationes, quibus ipse se homo conturbaret atque pervete-ret.

CAPUT VIII.

Sapiens vultu quoque agnoscitur: regum majestas, 2. *& seqq. rerum commodi nexus & opportunitates,* 6. *hominum imperitia,* 7. *dominandi libido,* 9. *hypocrita,* 10. *malorum res prospera; bonorum adversa,* 11. 14. *bene piis, male impiis,* 12. 13. *impiorum sententia,* 15. *opera Dei investigabilia,* 16. 17.

VERSIO VULGATA.

1 SAPIENTIA hominis lucet in vultu ejus, & potentissimus faciem illius commutabit.

2 Ego os regis observo, & præcepta juramenti Dei.

3 Ne festines recedere a facie ejus, neque perma-

VERSIO S. HIERONYMI.

QUIS ita ut sapiens, & quis novit solutionem verbi? sapientia hominis illuminabit vultum ejus, & fortis faciem suam commutabit.

Ego os regis custodio, & loquelam juramenri Dei.

Ne festines a facie ejus abire, & ne stes in verbo malo:

1. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus.* Illuminat vultum ejus. heb. gratum reddit. *& potentissimus faciem illius commutabit.* & fortitudo (sive obstinatio, austeritas) faciei ejus mutabitur: heb. nil asperum, nil pervicax; sedata omnia, in vultu sapientis.

2. *Ego os regis observo*: observa: heb. ut supplendum sit, ego moneo, vel quid simile. *Os regis*:

malo : quoniam omne quod voluerit, faciet.

Sicut dixerit rex, potestatem habet; & quis dicet ei, quid facis ?

Qui custodit mandatum, non cognoscet verbum malum ;& tempus, & judicium cognoscit cor sapientis.

Quia omni negotio est tempus & judicium. afflictio quippe hominis multa super eum :

Quia nescit quod futurum est : sicut enim erit, quis annuntiabit ei ?

Non est homo potestatem habens in spiritum, ut prohibeat spiritum, & non est potens in die mortis, &

neas in opere malo : quia omne, quod voluerit, faciet :

4 & sermo illius potestate plenus est : nec dicere ei quisquam potest : quare ita facis ?

5 Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali. Tempus & responsionem cor sapientis intelligit.

6 Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio :

7 quia ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuntio.

8 Non est in hominis potestate, prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec sinitur quiescere in-

regis : id est mandatum. *& præcepta juramenti Dei* : propter juramentum Dei. heb. regi scilicet præstitum. Nota fidem regi sacramento obligatam. Idque videtur significare fœdus populi cum Davide coram Domino 2.reg. v. 3. Item cum Joas 4. reg. xi. 17. Item principes dant manum Salomoni. 1.paral. xxix. 24.

4. *Et sermo illius potestate plenus est* : regis, heb.

5. *Qui custodit præceptum*: regis scilicet. *Tempus & responsionem cor sapientis intelligit.* rationem, morem : (regis scilicet alloquendi :) heb.

6. *Omni negotio : opportunitas* : judicium, ratio ; eadem voce ac supra ℣. 5 quam, responsionem vertit interpres. *& multa hominis afflictio*: difficile est opportunitatem invenire & commodos rerum nexus.

8 *Non est in hominis potestate*:

te ingruente bello, neque salvabit impietas impium.

9 Omnia hæc consideravi, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt sub sole. Interdum dominatur homo homini in malum suum.

10 Vidi impios sepultos: qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, & laudabantur in civitate quasi justorum operum: sed & hoc vanitas est.

11 Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.

12 Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem ejus.

non est emissio in die belli: & non salvabit impietas habentem se.

Omnia hæc vidi: & dedi cor meum in omne opus, quod factum est sub sole: & dominatus est homo homini ut affligeret eum.

Et tunc vidi impios sepultos, & venerunt: & de loco sancto egressi sunt, & laudati sunt in civitate, quia sic fecerunt: sed & hoc vanitas.

Quia enim non est contradictio facientibus malum cito: ideo repletum est cor filiorum hominum in eis, ut faciant malum.

Quia peccator facit malum centies, & elongat ei Deus: ex hoc cognosco ego, quod erit bonum timentibus Deum, qui timebunt a facie ejus.

Et

---

te: quemadmodum extremum vitæ halitum cohibere nemo potest, nec se expedire citatus ad bellum; ita neque *salvabit impietas impium*: quamvis ad servandum se nec sceleri parcat. *prohibere spiritum*: animam fugientem. *nec finitur quiescere ingruente bello*. heb. nec est missio.

10. *Et laudabantur in civitate quasi justorum operum*: Ita lxx. at heb. oblivioni tradentur, *ischtachoau*: pro, *ischtabehou*, laudabuntur: caph כ pro beth ב: simillimis litteris facile invicem commutatis. & ita Chal. & Syr. Vulg. sensus apertior.

12. *Attamen.... ego cognovi*: si enim

Et bonum non sit impio, & non prolonget dies quasi umbra, qui non timet a facie Dei.

Est vanitas quæ fit super terram: quia sunt justi super quos veniunt quasi facta impiorum, & sunt impii ad quos perveniunt quasi facta justorum. Dixi quia hoc vanitas est.

Et laudavi ego lætitiam: quia non est bonum homini sub sole, nisi comedere, & bibere, & lætari. Et ipsum egredietur cum eo de labore suo diebus vitæ, quos dedit ei Deus sub sole.

Quapropter dedi cor meum, ut cognoscerem sapientiam, & viderem occupationem quæ facta est su-

13 Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus, sed quasi umbra transeant qui non timent faciem domini.

14 Est & alia vanitas, quæ fit super terram, sunt justi, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impii, qui ita securi sunt, quasi justorum facta habeant: sed & hoc vanissimum judico.

15 Laudavi igitur lætitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet: & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole.

16 Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam, & intelligerem distentionem, quæ versatur in terra: est ho-

---

enim tanta est etiam erga malos Dei indulgentia ac misericordia, ut eorum supplicia differat ut corrigantur, quam putemus ejus esse benignitatem erga justos, ut mercedem præstet? simile argumentum, III. 16. 17.

15. *Laudavi igitur lætitiam*: ex persona impiorum: qui quod omnia in futurum serventur incerta, nihil melius factu arbitrantur quam ut voluptati se dedant.

16. *Et intelligerem distentionem*: negotium, περισπασμόν, occupationem. supra, I. 13. curam superfluam. supra, II. 26. *est homo qui diebus ac noctibus somnum non capit*: qui seipsum excruciat quærendis rerum & eventuum causis: cur alius cæcus, alius debilis, alius videns,

 ac

homo, qui diebus & noctibus somnum non capit oculis.

17 Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole: & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat: etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.

per terram. quia & in die & in nocte somnium in oculis suis non est videns.

Et vidi omnia opera Dei: quia non poterit homo invenire opus quod factum est sub sole: in quo laboraverit homo ut quæreret & non inveniet. si quidem & si dixerit sapiens se cognoscere, non poterit invenire.

---

ac sanus; iste nobilis, ille inglorius, is nihil aliud proficit nisi in sua tantum quęstione torqueri & disputationem pro tormento habere, nec tamen invenire quod quærit. hier.

17. *Nullam possit homo invenire rationem*: exactam, accuratam, perspicuam, neque omnino ullam, nisi Dei lege instinctus aut lumine collustratus. *quanto plus laboraverit*: *etiam si dixerit sapiens se nosse*: duo tradit verissima; primum, quo plus conere Dei arcana persequi, eo magis te ambagibus ac dubitationibus involvas; alterum, sapientiam humanam nihil esse nisi jactantiam; quod etiam sequentia ostendunt.

CA-

Caput IX.

Arcana Dei: nemo scit an odio an amore sit dignus: inde corruptelæ: impiorum sensus, 4. 5. 6. & seqq. res humanæ casu regi videntur, 11. 12. sapientia comtemtui: divitiæ, pretio habentur: cum tamen sapientia armis sit melior, 14. 15. 16: 17. 18. in uno peccans: ibid.

Versio S. Hieronymi.

OMne hoc dedi in corde meo, ut considerarem universa: quia justi & sapientes, & opera eorum in manu domini. Et quidem caritatem &

Versio Vulgata.

1 OMnia hæc tractavi in corde meo, ut curiose intelligerem: sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo utrum amo-

1. *Sunt justi atque sapientes*: Idem argumentum, de bonis malisque in præsente vita, pari modo habitis, miris versat modis. vide autem heb. ex hier. quem ipse sic exponit: etiam in hoc dedi cor meum & scire volui quos Deus diligeret, quos odisset: & inveni justorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen utrum amentur a Deo an non, nunc eos scire non posse & ambiguo fluctuare, utrum ad probationem sustineant quæ sustinent, an ad supplicium: in futuro igitur scient & in vultu eorum sunt omnia: id est antecedit eos, cum ex hac vita decesserint, notitia istius rei: quia tunc est judicium, nunc certamen: & quicumque adversa sustinent, utrum per amorem Dei sustineant ut Job; an per odium ut plurimi peccatores, nunc habetur incertum. recte omnino: idque aperte evincit Ecclesiastes, adeo ambigua esse omnia ut nemo nec de aliis nec de se ipso sciat, an amore an odio sit dignus, quod & nos latere possint occulta peccata: delicta enim quis intelligit? Psal. xviii. & Deus quid de quoque sentiat, nedum ullo indicio prodat, involvat magis. *Opera eorum in manu Dei*: solus ipse novit. *& tamen nescit homo*: & quidem caritatem (Dei erga se) & q i-

 dem

amore, an odio dignus sit:

2 sed omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa æque eveniant justo & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. sicut bonus, sic & peccator: ut perjurus, ita & ille qui verum dejerat.

3 Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eve-

quidem odium, non est cognoscens homo: omnia in facie eorum.

In omnibus eventus unus: justo & impio, bono & malo, mundo & polluto, sacrificanti, & non sacrificanti. Sic bonus ut peccator: sic jurans sicut juramentum timens.

Hoc est pessimum in omni quod factum est sub sole, quia eventus unus omnibus.

---

dem odium non est cognoscens homo: hier. ex heb. lxx. quod cum sit universim traditum, inde profecto efficitur, ut nec de aliis quisquam nec de se ipso liquido sciat, amori ne an odio Deo sit: *Omnia in futurum*: omnia ante facies eorum: heb. lxx. sive ut vertit symm. apud hier. omnia coram eis incerta: ut Deo soli id constet, quemadmodum supra dictum est: *opera eorum in manu Dei.*

2. *Eo quod universa æque eveniant justo & impio*: etsi enim plerumque veri legis observatores promissa a lege temporalia bona recipiebant: tamen nec penitus ad omnes, nec ad quodcumque vitæ tempus ista pertinebant. Job enim, David, Tobias, Daniel, diutissime multa perpessi, vix tandem a tot malis expediti sunt: prophetæ autem Isaias, Jeremias & alii multi, numquam: ipse legislator Moises cum inter populi contumacis odia ac seditiones asperrimam duxisset vitam, nec ad terram illam admissus est. Deus igitur homines ad meliora promissa præparabat, & tamen agebat miris modis, ut promissa temporalia in plerisque valerent & in tota republica Judaica maxime elucescerent *ut perjurus*: heb. lxx. jurans (temere scilicet) sicut is qui juramentum timet: religiosus perjurusque nullo discrimine habiti.

3. *Et contemtu*: procacitate symm. apud hier. & insaniæ (sive

bus. Sed & cor filiorum hominum repletum est malitia: & errores in corde eorum in vita sua, & post hæc ad mortuos.

Quia quis est qui communicet in omnes viventes? est confidentia, quoniam canis vivens melior est leone mortuo:

quia viventes sciunt quod moriantur, & mortui nesciunt quidpiam, & non est eis amplius merces. In oblivione enim venit memoria eorum.

niunt. unde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemtu in vita sua, & post hæc ad inferos deducentur.

4 Nemo est qui semper vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam: melior est canis vivus leone mortuo.

5 Viventes enim sciunt se esse morituros, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem: quia oblivioni tradita est memoria eorum.

6

---

ve errores) in corde eorum in vita eorum, & postea ad mortuos (pergunt) heb. nec umquam resipiscunt. quæ item ex persona impiorum dicta, postea in fine libri claram solutionem habebunt, ut sæpe monuimus.

4. *Nemo est qui semper vivat*: symm. antecedenti sic jungit: cor hominum repletur malitia & procacitate in vita sua: novissima autem veniunt ad mortem; quis enim potest in sempiternum perseverare vivens? quæ interpretatio Hieronymo clara; sensusque sit: quod bonis malisque æqua omnia eveniant, homines tota vita in errore versantur: donec deveniamus ad mortem, malorum omnium terribilissimum & ultimum, post quod non spes aut merces ulla super, nullusque ab errore resipiscendi locus: atque omnino ignorantia insanabilis. ex heb. & lxx. sic habes: nam quis communicat in omnes viventes? quis eorum consors (semper) esse potest? hoc est; quis potest semper vivere, ut habet symm. pergit hier. est confidentia (sive spes) viventi scilicet: quoniam *melior est canis vivus leone mortuo*: vita, etiam miserrima, quavis morte præstat: quod morte spes omnis mercesque, atque etiam recte gestorum memoria pereat: ut est in sequentibus, 5. & 6. quæ recte consonant impiorum dictis, quorum hic personam agit.

6.

6 Amor quoque, & odium, & invidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur.

Sed & dilectio eorum, & odium eorum, & zelus eorum jam periit: & pars non est eis adhuc in seculo, in omni quod fit sub sole.

7 Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua.

Vade & comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quoniam jam complacuerunt Dei opera tua.

8 Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.

In omni tempore sint vestimenta tua candida: & oleum de capite tuo non desit.

9 Perfruere vita cum uxore, quam diligis cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tuæ: hæc est enim pars in vita, & in labore tuo, quo laboras sub sole.

Vide vitam cum muliere quam dilexisti omnibus diebus vitæ vanitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole. quia hæc est pars tua in vita, & in labore quo tu laboras sub sole.

10 Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

Omnia quæ invenit manus tua ut facias, in virtute tua fac: quia non est opus, & cogitatio, & scientia, & sapientia in inferno quo tu vadis illuc.

Con-

6. *Amor quoque & odium*: quod uno verbo Psalmista transfigit: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Psal. cxlv. 4. in nulla parte vitæ humanæ sunt.

9. *Cum uxore*: heb. cum muliere: quamcumque dilexeris. hæc enim continuat in persona impiorum ac voluptuosorum hominum.

10. *Quodcumque potest*: *instanter*: *quia nec opus*: *apud inferos*: vanam brevemque vitam vana & brevi voluptate percurre, & si quid delectare po-

Converti me & vidi sub sole, quoniam non est velocium cursus; nec fortium prælium: nec sapientium panis; nec prudentium divitiæ; nec scientium gratia: quoniam tempus & eventus occurret omnibus illis.

11 Verti me ad aliud, & vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus.

Et quidem nescit homo tempus suum: quasi pisces qui retinentur in retiaculo malo, & sicut volucres quæ colligantur in laqueos, similiter corruent filii hominum in tempore malo, cum ceciderit super ipsos extemplo.

12 Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.

Sed & hanc vidi sapientiam sub sole, & magna est apud me.

13 Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, & probavi maximam:

Civitas parva & viri pauci in ea: & venit ad eam rex magnus, & circumde-

14 Civitas parva, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, & vallavit eam,

---

potest, festinus carpe ne pereat. hier.

11. *Nec velocium esse cursum*: quod nec optimi eligantur, & etiam optimos successus ipse fallat, neque possit homo providere quidquam, ut ℣. 12. longe aliter Paulus: non enim eo quod neque fortitudo neque cursus volocitas valeat apud homines, exinde concludit, casu omnia agi: sed contra, Dei esse optatos dare successus: non enim volentis neque currentis, sed Dei miserentis. Rom. IX. 16.

12. *Nescit homo finem*: tempus heb. lxx. commodaque aut incommoda ex eo provenientia: sed in prospera & adversa cæco impetu se infert.

13. *Hanc: vidi sapientiam*: humanam sapientiam hactenus insectatus, nunc commendare videtur quam maxime; sed postea

eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio.

15 Inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit urbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.

16 Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contemta est, & verba ejus non sunt audita?

17 Verba sapientium audiuntur in silentio plus quã clamor principis inter stultos.

18 Melior est sapientia, quam arma bellica: & qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

dit eam; & ædificavit adversus eam machinam magnam.

Et invenit in ea virum pauperem & sapientem, & salvavit hic civitatem in sapientia sua: & homo non recordatus est hominis pauperis illius.

Et dixi ego meliorem esse sapientiam super fortitudine, & sapientia pauperis quæ despecta est, & verba ejus quæ non sunt audita.

Verba sapientium in quiete audiuntur, plusquam clamor potestatem habentis in stultis.

Melior est sapientia super vasa belli, & peccans unus perdet bonitatem multam.

---

stea docet id etiam esse humanæ vanitatis, ut tanta quoque sapientia, nisi divitiæ accedant, nihili apud homines habeatur.

17. *Verba sapientium*: hier. quemcumque videris in Ecclesia declamatorem & cum quodam lenocinio ac venustate verborum excitare plausum ac risus excutere, audientes in affectum lætitiæ concitare: scito signum esse insipientiæ, tam ejus qui loquitur quam eorum qui audiunt: cum verba sapientium in quiete & moderato audiantur silentio. hactenus hier. & tamen ille tam silenter auditus ac potentiorum vociferationibus antepositus, ad rerum humanarum ludibrium, & ipse sæpe despicitur, ut habes precedente ℣.

18. *Et qui in uno peccaverit*: unus peccans. heb. sicut unius sapientia civitas servatur: sic unius imperitia bona res male perit.

CA-

CAPUT X.

Ex minimis delictis grandis jactura : stultus non se, sed alios omnes stultos putat, 3. ne principum gratia glorieris, 4. regimen perturbatum : principum errores, 5. sua fovea captus : majorum instituta, 8. 9. labore acuitur industria, 10. detractor : stultorum multiloquia, 12. 13. 14. alia ex aliis mala eaque graviora, 13. rex puer, 16. rex temperans, 17. desideria : pecuniæ parent omnia : non detrahendum regi, etiam occulte, 20.

VERSIO S. HIERONYMI.

MUSCÆ morituræ exterminant oleum compositionis : pretiosa est super sapientiam & gloriam stultitia parva.

Cor sapientis in dextera ejus, & cor stulti in sinistra illius.

Sed & in via cum stultus ambulat, cor ejus minuitur : & dicit, omnis insipiens est.

Si spiritus habentis pote-

VERSIO VULGATA.

1 MUSCÆ morientes perdunt suavitatem unguenti. Pretiosior est sapientia & gloria, parva & ad tempus stultitia.

2 Cor sapientis in dextera ejus, & cor stulti in sinistra illius.

3 Sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos, æstimat.

4 Si spiritus potestatem ha-

---

1. *Muscæ morientes : pretiosior est sapientia & gloria, parva & ad tempus stultitia* : id quod pretiosum ex sapientia & gloria, stultitia parva : heb. supple corrumpit. sicut exiguæ muscæ optimum unguentum : sic paululum stultitiæ excellentem sapientia & gloria virum corrumpit : cavendumque omnino ne leves defectus, multitudine gravent.

2. *In dextera* : dextera recti, sinistra parvi symbolum.

4. *Si spiritus .... ascenderit super te*: si te benignior aura favoris afflaverit : si aliquam acceperis dignitatem: *locum tuum ne*

habentis ascenderet super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima.

5 Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis:

6 positum stultum in dignitate sublimi, & divites sedere deorsum.

7 Vidi servos in equis: & principes ambulantes super terram quasi servos.

8 Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.

9 Qui transfert lapides,

statem ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia sanitas requiescere facit peccata magna.

Est malum quod vidi sub sole, quasi ignorantia egrediens a facie potentis,

Dari stultum in sublimitatibus magnis, & divites in humilitate sedentes.

Vidi servos in equis, & principes ambulantes quasi servos super terram.

Qui fodit foveam in ipsam incidet, & qui dissipat sepem, mordebit eum serpens.

Qui subtrahit lapides, do-

ne dimiseris: noli efferri animo: noli relinquere priora opera. hier. *quia curatio*: sive cautio ac modesti animi pudor, non splendor dignitatis: *faciet cessare peccata maxima*.

5. *Quasi per errorem* (aut ignorantiam heb. atque in voluntarie lxx) *egrediens a facie principis*: adeo absurdum, ut non nisi imprudenti excidat principi. Vide autem quam multa peccent principes per ignorantiam, queis tamen respublica pessumdatur.

6. *Stultum in dignitate*, & *divites* (sive optimates) *sedere deorsum*, magna rerum perturbatione: quam & sequens indicat, ubi servi dominantur; principes humi repunt.

8. *Qui fodit foveam*: *qui dissipat sepem*: qui prisca instituta subvertit: aut qui reipublicæ robur, nobilitatem scilicet, structis insidiis malisque artibus pessumdat, ut ille servus. ℣. 6. & 7. is sibi ac reipublicæ quam improvidus regit, accersit infortunium.

9. *Qui transfert lapides*: præcedentem firmat: ut non frustra gestes ingentes lapides, aut ligna scindas manibus, sic nec frustra convellas instituta majorum: quod item vetat sapiens alia & huic cognata similitudine, gravi hoc interdicto, ne

dolebit in eis, & qui scindit ligna, periclitabitur in eis.

Si retusum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, sed conturbatum fuerit, virtutibus corroborabitur, & reliquum fortitudinis sapientia est.

Si momorderit serpens in silentio, non est amplius habenti linguam.

Verba oris sapientis gratia, & labia insipientis præcipitabunt eum.

Initium verborum stulti insipientia, & novissimum oris ejus error pessimus.

Et stultus multiplicat verba. Ignorat homo quid sit, quod factum est, & quod futurum est post eum quis annunciabit ei?

Labor stultorum affliget

affligetur in eis: & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.

10 Si retusum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & post industriam sequetur sapientia.

11 Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit.

12 Verba oris sapientis, gratia: & labia insipientis præcipitabunt eum:

13 Initium verborum ejus stultitia, & novissimum oris illius error pessimus.

14 Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante se fuerit: & quid post se futurum sit, quis ei poterit indicare?

15 Labor stultorum affliget

---

ne terminos moveas. Proverb. XXII. 18.

10. *Si retusum fuerit ferrum* rubigine; *& hoc nunc ut prius*: supple sciderit: & non terserit aciem: heb. supple qui eo utitur *sed hebetatum fuerit.* cujus loco hier. sed conturbatum fuerit: (quod tamen heb. deest.) *multo labore* ac viribus *exacuetur.* virtutibus (seu laboribus) corroborabitur. hier. ex heb. & *post*: post *industriam sapientia*; vel ut habet heb. (sic) & excellentia in dirigendo sapientia (est) sensus: sapientis est cogitando & meditando dirigere ac perpolire animum, ut terendo & detergendo perpolitur ferrum.

12. *Præcipitabunt eum*: dejicient, perdent.

15. *Qui nesciunt in urbem pergere*: qui rem obviam & notissimam non inveniunt: prover-

get eos, qui neſciunt in urbem pergere.

16 Væ tibi terra, cujus rex puer eſt, & cujus principes mane comedunt.

17 Beata terra, cujus rex nobilis eſt, & cujus principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

18 In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perſtillabit domus.

19 In riſum faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & pecuniæ obediunt omnia.

20 In cogitatione tua

eos, qui neſciunt ire in civitatem.

Væ tibi terra, cujus rex adoleſcens eſt, & principes tui mane comedunt

Beata terra, cujus rex tuus filius ingenuorum, & principes tui in tempore comedunt, in fortitudine, & non in confuſione.

In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum ſtillabit domus.

In riſu faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & argento obediunt omnia.

In mente tua regi ne ma-

verbium.

16. *Cujus rex puer eſt.* ſic apud Iſaiam III. 4. dabo pueros principes eorum: neque tantum ætate ſed ſenſibus: *& cujus principes mane comedunt*: luxuria non neceſſitate: ut ſeq. ℣. ſic idem Iſaias V. 11. conſurgitis mane ad ebrietatem. chal. de iis accipit qui ante juge ſacrificium mane comederent.

17. *Nobilis*: heroum ſive clarorum ac fortium virorum filius. heb. lxx.

18. *In pigritiis*: merito luxuriæ deſidiam addit comitem, viribus animi & corporis voluptatis ſtudio diſſolutis: unde *humiliatur contignatio*: res humanæ ſponte labuntur ac ſuo ruunt pondere niſi valide ſuſtententur, quod mollities ac deſidia prohibent.

19. *In riſum faciunt*: vaniſſimi homines, qui cibos ad voluptatem non ad ſuſtentationem corporis ſumunt: potationeſque & luxuriam pro vera vita habent: horum venalis anima pecuniæ ſervit ac per pecuniam ventri. ſic illi apud Paulum, quibus Deus venter: dea pecunia eſt Phil. III. 19. Eph. V. 5.

20. *Regi ne detrahas*: & ſi puer ſit, luxurieque ac voluptati deditus, ut ſupra dixerat: tamen

maledixeris, & in secreto cubilis tui ne maledixeris diviti: quia volucres cæli auferent vocem tuam, & habens pennas annunciabit verbum.

regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti: quia & aves cęli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annuntiabit sententiam.

men parce nomini; majestatem reverere. *diviti*: potenti, principi. *Aves cœli*: en quanta celeritate maledicta tutis licet ut quidem videbatur auribus commissa, tamen velut pennis ad principem evolent: en aves in aulis frequentes, quæ cum aliud agere & velut in incertum volitare videantur, studiosissime colligunt quæ etiam incautis exciderint.

CAPUT XI

Eleemosyna, quibuscumque obviis, 1. copiose danda, 2. cave quo statu moriaris, 3. nimia cautio, 4. opera Dei inscrutabilia: labor assiduus, 6. mors certa demonstratio vanitatis, 8. ætatis flos & voluptas, vana, 10.

VERSIO S. HIERONYMI.

MITTE panem tuum super faciem aquæ; quia in multitudine dierum invenies illum.

Da partem septem, & quidem octo: quia non scis

VERSIO VULGATA.

1 MITTE panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa invenies illum.

2 Da partem septem, necnon & octo: quia ignoras quid

1. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas*: quod omni petenti sit dandum, ex Luc. vi. 30. indiscrete faciendum benefacere. neque pereant data egenis, sed tutius recondantur ac mala futura præveniant; ℣. 2. 3.

2. *Da partem septem nec non & octo*: multis, imo omnibus. sic, Mich. v. 5. septem pastores & octo primates, pro multis.

quid futurum sit mali super terram.

3 Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.

4 Qui observat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, numquam metet.

5 Quomodo ignoras quę sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

6 Mane semina semen

quid futurum malum sit super terram.

Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Et si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem: in locum ubi ceciderit lignum, ibi erit.

Qui observat ventum, non seminabit; & qui aspicit nubes, non metet.

Quomodo non cognoscis tu, quæ sit via spiritus: & sicut ossa in utero prægnantis, sic nescis opera Dei qui facit omnia.

In matutino semina semen

3. *Si repletæ fuerint nubes*: esto sicut nubes, quæ copiose & ultro pluviam largiuntur; ita tu eleemosynam. *si ceciderit lignum*: cave quo te inclines sive in bonum sive in malum, cum quo cecideris ibi perpetuo mansurus sis.

4. *Qui observat ventum*: cunctanti ac trepido & adversa semper tempora metuenti: benefaciendi proximo, atque universim bene rei gerendæ occasio elabitur.

5. *Via spiritus*: venti: ipso Domino dicente: nescis unde veniat nec quo vadat. Joan. III. 8. qua similitudine sancti quoque spiritus operatio designatur, spirantis ubi vult: ibid. atque ut vult dona singulis dividentis: 1. Cor. XII. 11. nec desunt qui *viam spiritus* eam intelligant, qua anima corpori se infundat, propter sequentia de fœtu. *sic nescis opera Dei*: nec qua ratione tibi pro benefactis atque eleemosynis bona retribuat.

6. *Mane semina*: *& vespere ne cesset*: bona opera assidue frequentanda, ac semper benefaciendum proximo, neque umquam parcendum labori, quamvis aliqua ex parte successu frustretur: cum futurus sit aliquando

men tuum, & ad veſperum ne dimittas manum tuam: quoniam neſcis quid placeat, aut hoc, an illud. & ſi utrumque, quaſi unum bonum eſt.

tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi utrumque ſimul, melius erit.

Et dulce lumen, & bonum oculis videre ſolem:

7 Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.

Quia ſi annis multis vixerit homo, in omnibus his lætetur, & meminerit dies tenebrarum, quia plurimæ erunt. Omne quod venturum eſt vanitas.

8 Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lętatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.

Lætare adoleſcens in juventute tua, & in bono ſit cor tuum in diebus adoleſcentiæ tuæ: & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. Et ſcito hoc, quia ſuper omnibus his adducet te Deus in judicium.

9 Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.

10

---

do proventus, quo labores etiam irriti repenſentur.

8. *Si annis multis*: *& lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis*, ſeu noctis ęternæ, *& dierum multorum*: mortis ſcilicet, poſt quam æternitas. *qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita*: etiam gaudia voluptateſque, quarum ex ore impiorum commendatio tanta præceſſerat. hic incipit ſolutio quæſtionum ac fluctuationum, quibus ex impiorum perſona voluptuoſam vitam laudare videbatur.

9. *Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua*: ironice dicta, ut videtur, ſicut Matt. XXVI.45. dormite jam & requieſcite. quaſi di-

M 2

CAPUT XII.

Conclusio operis: de Deo cogitandum ante molestias & imbecillitatem senectutis, 4. corpus ad terram: spiritus ad Deum: vana omnia: audiendi sapientes: eorum sententiæ quales, 11. nimia scriptio & lectio, 12. verum bonum: scientiaque & vita summa, 13. reddenda ratio, 14.

VERSIO S.HIERONYMI.

ET memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ: antequam veniant dies malitiæ, & appropinquent anni, in quibus dices: Non est mihi in illis voluntas.

Antequam obtenebrescat sol & lumen, & luna, & stellæ, & revertantur nubes post pluviam.

In die quo commoti fuerint custodes domus, & perierint viri fortitudinis. Et cessabunt molentes, quoniam imminutæ sunt: &

VERSIO VULGATA.

1 MEMENTO creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent:

2 antequam tenebrescat sol, & lumen, & luna, & stellæ, & revertantur nubes post pluviam.

3 quando commovebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tene-bre-

1. *Memento creatoris*: te judicaturi: præclara conclusio egregii operis hoc capite: *in diebus juventutis tuæ*: quanto magis cum judicium appropinquaverit? & *anni de quibus dices: non mihi placent*: seniles scilicet & ad sepulcrum præcipites.

2. *Et revertantur nubes post pluviam*: senum oculi caligine obducti, etiam cum serenum est, nubes videre se putant.

3. *Quando commovebuntur* (trement) *custodes domus*: manus

M 3

brescent videntes per foramina:

4 & claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis.

5 Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes.

contenebrescent quæ vident in foraminibus.

Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obmutescent omnes filiæ carminis.

Sed & ab excelsis timebunt & formidabunt in via. Et florebit amygdalum, & impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis. Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes.

An-

---

nus protegendo corpori natæ. *& nutabunt viri fortissimi*: crura, femora quæ corpus sustentant: *& otiosæ erunt molentes*: dentes: *& tenebrescent videntes per foramina*: oculi. fæmin. hebraice:

4. *Et claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis*, sive oris commolentis cibos: hoc est: claudentur labia extrinsecus, sublatis dentibus compressa; ut vox exire nisi exilis & fracta non possit: *& consurgent ad vocem volucris*: somnus levis; facile galli cantu abrumpendus: *& obsurdescent*, deprimentur: heb. *omnes filiæ carminis*: aures: delectatio musicæ & cantus concidet. sic Berzellaï. 2. Reg. XIX. 35. octogenarius sum hodie: numquid vigent sensus mei. vel audire possum ultra vocem cantorum atque cantatricum? vel quidquid erat vocale conticescet.

5. *Excelsa quoque timebunt*: triste silicernium neque altiora conscendere, neq; aspectare poterit; omnia ei ruinæ proxima videbuntur: *& formidabunt in via*: planissima quæque, quasi impedita & confragosa videntur: sic timide incedit: *florebit amygdalus*: caput canescet. hier. *impinguabitur locusta*: incrassabitur, ingravescet. etiam minima quęque crassa & gravia videbuntur

Antequam rumpatur funiculus argenti, & recurrat vitta aurea & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super lacum;

Et revertatur pulvis in terram suam sicut erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

6 Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam,

7 & revertatur pulvis in terram suam unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

8 Va-

---

tur infirmo seni: alii, locustæ seu cicadæ stridulæ nomine, linguam intelligunt in senibus gravem & impeditam: pro locusta verti potest talus, sive pedes intumescentes & podagra prægravati: quod magis, chal. placuit: *dissipabitur capparis*: libido, concupiscentia. hier. cibi appetentia, vigor omnis, membrorum rupto fædere.

6. *Antequam rumpatur funiculus argenteus*: medulla spinalis, argentea propter colorem, incurvata, mox fatiscens. Item nervi ex eadem spina producti, tum soluti ac flaccescentes: *& recurrat vitta aurea*: frangatur lenticula aurea, heb. vesicula fellis, qua tabescente cibi concoctio cessat, & alvus incomposite solvitur aut astringitur; quod maxime in senibus: *& conteratur hydria*, quæ jam urinam non contineat. *super fontem* vesica urinaria: *& confringatur*, nutet, sive in catharros defluat. *rota*: sive sphæra: caput volubile & rotundum: cranium: *galgal*: quæ vox pro capite sumitur: Exod. xvi. 16. Num. 1. 2. *super cisternam*: super cavum pectoris. chal. & decurrat cranium ad sepulcrum tuum: quod planius videtur.

7. *Et revertatur pulvis in terram suam unde erat*: plana expositio ænigmatis, & plena solutio quæstionum, præsertim illius: *quis novit, si spiritus filiorum Adam*: supra III. 21. & recte in antecedentibus dissolutio corporis tam studiose describitur, ut inter machinę fatiscentis ruinas animus integer ad Deum redire doceatur. *in terram suam*: *spiritus ad Deum*: subtiliter omnino, & ex ipsa rerum origine quæstio deciditur. ibi enim a Deo quidem, verum e limo terræ corpus fingitur: spiritus vero totus ex Deo, nulla alia causa. Gen. II. 7. unde terra in terram, spiritus ad Deum, ad sua quæque revertuntur. *ad Deum*: judicandus sane,

8 Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas.

Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, universa vanitas.

Et

ne, ut antecedentia & sequentia docent: & vel merito repellendus, vel æterno fædere conjungendus. Cave autem hic a pessima Grotii nota, ubi refert Euripidis locum tamquam huic geminum, in Supplicibus: reverti res omnes eo unde ortæ: corpus quidem in terram: spiritum vero ad æthera: qui locus parum abest ab illo Virgilii:

——atque in ventos vita recessit.

Atqui Ecclesiastes diserte pronuntiat redire hominis spiritum, non ad æthera, sed ad Deum qui dedit illum. æther autem profecto non Salomoni Deus, sed Stoïcis apud Ciceronem dicentibus:

Aspice hoc sublime candens quem invocant omnes Jovem.

& apud Virgilium:

At pater omnipotens fœcundis imbribus æther.

Pari exemplo idem Grotius locum illum Sap. 11. 2. sermo scintilla est Empedoclis loco comparat, quo cogitationem, sive cogitandi vim docet esse sanguinem cordi circumfusum. en viri theologiam inter oratorum ac poetarum lectionem natam; atque adultam in Socinianismi fæce. hic sane vult videri sua ad Job. XXXIV. 14. & Gen. II. 7. qui loci errorem firmant. & ad Jobum quidem; ita docet vitam omnium animantium a Deo esse, quam si revocaverit intereant: ut hominis spiritus haud magis sit a Deo, vel redeat ad Deum, reliquarum animantum spiritu. ad Genesim autem rotunde docet, neque ibi, neque Eccl. XII. 7. agi de immortalitate animorum, quippe *quæ non primæ sed novæ creationis sit*: hoc est non antiqui Testamenti sed novi: atque ideo in Apocalypsi passim, sanctorum animas Deo viventes introducit: post novi quidem testamenti gratiam, non antea. quin etiam ad hæc verba: *omnes autem vivunt ei*, Luc. XX. 38. hæc habet: *atqui mortui tunc erant*: *sane*: *sed vivunt quoad Dei potentiam*, *qua potest mortuos vitæ meliori reddere*: *ipse enim est vocans ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt*: quæ quidem nec veretur extendere ad patriarchas ipsos Abrahamum, Isaacum, Jacobum, & horum, inquit, similes: ac proinde, illi quoque eorum numero qui non sint, reponuntur. quæ quam a christianę theologię placitis abhorreant, nemo non videt. alia autē multa, quibus ille & Eccle-

sia-

Et amplius quia factus est Ecclesiastes sapiens: adhuc docuit scientiam populum, & audire eos fecit, & scrutans composuit proverbia.

Multum quæsivit Ecclesiastes, ut inveniret verba voluntatis, & scriberet recte verba veritatis.

Verba sapientum ut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, habentibus cætus, data sunt a pastore uno.

Et amplius ab ipsis, fili mi cave, faciendi libros mul-

9. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat: & investigans composuit parabolas multas.

10 Quæsivit verba utilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.

11 Verba sapientium, sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore uno.

12 His amplius, fili mi, ne requiras. Faciendi plures li-

siastica & sua quoque meliora convellit, suo loco notari operæpretium ducimus: ne plus æquo credant scriptori progredienti paulatim ad catholicam veritatem; sed non eam professo, multaque ex inolitis erroribus retinenti: quod, etsi viro favemus, veritatis amore: ac fraterni periculi metu tacere non possumus.

8. *Vanitas vanitatum*: confecta probatione quam toto libro susceperat, ad caput redit, meritoque infert *vana esse omnia*: sub sole quidem ut semper: quare animum altius atque ad Deum ipsum evehi oportere, ut statim concludit ℣. 13.

11. *Verba sapientium*: postquam stultas quæstiones & opiniones hominum dissolvit, ad veram sapientiam verosque sapientes sectandos adhortatur: *sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi*: quod debeant hærere, & pungere, non palpare: sed errantibus & tardis pœnitentiæ dolores & vulnus infigere. hier. *quæ per magistrorum consilium*: valent enim verba sapientium, si non auctoritate unius sed consilio atque consensu magistrorum omnium proferantur: idem ibid. *data sunt a pastore uno*: sive Salomone, antiquarum sententiarum diligentissimo collectore ℣. 10. vel quod unus magister sit Dominus. hier. omniaque a Deo ejusque spiritu profecta.

12. *Frequensque meditatio*: com-

libros nullus est finis: frequensque meditatio, carnis afflictio est.

13 Finem loquendi, pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo:

14 & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.

tos, quibus non est finis: & meditatio plurima, labor est carnis.

Finis sermonis verbi universi, auditu perfacilis est. Deum time, & mandata ejus custodi, hoc est enim omnis homo.

Quia omne factum Deus adducet in judicium de omni abscondito, sive bonum sive malum sit.

---

commentatio, lectio quę omnia heb. congruunt.

13. *Finem loquendi*: dictorum summam, ad quam lectores omnes provocat: ut jam non necesse sit petere libros qui per hominum manus nullo fine aut operæpretio circumferuntur, 9. 10. 11, 12. neque se *meditationibus*, studiis: heb. assidua lectione conficere: 12. sed unum id infigere animo quod omnium caput est: librorumq omnium & cogitationum ipsiusque adeo vitæ summa: *Deum time*: *hoc est omnis homo*: ut alia quibus se homo torquet, ne ad hominem quidem spectent. clara ergo conclusio, quo omnia hujus libri dicta collimant: ut quando omnia vana sunt sub sole, ad id convertamur quod sit æternum.

14. *Et cuncta quæ fiunt*: etiam in vitæ fine: alioquin ea pars vitæ quæ præcipua est, a Deo judice immunis esset. *pro omni errato*: pro omni occulto, abscondito heb. ut non modo aperta sed etiam occulta peccata Dei judicio subsint, neque evadendi locus. hunc dictorum finem, hanc summam *pariter omnes audiamus*: in eaque acquiescamus: ita saxit Deus.

CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS.

PRÆ-

PRÆFATIO

IN

CANTICUM CANTICORUM.

VErbi Dei seu sapientiæ divinæ atque Ecclesiæ, sublimiumque quibus illa maxime constat animarum, miram conjunctionem, miros amores scriptura prædicat. Verbum enim illius amoris vi pertractum in terras suscepit hominem; & sublimes animas adjunxit ita sibi, ut, teste Paulo, unus cum eo sint spiritus (1. Cor. VI. 17.) Ecclesiam quoque ac sublimiores animas verbo ad se accedenti miram amoris rependere vicem, testantur illa Pauli: mihi vivere Christus est: (Philip. 1. 21.) & illud Davidis: mihi antem adhærere Deo bonum est: (Ps. lxxII. 28.) & illud: cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum: (lxxxIII. 3.) aliaque ejusmodi. Hos ergo amores Salomon ille templi conditor, quo veram Ecclesiam adumbravit; & pacifici nomine Christum repræsentans: de quo item ut speciali Christi figura dictum est: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, (II.

I. Christi cum Ecclesia sanctisq; animabus conjunctio, conjugalis amoris figura ac sacramento adumbrata.

(II. Reg. VII. 14.) hos, inquam, amores Salomon in hoc cantico, miris affectibus, mira varietate & concinnitate cecinit. hujus autem Christi cum Ecclesia conjunctionis, in conjugali amore sancto illo, castoque, ac divinitus instituto, vivam expressit imaginem. quo etiam sensu in Proverbiis: posside sapientiam: dilige eam, & conservabit te: arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus: (Prov. IV. 5. 6. 8.) quod interpretatus ille, qui Salomonis nomine ac spiritu librum sapientiæ scripsit: hanc amavi, inquit, & exquisivi a juventute mea; & quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius: (Sap. VIII. 2.) quare per omnia scripturæ volumina hæc imago diffusa est: neque quidquam frequentius, quam sponsi & sponsæ nomine, Dei & Ecclesiæ æternam conjunctionem, amorem vehementissimum, firmam & incommutabilem fidem passim denotari. unde etiam infidelis animæ, ad falsa numina deficientis, opprobrium, adulterii fædæque prostitutionis infamia, prophetæ quidem omnes, Ezechiel vero omnium copiosissime & vehementissime expressit: (Ezech. XVI. XXIII.) O-

see

ſee etiam famoſa muliere in uxorem ducta: (Oſ. I. 2. 3.) Manavit ea ſimilitudo ad novum Teſtamentum: unde illud Joannis Baptiſtæ: qui habet ſponſam, ſponſus eſt: (Joan. III. 29.) & paſſim in Apocalypſi, Eccleſia procedit ut ſponſa; Chriſto ſponſo, ornatu, amore, fide, digniſſima. nuptiæque agni celebrantur: & ſpiritus & ſponſa dicunt: veni (Apoc. XXII. 17.) eo plane more, rituque, quo ſe in hoc libro ſponſus & ſponſa mutuo invitant. quin ipſe Paulus apertis verbis docet, virum & mulierem, eorumque conjugium, jam inde ab initio fuiſſe a Deo inſtitutum, ut eſſet ſacramentum magnum, in Chriſto & in Eccleſia: (Epheſ. V. 32.) ipſamque corporum conjunctionem aſſumit ad exemplum conjunctionis animæ cum Deo, ſive quod idem eſt, cum verbo ac ſapientia Dei: membra enim, inquit, ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus: propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam: & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una: (ibid. 30. 31.) & iterum: qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: erunt enim, inquit, duo in carne una: qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt: (I. Cor. VI. 16. 17.)

17.) hæc si quis diligenter attendat, & ab opere Dei, quod est sanctum & castum, peccato inolitam fœdam concupiscentiæ labem separet; facile intelliget merito Salomonem, conjugalis amoris & consuetudinis specie, sanctam castamque Ecclesiæ animarumque fidelium conjunctionem expressisse. Ille autem pulcherrimus atque amantissimus Ecclesiæ sponsus, & multis seculis expectatus fuit, nec nisi multis votis expetitus copiam sui fecit: & postquam ad nos venit ac Verbum caro factum est, abiit ad patrem, aliquando rediturus, ut nos ad se raperet, varioque respectu Ecclesia & ejus compos effecta est, & adhuc venturum expectat. quod autem cum universa Ecclesia gestum est, id quotidie geritur in fidelibus animis, ut ad eos Christus eat redeatque per admirabiles vices, sintque animæ perfectæ quædam, quæ in altissimam contemplationem evectæ, suo quodammodo verbo potiri videantur. quæ vota, ac suspiria, & expectantis animæ languorem, potientis fructum atque delicias, per amoris etiam humani mirificos incredibilesque motus Salomon explicanda suscipit: nullum ut vitæ christianæ in Christum crescentis gradum præter-

termisisse videatur. quo etiam factum est, ut sublimes animæ hoc cantico semper mirum in modum delectarentur; in eoque voluptatem Domini ubertatemque degustarent.

Et quidem Salomon se, castosque suos erga filiam Pharaonis affectus, in exemplum profert; dumque in vera historia ea fingit, quæ flagrantissimo amori congruant; describit aptissime sub elegantissimæ fabulæ involucris cælestes amores, Christique & Ecclesiæ conjunctionem canit. unde Bernardus: Serm. I. in Cant.„ Rex Salomon sapientia singularis, sublimis gloria, rebus affluens, pace securus, divinitus inspiratus, Christi & Ecclesiæ laudes, & æterni connubii cecinit sacramenta: & epithalamii carmen exultans in spiritu, jucundo composuit elogio, figurato tamen: velan & ipse instar Moysi faciem suam, quod rari erant eo tempore, qui revelata facie gloriam istam speculari sufficerent. Quibus verbis ut totam Salomonis Christum figurantis dignitatem, ita totam hujus carminis rationem expressit. Suavissimo Cantico præluserat divinus auctor Psalmi XLIV. qui prophetico spiritu plenus, eructavit sermonem

II. Salomonis ac filiæ Pharaonis casti amores, ad hujus mysterii figuram assumti: ex Psalmo XLIV cum utriusque carminis discrimine.

N opti-

optimum, Salomonique conjugium inituro epithalamium cecinit: ac ſub eadem figura Chriſti & Eccleſiæ nuptias celebravit. id tamen eſt inter utrumque diſcriminis, quod ille victorias, prælia, atque heroica proſecutus eſt; noſter autem Salomon amoris vim ac ſuavitatem carmine molliori complexus. ſed ne parum congrue, regio nomine, in amatorios ſenſus ac verba deflueret, majeſtate tantiſper ſepoſita, paſtorem induit, & in idem vitæ genus Pharaonis traduxit filiam: ac ſub ea figura diviniſſimam fabulam luſit. porro Judæos delectabat innocentiſſimæ pariter atque occupatiſſimæ paſtoralis vitæ commemoratio; quam ab initio generis humani optimus quiſque, ipſique patriarchæ cæteris prætuliſſent. neque illud indecorum, quod rex paſtorem egerit, recordatus reges in ſcripturis paſſim paſtores appellari; patremque Davidem ab ovibus ad Dei populum paſcendum vocatum fuiſſe. (Pſalm. lxxvii. 70. 71.) quin etiam inſtituto opere congruebat, ut velut e ſolio deſcendens amatorem-ageret, celebraturus eum, qui victus amore e paterno ſinu ad noſtra delapſus eſt: neque myſterio vacat, quod Ægy-

Ægyptiam a se ductam canit, quæ eſt imago Chriſti, Eccleſiam ex alienigenis ac gentibus congregantis: quo etiam pertinebat illud: audi filia, & vide: & obliviſcere populum tuum & domum patris tui; & concupiſcet rex decorem tuum: (Pſ. xliv. 11. 12.) hoc igitur Salomonici carminis inſtitutum eſt.

III. Nuptialis feſtivitas per ſeptem dies: hinc hujus dramatis ſive eclogæ paſtoralis conſtitutio: quæque perſonæ inducantur.

At poſtquam antiquos mores imitatus paſtoralem eclogam canere aggreſſus eſt, eam in ſeptem dies diviſiſſe videtur. Neque enim diei ac noctis paſſim in hoc Cantico recurrentis vices temere memoratas arbitrari nos decet. Quid enim illud ſemel biſque inculcatum: adjuro vos, ne evigilare faciatis dilectam: (Cant. 11. 7. 111. 5.) & illud: donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ: (ibid. 11. 17. 1v. 6.) haud minore ſtudio repetitum? nonne perſpicue indicant, aliquot dierum ac noctium ſeriem? quid quod bis per noctem ſponſus a ſponſa quæritur: ſponſa bis in cuſtodum manus diverſiſſimis circumſtantiis incidit? (111. 1. 2. 3. v. 2. 6. 7.) an hæc temere effutita, ſponſaque nullo ordine dormitat aut vigilat? quis hoc de pulcherrimo atque artificioſiſſimo carmine crediderit? aperte ergo indicat Salomon, hic diſtinguendos dies, eorumque

initia ubi obſcurius latent, tamen eſſe inquirenda: neque enim omnia eodem tenore dici, artis ac variandi operis ratio ſinebat. cur autem has ſomni & vigiliæ dieique ac noctium vices, ad ſeptenum numerum revocaremus, cauſa in promtu fuit; quippe quod antiquis hebræis uſitatum, ut nuptias per ſeptem dies celebrarent: unde Laban Jacobo ſe deluſum quærenti, propter inductam loco Rachelis Liam: imple, inquit, hebdomadam dierum hujus copulæ; & hanc quoque dabo tibi: (Gen. xxix. 27.) & ab ipſa origine mundi, propter requiem Domini, ſeptem dierum circulus, multis quidem populis, ac patriarchis maxime eorumque poſteris commendatus eſt. Manavit enim ad univerſam gentem mos, omnia fere ſolennia per hebdomadam peragendi: hinc & luctus ſeptem dierum, & feſti dies fere in hunc morem compoſiti, maxime vero nuptialis feſtivitas. ſic Samſon, ducta uxore Philiſtæa (Jud. xiv. 12. 15. 17.) ſeptem dies convivii agitabat, dieque ſeptimo finiebatur celebritas: & Raguel profecturum poſt nuptias Tobiam juniorem adjuravit, ut duas hebdomadas moraretur apud ſe (Tob. viii. 23.) commorationis ſcilicet tempus ad heb-

hebdomadam revocans, duplicarique tantum postulans a genero, numquam ad se postea redituro. hujus rei constans est apud Judæos traditio, expressa imprimis a Rabbi Eliezer in sententiis Patrum: (Pirce Abot. c. 16.) adeoque hujus ritus tenaces esse memorantur, ut qui plures sponsas simul duceret, eum singulis singulas hebdomadas epulares impendere, easque cum æqualibus adolescentulis, choreis & lusibus peragere doceant. Congruum ergo Salomoni visum est, septem dierum spatio carmen nuptiale definire: quos dies diligentissime, quo ad fieri poterit, certis notis distinctos, in iisque vitæ perfectæ incrementa dabimus. porro Salomon hoc carmen, majoris suavitatis ac varietatis gratia, dramaticum esse voluit: collocutores; sponsus, ipse Salomon, & in eo delitescens Christus; sponsa, quæ & Ecclesia & sublimiores animæ: puellæ, sponsæ comites adolescentulæ, animæ infirmiores, quæ tamen nonnullo sponsi ac sponsæ amore teneantur, & hoc Salomon ex Ps. xliv. ad suum carmen transtulit: sic enim Psalmi auctor ad Salomonem: astitit regina a dextris tuis: &, adducentur regi virgines post eam: adducentur in

templum regis: (Pſ. xlɪv. 10. 15. 16.) id etiam ex Hebræorum moribus, apud quos & juvenes & puellæ ſponſis comites addebantur: quod etiam in Samſonis ac Dalilæ nuptiis factitatum (Jud. xɪv. 11.) delectique juvenes triginta numero, qui cum Samſone eſſent. neque puellis deerant æquævæ virgines: unde etiam in Evangelio decem illæ memorantur (Matth. xxv. 1.) memorantur & amicus ſponſi & filii ſponſi, ſive nuptialis feſtivitatis comites (Joan. ɪɪɪ, 29. Matth. ɪx. 15.) prorſus ex antiquis ritibus. Legimus etiam apud Theocritum elegantiſſimum Idyllium de Menelai & Helenæ nuptiis (Epith. Hel. Id. 18.) quo multa ex priſcis illis moribus etiam ad Græcos traducta reperias. certe coævæ virgines præſto ſunt: quarum e numero ſelectæ duodecim, nobiliſſimo genere ac Lacedæmonis decus: quæ ipſo in veſpere, ipſo nuptiali thalamo, epithalamium canerent feſtaſq;choreas ducerent. has igitur haud immerito ſponſæ comites dixeris, a Salomone toties memoratas. ſic interveniunt ſacro dramati ſponſus, ſponſa, chorus comitum ſive aliarum quarumcumque puellarum; ſive Hieroſolymitanarum, ſive etiam agreſtium: chori enim variant

in-

interdum, nec unius ſunt generis: neque deſunt mutæ perſonæ, nempe amici ſponſi..

IV. A quibus & quo ſpiritu hoc canticum legendum; qualeſve interpretes habuerit.

Hos igitur ſponſi & ſponſæ caſtos amores, qui ad amorem divinum, propter quem hæc ſcripta ſunt, referre velit; is neceſſe eſt, ut humanum amorem divinumque complexus, hanc allegoriam exequatur. neque enim aliter quam ex eorum nexu interpretatio apta conſurgat. qua in re haud leve periculum eſt, ne amoris humani fluxa licet gratia deliniti ſenſus, animum ab excelſa ſede dejiciant: neque immerito ab hoc cantico arcebantur adoleſcentuli, proni ad voluptates; teſte Origene, in Proleg. utriuſque operis in Cant. & Hieronymo paſſim, Præfatione in librum 1. Comment. in Ezech. &c. Procul ergo hinc illi, qui terrena ſapiunt, animales, ſpiritum non habentes; adſint caſti caſtæque, qui ſanctum amorem ſpirent; Deoque, qui eſt caritas, adhæreſcant: accedant boni ſanctique interpretes, qui non ſe immergant carnalibus; ſed qui amorum humanorum ſenſus & voluptates, ut periti muſici chordas, levi digito pulſent; tantum ut amoris divini ſuaviſſimum ſonum eliciant: qui ut hoc quoque ex

canticis ſumamus, caprearum cervorumque more, vix pede terram attingant: mox tranſiliant ſenſus humanos atque ad excelſa ſe efferant. Thales dedit Chriſtus Eccleſiæ ſuæ canticorum interpretes: principem omnium Origenem: de quo hæc merito Hieronymus, ejus commentariorum fidus interpres: Origenes cum in cæteris libris omnes vicerit, in cantico canticorum ipſe ſe vicit; (Præf. in Orig. cant.) hunc ſequitur Philo Carpathius, quarti ſæculi epiſcopus, quos imprimis complexus eſt ſanctus Bernardus: quamquam ipſe habuit docentem ſe de omnibus cæleſtem unctionem. hos maxime auctores ſecuti ſumus: nec prætermiſimus Theodoretum, Gregorium Magnum, Aponium, Bedam, hiſque accinentem ſanctum Thomam Aquinatem: neque e recentioribus Gaſparem Sanctium, Societatis Jeſu Theologum: aut Libertum Fromundum Lovanienſem; quique noſtro ævo ex Auguſtiniana familia Aloyſius Legionenſis, divinorum librorum apud Salmanticenſes inrerpres, canticum canticorum explanavit, pari pietatis, doctrinæ & elegantiæ laude. nec defuit ſanctus Ambroſius, apis inſtar, mellitiſſi-

tissima oratione passim hunc librum depascens. hos semel honoris causa appellatos, nihil necesse erit ubique nominatim adducere: sed addere licebit, quæ sacri textus sensibus eruendis congrua videbuntur. Cæterum hæc Salomonis cantio tota scatet deliciis: ubique flores, fructus, pulcherrimarumque plantarum copia, veris amænitas, agrorum ubertas, horti vernantes, irrigui: aquæ, putei, fontes: odoramenta; sive arte confecta; sive quæ sponte sua humus parturit: ad hæc columbæ, turturum voces, mella, lac, vina liquentia: postremo in utroque sexu formæ honestas ac venustas, casta oscula, amplexus, amores tam pudici quam blandi: si quid horrescit, ut rupes, ferique montes ac leonum cubilia, totum ad voluptatem ac velut pulcherrimæ tabulæ ornatum varietatemque compositum. Quorsum ista, nisi ut eorum specie delectatī, sciamus quanto horum dominator speciosior sit (Sap. XIII. 3.) divinique amoris canticum ordiamur? cujus quidem cantici, teste Gregorio, hæc ratio est, hæc vis, ut loquentes de corpore, extra corpus fiant: humanique amoris discant sermonibus, qua virtute

in

in divinitatis amore ferveant. (Procem. in cant.) Non ergo prætermittendus amor humanus, ſed danda opera, ut ad divinum velox ſit tranſitus, ne machina, quæ ponitur ut levet, ipſa magis opprimat & aggravet (ib.) Hæc igitur præfati jam aggrediamur diviniſſimum librum: quem qui legerint, eos legendi fructum hunc ferre volumus, ut quoties amoris vim incredibilem irrequietamque viderint, aut ulla ex parte ſenſerint, tantos animorum motus, indignos quocumque creato ac fluxo bono, ad verum, pulchrum bonumque transferri oportere cogitent. Det autem ipſe Chriſtus, ut amatorium ac nuptiale carmen amore inflammati tractemus, accenſiſque lampadibus ſponſum ac ſponſam fauſtis vocibus proſecuti, intremus cum eis ad nuptias. Amen, amen.

CAN-

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS.

Caput Primum.

Osculum oris: ubera: odores: tractio: cellarium: nigra sed formosa: ornatus: pulcritudo: lectulus: tigna: laquearia:

1 Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino:

a fra-

Canticum Canticorum: non tam quod sit omnium longissimum, quam quod sit omnium longe præstantissimum: neque tantum inter ea cantica, quæ Salomon bene multa composuerat; fuerunt enim carmina ejus quinque & mille; 3. Reg. IV. 32. sed etiam inter omnia quotquot sunt cantica: cum in eo canatur præcellentissimum incarnati Dei, & Ecclesiæ Sacramentum, eaque quæ numquam exeidit, & virtutum omnium major est caritas. unde Bernardus ait, Serm. 1. in Cant. Pro sui excellentia, nuptiale hoc carmen hujusmodi titulo præsignitur, ut merito Cantica Canticorum singulariter appelletur: sicut is quoque cui canitur, singulariter est dictus, rex regum, dominus dominantium. *Salomonis*: pacifici: quod nomen convenit principio libri, qui incipit a signo pacis, quod est osculum. Bern. ibid.

PRIMA DIES.

1. *Osculetur me osculo*: peracto ex more nuptiali convivio, solennique precatione facta, cujus exempla & in Genesi & in Tobiæ libro habentur: Gen. XXIX. 22. 23. Tob. VII. 15. 17. 19. sponsa castissima vesperi ad virum introducta est: ibique sumendum nuptialis hebdomadis initium, hebræorum more, qui dies a vespera numerabant. sponsus autem summo mane, quod passim in hoc libro videre est, amore quidem incensus, nihil tamen infractus ad mollitiem, consueta rusticanæ pastoralisque vitæ officia repetiit. Interim sponsa evigilans, amore tabescebat; cumque puellæ comites frustra solatia, frustra fomenta adhiberent, desideriis votisque confecta prorumpit in has

has voces : ipse ipse unicum solatium atque unicus amor, ipse *osculetur me osculo oris sui* : *osculo* : ex osculis, heb. id est uno ex-osculis:quasi diceret: volo quidem, congeminet & conturbet oscula : sed interim reficiet vel unum. *oris* illius pulcherrimi, suavissimi, facundissimi : quo, more amantium totam infundat animam, & eliciat meam; Amb. de Isaac c. 3. mihi enim vivere Christus est : Phil. 1. 21. & vivo ego jam non ego : Gal. 11. 20. Ecclesia igitur qua parte perfecta est; hoc est sublimes animæ divino amore percitæ, unoque spiritu afflatæ conjunctim & singulatim hæc dicunt. & synagoga quidem : qui tamdiu locutus est per prophetas, ipse nunc adsit. Ecclesia verò novi Testamenti, quam hic magis spectamus, jam nupta, jam potita; postulat, ut non per speculum & in ænigmate ac per fidem, sed ipse manifesta in luce refulgeat. ac sublimes animæ: alii alia, ego sacrosanctum osculum flagito: non pedum, quod pœnitentis est; sed oris quod est sponsæ. sponsa porrò sponsi osculo perfruitur, dum verba vitæ percipit, & velut in ipso dicentis ore legit, diffusamque in labiis haurit gratiam; Ps. xliv. 3. exclamans cum Petro : Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Joan. vi. 69. verba autem audit, non forinantia foris, sed intus immissa, ipso Spiritu sancto infuso, quod Patris & Filii osculum est. hic ergo exhibetur anima justificata a peccatis & conjugata verbo : quæ jam conversa sit ad perfectiorem vitam & Christum experta amplexus repetat. ad amoris impetum pertinet statim ab osculi desiderio inchoare, nulla circuitione, ac sponso nequidem appellato. sic Maria Magdalene ad Christum quem hortulanum putabat : si tu sustulisti eum. Joan. xx. 15. ad eundem impetum pertinet, quod ab una persona statim ad aliam transfertur oratio; a comitibus ad sponsum, quem amore capta ut præsentem alloquitur, cum ait : *Meliora sunt ubera tua vino. ubera tua* : amores tui. heb. nunc & ita passim in hoc cantico. antiqui autem interpretes habent ubera; haud magno discrimine utriusque vocis apud hebræos : neque abludit sensus : ubera enim, deliciæ meræ, amores meri : quæ sponsi ubera Patres intelligunt duo testamenta amorem spirantia, promisso primum, deinde exhibito Christo. ubera autem matrem & nutricem sonant. quisquis ergo vult Christi hærere uberibus atque inde lac sugere; simplice animo ad christianæ vitæ redeat infantiam. *meliora* : *vino* : sic illa apud Salomonem : veni, inebriemur uberibus : sive amoribus Prov.

2 fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum, nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexerunt te.

3 Trahe me:post te curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum: recti diligunt te.

4 Ni-

---

vii.18. inebriat Christi amor ac mentem extra se rapit. unde Paulus: sive mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis: 2:Cor.v.13. & nolite ebriari vino: sed implemini Spiritu sancto: Ephes. v. 18. quam ebrietatem in discipulis Spiritu plenis Petrus agnoscit; Act. ii. 15.16.17.

2. *Fragrantia unguentis optimis*: ad odorem unguenta tua optima: heb. Idem iisdem verbis sponsus sponsæ dicit. infra iv.10. habet Christi amor omnia quibus animæ capiantur: inest gustus velut sapor vini: inest vis delectans & inebrians animas: inest fragrantia a longinquo etiam alliciens: qui verus est christianæ gratiæ fructus, ut longe licet positi & extra nos rapti ad Dominum trahamur: ut habet sequens versus. Christi ergo bonus odor est prædicatio Evangelii, & suavitas gratiæ. *oleum*: eadem vox heb. quæ supra, unguentum. *nomen tuum*: nam ab unctione, Messiæ seu Christi nomen: quod evangelii prædicatione toto terrarum orbe diffusum est: & consonat illud psalmi xliv.8. propterea unxit te Deus, Deus tuus. *adolescentulæ*: fideles animæ in novitate vitæ ambulantes, ac spiritu velut musto recente plenæ.

3. *Trahe me:post te curremus*: cupit sponsa tam arcte alligari sponso, ut quocumque ierit pertrahatur; neque, inquit, invitam rapies, ego enim & comites ultro sequemur, & quidem cursu, unguentorum tuorum suavitate perductæ. *trahe me*: qui dixisti: traham omnia ad me ipsum: Joan.xii.32., & nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum: ibid.vi. 44 *In odorem unguentorum tuorum*: deest heb. recte tamen explicationis causa ex antedictis repetitum. *post te curremus*: si traxeris: omnis enim qui audivit & didicit, venit ad te, ib. 45. neque quisquam sapientiæ se conjungit, nisi quem ipsa prior invitaverit, infuderitque aliquid sui. sponsa ergo quantumvis vehementissimo amore incitata, agnoscit se nisi tractam blandaque vi ductam accedere non posse. præclare Ambrosius, lib. iii. Ep.

ii.

4 Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

5 No-

11. anima osculata verbum Dei, modum non capit. cupit attrahi ut sequi possit: propterea adolescentulæ dilexerunt te: propterea certamus sed comprēdere te non possumus: attrahe nos ut possimus currere, ut odore unguentorum tuorum accipiamus virtutem sequendi. idem, de Is. 3. trahe nos; curremus: habemus enim cupiditatem sequendi, quam unguentorum tuorum infundit gratia. sed quia cursus tuos æquare non possumus, attrahe nos, ut auxilio tuo fultę vestigiis tuis possimus insistere: si enim tu attraxeris, curremus & nos. En suavis prædicatio gratiæ: *trahe me*: *curremus*: quod Ecclesia & una sit & plures omnesque animę in eam unitatem concurrant. tum quod sublimes animæ, ut Petri, ut Pauli, valide tractæ, aliis verbo & exemplo pertrahendis inserviant. *Introduxit me rex in cellaria*: in cubicula sua: heb. in secretaria, in thalamum, sive conclave intimum: in arcanos scripturarum sensus. & quidem non mirum est, quod amantissimus novæ sponsæ ostendat omnia: illud suavissimum, quod ad intima deduxerit beatis amplexibus fruituram; atque id ipsa sponsa jactat ad comites. quod subliminiores animæ interdum faciunt ut & inferiores trahi se sinant: tum etiam ex gaudii redundantia *rex*: tametsi rex Salomon hic ludit cum Sulamite regis filia sub pastoralis vitę forma; tamen interdum majestatis signa pręsertim ex persona sponsę resumit, gratioremque familiaritatem facit ipsa majestatis recordatio. quoties autem sponsa vocabulo regis utitur, significare videtur, animam ad divinam Christi naturam carne transgressa penetrasse: unde hic in cubiculum, in ipsum penetrale admittitur. *exultabimus in te*: statim enim ad sponsum redit, *recti diligunt te*: eo sponsę carior, quo bonis omnibus amabilior: & merito ad Christum: recti diligunt te: tu es enim ipsa veritas, tu rerum omninm regula & modus.

4. *Nigra sum sed formosa*: aliud enim est color, aliud venustas oris, ac lineamentorum, membrorumque & totius corporis apta connexio: nigra autem sive fusca, quia perusta sole: colore adventitio, qui facile detergatur. unde infra VII. 2. 4. candor ejus prędicatur. sponsa autem, sponsi pulcritudine intellecta, veretur ne parum illi placeat, fateturque se decoloratam anteactę vitę peccatis. excu-

5 Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol: filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodivi.

6 Indica mihi, quem di-

---

cusat tamen eum colorem, quod non tam nativus sit, quam aliunde advenerit formosę ex opere Dei: deletisque peccatis ad primęvi coloris splendorem & gratiam rediturę. *sicut tabernacula Cedar*: adducit quę & nigra placeant, ut tentoria Arabum ac prę sertim Salomonis ipsius, quę caprinis pellibus per se nigris exterius tecta, intus tamen auleis ac tapetibus pretiosis niteant: qua prope figura dixit Virgilius, Ecl. 10.

Et nigrę violę sunt, & vaccinia nigra:

nisi quod hic exempla magnificentiora protulit Salomon. Ecclesia igitur in terris peregrinata vere simillima est regiis tentoriis soli, pulveri, pluvię expositis, adeoque extra, deformibus ac nigris; intus ornatis. sic se habet Ecclesia, verbum crucis ac stulta Dei prędicans. 1. Cor. 1. 18. 25. quęque in mysterio abscondita est sapientiam. ibid. 11. 7. apparentque extra ignobilia mundi. ibid. 1. 28. & Paulus cujus sermo contemtibilis ac prę sentia corporis infirma. 2. Cor. x. 10. intus arcana sapientiæ Dei: meritoque Salomon psalmistę accinit dicenti: omnis gloria filię regis ab intus: Ps. xliv. 14.

5. *Nolite me considerare, quod fusca sim*: solent mulieres excusare decoloratum vultum, ejusque causam in alios refundere. sic ista cujus specie fideles animę adumbrantur, coactam se dicit a fratribus alienam custodire vineam, cum delicata nec custodiret suam. hoc autem competere videtur Ecclesię in pastoribus, quos ad custodiendam vineam, ipsam scilicet Ecclesiam, fraterna cogit caritas, cum se ad se ipsos custodiendos minime sufficere posse putent. atque hinc maculæ ex necessitate conversationis humanæ; quod sępe Augustinus, Gregorius, Ivo Carnotensis vir sanctissimus, & alii deplorant, ac solitudinis desiderio suspirant. *decoloravit me sol*: vehemens tentatio; meridiano ardori comparata. unde dæmonium meridianum, Ps. xc. 6.

6. *Indica mihi*: hic incipit intervenire sponsus velut dilectæ sponsæ citatus suspiriis & clamoribus: exoriturque blandum utrinque colloquium: & illa confestim: *indica mihi*: quasi diceret: tardus advenis: at si venire te pigebat: *indica mihi, ubi pascas*,

dere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos juxta tabernacula pastorum.

8 Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.

9 Pulcræ sunt genæ tuæ sicut

---

gnos sed hœdos, carnales sensus scilicet, eosque qui a sinistris sunt greges: sequereturque non gregem unum, ac pastorem unum, sed greges multos & pastores: quod evenire solet iis, qui sua negligentia nesciant aut etiam obliti sint, ubi sponsus pascat. *si ignoras te*: sic legunt & lxx. quo loco monent Patres mala multa eventura sponsæ, si seipsam ignoraverit, & ad cujus similitudinem facta esset, & a quibus peccatis liberata, & ad quam destinata felicitatem.

8. *Equitatui meo*: equæ meæ. heb. pulcherrimæ equæ, & quidem suæ, quam præ cæteris diligat; qua comparatione illustrat formæ dignitatem: equæ ejus scilicet, quæ non indomita indocilisque lasciviat; sed quę jam jugi patiens, aptetur currui: atque ut ille dicit; munia comparis æquare possit. unde & ipsum conjugii & *συζυγίας* nomen. Sane apud Theocritum elegantissimo idyllio, quod jam in præfatione memoravimus, Thessalico equo formosissimo & jam currui apto Helena Menelao conjuncta comparatur. Idyl. 18. Atque ut ad sacros libros revertamur, Apoc. xix. 11. equus albus super quem in Apocalypsi sedet verbum Dei, significat beatas animas, quę dorsum suum curvaverunt, ut suscipiant talem sessorem super se: ut quocumque ipse voluerit, flectat eas, & ad omnia ducantur & reducantur voluntate sessoris. Origenes hic. hom. 2. *Pharaonis*. Ægypti meminit, unde optimi equi adducerentur; alludit & ad sponsam ex beatissima & opulentissima regione deductam. Ex hoc versu incipiunt *ἀμοιβαῖα* alterni seu reciproci sermones, fere ex comparationibus: quæ nota in eclogis, semperque alia ex aliis clariora.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. ita lxx. leves, decoræ, atque ex ipso candore subrubræ visæ: faciem ejus laudat & genarum rubore succenditur. pulcritudo quippe mulierum in genis dicitur esse quam maxima. Origenes. hom. 1. *collum tuum ut monilia*. ex lxx. collum tuum etiam nudum ac sine ullo decore per se pulcrum, sibique est ornamentum: ibid. elegantissimum: tamen heb. aliter. pulcræ sunt genæ tuæ in gemmis: (pendentibus circum & e ca-

ficut turturis: collum tuum ficut monilia.

10 Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

11 Dum eſſet rex in accu-

pillatura defluentibus) collum tuum in monilibus.ſponſam laudat, quod nativæ ſpeciei congrua ornamenta aptare noverit. ſpirituali ac vero ſenſu: liga(legem Dei) in corde tuo jugiter & circumda gutturi tuo: Prov. VI. 21. ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo ibid: 1.9.

10. *Murenulas aureas*: ornamenti genus: eadem vox quæ ſupra per turturem vertitur. *Murenulas aureas: vermiculatas argento*: quas antiqui interpretes aurum tortile, argenteis clavis ſeu virgulis interſtinctum vertunt. Gregorio, inauris: ad ſimilitudinem piſciculi qui captus ſe in circulum vertat. Hieronymo autem hujus interpretationis auctori, murenula quid eſſet, ipſe melius exponet: aurum ſcilicet colli, quod quidem muranulam vulgus vocat, quo licet metallo in virgulas lenteſcente quædam ordinis flexuoſi catena contexitur. T. 1. Ep. XV. ad Marc. recentiores addunt, collucentes gemmas. utcumque eſt; ſponſus ſignificat, quandoquidem dilectæ hujuſmodi ornamenta cordi ſint, ſibi quoque ac ſodalibus voluptati futurum, ut ei compingant talia: *faciemus*, inquit, *tibi*. ſpirituali ſenſu: ego & qui verbum meum miniſtrant, variis te dotibus ornabimus; mixto caritatis auro cum argenti ſacrique eloquii virtutumque omnium gemmis. quale ornamentum ſanctis animabus apparabat Paulus colligens fructus ſpiritus, quales ſunt: caritas, gaudium, pax, &c. Gal. V. 22. 23. quanto autem ſtudio animas, ſponſas ſibi deſtinatas Deus exornet, his verbis docet apud Ezechielem. XVI. 12. & ſeqq. ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis & torquem circa collum tuum & inaurem ſuper os tuum & circulos auribus tuis & coronam decoris in capite tuo. ſponſus amantiſſimus in ſponſa nihil inornatum relinquit: & dona donis cumulat: habenti enim dabitur & abundabit. Luc. XIX. 26.

11. *Dum eſſet rex: nardus mea*: tam exquiſita, tam odorata erat. ſponſa enim jactat ſuam in conquirendis odoramentis quibus rex delectetur induſtriam: & illa quidem ſponſi laudaverat fragrantiam, qua pertracta ad ipſum curreret. ℣. 2. 3. nunc autem ſponſum eadem arte conciliat. Chriſtus quoque & nos trahit nominis ſui fama ac dulcedi

cubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

11 Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.

13 Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.

14 Ecce tu pulcra es amica mea, ecce tu pulcra es,

---

cedine, & a nobis trahitur odore virtutum. neque enim tantum Christo, sed etiam piis animabus sua odoramenta sunt, quæ sunt orationes sanctorum, Apoc. v. 8. VIII. 4. castusque verbi amor sponsum ad animam invitans, ut in eam cum Patre veniat & maneat, Joan. XIV. 23. antiqui etiam sancti suavissimis votis Christum venturum advocantes, assidueque clamantes: rorate cæli desuper; eum in Patris sinu recubantem, ideoque hic regem appellatum, ad se exciverunt, Isa. xlv. 8. quo impletum est illud: & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Prov. VIII. 31.

12. *Fasciculus myrrhæ: dilectus meus mihi*: per myrrham mortuis corporibus impendi solitam Patres intelligunt Christi mortem ac sepulturam, iisque inhærentem pœnitentiam christianam: quam myrrham offeramus cum Magis illis, primis e gentili populo Christi cultoribus. *inter ubera mea.* puellæ delicatæ odoratos fasciculos apponunt pectori: mihi unus ille fasciculus sponsus est: semper ante oculos ipsique pectori infixus; hoc est principali cordis, in quo Ecclesia Christum, vel anima verbum Dei desiderii sui vinculis alligatum tenet & adstrictum. Orig. hom. 2. *ubera*: decebat in carmine nuptiali mammas potius appellari quam pectus. Idem. ib.

13. *Botrus Cypri. Copher.* heb. non e Cypro insula, sed arboris cujusdam odoriferæ fructus. Cyprus odoramenti genus Plinio memoratum. lib. XII. cap. 24. Theodoreto notum infra IV. 13. ubi iterum hujus mentio. *in vineis Engaddi.* hieron. de loc. heb. Engaddi in campis Jerichuntinis, usque hodie vicus prægrandis Judæorum juxta mare mortuum, unde & opobalsamum venit; quas vineas Engaddi Salomon nuncupat. balsamum autem & gustu & odoratu suavissimum, ut sponsa in dilecto delicias omnes reposuisse videatur. Botrus autem cypri, non idem est fructus cum illo qui nascitur in Engaddi vineis: sic ergo supplendum ex hebraicæ phraseos ingenio. Botrus cyprii; Botrus in Engaddi vineis, &c.

14. *Oculi tui columbarum*: columbæ oculi, amoris, suavitatis ac modestię pleni. Laudata Christo columbæ simplicitas pro-

es, oculi tui columbarum.

15 Ecce tu pulcher es di-
lecte mi, & decorus.

16 Lectulus noster flori-
dus: tigna domorum no-
strarum cedrina, laquearia
nostra cypressina.

procul omni fictione & simulatione: laudatus oculus simplex qui recta videat: non ille eruendus, qui videat ad concupiscendum, & nos scandalizet? Matt. x.16. vi.22 v.28.29.

15. *Ecce tu pulcher es & decorus.* aliud enim est pulcrum, aliud ipsum decens, cujus maxima vis est. Amor est pulcri desiderium & in ipso quies. unde sponsa tota est in sponsi pulcritudine commendanda. hanc pulcritudinem Augustinus paucis comprehendit in Ps. xliv. nobis credentibus ubique sponsus pulcher occurrat: pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulcro.

16. *Lectulus noster floridus*: en deliciæ: jam magnificentia: *tigna cedrina*: *laquearia cypressina.* abiegna. heb. queis magnifica domus & ampla describitur, qualem decebat esse Salomonis. neque hæc dedecebant pastorem eum, qui Abrahæ Patriarcharumque more, dives pecorum & auri, nihilo tamen secius eorum exemplo rusticana opera exerceret. Laboremus & nos contignare domum; Orig. firmisque fulcire nos verbi divini præsidiis tigna robori, laquearia ornamento. S. Thom. eidem, lectulus, pax Ecclesiæ post persecutiones.

CA-

Caput II.

Flos campi: lilium inter spinas: sub umbra: cella vinaria: languor: amplexus: somnus: vox dilecti: capreæ hinnulique pernicitas: cancelli: fenestra: paries. Grata post hyemem veris amœnitas: flores: tempus putationis: vox turturis: vulpeculæ: dilecti ac dilectæ consensio.

1 EGo flos campi, & lilium convallium.

2 Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

3 Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. sub umbra illius quem desideraveram, sedi, & fructus ejus dulcis gutturi meo.

---

1. *Ego flos*: eo quod statim dixerit: lectulus noster floridus: 1.15. immo, inquit, nos ipsi sumus recentes odorantesque flosculi. *ego flos campi*: se floribus sponsa comparat, qui in campis atque convallibus, non in cultioribus hortis nascantur: & castarum animarum modestiam ac simplicitatem exprimit.

2. *Sicut lilium*: cum se lilium appellet sponsa, resumit sponsus; lilium quidem eam esse, sed inter spinas, mediisque in sentibus crescentem: comitesque utcumque formosas spinarum instar esse, si cum ipsa conferantur. demonstraturque simul fidelis animę pura caritas inter mundi aspera, sollicitudines, illecebras item ac fallaces divitias, quas etiam spinas Christus appellat. Matt. XIII. 22.

3. *Sicut malus*: sicut arbores fructiferę & cultę inter silvestres & steriles. *sub umbra illius*: *& fructus ejus*: tamquam arboris scilicet quę & umbra delectet & fructu. sub umbra autem, siquidem in principio non possumus cum verbo proprium conferre sermonem; verum ut ita dicam quadam majestatis illius umbra perfruimur. Orig. umbra etiam tutela, protectio; sub umbra alarum tuarum. Ps. XVI. 2. Indicat sane optatis se potitam amoribus & amplexibus: ea ratione qua supervenit spiritus sanctus in Ma-

4 Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.

5 Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.

6 Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplegen-

riam, & obumbrante altissimi virtute verbum illa concepit: quo etiam spiritu influente fideles animæ fæcundantur. allusum etiam ad uxoris copulandæ ritum, de quo Ruth III.9. expande, inquit ad Booz, pallium tuum super me. *sub umbra illius sedi*: acquievi: cum audivi dicentem: venite ad me omnes, qui laboratis. Matt. XI.28.

4. *In cellam vinariam*: ad verbum, in domum vini: in deliciarum sedem, quo introducti sunt illi quibus Christus enarrabat scripturas seque ipsum in illis: cum dicerent: nonne cor nostrum ardens erat in nobis? Luc. XXIV. 27.32. Vinum in locis mundis & ornatis, cum oleo aliisque liquoribus, veteres recondebant. Qualis erat Ulyssis apotheca in edito cænaculo, ubi testas vino & oleo plenas cum auro, argento & veste asservabat. Odyss. β. 237. ubi etiam thalamus erat nuptialis. *Ordinavit in me caritatem*. vexillum ejus super me caritas. heb. amorem suum super me professus est quasi vexillis expansis. LXX. & post eos vulgata, *ordinavit*: Unde Origenes, Augustinus & alii passim intelligunt de caritate, quæ a Deo ad proximum suo ordine graduque descendit. quæ Justus Orgelit. paucis complexus: hæc est ordinata caritas, ut diligat proximum propter Deum: sic vero diligat Deum, ut semetipsum abneget propter illum. Bernardus ad discretionem refert, qua in cella vinaria haustum ferventioris amoris poculum temperetur. serm. 49. in cant.

5. *Fulcite me*: in hanc igitur cellam introducta, tantique amoris recordatione permota, amore ipso deficit, fulcirique petit: *floribus*: lagenis, heb. vini scilicet potione. *stipate me malis*: iis, quorum odore & succo languida recreetur, ut citreis, granatis, &c. quibus designantur amori deficienti adhibita a Christo solatia, quæ nos sensibilis devotionis vocamus. His abundat anima in ipsis vitæ perfectioris initiis, eaque undecumque conquirit.

6. *Læva ejus sub capite meo*: sic per dulcia colloquia aliasque blanditias tandem labente die ad castos amplexus sponsa perducitur, lævamque sustentantis, dexteram amplexantis & protegen-

plexabitur me.

7 Adjuro vos filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

8

gentis agnoscit: quo divinæ gratiæ adumbratur virtus sustentans ac fovens & delectans: verbum autem velut in animæ sinu requiescit, cum eam requiescere facit a perturbationibus: ut cum Davide canat: in pace in idipsum dormiam & requiescam: quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me: Ps. 4 v. 9. 10. qui animæ in Christum defluentis, in eoque acquiescentis beatissimus somnus est: de quo iterum infra, v. 2. atque is primæ diei finis.

SECUNDA DIES.

7. *Adjuro vos.* Secunda dies eclogæ; jam jam evigilatura sponsa. suavissimo somno captam relinquit sponsus: hunc interrumpi vetat, quiescentique prospicit, ipse ad consueta opera profecturus. *ne evigilare faciatis*; solebant canere duplex epithalamium; alterum ad vesperam sponsis quieturis; alterum matutinum sponsa e cubili processura: ut ad faustos cantus & obdormiscere & expergisci videretur. hujus rei testes adducimus toties ex Theocrito Idyl. 18. citatas virgines Menelao & Helenæ gratulantes: quæ quidem ad crepusculum decantato epithalamio spondent se redituras ad auroram, ubi primus cantor (gallus) velut canendi signum dederit. ergo virgines jam adstantes & brevi canituras monet sponsus, ne *dilectam* excitent, *quoadusque ipsa velit. per capreas*: per oblectamenta vestra, per capreas & feras quas assidue insectamini: quibus significat eas esse venatrices. Palæstinis enim virginibus idem videtur ac vicinis Tyriis mos fuisse, gestare pharetram, &c. Æneid. 1. Libet hic observare priscos mores, si quis eorum commemoratione delectatur: ut puellæ quoque ac virgines operibus, vigiliis, venatu assiduo exercitæ, procul a nostrorum temporum mollitie ac desidia viverent. spirituali sensu: habet Christus ut piscatores, ita & venatores suos, de quibus propheta: mittam eis multos venatores. Jerem. xvi. 16. sic prohibet ne fideles animæ, quæ alios Christo venantur & capiunt, ipsam sublimem animam divino amore & alta contemplatione defixam, in eaque suavissime quiescentem, ad actuosam vitam revocent; quoad ipsa divino spiritu acta, eo se

8 Vox dilecti mei, ecce
iste venit saliens in montibus, transiliens colles:
9 similis est dilectus meus
capreæ, hinnuloque cervorum. en ipse stat post parietem nostrum respiciens
per fenestras, prospiciens
per cancellos. En dilectus
meus loquitur mihi:
10

sponte conferat. quo loco Bernardus serm. 52. novit sponsus, satis propria caritate matrem sollicitari de profectibus filiarum: propterea que secure discretioni ejus credendam censuit hanc dispensationem. Gregor. quiescentem sponsam carnales qui sunt in Ecclesia importune excitant; quia ejus vitam a vulgatis laboribus abstinentem, inutilem existimant. capreæ & hinnuli, quorum hic passim mentio, fidelium animarum sunt imagines; quod statim tacta terra resultent, saltibusque potius quam gressibus ferantur. capreæ acutissimo visu feruntur: quippe δορκάδες dictæ ἀπὸ τοῦ δορκεῖν: videre: Phil. Carp. *dilectam*: amorem, caritatem, heb. lxx. sponsam ipsam, amores meos, delicias meas; immo amorem ipsum.

8. *Vox dilecti mei*: hæc & similia videtur primum sponsa secum ipsa loqui, ut fit in magnis affectibus: postea autem, tamquam votis vocatus & suspiriis, ipse intervenire sponsus. illa ergo, ut sponsum semper somniabat, eum audire se putat evigilans: quin etiam videre citatis ad se passibus properantem; jam montes, jam colles transilientem more caprearum atque hinnulorum; jam proximum. & revera sponsus ad auroram egressus, ut vidimus, sed brevi reversus aderat amoris impatientia.

9. *Capreæ hinnuloque*: blanda vocabula, quibus sponsus & sponsa vicissim se compellant. unde illud in Proverbiis, v. 19. cerva gratissima, gratissimus hinnulus: ubera ejus inebrient te omni tempore: in amore ejus (casto illo & conjugali) delectare jugiter. quæ blanditiæ ex venandi studio juvenibus puellisque communi profectæ esse videntur; hic autem velocitatem sponsi occurrentis exprimunt: *en ipse stat post parietem*: paries inter nos & Christum, mortalitatis conditio. paries, lex vetus Christi morte vacuata, ut solutis inimicitiis gentes cum populo Dei in unam Ecclesiam coalescerent, Eph. II. 4. paries, iniquitates quæ inter nos & Deum dividunt, & abscondunt faciem ejus a nobis ne exaudiat: Isa. lix. 2. etiam ne vox ejus penetret ad nos. paries, creaturæ post quas stat ipse

10 Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.

11 Jam hyems transiit, imber abiit, & recessit.

12 Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra:

13 ficus protulit grossos suos: vineæ florentes dederunt

---

ipse Deus per eas loquens: ac si fas dicere, paries, ipsa Christi caro oppansa divinitati, per quam dulce sonat vimque suam exerit. *prospiciens per fenestras*: *per cancellos*: non intrare ausus ne dormientem excitaret: cum tamen velut amore victus statim alloqui incipiat. præclare Ambros.in Ps. cxvi 11.oct.6. sponsus tamquam lascivienti ludens amore, quia velit pertentare sensus amantis, sæpe egressus ut quæreretur a sponsa, sæpe regressus ut invitaretur ad oscula, adstans post parietem, prospiciens per fenestras, eminens super retia (seu cancellos) ut non totus abesset, nec quasi totus intraret, & ipse ad se sponsam vocaret, ut veniendi ad se invicem fierent gratiora commercia; amorisque vim mutuis adolerent(accenderentque) sermonibus.

10. *Surge*, *propera*: prædica verbum: insta opportune, importune: 2.Tim.1v.2. properato opus nec segnes conatus patitur aut spiritus efficacia aut animarum periculum. *surge*: de quiete contemplationis in qua me unum cogitas, & *veni* ad excitandos desides animos: *columba*, deest hic heb. sumtum ex lxx. habetur infra 14.

11. *Hyems*. persecutiones, tentationes.

12. *Flores*: rus invitat ipsa veris amænitas. *tempus putationis advenit*: age, pariter arripiamus cultellos mundandis ac putandis arboribus & vineis. spirituali sensu: sectio, remissio peccatorum, moderatio affectuum, Orig.hom.2. in cant. *vox turturis*; ejus avis quæ semper in montium jugis & in arborum verticibus commoratur: vox scilicet sublimium animarum, procul ab hominum consortio degentium: *vox turturis*: fidissimæ castissimeque amantis, nec post unum amatorem, alterum admittentis umquam. Apon. item, *vox turturis* ingemiscentis potius ac veluti suspirantis quam aliquid resonantis: quod nobis quoque solitarie agentibus inspiret pios gemitus & ad unum Christum blanda suspiria.

13 *Ficus protulit grossos*: ab arbore fici discite parabolam, Matth.

runt odorem suum. Surge, amica mea, speciosa mea, & veni:

14 columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ: ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

15 Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.

16 Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascit inter lilia,

17

Matth. xxiv. 32. a proventu ramorum, foliorum, nodorum, fructuum, piarum animarum progressus cognoscite. Origenes. *vineæ florentes*: si flores erumpunt, erit & uva: si odor, erit & sapor; ita & in piis animabus. Idem.

14. *Columba mea*: columbæ similis: illi solitariæ quæ *in foraminibus petræ*, seu rupis, trepida latitat: aut *in caverna maceriæ*: in hiatibus sicci muri: sive interrupti & labentis. age, erumpe e tuis latebris: *ostende mihi faciem tuam*: *sonet vox tua*: si aperire non vis, ostende te saltem, dignare vel verbulo, amantique ac dolenti aliquid solatii impertire. sic amans vel exiguum quid a dilecta volante ferre velit: neque aliter, suo more Christus.

15. *Capite nobis vulpes*: posteaquam sponsa tam blande invitata consurgit, jam ad puellas sponsæ comites se convertit sponsus, easque cum ipsa simul invitat ad insectandas vineæ insidiantes vulpeculas. hæc igitur inter oblectamenta rustica secunda dies desinit, peragratisque campis ac venatu defatigata sponsa domum anteit, multum adhortata sponsum ut nulla mora veniat: negat enim aut sibi sine sponso, aut ipsi sine sponsa fas esse vivere, unde sequitur:

16. *Dilectus meus mihi & ego illi*: quod repetit infra vi. 2. & vii. 10. quale illud Apocal. iii. 20. cœnabo cum illo & ipse mecum: *qui pascit*: qui agit oves *inter lilia*. alii: pascitur: nam ipse quoque pascitur reficitque se amœnissimis. hoc etiam iterat infra vi. 2. sponsum semper videns floribus & omni veris amœnitate circumdatum. pulcre Ambrosius in Ps. cxviii. serm. 2. pauci possunt dicere: dilectus meus mihi, & ego illi: ille dicit, qui ad-

17 donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere: similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bether.

adhæret Deo totis sensibus, & aliud cogitare non noverit: non ille, cui non satis est Deus filius, in quo sunt omnia: non ille, qui jussus omnia vendere, contristatus est: ille dicit, qui potest dicere: ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, Matth. xix. 22. 27.

17. *Donec aspiret dies*: donec redeat dies, cujus initio & aura lenis afflare solet, & umbræ diffugere. de qua aura Anchises apud poetam:

Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.

inclinentur umbræ: fugiant. heb *similis esto capreæ hinnuloque cervorum*, qui versantur *super montes Bether*: Adrichomio, in Benjamin montes nemorosos repletosque plantis aromaticis, quibus cervi & capreæ maxime delectentur. his ergo tam vegetis, tam velocibus rediturum sponsum æquiparari postulat. ergo summa est: revertere ad me, capreis hinnulisque velocior, quieturus mecum, donec te dies revocet ad consuetos labores.

His autem adumbratur sublimis anima, sopitis sensibus altissima intus quiete potita, sponsique intus alloquentis incitata vocibus. atque is prout vult spirat, venit, elabitur, appropinquat, accelerat, abit; revocatur: per cancellos prospicit & fenestras, quia hujus vitæ tempore non plena luce se infundit: hortaturque sponsam & provocat, non sedere intrinsecus, segnem, sed exire ad se foras, & conari ut non jam per fenestras & cancellos, sed procedens foras facie ad faciem videat eum. Origen. Hom. 3. in Cant. ver post hyemem, gratia post peccata per pœnitentiam. ibi in floribus certa spes fructuum, virtutumque primitiæ, animæque diligenter excultæ suavis odor & sponso gratissimus. hac igitur secunda die, grata vitæ novitas, & recentiore adhuc conversione hyemis transactæ commemoratio: & in ampla licet virtutum copia, tamen comparatione futurorum proventuum, flores potius quam fructus, tempusque putationis ac multa resecanda; quodque eodem alia sub figura recidit, captura vulpium pusillarum. sunt enim maligni Spiritus Origeni hom. 4. vulpes illæ pusillæ, quæ per foveas & occulta insidiantur vineis, ubi primum germen ostenderint; nec sinunt eas ad florem pervenire sive etiam pravæ cupiditates, quæ dum adhuc parvæ sunt,

capi

capi jubentur; tunc enim facile perimuntur: allidendique ad petram parvuli Babylonis, neque permittendum ut crescant. huic aliisque Patribus accinit Bernardus. sponsus saliens in montibus, transiliens colles, est Christus præteriens Angelos, ac semen Abrahæ apprehendens: Origeni Homil. 3. idem: Christus animæ laboranti scripturarum ænigmata intus exponens, sponsus est loquens ille quidem, sed tamen adhuc post parietem delitescens, mox per fenestras & cancellos aspiciens pleniore jam luce. qui cum magis ac magis appropinquare cœperit, & illuminare quæ obscura sunt: tunc eum videt anima salientem supra montes & colles, excelsæ scilicet intelligentiæ sensus suggerentem rursus. hyems, tempus Passionis Christi: ver, Ecclesia nascens: tempus putationis, martyrum ætas, qua Ecclesia succisa crevit: vinearum florentium odor, Ecclesiarum recentium fama ubique diffusa: vox turturis, vox Ecclesiæ Christo discedente desolatæ ejusque desiderio laborantis. tum suaves gemitus pœnitentis animæ: vulpeculæ, hæretici Ecclesiam devastantes: qui primum per insidias sese insinuant infanda astutia: mox aperte grassantur: vix ut comprimi possint, nisi principiis obstes: dolosum animal: nec mansuescere solitum. Apon. Bern. Thom.

Duobus his diebus licet intueri crescentem amorem: in primo sponsa quantumcumque ardens, sponsumque confidenter invitans, nonnihil tamen suæ formæ diffidit, ac veretur ne pulcherrimo sponso fastidio sit: blanditias adhuc quærit: nec dum satis novit ubi recubet sponsus, aut eum satis subtiliter a sodalibus discernit. secunda vero die, sponsus statim atque discessit, citato gressu, & quidem non vocatus redit; sponsamque ultro, omni sermonis suavitate, omni objecta ruris amænitate, vocat ad loca solitaria, ubi secum assidue versetur: invitat etiam ut capiat vulpeculas inolitasque labes abstergat. quæ omnia ad animæ purgationem, primumque christianæ vitę perfectioris gradum pertinere videntur: positis interim beatæ contemplationis initiis, in illo sopore animæ, verbi inter amplexus suaviter quiescentis.

CA-

Caput III.

Lectulus : quæsivi nec inveni : circuire : vigiles : odoramenta : lectus : custodia : ferculum : diadema Salomonis :

1 IN lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea : quæsivi illum, & non inveni.

2 Surgam, & circuibo civitatem : per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsivi illum, & non inveni.

3 Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem : Num quem diligit anima mea, vidistis?

4 Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea ; tenui eum : nec dimittam, donec introducam illum in domum

---

TERTIA DIES.

1. *In lectulo meo.* hic sponsa ad altiorem statum provehenda incipit exerceri desideriis & curis. postquam enim tertiæ diei initio in lectulo sponsum expectans ne sera quidem nocte advenisse sentit, angitur, eumque moræ impatiens quærit. *per noctes* : plurali numero qui sæpe pro singulari ponitur : an quod expectanti nox longa nec jam una esse videatur?

2. *Circuibo civitatem* : me miseram, quæ potita verbo & ad ejus thalamum recto tramite intromissa per excelcissimas contemplationis vias, nunc circuire cogor, ac per vicos plateasq; oberrare amens, avia, sine duce! sic sæpe piæ ac sublimes animæ desolatæ ad tempus relinquuntur ; sed quo magis recedere sponsus videtur, eo vigilantius latentem ac veluti fugientem investigare oportet. *per vicos & plateas quæram*: cælum terramque peragrabo, ut dilecti vestigia relegam, eumque reposcam ab omnibus creaturis.

3. *Vigiles qui custodiunt.* heb. custodes qui circumeunt *civitatem*. en Ecclesiæ pastores eorumque officium designatum. *num quem diligit* : quasi vero omnes tenere oporteret, quid cogitet ipsa: Bern. serm. 79. in Cant.

4. *In domum matris meæ, in cubiculum genitricis meæ*: ejusdem materni cubiculi mentio ite-

mum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

5 Adjuro vos filiæ Jerusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

6 Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?

7 En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel: 8 om-

iterum infra VIII.2. Certus quidem erat apud antiquos thalamo lectoque geniali destinatus in ædibus locus: ac nepotibus sacer. sic Isaac Rebeccam introduxit in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam uxorem. Gen. XXIV. 67. vel ergo matrem sponsi suam vocaverit: vel proverbiali locutione maternum vocaverit thalamum nuptialem. quamquam aliud postulare videntur hæc verba: *in cubiculum genitricis meæ*: heb. ejus quæ me concepit: nec absurdnm, posteaquam filia Pharaonis traducta est Jerosolymam, etiam insecutam matrem, cui unica & unice dilecta fuisse memoratur VI. 8. aut aufugientem sponsum a sponsa deductum ad parentem carissimam, ejus quoque fideliori sollicitudine asservandum domi. hæc etiam juxta literam in Maria Magdalena, quæ Ecclesiæ typum tenuit, impleta sunt: Joan. XX. 1. 2. 13. 17. quæ surgit e lectulo cum adhuc tenebræ essent quæsitura Christum; nec invento, hac illacque discurrit, a tumulo ad Apostolos, ab Apostolis rursus ad tumulum: videtque non ipsum sed Angelos, custodes Ecclesiæ datos: ac dum quaquaversus circumspicit, ipsum Jesum intuetur nondum tamen sua specie: parique cum sponsa amoris impetu quærit: Domine si tu sustulisti eum: Joan. XX. 15. denique intuetur coram, tenuitque pedes ejus increpante licet Christo, neque dimisit umquam, quæ in eum resurgentem credidit fidemque resurrectionis afflictæ Ecclesiæ prima tradidit. hæc fere Beda. lib. III. in Cant.

5. *Adjuro vos*: transacta nocte surgit sponsus, sponsamque sopitam relinquens, eadem comitibus præcipit quæ supra II. 7.

6. *Quæ est ista*: jam surrexerat: jam ornata & unguentis delibuta relicto thalamo procedebat; *per desertum*: per agros ubi sponsum inveniret: quam chorus comitum admiratur. *virgula fumi*: alii, columna. ex heb.

7. *En lectulum Salomonis*: ne me

8 omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

9 Ferculum fecit sibi rex Salomou de lignis Libani:

10 columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: media, caritàte constravit propter filias Jerusalem.

11 Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater suà in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.

---

me admiremini, sed sponsum Salomonem, regalemque qua stipatur cohortem, ædiumque & supellectilis magnificentiam. jam ergo adest Salomon a sponsa requisitus atque ultro accurrens. adest autem non jam pastorali habitu, sed ut Salomon, regià majestàte verendus: diademate redimitus, & solito satellitio clarus, quasi sponsæ ostentans regiæ custodiæ dignitatem & robur. nec absimilis locus de Davide insidente cathedram, fortissimorum stipante caterva. 2.Reg.XXIII.8.

8. *Propter timores nocturnos*: eam in rem maxime comparati; quamquam etiam die aderant ad apparatus magnificentiam.

9. *Ferculum*: heb. *Apirion* quod alii lectum genialem exponunt quasi a fecunditate dictum; alii lecticam gestatoriam, quod huic pompæ magis convenit. *de lignis Libani*: de odoratis illis atque incorruptis cedris.

10. *Reclinatorium*: *ascensum*: heb. stratum sive stragulam auream; integumentum sive cælum; ex purpura. *media*: neutro plurali, ea quę media sunt. lxx. id quod intus *caritate constravit*: medium ejus stratum est amor. heb. in medio ipse amor, Salomon scilicet collocatus; qua figura, sponsa quoque vocatur amor supra II.7. III.5. *propter filias Jerusalem*: hęc omnia fecit, ut se puellis mirabilem exhiberet, his enim maxime delectantur.

11. *Egredimini filiæ*: palam igitur apparente Salomone totaque gloria coruscante, hortatur sponsa comites ad admirandam novi sponsi magnificentiam, matrisque in eo adornando studium. *diademate*: sponso & sponsę etiam privatis coronę imponebantur, teste Rabbi Eliezer, Pirce-Aboth. c. 16

His adumbratur Ecclesia sive ejus optima pars sublimis anima

nima quę jam adulta viribus probatur & exercetur. Neque tamen despondet animum, sed exsurgit totamque circuit Ecclesiam, immo universum orbem ubique occurrentibus uti prędictum est sponsi vestigiis: quęrentem inveniunt Ecclesię pastores, quibus maxime auctoribus dilectum erat inventura: neque tamen iis hęret, sed pertransit: paululum tamen; neque enim aut ab ipsis expectat omnia aut omnino declinat; statimque invenit sponsum. ipse enim occultus illabitur, quem statim atque irradiat complectitur sponsa, quoad in ipso genitricis Ecclesię sanctuario cum ipso conquiescat. hoc autem designat sacra mysteria, intimos scripturarum sensus, & arcana divinę sapientiæ animę se infundentis. unguenta, sponsę bona opera & exempla. locus ille quo de Salomone loquitur, ex illis est in quibus persona pastorali tantisper omissa ad propriam redeunt. neque immerito. nempe ut significent post sollicitudines, & quęrendi laborem ac perseverantiam apparere sponsum, manifesta in gloria, jam Salomonem, jam regem, jam Christum & Deum. quare sub Salomonis figura commemorat sublimia Christi mysteria, ejus nempe invictam fortitudinem, Apostolosque & doctores undique circumstantes: & regiam magnificentiam ascendentis in cęlos totamque Ecclesiam illustrantis. quo statu, occultam hactenus divinitatem exerit: dicitque: data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. Matt. XXVIII. 18. estque gloria & honore coronatus. heb. II. 9. & in capite ejus diademata multa. Apocal. XIX. 12. *die desponsationis ejus.* Aponio: quo immaculatus immaculatę conjungitur, suique corporis & sanguinis tactu immaculatam efficit Ecclesiam.

CA-

Caput IV.

Oculi columbarum: occulta sponsa: capilli: dentes: duo ubera: tota pulcra: cordis vulnera: in uno crine: soror & sponsa: favus: lac: hortus conclusus: odoramenta: fons: puteus: aquilo: venti.

1 Quam pulcra es amica mea, quam pulcra es! Oculi tui columbarum, absque eo, quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

2 Den-

1. *Quam pulcra es.* meminerimus jam adstare Salomonem atque ab ostentato splendore ad amores blanditiasque conversum. *absque eo quod intrinsecus latet*: heb. absque occultis tuis: mihi tantum tibique notis: quę verba repetit infra 3 & VI. 6. lxx. ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. prętter silentium tuum: sive ut antiqua vulgata vertebat apud Ambrosium passim, & Hieronymum. Is. XLVII. 2. pręter taciturnitatem tuam; pręter tacenda in te. significat autem singulares animi dotes, & in ipso corpore, imo vero in ipso vultu, in ipsis oculis, in genis, labellis, reliquisque de quibus hic agitur, pręter ea quę ab omnibus collaudantur, multa aliis indeprensa, occultam videlicet gratiam, venustumque illud & decens quod verbis exprimi nequeat: certe amantes in dilectę dotibus detegendis perspicaces esse se volunt. Nam quod hic alii alia suspicantur: etsi verba non repugnant, nec abhorret Hieronymus, a consequentia sermonis alienissimum est. quidam ex heb. vertunt, præter cincinnos tuos: quod ex comis defluentibus, genis accedat gratia: non tamen tanta illa, ut tanto affectu bis terque ingeminanda videatur. atque omnino arcana illa sponso dulcissima, sacroque occultanda silentio, spectant ad mysticos sensus infra commodius referandos. *sicut greges caprarum*: caput ipsum sponsæ comparat monti eminus viso ut infra VII. 5. capillos gregi caprarum, tum propter nigredinem & nitorem: tum quod pecora in montis cacumine gregatim incedentia, eminus prospicientibus fluctuare videantur. *de monte Ga-*

2 Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

3 Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecus latet.

4 Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

5

Galaad: altiſſimo, pinguiſſimo.

2. *Sicut greges tonſarum*. quod albi dentes, quod æquales, & ſibi cohærentes. *omnes gemellis fœtibus*: hæc ad ornatum addita, ut res ſubiiciatur oculis. neque in comparationibus, ſive in allegoriis ac parabolis omnia minutatim excuti & aptari neceſſe eſt, dum ſumma ipſa conveniat. cæterum hæc ut pleraque quę literali ſenſu vix ullam habent congruentiam, ſpiritualiter intellecta illuſtriores habent ſenſus infra memorandos, de comparationibus tamen illis ſublimioribus, gregum, montium, turrium, civitatum quę deinceps paſſim occurrunt, hæc ad literam ſemel admonere ſufficiat; eas amoris indoli imprimis convenire. cum enim amantes, ex amoris vehementia, in ſe mutuo excelſius aliquid atque humana forma auguſtius videre videantur: hinc fit, ut omnia quæ uſquam ſunt decora & ſplendida ſive etiam jucunda conquirant, atque ad exprimendam eam quam ardent pulcritudinem congerant. neque refugiunt illa quæ a vulgari ſermone abhorreant, propter eam quam animo informaverint rei amatæ imaginem: quam cum verbis aſſequiſe poſſe deſperent, nimirum per ardua & quodammodo abſurda præcipitant: quod etiam magis congruit orientalium ferventioribus ingeniis.

3. *Sicut fragmen mali punici.* propter figuram & colorem.

4. *Sicut turris.* collum altum & erectum. *cum propugnaculis*; humeris ſcilicet. nã ſponſa vere formoſa, non juncea, ut ait ille apud Comicum, gracilique ſtatura, nec decore modo ſed quadam etiam majeſtate conſpicua. *mille clypei.* ex monilium figura. *omnis armatura fortium*: tamquam ad ſponſam amantium munera, ut devicto.

5 Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis.

6 Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

7 Tota pulcra es amica mea, & macula non eſt in te.

8 Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni, coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

9 Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in uno oculorum, tuorum & in uno crine colli tui.

10

---

ctorum ductum arma, appenſa ſint.

5. *Sicut duo hinnuli*: an propter teneritudinem? an etiam quod geminorum animalculorum more, ſpirare ſub veſte ac velut micare viderentur? an potius quod a tactu abhorreant, feri atque uni ſponſo tractabiles? quo ſponſæ formoſiſſimę ſevera & inacceſſa caſtitas commendatur: utcumque eſt has amantium blanditias, in pudico conjugalique amore, & a nobis indicari & leviſſimo pede tranſiliri oportebat, nequid excideret quod literæ tangeret elegantiam. *qui paſcuntur in liliis*: propter pectoris candorem.

6. *Donec aſpiret dies*: donec illuceſcat. *vadam ad montem myrrhæ*: ad ſponſam ipſam odores ſuaviſſimos efflantem. infra 10. 11. 14. 16. memor lamentorum quæ ſponſum quærendo per noctem ſponſa profuderat ſpondet non diſceſſurum uſque ad lucem futuram.

8. *Veni, coronaberis.* undecumque veneris, ſive de Libano, ſive de monte Hermon, locis omni ubertate & amænitate conſpicuis: de locis horrentibus ferarumque latibulis; quamcumque ludendo & venando, ſive etiam peregrinando, Iſtae litici agri partem peragraveris, grata & jucunda venies, tibique flores decerpemus & coronas nectemus. alii: omitte montes quos incolebas aut peragrabas, atque hic conſiſte mecum. *coronaberis*: alii ex heb. reſpice: hoc eſt, tantum reſpice; læta erunt omnia undecumque aſpexeris.

9. *Vulneraſti cor meum*: lxx. elegantiſſime: cor abſtuliſti nobis: ἐκκαρδιώσας ἡμᾶς: ut habent nonnulli codices apud

10 Quam pulcræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa! pulcriora sunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

11 Favus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.

12 Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.

13 Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo.

14 nardus & crocus, fistula & cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.

15 Fons hortorum: puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano.

16

Flam. Ambrosius in Ps. cxviii. serm. 16. cor meum cepisti. & alibi: corde nos cepisti: quo exponit illud: defecit anima mea: defecerunt oculi mei: quod est, in id unumquodcumque migrare quod diligit. simili phrasi, Prov. vii. 10. iidem lxx. de muliere blandiente: quæ facit juvenum avolare corda. *uno oculorum*: uno aspectu: tanta vis inest. *uno crine colli tui*: vel uno in collum delapso: adeo te omnia decent. uno torque, heb. uno ornamento imposito. non multis ornamentis eges: placet ipsa simplicitas.

10. *Mammæ*: *ubera*: amores heb. eadem vox utrobique & eadem quæ supra 1. 1. *pulcriora*. meliores: amores scilicet: heb. *& odor unguentorum*. idem de sponso, supra 1. 2.

11. *Favus distillans*: sic Nestoris apud Homerum melle dulcior fluebat oratio.

12. *Hortus conclusus*. post formæ pulcritudinem suavitatemque sermonis, nunc integritatem castitatemque commendat. *fons signatus*. sic illud: Bibe aquam de cisterna tua. &: Habeto eas solus. Prov. v. 15. 17.

13. *Emissiones*: propagines. ex te omnia grata & pulcra proveniunt. ex te clara soboles orbem illustratura. quale illud: Pro patribus tuis, nati sunt tibi filii. Ps. xliv. 17. *Cypri* seu cyperi *cum nardo*: omnigena odoramenta, ut supra 1. 13. de quibus si tantum est operæ-pretium, vide Theodoretum hic. lib. 3. in Cant.

14. *Lignis Libani*: arboribus thuriferis; heb.

15. *Fons hortorum*. unde scili-

16 Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

cet hortus irriguus. ejusmodi ergo horto uberrimo atque odoratissimo sponsam comparat.

16. *Perfla hortum meum* sponsam scilicet. & *fluant aromata*: odor diffundatur flatu.

CAPUT V.

Hortus fructuum: sponsi convivium: somnus corde vigili: vox dilecti pulsantis: sponsa cunctatio: sponsi fuga: iterum circuitio ad quaerendum: custodes: sponsa caesa, nudata: dilecti pulcritudo: candidus: rubicundus: quaeremus tecum.

1 VENIAT dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi.

2 Ego

1. *Veniat in hortum suum*: Sponsa toties horto comparata versibus antecedentibus, haud immerito commendat hortorum amaenitates & elegantias: eoque dilectum invitat ubi amores spirent suavius. *fructum pomorum suorum*: heb. dulcedinum suarum.resumit sponsus: equidem *veni*: prima persona praeteriti temporis: seu venio, *comedi favum*, seu comedo: paravi enim amicis: vide autem quam inemtas & simplices dapes. *inebriamini carissimi*: notum in scriptura inebriari quid sit, hoc est laeta inter pocula dulcesque sermones, hilare nec immodestum agitare convivium. hic certe ad caenam & vesperam tertii diei finis: ac sponsa discedit seque somno tradit, ut habet ℣. seq. neque liberiori & ad multam noctem protractę inter juvenes cenę, sobria & pu-

dica mulier interesse narratur.

Jam ut ad veros sensus animum erigamus, Christus sponsam purgatam cupiditatibus & tentamentis exercitam, totam pulcram & sine macula esse proclamat, IV.7. quippe qua gloriosam sibi sponsam exhibeat, non habentem maculam neque rugam, sed ut sit sancta & immaculata. Ephes. V. 27. unde apud Ezechielem XVI.13.14. decora facta es vehementer nimis, perfecta es in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus. Itaq; ejus forma rapitur, eique suavissime invitanti se tradit: amatque & laudat impense, quam insudit ipse pulcritudinem, delectaturq; opere suo. Testatur autem non modo voluptate perfusam, sed miris etiam excruciatam curis, quod eã non de locis modo uberibus amænisq; sed etiam asperis evocat ferarumq; cubilibus IV.8. refertur quoq; ad persecutiones. Philo Carpathius & alii, leones intelligunt reges persecutores; pardos, hæreticos variis maculis errorũ ac vitiorũ inspersos. hi ergo pias animas vexant: quæ vexatio, emolumento est: attestante Isaia. XXVIII. 29. sola vexatio intellectum dabit. huc etiam pertinet illud: surge aquilo, IV.16 quo significat irruentes, ventorum instar, curarum & tentationum turbines, effecturos ut latius virtutum odor diffundatur. Idem evenit Ecclesiæ flantibus ventis sævientibus scilicet persecutoribus: cum victoriis martyrum claresceret, fieretque id quod ait Paulus Philipp. I. 12. quę circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. sic martyriorum fama velut a quatuor ventis electi vocabantur, implebaturque illud: Surge aquilo, & veni auster, & persla hortum, & fluent aromata ejus: quod ex omnibus mundi partibus odor sanctæ religionis adolesceret, ut ait S. Ambrosius, lib. I. de Virginit. De unguentis autem hic & alibi sæpe memoratis, sanctus Bernardus, serm. 10.12. ut sponso, ita & sponsæ, unguenta sua assignat. unguentum scilicet pedum, quod est pœnitentiæ. Luc. VII. 38. Matt. XXVI.7. unguentum effusum in caput, quod est pietatis in Deum, ex recordatione beneficiorum ejus: denique unguentum Christi sepulti, quo totum illius corpus perungitur. Joan. XIX. 39. 40. quod est fraternæ caritatis; eoque omnia Christi membra condiuntur. Partes autem corporis studiosissime descriptæ, IV. & V. sic ad animam referri possunt, ut oculus quidem sit prudentia, rectaque & simplex animi intentio: unde; si oculus tuus fuerit simplex, Matt. VI. 22. & propterea columbinus dicitur. labia, verbi prædicatio, qua nihil est pulcrius aut dulcius:

dus : unde illud : ſicut vittæ coccineæ ; labia tua : eloquium tuum dulce : IV. 3. ac poſtea 11. favus diſtillans , labia tua , ſponſa. favus , Eccleſiæ prædicantis oratio ex propheticorum apoſtolicorumque librorum , velut florum , libatione ſeu potius depaſtione collecta : ubera , ipſiſſima caritas, lac parvulis miniſtrans , IV. 5. dentes , eccleſiæ filii firmiores, quibus non jam lacte opus ſit ſed ſolido cibo : ℣. 2. quo reſpectu aſcendunt de lavacro velut oves per baptiſmum lotæ , nec ſteriles, quippe bonorum operum feraces ac geminę caritatis fructibus comitatæ. per dentes , alii prædicatores intelligunt , qui in perſona Petri jubentur comedere immunda , & incorporare Eccleſiæ ; Act. x. cujus rei gratia matribus ovibus merito comparentur. capilli, ℣. 1. multitudo fidelium eam ob rem gregi ampliſſimo ac pinguiſsimo comparata. Greg. Apon. Thom. Genæ rubore ſuffuſæ ad verecundiam referuntur : cervix jugo Domini deſtinata , ad obedientiam : corporis habitus ſublimis & erectus , deſignat animum ſapientem quę ſurſum ſunt : unde illud : ſicut turris David collum tuum : IV. 4. quod turris in editis montibus poſita , non ſolum inter humilia , ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ambr. in Pſ. CXVIII. ſerm. 4. turris autem hęc munitiſſima: primum quod ſit David belicoſiſsimi regis : tum quod ædificata cum propugnaculis: denique quod ad eam appenſa arma fortium quos Eccleſia dejecit. Idem ibid.

Jam tacenda ſponſæ , IV. 1. 3. eæ virtutes ſunt , quas humilitate contegat & verecundia : ut verum ſit illud : Pſ. XLIV. 14. omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. placent ergo ſponſo, quæ ipſa ſponſa profert exempla virtutum : multo vero magis , quæ hominum ſubtrahit aſpectibus , hinc illa occulta toties commendata : IV. 1. 3. VI. 6. amatque ipſe ſponſus , & ad cellam vinariam intimaque conclavia ſponſam deducere , II. 4. & ab ipſa deduci ad ſecretiora cubicula , III. 4. VIII. 2. verumque illud : intra in cubiculum: ora in abſcondito: Matt. VI. 6. occultaque omnia ſponſo intus ſpectanti gratiora. quare imprimis ſolitudo delectat, VII. 11. 12. petręque foramina , II. 14. & cubilia ferarum , IV. 8. quo etiam ſpectat illud : hortus concluſus , fons ſignatus , ibid. 12. en occluſa omnia ut uni ſponſo pateant : non multiloquium : non conventus : ſed ſeceſſus , umbræ , alta ubique ſilentia.

Eccleſia vere eſt hortus ille concluſus ac fons ſignatus, quo nullus error ; ſublimis quoque anima, quam nulla prava penetret cupiditas , ac vera illa Je-

2 Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

3 Ex-

---

rusalem civitas sancta, qua nullus incedat incircumcisus & immundus. Is. lII. I. tum hujus horti mira fœcunditas, fructusque toto orbe diffusi: ℣. 13. quę fœcunditas Ecclesię maxime tribuitur, propter sublimes animas Deum gemitibus exorantes, atque impetrato spiritu Ecclesiam fœcundantes: ut August. passim. aquę, doctrina salutaris; ℣. 15. nunc puteo abscondita, propter profunditatem: nunc cum impetu fluens a Libano, propter cœlestem verbi efficaciam. S. Thom.

Vestimenta sponsę, bona sunt opera: atteſtante Joanne, Apoc. xIx. 7. 8. venerunt nuptię agni, & uxor ejus pręparavit se: & datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti & candido: byssinum enim justificationes sunt sanctorum: unde Isaias de imperfectis operibus: telæ eorum non erant in vestimentum, neque cooperiuntur operibus suis. Is. lIx. 6.

De convivio autem dominico, quo suos convivas pascit, ℣. 1. deque ejus rationabili & sine dolo lacte, quod innocentes animæ concupiscant; 1. Pet. II. 2. deque optimo vino & ebrietate spirituali ac mentis excessu, per se omnes intelligunt. neque omittendum bonum convivam Christum, non tantum pascere sed etiam pasci. habet enim cibum suum de quo dicit: meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, & perficiam opus ejus; quod est salus hominum. Joan. Iv. 34. nostra ergo salute pascitur: nos in se traiicit: & in corpus suum coagmentat: hoc est mel ejus, inquit Ambrosius: lib. III. de Virg. quod diversarum virtutum concretum floribus, illarum apum quę sapientiam prędicant, consono opere congregatum, sancta Ecclesia in favis condit, ut cibus Christi sit. item mel, Christi doctrina salutaris, ros cæli purissimus, mera suavitas.

QUARTUS DIES.

2. *Ego dormio*: quartę diei initio sponsa recepta in thalamum & quiescens: sopitis sensibus, tamen animo est ad sponsum arrecto, unde ad primum ejus pulsum evigilat: sponsus ex hortis, cæna cum amicis facta, nocte intempesta adest tardior; unde ipsa tamquam subindignans aperire cunctatur. ipse quoque iratus aufugit: nec desint iræ, quas amor ut excita-

3 Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

4 Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus.

5 Surrexi, ut aperirem dilecto meo: manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

6 Pessulum ostii mei aperui dilecto meo: at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est, ut locutus est: quæsivi, & non inveni illum: vocavi, & non respondit mihi.

7 In-

tare, ita sedare possit unus, suavius post iras redintegrata gratia. hæc summa hujus diei: jam ad singula. *aperi mihi soror mea*: sic sponsa VIII.1.quis mihi det te fratrem meum: amor verus omnibus necessitudinum vincul s delectatur. *quia caput meum plenum est rore*: ne tantum amore, sed etiam misericordia compellatur ad aperiendum: tum ut statim rure profectus, non quoquam diversatus videatur.

3. *Expoliavi me tunica*: *lavi pedes meos*: delicatæ sponsæ colorata excusatio: sed sanctis animabus magno documento futura.

4.*Manum per foramen*: lxx, de prospectu, de fenestra: quasi irrupturus. melius, per foramen seræ quasi aperturus digito. ut claves ita seræ multum a nostris distabant: ingensque erat apertura, clavesque humeris gestabantur, Is. XXII. 22. *venter meus intremuit ad tactum ejus*: pulsantis fores aditumque tentantis: interiora mea commota sunt super eo: heb. lxx. ad ejus præsentiam.

5.6.*Manus mea stillaverunt myrrham*: delicatissimis unguentis persusæ cubabant; cubili etiam his asperso: aspersi enim cubile meum myrrha & aloe & cinnamomo: Prov.VII. 17. *digiti mei*: *myrrha probatissima pessulum ostii*: lxx.digiti mei myrrham plenam super manus pessuli: scilicet effuderunt. heb. myrrha transeunte super manubria pessuli: aperui dilecto meo. hoc est, pessulus ipse unctus est myrrha, qua persusæ erant manus: nec enim extersi digitos, tanta erat festinatio. *anima mea liquefacta est*: egressa est. heb. lxx. rapit me totam & in sui amorem ac desiderium transfert.

Am-

7 Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem: percusserunt me, & vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

8 Adjuro vos filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo.

9 Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?

10 Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.

11 Caput ejus aurum optimum: comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus.

12 Ocu-

Ambr. *dum locutus est*: ostendit se non sponsi neglectu, sed desidia quadam & indignatione cunctatam: sive quodam ejus probandi studio.

7. *Invenerunt me custodes*: iterum per plateas discurrit quærens, ut supra III. 2. sed pejus habita est a custodibus per noctis tenebras ac licentiam militarem: demonstratque se nullum periculum fugisse, ut dilectum inveniret. *pallium*: lxx. theristium: Philoni Carpathio, capitis velamentum: Amb. de If. 6. pallium; quo caput obnuberet.

8. *Adjuro vos*: cæsa, spoliata, non tamen plagas sed amoris vim sentit, idque unum solatio est, si dilectus sciat, amari se: quem nuntium ad eum perferendum quibusvis obviis mandat. *si inveneritis*, *nuntiate*: alii cum lxx. ex heb. sic vertunt: si inveneritis dilectum, quid annuntiabitis ei? (nempe id) quod amore langueo: quod ego illa sum amore vulnerata: flagrantissime & elegantissime.

9. *Dilectus ex dilecto*: præ dilecto: heb. dilectissimus.

10 *Dilectus meus*; sponsa vehementissimis motibus abripi solita, hic primum & semel sponsum studiose describere aggreditur, puellarum interrogatione provocata: *electus ex millibus*: ex myriadibus: heb. insignis ille formæ præstantia, qui etiam inter millia facile dignosci possit.

11. *Caput ejus aurum*: quodcumque pulcrum & pretiosum est, aurum dicitur: *comæ*: *elatæ palmarum*: cincinni ejus crispi, heb. aliter: acervi: *thaltalim*: Grec. ἐλάται, arborum genus, sive abies, seu palma aut potius recens palmarum germen: unde hæc vox, *ela-*

12 Oculi ejus ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident juxta fluenta pleniſſima.

13 Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ a pigmenrariis. Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primam.

14 Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter ejus eburneus, diſtinctus ſapphiris.

15 Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species ejus ut Libani, electus ut cedri.

16 Gut-

---

elata, quæ græca eſt, in vulg. invecta: additum, palmarum, ad deſignandam arborem. Beda hic ex Plin. lib. XII. cap. 28. comæ autem comparantur arborum ramis, ea translatione qua frondeſcentes rami arborum comæ dicuntur.

12. *Oculi ejus ſicut columbæ*: ſicut oculi columbarum: *quæ lacte ſunt lotæ*: tam candidæ, tam nitentes ut lacte lotæ videantur: qualium oculi pulcherrimi & ſuaviſſimi eſſe ſolent: *juxta fluenta*: juxta plenitudines: heb. pulcherrimæ, habitantes in locis uberrimis & irriguis.

13. *Areolæ aromatum conſitæ*: ut areolæ aromatis, ut flores odoriferi: heb. id eſt ut areolæ conſitæ floribus & plantis odoriferis. unguenta e comis in genas defluentia notat. *lilia*: ſunt lilia quædam purpurea. his labia comparantur, propter mollem flexum quo ſe lilii calix aperit, & ſpiritus ſuavitatem: unde *myrrham primam* ſeu præcellentiſſimam ſtillare dicuntur.

14. *Manus illius tornatiles aureæ*: circuli aurei. heb. propter, teretes digitos omni auro pretioſiores *plenæ hyacinthis*. gemmis violaceis. *tharſiſim*. manus leviſſimæ efflореſcentibus venulis. *venter ejus*: interiora: heb. quibus pectus etiam deſignatur. unde: flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, Joan. VII. 38. *eburneus*: candor eboris. heb. *diſtinctus ſapphiris*: e ſumma aut ex tenui veſte, pectoris candor apparet inter lapillos ipſi veſti intextos.

15. *Crura*: quatenus infra veſtem patebant: *columnæ marmoreæ*: propter candorem & firmitatem. *ſuper baſes aureas*: calceamenta ſcilicet auro intertexta. per Libanum & cedros, ſtaturæ proceritas & dignitas deſignatur.

16. *Gut-*

16 Guttur illius suavissimum, & totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem.

17 Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?

16. *Guttur illius suavissimum*: mellita oratione, halitu, vocis suavitate: *totus desiderabilis*: totus desideria: heb. lxx. quasi diceret: quid singula commemorem: aut singula membra describam? totus est desiderabilis; totus est amor. S.Thom.

CAPUT VI.

Descendit in hortum: dilecti ac dilectæ consensio: sponsa decora: terribilis: ejus forma: regina, concubinæ, adolescentulæ: una perfecta: ut aurora: ut luna: ut sol: hortus nucum: nescivi: revertere: Sulamitis.

1 Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis, & lilia colligat.

2 Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascit inter lilia.

3 Pulcra es amica mea, suavis, & decora sicut Jerusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.

4 Aver-

1. *Descendit in hortum suum*: quo matutinus ire solebat, vel quo se prædixerat iturum, *ut pascatur in hortis*. alii: pascat, ut ad hortos greges agat, & ad valles liliis abundantes. quam elegans autem, dum pascuntur greges, ipsum legere flores, ad sponsam deferendos?

2. *Ego dilecto meo*: quocumque loco sit, & ego illum, & ille me cogitat.

3. *Pulcra es*: jam sponsus adest & loquitur. *suavis & decora*: pulcra es amica mea sicut Thersa, decora sicut Jerusalem. heb. Thersa erat urbs regia antiqua sub Chananæis, Jos. xI. 24. quæ Jeroboami & insequentium Israelis Regum sedes fuit: 3.Reg.

4 Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.

5 Dentes tui sicut grex ovium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.

6 Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.

7 Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

8 Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicaverunt; reginæ & concubinæ, & laudaverunt eam.

9 Quæ

---

3. Reg. xiv.17.xv.53. &c. sub Salomone quoque nobilis, sensus est: non ita Thersa Ephraimitis, Judæis urbibus Jerusalem, ut tu cunctis mulieribus antecellis. sunt qui memorent sponsarum, more urbium, turritas coronas ad quas hic allusum. nec absurdum, puellas urbibus comparari, quæ ipsæ passim in scriptura puellis comparentur: unde filiæ Judæ; & apud Græcos, metropoles. memorat autem urbes celeberrimas atque amœnissimas. *terribilis ut castrorum acies*: ut necesse sit a te perdomari corda omnium. eadem vis formæ muliebris in malam partem exprimitur his verbis: multos enim vulneratos dejecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Prov. vii.25.26.

4. *Me avolare fecerunt*: me mihi surripuerunt: invaluerunt. heb. fortiores me sunt: ut nec ego ferre possim. *capilli tui*: hęc cum duobus sequentibus versibus repetuntur ex iv.1.2.3. iterare enim juvat, quæ maxime affecerunt animum.

7. *Sexaginta sunt reginæ*: reginæ principum filiæ erant, concubinæ ancillæ; adolescentulę quę ministrabant in regia, nondum thori honore dignæ. ait ergo Salomon: cum tot illæ sint quas ad magnificentiam habeat; unam tamen antecellere omnibus; unam esse quam diligat. Habuit autem postea longe plures, nempe reginas septingentas, & concubinas trecentas: diciturque multas adamasse, sed primam filiam Pharaonis, quam initio regni duxit: cuique regiam extruxit. 3. Reg. xi.1. 3. ibid. iii.1. viii.8.

8. *Una est columba mea*: cum tot ac tantæ sint, una est quam vel

vel aspectu' cognoscas: adeo omnes & forma & decore vincit. sic apud Theocritum elegantissimo illo de Helena Idyllio XVIII. canunt selectæ virgines: adsumus quater sexaginta coævæ virgines, flos puellarum pulcherrimus: at nullam sine labe compereris, si cum Helena comparentur: ut ipsa comparatione cum formosis etiam fœminis sponsę pulcritudo magis elucescat. *una est matri suæ*: jam inde a parvula præ cæteris cara: quod ad commendationem formæ pertinet, matribus filiarum egregia specie imprimis delectari solitis. *viderunt eam filiæ: reginæ & concubinæ*: tam pulcra est ut a mulieribus, & ab ipsis æmulis laudem extorqueat, quæ tanta laus est, ut in ea sponsus merito conquiescat. neque adhuc sponsam aut uberius laudavit aut amavit ardentius: incensus piis; quibus illa per noctem se excruciaverat curis: sic iræ in amorem desinunt. hic quarti diei finis: cujus hæc series: sponsa nocte intempesta domo exsilit; adolescentulis mane occurrit, tum sponsum reperit: miris ejus afficitur laudibus usque ad ℣. 9. quem ad sequentem diem aptius referemus.

Jam ad veros sensus: anima iterum exercetur sed vehementius ac durius quam tertia die, supra III. non solum enim exercetur, sed etiam castigatur tardius aperiens: docetque sponsus statim atque pulsat aperiendum esse, cum ipse statim transiturus sit nisi aperias. unde sic præmonet: ego quos amo, arguo & castigo tum continuo: ecce sto ad ostium & pulso. si quis audierit vocem meam & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum. Apoc. III. 19. 20. It enim reditque raptim, arrectamque vult animam, neque somnolentam, sed quæ vere dicat cum sponsa: Ego dormio & cor meum vigilat. v. 2. sin autem velut in lecto languescat, fit illud ℣ 6. quæsivi & non inveni: quem ad locum Ambrosius in Ps. CXVIII. Octon. 22. ego te quæsivi sed invenire non possum nisi tu volueris inveniri, & tu quidem vis inveniri, sed vis diu quæri, vis diligentius indagari; non vis ut te dormiens quærat: non vis ut te jacens investiget. ergo amantem licet, cunctantem tamen nactus abit, nec vocanti respondet; nempe ut desiderium crescat, ut probetur affectus, ut exerceatur amoris negotium. Bern. Serm. LXXV. hinc ergo sponsa facta cupidior, mox sese ad requirendum tota aviditate dedit. Idem. ibid. nec tamen statim invenit, ut supra III. crescenti enim amori gravior exercitatio incumbebat; invenitque custodes, pastores Ecclesiæ scilicet qui percutiant, qui vulnerent, qui spolient: si-

ve

ve bonos & peritos, qui vulnerent iis vulneribus, quæ osculis præferuntur: Prov. XXVII. 6. hoc est qui desidem & cunctantem acriter reprehendant; & quodammodo spolient. ℣. 7. id est qui nudam collocent ante oculos suos ut suas ipsa culpas agnoscat: sive bonos sed imperitos; a quibus gravissima patiatur: sive etiam malos, quibus offendatur magis. sic & sponsi fuga, & ministrorum ejus opera vehementissime cruciatur. unum interim solatium est, inclamare sponsum, & ab iis qui occurrant, requirere. ipsa autem exercitatione surgit illa perfectior, ac sui amoris testificatione alios ad quærendum instigat. ℣. 17.

De sponsæ autem cunctationibus atque excusationibus, ℣. 3. Augustinus aliique Patres passim pedum lotionem revocant ad minutiora peccata congruuntque Domini verba: Joan. XIII. 10. Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. observant magnas animas in contemplatione quiescentes, metuere interdum ne ad exteriora vel leviter delapsæ inquinentur. neque tamen cunctandum, præcipiente sponso. neque prætermittendum illud, sanctas animas, infusam sibi reveritas gratiam, mira diligentia cavere a peccatis. *expoliavi me tunica mea*: exui veterem hominem: quomodo induam illum? quo sensu Paulus, Rom. VI. 12. qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Sponsus digitos immittens foramini seræ, ℣. 4. Christus est per gratiam aditum quærens, animæque interiora commovens. sponsus lilia colligens, VII. & ubique liliis delectatus, idem Christus est electos suos quorum innocentia & castitate delectatur in unum coagmentans. quod autem anima exercitata & castigata perfectior evadat, duo docent. Primum quod & sponsum cognoscat, & laudet impensius, & aliis innotescere faciat: toto cap. V. alterum quod ipsi magis cognita sit, hoc est magis amata, magisque laudata, cap. VI. sicut scriptum est. novi te ex nomine: invenisti gratiam coram me. Exod. XXXIII. 12. 17. jam verba sponsæ sponsum collaudantis intelligamus, V. 10. candidus, propter divinitatem; est enim candor lucis æternæ. Sapien. VII. 26. rubicundus, propter incarnationis passionisque mysteria: quippe qui habeat rubrum vestimentum. Isa. LXIII. 2. vestitusque sit veste aspersa sanguine. caput ejus aurum optimum, V. 11. ipsa divinitas est. Apoc. XIX. 13. caput enim Christi Deus. I. Cor. XI. 3. thesaurique sapientiæ & scientiæ absconditi: & omni auro pretiosior sapientia. Job. XXVIII. 1. & caput om-

omnium Christi pręceptorum, caritas; aurum illud ignitum, quod ab ipso emere animę tepidę jubentur. Apoc. III. 18 capilli, velamen capitis, humanitas tegens divinitatem: nigri quidem, dum versatur inter homines: oculique mansuetudine columbini. Cęterum translato ad patris gloriam orbemque judicaturo, capilli candidi tamquam lana alba, & oculi tamquam flamma ignis, Apoc. I. 14. manus tornatiles, v. 14 sunt opera omnia apte concinneque facta. Crura firma, quod stabili gradu stet hostesque conculcet: item, v. 15. sive ut ait Ambrosius: crura ejus columnę marmoreę super bases aureas: quod solus Cristus inambulet animis & gradiatur in mente sanctorum, in quibus velut aureis basibus fundamentisque pretiosis solidata vestigia verbi cęlestis hęserunt. in ore verba vitę, totusque ipse est amor, v. 16. hæc Patres, ex quibus intelligi cætera facile possunt. sic ergo sponsa sponsum cognoscit. ad eam notitiam pertinet, quo scit ubi agat, ubi pascat, VI. I. non id sibi indicari petit ut antea I. 6. jam sponsus, cap. IV. collaudatam sponsam, in hoc, cap. VI. iterum laudat, sed impensius & magnificentius, cum formæ venustati ac dignitati addat hic robur invictum: postea quam scilicet exercitata præliis & affecta vulneribus, vi denique spoliata, non minus agit fortiter institutumque persequitur. cap. V. 7. 8. itaque non modo pulcherrimis & celeberrimis urbibus eam comparat præsertim Jerusalem in se ordinatæ ac certa pace fundatæ, sed etiam exercitui; quod sit hostibus formidabilis, VI. 3. atque ad laudum cumulum appellatur nunc primum una & perfecta, 8.

Jam de Ecclesia quæ hic perfectissime adumbratur pulcrum illud comitum: v. 9. qualis est dilectus tuus? nemini enim notus sponsus nisi monstrante Ecclesia. unde subdunt: ℣. 17. quo abiit dilectus tuus: & quæremus eum tecum: ut cum doctrina sponsi latere & velut in longinquum declinasse videtur, cum sponsa, cum Ecclesia eam quærant: non ipsæ solitariæ ne per avia exerrent atque hæreticis prædæ sint. Ecclesia autem facile dignoscitur insigni pulcritudine: urbs conspicua & supra montem posita: Matth. V. 14. exercitus ordinatissimus, VI. 3. ducibus notissimis: adversus hæreticos & impios egregie instructa. est autem simul urbs & sponsa sicut scriptum est de Jerusalem nova. unaque simul & perfecta, Apoc. XXI. 2. 9. 10.

Reginæ, concubinæ, adolescentulæ, VI. 7. varii sunt ordines animarum incipientium, proficientium, perfectarum: & inter perfectas eminent insigniores quædam, quæ quasi jam in cælis

9 Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulcra ut luna, & electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.

10

lis cum sponso versari videantur: ipsisque præcellentissimis animabus miraculo sint: de quibus hic dicitur: una est columba mea: quibus etiam competit illud supra ex Ezech. xvi. 13 memoratum: & decora facta es vehementer nimis & profecisti in regnum: supra omnes reginas eminentissima: quippe quæ cæteris & verbo & exemplo præsis. hæc autem vel maxime conveniunt Ecclesiæ catholicæ, quam aliæ sectæ etiam æmulæ & invidæ laudare cogantur, vi veritatis victæ.

Quod sponsus dicat: caput meum plenum est rore; intellige verba gratiæ quibus animæ irrigentur: qua de re præclare Ambrosius lib. III. de virg. caput tuum Christus plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis aut diuturna deficit largitate. quod autem Christus ab aspectu sponsæ avolet; ℣. 4. Patres interpretantur, ab iis qui curiosius inspiciant, ipsa sua altitudine effugere. scrutator enim majestatis opprimetur a gloria, Prov. xxv. 27. cæterum ubi sponsus dicit, averte oculos tuos: recordari oportet Jacob Deo prævalentis: Gen. xxxii. 28. ac Moïsi, cui dicitur: dimitte me. Exod. xxxii.

10. Jeremiæ etiam qui sæpius veretur orare pro populo: sanctarumque animarum quæ veluti Deo vim inferant: quibus etiam dicat sponsus: averte oculos tuos illos humiles ac supplices & vim inferentes quia fortiores me sunt, juxta heb. quæ vis Deo grata est, Tertull. Apolog.

QUINTA DIES.

9. *Quæ est ista*: sic sponsam domo mane progredientem ac primum apparentem adolescentulæ salutare & admirari solent: supra III. 6. infra VIII. 5. quare merito hic initium quintæ diei collocamus, nulla licet facta noctis mentione ad variandam eclogam. *quasi aurora consurgens*: consurgens, deest heb. & hoc tempus designat domo procedentis & quasi exorientis, ut auroræ illucescenti comparetur: quod poetis etiam cæteris usitatum, ut Q. Catulo de Roscio, noto epigrammate, Theocrito de Helena, & aliis. *pulcra ut luna*: crescit comparatio de aurora ad lunam. *electa ut sol*: soli sponsa comparatur; ut sol sponso, thalamo egredienti, Ps. XVIII. 6. quæ igitur mane pulcherrima apparent, aurora, luna sæpe, mox sol oriens luce purissima; pro-

Q dun-

10 Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica.

11 Nescivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.

12 Revertere, revertere Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

deuntis sponsæ pulcritudinem ac splendorem exprimunt. *terribilis ut castrorum acies*: vide supra 3.

10. *Descendi in hortum*: hic sponsus: profectus, inquit, eram in hortum, curaturus arbores: consistere non potui, coactus sum ad sponsam quam citissime regredi. *hortum nucum*: vidimus alium sponsi hortum, qui erat florum & aromatum; propter quem pascebat oves inter lilia, supra VI. 1. hic hortus fructuum est, ubi nuces, poma, vinea, mala punica.

11. *Nescivi*: nihil videbam amore turbatus: *anima mea conturbavit me*: anima mea posuit me quadrigas Aminadab. heb. curriculo reversus sum quasi citatissimis quadrigis invectus: quales videntur fuisse Aminadab equis velocibus nobilis, sive ille peritus auriga: alii vertunt; quadrigas populi mei nobilis: quales scilicet nobilissimi habere solent.

12. *Revertere*: alia parte discedentem sponsam nec absente sponso ferentem hominum conspectus, puellę revocant ejus aspectu delectatæ *Sulamitis*: pacifica: nomen fęmininum eadem origine & notione ac Salomon, ad ejus uxorem designandam: quæ jam ut dilectissima nota esset. Aquila vertit pacificam, teste Theodor hic: qui legit ut nos, Sulamitem; non Sunamitem, ut græcum hodiernum: nullo sensu.

CAPUT VII.

Sponsæ pulcri gressus: junctura: umbilicus: ubera: caput: assimilata palmæ: dilecti & dilectæ consensio: mane surgamus: poma nova & vetera.

1 QUid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulcri sunt gressus tui in calceamen-

1. *Quid videbis*: videbitis. heb. ad puellas. audito enim spon-

mentis, filia principis? Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.

2 Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.

3 Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.

4

sponsæ nomine exsilit sponsus, & ad eas conversus: quid in ea, inquit, videbitis nisi læta omnia ut in choris, composita ut ut castris? *quam pulcri.* sponso accinere videtur puellarum chorus. *pulcri gressus tui*: id est, gratus accessus, ut pulcri pedes evangelizantium pacem. atque etiam laudantur pedes calceamentis ornati. *filia principis*: ducis, Theodor. ex Symm. Pharaonis. *junctura femorum*: qua parte genibus committuntur: quæ commissura exquisitissimi est operis. alii ex heb. moduli ambitus femorum, qui sub veste tenui vento agitata & corpori applicita, appareant: *sicut monilia*: id est, affabre facta, apte tornata.

2. *Umbilicus tuus*: hac minutissimarum etiam corporis partium enumeratione, docet Gregorius commendari misericordiam Dei: quod egregius artifex in præstantissimo opere nihil negligenter egisse videatur. Greg. P oœm. in cant. si autem tanta fuit cura elaborandi corporis, quanto magis in anima quam diligit nihil inornati reliquit? sed hæc ad spiritualem sensum; nunc ad literam. umbilicus, trans vestem subtilem, etiam in quibusdam antiquis statuis, studiose signatus visitur. porro Orientales totum corpus ac præsertim umbilicum, etiam valetudinis causa, unguentis perfundebant. unde crateri tornato & pleno comparatur. *crater tornatilis*: tornatile dicitur in hoc cantico id quod affabre elaboratum videtur, ut supra v. 14. manus illius tornalites. *numquam indigens*, semper plenus, *poculis*: potione: mixtura, heb. unguenti compositione quod lxx. vertunt κράμα; quod idem est ac κράσει, potio mixta: unde crateris nomen. igitur commendato etiam umbilico nihil prætermittitur, ut sponsa ad unguem, ut ajunt, perfecta appareat. *sicut acervus tritici*: propter figuram & ubertatem. *vallatus liliis*; ejus candorem ex reliquo corpore æstimant: omnia florida. hæc autem laudantur in femina liberius a puellis, cum quibus & la-

4 Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

5 Caput tuum ut Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus.

6 Quam pulcra es, & quam decora, carissima, in deliciis!

7 Sta-

---

lavari potuerit; quæque una pulcritudinis admiratione teneantur, non ullo alio sensu: sic scriptor decoro servit.

3. *Duo ubera*: supra IV.5.

4. *Collum tuum sicut turris eburnea*: figura, rectitudine, candore. *oculi tui*: oculi tui fontibus splendidissimis splendidiores. *Ain*. heb. & oculum & fontem significat: Hesebon civitas regia, Jos. XIII. 17. in cujus porta duo perlucidi fontes fuisse memorantur. *filiæ multitudinis*. *Bath-rabbim*: nomen urbis ac portæ ad eam urbem. *nasus tuus sicut turris Libani*: cum caput monti comparetur, ℣. seq. recte nasus turri eminus prominenti: nasus autem altos spiritus & formæ dignitatem exprimit.

5. *Caput tuum* (heb. lxx. super te) *ut Carmelus*; ut Carmelus e campis ita caput tuum ex humeris exsurgit, montis instar editi, floribus ac ramis virentibus coronati. vittas indicat capitis, ac florum coronas. *comæ sicut purpura*: purpuræ comas comparat non colore sed textura: & vox, *argaman*, purpura, a texendo deducta. lxx. plexus capitis tui purpura. *purpura regis*: exquisitissimæ, subtilissimæ texturæ. nec absurdum comas purpuræ comparari propter intextos purpureos flores; purpureas vittas. *purpura*; *vincta canalibus*: in purpurariorum canalibus alligata ut bis tingatur. heb. comæ capitis tui ut purpura: rex vinctus in tignis. lxx. congruunt nisi quod pro tignis habent: rex vinctus in transcursibus: quod hebraicæ radici congruit: rex vinctus in crinium plexibus nodisque ac vittis hinc inde circa caput currentibus: quod scilicet supra IV. 9. dixerit. vulnerasti, sive surripuisti cor meum in uno crine colli tui. in tignis autem juxta heb. intelligi potest, quod ut tigna in laquearibus, sic nodi crinium vittæque summo capite se protendant: sive alludit ad quemdam nectendę capillaturę ritum a tignis appellatum alicujus similitudinis causa, qualia bene multa sunt in ornamentis mulieribus.

6. *Quam pulcra es*: hic sponsus,

7 Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris.

8 Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus ejus: & erunt ubera tua sicut botri vineæ: & odor oris tui sicut malorum.

9 Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum.

10 Ego dilecto meo, & ad me conversio ejus.

11 Ve-

sus loquitur, ut ℣. 8. satis indicat. *carissima*, caritas, amor meus, ut supra II. 7. III. 5. *in deliciis*: voces mollissimæ ac tenerrimi affectus: dum enim canunt comites, sponsus in dilecta defixus, & hoc intuitu & eorum cantibus inardescit, inclamatque istud flagrantissimo amore: quam pulcra es!

7 *Statura tua assimilata est palmæ*: eo quod sit procera & recta. *ubera tua botris*: vineæ quæ palmæ adhæreat, ex ℣. seq.

8. *Dixi: ascendam in palmam* irruam in amplexus. *apprehendam fructus ejus*: ramos, palmites: heb. tenebo implicitam: addit ubera, ora, fontesque omnes dulcedinum. sic ipse in Proverbiis v. 18. 19. lætare cum muliere adolescentiæ tuæ; ubera ejus inebrient te, & in amore ejus delectare jugiter. quæ præcipiebat ut ab amore adulteræ averteret: unde subdit: quare seduceris fili mi ab aliena? ut hoc quoque ad bonos mores pertinere suo modo videatur: apud antiquum certe populum; cum nunc altiora moneat Paulus: nempe ut qui uxores habent, tamquam non habentes sint: & qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur. I. Cor. VII. 29. 31.

9 *Guttur tuum*: o sponsa, vox tua, eloquium tuum. *dignum dilecto meo*: vadens amico meo directe. heb. eadem locutio in Proverbiis XXIII. 31, ubi vulgata habet: ingreditur blande: vinum facile & jucunde potabile amico meo cuilibet: eadem vox *Dodi* supra v. 1. ubi vulgata habet: carissimi: ne quis de solo sponso eam intelligat, *labiisque & dentibus*: loquens labiis dormientis. heb. sermo tuus, o sponsa, mihi tam suavis est, quam suave esse solet amico meo optimum vinum, quo epoto dormitantis instar somnolenta & incondita loquitur. sic se sponsæ intuitu ac blanditiis in eundem morem ebrium esse significat.

10. *Ego dilecto meo*: sponsi respondet votis. *ad me conversio ejus*: appetitus ejus. heb. cu-

pido. ſicut in Geneſi III. 16. de prima muliere : ubi vulgata vertit:ſub viri poteſtate eris: eadem ubiq;vox,*Theſuca*.id quod græci πόθον, ἵμερον, φιλότητα nominant : Homerus & Theocritus paſſim . ſumma : pendemus alter ab altero: invicem ardeſcimus caſto & conjugali amore vehementiſſimo , nec requies niſi fruamur optatis amplexibus . quo fine quintum diem claudunt : ut ſupra II. 6. infra VIII. 3. novumque exoritur rerum ac ſermonum initium.

Jam ut ad altiora & cæleſtia his quaſi greſſibus provehamur, ſublimis anima non tantum ſponſo,ſed etiam adoleſcentulis miraculo eſt , & quidem laudare cœperant ſupra III. 6. procedentem vaporis inſtar thuris odoratiſſimi . nunc undique ſplendeſcentem altiori carmine concelebrant , ut auroram , ut lunam , ut ſolem : ut caſtrorum terribilem hoſtibus aciem, galeis & ſcutis percutiente ſole fulgentibus. VI. 9. vocaturque Sulamitis ex ipſius Salomonis deducto nomine , VI. 12. VII. 1. ac pulchritudo ejus mirifice commendatur ut quæ ſit perfectiſſima in minutiſſimis quoque partibus ; VII. 1. 2. erectoque in cælum inſtar turris ac montis habitu : 4. 5. hæc maxime congruunt Eccleſiæ , Chriſti nomine nuncupatæ ac vere pacificæ , quæ electos omnes unitate ſua ac pace complectitur in ea ; igitur ſunt chori , ut ſcriptum eſt: ſicut lætantium omnium habitatio eſt in te : Pſ. LXXXVI. 7. armorumque terror, verbum Dei ſcilicet quo percutiuntur impii. eandem ad ſe adventantem novi populi conſalutant : quam pulcri ſunt greſſus tui ! VII. 1. quam pulcri pedes evangelizantium pacem , evangelizantium bona ! Iſa. LII. 7. Rom. X. 15. beatamque proclamant , quod cæleſti unctione perfuſa in Chriſti nomen tranſeat , ac numeris omnibus abſoluta ſit , unde illa ſtudioſa enumeratio partium quam vidimus , ne omiſſo quidem umbilico ac ventre , femorumque juncturis : v. 1. 2. præciſus umbilicus juſtificationem a peccato ſignificat ; ſicut ſcriptum eſt : radix tua in terra Chanaan: & in die ortus tui non eſt præciſus umbilicus tuus & aqua non es lota in ſalutem , Ezech. XVI. 3. 4 ſenſus ergo ; ut præciſum umbilicum corpori : ita præciſa peccata , Eccleſiæ decori vertere : multamque gratiam , ut mixturę optimæ plenitudinem , loco peccati induci : juxta illud : ubi abundavit delictum , ſuperabundavit & gratia : Rom. V. 20. neque obſcurum , ventrem acervum tritici appellari,propter Eccleſiæ feracitatem : vallatum autem eſſe liliis , propter candorem caſtitatis: & quod Eccleſia tam caſta quam fœcunda ſit. hanc

qui

11 Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.

12

qui amat, vestibus quoque ejus & calceis (ibidem) filiæque regis fimbriis, ipsisque adeo ritibus ac ceremoniis delectatur, mira undique veritatis luce perfusis: & agnoscit ubique, & per omnia pulcram, in qua ubique sit Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum est; Eph. IV. 16. sed maxime in juncturis, (ibid.) qua parte membra cohærent atque coaptantur; sicut addit Paulus: per omnem juncturam subministrationis augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate. duo horti sponsi, alter florum, alter fructuum, VI. 1. 10. designare videntur in scripturis quæque oblectent animum, quæque nutriant. hortum nucũ interpretatur Ambrosius eum, in quo ructus est propheticæ lectionis & sacerdotalis gratiæ, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. lib. III. de virg. Augustinus autem passim figura nucum significat arcanos scripturæ sensus, qui non nisi effracto nucleo extundi possint. Christus autem cum interdum a sponsa secedere videatur, tamen ultro redit quasi amoris impatientia victus, ℣. 1. eique arctissimis amplexibus adhæret. ℣. 8. quid sit autem Christo, amare, ac frui castis animabus, agnoscet qui intelligit illud: deliciæ meæ esse cum filiis hominum: Prov. VIII. 31. & illud in caritate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans tui: Jerem. XXXI. 3. & illud: convertimini quia ego vir vester: III. 14. illud denique: & vidi te: & ecce tempus tuum tempus amantium: & expandi amictum meum super te: & facta es mihi: Ezech. XVI. 8. quod quidem quid est aliud, quam uxorem duxi te, & potitus sum tui? addamus illud Pauli: despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, 2. Cor XI. 2. fruitur etiam Christus piis animabus per verbi dispensatores, cum eorum obedientia delectati dicunt: ita frater: ego te fruar in Domino: refice viscera mea in Domino: Philem. 20. & alia sexcenta. per guttur sponsę optimo vino comparatum, sermo Ecclesię, id est prædicatio Evangelii; quod ipso novo vino & generoso Christus comparat; Luc. V. 37.

SEXTA DIES.

11 *Veni dilecte mi, egrediamur*: significat receptos donium, sed ubi illuxisset statim egressuros, initio scilicet sextæ diei: *egrediamur in agros*: novum

12 Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.

13 Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma: nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi.

vum id ac singulare hac die, quod non sponsus ut antea solus domo profectus, postea expectatam sponsam ad agros invitet, ut supra II. 10. sed ipsa sponsa sponsum; quasi pertæsa urbium turbæque, ac solitudinis amans ubi eum liberius amplexetur. *commoremur*: novum vitæ genus instituunt. non enim, inquit, jam ambulemus per agros, sed commoremur deinceps ac pernoctemus.

12. *Mane surgamus ad vineas*: mature surgamus, ut ruris amœnitate perfruamur. *ibi dabo tibi ubera mea*: amores meos, ut supra, liberior scilicet, ipsaque amęnitate ruris, atque auræ suavitate hortorumque silentio & arborum umbris incensa in amorem.

13 *Mandragoræ*: quæ odorata radice celebrantur. *in portis nostris*. ad hostia heb. pro foribus omne fructuum genus, nec longe exquirendi cum scilicet non in urbe jam, sed in ipsis hortis agrisque versabimur. *nova & vetera*: his ingens copia designatur, sicut scriptum est: comedetis vetustissima veterum: Levit. XXVI. 10. & alibi: profert de thesauro suo nova & vetera: Matth. XIII. 52. *servavi tibi*: in tanta copia, adhibita quoque diligentia & delectus. gratiora futura sponso, quæ sponsa ipsa selegerit, ac sponso reposuerit.

CAPUT VIII.

Oscula palam: in domum matris; me docebis: amplexus: Ascendit de deserto: super dilectum: sub arbore malo: signaculum: dilectio: æmulatio: flamma inextincta: soror parvula: vinea: fac audire vocem tuam: fuge.

1 QUis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, &

1. *Fratrem meum*: ut fratrem, heb. *sugentem ubera*: fra-

& deoſculer te, & jam me nemo deſpiciat?

2 Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.

3 Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

4.

fratrem uterinum, eadem matre genitum, & lactatum, eoque cariorem. amantes enim nullo non neceſſitudinis nomine delectari vidimus, v. 2. optat etiam eum, tam libere amplexari ac deoſculari poſſe, quam fratrem infantulum. *me nemo deſpiciat*: nemo exprobret aut contemnat, tamquam nimis amori indulgentem.

2. *In domum matris meæ*: vide ſupra III. 4. etſi enim palam amplexari liceat, tamen ipſo arcano delectatur magis. *me docebis*: proba mulier, viroque ut decet obediens, ab ipſo erudiri cupit. ſic mulieres jubentur domi viros ſuos interrogare, I. Cor. XIV. 35. ſic apud Xenophontem Iſcomachus uxorem domi ſeducit & docet: Xenoph. œcon. *& dabo tibi poculum*: inter loquendum, ſuaves liquores propinabo.

3. *Læva ejus*: hic diei finis, ut ſupra II. 6.

Hic ſublimis anima inducitur una jam amore occupata, quoque magis oculis omnium ſplendet, eo magis latebras dulcemque ſeceſſum cum ſponſo quærens inſtar Mariæ, quæ audit a Domino: porro unum eſt neceſſarium; Luc. X. 42. tales fuere priſci illi anachoretæ, qui Joannis Baptiſtæ exemplum ſecuti, longe a convictu etiam piorum uni Deo vacare totis animi viribus ſtudebant. hic igitur omnia mutantur in melius; adeſtque copia non modo florum ſed fructuum, pomaque vetera & nova, dum fructus fructibus, virtutes virtutibus ſuperveniũt. hoc ſtatu anima audacior facta, ac velut ſui impos, palam etiam amori indulgere cogitur nec tenere ſe poteſt: fitque illud quod ait Paulus: ſive mente excedimus, Deo, 2. Cor. V. 13 14. caritas enim Chriſti urget nos: ibid. VI. 11. & illud os noſtrum patet ad vos, o Corinthii: cor noſtrum dilatatum eſt: & illud: vivo ego jam non ego, Gal. II. 20. qualia multa ſunt in vitis Patrum. optat tamen cubiculum, ubi ſit in abſcondito, Matth. VI. 6. & ſecus pedes Domini poſita docentem audiat intus potius quam foris, Luc. X. 39. unde merito ſequitur amplexus ſuaviſ-

4 Adjuro vos filiæ Jerusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

5 Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

6 Po-

vissimus & altissimæ contemplationis quies, sequente postremo die.

Neque hic desunt Ecclesiæ dotes: mane surgentis excitantisque pastores, ut explorent commissam sibi vineam: ubi flores, ubi fructus; ubi etiam virtutum radices per mandragoras designatæ: VII. 11.12.13. qua diligentia optima nutrix ubera sua impleat, ac plena christo porrigat: nova etiam veteribus cumulet, Apostolos & Martyres, Patriarchis prophetisque subjungens, nova semper prole nobilis, Judæis etiam ad extremum Domino reservatis.

SEPTIMA DIES

4. *Adjuro vos*: sponsus ut solet, ad auroram excitatus; sponsæ adhuc quiescenti consulit, ut supra II. 7. III. 5. incipitque septima & ultima dies.

5. *Quæ est ista?* igitur ineunte die sponsa prodit, ac solita puellarum admiratione excipirur, ut supra III, 6. VI. 9. videtur autem esse Sabbatum. unde quod hactenus non vidimus, cum sponsa sponsus ipse procedit. aliis enim diebus, sponso ad rusticana opera summo mane profecto, ipsa thalamo procedebat sola. tum, hic nihil operis: non horti cultio: non ad pascua deductum pecus. inter se tractant: cum amicis versantur: simul ut in die festo in publicum prodeunt: exoritur pariter altior status. neque jam commendatur sponsa ex odoratis vestibus, aut ex cultus splendore ac formę gratia; sed quod una cum sponso ejus manu prehensa prodeat, eoque innixa jam beatissima sit. *sub arbore malo suscitavi te*: excitavi a somno heb. sponsum scilicet ipsum; aitque se cum primum illum vidit dormientem sub illa arbore conspicatam ibique exarsisse in flammas, neque temperare potuisse, quin ludibunda exagitaret, & e somno excitaret formosissimum juvenem. addit sub illa ipsa arbore natum esse, ut in ejus veluti natali umbra libentius conquiesceret. quarum rerum suavissima est amantibus recordatio: ut est illud poetæ, eclog. 8. Sepibus in nostris, &c. *ibi corrupta est. violata est*, enixa. heb. eadem voce repetita. ita & LXX. bis habent ὠδίνησε, neque abludit a vero rusticanam mu-

6 Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus, æmulatio: lampades ejus lampades ignis atque flammarum.

7 Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

8 Soror nostra parva, & ubera non habet. quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?

9 Si murus est, ædificemus

mulierem, qualis hic fingitur, dum ruri occupata discurrit, sub obvia arbore peperisse. Martial. VI. epig. 64. de Curione, quem

— dum prandia portat aranti,
Hirsuta peperit rubicunda sub ilice conjux.

quidni etiam hæc sponsa finxerit: tali sub arbore, tam pulcra, tam frugifera; tam florentem; tam virentem te nasci oportebat. potest & vulgata retineri, eodemque recidit, ut ibidem conceptus sit pastor sponsus: sive ibi ortus sit parentum amor unde ipse conceptus est, pastoribus pro more sub arbore ludentibus hæc igitur amori congrua, divinisque mysteriis servitura, ex moribus vitæ pastoralis finxerit, vel si mavis ad occultam alluserit historiam.

6. *Super cor tuum*: sponsa prosequitur. est enim heb. pronomen masculinum. tam cupio pectori tuo & brachio adhærere, quam sigillum ceræ, ut vel minimum a te divelli sine gravissimo cruciatu non possim. mox amoris æmulationisque cruciatum exprimit, ut quæ hujus aliquid experta sit, supra III. & V. gravioraque sentiat ex amoris impatientia incumbere. *lampades*: prunæ. heb.

7. *Aquæ multæ*: sic amor exercetur & tamen vincit.

8. *Soror nostra*, mea, quam tu quoque mei gratia ducis tuam. *ubera non habet*: nondum nubilis est: adhuc impubes, sic ubera tua intumuerunt, Ezech. XVI. 7. *quo alloquenda est*: quando de ea loquendum est, heb. de ea scilicet nuptui collocanda. & ita Ambrosius in Ps. CXVIII. oct. 22. sponsum omni fiducia complexa, de rebus familiaribus cum eo consilium habet: minoremque sororem commendat.

9. *Si murus est*: *propugnacula argentea*: turriculas. alii coronidem argenteam. respondet

mus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

10 Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

11 Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos, tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos.

12 Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus ejus.

13 Qui habitas in hortis ami-

---

det sponsus: si solido est ingenio, conjungamus eam viro nobili & opulento, qui sit domus ornamentum & propugnaculum. *si ostium est, compingamus*, muniamus *illud*: si levi est ingenio, & versatili, sapienti viro, virtute incorrupta, tradamus qui firmiter coerceat.

10. *Ego murus*: sponsa talem se esse gloriatur, qualem sponsus designabat, murum solidum, formaque & ætate viro gratissimam. *ubera mea*: quasi diceret: non ego sine uberibus ut soror: mea eminent ubera *sicut turris*: heb.lxx. sicut turres: quæ stant annexæ muro, pulcri operis appendix pulcra, *quasi pacem reperiens*: inveni gratiam apud illum.

11. *Pacifico*, Salomoni. heb. lxx. *in ea quæ habet populos*: in *Baal hamon*: nomina propria. ita & lxx.

12. *Vinea mea*: (quæ mihi heb.) *coram me est pacifici*: heb. pacifice, o Salomon; ita & lxx. his duobus versibus loquitur sponsus ut pastor, qualem se hac ecloga finxit; nihil ego, inquit, invideo Salomoni: non me regiæ opes, non regii fundi capiunt: habet quidem rex Salomon agros, vites, cellas vinarias, quique iis præsint: habet vineam quæstuosissimam, partem regii patrimonii haud ignobilem: forte vineam Engaddi balsamo insignem, 1. Paral.xxvii.27. sed vinea mea præsens mihi est, nempe sponsa. habe tibi, rex Salomon, vineam tuam, ac ducentos vinitores tuos quos mille argenteis annuis dones: ad demonstrandam vineæ nobilitatem; mihi sponsa sufficit, hæc una mihi possessio est. cur autem ex tot regiis opibus, hortis, palatiis unam vineam commemoret, in promtu est: rusticanæ enim personę quã agebat, nihil est commendabilibus agris, rure, vinea.

13. *Quæ habitas in hortis*: ex flagrantissimo amore petit, ut dum in hortis est, omnesque ei silent, voce suavissima canat.

14.

amici auscultant: fac me audire vocem tuam.
14 Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

14. *Fuge dilecte mi*: hanc quidem illa orditur suavissimam cantilenam; simul canendo indicat se non multis sed uni canere velle ac vivere; tamquam diceret: amicis canere me vis? non ego ita affecta sum; nequeo ferre turbam. pete velox loca sola ac remotissimos montes: tui me oculi premunt: quo ferme sensu ipse dixerat: averte oculos tuos, supra VI. 4. secessu opus est ut tantos ignes exhalare possim. *montes aromatum*: odoratis plantis plenos: quales fuisse montes Bether diximus, II. 17.

Hic sponsa seu sublimis anima in gradu caritatis perfectissimo apparet: nihil jam verita neque diffisa formę, ut cum dicebat: nigra sum. innixa dilecto, in ejus amplexus resoluta, eique plane & familiariter incumbens: quippe quę ad eam pervenerit caritatem, quę foras mittit timorem, 1. Joan. IV. 18. deliciis affluens propter eam pacem, quę exsuperat omnem sensum, Phil. 4. 7. recordatur autem arboris sive Crucis, in qua Christum dormientem seu mortuum suscitavit, fide resurrectionis. neque id pretermittit, sub arbore item Evam, totamque adeo naturam humanam fuisse maledictam atque corruptam. sub qua etiam arbore natura eadem, eadem Eva salvatorem ex sua venturum propagine jam spe enixa est: promittente Domino: inimicitias ponam, Gen. III. 15. ipse conteret caput tuum: secundum LXX. sive ipsa, mulier, edito Christo. tantę igitur calamitatis tantique beneficii memor, sanataque, ut Ecclesia canit, per arborem, a malis ex arbore prognatis, magis magisque imcumbere vult dilecto, ejusque hęrere brachiis, imprimique pectori, more Joannis quem Dominus diligebat, in ejus pectore recumbentis. tum significat sponsa amoris ardorem vehementissimum, summosque cruciatus. talis est enim vitæ præsentis etiam perfectissima Deoque conjunctissima caritas: coarctatur anima plene cum Christo esse desiderans, & quadam æmulatione succensa, reliquiis culparum, & vel minimis inolitæ concupiscentiæ maculis & ipsa carnis infirmitàte torquetur. amor tamen prævalet instar ignis indefessi, quem nulla vis aquarum extinguat: dicente Apostolo: quis nos separabit a caritate Christi tribulatio, &c. Rom. VIII. 35. unde sponsa, aquę multæ non poterunt, &c. v. 7. indicat

eatque se pro sponso passuram mille mortes, ac martyrum præcinit fortitudinem. subditque: *si dederit homo omnem substantiam*, &c. ad commendandam pariter eorum gloriam, qui dixerunt: ecce nos reliquimus omnia; Matth. XIX. 27. neque sui tantum sollicita est anima conjugata Christo ejusque amore fruens: sed sororum infirmiorum profectui invigilat, easque sponso mira libertate commendat; a quo etiam docetur quæ cuique animæ adhibenda cura sit: v. 9. sororem parvulam S. Thomas intelligit nascentem sub Apostolis Gentium Ecclesiam. hoc autem loco sponsa mirum experitur Christi in vinea sua, ipsa scilicet anima excolenda studium utpote quam & diligat, & apud Isaiam non modo plantet, sed etiam sepiat, muniat, custodiat & relictis omnibus unam curet, Isa. v. 2. 4. 7. quo Ecclesiæ catholicæ unitas commendatur. hic primum ipsa sponsa mirifice se extollit. ego murus, ℣. 10. nixa scilicet sponso, quæ in se sunt dotes, eas non ut suas, sed ut sponsi prædicat, ubi necesse est. sic Paulus: abundantius omnibus laboravi: non ego autem sed gratia Dei mecum, I. Cor. XV. 10. & ille: multam inveni in me sapientiam, & multum profeci ea: danti mihi sapientiam dabo gloriam, Eccli. LI. 22, 23. addamus Ecclesiam vere murum esse super petram fundatum; vallatumque pariter & ornatum gemino præcepto caritatis. denique sponsus invitat ad canendum suavissimum amoris canticum, quo amici quoque ad amorem rapiantur. *illa* canit: fuge, quod & Ecclesiæ est, Christum ascendentem in cælum, sed tamen rediturum laudibus prosequentis; & sublimis animæ, quæ Christum experta sæpe recedentem, & cum maxime teneri videtur, elapsum; amorisque negotium ipso discessu exercentem, ac tum maxime liberalem; adhortatur ad ejusmodi misericordissimam fugam. dici etiam potest amoris delectatione victam, tantum pondus ferre non posse: quemadmodum ille dicebat: satis est, Domine, satis est. & illa: aut pati; aut mori. licet autem admirari miras amoris vicissitudines cum alibi absentiæ tędio desolata exclamet anima: revertere, caprea hinnuloque velocior, II. 17. hic castarum deliciarum torrente inundata, nec sese ipsa capiens clamare cogatur: fuge dilecte mi. fuga autem indicitur super montes aromatum; ut cum sponsus seipso semper excelsior, refugisse visus sit in quamdam immensæ suę perfectionis arcem: ab ea tamquam ab inaccesso monte sponsa prohibita, ejus tamen quodam odore recreetur, nec prætermittam il-

illud Ambrosii, lib. III. de virg. nescit habitare nisi in sublimitate virtutum ; nescit commorari, nisi in talibus Ecclesiæ filiabus quæ possunt dicere : Christi bonus odor sumus.

SUMMA

ET CONCLUSIO OPERIS.

Hic igitur ordo septem dierum perpetuum illud : sponsa conjuncta Christo & ęterno amore flagrans. hi gradus ; primo quidem die anima formæ diffidit suę, ejusque vitia excusat, atque iis quæ sensus magis afficiunt, pietatis illecebris ac veluti blanditiis delectatur. secundo: conversa recens ad perfectioris vitę studium, in ipsis conversionis initiis, anteactæ vitę tot peccatis obnoxię commemoratione ac tædio, novęque deliciis a sponso invitatur ad solitudinem, reliquiasq; cupiditatum exterminat. tertio die incipiunt amoris exercitationes : inflāmatur sponsa fitque perfectior. quarto : exercitatio vehementior est graviorque cruciatus : animæque non tantum gratia sed etiam robur additur, ac vis qua & hostium impetus frangat & supra perfectissimas animas extollatur. quinto, non tantum sponso sed etiam cæteris omnibus miraculo est. sexto, quo splendidior est, eo magis ad solitudinem properat ; eoque jam ipsa sponsum ultro invitat, ut amori liberius ac sine ulla interpellatione serviant, ac plenius ipsa doceatur. septimo : in sponsum recumbens velut suavissimo Sabbato conquiescit.

Recordemur autem hic semper agi de anima perfecta, & conjugata verbo quę jam osculo digna sit beatisque amplexibus: sed tamen in Christum magis magisque crescat, ut Paulus : quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quę ante sunt extendens me ipsum, Philip. III. 13. at cave hic tu mihi cogites animam per septem gradus certa methodo ac necessario deductam, in aliquo demum statu consistere. hoc enim dumtaxat apparet in hoc cantico, quamcumque animam spiritus agit, eam continuis incitamentis ad ulteriora propelli : ut ea ipsa, quam scriptura perfectam appellat caritas, seipsam supergressa, novis subinde conatibus in Deum assurgat. huc etiam pertinet cantici finis : fuge dilecte mi, super montes aromatum. quæ quidem sic dicta sunt, ut eum quo magis comprehendi putatur, eo sublimiorem visum, & quasi fugientem, ipsa pro viribus secutura sit.

Ex hoc cantico Ecclesia, Patres ac pręsertim sanctum Ambrosium eo in argumento copiosissimum secuta, multa transtulit in Mariam : ut hæc : vox tur-

turturis, vox Mariæ dicentis: ecce ancilla Domini; & magnificat anima mea Dominum, Luc. I. 38. 46. vox suavissima, quæ Joannem in utero matris latentem exciverit, ut Dominum ejusque matrem velut tripudiis salutaret. & illud: dum esset rex in accubitu suo, nardus mea, omnique odore odoratior castitas invitavit eum, & illud; quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum. & illud: tota pulcra es. & illud: videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua; coronavit enim quando generavit, inquit Ambrosius de inst. virg. 16. atque hoc ipso quod ad omnium salutem concepit & peperit, coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit; aliaque innumerabilia quæ sublimioribus animis convenientia, eo magis Mariæ congruunt; non tantum accommodatione pia, sed etiam ad literam, quo inter sublimissimas ac perfectissimas animas sublimissima ipsa ac perfectissima est.

Nihil autem attinebat ullam hic a Salomone Dei aut Christi fieri mentionem, cum Christus totius allegorię atque eclogæ sit ipse argumentum absurdumque sit, rei figuratæ nomen parabolæ inserere. cæterum allegoriæ vim satis demonstrat, non tantum communis Synagogæ christianæque Ecclesiæ traditio: sed etiam Paulus, Joannes in Evangelio & Apocalypsi, Christus ipse: dum passim ad divinissimi cantici sensus ac verba respiciunt, sponsique & sponsæ mysteria celebrant: ut hanc parabolam non unus aut alter scripturæ locus, sed tota scriptura edisserere videatur. & quandoquidem is est cantici fructus, ut Christum amemus, libet attexere Christi amorem spirantes sancti Ambrosii voces: *antiq. edit. lib. III de virg. Nov. edit. lib. de virg. cap.* XVI. n. 99. ut carmen amatorium in egregii amatoris affectus desinat: omnia, inquit, habemus in Christo: omnis anima accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliquà sit jam perfecta virtutibus. omnis in Domini potestate est: & omnia Christus est nobis. si vulnus curare desideras medicus est: si febribus æstuas fons est: si gravaris iniquitate justitia est: si auxilio indiges virtus est: si mortem times vita est: si cęlum desideras via est; si tenebras fugis lux est; si cibum quęris alimentum est. Gustate igitur & videte, quoniam bonus est Dominus. beatus vir qui sperat in eo.

L I-

LIBER
SAPIENTIÆ.

PRÆFATIO
IN
LIBRUM SAPIENTIÆ.

Librum hunc regis Salomonis nomine scriptum esse, constat ex his verbis: tu elegisti me regem Populo tuo, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, (cap. IX. 7.) quem etiam multi Patres græci latinique Salomoni tribuunt; atque apud græcos *Sapientia Salomonis* inscribitur. qui titulus diutissime etiam apud latinos valuit. nam in Carthaginensi concilio III. cap. 47. & postea in decreto sancti Innocentii I. inter scripturas canonicas quinque Salomonis libri recensentur. primus Gelasius in concilio Romano I. decreto de Apocryphis sic inscripsit: Salomonis libri tres: Sapientiæ unus: Ecclesiastici unus: quam inscriptionem latini postea secuti sunt codices. eatenus autem Salomonis esse creditur quod ejus sensus, non tamen compositionem aut verba contineat. neque enim tantum, ut ait Hieronymus (Præfat. ad Heliod. &c.) græcam eloquentiam

I. Quatenus liber iste Salomonis habeatur.

redolet, verum etiam sapit sophisticen illam sanam & eruditam, quæ sub Macedonum regum imperio, toto oriente ac præsertim Alexandriæ viguit. Deo enim visum est, hunc etiam stylum, ab hebraica licet simplicitate abhorrentem; divinis oraculis conscribendis dicari, consecrari, ut sapientia illa cælestis, omnium hominum ac temporum sensibus & gustui se se accommodaret: quod etiam secundus Maccabaicæ historiæ liber luculenter ostendit.

II. De auctore & ætate libri incompertum.

De auctore libri nihil est memoriæ proditum, præter illud beati Hieronymi, loco mox laudato: nonnulli scriptorum veterum, illum esse Judæi Philonis, affirmant: illius scilicet, quem Josephus (lib. 1. cont. Appion.) Demetrio Phalereo supparem memorat: neque quidquam comperimus, quo ea conjectura firmetur. de Philone vero Alexandrino scriptis post æram christianam editis notissimo, quod nonnulli memorant, confutatione non eget: adeo & ætas & auctoritas & ipse stylus discrepant.

De scriptionis tempore æque incompertum. sane Ecclesiastici liber ad ea pertinet tempora, quæ Maccabaicis propiora

vi-

videantur, ut suo ostendemus loco: Sapientiæ liber nullam præfert temporum notam, neque quidquam aliud, quam quod ante Ecclesiasticum in scripturarum canone collocetur: quamquam Hieronymus in sua Præfatione testatur, se vidisse codices, in quibus Sapientia sub Ecclesiastæ nomine secundum obtineret locum, Ecclesiastico Siracidæ Parabolarum titulum præferente, addito & altero Cantico Canticorum, ad Salomonis exemplum.

Sapientiæ liber duas habet partes. prima est, commendatio sapientiæ usque ad caput IX. quo capite incipit prolixissima atque ad finem usque libri deducta precatio, qua prisca historia recolitur, atque in tuenda pia gente, ejusque hostibus ulciscendis, divinæ justitiæ ac sapientiæ arcana, ab ipsa rerum origine referantur. III. Libri divisio in duas partes: primæ partis documenta.

Prima illa pars duo habet imprimis, quibus hujus libri divina ac prophetica commendetur auctoritas: alterum est de Christo patiente manifestissimum vaticinium, consonum Evangelistis, nec semel a veteribus memoratum, (cap II.) alterum, de increatæ Sapientiæ nativitate ac dotibus præclara documenta quæ Salomonica illustrent, ipsi Paulo facem præ-

 ferant,

ferant, ut ſuo notatur loco. I. VII. VIII.

Huc accedunt egregia illa: mortem non a Deo, ſed a peccato eſſe, & diaboli invidia introductam, I. II. & tamen uſque adeo beneficentiæ vertere, ut cita morte eripi ab hujus vitæ malis ac periculis, pars ſit vel maxima divini muneris. IV.

Quem ad locum pertinet illa perſpicua ac veteris teſtamenti conditionem propemodum ſupergreſſa, de futuræ vitæ bonis atque ſuppliciis revelatio: quæ Evangelicæ veritati viam parare videatur, Deo ita providente, ut quo propior erat Chriſtus, eo copioſius atque illuſtrius arcana cæleſtia panderentur: (cap. III. V.)

Inſigne etiam illud de caſti connubii, imo etiam de ſanctæ continentiæ fructibus: deque imminente adulterorum ſoboli ultione: (III. IV.) neque prætermittendum id, quod eſt vel maximum, & ad hujus libri aſſequendum inſtitutum imprimis memorabile: nempe hunc directum eſſe, ac veluti inſcriptum dedicatumque regibus, optimatibus, judicibus, unde illud initium: diligite juſtitiam, qui judicatis terram: (I. I.) patefacto etiam arcano, potentes potenter tormenta paſ-

paſſuros, & judicium duriſſimum his qui præſunt fieri. (VI.)

In illa precatione, qua diviniſſimi libri poſtrema pars continetur: primum illud: veram ſapientiam, quæ continentię quoque nomine appelletur, Dei eſſe donum. (VIII.21.IX.4.9.10) hinc ad finem uſque libri, decurſa Pentateuchi hiſtoria edocemur, qua mente, quo fructu ſacra legatur hiſtoria: conſiderata ſcilicet divina Sapientia, quæ ſuis ſemper conſulat, ulciſcatur malos: quo loco hanc habemus divinæ juſtitiæ, æternæque legis regulam: per quæ quis peccat, per hæc & torqueri: (XI.17.) impioſque ſibi eſſe ſupplicio, & convenientiſſimis affici pœnis: tum illud præclariſſimum: Deum parcentem omnibus, non uno ſemel ictu; totaque effuſa ira conficere adverſarios; ſed lente & paulatim, ut ad pęnitentiam provocet: nec niſi contumaces, ſuæque miſericordiæ contemtores adigat ad interitum: quo enim potentior, eo indulgentior, nihilque præpropere aut inordinate, ſed omnia menſura, pondere, numero, apta diſpoſuit. (XI.XII.)

IV. Documenta ſecundę partis.

His igitur, aliiſque diviniſſimis atque altiſſimi ſpiritus documentis, Sapientiæ li-

V. Divinæ libri auctoritas.

liber merito a Patribus ad summum auctoritatis culmen evectus est, divinorumque voluminum canone recensitus. jam concilii Carthaginensis III. sancti Innocentii, sancti Gelasii, Romanorum Pontificum, edita eam in rem decreta retulimus: quæ sequitur & firmat Tridentina Synodus, notissimo decreto, de scripturis canonicis. Sess. IV.

Præluxerunt antiquissimi ac primæ etiam ætatis Patres; apud quos & Sapientiam & Ecclesiasticum, sacræ scripturæ titulo prænotatos, passim invenias, nec leviter ac velut perfunctorie: sed asseveratione ea, quæ & firmissima sit, & ad posteriora sæcula permanarit.

De canonicæ scripturæ titulo, non nihil a latinis græci discrepare visi: interim quosdam libros a græcis divinos ac propheticos fuisse habitos, quos tamen in canonem non referrent, vel una illa Origenis ad Julium Africanum de Susanna & aliis confirmat epistola. favet ipsum Salomonis nomen, quo non nisi divinitus inspirata volumina dignarentur.

Quod autem sanctus Hieronymus memorat (ead. Præf.) legi quidem ab Ecclesia hos libros: „ ad ædificationem ple-

bis

„ bis, non ad auctoritatem ecclesiastico-
„ rum dogmatum confirmandam: pace summi viri dixerim, non ita Augustinus: qui ad confutandam Pelagianam hæresim, passim hunc adhibet Sapientiæ locum: raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus. (Sap. IV. 11.) & illum de continentia ab uno Deo impetranda celeberrimum.(VIII.24.)aliosque non paucos. atque ut pariter de Ecclesiastico conficiamus, deductum ex eo libro profert egregium locum, de libero arbitrio, pari auctoritatis commendatione cum cæteris, qui vel divinissimi & maxime canonici habeantur. (S. Aug. lib. 2. de gr. & lib. arb. cap. 11. Eccli. XV. 11.)

Nec mirum, cum hinc egregios locos ipse etiam Cyprianus attulerit: & adversus Judæos, opere imprimis dogmatico, quo non nisi receptissima & a divino spiritu dictata protulit; propheticum illud de Christo patiente testimonium adhibendum censuerit, ad confirmandam fidei veritatem.

His ergo permotus sanctus Augustinus eos, qui libri Sapientiæ detrectabant auctoritatem, sic castigabat, (lib. de præ-
„ dest. sanct. 14.) Non debuit repudiari Sapien-

„ pientiæ liber, qui meruit in Ecclesia
„ Christi de gradu lectorum, tam lon-
„ ga annositate recitari, atque ab omni-
„ bus christianis, ab Episcopis usque ad
„ extremos laicos, fideles, pœnitentes,
„ catechumenos, cum veneratione divinæ
„ auctoritatis audiri: ac postea: eum li-
„ brum sibi ante posuerunt, etiam tem-
„ poribus proximi Apostolorum egregii
„ tractatores; qui eum testem adhibentes,
„ nihil se adhibere nisi divinum testimo-
„ nium crediderunt.

L I.

LIBER SAPIENTIÆ.

Caput Primum.

Judices diligant justitiam: Dominus adsciscit simplices: peccatores, & simulatores repellit, 4. 5. arcana cordis penetrat: ergo a detractione & mendacio abstinendum: mors non a Deo, sed a peccato, 13. 14. 15.

1 DILIGITE justitiam, qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum:
2 quoniam invenitur ab his qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum:
3 perversæ enim cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes.
4 quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.
5 Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu,

1. *In bonitate*: ut & de Deo bona omnia cogitetis, & ipsi de Deo cogitantes bona omnia sapiatis; quod magis sequenti congruit.

2. *Qui non tentant illum*: tentare Deum, quod sæpe vetitum in scripturis: nihil aliud est quam diffidere Deo, nec verbis ejus aut benignitati satis credere, nisi signa & prodigia non sua voluntate sed nostro arbitrio faciat: quod est contrarium ei quod subditur: *apparet autem eis, qui fidem habent in illum*.

3. *Corripit insipientes*: arguit, convincit, gr.

4. *Subdito peccatis*: peccato, gr.

5. *Spiritus sanctus disciplinæ*:

ctu, & corripietur a superveniente iniquitate.

6 Benignus est enim spiritus sapientiæ, & non liberabit maledicum a labiis suis: quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ ejus auditor.

7 Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.

8 Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium.

9 In cogitationibus enim im-

---

na: supple: magister, disciplinam inspirans: quo sensu dicitur spiritus sapientiæ & intellectus, &c. *effugiet fictum*: dolum, gr. amat enim simplices, veraces, justos, probos: non simulatores. *corripietur.* arguetur, convincetur: *a superveniente iniquitate*; ubi supervenerit iniquitas, convincetur falsi is qui spiritu disciplinę se jactabat præditum: aut enim illum spiritum omnino non habuit, aut non habuit ea qua oportebat animi constantia.

6. *Benignus est*: humanus, humanitatis amans, φιλάνθρωπος: *spiritus sapientiæ*: ut legit S. Aug. lib. de mend. ad Conf. c. 16 sive ut habet gr. sapientia: id est sapientia Dei, spiritus est hominum amans, quippe quos ad se tanta benignitate invitet, cut patet Prov. VIII. *non liberabit maledicum a labiis suis*: cum verbis suisipse capiatur, audiatque illud a Paulo: inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas: in quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas, Rom. II. 1. atque etiam a Domino: ex ore tuo te judico, serve nequam: sic Ps. CXXXIX. 10. labor labiorum ipsorum: eorum elaborata ac fraudulenta consilia, operient eos: capient, comprehendent ut fossa, ut laqueus. *renum*: interiorum: cogitationum, cupiditatum: hebraismus frequens. *linguæ ejus auditor*: verborum, arcanorum licet.

7. *Quoniam spiritus Domini*: ex eo quod Dei spiritus ubique sit & omnia sua virtute contineat, recte infert exaudiri ab eo quantumvis occultas hominum voces. unde infert seq. ℣. 8. *porpter quod qui loquitur iniqua, non potest latere.*

9. *In cogitationibus impii interrogatio*, sive inquisitio *erit*: cum latentes etiam cogitationes tam Deo notæ sint quam si inquisitione facta responsa nostra audierit. 10.

impii interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius.

10 Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.

11 Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam.

12 Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum.

13 Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.

14 Creavit enim, ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra.

15

---

10. *Auris zeli* sive Dei zelantis cogitationes hominum, eisque animum attentum adhibentis, *audit omnia*: *& tumultus murmurationum*: strepitus, susurrus quamvis occultissimus: quod sequentia produnt.

12. *Nolite zelare mortem*: atque ita vos gerere, quasi eam summo studio accersere cupiatis.

13. *Deus mortem non fecit*: creavit enim Deus hominem inexterminabilem: invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; infra II. 23.24. &, quare moriemini domus Israel, quia nolo mortem peccatoris; Ezech. XVIII. 30.31. unde subdit:

14. *Creavit enim* ille existens & existendi fons, *omnia ut essent*, non ut interirent. *& ut salutares* essent, hoc est salutiferæ *generationes mundi*; elementa, plantæ, fruges: *neque est in illis medicamentum exterminii*, virus mortiferum, aut quidquam generi nostro insalubre aut noxium. si enim ab initio tellus bonarum tantum herbarum ferax, nec nisi peccantibus spinas & tribulos germinavit: quanto magis venena aberant sive ab universa terra, degenerantibus postea seminibus, seu quod magis crediderim, a voluptatis horto quem homines incolebant. eo quod:

15

15 Justitia enim perpetua est, & immortalis.

16 Impii autem manibus & verbis accersierunt illam: & æstimantes illam amicam, defluxerunt, & sponsiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.

15. *Justitia*: in qua homo factus est, per se se *immortalis*, atque immortalitatem affert.

16. *Æstimantes illam amicam*: qui enim me oderunt, ait sapientia, diligunt mortem, Prov. VIII. 36. *defluxerunt*: tabuerunt, defecti sunt viribus. *sponsionem posuerunt ad illam*: cum ea pactum inierunt, unde apud Isa. XXVIII. 15. percussimus fœdus cum morte, quasi pacto fœdere nos ei habendos, possidendos sponte tradidimus: ac postea 18. delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. *quoniam digni sunt*, ut morti dedantur *qui sunt ex parte ipsius*, qui peccato commisso mortis se partibus addixerunt. peccatum enim cum consummatum fuerit, generat mortem. Jac. I. 15. &, a quo quis superatus est, hujus & servus est. 2. Pet. II. 19.

CAPUT II.

Impiorum ratiocinia: post hanc vitam nihil; utendum præsentibus bonis: odiosum virum bonum; etiam Christum: de ipso prophetia, 18: quid his respondendum: ac primum mortem non a Deo, 22. 23. 24.

1 DIXERUNT enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reversus ab inferis:

2

1. *Cum tædio vita nostra*: cavendum a tædio unde ad sensuum oblectamenta propellimur, verisque ac suis gaudiis præoccupandus animus: juxta illud toties inculcatum: gaude-

2 quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam fumus flatus eſt in naribus noſtris: & ſermo ſcintilla ad commovendum cor noſtrum:

3 qua extincta, cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tamquam mollis aer, & tranſibit vita noſtra tamquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſolvetur, quæ fugata eſt a radiis ſolis, & á calore illius aggravata:

4 & nomen noſtrum oblivionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum.

5 Umbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reverſio finis noſtri: quoniam conſignata eſt, & nemo revertitur.

6 Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tamquam in juventute celeriter.

7

---

dete. *non eſt refrigerium*, gr. remedium: curatio. *in fine*: *& non eſt qui agnitus.* oratio familiaris impiis: quare ille dives apud inferos: mitte Lazarum: & : ſi quis ex mortuis ierit, credent: at Abraham. ſi Moiſen & prophetas non audient, nec ſi qui ex mortuis reſurrexerint, credent, Luc. XVI. 30. 31. nunc autem ad votorum cumulum habemus Chriſtum a cælo, ab inferis, ex mortuis reverſum, cujus reſurrectio ſole clarior.

2. *Ex nihilo nati ſumus*: gr. temere, caſu, nulla cauſa, nullo certo vitæ fine: quod eodem recidit. *fumus flatus eſt*: gr. fumus aut flatus eſt: *in naribus noſtris*: res facile evaneſcens ſive ſit vapor ſpiſſior, ſive aer tenuis. *ſermo ſcintillæ*; gr. ſermo ſcintilla, *ad commovendum*: ſermo ſeu verbum, phraſi hebraica, pro re: ſenſus eſt: res illa quæ commovet cor noſtrum vitalemque caterem per artus diffundit, non niſi ſcintilla eſt quę ſtatim extinguitur, duabuſque omnino rebus vaniſſimis vita noſtra conſtat, flatu & igne tenui.

4. *Et nomen noſtrum*: adeo nihil ſumus, ut nec fama noſtri ſuperſit.

5. *Non eſt reverſio finis noſtri*, a fine ac poſt mortem. *conſignata eſt enim*: res eſt ſigillo clauſa quod reſignare non licet atque ineluctabili decreto firmata, quo jam nihil ſimus.

6. *Bonis quæ ſunt*: veris bonis: craſſi homines ac ſenſibus dediti, præter ea quæ palpant, cun-

7 Vino pretioſo & unguentis nos impleamus: & non prætereat nos flos temporis.

8 Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.

9 Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: ubique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.

10 Opprimamus pauperem juſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.

11 Sit autem fortitudo noſtra lex juſtitiæ: quod enim infirmum eſt, inutile invenitur.

12 Circumveniamus ergo juſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.

13

---

cuncta habent pro inanibus ac nullis: cum e contra, quæ videntur temporalia ſint, quæ autem non videntur æterna. 2. Cor. IV. 18. quæ etiam vere ſunt, ut habes inf. VIII. 6. *utamur creatura tamquam in juventute in* deeſt in ed. Rom. habet Complut. ipſa res ſequentibus exponitur.

7. *Flos temporis*: gr. aeris: odoratus vapor ex vino & unguentis veluti effloreſcens.

8. *Nullum pratum*. & hoc ad licentiam pertinet, ut incerti ac vagi hac illacque diſcurrant: prata memorantur herbis virentibus læta, choreis ac ſaltationibus frequentanda. gr. tamen deeſt.

9. *Nemo noſtrum*: nemo ſe temperantem modeſtumque faciat: quod in illo voluptatum contubernio impatientiſſime ferunt.

10. *Opprimamus pauperem*: recte Aug. in Pſ. LVIII. 10. cum voluptas non niſi læta & benefica mitiſque eſſe videatur, tamen facile prorumpere in vim ac rapinas, ſupplendis per ſcelerata compendia opibus per luxuriem exhauſtis.

11. *Sit fortitudo noſtra lex juſtitiæ*: ſic illi apud Platonem paſſim, juſtum, inane nomen; nec juſtitiam eſſe aliud quam validioris voluntatem. *quod infirmum eſt*. virtus ac juſtitia, eo debilis quod æquo bonoque concluſa, facile pateat injuriæ nihil non moventium ac per fas & nefas graſſantium.

13.

13 Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat.

14 Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum.

15 Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.

16 Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis, & præfert novissima justorum, & gloriatur patrem se habere Deum.

17 Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt novissima illius.

18 Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorum.

19 Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

20 Morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei

---

13. *Promittit se: & filium Dei se nominat.* 16. *gloriatur patrem Deum.* 17. *videamus si sermones ejus veri sunt.* 18. *si enim est verus filius Dei.* 20. *morte turpissima*. hic ille est locus aperte propheticus, toties a Patribus celebratus, & cum Matt. xxvi 1. 40. 42. 43. conferendus.

14. *In traductionem*, ἔλεγχον, eprehensionem: confutationem: convictionem.

15. *Dissimilis est aliis: immutatæ viæ ejus*: a vulgari hominum consuetudine abhorret. viderint qui se satis excusatos putant, quod sequantur multitudinem.

16. *Præfert novissima justorum*: hoc est quo vel maxime justi ludibrio habeantur, quod futura expectent spretis præsentibus *patrem se habere Deum*; gr. brevius, gloriatur patrem Deum.

18 *Si est verus filius Dei*: gr. si est ille justus filius Dei. si est ille Christus sub justi nomine tamdiu expectatus. Isa. xli xlv 51. Dan. ix.

19. *Contumelia & tormento*: addamus plagis contumeliam, quod Christo factum est: *interrogamus eum*: probemus, ut explicant sequentia. *reverentiam*: obedientiam, tolerantiam: gr. æquitatem, benignitatem.

20. *Morte turpissima*: cruce sci-

ei respectus ex sermonibus illius.

21 Hæc cogitaverunt,& erraverunt: excæcavit enim illos malitia eorum.

22 & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitię,nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.

23 Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.

24 Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.

25 imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

---

scilicet, servili ac teterrimo atque ignominiosissimo supplicio. *erit enim respectus ex sermonibus illius*: viderimus inter cruciamenta quid dicat & an sibi constet.

22. *Sacramenta Dei*; mysteria sive arcana consilia. *animarum sanctarum*: gr. irreprensibilium.

23. *Fecit Deus hominem inexterminabilem*; immortalem: ut recordatione pristinę dignitatis erigat justorum animos, ne impiorum insectationibus victi jaceant. *ad imaginem similitudinis suæ*: gr. proprietatis. Deo enim proprium, ut sit per se immortalis; cętera omnia per se deficiant, nisi continuo divinæ virtutis influxu sustententur. alii codices habent; æternitatis suæ ἀϊδιότητος, pro ἰδιότητος.

24. *Invidia diaboli mors*: unde Christus: ille homicida ab initio. Joan. VIII. 44.

25. *Imitantur autem illum*: vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Joann. ibid.

CA-

CAPUT III.

Prosequitur adversus impios: justorum spes: gloria sempiterna: impii maledicti: eorum maledicta conjugia: maledicta soboles: eunuchi spirituales, 14.

1 JUSTORUM autem animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.

2 Visi sunt oculis insipientium mori: & æstimata est afflictio exitus illorum:

3 & quod a nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace.

4 Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

5 In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit eos, & invenit illos dignos se.

6 Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum.

7 Ful-

1. *Tormentus mortis*; vox ultima deest, gr.

2. *Æstimata est afflictio*: 3. *& quod a nobis est iter*: insipientes arbitrantur exitum justorum sive mortem, nihil aliud esse quam cruciatum, & profectionem a nobis, interitum, excidium. gr. contritionem.

5. *In paucis*: in corpore, in paucorum dierum vita, *vexati*: *in multis*: in æterna & interminabili vita, *bene disponentur*: gr. per pauca docti; (sub patientiæ disciplina habiti) maximis afficientur beneficiis. non enim condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam; &., momentaneum illud & leve tribulationis nostrę, supra modum, in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur. Rom. VIII. 18. 2. Cor. IV. 17.

6. *Quasi holocausti hostiam accepit illos*: gr. holocaustum hostiæ: sive immolationis; eodem sensu: ut perfectam oblationem qualis est holocausti quę tota Domino consecratur. *in tempore erit respectus illorum*: suo & idoneo tempore respiciet Deus eorum studia & labores. at gr. in tempore respectus illorum (quo illos respiciet Deus.)

7 Fulgebunt justi & tamquam scintillæ in arundineto discurrent.

8 Judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

9 Qui confidunt in illo intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum & pax est electis ejus.

10 Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt justum, & a Domino recesserunt.

11 Sapientiam enim & disciplinam qui abjicit, infelix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum.

12 Mulieres eorum insensatæ sunt, & nequissimi filii eorum.

13 Maledicta creatura eorum: quoniam felix est sterilis & incoinquinata, quæ nescivit torum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum.

14

---

7. *Fulgebunt, & tamquam scintillæ in arundineto*: clara luce, in materia quæ flammam facile comprehendat: *discurrent*: immortalem lucem circumferentes.

8. *Judicabunt nationes*: teste ipso Christo, Apoc. 11. 26.

9. *Donum*: seu donativum. *electis ejus*: stipendia enim peccati mors: gratia autem Dei, (donum seu donativum & gratuita largitio qua suos impertit milites) vita æterna. Rom. VI. 23.

11 *Vacua spes illorum*: Isa. LIX. 5. 6. 7. ova aspidum ruperunt, telas araneæ texuerunt: telæ eorum non erunt in vestimentum neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas & contritio in viis eorum.

12. *Mulieres eorum insensatæ*: impiorum familia pravis exemplis corrupta.

13. *Maledicta*: execrabilis, *creatura* (seu progenies) *eorum*: pessimorum hominum pessima soboles. *felix sterilis, & incoinquinata*: seu virgo, præ illis tam impie conjugatis: tot probra tot corruptelæ sunt in conjugiis & familiis: tanta etiam in connubiali toro flagitia ac dehonestamenta sunt, ut sterilitas & virginitas longo spatio antecel-

14 & spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima.

15 Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, & quæ non concidat radix sapientiæ.

16 Filii autem adulterorum in inconsummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur.

17 Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit novissima senectus illorum.

18 Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem.

19 Nationis enim iniquæ, diræ sunt consummationes.

---

cellant. *habebit fructum*: præclaram sobolem, bona opera, eorumque mercedem. *in respectione*: in visitatione & retributione, *animarum sanctarum*. deest gr.

14 *Et spado*: supple beatior: alludit ad spadones illos, de quibus Isa. LVI. 3. 4. 5. *qui non operatus est per manus*: *nec cogitavit*: qui nec opere nec cogitatione peccavit. *dabitur illi fidei donum electum*: excellens, singulare: scilicet, nomen melius a filiis & filiabus: nomen sempiternum quod non peribit: Isa. ibid. ut jam non in sobole ut cæteri homines, sed in bonis operibus immortalitatem consequantur. *sors in templo Dei acceptissima*; Isa. ibid. dabo eis in domo & in muris meis locum: ut & illud animo providisse videantur, cælibes honoratiore loco in templo Dei sessuros, sacrorumque administros futuros.

16 *Filii adulterorum in inconsummatione erunt*. gr. inconsummati, impuri, non initiati, imperfecti abortivi instar. ut infra IV. 4. 5. *ab iniquo toro semen* seu soboles, *exterminabitur*, aberit: contra ac Salomon pollicetur toro intaminato & casto Prov. V. 15. 16.

18. *Nec in die agnitionis*; in die quo benefacta & scelera recognoscentur. *allocutionem*: solatium gr.

19. *Nationis*, generationis seu sobolis *iniquæ*, inter adulteria sordesque natę; *diræ sunt consummationes*; diri & infausti exitus.

CAPUT IV.

Pii, clari, notique. malorum soboles instabilis: justorum beata mors. 7. beata etiam vita: etiamsi brevis, 1. senectute melior, 8.9. cito rapi ex gratia est, 11.14. vita pericula, tentationes, fascinum, 12. irrisi impii & infelices, 19.20.

1 O QUAM pulcra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est, & apud homines.

2 Cum præsens est, imitantur illam: & desiderant eam cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.

3 Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

4 Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, & a nimietate ventorum eradicabuntur.

5 Cno-

1. *O quam pulcra casta generatio*; sive generatio illa bonorum operum, de qua supra III. 13. 14. sive post exhibitas oculis impiorum & adulterorum execratas atque incestatas domos, piorum sobolem benedictam prædicat. prima illa interpretatio magis græco congruit, qui sic habet. *melior est orbitas sive sterilitas cum virtute*: supple, quam illa impiorum ampla soboles. *immortalis est enim memoria illius*, sterilitatis scilicet cum virtute conjunctæ: ut habet Isa. LVI.

2. *Incoinquinatorum certaminum præmium vincens*: pro quo gr. prælium: sunt autem incoinquinata certamina incruenta illa neque ulla cæde polluta quibus voluptatem virtute & castitate dejicimus. posset etiam pro, *certaminum*, reponi, *præmiorum*: eodem ubique sensu quo illa prælia celebrentur, quæ puram ac nulla cæde fœdam reportent lauream.

3. *Spuria vitulamina*: mendum: ex voce μοσχεύματων. vertendum autem. *spuria, sive adulterinæ propagines, plantationes*:

5 Confringentur enim rami inconſummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.

6 Ex iniquis enim ſomniis filii qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes in interrogatione ſua.

7 Juſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.

8 Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem ſunt ſenſus hominis,

9 & ætas ſenectutis, vita immaculata.

10 Placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores translatus eſt.

11 raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.

12 Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentię tranſvertit ſenſum ſine malitia.

13 Conſummatus in brevi explevit tempora multa:

nes: ut habet Aug. 2. de doct. chriſt. c. 12. hoc eſt adulterorum ſoboles, *non habent radices altas*: ut ſupra III.16.&c. Ambroſius tamen ex hac verſione Theclam, Agnen, Pelagiam vocat nobilia vitulamina, lib. 2. epiſt. 7.

6. *Ex iniquis ſomniis*: illicitis amplexibus: ſive delectamento ſomni, ut inf VII.2. quem poeta dulcem ſoporem vocat. *in interrogatione*, ſive probatione *ſua*: data occaſione parentum ſe ſimiles comprobabunt.

8. *Cani autem ſunt ſenſus hominis*: ſive ut habet gr. canities ipſa, prudentia eſt hominibus ne eam colore aut annis æſtimes.

11. *Raptus eſt*: quem in locum Aug. lib. de prædeſt. Sanct. XIV. dictum eſt ſecundum pericula vitæ hujus non ſecundum præſcientiam Dei: qui hoc præſcivit quod futurum erat, non quod futurum non erat: id eſt quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum ſubtraheretur incerto: non quod peccaturus eſſet, qui manſurus in tentatione non eſſet. quem ſapientiæ locum laudat etiam Cypr. lib. de mortal. ab Auguſtino citatus.

12. *Faſcinatio nugacitatis*: en

14 placita enim erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum. populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia:

15 quoniam gratia Dei, & misericordia est in sanctos ejus, & respectus in electos illius.

16 Condemnat autem justus mortuus vivos impios, & juventus celerius consummata, longam vitam injusti.

17 Videbunt enim finem sapientis, & non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus.

18 Videbunt & contemnent eum: illos autem Dominus irridebit.

19 & erunt post hæc decidentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & commovebit illos a fundamentis, & usque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum peribit.

20 Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.

---

vitam humanam: fascinatio sive fallacia atque deceptio, stoliditas, nugacitas, pravitas, inconstantia sive vacillatio: ῥεμβασμός. hæc enim omnia græcæ voces sonant. *incostantia concupiscentiæ*: sensuum vagi ac mutabiles motus, unde Moses: nec sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes Num. xv. 39. & Paulus: facientes voluntatem carnis & cogitationum. Ephes. 11. 3.

14. 15. *populi autem*: *non intelligentes*: *quoniam gratia & misericordia*: supple: deplorabant eorum præproperam mortem, quos jam æternitati maturos Deus ad se evocabat.

16. *Longam vitam*: longævam senectutem, gr.

17. *Quare*: in quid; gr. cujus rei gratia: *munierit*, firmaverit, *illum Dominus*: tot præsidiis instruxerit: tutumque servaverit, nempe ut æternum viveret.

19. *Inflatos*: præcipites gr. *sine voce*: mutos: frustra hiscentes, verbis non secuturis: atque ut in somnis delusos vanis conatibus. *commo-*

ve-

vebit illos a fundamentis: dejectos omni spe, & in æternum alienatos a vita Dei, Eph. IV. 18.

CAPUT V.

Piorum ab impiis discrimina post mortem: horum sera in inferno pœnitentia, 2. 6. in hac vita inanes labores, 7. inanis jactantia, 8. transitoria nullo relicto vestigio voluptates, 9. 10. & seq. vana spes, 15. justorum æterna stabilitas: Deus pro illis & contra impios armatus, 16. & seq. ictu certo & indeclinabili, 22.

1 TUnc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores eorum.

2 Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis,

3 dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii.

4 Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam; & finem illorum sine honore:

5 ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.

6 Ergo erravimus a via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis.

7

1. *Stabunt justi*: stabit justus, gr. *qui abstulerunt labores eorum*: alimenta, victum quantovis labore partum.

3 *In similitudinem*: in parabolam, gr. sic Jer. XXIV. 9. civitas in opprobrium & in parabolam: hoc est assumenda in exemplum magnę calamitatis, ut Sodoma & Gomorrha, Deuter. XXIX. 13. Jer. XLIX. 1. &c.

6. *Justitiæ lumen*: sol intelligentię: sol simpliciter, gr. aliis, sol justitiæ de quo Malach. IV. 2. hoc est quod ait Paulus: tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis,

7 Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.

8 Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?

9 Tranſierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens,

10 & tamquam navis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cujus, cum præterierit, non eſt veſtigium invenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:

11 aut tamquam avis, quæ tranſvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, ſed tantum ſonitus alarum verberans levem ventum, & ſcindens per vim itineris, aerem: commotis alis tranſvolavit, & poſt hoc nullum ſignum invenitur itineris illius:

12 aut tamquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diviſus aer continuo in ſe recluſus eſt, ut ignoretur tranſitus illius:

13 ſic & nos nati continuo deſivimus eſſe: & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere: in malignitate autem noſtra conſumti ſumus.

14 Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt:

15 quoniam ſpes impii tamquam lanugo eſt, quæ a vento tollitur: & tamquam ſpuma gracilis, quæ a procella diſpergitur: & tamquam fumus qui a vento diffuſus eſt: & tamquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.

16 Juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum.

17 Ideo accipient regnum de-

lis, per cęcitatem cordis eorum. Epheſ. IV. 18.

7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis*: laſſati iniquitatis viis, ſive ad ſatietatem pleni, gr. *vias difficiles*: deſerta avia, inacceſſa, gr. atque hęc eſt cæcitas, ut licet defatigati, tamen ad flagitia pertrahantur nec poſſint referre pedem.

15 *Tamquam lanugo*: χνοῦς, florum lanugines a ventis circumlatę: quod nunc legitur: χοῦς, pulvis: eodem ſenſu.

18.

decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini: quoniam dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.

18 Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum.

19 Induet pro thorace juſtitiam, & accipiet pro galea judicium certum.

20 ſumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem:

21 acuet autem duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.

22 Ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient.

23 Et a petroſa ira plenę mittentur grandines, excandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

24 Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tamquam turbo venti dividet illos; & ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas evertet ſedes potentium.

---

18. *Accipiet armaturam zelus illius*; armaturam zelum ſuum, gr. ęmulationem in contemtores.

22. *Ibunt directe*: directę, gr. εὔστοχοι, bene collimatæ neque aberraturæ ab ictu: a ſagittis comparatione ducta: ut ſequentia demonſtrant. *exterminabuntur*: emittentur: quod tamen gr. deeſt. *ad certum locum*: ad ſcopum.

23. *Et a petroſa ira*: Dei ſcilicet: petroſa autem, lapidante, inſtar machinę ſaxa jacientis: πετροβόλου: alludit ad eos locos, in quibus Deus in hoſtes ſaxis & grandinibus pluit. Exod. IX.18. Joſ. X. 11. *aqua maris & flumina*: venturi judicii ſigna: preſſura gentium pręconfuſione ſonitus maris & fluctuum. Luc. XXI.25.

24. *Spiritus virtutis*: ventus vehemens. *ad eremum*: ad ſolitudinem, ad vaſtitatem.

CA-

CAPUT VI.

Omnis potestas a Deo : gravi rationi reddendæ obnoxia, 4. 5. *potentes potenter cruciandi*, 6. 7. 9. *nulla acceptio personarum : justa juste : sapientia quam expetenda*, *tam obvia est omnibus*, 13. 14. *vere regnare quid sit*, 22. 23.

1 MElior est sapientia, quam vires : & vir prudens quam fortis.

2 Audite ergo reges, & intelligite, discite judices finium terræ.

3 Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum :

4 quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur.

5 quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.

6 Horrende & cito apparebit vobis : quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet.

7 Exiguo enim conceditur misericordia : potentes autem potenter tormenta patientur.

8 Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam ; quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus.

9 Fortioribus autem fortior instat cruciatio.

10 Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, & non excidatis.

11

1. *Melior est*: deest gr. similis sententia, Eccl. IX. 18.

4. *interrogabit opera vestra* : non adulatores vestros: interrogabit autem, probabit: ad normam exiget, non ad hominum opiniones.

8. *Non subtrahet* judicio *personam*: acceptio enim personarum non est apud Deum. Rom. II. 11.

11.

11 Qui enim custodierint justa juste, justificabuntur: & qui didicerint ista, invenient quid respondeant.

12 Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam.

13 Clara est, & quæ numquam marcescit sapientia, & facile videtur ab his qui diligunt eam, & invenitur ab his qui quærunt illam.

14 Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat.

15 Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; assidentem enim illam foribus suis inveniet.

16 Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus: & qui vigilaverit propter illam, cito securus erit.

17 Quoniam dignos seipsa circuit quærens, & in viis ostendit se illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.

18 Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia.

19 Cura ergo disciplinæ, dilectio est: & dilectio, custodia legum illius est: custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est:

20 incorruptio autem facit esse proximum Deo.

21 Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

22 Si ergo delectamini sedibus, & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis.

23 diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis.

24 Quid est autem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam: & non abscondam a vobis sacramen-

---

11. *Juste justa*: ex Deut. XVI. 20. juste quod justum est persequeris: sancte sancta, gr.

13. *Facile videtur*: de his & seqq. vide Prov. II. VIII. &c.

19. *Dilectio, Custodia legum*: qui enim diligit, legem implevit. Rom. XIII. 8. quod egregie exequitur Augustinus tract. 87. in Joan. de mor. Ecc. cath. cap. 15. & alibi passim.

24. *Facta sit*: vide, VII. 25. 26.

menta Dei, sed ab initio nativitatis investigabo, & ponam in lucem scientiam illius, & non præteribo veritatem:

25 neque cum invidia tabescente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ.

26 Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi est.

27 Ergo accipite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

CAPUT VII.

Regum & vulgi æqua nativitas: tam infirma: tam misera, 1. & seq. in una sapientia opes. 14. ac vera scientia: ibid. & seq. æternæ sapientiæ dotes, 22. 23. 24. nativitas, 25. 26. vis, 27. lux & pulcritudo, 29. 30.

1 SUm quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro,

2 decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conveniente.

3 Et ego natus accepi communem aerem & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans.

4 In involumentis nutritus sum, & curis magnis.

5 Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6 Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus.

7 Propter hoc optavi, & datus est mihi sensus: & invocavi, & venit in me spiritus sapientiæ:

8 & præposui illam regnis &

1. *Qui prior factus*, seu fictus est: πρωτοπλάστου.

3. *Plorans*: æque plorans, gr.

& sedibus, & divitias nihil esse duxi in comparatione illius.

9 nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.

10 Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius.

11 Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius,

12 & lætatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater est.

13 Quam sine fictione didici, & sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo.

14 Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati.

15 Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum, quæ mihi dantur: quoniam ipse sapientiæ dux est, & sapientium emendator:

16 in manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia & disciplina.

17 Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum,

18 initium & consummationem, & medietatem tem-

10. *Super salutem*: valetudinem: *& speciem*; egregiam formam: quæ duo hominibus jucundissima.

11. *honestas*: decor, gloria.

12. *Antecedebat*: viæ ac vitę dux. *ignorabam*: anteaquam me studio addicerem sapientiæ. sic sapientissimi quique ab ignorantia ordiuntur.

15. *Mihi autem dedit Deus*; det Deus, gr. *ex sententia*: secundum optata. *& præsumere*: animo, cogitatione: cogitare, gr.

17. *Ut sciam*: quantum homini fas est. alioquin hæc omnia humano ingenio inaccessa Ecclesiastes passim docet.

18. *Initium, consummationem, me-*

temporum, viciſſitudinum permutationes, & commutationes temporum,

19 anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones,

20 naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum,

21 & quæcumque ſunt abſconſa & improviſa, didici: omnium enim artifex docuit me ſapientia.

22 eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus, unicus, multiplex, ſubtilis, diſertus, mobilis, incoinquinatus, certus, ſuavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens,

23 humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem habens virtutem, omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus: intelligibilis, mundus, ſubtilis.

24 Omnibus enim mobilibus

medietatem temporum: eorum nexum.

20. *Cogitationes hominum*: ſive ratiocinationes, opiniones: niſi mavis ipſam ratiocinandi artem. nota autem beſtiis iras, vim ventis, hominibus cogitationes rationeſque attributas.

21. *Omnium enim artifex docuit me ſapientia*: jam exemplo Salomonis erigit oculos ad illam ſapientiam creatricem, de qua Prov. VIII. 22.

22. *Eſt enim in illa ſpiritus.* jam inde ab initio ſapientiam vocat ſpiritum. *unicus, multiplex*: quod uno conſilio viaque ſimplice omnia deinde in numeros evolvantur. *mobilis*: εὐκίνητός, impiger, efficax, in agendo promtus. *diſertus*; pro quo in gr. τρανός ſplendidus, luculentus. *certus*: perſpicuus, manifeſtus, gr. *ſuavis*: innoxius, gr. *bonum amans*: æqui bonique ſtudioſus. *acutus*: penetrantiſſimus: cui nihil impervium: unde *quem nihil vetat*: nihil arcet: ad omnia expeditus. *benefaciens*: beneficus, gr.

23. *Humanus*: humanitatis amans. *certus*: additum ad ſtabilitatem vel ſecuritatem. *omnem habens virtutem, omnia proſpiciens*: gr. omnipotens, omniſcius ſive omnium inſpector. *qui capiat omnes ſpiritus: intelligibilis*. gr: permeans omnes ſpiritus intelligentes, mundos ſeu caſtos, ſubtiliſſimos: omnium ſpirituum ponderator, ſcrutator, Prov. XVI. 2.

24

libus mobilior eſt ſapientia: attingit autem ubique propter ſuam munditiam.

15 Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

26 candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius.

27 Et cum ſit una, omnia poteſt: & in ſe permanens omnia innovat, & per nationes in animas ſanctas ſe transfert, amicos Dei & prophetas conſtituit.

28 Neminem enim diligit Deus, niſi eum, qui cum ſapientia inhabitat.

29 Eſt enim hęc ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata invenitur prior:

30 illi enim ſuccedit nox, ſapientiam autem non vincit malitia.

---

24. *Mobilior*. expeditior, æſtuoſior. *propter munditiam*: ſimplicitatem, immixtam puritatem: quam etiam philoſophi duce Ariſtotele actum vocant puriſſimum.

25. 26. *Vapor eſt*: *emanatio*: *candor*, ſeu ſplendor. *ſpeculum*: *imago*: en Verbi incorrupta generatio, atque indeminutus, æternus, & omnis mutationis expers ex paterna ſubſtantia ac luce proceſsus: quę ſecutus Paulus Chriſtum imaginem Dei inviſibilem prædicat, in quo omnia condita & creata ſint, viſibilia æque ac inviſibilia, nec minus Angeli cujuſcumque ordinis ſint quam homines 2. Cor. IV. 4. Col. 1. 15. 16. 17. item Heb. 1. 3. eumdem Chriſtum ſplendorem gloriæ Dei ejuſque ſubſtantiæ characterem vocat: atque hæc omnia infectam, increatam, & tamen procedentem demonſtrant ſapientiam: cæterum in nobis quodammodo factam, cum ejus illuſtratione ſapientes facti ſumus. ſupra VI. 24.

CAPUT VIII.

Prosequitur sapientiæ dotes : fortis, suavis, 1. amanda, ducenda seu sponsanda, 2. 3. homines facit providos, 8. dulcis convictrix, 9. 16. gubernatrix, 14. 15. bona indoles, 19. 20. continentia ab uno Deo expectanda & petenda.

1 ATtingit ergo a fine
usque ad finem for-
titer, & disponit omnia
suaviter.
2 Hanc amavi & exquisi-
vi a juventute mea, & quæ-
sivi sponsam mihi eam assu-
mere, & amator factus sum
formæ illius.
3 Generositatem illius glo-
rificat, contubernium habens
Dei: sed & omnium Domi-
nus dilexit illam.
4 doctrix enim est disci-
plinæ Dei, & electrix ope-
rum illius.
5 & si divitiæ appetuntur
in vita, quid sapientia lo-
cupletius, quæ operatur
omnia?
6 Si autem sensus opera-
tur: quis horum, quæ sunt,
magis quam illa est artifex?
7 Et si justitiam quis dili-
git: labores hujus magnas
habent virtutes: sobrieta-
tem enim, & prudentiam
docet, & justitiam, & vir-
tu-

3. *Generositatem* (splendorem generis) *illius*, suam, *glorificat*: commendat ipsa sapientia: *contubernium*: ex eo quod consociet Deo. *dilexit illam*: & in sinu suo genitam & ad homines postea propagatam.

4. *Doctrix est*: gr. initiatrix, seu quæ homines initiet ad sacræ disciplinæ mysteria. *electrix*: quod alii legunt, εὑρετὶς, inventrix: quod & ipsa rerum ordinem invenerit & invenire nos faciat.

5 6. 7. 8. *Si divitiæ*: seu divitias diligas, seu prudentia virtutesque prævaleant, sapientia omnia continentur. 6. *horum quæ sunt*: verorum honorum, contra quam arbitrantur impii, Sap. 11. 6.

7. *labores hujus magnas habent virtutes*: gr. labores hujus (opera a sapientia elaborata) sunt virtutes.

8.

tutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.

8 Et si multudinem scientiæ desiderat quis: scit præterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorem: signa & monstra scit antequam fiant, & eventus temporum & seculorum.

9 Proposui ergo hanc adducere mihi ad conviven-dum: sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædii mei.

10 Habebo propter hanc, claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, juvenis:

11 & acutus inveniar in judicio, & in conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me:

12 tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient: & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.

13 Præterea habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam.

14 Disponam populos: & nationes mihi erunt subditæ.

15 Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, & in bello fortis.

16 Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam & gaudium.

17 Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniam immortalitas

---

8. *Scit præterita & de futuris æstimat*: gr. novit & præterita, & futura conjectari: hoc est ut arbitror, futura ex præteritis. *versutias sermonum*: ratiocinationum strophas. *dissolutiones argumentorum*: ænigmatum, gr. *signa & monstra scit antequam fiant*: quales conjectores volebat Christus cum diceret: faciem ergo cęli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Matth. XVI. 4. & illud: ab arbore autem fici discite parabolam, &c. Matt. XXIX. 32. 33

9. *Allocutio cogitationis*: curarum solatium, gr.

12. *Tacentem me sustinebunt*: ex

tas est in cognatione sapientiæ,

18 & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectione, & in certamine loquelæ illius sapientia, & præclaritas in communicatione sermonum ipsius: circuibam quærens, ut mihi illam assumerem.

19 Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam.

20 Et cum essem magis bonus; veni ad corpus incoinquinatum.

21 Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum: adii Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordiis meis.

---

ex Job. xxix. 8. 9.

18. *Honestas sine defectione*: opes inexhaustæ, gr. *in coexercitatione conversationis illius*: in frequentandis ejus colloquiis. *præclaritas*: nominis claritudo.

19. *Puer ingeniosus*: bona indole, gr. *sortitus sum animam bonam*: decreta Dei sorti cuidam etiam Apostolus comparat. Eph. I. 11. quod horum nulla causa humana inveniri possit, fortesque Deus temperet. Prov. xvi. 33.

20. *Cum autem essem magis bonus*: gr. magis autem (hoc est, seu potius) cum essem bonus, *veni ad corpus*: non quod esset bonus antequam veniret ad corpus: absurdum enim; cum de toto uti se habet, loquatur homine, conjuncto jam corpore: neque quod corpus illud in iniquitatibus humano more conceptum, atque immundo concretum semine, prorsus intaminatum esset tum cum infusa est anima: sed quod puer bonę indolis bonamque sortitus animam eo facile devenerit, ut corpus etiam incorruptum servaret a pravis libidinibus. quamquam nec illud desugerim, quin anima e Dei manibus, seu potius ex oris ejus afflatu ad castum corpus suo quodam modo venisse dicatur: ut tamen bonum illud castumque non absolute sed comparate & vulgari hominum more sumatur: quod firmatur sequentibus.

21. *Et ut scivi*: ne tamen crederemus bonam indolem, temperatumque corpus ad continentiam assequendam sufficere: docet nos unde vera continentia habeatur: Dei quippe dono, quod urget Augustinus de grat. & lib. arb. iv, de bon. persev. xvii. &c.

me-

memoratu autem dignum videtur ſequenti prece, quæ ad finem uſque libri deducitur, nihil haberi ſpeciale de continentia; ſed cum de ſapientia ubique agatur, qua homo vere continens ſuique compos efficitur, datur intelligi ſapientię nomine comprehenſam etiam continentiam.

CAPUT IX.

Incipit oratio ad finem uſque libri producenda, 1. hominis creatio: imperium, 2. 3. petit ſapientiam a Deo mittendam, 4. operum Dei rectricem, 9. adiutricem regum, 10. & ſeq. ſine hac homines imperiti & imbecilli, 15. & ſeq.

1 DEus patrum meorum, & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo,

2 & ſapientia tua conſtituiſti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta eſt,

3 ut diſponat orbem terrarum in æquitate & juſtitia, & in directione cordis judicium judicet:

4 da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis:

5 quoniam ſervus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii & legum.

6 Nam & ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abfuerit ſapientia tua, in nihilum computabitur.

7 Tu elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum, & filiarum:

8 & dixiſti me ædificare tem-

4. *Sedium tuarum aſſiſtricem*: de qua Prov. VIII. 27.

5. *Minor ad intellectum judicii & legum*: ego enim ſum puer parvulus, & ingnorans egreſſum & introitum meum, & ſervus tuus in medio eſt populi infiniti &c. ut ipſe Salomon, 3. Reg. III. 7. 8.

8. *Similitudinem*: quod præ-

templum in monte sancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio:

9 & tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.

10 Mitte illam de cælis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te:

11 scit enim illa omnia & intelligit, & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia.

12 Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum juste, & ero dignus sedium patris mei.

13 Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?

14 Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ.

15 Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.

16 Et difficile æstimamus quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis investigabit?

17 Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis:

18 & sic correctæ sint semitæ eorum, qui sunt in terris, & quæ tibi placent didicerint homines?

19 Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi Domine a principio.

---

parasti ab initio: in deserto, scilicet, Exod. XXVI. ad cujus formam templum extructum est.

15. *Sensum multa cogitantem* mentem multa curantem; πολυφροντίδα.

CA-

CAPUT X.

Sapientia claret ab initio mundi in tuendis hominibus : Adamo, 1. 2. 3. Noe, 5. Abrahamo, 6. Jacobo, 10. Josepho, 13. tota Hebraeorum gente, 15. & seq. maris rubri transitus, 18. Cainus insipiens, 3. diluvium, 4.

1 HÆc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus,custodivit,

2 & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia.

3 Ab hac ut recessit injustus in ira sua,per iram homicidii fraterni deperiit.

4 Propter quem, cum aqua deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemtibile lignum justum gubernans.

5 Hæc,& in consensu nequitiæ cum se nationes contulissent, scivit justum, & conservavit sine querela Deo, & in filii misericordia fortem custodivit.

6 Hæc justum apereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in pentapolim:

7 quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis.

8 Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt ut ignorarent bo-

2. *Continendi omnia*: dominandi, regendi.

3. *Injustus* : Cain.

4. *Propter quem* : Cainum ejusque impiam sobolem, quæ filios Dei initis connubiis pervertit. Gen. VI. 2.

5. *In consensu nequitiæ*: Chaldæis vicinisque gentibus in idololatriam consentientibus. *scivit*: agnovit: ab aliis separavit: invenit gr. *justum*: Abrahamum *in filii* (Isaaci quem immolaturus erat) *misericordia fortem custodivit.*

6. *Justum* : Lot. Gen. XIX.

7. *Et incredibilis animæ* : incredulæ : uxoris Lot. ibid.

bona, sed & insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuissent.

9 Sapientia autem hos, qui se observant, a doloribus liberavit.

10 Hæc profugum iræ fratris justum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum: honestavit illum in laboribus, & complevit labores illius.

11 In fraude circumvenientium illum affuit illi, & honestum fecit illum.

12 custodivit illum ab inimicis, & a seductoribus tutavit illum, & certamen forte dedit illi ut vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia.

13 Hæc venditum justum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum: descenditque cum illo in foveam,

14 & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam adversus eos, qui eum deprimebant: & mendaces ostendit, qui maculaverunt illum, & dedit illi claritatem æternam.

15 Hæc populum justum, & semen sine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant.

16

---

10. *Hæc profugum*(ac velut exulem gr.) *ira* (ab ira) *fratris* (Esau) *Justum* (Jacobum.) *regnum Dei*: angelos scilicet ascendentes & descendentes, scalæque ad cælos pertigentis cacumini innitentem Deum Gen. XXVIII.12. 13. *scientiam sanctorum*: dedit ei nosse Angelos, & cum eis scire Deum & cælum, & domum Dei, Bethel sive locum in quo Deus coleretur. ibid. 17.

11. *In fraude circumvenientium illum*: Labanis, ejusque familiæ, ibid. XXIX. XXX. XXXI.

12. *Certamen forte*: cum Angelo: ibid. XXXII. *potentior est sapientia*: gr. pietas.

13. *Venditum* a fratribus *justum* Josephum: *a peccato*: gr. ab adulterio cum uxore Putipharis, ibid. XXXIX.

14. *Sceptrum* (sive administrationem) *regni. qui maculaverunt*: reprehenderant, gr.

15. *Populum justum*, Hebrẹum. *semen sine querela*: sive irreprehensibile, gr.

16.

16 Intravit in animam servi Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis & signis.

17 Et reddidit justis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem:

18 transtulit illos per mare rubrum, & transvexit illos per aquam nimiam.

19 Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum,

20 & decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter.

21 quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

---

16. *Servi Dei*, Mosis.

17. *In via mirabili*: per mare rubrum. *in velamento* : *diei*: die, gr. & *in lucem*: per columnam nubis nocte rutilantem, Exod. XII. XIII. &c.

19. *Ab altitudine inferorum*: sive de profundo abyssi (maris) gr. *eduxit illos*: Israelitas.

21. *Os mutorum*; *infantium*: Maria, & cum ea omnis sexus, omnis ætas, magnificentissimo carmine Dominum celebrabat.

CAPUT XI.

Moyses, 1. via populi in deserto, 2. victoria, 3. præstita de cælo auxilia, 4. quæ pœnæ sunt Ægyptiis, ea piis sunt gratiæ; 5. 6. & seq. animadversiones paternæ ad probandum: judicia ad puniendum, 9. 10. 11. Ægyptii bestiarum cultores per bestias puniti, 16. 18. & sequ. per quæ quis peccat, per hæc & torquetur, 17. Dei inexhausta nec toleranda vis, 22. 23. benignitas parcens omnibus, 24. & seq.

1 DIREXIT opera eorum in manibus prophetæ sancti.

2 Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur; & in locis desertis fixerunt casas.

3 Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicaverunt.

4 Sitierunt, & invocaverunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro.

5 Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui, & in eis, cum abundarent filii Israel, lætati sunt;

6 per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est.

7 Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, humanum

---

1. *Prophetæ sancti*: Mosis.
2. *Casas*, seu tabernacula, gr.
5. 6. *Per quæ passi sunt*: *per hæc*: quod supplicio Ægyptiis, id Israelitis gratiæ vertit. Ægyptii enim tetra vexati siti, aquis in cruorem versis, Israelitæ a pessimo sitis cruciatu refecti refotique. cetera interserta, ab his verbis, *a defectione*: ad finem usque versus 5. quamquam huic loco aptissima in hodierno græco desunt, ab uberiore codice repetita. his autem & seqq. auctor duo agit: primum ut quæ tentamento piis, ea exitio impiis futura sint: tum illud vel maxime impios convenientissimis torqueri suppliciis, ut patebit ℣. 8. 16. 17. & seqq.
7. *Sempiterni fluminis*: perennis. *humanum sanguinem dedi-*

num sanguinem dedisti injustis.

8 Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperate:

9 ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & adversarios illorum necares.

10 Cum enim tentati sunt & quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira judicati impii tormenta paterentur.

11 Hos quidem tamquam pater monens probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans condemnasti.

12 Absentes enim & præsentes similiter torquebantur.

13 Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cum memoria præteritorum.

14

disti: immundo sanguine turbati. gr.

8. *Qui cum minuerentur in traductione*: gr. ad convictionem: confutationem, redargutionem. sed hæc in latina interpretatione abrupta & pendentia, sic habent in gr. a ℣. 7. nam cum (Ægyptii Israelitarum inimici) pro jugi flumine sanguine immundo conturbati essent, in redargutionem præcepti de occidendis parvulis (Hebræorum de quo Exod. 1. 16.) dedisti ipsis (Israelitis scilicet) abundantem aquam insperate: hoc est, illi quidem turbati, aqua repente versa in sanguinem: hi autem præter spem, aquarum copia recreati. ait autem id contigisse Ægyptiis in redargutionem præcepti de occidendis infantibus: ut qui sanguinem innocentem fudissent, sanguine potarentur; quemadmodum in Apoc. XVI. 6. quia sanguinem sanctorum effuderunt, dedisti eis sanguinem bibere: digni enim sunt.

9. *Per sitim quæ tunc fuit*: in deserto scilicet.

10 *Cum tentati sunt*: *disciplinam accipientes*: quasi virga emendati didicerunt sitim ipsis probationi; impiis supplicio fuisse: quod fuse declarant sequentia.

11. *Interrogans* (ac velut quæstione habita) *condemnasti*: gr. interrogasti, convicisti.

12. *Absentes enim* Ægyptii & *præsentes* Hebræi *similiter* eadem siti *torquebantur*.

13. *Duplex enim illos* Ægyptios, *acceperat tædium*: seu mo-

14 Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi commemorati sunt Dominum, admirantes in finem exitus.

15 Quem enim in expositione prava projectum deriserunt, in finem eventus mirati sunt: non similiter justis sitientes.

16 Pro cogitationibus autem insensatis iniquitatis illorum, quod quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias supervacuas, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam:

17 ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

18 Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisa, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones,

19 aut novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes,

---

molestia gr. cum ad eos, perlata esset fama ejus sitis, qua Israelitæ in deserto laborassent, duplici cruciatu affecti sunt. primum quidem ex *memoria præteritorum*: atque horrendæ illius sitis quam perpessi essent, aquis in sanguinem versis: iterum autem, quod viderunt Israelitas inimicos ex eodem incommodo tanta benignitate refectos, invidia tabescebant: atque hoc postremum est quod habent seqq.

14. *Cum enim audirent*, Ægyptii, *per sua tormenta*, per sitim *bene secum agi*: bene cum illis agi, gr. idest cum Hebræis. *commemorati sunt Dominum*: ejus recordati sunt, sive ut habet gr. senserunt Dominum, alios probantem, alios punientem, *admirantes in finem exitus*: gr. deest.

15. *Quem enim* (populum Dei) *in expositione* puerorum projiciendorum in flumen, Exod. 1. 3. *projectum deriserunt*: repudiaverunt: eumdem Dei populum, *in finem eventus mirati sunt*: *non similiter justis sitientes*: διψήσαντες, siti affecti, aoristo præteriti vim habente. viderunt se non eodem eventu sitisse ac justos.

16. *Pro cogitationibus*. demonstrare pergit quomodo Deus congruis quemq; suppliciis puniat, ut habes ad ℣. 5. *bestias supervacuas*: non tantum arietes, boves: sed etiam inutiles, serpentes, insecta, alia.

18. *Ex materia invisa*: informi,

tes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes:

20 quarum non ſolum leſura poterat illos exterminare, ſed & aſpectus per timorem occidere.

21 Sed & ſine his uno ſpiritu poterant occidi, perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ: ſed omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.

22 Multum enim valere, tibi ſoli ſupererat ſemper: & virtuti brachii tui quis reſiſtet?

23 Quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ deſcendit in terram.

24 Sed misereris omnium, quia omnia potes, & diſſimu-

mi, gr. alludit ad locum Gen. I. 2. terra autem erat inanis & vacua: cum tamen prius creaſſet illam informem materiam, ut habes ℣. 1. in principio creavit Deus cælum & terram.

21. *Uno ſpiritu*: uno flatu tuo: aut *perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis*: urgente ſcelerũ conſcientia, quæ illos reſpirare non ſineret: ſive ut habet gr. ab ipſo judicio: ab ipſa ultrice ſcelerum divina juſtitia. *ſed omnia in menſura*: ducta ſimilitudine a venditionibus, in quibus omnia traduntur certa menſura; ut agri jugera, frumentum, vinum, oleum: certo numero, ut tot oves, tot calcei, tot tunicæ: certo pondere, ut metalla & alia. ſic Dei ſapientia modum & ordinem rebus imponens, dat omnia; numerato, capillos etiam ac minutiſſima quæque: menſurate, menſuram enim bonam & confertam & coagitatam dabunt in ſinum veſtrum. Luc. VI. 38. ad pondus; novit enim quam levi momento tribulationes: quam gravi & æterno pondere gloriam præſtet. 2. Cor. IV. 17. quæ & univerſim valent, & hic ſpeciatim. *omnia* enim hæc *in menſura diſpoſuiſti*: hoc eſt, non agis cæco impetu, aut vires immoderatas effundis: quæ altera fuit ratio cur Deus minuta animalia immitteret, ne ſtatim uno ictu conficeret impios & daretur pœnitentiæ ac miſericordiæ locus, ut habes infra XII. 2. 10.

22. *Multum enim valere, tibi ſoli ſupererat ſemper*: ſoli, deeſt gr. quidquid egeris, quantaſcumque vires effuderis, adhuc tibi ſupereſt infinita & inexhauſta potentia.

24. *Miſereris omnium, quia om-*

mulas peccata hominum propter pœnitentiam.

25 Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.

26 Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?

27 Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

omnia potes: en exemplum: ut quo magis viribus, eo magis clementia prævaleas. quod repetit XII. 16.

25. *Diligis omnia quæ sunt*; duabus de causis: & quod dederis ut essent: & quod cum sint, conserves: recte Aug. de verb. Apost. XI. non enim fecit, & deserit: non enim curavit facere, & non curat custodire: & paulò post: utique non potest non curare quos fecit: quod pertinet ad sequentem.

26. *Quod a te vocatum non esset*: necesse est ut quæ sunt, jugi Dei influxu ab ipso nihilo evocentur.

CAPUT XII.

Deus lente & paulatim punit & ad pœnitentiam expectat, 1. 2. *& seq. Chananæi ab initio maledicti*, 11. *& seq. Dei supremum nullique rationi obnoxium imperium*, 13. *punit malos: nec tamen toto impetu, nec statim uno ictu*, 15. 20. *nam mavult parcere*, 16. *Dei inimici puniti per ea quæ colunt*, 23. 24. *& seq.*

1 O Quam bonus, & suavis est Domine spiritus tuus in omnibus!

2 Ideoque eos, qui exerrant, partibus corripis: & de quibus peccant, admones & alloqueris: ut relicta malitia, credant in te Domine.

3.

1. *O quam bonus*: incorruptus, gr.

2. *Partibus corripis*: paulatim, ut infra, 10. *partibus judicans*; singillatim; paulatim: quomodo etiam vertit ℣. 8. *admonens* al.

3 Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti,

4 quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & sacrificia injusta,

5 & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & devoratores sanguinis a medio sacramento tuo,

6 & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum,

7 ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium carior est terra.

8 Sed & his tamquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent.

9 Non quia impotens eras in bello subjicere impios justis, aut bestiis sævis, aut verbo duro simul exterminare:

10 sed partibus judicans, dabas locum pænitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

11 Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas

---

alloqueris: gr. commemorans admones.

3. *Antiquos inhabitatores*: Philistæos & alias impias gentes.

4. *Sacrificia injusta*: sacra impia, gr. τελετὰς ἀνοσίους.

5. *a medio sacramento tuo*: quod maxime abhorret a mediis sacris tuis, in quibus a sanguine vel maxime abstinetur.

6. *Et auctores* horum scelerum: *animarum inauxiliatarum*: liberorum, quos immisericorditer immolabant.

7. *Ut dignam puerorum* (pueris seu filiis Dei) *susciperent peregrinationem*; migrationem sive migrandi locum; coloniam.

8. *Vespes*: crabrones. Exod. XXIII. 28. Deut. VII. 20. Jos XXIV. 12.

10. *Naturalis malitia*: ab ipso genere pravisque majorum institutis insita. *quoniam non poterat mutari*: gr. quoniam non immutaretur: eo quod viderentur inemendabiles.

11. *Semen maledictum*: in Cha-

bas peccatis illorum.

12 Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?

13 Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium.

14 Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti.

15 Cum ergo sis justus, juste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æstimas a tua virtute.

16 Virtus enim tua, justitiæ initium est: & ob hoc quod omnium Dominus es omnibus te parcere facis.

17 Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt, audaciam traducis.

18 Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse.

19 Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse & humanum; & bonæ spei fecisti filios tuos: quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

20 Si enim inimicos servo-

Chanaan Philistæorum parente. Gen. IX. 25.

16. *Virtus tua* (sive potentia gr.) æqua est ac justitiæ fons.

17. *Virtutem enim ostendis*: cum vinci te putant, tunc exurgis victor. *horum qui te nesciunt* in his qui sciunt, gr. utrumque verum; nempe, & scientibus & nescientibus æquè invictam exhiberi Dei potentiam. *traducis*, confundis.

18. *Cum tranquillitate*: gr. æquitate, benignitate: ἐπιεικείᾳ *cum magna reverentia*: gr. moderatione, indulgentia.

20. *Cum tanta cruciasti attentione*: addit gr. parsimonia, indigentia: quasi tibi non suppeteret ulciscendi copia.

23.

vorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum, per quæ possent mutari a malitia;

21 cum quanta diligentia judicasti filios tuos, quorum parentibus juramenta & conventiones dedisti bonarum promissionum?

22 Cum ergo das nobis disciplinam: inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes: & cum de nobis judicatur, speremus misericordiam tuam.

23 Unde & illis, qui in vita sua insensate & injuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta.

24 Etenim in erroris via diutius erraverunt; deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt supervacua, infantium insensatorum more viventes.

25 Propter hoc tamquam pueris insensatis judicium in derisum dedisti.

26 Qui autem ludibriis & increpationibus non sunt correcti, dignum Dei judicium experti sunt.

27 In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur, videntes illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnoverunt: propter quod & finis condemnationis eorum venit super illos.

---

23. *Per hæc quæ coluerunt*: gr. per proprias abominationes: per animalia quę abominabili cultu prosequebantur, ut supra XI. 16.

24. *Deos æstimantes hæc, quæ in animalibus* (inter animantes) *sunt supervacua*: reptilia & cætera quæ nulli utilitati sunt: ut ibid. XI. 16.

25. *Judicium in irrisum dedisti*: mures enim, ranas, muscas immittere, nihil aliud esse videbatur quam ludibrium.

26. *Qui autem* his pænarum veluti *ludibriis* in hac vita emendati non sunt, his post vitam seria & gravia impinges supplicia.

27. *In quibus enim*: sensus: cum enim exscinderentur per eos quos putabant Deos, tandem *agnoverunt* verum quem antea negabant Deum, agnoverunt autem inviti ac simulate:

aut eorum ritu de quibus sæpe dicitur : & scietis quia ego sum Dominus percutiens, Ezech. VII. 9. & alibi passim. vi adacti, nec tamen resipiscentes sed potius blasphemantes agnoscetis Deum. vide Apoc. XVI. 9. 10. 11.

CAPUT XIII.

Ex creaturis æstimandus Deus, 1. *unde vani creaturarum*, 2. *& seq. ac idolorum cultores*, 10. *& seq.*

1 VAni autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei : & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex :

2 sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.

3 Quorum si specie delectati, deos putaverunt : sciant quanto his dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit.

4 Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis : quoniam qui hæc fecit, fortior est illis :

5 a magnitudine enim speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.

6 sed

1. *Vani omnes homines* : gr. addit: natura ; errore inolito ex patribus & ab ipsa velut nativitate indito, ut supra XII. 10. *scientia* seu cognitio *Dei*.

2. *Spiritum*: notum illud, spiritus intus alit, &c. *aut nimiam aquam*: non deerant qui omnia ex aquis orta ferrent, quod inde rebus semina ac succis plantæ, animantes, homines, ipsa etiam tellus aleretur.

3. *Specie*, seu pulcritudine gr. *speciei generator*. gr. addit : primus : quod sit fons pulcritudinis adeoque omnium pulcherrimus.

5. *Cognoscibiliter*: verti oportebat, *per proportionem*, ἀναλόγως, comparatis rerum rationibus.

6. *In*

6 sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, Deum quærentes, & volentes invenire.

7 Etenim cum in operibus illius conversentur, inquirunt: & persuasum habent quoniam bona sunt quæ videntur.

8 Iterum autem nec his debet ignosci.

9 Si enim tantum potuerunt scire, ut possent æstimare sęculum: quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?

10 Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inventionem, & similitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.

11 Aut siquis artifex faber de silva lignum rectum secuerit, & hujus docte eradat omnem corticem, & arte sua usus, diligenter fabricet vas utile in conversationem vitæ,

12 reliquiis autem ejus operis ad præparationem escæ abutatur:

13 & reliquum horum, quod ad nullos usus facit, lignum curvum, & verticibus plenum: sculpat diligenter per vacuitatem suam, & per scientiam suæ ar-

6. *In his minor est querela*: & tamen tolerabilius errant, qui stellas aliasque insignes creaturas pro Deo habent, videntur enim quærendo Deum defecti viribus ac inquisitionis labore defatigati, hæsisse in rebus pulcherrimis, ℣. 5. 6. 7. & quamquam sunt inexcusabiles ℣. 8. 9. longe errant infelicius, nec vivis, sed mortuis accensendi, qui ea quæ fabricant idola Deos.

10. *Artis inventionem*: quam Paulus vocabat sculpturam artis & cogitationis hominum. Act. XVII. 29. *opus manus antiquæ*: & hoc statuis conciliabat cultum, quod ab antiquo factæ; velut obliterata fabricæ memoria.

11. *Lignum rectum*; gr. bene mobile: tractabile. sive ut recte hic Nobilius; quod bene obediat manui artificis. hæc autem & seqq. desumta ex Isa. XLIV. 12.

13. *Verticibus plenum*: nodosum; compactis scilicet ad juncturas ramorum nodis. *per vacuitatem suam*: per otium, ut ha-

artis figuret illud,& assimilet illud imagini hominis,

14 aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo est, perliniens:

15 & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro,

16 ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adjuvare se: imago enim est, & opus est illi adjutorium.

17 Et de substantia sua,& de filiis suis, & de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est:

18 & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adjutorium inutilem invocat:

19 & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

habet gr.
14. *Rubicundum*: ut vivere ac vigere videatur.

CAPUT XIV.

Idolorum cultus, 1. 8. *navigatio comparata ad avaritiam*, *vita tamen utilis & a Deo instituta: sculpturæ origo qua homines abusi in adulationem & idololatriam: idololatriæ mala*, 23. *& seq.*

ITERUM alius navigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum invocat.

2 Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, & artifex sapientia fabricavit sua.

3 Tua autem, Pater, providentia gubernat: quoniam dedisti & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam,

4 osten-

4 ostendens quoniam potens es ex omnibus salvare, etiamsi sine arte aliquis adeat mare.

5 Sed ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt:

6 sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sęculo semen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata.

7 Benedictum est enim lignum, per quod fit justitia.

8 Per manus autem quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est.

9 Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas ejus.

10 Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur.

11 Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.

12

5. *Ut non essent vacua sapientia tua opera*: ne maris tam vasta moles inutilis haberetur, eam quoque hominibus frequentandam tradidisti.

6. *Gigantes*: portentosum genus hominum, de quo Gen. VI. 4. *spes orbis terrarum*: Noe & ejus familia.

7. *Benedictum lignum, per quod fit justitia*: in figuram ligni quo liberati sumus: Ambros. in Psal. CXVIII. benedictum lignum (arca scilicet) quod fit per justitiam (Deo jubente) maledictum autem lignum quod fit per manus hominum (ad colendum) ut habet ℣. seq.

9. *Odio sunt Deo, impius & impietas ejus*: impium opus quod fabricat; idolum.

11. *In idolis nationum non erit respectus*: melius gr. erit respectus; in idola erit inquisitio & ultio; negatione sublata. nam idola contrita sunt. *creaturæ Dei*: gr. in creatura Dei, (in ipso opificio, inter Dei creaturas) *in odium factæ sunt*, gr. fa-

12 Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: & adinventio illorum, corruptio vitæ est,

13 neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum,

14 Supervacuitas enim hominum hæc advenit in orbem terrarum: & ideo brevis illorum finis est inventus.

15 Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, & constituit inter servos suos sacra & sacrificia.

16 Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.

17 Et hos, quos in palam homines honorare non poterant propter hoc quod longe essent, è longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam præsentem colerent sua sollicitudine.

18 Provexit autem ad horum culturam, & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia.

19 Ille enim volens placere illi, qui se assumsit, elaboravit arte sua, ut similitudinem in melius figuraret.

20 Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo ho-

cta sunt; idola scilicet.

12. *Initium fornicationis*, sive idololatriæ ex ipsa sculturæ arte repetendum, cujus refert originem.

13. *Neque enim*, ut sidera & tellus, aliaque Dei opera, idola *erant ab initio: neque durabunt in perpetuum*, fragili scilicet compacta materia: seu quod recens inducta per gloriam supervacuam, postea obsolescant: ac tandem destruenda sint, ut Prophetæ testantur passim; quod congruit seq.

14. *Supervacuitas*: gr. vanitate hominum invecta sunt (idola.)

20. *Deum æstimaverunt*; σέβασμα, numen, rem colendam, idolum.

21.

honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.

21 Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.

22 Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed & in magno viventes inscientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant.

23 Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes,

24 neque vitam, neque nuptias mundas jam custodiunt, sed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contristat,

25 & omnia commista sunt, sanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & perjurium, tumultus bonorum,

26 Dei immemoratio, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, nuptiarum incostantia, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ.

27

---

21. *Affectui*: gr. calamitati; gravibus affectibus ex orbitate ortis: ex ℣. 15.

22 *Dei scientiam*, sive cognitionem *in magno viventes inscientiæ bello*: magnis coortis per inscientiam de natura atque ortu deorum dissensionibus. *pacem appellant*: sic enim de Judæis loquebantur quasi neglectis idolis, ruptoque humani generis fœdere, universarum concordiam nationum sua dissensione violarent. Esth. XIII. 4. 1. Macch. I. 43.

23. *Obscura sacrificia*: occulta (& fęda) mysteria: gr. *insanas* (sive obscænas) *vigilias*: gr. epulas.

24. *Neque vitam*: en usque ad ℣. 29. fœdi idololatriæ fructus: qua de re Paulus Rom. I. 24. 28. 29. &c.

25. *Turbatio*: turbæ, seditiones. *tumultus bonorum*: exagitatio.

26. *Dei immemoratio*: oblivio, gr. gratiæ oblivio, sive immemor beneficiorum animus. *nativitatis immutatio*: immutata progenies: suppressi aut suppositi partus. *nuptiarum inconstantia*: per divortia: sive inordinatio, gr. nulla conjugalis tori reverentia.

27 Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium & finis.

28 Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut vivunt injuste, aut pejerant cito.

29 Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant.

30 Utraque ergo illis evenient digne, quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, & juraverunt injuste, in dolo contemnentes justitiam.

31 Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper in justorum prævaricationem.

27. *Et finis*: omnia flagitia per cæcitatem mentis in idololatriam ac Dei oblivionem desinunt.

28. *Dum lætantur, insaniunt*: insana lætitia elati atque ab arce dejecti, id quo delectantur pro Deo habent: quod idololatris familiare est.

30. *Contemnentes justitiam*: sanctitatem, gr.

31. *Non enim juratorum* (eorum per quos juratur) *virtus*: *sed peccantium pœna*: gr. judicium. *perambulat*: gr. insurgit: super *injustorum prævaricationem*: haud minus pejerant qui per idola fallunt: non idolorum virtute; sed suo judicio convicti prævaricationis, in id quod habent instar numinis.

CAPUT XV.

Piorum gratulatio, quod ab idolis puri: prosequitur de idololatria ac sculptura abusu: cultus animalium.

1 TU autem Deus noster, suavis & verus es, patiens, & in misericordia disponens omnia.

2 Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: & si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati.

3 Nos-

2. *Et si non peccaverimus*: gr. non autem peccabimus, ut qui scia-

3 Nosse enim te, consummata justitia est: & scire justitiam, & virtutem tuam, radix est immortalitatis.

4 Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores,

5 cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.

6 Malorum amatores, digni sunt qui spem habeant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt & qui colunt.

7 Sed & figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda sunt in usum vasa, & similiter quæ his sunt contraria: horum autem vasorum quis sit usus judex est figulus.

8 Et cum labore vano deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat; & post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus animæ debitum quam habebat.

9 Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argentariis: sed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res supervacuas fingit.

10 Cinis est enim cor ejus

sciamus nos censeri tuos.

4. *Malæ artis*: sculpturæ scilicet; per eventum & abusum malæ.

5. *Dat concupiscentiam*: illicit ad nefarios cultus: gr. aliter. *effigiem sine anima*: sine halitu: prorsus inanimem.

6. *In talibus*: diis.

8. *Ille qui paulo ante*: ille fecit deum ex eodem luto, ex quo ipse recens compactus, in lutum resolvetur, repetita anima quam habebat.

9. *Sed cura est illi*: nihil memor figulus neque molesti operis neque brevis ævi, æmulatur aurifices & gloriæ ducit, quod æque ac illi *res supervacuas*: imagines: gr. adulterina *fingit*: idola scilicet & deos.

12.

jus, & terra supervacua spes illius, & luto vilior vita ejus:

11 quoniam ignoravit qui se finxit, & qui inspiravit illi animam, quę operatur, & qui insufflavit ei spiritum vitalem.

12 Sed & æstimaverunt lusum esse vitam nostram, & conversationem vitæ compositam ad lucrum, & oportere undecumque etiam ex malo acquirere.

13 Hic enim scit se super omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vasa, & sculptilia fingit.

14 Omnes enim insipientes, & infelices supra modum animæ, superbi sunt inimici populi tui, & imperantes illi:

15 quoniam omnia idola nationum deos æstimaverunt, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed & pedes eorum pigri ad ambulandum.

16 Homo enim fecit illos: & qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit deum fingere.

17 Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim est ipse, his quos colit: quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem numquam.

18 Sed & animalia miserri-

12. *Æstimaverunt* fictores idolorum: *lussum esse vitam*, ac per ludibria & jocos transigendam: compositaque omnia ad lucrum: *& oportere etiam ex malo*: ac etiam ex idolorum fabrica pecuniam corradere: ut ille in Actis, XIX. 25. viri, scitis quia de hoc artificio nobis questus.

14. *Supra modum animæ*: gr. super animam infantis: supra quam liceat animæ quantumvis infirmæ, puta infantis: *superbi*; deest gr. jungendum seqq.

16. *Homo enim*: en gradus, ut Deus per se vivens & immortalis, viventes quidem sui imagines, sed tamen mortales faciat: homo autem mortalis, mutuato a Deo spiritu, fingat mortuas.

18. *Animalia miserrima colunt*: gr. inimicissima, nocentissima; reptilia, serpentes. in-

rima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora.

19 Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem ejus.

insensata enim. sensu carentia. id est statuæ, *comparata his*, (gr. aliis) scilicet animantibus, quantumvis deterrimis, *illis deteriora sunt.*

CAPUT XVI.

Bestiarum cultores per bestias puniti: ea quoque immissa in Hebræos: sed dispari eventu: serpens æneus, 7. animadversio in Ægyptios per ignem grandini mistum & famem consumtis frugibus, 19. Manna populo Dei præstitum, ejusque mirabilia, 20. & seq. vis illa hominum altrix, non escarum natura, sed verbo & voluntate Dei constat, 21.26.

1 PROPTER hæc, & per his similia passi sunt digne tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt.

2 Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui novum saporem, escam parans eis ortygometram:

3 ut illi quidem concupiscentes escam propter ea quæ illis ostensa & missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia averterentur. Hi autem in brevi inopes

1. *Per similia passi sunt*: per bestias bestiarum cultores.

2. *Pro quibus tormentis*: cum idolorum cultores ulcisceris per bestias, quas colebant; econtra plebem tuam alebas per bestias: *data ortygometra*, coturnice. *dedisti concupiscentiam delectamenti*: rem quam delectabiliter appetebant. *novum saporem*: peregrinum, insuetum.

3. *Ut illi quidem*: idololatræ, Ægy-

pes facti, novam gustaverunt escam.

4 Oportebat enim illis sine excusatione quidem supervenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur.

5 Etenim cum illis supervenit sæva bestiarum ira, morsibus perversorum colubrorum exterminabantur.

6 Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in brevi turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ.

7 Qui enim conversus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium salvatorem:

8 in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es, qui liberas ab omni malo.

9 Illos enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non est inventa sanitas animæ illorum: quia digni erant ab hujuscemodi exterminari,

10 Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adveniens sanabat illos.

11 In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, & velociter salvabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non possent tuo uti adjutorio.

12 Etenim neque herba, ne-

Ægyptii, ranis aliisque animantibus etiam inter cibos ebullientibus, Exod. XIII. 3. *etiam a necessaria concupiscentia averterentur*, ingenerato fastidio per eorum animalium deformitatem ut habet gr. *ii autem*, Hebræi ad extremam inopiam redacti, *novam gustarent escam*: summa; animantum genere ut vis uteris, sive ad ultionem, sive ad beneficium.

5. *Etenim cum illis*: Hebræis: aliud exemplum: immissis serpentibus in Hebræos, statim datum serpentis ænei remedium Num. XXI. 6.

6. *Signum salutis*: serpentem æneum. *ad commemorationem præcepti legis tuæ*: quo tibi fidere jubebantur.

7. *Qui conversus est*: ad illum æneum serpentem.

12. *Malagma*: unguentum dolorem emolliens ac mitigans.

16.

neque malagma ſanavit eos, ſed tuus, Domine, ſermo, qui omnia.

13 Tu es enim, Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis:

14 homo autem occidit quidem per malitiam: & cum exierit ſpiritus, non revertetur, nec revocabit animam quæ recepta eſt:

15 ſed tuam manum effugere impoſſibile eſt.

16 Negantes enim te noſſe impii, per fortitudinem brachii tui flagellati ſunt: novis aquis, & grandinibus, & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumti.

17 Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat: vindex eſt enim orbis juſtorum.

18 Quodam enim tempore manſuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed ut ipſi videntes, ſcirent quoniam Dei judicio patiuntur perſecutionem.

19 Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat undique, ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

20 Pro quibus angelorum eſca nutriviſti populum tuum,

---

16. *Novis aquis, grandinibus, pluviis*: *per ignem*: redit ad plagas Ægyptiacas & grandinem igne miſtum. Exod. IX. 23. 24. *novis aquis*; ſive liquefacto ut ſolet grandine: ſive etiam ut fit pluviis grandini miſtis. quibus pergit demonſtrare creaturas omnes etiam inanimas Deo ultori obſequi.

17. *Quod enim mirabile*: παραδοξότατον: maxime incredibile.

18. *Manſuetabatur ignis, ne comburerentur animalia*: locuſtæ, quas poſtea graſſari oportebat. Exod. X. *quæ miſſa erant*: jam terræ gremio fota, & ſuo tempore eruptura. quamquam ex gr. verti poſſet, miſſa ſunt.

19. *Ut iniquæ terræ nationem exterminaret*: germina, fruges: γεννήματα, ut ℣. 22. καρπούς, fructus. interpres autem nationem pro nativitate poſuit ut XVIII. 12. XIX. 10. hoc eſt pro natis frugibus: ut infra ℣. 26. quamquam & frugum illa conſumtio omnino inſtituta erat ad exſcindendã gentem. ſumma autem; ignem nunc repreſſis, nunc exertis viribus, pro ut jubebatur, in creatoris poteſtate fuiſſe.

20. *Pro quibus*: pro conſumtis

tuum, & paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem.

21 Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.

22 Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant: ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine & pluvia coruscans.

23 Hic autem iterum, ut nutrirentur justi, etiam suæ virtutis oblitus est.

24 Creatura enim tibi factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt

25 Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum, qui a te desiderabant:

26 ut scirent filii tui, quos dilexisti Domine, quoniam non

---

tis frugibus: filiis tuis manna præbuisti: cujus miram vim docet. *omnis saporis suavitatem*: atqui Num. XI. 7. manna erat saporis instar panis oleati. sed alius est nativus sapor, alius quem fidei multiformis gratia tribuebat: quod iste vel a Dei spiritu vel a populi Dei traditione didicit: unde & Paulus, ea quæ in arca erant, heb. IX.4. quem locum si conferas cum 3. Reg. VIII. 9. & 2. Paral. V.10. huic similem reperies. vide etiam inf. XIX. 7.

21. *Substantia enim tua*: gr. ὑπόστασις. non manna tot per se effecta præstabat: sed Dei fæcunda substantia ex quacumque re quidquid vult elicit.

22. *Nix autem & glacies*: aliud oppositum: nivem quidem & glaciem seu grandinem immissas Ægyptiis non resolvebat ignis immistus: manna autem, concretum cujusdam instar nivis aut grandinis ad primos solis radios liquescebat. Exod. XVI.21. de mannæ autem specie, vide Exod. XVI,14. Num. XI. 7.

23. *Hic autem*, ignis: solis radii prorsus ignea vi. vide infra XIX. 30.

25. *Gratiæ tuæ*: gratia hic significat beneficam & altricem omnium Dei potentiam.

26. *Sed sermo tuus*: vis tua,

27.

non nativitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conservat.

27 Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat:

28 ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.

29 Ingrati enim spes tamquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tamquam aqua supervacua.

27. *Quod enim*: grando & manna cum cognatæ naturæ sint, tam dissimilia passæ ut hæc exiguo radio liquesceret; illa nec immisso quidem igne solveretur, ut supra 16. 17.

28. *Prævenire solem*; ad colligendum manna priusquam sole oriente liquesceret; simul ad laudandum largitorem Deum.

29. *Ingrati autem*: tardi ad Dei laudes.

CAPUT XVII.

Tenebræ Ægyptiacæ occultorum peccatorum vindices, 3. derisæ magorum artes: impii tamquam cæco carcere conclusi, 4. 15. pavor: horrenda nox superventuræ æternæ noctis imago: impii sibi graves, dirumque supplicium, 20.

1 MAGNA sunt enim judicia tua, Domine, & inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinatæ animæ erraverunt:

2 Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ: vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt.

3 Et dum putant se latere

1. *Propter hoc*: quod non nossent profunda consilia tua, falsa spe delusi, superbiebant ut habent seqq.

3. *Dum enim*: dum latere se putant Deum, veras in latebras conjecti sunt per Ægyptiacas illas tenebras de quibus Exod x. 21.

re in obſcuris peccatis, tenebroſo oblivionis velamento diſperſi ſunt, paventes horrende, & cum admiratione nimia perturbati.

4 Neque enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos,& perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illis præſtabant.

5 Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen prębere, nec ſiderum limpidę flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

6 Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus: & timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur:

7 & magicæ artis appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloriæ correptio cum contumelia.

8 Illi enim qui promittebant timores & perturbationes expellere ſe ab anima languente,hi cum deriſu pleni timore languebant.

9Nam

---

x. 21.*tenebroſo oblivionis velamento*,tamquam ſole oblito ſolitam lucem emittere, *diſperſi ſunt*:quique in ſuas concluſi domos, nullo hominum cætu. *ſpectris conturbati*: quod & tantę nocti & territę conſcientię congruebat.

4. *Spelunca*: domus propria, qua pedem efferre propter horrendas tenebras non auderent. unde domus inſtar carceris; ipſi ſine ferro, tenebris velut vinculis tenebantur, ſupra ℣.2.infra ℣. 15. 16.17. quæ omnia pertinent ad interpretationem hujus textus quo ſcribitur: nemo vidit fratrem ſuum, nec movit ſe de loco in quo erat,Exod. x.23.

6. *Subitaneus ignis*: pyra,rogus, gr. credibile eſt accenſos ingentes rogos diſcutiendis tenebris ſubito apparuiſſe per Ægyptum totam: ſed hæc terrori erant cum lucem non darent, *timore perculſi*: cum obſcuræ pallenteſque facies territarent, etiam quæ videbant, habebant pro horribilioribus ſpectris.

7. *Magicæ artis*: gr. magicæ artis jacebant ludibria: (in magis nullum præſidium,ut in aliis aliquot plagis Ægyptiacis) & *ſapientiæ gloriæ correptio*(erat) *cum contumelia*: qui ſapientia illa magica gloriabantur, contumelioſe corripiebantur.

9. *Et*

9 Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat, transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant: & aerem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre.

10 Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæva, perturbata conscientia,

11 Nihil enim est timor, nisi proditio cogitationis auxiliorum.

12 Et dum ab intus minor est expectatio, majorem computat inscientiam ejus causæ, de qua tormentum præstat.

13 Illi autem qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altissimis inferis supervenientem, eumdem somnum dormientes,

14

9. *Et si nihil illos*: etsi nihil erat monstri quod territaret: *etiam aerem negantes se videre*: adeo exanimati metu, ut nec respirare se crederent. videre autem, pro quolibet sensu sumitur. alii, *negantes videre*, recusantes vertunt: occlusis oculis ne quæ undique ingruebant territamenta aspicerent.

10. *Cum sit timida*: ex gr. istud exsculpseris: malitia enim proprio judicio condemnata terrificum quid testificatur sibi. Complutensis legit: formidolosa res est proprio teste (conscientia scilicet) damnata malitia. *Præsumit sæva perturbata conscientia*. gr. (malitia) præsumit sæva perturbata per conscientiam, sive, cōscientia, in ablativo casu.

11. *Proditio cogitationis auxiliorum*. gr. proditio sive consiliorum defectio quę a cogitatione. inde oritur timor, quod ipsa mens, velut prodita destitutaque, nec de auxilio cogitat.

12. *Dum ab intus minor*: quo cuique minus in se prę sidii est, eo magis latere putat præsentem tormentorum causam: quod est calamitosissimum, cum pars aliqua sit solatii, mali scire originem.

13. *Impotentem noctem*: ineluctabilem: alii intolerabilem: enitatu sive toleratu impossibilem: *& ab infimis & ab altissimis*: duplex versio. tota sententia in gr. illi autem qui (per) inevitabilem (sive intolerabilem) noctem, & ab inevitabilis (sive intolerabilis) inferni speluncis supervenientem: eumdem somnum (æque irrequietum, æque turbulentum) dormiebant: aliquando, &c. horrenda nox, quæ ab altissimis inferi, ab ipso

X ve-

14 aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: subitaneus enim illis, & insperatus timor supervenerat.

15 Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus.

16 Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operatius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem.

17 Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium,

18 aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

19 Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur.

20 Solis autem illis superposita erat gravis nox imago tenebrarum, quæ superventura illis erant graviores tenebris.

---

velut tartaro immissa videbatur.

14. *Animæ deficiebant traductione*: traditione, gr. sive deliquio quo laborabant præ metu.

15. *Si quisquam decidisset*: erigere se non audebat, ne periculosius offenderet: *custodiebatur*: vide ℣. 4.

16. *Si enim rusticus*: quocumque loco deprensi ac tenebris præoccupati erant, eo constricti tenebantur.

17. 18. *Sive spiritus*: *aut sonus validus*: quocumque sonitu seu leni, seu gravi atque etiam suavi territabantur, exaggerato per tenebras metu.

20. *Gravis nox*, *imago tenebrarum*, *quæ superventura erat illis*: in inferno scilicet, ut passim in scripturis. *ipsi sibi erant graviores tenebris*: cæcitate mentis graviores tenebras intus circumferentes.

CA-

Hebræis clara lux: columna viæ dux: per noctem solis instar, 3. digni tenebris Ægyptii lucis ac veritatis hostes, 4. primogenitorum quoque cædes merito illata, 5. Phase, 6. 9. mortes undique & horrendi clamores per alta noctis silentia, 10. 11. 14. 15. 16. tanta ultioni additi visus congrui per somnia, 17. & seq. ut caussam supplicii sed frustra recognoscerent, 18. 19. mors quoque immissa piis; sed promta per Aaronem placatio 21. & seq.

1 SANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem audiebant. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te:

2 & qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: & ut esset differentia, donum petebant.

3 Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solem sine læsura boni hospitii præstitisti.

4 Di-

1. *Et horum quidem vocem audiebant*: Ægyptii, vicinis scilicet constituti locis. sive Israelitas quocumque pergerent lux sua sequebatur. quod innuere videtur, Exod. x. 23. *magnificabant te*: te, deest in gr. recte suppletum ut videtur.

2. *Quia non lædebantur*: cessatum enim a vexandis Hebræis, quod inimici nec se commovere possent. *& ut esset differentia, donum* (sive gratiam) gr. *petebant*. Hebræi tanto præ Ægyptiis discrimine habiti, magni beneficii loco petebant ut tale discrimen pios inter & impios stabile permaneret. in gr. hi duo versus ad Ægyptios referri videntur, ut & magnificarent Hebræos tam dira a se passos, nunc autem ab omni malo liberos: & gratias haberent ipsis, quod læsi vicem non redderent, & ut porro pergerent benignitate & clementia differre ab Ægyptiis, supplicabant. porro διενεχθῆναι, alii aliter vertunt; vulgati interpretis sensus verior.

3. *Propter quod*; gr. pro quibus ἀνθ᾽ ὧν: harum tenebrarum loco Deus in deserto suis præstitit, ut ardentem columnam diu noctuque haberent ducem igno-

igno-

4 Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari.

5 Cum cogitarent justorum occidere infantes: & uno exposito filio & liberato, in traductionem illorum, multitudinem filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida.

6 Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris, ut vere scientes quibus juramentis crediderunt, animæquiores essent.

7 Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem justorum, injustorum autem exterminatio.

8 Sicut enim læsisti adversarios: sic & nos provocans magnificasti.

9 Absconse enim sacrificabant justi pueri bonorum, & justitiæ legem in concordiam disposuerunt: similiter & bona & mala recepturos justos, patrum jam decantantes laudes.

10

ignotæ viæ: Exod.XIII.21. speciatim autem per noctem solis cujusdam instar sicut scriptum est: & deducit eos in nube diei & tota nocte in illuminatione ignis: item: expandit nubem in protectionem eorum & ignem ut luceret eis per noctem. Psalm. LXXVII.14. civ.39. *solem sine læsura*: solem elegantissime appellat columnam ipsam quæ tam limpidam lucem ministraret. solem autem *sine læsura* (sive innoxium) quod non perureret, imo per diem a solis ardore protegeret. solem etiam *boni hospitii*. gr. *præclaræ peregrinationis*: supple ducem græca sic habent: flammatam in columnam ducem quidem ignotæ viç; solem vero innoxium præclarę peregrinationis (ducem seu comitem) prçstitisti.

4. *Per quos incipiebat*: *legis lumen*: jam fędere constituto, ac tradita unius Dei fide, sabbati observantia, circumcisionis signaculo, Phase etiam apud Ægyptios instituto: de quo etiam ℣. 9.

5. *Uno exposito filio & liberato*: Moyse. *in traductionem*, convictionem illorum, ut supra II. 14.

6. *Illa nox ante cognita*: prędicta Israelitis, Exod. XII. XIII.

9. *Absconse sacrificabant*: celebrato Phase: ibid. *justitia legem*:

10 Resonabat autem inconveniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.

11 Simili autem pœna servus cum domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus.

12 Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum vivi sufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.

13 De omnibus enim non credentes propter veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt populum Dei esse.

14 Cum enim quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet,

15 omnipotens sermo tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit,

16 gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stans replevit omnia morte, & usque ad cælum attingebat stans in terra.

17 Tunc continuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, & timores supervenerunt insperati.

18

---

em: gr. divinitatis legem: unius Dei colendi ritum: cui legi initiabantur præcipua solennitate instituta: ibid. *bona & mala recepturos justos*, supple canebant: *patrum* etiam, Patriarcharum qui æque bona & mala experti sed tandem liberati *decantantes laudes*.

10. *Inconveniens inimicorum vox*. gr. dissonans, quippe *flebilis*.

12. *Uno nomine* sive genere *mortis*: æqua omnium cæde. *natio*: nativitas gr. ut sup. 19. XVI. primogeniti spes & decus gentis.

13. *De omnibus non credentes*: Ægyptii per omnia increduli Deo, decepti scilicet *propter veneficia*, per incantamenta & magicas artes Dei imitatrices: *tunc primum cum fuit exterminium* ac cædes *primogenitorum*, obmutescente omni magorum jactantia: *spoponderunt* Hebræos *populum Dei esse*: gr. confessi sunt populum Dei esse filium: ut habetur Osee XI. 2. ex Ægypto vocavi filium meum.

16. *Insimulatum*: minime fictum: ἀνυπόκριτον.

18 Et alius alibi projectus semivivus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis.

19 Visiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne inscii, quare mala patiebantur, perirent.

20 Tetigit autem tunc justos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua.

21 Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suæ scutum, orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus.

22 Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia: sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit, juramenta parentum & testamentum commemorans.

23 Cum enim jam acervatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputavit impetum, & divisit illam, quæ ad vivos ducebat viam.

24 In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat.

25

---

20. *Tentatio*, experimentum, *mortis*: a morte quoque tentati Israelitæ, potiusquam dejecti, ut infra 25. clarius explicatur interveniente placatione per Aaronem. num. XVI. 47.

21. *Homo sine querela*: inculpatus: Aaron: *suæ servitutis scutum*: sive sui ministerii λειτουργίας, arma gr. nempe thuribulum, incensum, preces: quæ arma sacerdotum. *finem necessitati*: calamitati gr.

22. *Vicit autem turbas*: turbam gr. seditiosum vulgus in ordinem coegit: sive etiam vicit, turbam, seditionem, tumultum: illum *qui se vexabat*: populum in se insurgentem & sibi sacerdotium invidentem: Core & Abiron sectatores. num. ibid.

23. *Interstitit*: stetit inter mortuos & viventes: num. XVI. 44.

24. *In veste poderis*: vestis talaris, magnifica ac sacra, quæ

et-

25 His autem cessit qui exterminabat, & hæc extimuti: erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

etiam Christus induitur Apoc. I. 13. *totus erat orbis terrarum*: sanctæ vestis textura ac magnificentia designatus, ut passim Hebræi docent. *parentum magnalia*: gloria gr. *in quatuor ordinibus lapidum*: ut habes Exod. XXVIII. 17. notum de nomine duodecim Patriarcharum totidem lapidibus insculpto. ib. 21. unde Pontifex populi habitus mediator, quod nomina filiorum Israel, duodecim scilicet tribuum, coram Deo portet super pectus suum. ibid. 29. *magnificentia tua in diademate*: in lamina illa ex auro purissimo, cui inscriptum erat, sanctum Domino: ibid. 39.

25. *His cessit qui exterminabat*: Angelus divini mandati executor: *hæc extimuit*: reveritus. gr. extimuerunt: seditiosi cives.

CAPUT XIX.

Impiorum cæcitas, 1. 2. 3. *adactorum ad pœnas digna necessitas*, 4. *creaturarum immutata natura & indoles*, 6. 7. 18. 19. 20. *elementa fidium instar disposita, Deo pulsanti subsunt*, 17. *relata obiter Beniaminitarum flagitia & inhospitalitas*, 13 *& seq.*

1 IMPIIS autem usque in novissimum sine misericordia ira supervenit. Præsciebat enim & futura illorum:

2 quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent, & cum magna solicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentia acti.

3 Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumserunt cogitationem inscientiæ: & quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos persequebantur:

4 ducebat enim illos ad hunc

4. *Digna necessitas*: pœna scelerum inevitabilis: gr. oblivionem

hunc finem digna necessitas: & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio:

5 & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem invenirent.

6 Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deserviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi.

7 Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio:

8 per quem omnis natio transivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra.

9 Tamquam enim equi depaverunt escam, & tamquam agni exultaverunt, magnificantes te Domine, qui liberasti illos.

10

---

nem injiciebat(inducebat) gravis illa scilicet instantis pœnæ necessitas excæcabat animos: indurabat: & præteritarum plagarum auferebat memoriam. Exod. VIII. IX. X. XI. *ut quæ deerant tormentis*: gr. ut eam quę tormentis (adhuc) deerat, adimplerent pœnam. hoc est enim quod dixerat: ad hoc excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam, & narretur nomen meum in omni terra. Exod. IX. 16. Rom. IX. 17.

6. *Omnis creatura ad suum genus* (in suo genere gr.) *refigurabatur*: omnes creaturæ, ignis, aquæ, nubes, maria, veluti refectæ & instauratæ, novas formas naturasque induebant: stabat aquarum moles: per mare iter latum: & alia quæ postea inculcat, ℣. 20.

7. *Nubes castra eorum obumbrabat*: nubes enim illa efformata in columnam cum tabernaculum operiret, num. IX. 15. 16. totis deinde castris se diffundebat ac protegebat populum, juxta illud: expandit nubem in protectionem eorum: Psalm. CIV. 39. unde Paulus ait sub nube fuisse. quæ sane ad Davidem & Paulum vel traditione vel Spiritu sancto dictante perlata sunt. *ex aqua, terra*: patefacta terra, quę antea sub profundo latebat. *campus germinans*, algosus. gr. viridis herbæ ferax; unde fama apud Æthiopes, diviso mari, fundum viridis coloris apparuisse. Diod. lib. III.

9. *Tamquam equi* (læti & exultantes in pinguibus pascuis) *depa-*

10 Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, & pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.

11 Novissime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiscentia postulaverunt escas epulationis.

12 In allocutione enim desiderii, ascendit illis de mari ortygometra: & vexationes peccatoribus supervenerunt, non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum: juste enim patiebantur secundum suas nequitias.

13 Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt: alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hospites in servitutem tedigebant.

14 Et non solum hæc, sed & alius quidem respectus illorum erat: quoniam inviti recipiebant extraneos:

15

---

paverunt escam : gr. pascebant. *tamquam agni* : allusum ad Psalm. cxiv.4. 6. colles sicut agni ovium.

10. *Pro natione*: nativitate, gr. ut supra xvi.19.

11. *Novam creaturam avium*: coturnices.

12. *In allocutione* (in solatium gr.) *desiderii*, gr. deest. & *vexationes* : ultiones : *peccatoribus supervenerunt* : quod fastidio manna carnes concupiverint & seditiose poposcerint. Num. xi. *non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis* (non sine præviis signis sive portentis) *per vim fulminum*. docet intervenisse tonitrua, quod indicare videtur furor Domini concitatus in populum. Num. xi. 33.

13. *Etenim detestabiliorem* forte, quam gentes) *inhospitalitatem instituerunt* (supple Israelitæ) quædam hic deesse videntur ad rerum seriem: memorat autem fœdum Benjaminitarum facinus in Gabaa adversus Levitam, de quo Jud. xix. *ignotos non recipiebant*, Jud. xix. 15. nullus eos recipere voluit hospite. idem 18. *in servitutem redigebant* : velut servis abutebantur ad fædas libidines, ut illi Levitæ contigit.

14. *Alius respectus* : alia ulciscendi causa : quia non modo *inviti recipiebant extraneos*, verum etiam eos.

15

15 Qui autem cum lætitia receperunte hos, qui eisdem usi erant justitiis, sævissimis afflixerunt doloribus.

16 Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus justi, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii sui quærebat.

17 In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt: unde æstimari ex ipso visu certo potest.

18 Agrestia enim in aquatica convertebantur: & quæcumque erant natantia, in

15. *qui cum lætitia receperunt*; puta bonum illum senem, qui Leviten *iisdem utentem justitiis*: sub eadem Moysi lege viventem exceperat: ℣.20. *sævis afflixerunt doloribus*, usque adeo ut filiam opprimendam offerre cogeretur, ℣. 24.

16. *Percussi sunt autem cæcitate*: mentis quidem, ad exemplum eorum, quibus Angeli apud Sodomos cæcitatem immiscere. Gen. x i x. 11.

17. *In se enim*: hic etiam nonnulla sive exciderunt, sive transposita sunt. *in se elementa dum convertuntur*: *dum*, redundat, & in gr. deest. *convertuntur*. gr. ad verbum, elementa in se harmoniam (sive concentum consensumque) mutantia: hoc est in alias veluti formas naturasque conversa, ut habes ℣.6. *sicut in organo qualitatis sonus immutatur*. gr. sicut in psalterio; soni (nominativo plurali) modulationis nomen mutant: *& omnia suum sonum custodiunt*: græcus ad elementa refert: semper manentia in sono: quæ neque in græco neque apud interpretem satis expedita sunt, & aliquid omnino in ipso textu labis: sensus autem est: quam facile in organo musico intensis remississve fidibus, permanente sono, soni tamen modulus inflectitur ac mutatur: tam facilè, Deo varie velut digitis elementa pulsante, ab iisdem naturis tamquam diversos sonos ita diversos effectus elici: quod & seqq. firmant. *unde æstimari*: gr. quod quidem liquido æstimari potest ex ipso rerum gestarum visu: hoc est, quod explorari potest ex ipsis majorum nostrorum commemoratis historiis.

18. *Agrestia enim* (sive terrestria gr.) *in aquatica convertebantur*: quæ videntur spectare ad diluvium: quo tempore *natantia*, natatilia, pisces; *transibant in terram*.

19

in terram transibant.

19 Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.

20 Flammæ è contrario, corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec dissolvebant illam, quæ facile dissolvebatur sicut glacies, bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum, Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis.

19. *Ignis in aqua*: ut dictum est supra XVI.17.18.19.

20. *Flammæ è contrario*: vide XVI.18. nec *dissolverunt* (seu dissolvebant gr.) *illam*: vide ibid.22.27. gr. nec dissolvebant facile dissolubile glaciale genus ambrosiæ escæ: hoc est; ex ejusdem capitis XVI.22.27. flammæ non dissolvebant nivem sive grandinem & glaciem: cognatæ licet naturæ cum manna, quod exiguo solis radio tabescebat. *in omnibus enim*: summa dictorum a cap. XVI. ad finem: Deum innumerabilibus ostentis ac miraculis effecisse, ut populus Israeliticus supra omnes populos clarus, & a Deo dilectus, neque ulla injuria violandus a gentibus habeatur: quo totus collimabat liber, ut mox etiam videbimus.

L I B E R
ECCLESIASTICI.

PRÆFATIO
IN
ECCLESIASTICUM.

Liber Ecclesiasticus is est, quem sanctus Hieronymus in Prologo sæpe memorato, & huic editioni præfixo ad libros Salomonis, hebraicum se reperisse testatur: non Ecclesiasticum, ut apud latinos, sed Parabolas prænotatum. ab eodem Hieronymo appellatur *Panarctos Jesu filii Sirach liber:* Panaretos autem, quod de omni virtute præcepta tradat: quo elogio passim a græcis insignitur. apud eosdem græcos inscribitur: Sapientia Jesu filii Sirach: ita Clemens Alexandrinus: ita Origenes lib. VI. contra Celsum: ita Eusebius Cæsariensis lib. VIII. de demonst. Evang. ad Danielis hebdomadas: ita sanctus Epiphanius hęres. 76. quæ est Anomæorum, ad caput v. Aetii: & alii plerique omnes. hanc inscriptionem Complutensis editio retinuit: Sixtinus vero codex, pro Sapientia Jesu filii Sirach, habet simpliciter, per contra-

I. De inscriptione libri inter gręcos & latinos.

tra-

tractionem, Sapientia Sirach, cum Sirach ſcriptoris pater non ipſe ſcriptor fuiſſe memoretur. latini vero Eccleſiaſticum Jeſu filii Sirach inſcripſerunt: & Ecclestaſticum quidem, ut a Salomonis Eccleſiaſte diſtinguerent, utroque vocabulo a concione deducto.

Nunc textus hebraicus nuſquam eſt: ſed auctoris nepos profectus in Ægyptum, ibi relictos libros nactus, avi ſui Jeſu præclara monumenta in græcum tranſtulit, Ptolemæi Evergetæ anno trigeſimo octavo, ut ipſe in Prologo interpretationis ſuæ tradidit. quod quidem ad quale tempus pertineat, dicemus ubi de auctoris ipſius nomine atque ætate conſtiterit.

II. De auctore libri: Grotii ſententia de fine capitis I. & de capite LI. deque aliis locis huic & libro Sapientiæ additis.

Et auctoris quidem nomen ipſa prodit inſcriptio, græcorum latinorumque omnium conſenſione firmata; atteſtatur græcus interpres, qui avum ſuum egregii ſcripti auctorem, Jeſum nominet: quin ipſe auctor antiquum in morem, nomen ſuum ſcripto indidit his verbis, quibus liber clauditur: Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita: (cap. I. 29.) en nomen, en genus, en patriam ejus qui ſcripſit librum: omnia

omnia prisco ritu: ut equidem nesciam, quid Grotio in mentem venerit, qui notis ad eumdem locum, verba memorata a nepote auctoris, hujus libri editore & inteprete, avi scripto addita asserit, nullo codicum testimonio, nulla conjectura; ut legenti patebit.

Neque magis audiendus, cum caput LI. quod sic inscribitur: oratio Jesu filii Sirach: nepoti tribuit: nullo prorsus allato hujus rei argumento.

Gravius id quod idem tradidit, Prefatione ad notas in librum Sapientiæ, ei libro sicut & Ecclesiastico a Christianis christiana quædam commodis locis addita; ac locutiones quasdam, quæ magis Evangelium sapiant quam vetustiora tempora; qua fiducia multa mutat, gusto quidem suo, nulla codicum aut antiquarum lectionum ope. Quæ si quisque pro libidine audeat, omnis priscorum librorum periclitabitur fides. Sed nos, quoad dabitur, horum omnium nullam haberi oportere rationem, suis locis demonstrabimus: nunc quando nulla ratione afferuntur, pro certo dabimus, omnium hujus libri partium unum esse auctorem Jesum filium Si-

rach, qui eum hebraico ſermone ſcripſerit: nepotem, quocumque ſit nomine, neque enim ipſe prodidit, nihil ſibi quidquam amplius tribuiſſe, quam ut interpretis officio fungeretur, ut ipſo Prologo conſtat.

III. *De ætate libri: duæ ejus notæ ex ipſo libro repetendæ.* Nunc de libri ætate accuratius diſputandum, quod ea res maxime ad ſcripti intelligentiam faciat. Duo autem eſſe videmus, unde hæc tempora æſtimari poſſint: alterum, quod hujus ſcripti tempore gravem Judæis a gentibus ac regibus incubuiſſe vexationem, multi loci probant: alterum, quod ipſe Siracides virorum illuſtrium laudes referens, ne antiquos tantum memoraſſe videretur, ſuo ævo propiorem Simonem Oniæ filium Pontificem Maximum ultimo loco celebraverit cap. l. ex quo intelligitur circa ejus tempora claruiſſe.

IV. *Quis fuerit ille Simon Oniæ filius ab Eccleſiaſtico celebratus.* Sed de Simone quidem Oniæ filio ambiguum: cum duo ejuſdem appellationis extiterint Joſepho memorati, Originum lib. XII. alter ſecundo, alter quarto capite: Simon ſcilicet primus qui juſtus dicitur, Oniæ primi filius, ſecundi Oniæ pater; ac Simon ſecundus

dus Oniæ secundi filius, Oniæ tertii viri maximi ac sanctissimi pater, sub quo vexationem regum Syriæ cæpisse, Maccabaica testatur historia.

V. Simonis primæ ac successorum pacatissima tempora.

Ac Simonis quidem illius primi, ut & successorum ejus, tempora tranquillissima fuisse constat. Successere enim Eleazarus frater, sub quo lxx. senum confecta interpretatio est, Manasses; alii, sub quorum principatu Judaicæ res per totum fere seculum floruerunt: quæ omnino ad eam pertinent pacem, quam instaurato templo diutissimam atque inconcussam futuram, prophetæ quidem omnes, sed imprimis Isaias, magnificentissime prædixerunt: qua de re dicendum erit brevi, cum jam ad prophetas nostra promissa nos vocent.

VI. Gravis persecutio tempore Ecclesiastici.

Per hanc ergo altissimam pacem, cum gentium reges populum sanctum, sanctam civitatem ac templum omni honore cumularent, nullus erat locus his Ecclesiastici nostri precationibus: innova signa & immuta mirabilia: glorifica manum & brachium dexterum: excita furorem & effunde iram, tolle adversarium & afflige inimicum: accelera tempus & memento finis: in ira

flammæ devoretur, qui servatur (a vulgaribus vitæ humanæ casibus) & qui male habent plebem tuam, inveniant perditionem: contere caput principum inimicorum nostrorum dicentium: non est alius præter nos: (cap. xxxvi. 6. & seq.) quæ duam apte conveniant Syrorum regnum superbiæ ac diris vexationibus, nemo ignoraverit qui Maccabaicam historiam legerit.

Atque hæc quidem Ecclesiasticus pro universa plebe postulat, pro se autem speciatim agit gratias, quod ad necem postulatus, non sit derelictus in tempore superborum: quod sit ereptus de tempore iniquo, ab iniquo rege atque a lingua injusta: cum impii homines etiam ex Israelitica gente, eos qui legem colerent, apud reges per calumniam adorti, majestatis reos agerent, ut sancto Pontifici Oniæ III. contigisse, mox relaturi sumus: quibus etiam temporibus sæpe se in vitæ discrimen adductum, Deique gratia liberatum, idem narrat Ecclesiasticus: (xxxiv. 13.)

VII. Liber Ecclesiasticus circa Simonis II. tempora.

Hæc igitur efficiunt, ne Simon primus is putetur fuisse, quem noster Siracides ut ætati suæ proximum commendaverit: quin Eusebius Cæsariensis, vir

vir in doctrina temporum versatissimus, loco jam citato demonstrationis Evangelicæ, Jesum filium Sirach claruisse refert sub eo Simone, qui Oniæ ac Maccabæorum tempori proximus fuerit: quod Simoni II. Oniæ tertii patri congruit: accedunt alii characteres alias observandi: queis Simon Ecclesiastici a Simone primo facile dignoscatur.

Sane Eusebius docet sub Simone II. non tantum vixisse Siraciden, sed etiam composuisse illam Sapientiam, quæ Panaretos appelletur. Verum duo prohibent, quominus assentiamur. Primum, quod is scriptor eos tantum collaudaverit, qui vita functi essent: laudemus, inquit, viros gloriosos & parentes nostros, dum viverent: omnes isti in generationibus suis, sive in vita sua, gloriam adepti sunt: & in diebus ipsorum gloria: corpora eorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum in seculum: (cap. xliv. 1. 7. 14.) ac de Simone nostro speciatim: (l. 1. 3.) Simon Oniæ filius in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroboravit templum: in diebus ipsius emanaverunt putei: & cætera id genus, ut addatur aliis, quo-

VIII. Nec tamen eo vivo: primum, quod Ecclesiasticus mortuos tantum laudaverit.

rum memoriam commendabat.

IX. Huc accedit alterum, quod Simonis etiam hujus tempora pacatissima fuerint, neque dent locum piis auctoris nostri lamentis ac precibus, quas mox retulimus. Quod enim subditur: qui curavit gentem suam, & liberavit eam a perditione; ℣. 4. manifeste pertinet ad illum aliquot dierum, aut mensium metum, quo Ptolemæus Philopator Ægypti rex, dedita Jerosolyma, templi adytum contra vetitum legis aditurus, Simonis Pontificis precibus repente mutatus, non modo a proposito destitisse, verum etiam Judæis postea benefecisse memoratur, ut ad hunc locum dicemus: verbaque ipsa indicant, gentem non tam vexatam, quam statim liberatam fuisse. Quare Ecclesiasticus nullas postea turbas refert, ac levissimus motus altam in quietem desiit: quo fit, ut Simonis quoque secundi viginti anni (tot enim in pontificatu egisse memoratur) pars sint vel optima illius beatæ pacis, quam prophetæ cecinerint.

Alterum quod ejusquoque tempore pacatissime res fuerint.

X. Quin etiam vigebat illa pax, sub Onia III. Simonis hujus filio, cujus fausta

Onia III. Simonis II. filio

sta initia memorantur his verbis: cum sancta civitas habitaretur in omni pace: leges etiam optime custodirentur, propter Oniæ Pontificis sanctitatem: fiebat, ut & ipsi reges & principes locum summo honore dignum ducerent, ita ut Seleucus (Philopator Antiochi magni filius, Antiochi Epiphanis pater) Asiæ rex de redditibus suis præstaret omnes sumtus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. (2. Macc. III. 1. 2. 3.) cujus regis tempore sollicitari cæpit Oniæ & Judæorum quies misso Heliodoro, qui depositas in templo pecunias diriperet, sacri loci majestate spreta. (ibidem 8. & seq.) quo ex initio pessum omnia ire, cædes perpetrari, omnimodis calumniis appeti sanctus pontifex: demum ab Antiocho Epiphane pelli sacerdotio, ac suffecto impio Jasone, & post triennium magis impio Menelao, pollui sacerdotium, gentiles ritus induci, lex ipsa subverti: optimus pontifex per proditionem cædi. (2. Macc. IV. 1. 2. 3. 7. 23. 33.) ex quo ea consecuta sunt, quæ Matthiam ejusque libros Judam Maccabæum, Jonathan & Simonem ad pia bella moverint.

pontifice pax primum: deinde vexatio a Seleuco; tum vel maxime ab Antiocho Epiphane.

Omnino in arcanis erat Judaicæ gentis, per antiqua prophetarum, Danielis vero maxime, oracula reſeratis, ut a Seleucidarum gente quæ ſe diis æquiparaverat, atque ab Antiocho Epiphane, gravis illa perſecutio oriretur: cujus initia ante Oniæ III. necem, cum Jeſus noſter cerneret, atque omnia in pejus ruitura facile provideret, has effudit preces, eaque memoravit ac ſcripſit, quæ infandis temporibus congruiſſe vidimus, ſuoque loco clarius oſtendemus.

XI. Sub Antiocho ſcriptus liber, in ipſis perſecutionis initiis, Onia adhuc ſuperſtite.

Et pronum quidem eſſet, hujus ſcripti ætatem ad ipſa Maccabaica tempora revocare, quibus vexatio gravior inſurgebat: verum illud obſtitit: quod ſi pius ſcriptor poſt Oniæ III. necem opus edidiſſet, cum anteactæ ætatis illuſtres laudaret viros, neque hujus Oniæ parentem Simonem præteriſſet, nullomodo prætermiſſurus videretur tantum pontificem, proviſorem civitatis, defenſorem gentis, æmulatorem legis; quin etiam mortuum, exoratorem plebis Judæque adjutorem: omni denique virtute commendatiſſimum, qualis iſte Onias in Maccabaica hiſtoria de-

describitur. (2. Mac. IV. 2. XV. 14.) cujus quidem silentii cum nullam idoneam causam a nobis inveniri potuisse fateamur, Ecclesiastici scriptionem, primum ad Oniæ III. tempora conferimus, tum in eos annos incidisse arbitramur, qui ab ipso persecutionis initio usque ad illius Pontificis necem effluxerint: hoc est secundum Usserianas rationes, ad annum ante æram christianam circiter centesimum septuagesimum primum: ab urbe condita fere quingentesimum secundum octuagesimum.

Nec me fugit a Josepho scriptum (Originum XII. 6.) Jasonem Oniæ III. fratri mortuo successisse, quod cum nostris rationibus non convenit: sed sacræ historiæ Maccabaicæ potior auctoritas, in qua libro II. cap. IV. ℣. 7. 34. Jasonem Oniæ viventi substitutum, sanctumque Pontificem aliquanto post tempore Menelai proditione e vivis sublatum esse scribitur: cui narrationi idem Josephus parum sibi consentiens, libro de Maccabæis: (cap. III. & IV.) subscripserit. XII. De Onia III. objectio ex Josepho: ex libris Maccabaicis atque ipso Josepho soluta.

Stet ergo firma hujus libri ætas sub Onia XIII. De tempore in-

tepretationis græcæ, Onia III. postquam ab altissima pace in diram vexationem sub Antiocho Epiphane, res Judaicas deductas esse constat.

Ac de libri quidem compositione hæc comperimus: de nepotis interpretatione, ipse in Prologo prodidit eam esse in Ægypto factam, octavo & trigesimo anno Ptolemæi regis Evergetis: quod multos fefellit: certum autem est duos fuisse Evergetas: horum postremum Ptolemæum Physconem, cujus etiam nomine nummi cusi reperiantur addito Evergetæ titulo: atque hujus duo initia; alterum proprium, quo regnare solus cœperit; alterum commune cum fratre Philometore: cujus quidem regni cum fratre initi anno octavo & trigesimo, ante Christum centesimo trigesimo secundo, Jesu-Siracidæ nepos suam interpretationem ediderit, Joanne Hyrcano Simonis Maccabæi filio Pontifice.

Et libri quidem auctor posteaquam, ut fit persecutionum tempore, varias provincias oberravit, quod ipse testatur XXXIV. 12. in Ægypto consedisse, ubi Judei mitioribus regibus uterentur, at-

que

que ibi obiisse videtur, egregio libro ibidem relicto; quem parum vulgo notum, ut in ea regione ubi inter Judæos quoque græca eloquentia obtineret, hebraica obsolesceret, longo tandem post tempore nepos reperit: quo quidem ex tempore Ecclesiasticus, sive Sapientia Jesu filii Sirach, eodem nepote interpretante græce innotuit: hebraicus textus magis magisque obsolevit ac tandem amissus est.

XIV. De auctore & interprete, S. Epiphanii & S. Johannis Damasceni loci

De hoc autem libro deque ejus interpretatione, ac de Salomonis Sapientia, sanctus Epiphanius de pond. & mens. n. 4. eumque secutus Johannes Damascenus, orth. fid. IV. 18. perturbate scripserunt; ex quibus inferas, & avum & nepotem utrosque Jesu nomine appellatos, nepotemque etiam fuisse Sirach filium: quod multi secuti sunt: nos rem non tanti esse ducimus, ut de ea litigare vacet; probare certe non possumus, id quod nonnullis placuit, librum nepotis interpretis potius quam avi scriptoris nomine prænotatum fuisse.

XV. De latina interpretatione.

Latinæ interpretationis auctorem ignoramus. cum enim sanctus Hieronymus ne-

neque Sapientiam neque Ecclesiasticum verterit, horum librorum interpretatio apud vulgatam nostram obtinuit ea, quæ in vulgus, sanctorum quoque Hieronymi & Augustini tempore ferebatur: cujus rei argumentum est, quod idem Augustinus speculum ex utraque compegerit. neque eas alio magis qnam tantæ antiquitatis titulo commendatas volumus. Cæterum nec illud tacendum, Ecclesiastici aliam tunc quoque extitisse versionem, hodierno græco convenientiorem, qua & alii latini Patres & ipse etiam Augustinus utatur.

Certe latina nostra interpretatio multum ab hodierno græco discrepat, atque omnino necesse est alium interpreti lectum esse græcum codicem, ac eum quem nunc habemus. Hodiernum planiorem, simpliciorem, breviorem, atque ideo sententiis aptiorem esse, nemo negaverit: multi tamen sunt loci, in quibus haud dubie vulgatæ nostræ lectio sanior atque ordinatior: quo etiam factum est, ut græca perturbata in ejusdem vulgatæ ordinem redigenda putaremus: quin etiam græca quæ habemus variant & inter se collata lucem

sibi

sibi mutuo afferunt, ut notum est. Atque harum rerum exempla suis locis melius annotanda nunc prætermittimus.

XVI. Vulgatæ hic additur versio ex græco hodierno, Sixti V. jussu edita.

Vulgatæ nostræ versioni addimus eam, quam vir doctissimus, ac veterum latinarum græcarumque lectionum solertissimus indagator Flaminius Nobilius ex græco Sixtino adornavit: eam sane confitemur aliquot in locis clariorem, & græco textui magis congruam fieri potuisse: quominus autem aliam ederemus, Sixtini decreti reverentia tenuit: cum illo, & Nobilii versio commendetur, & alia quævis quovis colore prohibeatur. Damus tamen in notis quæ planiora esse credimus, haud parvo emolumento, nisi nos fallit animus, futura lectoribus.

XVII. De libri instituto, & ut a Salomonicis Parabolis differat, & a libro Sapientiæ.

Nunc auctoris institutum facile intelligemus: in eo enim est, ut antecessores qui de sapientia scripserant imitatus, de universæ vitæ ratione promat sententias, intersertis inculcatisque iis, que ad temporum conditionem maxime pertinerent.

Et a Salomone quidem distat, quod ille sententias inordinate fere atque inartificiose, nulloque nexu congerat: hic au-

autem ad certa velut capita sæpius redigat, & ejusdem generis nectat: denique ad præcepta morum, majorum etiam exempla adjungat.

A Sapientiæ vero libro eatenus differt, quod is quidem fusius græcorum in morem disserat: hujus autem pressius, ac salomonico magis ritu modoque currant sententiæ. Ac Sapientiæ sane liber, in summa ut videtur pace conscriptus Alexandriæ, nulla turbarum mentione, id agit ut sanctam quidem gentem inter ethnicos versantem ab idololatria: Ægyptios autem aliosque gentiles, nec populos tantum verum etiam reges a vexando populo Dei, priscorum Ægyptiorum exemplo deterreat: Ecclesiasticus vero jam gravi persecutione incumbente, ac gentilium ritibus invalescentibus, pollutoque ut diximus sacerdotio, calamitatem deprecetur, legitimosque ritus ac sacerdotii jura commendet. (XXXVI. 19. XLV. 30. 31. L. 12 & seqq.)

XVIII. Distributio operis. Opus tres in partes divisum videtur: prima & secunda eæ sint cap. I. & XXIV. in quibus pro more sapientum he-

hebræorum, de sapientia multa præfatus, huic præfationi connectit omnimodas sententias: quibus duabus partibus æqua propemodum distributione distinctis, accedit tertia a cap. xlii. ℣. 15. in qua exorsus a Dei laudibus, atque in virorum illustrium commendationem effusus, piam in orationem sanctamque adhortationem desinit.

De libri auctoritate, in præfatione ad Sapientiam, quod ad institutum nostrum attinet, satis superque diximus. Et græci quidem aliqui, puta Epiphanius, quique eum excripsit Johannes Damascenus, locis supra citatis, ajunt Sapientiam Salomonis & Jesu filii Sirach libros quidem esse utiles, non tamen accenseri solere scripturis, quas in arca testamenti repositas putabant. At idem Epiphanius hæresi 76. quæ est Anomæorum, exprobrat Aetio, si Spiritu sancto esset genitus, id acturum fuisse, ut sacris codicibus veteris Testamenti usque ad Estheris tempora; ac novi Testamenti libris: item Sapientiis cum Salomonis tum Jesu filii Sirach pervolutis, se ipsum (ut novę sectæ conditorem) condemnaret: quo nihil clarius ut XIX. De canonica & antiqua libri auctoritate ad discептandas fidei quęstiones.

pro-

probetur hos etiam libros æque ac alios, non eodem licet ordine, inter propheticas scripturas recensitos: quippe qui ad hæreses profligandas pariter cum cæteris advocentur. Huc accedit Origenes, qui Sapientiam Jesu Siracidæ pari cum aliis scripturis, etiam salomonicis, auctoritatis commendatione proferat: initio libri VI. contra Celsum; cujus generis innumerabilia testimonia extare in confesso est. In Occidente vero vidimus Augustini locum ex Ecclesiastico æque ac ex Pentateucho liberum arbitrium, aliaque fidei dogmata asserentis. (Præf.in Sap.) ac ne Africanam tantum Ecclesiam laudare videamur, hunc secutus e gallis nostris Prosper urget Collatorem adhibitis Ecclesiastici testimoniis. (cont. collat. n. 40. & alibi passim) quin ipse Collator in Galliis quidem agens, sed tamen grecorum magis imbutus sententiis, haud minus quam cæteras scripturas, eumdem librum laudat. (coll. XIII. cap. 12.) cum autem ibidem librum Pastoris attulisset, respondet Prosper, *illud nullius auctoritatis testimonium*, paria dicturus de Ecclesiastico, nisi hunc & canonicum & ab

ab apocrypho ſecernendum duceret. Sic autem videmus utraque ex parte laudatum ad affirmandam fidem, & ab orthodoxis & ab adverſariis: quod quidem ab antiqua traditione manaverat. cui enim non notus ille Eccleſiaſtici locus, quem tantopere S. Cyprianus ejuſque Synodus ſeptem & octoginta Epiſcoporum in cauſa rebaptizationis, & quidem ſub nomine Salomonis urgebant: qui baptizatur a mortuo, quid proficit lavatio ejus? (Eccli. XXXIV. 30. Conc. Carth. ſub Cypr. 27.) neque catholicæ ſententiæ defenſores detrectabant auctoritatem, cum huic loco S. Auguſtinus ſtudioſiſſime reſponderet. (lib. VI. de Bapt. 34. ec.) adeo ſolenne erat adhibere hunc librum in aſſerendis fidei dogmatibus.

XX. Cur Salomonis ſit dictus: Iſidori Hiſpalenſis locus.

Cur autem Salomonis diceretur, Iſidorus Hiſpalenſis exponit his verbis: Eccleſiaſticus morum pene omnium diſciplinam, & ſanctæ religionis converſationem affatim copioſeque deſcribit. Dictus eſt autem Eccleſiaſticus, pro eo quod in medio cætu populi, id eſt coram Eccleſia fuerit habitus: hic enim propter nimiam ſenſus ſimilitudinem & eloquii parilitatem, Salomonis titulo

prænotatur. Conſtat autem hunc librum à Jeſu filio Sirach editum fuiſſe, & inter reliquos ſanctarum ſcripturarum libros pari habitum veneratione. (lib. proœm.)

XXI. Ipſe auctor prophetici inſtinctus ſibi conſcius.

Quin ipſe Siracides prophetici ſpiritus & inſtinctus ſibi conſcius hæc dicebat: ut furore repletus ſum: in voce dicit: obaudite me divini fructus: (ſancta fidelium ſoboles:) xxxix. 16. 17. cujus rei gratia addit: doctrinam Sapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach: beatus qui in iſtis verſatur bonis. (l. 29. 30.) neque Salomon aut quivis alius divino ſpiritu afflatus, majorem ſibi conciliant auctoritatem quam hic auctor paſſim: atque ita omnino ſua prædicat, ut ſolent ii qui ſe numine actos, nec ſeipſos loqui, ſed in ſe Deum ſentiunt.

LI.

LIBER ECCLESIASTICI.

SAPIENTIA SIRACH. PROLOGUS.

Sixtina Versio.

CUM multa nobis & magna per legem, & prophetas, & alios qui illos secuti sunt, data sint, pro quibus oportet laudare Israel, doctrinæ & sapientiæ causa, cumque eos, qui legunt, non solum ipsos oporteat fieri scientes, sed etiam extraneis studio disciplinæ ductos posse & dicendo & scribendo prodesse; avus meus Jesus, post-

ECCLESIASTICUS JESU FILII SIRACH. PROLOGUS.

Versio Vulgata.

MUltorum nobis [a] & magnorum, per legem & prophetas, aliosque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinæ & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes [b] necesse est esse peritos, sed etiam extraneos [c] posse, & dicentes & scribentes doctissimos fieri. Avus meus Jesus, postquam

a *Multorum nobis*: vide gr.
b *Non solum ipsos loquentes*: docentes sive voce sive scripto.
c *Extraneos*: ab Israelitica republica, sive a sapientiæ studiis, necesse est sapientum dicta recolentes, & ipsos in dicendo & scribendo doctiores fieri.

quam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus noſtris traditi ſunt: voluit & ipſe ſcribere aliquid horum, quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent: ut deſiderantes diſcere, & illorum periti facti, magis magiſque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. d Hortor itaque venire vos cum benevolentia, & attentiori ſtudio lectionem facere, & veniam habere e in illis, in quibus videmur, ſequentes imaginem ſapientiæ, f deficere in verborum compoſitione. Nam deficiunt verba hebraica, g quando fuerint translata ad alteram linguam.

quam amplius ſe dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus noſtris traditi ſunt, atque in his eum qui ſatis eſſe poſſet, habitum ſibi comparaſſet; voluit & ipſe ſcribere aliquid eorum quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent: ut deſiderantes diſcere, etiam horum participes facti multo magis proficiant per vitam legitimam. Hortor itaque venire vos cum benevolentia, & attentiori ſtudio lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus videbimur in nonnullis ad interpretandi rationem elaboratis dictionibus deficere. Non enim eamdem vim habent

d *Ad legitimam vitam*: ex legis placitis componendam.

e *Veniam habere*: dare.

f *ſequentes imaginem ſapientiæ*: gr. deeſt ſenſus eſt, ſententiis inhærentem, in verborum compoſitione nonnumquam defeciſſe.

g *Deficiunt verba hebraica*: non eamdem vim habent.

h *Ipſe*

bent hæc in ſeipſis hebraice dicta, atque ad alteram translata linguam. Non ſolum autem hæc, ſed & ipſa lex, & prophetiæ, & cæteri libri non parvam habent diſſerentiam, quando inter ſe dicuntur. Nam in octavo & trigeſimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis regis, poſtquam perveni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem; inveni exemplar non parvæ doctrinæ. Maxime neceſſarium putavi ipſe aliquam adhibere diligentiam & laborem interpretandi librum iſtum. multam enim vigiliam, & doctrinam attuli in ſpatio temporis ad hoc,

Non autem ſolum hæc, ſed & ipſa lex & prophetæ, [h] cæteraque aliorum librorum, non parvam habent differentiam, [i] quando inter ſe dicuntur. Nam in octavo & trigeſimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis [k] regis, poſtquam perveni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem, inveni ibi libros relictos, non parvæ neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum & neceſſarium putavi & ipſe aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum iſtum, et multa vigilia attuli doctrinam [l] in ſpatio temporis, ad illa quæ ad [m] finem ducunt, librum iſtum dare, et illis qui

h *Ipſa lex & prophetæ*: hæc indicant non modo legem, verum etiam prophetas, aliosque ſacros libros jam in græcum verſos. ac de lege quidem conſtat, cum lxx. interpretes longe antea prodiiſſent Eleazaro pontifice, Ptolemæo Philadelpho rege.

i *non parvam: quando inter ſe dicuntur*: conferuntur.

k *Ptolemæi Evergetis*: vide præf. n. XII.

l *Multa vigilia attuli doctrinam*: gr. multam vigiliam & doctrinam attuli.

m *Ad illa quæ*: gr. ad hoc ut ad

qui volunt [n] animum intendere & difcere, quemadmodum oporteat inftituere mores, qui fecundum legem Domini propofuerint vitam agere.

ut ad finem ducens iftum librum, ederem etiam iis qui in paræcia volunt difcere præparati moribus ad vivendum in lege.

---

ad finem ducens, ec.

n *Et illis qui volunt*; gr. interferit, iis qui in paræcia, in vicinis locis, melius, in peregrinatione: Judæis in exteras regiones longe lateque difperfis ac fæpe peregrinantibus: quemadmodum ipfe auctor XXXI v. 12. li. 18. hunc ergo librum peregre agentibus comparabat, ne a patriis legitimifque ritibus ad gentium mores deficerent.

CA-

Caput Primum.

Adhortatio ad sapientiam: ejus dignitas: cum Dei timore conjungitur.

Sixtina versio.

Omnis sapientia a Domino est, & cum illo est in ævum.

Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies seculi quis dinumerabit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & abyssum,

& sapientiam quis investigabit?

Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab ævo.

Versio Vulgata.

1 Omnis sapientia a Domino Deo est, & cum illo fuit semper: & est ante ævum.

2 Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies seculi quis dinumeravit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est?

3 Sapientiam Dei, præcedentem omnia, quis investigavit?

4 Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab ævo.

5 Fons

1. *Ante ævum*: ante omnia secula: in ævum, gr. in æternum.

2. 3. *Altitudinem cæli*: *sapientiam Dei*: gr. altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & abyssum, & sapientiam quis investigabit? hoc est sapientia tam est impenetrabilis, quam ista tria.

4. *Creata est*: ἐκτισμαι, genita est, constituta est, ordinata est, & omnibus Dei operibus præposita est Sapientia. hæc enim omnia, græca vox sonat, ut notant Athanasius, Eusebius & alii passim. veritas autem hebraica in Proverbiis, unde ista deducta sunt, clare habet generationem, ut notavimus, Prov. VIII. 22. sive, creata est in hominum cordibus, & effusa super omnia opera

5 Fons fapientiæ verbum Dei in excelfis: & ingreffus illius mandata æterna.

6 Radix fapientiæ cui revelata eft, & aftutias illius quis agnovit?

Radix fapientiæ, cui revelata eft? & aftutias illius quis agnovit?

7 Difciplina fapientię cui revelata eft, & manifeftata? & multiplicationem ingreffus illius quis intellexit?

8 Unus eft altiffimus creator omnium, omnipotens & rex potens, & metuendus nimis, fedens fuper thronum illius & dominans Deus.

Unus eft fapiens metuendus nimis, fedens fuper thronum fuum.

9 Ipfe creavit illam in Spiritu fancto, & vidit, & dinumeravit, & menfus eft.

Dominus ipfe creavit eam, & vidit, & dinumeravit eam,

10 Et effudit illam fuper omnia opera fua, & fuper omnem carnem fecundum datum fuum, & præbuit illam diligentibus fe.

& effudit illam fuper omnia opera fua. Cum omni carne fecundum datum fuum: & præbuit illam diligentibus fe.

11 Timor Domini glo-

Timor Domini, gloria, &

pera Dei: infra 10.

5. *Verbum Dei*: verbum illud, illa Sapientia apud Deum, origo eft fapientiæ in nos derivatę. *ingreffus illius*: viæ: confilia: opera. deeft in multis codicibus græcis.

6. *Aftutias illius*: varia & arcana confilia.

8. *Unus eft*: addit gr. fapiens: *fuper thronum illus*: fuum gr.

9. *In Spiritu fancto*: per creatorem illum fpiritum, quo mundum cor, veraque fapientia creatur in nobis. *Et dinumeravit*: novit omnia, quæ Sapientia, numero, menfura, pondere difpofuit. Sap. XI. 21.

10. *Effudit illam*: quod in omnibus Dei operibus ars opificis

& gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.

Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.

Timenti Dominum bene erit in extremis: & in die defunctionis suæ inveniet gratiam.

Initium sapientiæ, timere Deum, & cum fidelibus in vulva concreatum est eis. Et cum hominibus fundamentum seculi nidificavit; & cum semine eorum concredetur.

ria, & gloriatio, & lętitia, & corona exultationis.

12 Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.

13 Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur.

14 Dilectio Dei honorabilis sapientia.

15 Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione, & in agnitione magnalium suorum.

16 Initium sapientiæ, timor Domini, & cum fidelibus in vulva concreatus est, cum electis fœminis graditur, & cum justis & fidelibus agnoscitur.

17 Timor Domini, scientiæ religiositas.

18 Religiositas custodiet, &

---

cis elucescat. *secundum datum suum*: secundum voluntatem ac mensuram suam. 1. Cor. XII. 11. Eph. IV. 7. quisque habet quantum dederit.

13. *In die defunctionis*: mortis, cujus vocis alteram interpretationem habes 19.

15. *Quibus apparuerit in visu*: ut Salomoni, 3. Reg. III. 5. *diligunt eam*: idem Salomon per somnum, sapientiam bonis omnibus anteponens, ejus magnifica dona suscepit. ibid. 11. & seqq.

16. *Cum electis fœminis*: cujus loco gr. cum hominibus fundamentum seculi (vitæ humanæ sustentaculum, virtutem ipsam scilicet) nidificavit: (quasi exclu-

& justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit.

19 Timenti Dominum bene erit, & in diebus consummationis illius benedicetur.

20 Plenitudo sapientiæ est timere Deum, & plenitudo a fructibus illius.

21 Omnem domum illius implebit a generationibus, & receptacula a thesauris illius.

22 Corona sapientiæ, timor Domini, replens pacem, & salutis fructum:

23 & vidit, & dinumeravit eam: utraque autem sunt dona Dei.

24 Scientiam, & intellectum prudentiæ sapientia compartietur: & gloriam tenentium se, exaltat.

Plenitudo sapientiæ, timere Dominum: & inebriat eos de fructibus ejus.

Omnem domum illius implebit desideriis, & receptacula de generationibus ejus.

Corona sapientiæ, timor Domini, germinans pacem, & sanitatem incolumitatis: & vidit, & dinumeravit eam.

Scientiam, & cognitionem intellectus effudit, & gloriam tenentium ipsam exaltavit.

Ra-

clusis ovis peperit.) quibus ostendit, ab ipsa infantia insitam cum timore Domini sapientiam.

20. *Plenitudo a fructibus*: ex fructibus.

21. *Implebit a generationibus*: implebit fructibus, sive proventibus. præpositio redundat, ut in hac interpretatione passim: quod semel notandum. gr. implebit desideriis, hoc est cupitis bonis: *receptacula*: cellas, horrea.

22. *Replens pacem*: gr. germinans. *salutis*: sive incolumitatis: *fructum*.

23. *Et vidit & dinumeravit eam*: pacem & incolumitatem suo numero ac mensura tribuit.

24. *Compartietur*: dispertiet: gr. effudit, impluit. *tenentium se*, tenentium ipsam gr.

25.

Radix ſapientiæ eſt timere Dominum, & rami ejus longævitas.

Non poterit ira injuſta juſtificari: impetus enim iræ ejus ſubverſio eſt ejus.

Uſque in tempus ſuſtinebit patiens: & poſteà reddetur ei jucunditas.

Uſque in tempus abſcondet verba ſua: & labia fidelium enarrabunt ſenſum ejus.

In theſauris ſapientiæ, parabola ſcientiæ: execratio autem peccatori cultura Dei.

Concupiſti ſapientiam?

25 Radix ſapientiæ eſt timere Dominum: & rami illius longævi.

26 In theſauris ſapientiæ intellectus, & ſcientiæ religioſitas: execratio autem peccatoribus ſapientia.

27 Timor Domini expellit peccatum:

28 nam qui ſine timore eſt, non poterit juſtificari: iracundia enim animoſitatis illius, ſubverſio illius eſt.

29 Uſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea redditio jucunditatis.

30 Bonus ſenſus uſque in tempus abſcondet verba illius, & labia multorum enarrabunt ſenſum illius.

31 In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ:

32 execratio autem peccatori, cultura Dei.

33 Fili concupiſcens ſapien-

25. *Rami illius longævi*: gr. longævitas; longitudo dierum.

28. *Qui ſine timore eſt*: vide gr. *iracundia animoſitatis*; vide gr.

30. *Verba illius*; gr. ſua. de toto verſu vide gr. ſenſus eſt: hominis taciti atque ipſo ſilentio venerandi, multi ultro ſenſa laudabunt; quo fit, ut defenſione ſive excuſatione non egeat.

31. *Significatio diſciplinæ*; ex eo theſauro erumpunt ſententiæ: ſive ut habet gr. parabola erudita. vide 26. 27.

pientiam, conserva justitiam, & Deus præbebit illam tibi.	serva mandata: & Dominus præbebit tibi eam.
34 Sapientia enim & disciplina timor Domini: & quod beneplacitum est illi,	Sapientia enim & disciplina, timor Domini: & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo.
35 fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius.	
36 Ne sis incredibilis timori Domini: & ne accesseris ad illum duplici corde.	Non sis incredibilis timori Domini: & ne accesseris ad eum duplici corde.
37 Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labiis tuis.	Ne fueris hypocrita in conspectu hominum: & in labia tua intende.
38 Attende in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem,	Non exaltes te ipsum; ne cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem.
39 & revelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te:	Et revelabit Dominus absconsa tua, & in medio synagogæ elidet te.
40 Quoniam accessisti maligne ad Dominum: & cor tuum plenum est dolo & fallacia.	Quoniam non accessisti ad timorem Domini, & cor tuum plenum est dolo.

36. *Incredibilis*: incredulus. 37. *non scandalizeris*: ne verbis tuis capiare: vide gr. 39. *Revelet Deus absconsa tua*: occulta flagitia tua. Jer. XIII. 12. Ezech. XXIII. 29. *in medio Synagogæ*: publice.

CA-

CAPUT II.

Patientia: tentatio sive probatio: timor Dei: fiducia: duplici corde: duabus viis ingredi: incidere in manus Dei.

SIXTINA VERSIO.

FILI, accedens ad servitutem Domini Dei, præpara animam tuam ad tentationem.

Dirige cor tuum, & sustine: & ne festines in tempore obductionis.

Conjungere ei, & ne recedas; ut crescas in novissimis tuis.

Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe, & in humilitate tua patientiam habe.

quoniam in igne probatur aurum, homines vero

VERSIO VULGATA.

1 FILI, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

2 Deprime cor tuum, & sustine: inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus: & ne festines in tempore obductionis:

3 Sustine sustentationes Dei: conjungere Deo, & sustine, ut crescat in novissimo vita tua.

4 Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe: & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe:

5 quoniam in igne probatur aurum & argentum, homi-

---

1. *Ad tentationem*: eam, quæ versatur in doloribus & cruciatibus perferendis, de qua Rom. v. 3. 4. 5.

2. *Ne festines*: ne præcipite & impatiente sis animo: *in tempore obductionis*. gr. insultus, impetus, illatæ calamitatis: oppressionis, ut vulgatus vertit xl. 9.

3. *Sustentationes Dei*: tribulationes ab ipso immissas. *ut crescat*: ut seni tibi prorogentur dies.

4. *Omne quod applicitum fuerit*:

mines vero receptibiles in camino humiliationis.

6 Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam tuam, & spera in illum. Serva timorem illius, & in illo veterasce.

7 Metuentes Dominum sustinete misericordiam ejus: & non deflectatis ab illo, ne cadatis.

8 Qui timetis Dominum, credite illi: & non evacuabitur merces vestra.

9 Qui timetis Dominum, sperate in illum: & in oblectationem veniet vobis misericordia.

10 Qui timetis Dominum diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.

11 Respicite filii nationes hominum: & scitote quia nullus speravit in Domino, & confusus est.

12 Quis enim permansit in mandatis ejus, & derelictus est? aut quis invocavit eum, & despexit illum?

receptibiles in camino humiliationis.

Crede ei, & recuperabit te: dirige vias tuas, & spera in illum.

Metuentes Dominum sustinete misericordiam ejus, & non deflectatis, ne cadatis.

Qui timetis Dominum; credite illi: & non cadet merces vestra.

Qui timetis Dominum, sperate in bona, & in lætitiam seculi, & misericordiæ.

Respicite in antiquas nationes, & videte: quis confidit in Domino, & confusus est?

Aut quis permansit in timore ejus, & derelictus est? aut quis invocavit illum, & despexit eum?

Quo-

---

ris: casus omnes secundos & adversos. *in humilitate*: dejectione: cum in terram fueris deturbatus.

6. *In illo veterasce*: senesce in timore ejus.

11. *Nationes hominum*: antiquas generationes, gr.

14.

Quoniam pius & miſericors eſt Dominus, & remittit peccata, & ſalvat in tempore tribulationis.

13 Quoniam pius & miſericors eſt Deus, & remittet in die tribulationis peccata: & protector eſt omnibus exquirentibus ſe in veritate.

Væ cordibus timidis, & manibus diſſolutis, & peccatori ingredienti duabus viis.

14 Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis.

Væ diſſoluto cordi: quia non credit; ideo non protegetur.

15 Væ diſſolutis corde, qui non credunt Deo: & ideo non protegentur ab eo.

Væ vobis, qui perdidiſtis ſuſtinentiam: & quid facietis; cum inſpicere cœperit Dominus?

16 Væ his, qui perdiderunt ſuſtinentiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diverterunt in vias pravas.

17 Et quid facient, cum inſpicere cœperit Dominus?

Qui timent Dominum; non erunt incredibiles verbis illius: & qui diligunt illum; conſervabunt vias ejus.

18 Qui timent Dominum non erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conſervabunt viam illius.

Qui timent Dominum; inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt il-

19 Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt eum,

---

14. *Væ duplici corde*: hypocritis, diſſimulatoribus, levibus ingeniis nec ſibi ſatis conſtantibus.

16. *Suſtinentiam*: patientiam.

18. *Incredibiles*: increduli, ut jam dictum.

19. *Replebuntur lege*: cognitione & amore legis.

eum, replebuntur lege ipsius.

20 Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas.

21 Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt usque ad inspectionem illius,

22 dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum.

23 Secundum enim magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius cum ipso est.

lum, replebuntur lege.

Qui timent Dominum; præparabunt corda sua: & in conspectu illius humiliabunt animas suas.

Incidamus in manus Domini, & non in manus hominum.

Secundum enim magnitudinem ipsius, & sic misericordia illius.

CAPUT III.

De parentum reverentia, 2. *usque ad* 19. *mites: magni se humilient: compressa curiositas*, 22. *ad* 27. *cor durum & immisericors: qui amat periculum*, 27. *peccata peccatis addita*, 29. *superbis Deus implacabilis: vera sapientia abstinere a peccato: eleemosyna ac beneficentia*, 33. 34. *& cap. seq.*

VERSIO VULGATA. SIXTINA VERSIO.

1 FILII sapientiæ, ecclesia justorum: & na-

Me

1. *Natio illorum*: generatio, fructus.

a. Ju-

tio illorum, obedientia, & dilectio.

Me patrem audite filii, & ſic facite, ut ſalvi ſitis.

2 Judicium patris audite filii, & ſic facite ut ſalvi ſitis.

Dominus enim honoravit patrem in filiis: & judicium matris firmavit in filios.

3 Deus enim honoravit patrem in filiis: & judicium matris exquirens, firmavit in filios.

Qui honorat patrem; exorabit pro peccatis:

4 Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis, & in oratione dierum exaudietur.

Et ſicut qui theſaurizat, ita qui honorificat matrem ſuam.

5 Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam.

Qui honorat patrem, jucundabitur a filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur.

6 Qui honorat patrem ſuum, jucundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur.

Qui honorificat patrem, vita vivet longiore: & qui obedit Domino; refrigerabit matrem ſuam, & quaſi dominis ſerviet his, qui ſe genuerunt.

7 Qui honorat patrem ſuum, vita vivet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem.

8 Qui timet Dominum, honorat parentes, & quaſi dominis ſerviet his qui ſe genuerunt.

In opere & ſermone honora patrem tuum;

9 In opere & ſermone & omni patientia honora patrem tuum, 10

2. *Judicium patris*: jus patrium: gr. me patrem audite filii: velut Dei nomine: ut a vero patre diſcatis, quid debeatis parentibus: quod exequitur uſque ad verſum 19 gr. variat, ℣. 3. 4. 13. 16. 18.

10 ut ſuperveniat tibi benedictio ab eo, & benedictio illius in novissimo maneat.

11 Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta.

12 Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim eſt tibi gloria, ejus confuſio.

13 gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dedecus filii pater ſine honore.

14 Fili ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius:

15 & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in virtute tua: eleemoſyna enim patris non erit in oblivione.

16 Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum,

17 & in juſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies ſolventur peccata tua.

ut ſuperveniat tibi benedictio ab eo.

Benedictio enim patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta.

Ne glorieris in contumelia patris tui: non eſt enim tibi gloria, patris confuſio.

Gloria enim hominis ex honore patris ſui: & dedecus filiis mater ſine honore.

Fili ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius.

Et ſi defecerit ſenſu; veniam da: & non ſpernas eum in qualibet virtute tua.

Eleemoſyna enim patris non erit in oblivione: & pro peccatis, in juſtitia ædificabitur tibi.

In die tribulationis tuæ commemorabitur tui: ſicut in ſereno glacies; ſic ſolventur tua peccata.

Tan-

16. *Pro peccato matris*: ſive pro injuria quam a matre patienter tuleris.

17. *Ædificabitur tibi*: domus tua ſcilicet: res tuæ conſtabilientur.

20.

Tamquam blaſphemus eſt, qui dereliquit patrem: & eſt maledictus a Domino, qui exaſperat matrem ſuam.

Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ab homine acceptabili diligeris.

Quanto major es; tanto magis te humilia; & coram Deo invenies gratiam.

Quoniam magna eſt potentia Domini, & ab humilibus honorificatur.

Difficiliora te ne quæſieris: et fortiora te ne ſcrutatus fueris.

Quæ præcepta ſunt tibi; hæc cogita: non eſt enim tibi opus abſconditis.

In ſupervacuis operum tuorum ne fueris curioſus: plurima enim ſuper ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi.

18 Quam malæ famæ & qui derelinquit patrem: eſt maledictus a Deo, qui exaſperat matrem.

19 Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris.

20 Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam:

21 quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur.

22 Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus.

23 Non eſt enim tibi neceſſarium ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis.

24 In ſupervacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus operibus ejus non eris curioſus.

25 Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.

26

20. *Quanto magnus es*: major.

24. *In ſupervacuis rebus*: gr. in ſupervacuis operum tuorum: in illis operibus quæ ſunt ſupervacua. vulgata, planior.

A a 2 26.

26 Multos quoque supplantavit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum.

Multos enim implanavit suspicio ipsorum: & cogitatio mala labefecit sensus illorum.

27 Cor durum habebit male in novissimo: & qui amat periculum, in illo peribit.

Et qui amat periculum; in illud incidet: cor durum habebit male in novissimis.

28 Cor ingrediens duas vias, non habebit successus, & pravus corde in illis scandalizabitur.

29 Cor nequam gravabitur in doloribus, & peccator adjiciet ad peccandum.

Cor durum gravabitur laboribus: & peccator adjiciet peccatum super peccata.

30 Synagogæ superborum non erit sanitas: frutex enim peccati radicabitur in illis, & non intelligetur.

Obductioni superbi non est sanatio: frutex enim peccati radicavit in illo.

31 Cor sapientis intelligitur in sapientia, & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam.

Cor sapientis cogitabit parabolam: & auris auditoris, desiderium sapientis.

Ignem

---

26. *Multos quoque*: multos enim: gr. quæ particulę ad antecedentia referunt. *supplantavit*: gr. implanavit: decepit. *suspicio illorum*: conjecturæ de rebus maximis.

28. *Scandalizabitur*: offendet, cadet.

30. *Synagoga* cætui *superborum*: gr. ἐπαγωγῇ immissis superbo calamitatibus: ut supra 11.2. quę sunt immedicabiles Deo implacabiliter ulciscente.

31. *Cor sapientis*: *in sapientia*: cogitabit parabolam. gr. similitudines, quibus obvelata veritas, gratius & suavius postea elucescat. *auris bona*: gr. auris audientis, votum seu desiderium sapientis: sapiens cupit habere dociles auditores vid. inf. xxv. 12 34.

32 sapiens cor & intelligibile abstinebit se a peccatis, & in operibus justitiæ successus habebit.

Ignem ardentem extinguet aqua: & eleemosyna expiabit peccata.

33 Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis:

Qui reddit gratias, commemoratur in posterum: & in tempore casus inveniet firmamentum.

34 & Deus prospector est ejus qui reddidit gratiam: meminit ejus in posterum, & in tempore casus sui inveniet firmamentum.

34. *Deus prospector est*: gr. simpliciter: qui reddit gratias (sive beneficiorum memor) memorabitur in posterum &c.

CAPUT IV.

Sequitur de adjuvandis pauperibus usque ad 12. sapientia militas: homines tentationibus probat: ad 23. prava verecundia, ad 32. peccata cui confitenda, 31. ne contra ictum fluvii, 32. pro justitia certa, 33. lingua praeceps: in domo ut leo, 34. beneficus 35.

SIXTINA VERSIO. | VERSIO VULGATA.

FILI, vitam pauperis ne defraudes: & ne protrahas oculos egenos.

1 FIlli elemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transvertas a paupere.

Animam esurientem ne contristes: & non exaspe-

2 Animam esurientem ne despexeris: & non exasperes pau-

1. *Oculos tuos*: ne protrahas (in longum ducas) oculos egenos gr. ne egentes expectare facias.

pauperem in inopia ſua.	res virum in inopia ſua
3 Cor inopis ne afflixeris & non protrahas datum anguſtianti,	Cor irritatum ne conturbes: & ne potrahas datum anguſtianti.
4 Rogationem contribulati ne abjicias: & non avertas faciem tuam ab egeno,	Rogationem tribulati ne abjicias: & ne avertas faciem tuam ab egeno.
5 Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram: & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere:	Ab inope non avertas oculum: & ne relinquas locum homini, ut maledicat te:
6 maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius, exaudiet autem eum qui fecit illum.	maledicentis enim tibi in amaritudine animæ ſuæ, deprecationem ejus exaudiet is qui fecit illum.
7 Congregationi pauperum affabilem te facito, & presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum.	Congregationi amabilem te facito; & magnati humilia caput tuum.
8 Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & reſponde illi pacifica in manſuetudine.	Inclina pauperi aurem tuam, & reſponde illi pacifica in manſuetudine.
9 Libera eum, qui injuriam patitur, de manu ſuperbi: & non acide feras in anima tua.	Libera eum qui injuriam patitur, de manu injuriam inferentis: & non acedieris in judicando.

Eſto

3. *Cor inopis*: gr. irritatum, exacerbatum *anguſtianti*: indigenti, gr.
9. *Superbi*: injuriam inferentis, gr. *non acide*: acerbe: at gr. ne puſillo animo ſis in judicando: quod vulgatus ad ſeq. refert.

13.

Esto pupillis ut pater, & pro viro matri illorum: & eris velut filius altissimi, & diliget te magis mater tua.

Sapientia filios sibi exaltavit, & suscipit inquirentes se.

Qui diligit illam, diligit vitam: & qui mane vigilaverint ad illam; implebuntur lætitia.

Qui tenuerit illam; hereditabit gloriam: & quocumque introit, benedicet Dominus.

Qui servient ei; servient sancto: & eos qui diligunt eam, diligit Dominus.

Qui audiet illam; judicabit gentes: & qui ad illam accesserit, habitabit confidens.

Si credideris, hereditabis illam: & in possessione erunt creaturæ ipsius.

10 In judicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum:

11 & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.

12 Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & præibit in via justitiæ.

13 Et qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus.

14 Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt: & quo introibit, benedicet Deus.

15 Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto: & eos, qui diligunt illam, diligit Deus.

16 Qui audit illam, judicabit gentes: & qui intuetur illam, permanebit confidens.

17 Si crediderit ei, hereditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illius.

18

13. *Complectentur* (assequentur) *placorem*: placiditatem: tranquillitatem *ejus*: fruentur quiete quam dederit.

15. *Sancto*: ipsi Deo.

17. *Hereditabit*: possidebit. *erunt in confirmatione creaturæ illius*: fructus, proventus, ipsa ejus soboles consistet firmius.

18 Quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis eligit eum.

Quoniam oblique ambulat cum eo in primis:

19 Timorem & metum & probationem inducet super illum: & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in cogitationibus suis, & credat animæ illius.

timorem autem & metum adducet super illum: & cruciabit illum in disciplina sua; donec credat animæ illius, & tentet eum in justificationibus suis.

20 Et firmabit illum, & iter adducet directum ad illum, & lętificabit illum,

Et rursus redibit recta ad illum, & lætificabit illum, & denudabit absconsa sua. Si

18.19. *In tentatione: timorem & metum: donec tentet eum: & credat animæ illius.* his versibus id agit Ecclesiasticus, ne victi difficultatibus quæ viam sapientię ineuntibus occurrunt, animis concidamus. comparat autem sapientiam homini periclitanti amici fidem, neque arcana sua facile committenti, anteaquam caute probaverit: sic agit sapientia. *in primis*, ac primum quidem; initio: *in tentatione ambulat cum illo*: tentat hominem obsequentem sibi. *& eligit eum*: summo delectu utitur, neq; cuivis obvio se tradit: sive ut habet græcus: oblique ambulat cum illo: quam lectionem firmant sequentia, ac maxime versus 20. obliq; autem, hoc est veluti incerto pede ambulat cum amatore suo, nec statim illi fidit: seu mavis; amatorem suum quasi per anfractuosa & confragosa deducit: timoremque incutit, & diligenter probat, neque parcit cruciatibus quibus illum erudiat donec probato & tentato ad extremum credat, & omnia arcana effundat in sinum: ut patebit ℣.21. addit gr. & tentet eum in justificationibus suis: hoc est, & probet illum vere justum fuisse. sic Abraham, sic Jacob, sic Moyses, aliique non nisi probati & difficultatibus exerciti veræ sapientiæ compotes facti sunt. pergit:

20. *Et iter rectum adducet ad illum*: hoc est, ducet illum per itinera recta: ut Sap. x. 10. atque ut hic habet, gr. redibit recta via ad illum: non jam oblique ut ℣. 18 *& lætificabit illum*: renudat is sapientiæ arcanis, ut habent se-

21 & denudabit abſconſa ſua illi, & theſaurizabit ſuper illum ſcientiam & intellectum juſtitiæ.

Si autem aberraverit; derelinquet eum, & tradet eum in manus ruinæ ſuæ.

22 Si autem oberraverit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici ſui.

Conſerva tempus, & devita a malo: & pro anima tua ne confundaris.

23 Fili conſerva tempus, & devita a malo.

24 Pro anima tua ne confundaris dicere verum.

Eſt enim confuſio adducens peccatum: & eſt confuſio, gloria & gratia.

25 eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam.

Ne accipias faciem adverſus animam tuam, & ne reverearis in caſum tuum.

26 Ne accipias faciem adverſus faciem tuam, nec adverſus animam tuam mendacium.

27 Ne reverearis proximum tuum in caſu ſuo:

28

ſequentia. quarum rerum ſumma eſt Sap. 111. 5. ubi ait: tentavit eos, & invenit illos dignos ſe.

22. *Si autem oberraverit*: clarius, aberraverit, gr. dixit quæ eventura ſint homini per calamitates probato: at eadem ſapientia aberrantem deſeret. & *tradet eum in manus inimici ſui*: gr. ruinæ ſuæ: notus hebraiſmus: omni ope deſtituet, ac certo dedet exitio.

23. *Conſerva tempus*: vide 1. 28

24. *Pro anima tua*: pro ſalute animæ tuæ. aggreditur autem homines male verecundos, qui veritatem erubeſcunt.

25. *Eſt confuſio*: eſt pudor bonus maluſque, quorum cauſas aperit ſequentibus.

26. *Ne accipias faciem*, ſive perſonam: utrumq; enim gr. congruit. ne ſis perſonarum acceptor vel: noli judicare ſecundum externam ſpeciem, quod eſt Joan. vii. 24. nolite judicare ſecundum faciem (ſive ſpeciem) ſed rectum judicium judicate.

27. *Ne reverearis*: ne te falſa re-

28 nec retineas verbum in tempore ſalutis. Non abſcondas ſapientiam tuam in decore ſuo.

Non retineas verbum in tempore ſalutis.

29 In lingua enim ſapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati; & firmamentum in operibus juſtitiæ.

In ſermone enim cognoſcetur ſapientia; & doctrina in verbo linguæ.

30 Non contradicas verbo veritatis ullo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere.

Non contradicas veritati, & de ineruditione tua confundere.

31 Non confundaris confiteri peccata tua: & ne ſubjicias te omni homini pro peccato.

Ne confundaris confiteri peccata tua, nec coneris contra fluxum fluminis. Et non ſubjicias te homini ſtulto, & ne accipias faciem potentis.

32 Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii.

33 Pro juſtitia agonizare pro anima tua, & uſque ad mortem certa pro juſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

Uſque ad mortem agonizare pro veritate: & Dominus Deus pugnabit pro te.

No-

reverentia prohibeat, quominus proximum tuum errantem&cæcum candidis monitis a certa pernicie deterreas, gr. ne reverearis in caſum tuum: cum veritatem tacens, tibi ipſi acceſſis exitium.

28. *Non abſcondas ſapientiam tuam in decore ſuo*: nempe in gravibus periculis, quo tempore decet maxime.

31. *nec te ſubjicias*: ita confitere peccata ut non cuivis, ſed ſapientiſſimo cuiq; emendanda ac medicanda committas.

32. *Noli reſiſtere*: pro his gr. habet: non ſubjicias te homini ſtulto, nec accipias faciem (ſeu perſonam) potentis.

33. *Agonizare*; velut in agone certa, propoſito præmio. *Deus expugnabit*: brevius gr. & Deus pugnabit pro te.

34.

Noli aſper eſſe in lingua tua, & inutilis & remiſſus in operibus tuis.

34 Noli citatus eſſe in lingua tua: & inutilis & remiſſus in operibus tuis.

Noli eſſe ſicut leo, in domo tua, & arreptitius in domeſticis tuis.

35 Noli eſſe ſicut leo in domo tua, evertens domeſticos tuos, & opprimens ſubjectos tibi.

Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

36 Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

34. *Noli eſſe citatus*: præceps: ταχύς: alii legunt, τραχύς, violentus, aſper; alii, θρασύς, confidens, temerarius: eodem ſenſu: vulgata lectio planior & antiquior.

35. *Evertens domeſticos*. præclare gr. (noli eſſe) arreptitius ſeu potius imaginoſus, furens: φαντασιοκοπῶν: exagitatus phantaſiis: cujuſmodi illa fuiſſe dicitur apud Ter. in Hec.

CAPUT V.

Divitiis ne confidas, 1. 2. 3. 10. *de peccato ſtatim expiando*, 4. *ad* 10. *levi animo & vario*, 11. *firmo*, 12. *miti*, 13. *lingua*, 14. *ad fin.*

SIXTINA VERSIO.

NOLI attendere ad divitias tuas: & ne dixeris, ſufficientes mihi ſunt.

VERSIO VULGATA.

NOLI attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris: Eſt mihi ſufficiens vita: nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis.

Ne ſequaris animam tuam, & fortitudinem

2 Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cor-

1. *Obductionis*: vide ſupra 11. 2.

2. *In fortitudine tua*: ne viribus confiſus *ſequaris concupiſcentiam*. ne ſequantur cogitationes ſuas & oculos, per res varias fornicantes. Num. xv. 39.

cordis tui:

3 & ne dixeris: Quomodo potui? aut quis me subjiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit.

4 Ne dixeris: Peccavi, & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor.

5 De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum.

6 Et ne dicas: Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.

7 Misercordia enim & ira ab illo cito proximant, & in peccatores respicit ira illius.

8 Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem.

9 Subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te,

10 Noli anxius esse in divitiis injustis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.

tuam, ut ambules in concupiscentiis cordis tui.

Et ne dixeris, quis me subjiciet? Dominus enim vindicans vindicabit te.

Ne dixeris, peccavi, & quid mihi accidit? Dominus enim est patiens.

De propitiatu noli esse sine metu, ut adjicias peccatum super peccata.

Et ne dicas, miseratio ejus magna est: multitudinis peccatorum meorum miserebitur.

Misericordia enim & ira ab illo: & super peccatores requiescet ira illius.

Ne tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subito enim egredietur ira Domini, & in tempore vindictæ disperdet.

Noli attentus esse in divitiis injustis: nihil enim adjuvaberis in die obductionis.

Non

3. *Quomodo potui?* quanta potui?

10 *Noli anxius esse in divitiis injustis* comparandis, sive tuendis.

Non ventiles in omni vento, & non eas in omni via: sic peccator duplex lingua.	11 Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam: sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.
Esto firmus in intellectu tuo: & unus sit sermo tuus.	12 Esto firmus in via Domini, & in veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & justitiæ.
Esto velox in auscultatione tua, & in longanimitate profer responsum.	13 Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas: & cum sapientia proferas responsum verum.
Si est tibi intellectus; responde proximo: sin autem; sit manus tua super os tuum,	14 Si est tibi intellectus, responde proximo: sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris.
Gloria & inhonoratio in sermone: & lingua hominis, subversio est illius.	15 Honor & gloria in sermone sensati, lingua vero imprudentis subversio est ipsius.
Non appelleris susurro: & lingua tua ne insidieris.	16 Non appelleris susurro, & lingua tua ne capiaris, & confundaris.
Super furem enim est confusio: & denotatio pessima super bilinguem.	17 Super furem enim est confusio & pœnitentia, & denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia. 18

12. *Esto firmus in via Domini*: vide gr.

14. *Sin autem*: sin minus.

15. *Lingua imprudentis*: homi-

18 Justifica pusillum, et magnum similiter.

In magno & in parvo non ignores.

minis, simpliciter gr.
18 *Justifica*, absolve, *pusillum & magnum pariter*: æquo utrumque judicio. gr. in magno & parvo non ignores: ne te in negotiis minutissima queque fugiant.

CAPUT VI.

Sit firma amicitia, 1. superbi: de amicis comparandis, servandis, observandis, 5. ad 18. de sapientia ejusque levi jugo, 18. ad finem: audiendi senes & docti, 35. 36.

VERSIO VULGATA.

1 NOli fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim, & contumeliam malus hereditabit, & omnis peccator invidus & bilinguis.

2 Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam,

3 & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo.

SIXTINA VERSIO.

ET noli fieri pro amico inimicus. Nomen enim malum, confusionem, & improperium hereditabit. Sic peccator bilinguis.

Ne te extollas in cogitatione animæ tuæ, ne diripiatur velut taurus, anima tua.

Folia tua comedes, & fructus tuos perdes, & relinques te velut lignum aridum.

Ani-

1. *Hereditabit*: possidebit. *omnis peccator*. gr. simpliciter: sic peccator bilinguis. supple, possidebit malum.

2. *Virtus tua*. anima tua. gr.
3. *Et folia tua comedat*: stulta superbia, de qua præcedente ne decorem simul remque amittas:

Anima nequam disperdet eum, qui se habet, & gaudium inimicorum faciet eum.

Guttur dulce multiplicabit amicos suos, & lingua beneloquens multiplicabit bonas salutationes.

Multi pacifici sint tibi: consiliarii autem tui sint unus de mille.

Si possides amicum, in tentatione posside eum, & non facile credas ei.

Est enim amicus in tempore suo, & non permanebit in die tribulationis tuæ.

Et est amicus, qui convertitur ad inimicitiam, & rixam opprobrii tui denuda-

4 Anima enim nequam disperdet qui se habet, et in gaudium inimicis dat illum, et deducet in sortem impiorum.

5 Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos: et lingua eucharis in bono homine abundat.

6 Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille.

7 Si possides amicum, in tentatione posside eum, et ne facile credas ei.

8 Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis.

9 Et est amicus qui convertitur ad inimicitiam: et est amicus qui odium et rixam

---

tas: nec tantum folia, verum etiam fructus.

5. *Lingua eucharis*: gratiosa: comiter loquens: *in bono homine abundabit*: vir bonus abundat verbis mitibus. gr. lingua bene loquens (dulciloqua) multiplicabit bonas salutationes: (multos salutatores ac fausta imprecantes adducet.)

6. *Multi pacifici*: socii, convictores.

7. *In tentatione posside amicum*: non nisi tentatum & probatum. *non facile*: non cito: non temere, non statim, *credas* ei teipsum. Jesus non credebat semetipsum eis. Joan. 11 23. 24.

8. *Secundum tempus suum*: secundum rationes & utilitates suas.

9. *Et rixam*: gr. rixam opprobrii tui *denudabit*: quæ iratus effuderis, nec amicum celandum putaris.

11.

xam, et convitia denudabit.	bit.
10 Est autem amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis.	Et est amicus socius mensarum, et non permanebit in die necessitatis tuæ.
11 Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis fiducialiter aget.	Et in bonis tuis erit, tamquam tu, & in domesticis tuis fiducialiter aget.
12 si humiliaverit se contra te, & a facie tua absconderit se, unanimem habebis amicitiam bonam.	Si humiliatus fueris: erit contra te, & a facie tua abscondet se.
13 Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende.	Ab inimicis tuis separare: & ab amicis tuis attende.
14 Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem invenit illum, invenit thesaurum.	Amicus fidelis, protectio fortis: & qui invenit illum, invenit thesaurum.
15 Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.	Amico fideli nulla est comparatio, & non est pondus bonitati ejus.
16 Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuunt	Amicus fidelis, medicamentum vitæ: & qui metuunt Dominum, invenient il-

11. *Amicum*: *quasi coæqualis*: gr. in bonis tuis (rebus tuis florentibus) erit: (utetur ut suis.) sicut tu. & *in domesticis tuis*: in famulitio tuo: *fiducialiter*, cum imperio, *aget*.

12. *Si humiliaverit se*. gr. si humiliatus (dejectus) fueris, erit contra te, & a facie tua abscondet se: (a te recedet.)

13. *ab inimicis tuis separare*: non affectu sed convictu, ne te per calumniam prodant. *ab amicis attende*: ne amittas eos: neu plus æquo & sine ulla cautione credas.

21.

illum.

Qui timet Dominum, bonam habet amicitiam ſuam: quoniam ſecundum ipſum, ſic & proximus ipſius.

Fili, a juventute tua excipe doctrinam: & uſque ad canos invenies ſapientiam.

Quaſi is qui arat & qui ſeminat, accede ad illam: & ſuſtine bonos fructus illius.

In operatione enim illius paululum laborabis: & cito edes de generationibus illius.

Quoniam aſpera eſt nimium indoctis, & non permanebit in illa excors.

Quaſi lapis probationis fortis erit in illo; & non demorabitur projicere illam.

Sapientia enim ſecundum nomen ſuum eſt: & non eſt multis manifeſta.

Dominum, invenient illum.

17 Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam: quoniam ſecundum illum erit amicus illius.

18 Fili, a juventute tua excipe doctrinam, & uſque ad canos invenies ſapientiam.

19 Quaſi is qui erat & ſeminat, accede ad eam, & ſuſtine bonos fructus illius.

20 in opere enim ipſius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius.

21 Quam aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors.

22 Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur projicere illam.

23 Sapientia enim doctrinæ ſecundum nomen eſt ejus, & non eſt multis manife-

---

21. *Excors*: inſanus, inſenſatus.

22. *quaſi lapidis virtus*: vide gr. ſenſus autem eſt: erit in inſenſato ſapientia, quaſi lapis gravis ei traditus ad explorandas vires, quem ſtatim quaſi ponderę victus, projiciet. Zach. XII 3. ponam Jeruſalem lapidem oneris cunctis populis.

23. *Sapientia ſecundum nomen eſt ejus*: gr. nomen ſuum; ſecundum famam ſuam eſt: talis eſt qualis eſſe memoratur, nempe abſcondita: imperveſtigabilis: ſapientia enim ubi invenitur? Job. XXVIII, toto capite: & ſupra I. 3.

feſta, quibus autem cognita eſt, permanet uſque ad conſpectum Dei.

24 Audi fili, & accipe conſilium intellectus, & ne abjicias conſilium meum.

25 Injice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum:

26 ſubjice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis ejus.

27 In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conſerva vias ejus.

28 Inveſtiga illam, & manifeſtabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam:

29 in noviſſimis enim invenies requiem in ea, & convertetur tibi in oblectationem.

30 Et erunt tibi compedes ejus in protectionem for-

Audi fili, & accipe ſententiam meam, & ne abjicias conſilium meum.

Et injice pedes tuos in compedes illius, & in torquem illius collum tuum.

Subjice humerum tuum, & porta illam: & ne acedieris vinculis illius.

In omni animo tuo accede ad illam: & in omni virtute tua conſerva vias ejus.

Inveſtiga, & quære: & manifeſtabitur tibi: & continens factus ne derelinquas illam.

In noviſſimis enim invenies requiem ejus: & convertetur tibi in oblectationem.

Et erunt tibi compedes in protectionem fortitudinis, & tor-

---

25 *Injice pedem tuum*: 26. *ſubjice bumetum*: en vincla, en compedes, en jugum ſapientiæ: hominemque totum humeris, collo, pedibus, manibus, ejus vinculis illigatum, comprehenſum, tentum; eoque magis liberum, quod juſtitiæ ſervum. & *ne acedieris*: graveris, defatigeris, gr.

28. *Continens factus*: gr. ejus poſſeſſor, compos, ἐγκρατής quod & continentem & compotem ſonat.

30. *Et erunt tibi compedes*: initia quidem ſapientiæ difficilia atque aſpera cupiditatibus edomandis: at jam edomitis, ac ſub ju-

torques illius in ſtolam gloriæ.

Decus enim aureum eſt in ea, & vincula illius, fila hyacinthina.

Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis impones tibi.

Si volueris fili, diſces: & ſi accommodaveris animum tuum, callidus eris.

Si dilexeris audire, excipies: & ſi inclinaveris aurem tuam, ſapiens eris.

In multitudine presbyterorum ſta: & qui ſapiens, ei conjungere: omnem narrationem divinam velis audire: & proverbia intellectus non effugiant te.

Si videris ſenſatum, evigila ad eum: & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.

titudinis, & baſes virtutis, & torques illius in ſtolam gloriæ:

31 decor enim vitæ eſt in illa, & vincula illius alligatura ſalutaris.

32 Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis ſuperpones tibi.

33 Fili, ſi attenderis mihi, diſces: & ſi accommodaveris animum tuum, ſapiens eris.

34 Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam, & ſi dilexeris audire, ſapiens eris.

35 In multitudine presbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei poſſis audire, & proverbia laudis non effugiant a te.

36 Et ſi videris ſenſatum, evigila ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.

37

jugum miſſis, omnia libertati & honori vertent.

31. *Decor enim vitæ*: gr. decus aureum: ſive mundus aureus in ea; ornatus omnimodi. *alligatura ſalutaris*: non qualis vinctis, ſede qualis infirmis ſanandis adhiberi ſolet. gr. nexus hyacinthus: qualem induere juſſi Iſraelitæ ad decorem. Num. xv. 38

35. *Presbyterorum*: ſeniorum, ſenatorum.

Versio Vulgata	Sixtina Versio
37 Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime aſſiduus eſto : & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi.	Cogitatum tuum habe in præceptis Domini, & in mandatis illius meditare ſemper. Ipſe firmabit cor tuum : & concupiſcentia ſapientiæ tuæ dabitur tibi.

CAPUT VII.

Malis mala, 1. 2. 3. *ne quæras honores*, 4. 8. *munerum amplitudo non placat Deum*, 9. 10. *inſpector Deus*, 12. *de calumniis & omni mendacio*, 13. 14. *agricultura*, 16. *amicus*, 20. *bonus paterfamilias ſervis, mercenariis, liberis, uxori, jumentis etiam, parentibus, ſacerdotibus, amicis, egenis conſulit, ac noviſſima cogitat*, 21. *&c. ad fin.*

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
1 NOLI facere mala, & non te apprehendent.	NOLI facere mala : & non te apprehendet malum.
2 Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te.	Diſcede ab iniquo, & declinabit a te.
3 Fili, non ſemines mala in ſulcis injuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum.	Fili, non ſemines in ſulcis injuſtitiæ : et non metes eos in ſeptuplum.
4 Noli quærere a Domino ducatum, neque a rege cathedram honoris.	Noli quærere a Domino ducatum, neque a rege cathedram honoris.
5 Non te juſtifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipſe eſt : & penes re-	Non te juſtifices ante Dominum : & penes regem noli velle videri ſapiens.

No-

3. *Et non meterent* non metas, &c.

gem noli velle videri ſapiens.

Noli quærere fieri judex; ne forte non poſſis auferre iniquitates: ne forte extimeſcas faciem potentis: & ponas ſcandalum in rectitudine tua.

6 Noli quærere fieri judex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimeſcas faciem potentis & ponas ſcandalum in æquitate tua.

Non pecces in multitudinem civitatis; nec te dimittas in turbam.

7 Non pecces in multitudinem civitatis, nec te immittas in populum,

Non alliges bis peccatum: in uno enim non eris immunis.

8 neque alliges duplicia peccata, nec enim in uno eris immunis.

Noli eſſe puſillanimis in oratione tua: & eleemoſynam facere ne deſpicias.

9 Noli eſſe puſillanimis in animo tuo:

10 exorare, & facere eleemoſynam ne deſpicias.

Ne dicas: in multitudinem munerum meorum reſpiciet, & offerente me Deo altiſſimo, ſuſcipiet.

11 Ne dicas: In multitudine munerum meorum reſpiciet Deus, & offerente me Deo altiſſimo, munera mea ſuſcipiet.

Ne irrideas hominem, qui ſit in amaritudine animæ ſuæ: eſt enim qui humiliat, & qui exaltat.

12 Non irrideas hominem in amaritudine animæ: eſt enim qui humiliat & exaltat, circumſpector Deus.

Noli arare mendacium adverſus fratrem tuum: neque in amicum ſimiliter facias.

13 Noli arare mendacium adverſum fratrem tuum: neque in amicum ſimiliter facias.

8. *Duplicia peccata*: & tua ſcilicet & aliena: gr. ne alliges bis peccatum: iterando & aſſueſcendo, quod ſequenti congruit.

9. *In animo tuo*: gr. in precatione tua: ne vilia & caduca a Domino petas, neque a magno parva ſed magna, ut Salomon ſapientiam.

13. *Arare mendacium*: ne menda-

cias.	cias.
14 Noli velle mentiri omne mendacium: aſſiduitas enim illius non eſt bona.	Noli velle mentiri omne mendacium: aſſiduitas enim illius non in bonum.
15 Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua.	Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum: & non iteres verbum in oratione tua.
16 Non oderis laborioſa opera, & ruſticationem creatam ab altiſſimo.	Non oderis laborioſam operationem, & ruſticationem creatam ab altiſſimo.
17 Non te reputes in multitudine indiſciplinatorum.	Non te computes in multitudine peccatorum.
18 Memento iræ, quoniam non tardabit.	Humilia valde ſpiritum tuum: memento, quoniam ira non tardabit: quoniam vindicta impii, ignis & vermis.
19 Humilia valde ſpiritum tuum: quoniam vindicta carnis impii, ignis & vermis.	
20 Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem cariſſimum auro ſpreveris.	Ne commutes amicum propter indifferens, neque fratrem germanum in auro Suphir.

No-

dacia ſtudioſe velut ſulcos producas: hic autem prohibet calumniam. at poſtea:.

14. *Omne mendacium*: neque modo calumniam vites, verum etiam quodcunque mendacii genus. *aſſiduitas illius non eſt bona*: quo ſenſu infra IX. 4. cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis. indicat autem, ubi ſemel admiſeris, facile in conſuetudinem trahi.

15. *Presbyterorum*: ſeniorum, qui potius audiendi. *non iteres verbum in oratione* (precatione) *tua*. ne ſis multiloquus: qualem arguit Chriſtus. Matth. VI. 7.

19. *Ignis & vermis*: vide Marc. IX. 43.

20. *Amicum pecuniam differentem*: tardantem reddere. *auro*: propter aurum. at gr. ne commutes amicum propter indifferens. qua voce etiam Cicero utitur:

Noli diſcedere a muliere ſenſata, & bona: gratia enim ejus ſuper aurum.

Non lædas ſervum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam ſuam.

Servum ſenſatum diligat anima tua: non defraudes illum libertate.

Pecora tibi ſunt? attende illis: & ſi ſunt tibi utilia, perſeverent apud te.

Filii tibi ſunt? erudi illos, & curva a pueritia collum eorum.

Filiæ tibi ſunt? ſerva corpus earum: & ne oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.

Trade filiam: & grande opus feceris: et homini ſenſato da illam.

Mulier eſt tibi ſecundum animam? ne projicias eam.

In toto corde honora patrem tuum: et gemitus matris non obliviſcaris.

21 Noli diſcedere a muliere ſenſata & bona, quam ſortitus es in timore Domini: gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum.

22 Non lædas ſervum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam ſuam.

23 Servus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

24 Pecora tibi ſunt? attende illis: & ſi ſunt utilia, perſeverent apud te.

25 Filii tibi ſunt? erudi illos, & curva illos a pueritia illorum.

26 Filiæ tibi ſunt? ſerva corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.

27 Trade filiam, & grande opus feceris, & homini ſenſato da illam,

28 Mulier ſi eſt tibi ſecundum animam tuam, non projicias illam: & odibili non credas te. In toto corde tuo,

29 honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviſcaris:

30 memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes: & retribue illis, quomodo & illi tibi.

Memento, quia per eos natus es: et quid retribues illis, quomodo illi tibi?

31 In tota anima tua time Dominum, & ſacerdotes illius ſanctifica.

In tota anima tua time Dominum; et ſacerdotes illius ſuſpice.

32 In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & miniſtros ejus ne derelinquas.

In tota virtute dilige eum qui te fecit: & miniſtros ejus non derelinquas.

33 Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica ſacerdotes, & propurga te cum brachiis.

Time Dominum, & honorifica ſacerdotem:

34 Da illis partem, ſicut mandatum eſt tibi primitiarum & purgationis: & de negligentia tua purga te cum paucis.

& da illi partem, ſicut mandatum eſt tibi, primitias, & pro delicto,

35 Datum brachiorum tuorum & ſacrificium ſanctificationis offeres Domino, & initia ſanctorum:

& datum brachiorum, & ſacrificium ſanctificationis, & primitias ſanctorum.

36 & pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua.

Et pauperi porrige manum tuam; ut perficiatur benedictio tua.

Gra-

---

tur: greca phraſi pulcherrima propter fortunas ac rem, qua ad bonum malumve uti poſſis.

31 *Sacerdotes illius ſanctifica*: ſuſpice, admirare. gr.

33 *Propurga te cum brachiis*: oblatis frugibus tuo opere comparatis. vide 35.

34. *Purgationis*: pro delicto. gr. ſupple hoſtiam: hebraiſmus. *de negligentia*: alia verſio. *purga te cum paucis*: exiguis muneribus magna peccata redime.

35. *Initia* ſeu primitias *ſanctorum*: ſancta vocantur, quæ Domino conſecrata.

37.

Gratia datus in conspectu omnis viventis:& in mortuo ne prohibeas gratiam.

Non desis plorantibus, & cum lugentibus luge.

Ne pigriteris visitare ægrotum : ex his enim diligeris.

In omnibus verbis tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

37 Gratia dati in conspectu omnis viventis, & mortuo non prohibeas gratiam.

38 Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.

39 Non te pigeat visitare infirmum : ex his enim in dilectione firmaberis.

40 In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

37.*Et mortuo ne prohibeas gratiam* ; dona pro ipsis oblata, ut factum est Macc.II. XII.43.aut munera sepulturæ, aliaque ad mortuorum memoriam.

39.*In dilectione firmaberis* : diligeris.gr.

CAPUT VIII.

Cum quoque ut agendum: cum divitibus: cum indoctis: cum violentis, &c. ne spernas peccatorem resipiscentem, ne læteris de morte inimici, 8. audi seniores, 9. & seq.

SIXTINA VERSIO.

NON litiges cum homine potente; ne forte incidas in manus illius.

Non contendas cum viro locuplete; ne forte statuat

VERSIO VULGATA.

1 NON litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius.

2 Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra

2.*Ne contra te* : gr. ne tibi præponderet.

contra 3.

tra te constituat litem tibi.
3 multos enim perdidit aurum & argentum, & usque ad cor regum extendit & convertit.
4 Non litiges cum homine linguato, & non strues in ignem illius ligna.
5 Non communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur.
6 Ne despicias hominem avertentem se a peccato, neque improperes ei: memento quoniam omnes in correptione sumus.
7 Ne spernas hominem in sua senectute: etenim ex nobis senescunt.
8 Noli de mortuo inimico tuo gaudere: sciens quoniam omnes morimur, & in gaudium nolumus venire.
9 Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, & in proverbiis eorum conversare.
10 ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam in-

contra te pondus.
Multos enim perdidit aurum, & corda regum fecit declinare.
Non litiges cum homine linguoso, & non struas super ignem illius, ligna.
Ne colludas cum indocto, ne inhonorentur majores tui.
Non improperes homini avertenti se a peccato: memento, quoniam omnes in correptionibus sumus.
Ne spernas hominem in sua senectute: etenim ex nobis senescunt.
Noli de mortuo gaudere: memento, quoniam omnes morimur.
Ne despicias narrationem sapientum: & in proverbiis eorum conversare.
Ab ipsis enim disces doctrinam, & servire magnatis.

3. *Convertit*: declinare fecit. gr.
5. *Non communices*: ne colludas. gr. *ne male de progenie tua*: de genere tuo. imperitus enim de te tuisque quidvis effutiverit.
6. *In correptione sumus*; correptioni obnoxii.

18.

tis.

Non te prætereat narratio seniorum: & ipsi enim didicerunt a patribus tuis:

quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.

Non incendas carbones peccatoris, ne incendaris in igne flammæ illius.

Ne contra faciem stes contumeliosi; ne insideat, quasi insidiator, ori tuo.

Noli fœnerari homini fortiori te: quod si fœneraveris; quasi perditum habe.

Non spondeas super virtutem tuam: quod si spoponderis; quasi persoluturus, cogita.

Ne litiges cum judice: quoniā secundum existimationem ejus judicabunt ei.

Cum audace ne eas in via, ne gravetur contra te. Ipse enim secundum voluntatem suam faciet; & simul cum stultitia illius peries.

tellectus, & servire magnatis sine querela.

11 Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis:

12 quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.

13 Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.

14 Ne contra faciem stes contumeliosi, ne sedeat quasi insidiator ori tuo.

15 Noli fœnerari homini fortiori te: quod si fœneraveris, quasi perditum habe.

16 Non spondeas super virtutem tuam: quod si spoponderis, quasi restituens cogita.

17 Non judices contra judicem: quoniam secundum quod justum est judicat.

18 Cum audace non eas in via, ne forte gravet mala sua in te, ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia illius peries.

18 *Ne gravet mala sua in te*: gr. ne gravis tibi sit; ipse enim *se-*

19 Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & ubi non eſt adjutorium, elidet te.

20 Cum fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere niſi quæ eis placent.

21 Coram extraneo ne facias conſilium: neſcis enim quid pariet.

22 Non omni homini cor tuum manifeſtes: ne forte inferat tibi gratiam falſam, & convitietur tibi.

Cum iracundo ne facias rixam, & cum illo ne eas per deſertum: quoniam quaſi nihil, eſt ante illum ſanguis: & ubi non eſt adjutorium, elidet te.

Cum fatuo conſilium non habeas: non enim poterit verbum celare.

Coram extraneo non facias occultum: neſcis enim quid pariet.

Non omni homini cor tuum manifeſtes, & non referat tibi gratiam.

ſecundum voluntatem ſuam vadit: gr. faciet; neque ſana conſilia audiet.

20. *Non enim poterunt diligere*: vide gr.

21. *Coram extraneo*: viro parum noto. *conſilium*: vide gr.

22. *Ne forte*: gr. planior; ne non referat tibi gratiam.

CA-

CAPUT IX.

De uxore & mulieribus, usque ad 14. de amicis, 14. 15. peccatorum gloria, 16. 17. cum principibus parce: explora proximum, 21. qui conviva adhibendi: qui sermones, 22. 23. effutitor, 25.

VERSIO VULGATA.

1 NON zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.

2 Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris.

3 Ne respicias mulierem multivolam: ne forte incidas in laqueos illius.

4 Cum saltatrice ne assiduus sis: nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.

SIXTINA VERSIO.

NON zeles mulierem sinus tui; neque doceas super te doctrinam nequam.

Non des mulieri animam tuam, ut ascendat ipsa super virtutem tuam.

Ne respicias mulierem multivolam; ne forte incidas in laqueos illius.

Cum psaltrice ne assiduus sis; ne forte capiaris in tentationibus ejus.

Vir-

1. *Ne ostendat super te*: tuis suspicionibus facta astutior & ad ultionem promta, gr. neque doceas super te doctrinam nequam: zelando, suspicando, metuendo, ad prava quæque consilia adiges.

3. *Ne respicias mulierem multivolam*: cupidam, libidinosam: ex earum genere quas Paulus ait duci variis desideriis. 2. Tim. III. 6. gr. clare: ne occurras mulieri meretricii habitus.

4. *Cum saltatrice*: seu psaltrice. his enim artibus homines quam facile inescari solent, experientia docet. *in efficacia*: gr. conatibus: sive ut alii legunt, studiis.

5.

Virginem ne aſpicias; ne forte ſcandalizeris in decoribus ejus.

Ne des fornicariis animam tuam; ne perdas hereditatem tuam.

Noli circumſpicere in vicis civitatis; nec oberraveris in deſertis illius.

Averte oculum a muliere formoſa, & ne circumſpicias ſpeciem alienam.

Propter ſpeciem mulieris multi aberraverunt: & ex hoc concupiſcentia, quaſi ignis, exardeſcit.

Cum aliena muliere non ſedeas omnino, neque agi-

5 Viginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius.

6 Ne des fornicariis animam tuam in ullo:ne perdas te,& hereditatem tuam.

7 Noli circumſpicere in vicis civitatis, nec oberraveris in plateis illius.

8 Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam.

9 propter ſpeciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit.

10 Omnis mulier, quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via conculcabitur.

11 Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt: colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit.

12 Cum aliena muliere ne ſedeas omnino, neque accum-

---

5. *In decore*: gr. ἐν ἐπιτιμίοις. quod ſonat *pœnas*: ſenſus autem eſt:ne te illa male mulctet: ne ex amore ejus malum incumbat tibi alii legendum ſuſpicantur ἐν ἐπιθυμίαις,in concupiſcentiis ejus: quod planius.

7. *Noli circumſpicere*:ut faciunt,qui & capere & capi quęrunt: recte Grot. venatores formarum. *in plateis*: gr. in deſertis;in locis minus habitatis: male ſagacem hominem notat, qui undecumque quęrit quo pereat, ſive

cumbas cum ea ſuper cubitum :

13 & non altercèris cum illa in vino, ne ſorte declinet cor tuum in illam, & ſanguine tuo labaris in perditionem.

14 Ne derelinquas amicum antiquum : novus enim non erit ſimilis illi.

15 Vinum novum, amicus novus : veteraſcet, & cum ſuavitate bibes illud.

16 Non zeles gloriam, & opes peccatoris : non enim ſcis quæ futura ſit illius ſubverſio.

17 Non placeat tibi injuria injuſtorum, ſciens quoniam uſque ad inferos non placebit impius.

18 Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi, & non ſuſpicaberis timorem mortis.

19 & ſi acceſſeris ad illum, noli aliquid commit-

tes convivia cum illa in vino :

ne forte declinet cor tuum in illam, & ſpiritu tuo labaris in perditionem.

Ne derelinquas amicum antiquum : novus enim non eſt ſimilis illi.

Vinum novum, amicus novus : ſi inveteraverit, cum ſuavitate bibes illud.

Non zeles gloriam peccatoris : non enim ſcis, quæ ſit illius ſubverſio.

Non bene ſentias de beneplacito impiorom : memento, quoniam uſque ad inferos non juſtificabuntur.

Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi : & non ſuſpicaberis timorem mortis :

& ſi acceſſeris ; noli delinquere ; ne auferat vitam tuam.

ſive in notis quadriviis, ſive in occultis deſertiſque angulis .

13. *Ne altercèris* : vide gr.

16. *Quæ futura ſit illius ſubverſio* : gr. καταςροφὴ, finis, exitus. quamquam ea vox ſubverſionem, ac perverſitatem ſonat : 2. Tim. 11. 14.

17. *Uſque ad inferos non placebit*: ante mortem dabit pœnas cui conſentit gr.

18. *Longe abeſto*: hac parabola docet parce ac modeſte utendum potentiorum conſuetudine.

tuam.

Scito quoniam in medio laqueorum ingrederis, & ſuper pinnacula civitatum ambulas.

Secundum virtutem tuam conjecta de proximis: & cum ſapientibus conſulta.

Cum intelligentibus ſit collocutio tua, & omnis enarratio tua in lege Altiſſimi.

Viri juſti ſint tibi convivæ: & in timore Domini ſit gloriatio tua:

In manu artificum, opus laudabitur: & princeps populi ſapiens in ſermone ſuo.

Terribilis in civitate ſua homo linguoſus: & temerarius in verbo ſuo odibilis erit.

tere, ne forte auferat vitam tuam.

20 Communionem mortis ſcito: quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis.

21 Secundum virtutem tuam cave te a proximo tuo, & cum ſapientibus & prudentibus tracta.

22 Viri juſti ſint tibi convivæ, & in timore Dei ſit tibi gloriatio,

23 & in ſenſu ſit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altiſſimi.

24 In manu artificum opera laudabuntur, & princeps populi in ſapientia ſermonis ſuis, in ſenſu vero ſeniorum verbum.

25 Terribilis eſt in civitate ſua homo linguoſus: & temerarius in verbo ſuo odibilis erit.

20. *Super dolentium*(ſive iratorum)*arma* (expedita ſcilicet exacutaque) *ambulabis*: gr. ſuper pinnacula civitatum: pari ubique periculo.

21. *Cave a proximo*: explora proximum: gr. fac conjecturam de proximo.

C A-

CAPUT X.

De regnis, divitibus ac magistratibus, ad 29. parcendum inimicis, 6. 9. 10. superbia, 14. 15. 21. 22. eversio regnorum & gentium, 26. & seq. pauperes & divites, 25. 26. operarius, jactator, 29. 30. peccatum, 32. vera gloria. 33.

SIXTINA VERSIO.

JUDEX sapiens erudiet populum suum: & principatus sensati ordinatus erit.

Secundum judicem populi sui, sic & ministri ejus: & qualis rector est civitatis, tales omnes inhabitantes in ea.

Rex insipiens perdet populum suum: & civitas habitabitur per sensum potentium.

In manu Domini potestas terræ: & utilem suscitabit in tempus super illam.

In manu Domini prosperitas hominis: & super personam scribæ imponet gloriam ipsius.

In omni injuria ne succenseas proximo, & nihil agas

VERSIO VULGATA.

1 JUDEX sapiens judicabit populum suum, & principatus sensatis stabilis erit.

2 Secundum judicem populi, sic & ministri ejus: & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.

3 Rex insipiens perdet populum suum: & civitates inhabitabuntur per sensum potentium.

4 In manu Dei potestas terræ: & utilem rectorem suscitabit in tempus super illam.

5 In manu Dei prosperitas hominis, & super faciem scribæ imponet honorem suum.

6 Omnis injuriæ proximi ne memineris, & nihil agas

---

1. *Stabilis erit*: gr. ordinatus, unde stabilitas.

5. *Scriba*: docti.

gas in operibus injuriæ.

7 Odibilis coram Deo est & hominibus superbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium.

8 Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.

9 Avaro autem nihil est scelestius. Quid superbit terra & cinis?

10 Nihil est iniquius quam amare pecuniam. hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua projecit intima sua.

11 Omnis potentatus brevis vita. Languor prolixior gravat medicum.

12 Brevem languorem præ-

in operibus contumeliæ.

Odibilis coram Domino est & hominibus, superbia: & ex utrisque delinquet injusta.

Regnum a gente in gentem transfertur, propter injustitias & contumelias & pecunias.

Quid superbit terra & cinis? quoniam in vita projeci intima ejus.

In prolixum languorem ca-

7. *Et execrabilis.* & ex utrisque delinquet injusta. gr. sive ut alii codices: ex utrisque delictum injustitiæ: utrumque injustum est: odiosum esse Deo: odiosum hominibus.

9. 10. *Avaro nihil scelestius: quid superbit: nihil est iniquius: hic enim & animam suam venalem habet, & in vita sua projecit intima sua:* viscera sua. adeo tenax pecuniæ, ut cum aliquid elargiri cogitur, quasi extrahi sibi putet viscera: vel, dum defraudat genium, vivus intestina ipsamque animam projicit. variant gr. codices. & quidem quæ de avaro habet Vulgata, in Sixtino exciderunt, nimis interrupto sensu: eaque ex optimis codicibus supplevimus. qui etiam pro ἔῤῥιψα projeci, quod habet Vulgatus, habent, projecerunt, ἔῤῥιψαν. porro Vulgata legit ἔῤῥιψε projecit.

12. *Brevem languorem præcidit medicus.* multa hic perturbatio ex variis lectionibus. Vulgatus enim legit μικρὸν, parvum seu brevem: quod gr. μακρὸν lon-

cavillatur, & rex hodie est, & cras morietur.

Cum enim morietur homo; hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.

Initium superbiæ hominis, cum apostatavit a Deo: & ab eo, qui fecit eum, recessit cor ejus. Quoniam principium superbiæ peccatum: & qui tenuerit eam; profundet abominationem.

Propter hoc incredibiles fecit Dominus obductiones: & destruxit eos in finem.

Sedes ducum destruxit Dominus, & sedere fecit

cidit medicus: sic & rex hodie est, & cras morietur.

13 Cum enim morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.

14 Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo:

15 quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem.

16 Propterea exhonoravit Dominus conventus malorum, & destruxit eos usque in finem.

17 Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sede-

longum. variant etiam gr. codices: Sixtinus enim habet, σκώπτει: illudit, irridet, cavillatur. alii optimi codices, κόπτει, incidit, præcidit, quod legit Vulgatus. Sixtinus etiam codex omittit vocem illam, sine qua pendet sensus (medicus) quam & Vulgata & optimi illi habent codices. sensus ergo est: prolixum morbum præcidit medicus secando & urendo: *sicut & rex*: sic qui rex hodie est, cras morietur: sic a Deo optimo medico confestim tollitur rex (malus) curandis citius reipublicæ malis, ex aliis lectionibus vix ac ne vix quidem sensum bonum exsculpseris.

14. *Apostatare*: abscedere cum protervia. hoc autem & seqq. usque ad ℣. 21. videtur alludere ad Chananæas gentes, crudeles, impias; quę cum adversus Deum superbire ejusque cultum ac memoriam abjicere cœpissent: exinde in abominanda ℣. 15. hoc est in omne facinus proruerunt, cesseruntque Israelitis mitioribus & Dei cultoribus. 17. 18. & seqq.

16. *Exhonoravit Dominus* con-

dere fecit mites pro eis.	mites pro eis.
18 Radices gentium ſuperbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipſis gentibus.	Radices gentium evulſit Dominus, & plantavit humiles pro eis.
19 Terras gentium evertit Dominus, & perdidit eas uſque ad fundamentum.	Terras gentium evertit Dominus, perdidit eas uſque ad fundamenta terræ.
20 Arefecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum a terra.	Arefecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum a terra.
21 Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu.	
22 Non eſt creata hominibus ſuperbia: neque iracundia nationi mulierum.	Non eſt creata hominibus ſuperbia, neque ira furoris generationibus mulierum.
23 Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: ſemen autem hoc exhonorabitur, quod prætérit mandata Domini.	Semen honoratum quale? ſemen hominis. ſemen honoratum quale? ii qui timent Dominum, ſemen inhonoratum quale? ſemen hominis. ſemen inhonoratum quale? qui prætereunt mandata. In

conventus: civitates, cætus: at gr. propterea Dominus incredibiles (verti etiam poteſt) manifeſtiſſimas calamitates induxit: παρεδόξασε, manifeſtavit: ſive præter opinionem invexit: unde paradoxa: incredibilia: inopina & *deſtruxit eos in finem*: nempe qui ſectantur ſuperbiam.

22. *Nationi* (filiis, atque ut habet græcus, generationibus) *mulierum*. docet autem animantes quaſdam velut ad ſuperbiam natas, alias ad crudelitatem & iram: filios vero mulierum, homines, ad modeſtiam & manſue-

In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent Dominum; in oculis illius.

Dives, & honoratus, & pauper, gloriatio eorum, timor Domini.

Non justum est despicere pauperem sensatum: & non decet magnificare hominem peccatorem.

Magnus, & judex, & potens honorificabitur: & non est eorum aliquis major, illo qui timet Dominum.

Servo sapienti liberi servient: & vir prudens non murmurabit,

Noli excusando cunctari

24 In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent dominum, erunt in oculis illius.

25 Gloria divitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei est:

26 noli despicere hominem justum pauperem, & noli magnificare virum peccatorem divitem.

27 Magnus, & judex, & potens est in honore: & non est major, illo qui timet Deum.

28 Servo sensato liberi servient: & vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & inscius non honorabitur.

29 Noli extollere te in facien-

---

suetudinem natura esse compositos.

24. *In medio fratrum*: primogenitus quadam ætatis prærogativa velut rector fratrum habetur. Judæi quoque cives suos, appellabant fratres, ex eodem Abrahami sanguine ortos. sensus ergo sit: quali honore est vel inter fratres primogenitus, vel rex inter cives fraterna caritate conjunctos, tali honore Deus dignatur justos: quod congruit ℣. 27. hic habet Complutensis: timor Domini imperia servat: evertit autem inclementia, (sive asperitas atque acerbitas) & superbia. *in oculis illius*: quippe quos respiciat, ac velut in oculis gerat.

27. *Magnus, & judex: & non est major illo*: gr. planius: & non est aliquis horum major, illo qui timet Deum.

28. *Correptus, & inscius*: qui etiam emendatus, inscius manet: *non honorabitur*. utpote immedicabili imperitia.

29. *Noli extollere te*: gr. noli sapientem agere in faciendo ope-

ſcendo opere tuo, & noli cunctari in tempore anguſtiæ.

30 Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quam qui gloriatur, & eget pane.

31 Fili in manſuetudine ſerva animam tuam, & da illi honorem ſecundum meritum ſuum.

32 Peccantem in animam ſuam quis juſtificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam ſuam?

33 Pauper gloriatur per diſciplinam & timorem ſuum: & eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam.

34 Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in ſubſtantia? & qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur.

in faciendo opere tuo: & noli te extollere in tempore anguſtiæ tuæ.

Melior eſt, qui operatur in omnibus, quam qui ambulat, aut gloriatur, & eget pane.

Fili in manſuetudine glorifica animam tuam: & da illi honorem ſecundum meritum ejus.

Peccantem in animam ſuam, quis juſtificabit? & quis honorabit exhonorantem vitam ſuam?

Pauper honorificatur per ſcientiam ſuam: & dives honorificatur propter ſubſtantiam ſuam.

Qui autem glorificatur in paupertate; quanto magis in ſubſtantia? & qui eſt inglorius in ſubſtantia; quanto magis in paupertate?

pere: noli ratiocinari multum, cum opus facto eſt: noli ſapientiæ ſpecie comminiſci vanas tergiverſandi cauſas.

33. *Pauper gloriatur:* gr. honoratur *per diſciplinam*, doctrinam, *ſuam:* & *eſt homo qui:* gr. dives autem honoratur propter ſubſtantiam, alter inſito, alter adventitio & emendicato bono.

34. *Qui autem:* qui cum pauper ſit, ſuperbit: quanto ſuperbiret magis, ſi valeret opibus? vel quod magis græco congruit; qui etiam pauper honoratur: quanto honori eſſet ſi valeret opibus? & qui inglorius eſt etiam dives, quanto magis ſi inops eſſet?

C A-

CAPUT XI.

Non temere judicandum, neque ex specie, 2. usque ad 9. ardeliones, sive pluribus rebus intenti, ad 12. ditescere cupientes, 18. 19. 20. inflati rebus secundis, 25 & seq. calamitates: ne ante mortem laudaveris, 30. cave ab extraneo & ignoto, 31. ad finem.

SIXTINA VERSIO.	VERSIO VULGATA.
SAPIENTIA humiliati exaltavit caput, & in medio magnatorum consedere illum faciet.	1 SAPIENTIA humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum consedere illum faciet.
Non laudes virum in specie sua: neque spernas hominem in visu suo.	2 Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo.
Brevis in volatilibus apis: & principium dulcorum, fructus ejus.	3 Brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius.
In circumjectione vestimentorum ne glorieris: nec in die honoris extollaris. Quoniam mirabilia opera Domini, & absconsa opera illius in hominibus.	4 In vestitu ne glorieris umquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & invisa opera illius.
Multi tyranni sederunt in	5 Multi tyranni sederunt in

1. *Humiliati*: humilis conditionis viri.

3. *Brevis*: exigua: *est apis*: exemplum minimæ rei, quæ virtute præstet. *initium dulcoris*: principium, seu principatus dulcedinis: summa & præstantissima dulcedinum.

5. *In throno*: gr. in solo: undefactum solio & postea throno: cæterum solo, verissima lectio est. cum sit oppositum: multi reges in solum dejecti: multi ad diadematis honorem evecti in-

in throno, & inſuſpicabilis portavit diadema.

6 Multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum.

7 Priuſquam interroges, ne vituperes quemquam: & cum interrogaveris, corripe juſte.

8 Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum: & in medio ſeniorum ne adjicias loqui.

9 De ea re, quæ te non moleſtat, ne certeris: & in judicio peccantium ne conſiſtas.

10 Fili ne in multis ſint actus tui: & ſi dives fueris, non eris immunis a delicto. Si enim ſecutus fueris, non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris.

ſolo: & inſuſpicabilis portavit diadema.

Multi potentes exhonorati ſunt valde: & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum.

Priuſquam interroges; ne vituperes; intellige primum & tunc corripe.

Priuſquam audias; ne reſpondeas: & in medio ſermonum ne interloquaris.

De re, qua tibi opus non eſt, ne certaveris: & in judicio peccantium ne conſideas.

Fili ne circa multa ſint actus tui.

Si enim multiplicaveris; non eris immunis a delicto. Et ſi ſecutus fueris, non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris.

Eſt

inſuſpicabilis: de quo nihil magni ſuſpicareris.

9. *Ne certeris*: ne certaveris.

10 *Ne in multis ſint actus tui*. ardeliones notat, qui cuique negotio ſe immiſcent. *ſi dives fueris*: qui finis eſt illorum, qui ſe nimis implicant negotiis *ſi ſecutus fueris* (multa) non aſſequere. *& non effugies*: cum ſemel multis fueris negotiis implicitus, fruſtra effugere conaberis; ac præcurrentem licet difficultates facile comprehendent. ſumma eſt: multis implicitus negotiis, multa peccat: multa ſectatus, nihil capit: multa conatus, expedire ſe non poteſt. cui etiam ℣. ſequens congruit.

11.

Est laborans, & dolens, & festinans: & tanto magis ipsi deest.

Est marcidus, & egens recuperatione, deficiens virtute, & abundat paupertate:

& oculi Domini respexerunt illum in bona, & erexit eum ab humilitate ipsius: & exaltavit caput ejus: & mirati sunt in illo multi.

Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas a Domino sunt.

11 Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit.

12 Est homo marcidus & egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate:

13 & oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius: & exaltavit caput ejus: & mirati sunt in illo multi, & honoraverunt Deum.

14 Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, a Deo sunt.

15 Sapientia & disciplina, & scientia legis apud Deum. Dilectio, & viæ bonorum apud ipsum.

16 Error & tenebræ pecca-

11. *Dolens*, se excrucians: *impius*: additum explanationis causa: cæterum sententia per se stat: *tanto magis non abundat*: gr. tanto magis deficit: quo mobilior & quietis impatientior, eo infirmior.

12. *Est homo marcidus*: aliud extremum: indiligentia atque inertia, & velut animi torpor. *egens recuperatione*: egens opis, auxilii. gr. *&* tamen.

13. *Oculus Dei*: hic memorat eos qui fortunati vocantur, quibus veluti dormientibus Deus sponte omnia conficere videatur, atque ex eo quod alii magnis conatibus nihil agant: aliis omnia ultro provenire videantur, merito infert ℣. 14. rebus humanis intervenire vim quamdam quæ nostram industriam exsuperet: non autem fortunam aut casum: ergo Deum. vide XIII. 26.

14. *Honestas*: honores, opes.

18.

catoribus concreata ſunt : qui autem exultant in malis, conſeneſcunt in malo.

17 Datio Dei permanet juſtis, & profectus illius ſucceſſus habebit in æternum.

18 Eſt qui locupletatur parce agendo, & hæc eſt pars mercedis illius,

19 in eo quod dicit: Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus :

20 & neſcit quod tempus præteriet, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur.

21 Sta in teſtamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veteraſce.

22 Ne manſeris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo.

23 Facile eſt enim in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem.

Datio Domini permanet piis : & beneplacitum ejus bonos ſucceſſus habebit in æternum.

Eſt qui locupletatur, attente & parce agendo : & hæc eſt pars mercedis illius,

In eo quod dicit, inveni requiem, & nunc manducabo de bonis meis :

& neſcit, quod tempus pertranſiet, & relinquet ea aliis, & morietur.

Sta in teſtamento tuo : & in illo colloquere : & in opere tuo veteraſce.

Ne mireris in operibus peccatoris : confide in Domino, & mane in labore tuo.

Facile eſt enim in oculis Domini, velociter ſubito honeſtare pauperem.

Be-

---

18. *Parce agendo*: ſumma cum parſimonia : unde gr. addit : attente, diligenter.

19. *Manducabo* : ſic ille Luc. XII. anima mea, habes multa bona : epulare, &c.

21. *In teſtamento tuo*: in fœdere per legem: & *in illo colloquere* : alludit ad illud ; evigilans loquere cum eis : præceptis ſcilicet. Prov. VI. 22.

Benedictio Domini in mercede pii : & in hora veloci exoriri facit benedictionem ſuam.	24 Benedictio Dei in mercedem juſti feſtinat, & in hora veloci proceſſus illius fructificat.
Ne dicas, quid eſt mihi opus ? & quæ erunt mihi ex hoc nunc bona ?	25 Ne dicas : Quid eſt mihi opus? & quæ erunt mihi ex hoc bona ?
Ne dicas: ſufficientia mihi ſunt, & quid ex hoc nunc peſſimabor ?	26 Ne dicas : ſufficiens mihi ſum : & quid ex hoc peſſimabor ?
In die bonorum, oblivio malorum: & in die malorum, non erit memoria bonorum.	27 In die bonorum ne immemor ſis malorum : & in die malorum ne immemor ſis bonorum :
Quoniam facile eſt coram Domino, in die obitus retribuere homini ſecundum vias ejus.	28 quoniam facile eſt coram Deo in die obitus retribuere unicuique ſecundum vias ſuas.
Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ : & in fine hominis, denudatio operum illius.	29 Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ, & in fine hominis denudatio operum illius.
Ante mortem ne beatifices quemquam : & in filiis ſuis agnoſcetur vir.	30 Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis ſuis agnoſcitur vir.

31

25.26. *Ne dicas: quid eſt mihi opus? ne dicas* : ſic agunt : bonorum copia elati, rem optimam ac maxime conſtabilitam, ſive privatam ſive publicam, aliud atque aliud negligendo, peſſumdant.

27. *In die bonorum*, gr, paulo aliter : in die bonorum, oblivio malorum : & in die malorum, non erit memoria bonorum : prorſus ex intima mentis humanæ notitia, qua nihil magis obliviofum aut improvidum.

29. *Malitia* : infelicitas ; infortunium : quod frequens, & obſervandum.

30. *In filiis*: duo notat, quibus

Verſ. Vulg.	*Sixt. verſ.*
31 Non omnem hominem inducas in domum tuam, multæ enim ſunt inſidiæ doloſi.	Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim ſunt inſidiæ doloſi.
32 Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & ſicut perdix inducitur in caveam, & ut caprea in laqueum: ſic & cor ſuperborum, & ſicut proſpector videns caſum proximi ſui.	Perdix venatrix in cavea, ſic cor ſuperbi: & tamquam ſpeculator inſpicit caſum.
33 Bona enim in mala convertens inſidiatur, & in electis imponet maculam.	Bona enim in mala convertens inſidiatur: & in electis imponet maculam.
34 A ſcintilla una augetur ignis, & ab uno doloſo augetur ſanguis: homo vero peccator ſanguini inſidiatur.	A ſcintilla ignis augetur pruna: & homo peccator ſanguini inſidiatur.

At-

bus hominis prudentia cognoſcatur; vitæ finis, & liberi poſt mortem, qui ut agent patre mortuo, & jam ſuo conſilio relicti, ita bene a patre inſtituti habebuntur.

31. *Ne omnem hominem*: vide 36.

32. *Sicut eructant*: ſicut ex fœtido pectore gravis odor, ita ex corde doloſo fraudes erumpunt. *& ſicut perdix*: planus vulgatæ ſenſus. gr. autem ſic habet: perdix venatica θηρευτὴς: θηρευθεὶς: venatu capta, ut habent optimi codices. *ſic cor ſuperborum*: hoc eſt præfracte & temere cuivis ſe credentium facile capitur. *& ſicut proſpector*: ſive ſpeculator. gr. ita vir doloſus, de quo agitur, domum tuam inductus ℣. 31. caſum tuum providet magno tuo periculo: quod & inimicis te prodat, & ruiturum impellat, cui ſequens congruit. gr. paulo aliter, & ex vulgata ſupplendus videtur.

33. *Bona in mala convertens*: per calumniam: *in electis*: viris quoque optimis ſcelera imputabit. poteſt etiam ſumi neutraliter, pro rebus optimis.

34. *Augetur ſanguis*: cædes gr. aliter, ſed obſcurius & ex vulgata ſupplendus.

36.

Attende a malefico : fabricat enim mala : ne forte maculam det tibi in perpetuum.

35 Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala : ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum.

Admitte ad te alienigenam : & subvertet te in turbationibus , & alienabit te a tuis propriis.

36 Admitte ad te alienigenam , & subvertet te in turbine , & abalienabit te a tuis propriis.

---

36. *Admitte* : si admittis:alienigenam : alienum : gr. spretis propinquis & amicis:*in turbine*: in rebus turbidis. confer cum ℣. 31.

CAPUT XII.

Cui benefaciendum, ad 8.de veris amicis, deque inimicis amicitiæ specie fallentibus, 8. ad finem.

SIXTINA VERSIO | VERSIO VULGATA.

SI benefacias ; scito cui facias : & erit gratia bonis tuis.

1 SI benefeceris , scito cui feceris , & erit gratia in bonis tuis multa.

Benefac pio, & invenies retributionem : & si non ab ipso, certe ab altissimo.

2 Benefac justo, & invenies retributionem magnam : & si non ab ipso , certe a Domino.

Non est bene ei qui assiduus est in malis , & eleemosynam non danti .

3 Non est enim ei bene qui assiduus est in malis , & eleemosynas non danti:quoniam & altissimus odio habet peccatores , & misertus est pœnitentibus.

Da pio , & ne suscipias

4 Da misericordi , & ne su-

ſuſcipias peccatorem: & impiis, & peccatoribus reddet vindictam, cuſtodiens eos in diem vindictæ.
5 Da bono, & non receperis peccatorem.
6 Benefac humili, & non dederis impio: prohibe panes illi dari, ne in ipſis potentior te ſit:
7 nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quæcumque feceris illi: quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddete vindictam.
8 Non agnoſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus.
9 In bonis viri, inimici illius in triſtitia: & in malitia illius, amicus agnitus eſt.
10 Non credas inimico tuo in æternum: ſicut enim æramentum, æruginat nequitia illius:

peccatorem.

Benefac humili, & non dederis impio. Impedi panes illius, & non dederis ei, ne in ipſis te opprimat. Nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quæcumque feceris ei: quoniam & altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam. Da bono & ne ſuſcipias peccatorem.

Non judicabitur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus.

In bonis viri, inimicis illius in triſtitia: & in malis illius etiam amicus diſjungetur.

Non credas inimico tuo in æternum. Sicut enim æramentum æruginat, ſic nequitia illius.

Et

8. *Non agnoſcetur*: eo quod florentibus rebus omnes æque favere videantur.

10. *Sicut enim aramentum*; quemadmodum ærugo; ita odia veteraſcendo creſcunt. alium ſenſum indicat gr. ſequenti congruum.

11.

Et ſi humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & cuſtodi te ab illo: & eris ei tamquam qui abſterſeris ſpeculum, & cognoſces, quod non in finem depoſuit æruginem.

11 & ſi humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & cuſtodi te ab illo.

Non ſtatuas illum penes te; ne te ſubverſo ſtet in loco tuo. Non facias eum ſedere ad dexteram tuam; ne forte inquirat cathedram tuam: & in noviſſimo cognoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris.

12 Non ſtatuas illum penes te, nec ſedeat ad dexteram tuam, ne forte conversus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in noviſſimo agnoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris.

Quis miſerebitur incantatori a ſerpente percuſſo, & omnibus, qui appropriant beſtiis? ſic & qui comitatur cum viro peccatore, & convolvitur in peccatis illius.

13 Qui miſerebitur incantatori a ſerpente percuſſo, & omnibus, qui oppropriant beſtiis? & ſic qui comitatur cum viro iniquo, & obvolutus eſt in peccatis ejus.

Una hora permanebit tecum: ſi autem declinaveris; non ſupportabit.

14 Una hora tecum permanebit: ſi autem declinaveris, non ſupportabit.

15

---

11. *Si humiliatus: ab illo:* addit gr. & eris ei, ſicut qui abſterſit ſpeculum, & cognoſces quod non in finem depoſuit æruginem. metaphora ducta a ſpeculis æneis, quæ abſtergendo agnoſcis indelebilem maculam æruginis: ita explorando inimicos immedicabile odium.

12. *Inquirat cathedram tuam:* ſedem tuam occupandam: rem tuam, dignitatem, locum: quod in gr. eſt planius. *& in noviſſimo:* ſerius: *agnoſcas &c. in ſermonibus meis ſtimuleris:* pungaris, recordatus quam vera prædixerim.

14. *Si declinaveris:* ſi res tuæ inclinentur & cadant.

15.

15 In labiis fuis indulcat inimicus: & in corde fuo infidiatur, ut fubvertat te in foveam.	Et in labiis fuis indulcabit inimicus, & in corde fuo deliberabit fubvertere te in foveam.
16 In oculis fuis lacrymatur inimicus:& fi invenerit tempus, non fatiabitur fanguine:	In oculis fuis lacrymabitur inimicus: et fi invenerit tempus, non fatiabitur fanguine.
17 et fi incurrerint tibi mala, invenies eum illic priorem.	Si incurrerint tibi mala, invenies eum illic priorem te:
18 In oculis fuis lacrymatur inimicus, et quafi adjuvans fuffodiet plantas tuas.	et quafi adjuvans, fubfecabi plantas tuas.
19 Caput fuum movebit, et plaudet manu, et multa fufurrans commutabit vultum fuum.	Caput fuum movebit et plaudet manibus fuis, et multa fufurrans commutabit vultum fuum.

15. *Indulcat*: dulcefcit.

17. 18. *Priorem*: te, gr.tamquam adiuturum: at adjuvandi fpecie fuffoffutum *plantas tuas*: pedes impediturum, ut cadas. elidendum autem illud (*in oculis &c.*) quod a ℣. 16. nulla neceffitate repetitur: & ita gr.

19. *Multa fufurrans*: multos rumores clam fpargens. *commutabit vultum fuum*: varie & artificiofe componet ad fraudes.

CA-

CAPUT XIII.

Cum quo cuique versandum, usque ad 25. societas cum malis. 1. cum opulentioribus, 2. ad 25. ubi potentiorum artes: de divite ac paupere, 25. & seq. indicia mentis in vultu, 31. 32.

SIXTINA VERSIO.	VERSIO VULGATA.
QUI tetigerit picem; inquinabitur: & qui communicaverit superbo; assimilabitur ei.	1 QUI tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicaverit superbo, induet superbiam.
Pondus super te tollas: & fortiori te & ditiori ne socius fueris.	2 Pondus super se tollet qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris.
Quid communicabit olla ad lebetem? ipsa impinget, & ipsa conteretur.	3 Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur:
Dives injuste egit, & ipse fremuit: pauper læsus est, & ipse orabit.	4 Dives injuste egit, & fremet: pauper autem læsus tacebit:
Si utilitatem apportes; operatur in te: &, si tibi defuerit; derelinquet te.	5 Si largitus fueris, assumet te: & si non habueris, derelinquet te.
Si habes; convivet te-	6 Si habes, convivet tecum,

2. *Pondus super se* (majus suis viribus) *tollet*, *qui honestiori*, ditiori, potentiori *communicat*: quod illa societas imbecillo iniqua futura sit & gravis.

4. *Dives injuste egit, & fremet*: prior irascitur quasi læsus. *pauper tacebit*: gr. supplicabit: veniam cogetur petere quasi ipse læserit.

cum, & evacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te.

7 Si neceſſarius illi fueris, ſupplantabit te, & ſubridens ſpem dabit, narrans tibi bona, & dicet: Quid opus eſt tibi?

8 Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis & ter: & in noviſſimo deridebit te: & poſtea videns derelinquet te, & caput ſuum movebit ad te.

9 Humiliare Deo, & expecta manus ejus.

10 Attende, ne ſeductus in ſtultitiam humilieris.

11 Noli eſſe humilis in ſapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſeducaris.

12 Advocatus a potentiore diſcede: ex hoc enim magis te advocabit.

13 Ne improbus ſis, ne impingaris: & ne longe ſis

cum, & evacuabit te, & ipſe non dolebit.

Si neceſſarius illi fueris; ſupplantabit te, & ſubridens ſpem tibi dabit. Loquetur tibi bona, & dicet: quid opus eſt tibi?

& confundet te in cibis ſuis, donec exinaniat te bis & ter: et in noviſſimo deridebit te. Poſtea videbit te, et derelinquet te, et caput ſuum movebit ſuper te.

Attende, ne ſeducaris, et ne humilieris in lætitia tua.

Advocatus a potente, diſcede: et tanto magis te advocabit.

Non intrudas te, ne expellaris: et ne longe diſtes, ne

7. *Supplantabit*: decipiet, gr.

8. *Confundet te in cibis ſuis*: convivam adhibebit nihil negaturum præ verecundia. *bis & ter*: ad convivia referendum videtur.

9. *humiliare* coram *Deo*: ſed ne nimis ſtulteque coram hominibus, ne ut vile quid conculceris: quod ſequenti congruit.

10. *Ne in ſtultitiam humilieris*: dejiciaris: gr. addit: in lætitia: in conviviis & voluptatibus.

11. *In ſapientia tua*: falsa ſcilicet, qua divitum captas gratiam.

13. *Ne improbus ſis*: quod latine ſonat importunum, neque a divi-

ne eas in oblivionem.

ab eo, ne eas in oblivionem.

Ne retineas colloqui cum illo, nec credas multis verbis illius: ex multa enim loquela tentabit te, et tamquam arridens interrogabit.

14 Ne retineas ex æquo loqui cum illo: nec credas multis verbis illius: ex multa enim loquela tentabit te, et ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis.

Immitis, qui non conſervat verba, et non parcet de malitia, et de vinculis.

15 Immitis animus illius conſervabit verba tua: et non parcet de malitia, et de vinculis.

Cave tibi, et attende diligenter, quoniam cum ſubverſione tua ambulas.

16 Cave tibi, et attende diligenter auditui tuo: quoniam cum ſubverſione tua ambulas.

17 Audiens vero illa quaſi in ſomnis vide, et vigilabis.

18 Omni vita tua dilige Deum, et invoca illum in ſalute tua.

Omne animal diligit ſimile ſibi, et omnis homo

19 Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic et omnis homo

---

a divitis latere diſcedentem. *ne impingaris*: gr. ne expellaris.

14. *Ne retineas*: gr. μὴ ἔπεχε, quod etiam ſonat; ne ſtudueris: ne animum adjeceris: infra XVI. 2. & alibi in ſcripturis, ut Luc. XIV. 1. Tim. IV. 16. *ex æquo loqui*: gr. alloqui: ἰσηγορεῖσθαι, quod aliqui habent codices, pro ἀσηγορεῖσθαι.

15. *Immitis animus conſervabit verba tua*: tacite, ut occaſionem nocendi quærat. at gr. immitis qui non ſervat verba: datæ fidei ac promiſſorum immemor. *non parcet de malitia*: tibi molietur infortunium & carceres.

17. *Quaſi in ſomnis*: vigilem te volo, ſed inſtar ſomnolenti,

mo proximum ſibi.

20 Omnis caro ad ſimilem ſibi conjungetur, & omnis homo ſimili ſui ſociabitur.

21 Si communicabit lupus agno aliquando, ſic peccator juſto.

22 Quæ communicatio ſancto homini ad canem? aut quæ pars diviti ad pauperem?

23 Venatio leonis onager in eremo: ſic & paſcua divitum ſunt pauperes.

24 Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & execratio divitis pauper.

25 Dives commotus confirmatur ab amicis ſuis, humilis autem cum ceciderit, expelletur & a notis.

26 Diviti decepto multi recuperatores: locutus eſt ſuperba, & juſtificaverunt illum.

27 Humilis deceptus eſt,

proximum ſibi.

Omnis caro ſecundum genus conjungitur: & homo ſimili ſibi ſociabitur.

Quid communicabit lupus agno? ſic peccator erga pium.

Quæ pax hyenæ ad canem? & quæ pax diviti ad pauperem?

Venatio leonum, onagri in eremo: ſic paſcua divitum ſunt pauperes.

Abominatio ſuperbo humilitas: ſic execratio diviti pauper.

Dives commotus confirmatur ab amicis: humilis autem cum ceciderit, expellitur ab amicis.

Divite lapſo multi recuperatores: locutus eſt non dicenda, & juſtificaverunt illum.

Humilis lapſus eſt, & inſu-

---

ne te attentum nimis & curioſum putet, technaſque meditantem.

22. *Sancto homini ad canem*: ad hominem impurum: de quo, foris canes, Apoc. XXII. 15. at gr. quæ pax hyenæ ad canem? inter animantes natura inimiciſſi-

mas.

24. *Humilitas*: vilitas: *execratio*: ſordes.

25. *Commotus*: vacillans, gr.

26. *Recuperatores*: adjutores: *ſuperba*: infanda, gr.

27. *Deceptus eſt*: gr. lapſus eſt.

30.

ſuper arguitur: locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus.

Dives locutus eſt, & omnes tacuerunt: & verbum ejus uſque ad nubes exaltaverunt.

Pauper locutus eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubvertunt illum.

Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum: & nequiſſima paupertas in ore impii.

Cor hominis immutat faciem illius, ſive in bona ſive in mala.

Veſtigium cordis in bonis facies hilaris: & inventio parabolarum, cogitationes cum labore.

inſuper & arguitur: locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus.

28 Dives locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius uſque ad nubes perducent.

29 Pauper locutus eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubvertent illum.

30 Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & nequiſſima paupertas in ore impii.

31 Cor hominis immutat faciem illius, ſive in bona, ſive in mala.

32 Veſtigium cordis boni, & faciem bonam difficile invenies, & cum labore.

---

30. *Bona eſt ſubſtantia*: bonæ opes bonis artibus partæ: paupertas autem judice impio ſemper peſſima

32. *Veſtigium*; non facile inveneris *faciem bonam*, in qua ſit *veſtigium* ſive indicium *cordis boni*: in qua animi candor eluceat. longe aliter gr. veſtigium (indicium) cordis in bonis (in lætis rebus verſantis eſt) facies hilaris: inventio parabolarum (ſententiarum ſunt) cogitationes cum labore: læta frons lætum indicat animum: gravis, laborantem in morali diſciplina. ad breves & ſcitu dignas ſententias redigendas: quod genus tractationis utiliſſimum vitæ humanæ judicabant.

Caput XIV.

Lingua, 1. *bona conscientia*, 2. *avarus*, *invidus*, *stultus sibique & aliis pessimus*, 4. *ad* 22. *quærenda sapientia*, 22., *ad finem*.

Versio Vulgata.

1 Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo; & non est stimulatus in tristitia delicti.

2 Felix, qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit a spe sua.

3 Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia, & homini livido ad quid aurum?

4 Qui acervat ex animo suo injuste, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur.

5 Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? & non jucundabitur in bonis suis.

6 Qui sibi invidet, nihil

Sixtina versio.

Beatus vir, qui non est lapsus in ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti.

Beatus, quem non condemnavit animus suus, & qui non excidit a spe sua.

Viro minute rationes subducenti non est pulcra substantia: & homini livido ad quid pecuniæ?

Qui acervat ex anima sua, aliis congregat: & in bonis illius alii luxuriabuntur.

Qui sibi nequam est, cui bonus erit? & non jucundabitur in pecuniis suis.

Qui sibi invidet, nihil est illo

---

1. *Beatus vir*: qui lingua non peccat, fere omnis peccati exors: ut Jac. III. 2. *Stimulatus*: compunctus peccati conscientia.

2. *Felix*: quem suus animus (sua conscientia) non cruciat.

3. *Sine ratione*: indecens: *livido*: avaro, ut videtur, sibi omnia invidenti; ut infra 6.

4. *Ex animo suo*: gr. ex anima sua: ex victu suo, cui detrahit ad augendas opes. *injuste* nihil ad rem, & gr. deest.

7.

illo nequius: & hoc eſt redditio malitiæ illius:

& ſi benefaciat, in oblivione facit: & in noviſſimis manifeſtat malitiam ſuam.

Nequam eſt invidens oculo, avertens faciem, & deſpiciens animas.

Cupidi oculos non ſatiatur parte: & injuſtitia mala arefacit animam.

Oculus malus invidus in pane, & egenus ſuper menſam ſuam.

Fili, ſicut habes, benefac tecum: & Domino dignas oblationes offer.

Memor eſto, quoniam mors non tardat: & teſta-

eſt illo nequius, & hæc redditio eſt malitiæ illius:

7 & ſi benefecerit, ignoranter & non volens facit, & in noviſſimo manifeſtat malitiam ſuam.

8 Nequam eſt oculus lividi: & avertens faciem ſuam, & deſpiciens animam ſuam.

9 Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non ſatiabitur, donec conſumat arefaciens animam ſuam.

10 Oculus malus ad mala: & non ſatiabitur pane, ſed indigens & in triſtitia erit ſuper menſam ſuam.

11 Fili ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer.

12 Memor eſto quoniam mors non tardat, & teſtamen-

---

7. *In noviſſimo*: facile ad ingenium redit.

8. *Nequam eſt*, perverſus, iniquus, *oculus lividi*: cujuslibet, aut etiam, avari ſibi & aliis invidentis: ex ℣. 6. 7. notum illud: an oculus tuus nequam eſt, &c. Matth. XX. 15. *deſpiciens animam*: gr. animas: non ſuam tantum animam, ſed totum humanum genus vilifacit. totus verſus in gr. planior & brevior.

9. *In parte*: portione: numquam ſorte ſua contentus. ideo partem iniquitatis ſive iniquam vocat. quod tamen gr. deeſt: *arefaciens animam*: curis conficiens.

10. *Non ſatiabitur pane*: ſibi ipſi invidet: vide gr.

12. *Teſtamentum infernorum*: lex ſepulcri: *demonſtratum eſt*

Verſ. Vulg.	Six. verſ.
mentum inferorum quia demonſtratum eſt tibi : teſtamentum enim hujus mundi: morte morietur.	mentum inferorum non eſt demonſtratum tibi.
13 Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens da pauperi.	Ante mortem benefac amico: & ſecundum vires tuas porrigens da ei.
14 Non defrauderis a die bono, & particula boni doni non te prætereat.	Non defraudes a die bono: & pars boni deſiderii non te prætereat.
15 Nonne aliis relinques dolores, & labores tuos in diviſione fortis?	Nonne alii relinques dolores tuos, & labores tuos in diviſionem fortis?
16 Da & accipe, & juſtifica animam tuam.	Da, & accipe, & falle animam tuam:
17 Ante obitum tuum operare juſtitiam: quoniam non eſt apud inferos invenire cibum.	quoniam non eſt apud inferos quærere delicias.
18 Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut fo-	Omnis caro, ſicut veſtis, veteraſcit: teſtamentum enim

tibi:quod nemo mortem effugere poſſit. at gr. non eſt demonſtratum, quod oblitus videaris. *teſtamentum*:ſic diſtingue:*teſtamentum hujus mundi* : *morte morietur* : hoc eſt ſempiterna lex, ut omne quod naſcitur, intereat. vide gr. ℣.18.

15. *Nonne aliis*:imo hæc erit pars tua ; cætera tranſibunt ad heredes.

16. *Da & accipe* : da eleemoſynam, & accipe veniam; *& juſtifica animam tuam*, a peccatis: quod ſequenti congruit. at gr. da & accipe (hoc eſt, ut videtur, utere bonis potius quam te inedia per avaritiam excrucies) & falle animam tuam : quo ſenſu dicimur fallere ac velut conſopire curas : ſubditque ſtatim :

17. *Quoniam non eſt apud inferos invenire cibum.* gr. delicias : quæ quomodo accipiendæ ſint, ad ſimiles locos Eccleſiaſtæ diximus.

18. *Omnis caro ſicut fœnum*: vide gr.

19.

nim a seculo: morte morietur. Sicut folium germinans in arbore densa,

alia quidem dejicilt, alia autem generat: sic generatio carnis, & sanguinis: alia quidem finitur, alia vero nascitur.

Omne opus corruptibile deficit: & qui illud operatur; abibit cum illo.

Beatus vir, qui in sapientia morietur, & qui in sensu suo differet.

Qui excogitat vias illius in corde suo, & in absconditis ejus intelliget. vade post illam quasi investigator, & in ingressibus ejus insidiare.

Qui respicit per fenestras

lium fructificans in arbore viridi.

19 Alia generantur, & alia dejiciuntur: sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur.

20 Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo.

21 Et omne opus electum justificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo.

22 Beatus vir, qui in sapientia morabitur, & qui in justitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei.

23 Qui excogitat vias illius in corde suo, & in absconditis suis intelligens, vadens post illam quasi investigator, & in viis illius consistens:

24 qui respicit per fenestras

19. *Alia generantur*: sicut folia, alia enascuntur, alia dejiciuntur, decidunt: sic est hominum generatio: qua comparatione Homerus utitur. gr. dejicit, generat, refert ad arborem.

21. *Opus electum*, bonum, probatum: *justificabitur*: justa mercede donabitur.

22. *Morabitur*: morietur, gr.

24. *Per fenestras*: *in januis*: curiosus explorator per quasvis rimulas inspicit: ad januam adstat, siquis forte susurrus elabitur:

ſtras illius, & in januis illius audiens:

25 qui requieſcit juxta domum illius, & in parietibus illius figens palum ſtatuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per ævum:

26 ſtatuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis ejus morabitur.

27 protegetur ſub tegmine illius a fervore, & in gloria ejus requieſcet.

illius & in januis illius audiet.

Qui requieſcit juxta domum illius, & in parietibus illius figet palum. Statuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcet in caſula bonorum.

Statuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis ejus morabitur.

27 protegetur ſub ea a fervore, & in gloria ejus requieſcet.

tur: ita ſapientiæ attendamus.

CAPUT XV.

Proſequitur de ſapientia, uſque ad 11. quo verſu incipit confutare eos qui peccata Deo imputabant: tamquam non eſſet in homine liberum arbitrium, 14. & ſeq. aut Deus peccatoribus delectaretur, 12. 22.

VERSIO VULGATA.

1 QUI timet Deum, faciet bona: & qui continens eſt juſtitiæ, apprehendet illam,

SIXTINA VERSIO.

QUI timet Dominum, faciet illud: et qui continens eſt legis; apprehendet eam.

Et

1. *Qui continens* (compos eſt ut ſup. VI. 28.) *juſtitiæ*: legis, gr. *apprehendet illam*: ſapientiam, de qua præcedente capite.

Et obviavit illi, quasi mater: et quasi mulier virginitatis suscipiet eum.

Cibabit illum pane intellectus, et aqua sapientiæ potabit illum: firmabitur in illa, et non flectetur:

et super eam innitetur, et non confundetur: et exaltabit illum apud proximos ejus,

et in medio Ecclesiæ aperiet os ejus.

Jucunditatem, et coronam exultationis, et nomen æternum hereditabit.

Homines stulti non apprehendent eam: et viri peccatores non videbunt eam.

Longe abest a superbia: et viri mendaces non erunt

2 & obviabit illi quasi mater honorificata & quasi mulier a virginitate suscipiet illum.

3 Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum: & firmabitur in illo, & non flectetur:

4 & continebit illum, & non confundetur: & exaltabit illum apud proximos suos,

5 & in medio Ecclesiæ aperiet os ejus, & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus, & stola gloriæ vestiet illum.

6 Jucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine æterno hereditabit illum.

7 Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obviabunt illi, homines stulti non videbunt eam: longe enim abest a superbia & dolo.

8 viri mendaces non erunt illius memores: & viri veraces

2. *Mulier a virginitate*: virgo in uxorem data. *suscipiet illum*: Deum: de quo ℣ 1.

3. *Firmabitur in illo*: Sapientia in bono viro radices aget. gr. in illa: vir bonus in sapientia firmum figet gradum.

6. *Et nomine æterno hereditabit*

races invenientur in illa, & ſucceſſum habebunt uſque ad inſpectionem Dei.

9 Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris:

10 quoniam a Deo profecta eſt ſapientia. ſapientiæ enim, Dei adſtabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi.

11 Non dixeris: Per Deum abeſt: quæ enim odit ne feceris.

12 Non dicas: Ille me implanavit: non enim neceſſarii ſunt ei homines impii.

13 Omne execramentum

illius memores.

Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris:

quoniam non eſt a Domino miſſus. In ſapientia enim dicetur laus: et Dominus proſperabit illum.

Ne dixeris: Quia propter Dominum receſſi: quæ enim odit, ne facias.

Ne dixeris: Quia ipſe me implanavit. non enim opus habet viro peccatore.

Omne execramentum odit

---

tabit illum: donabit. gr. (de viro juſto) & nomen æternum hereditabit; ſortietur.

9. *Non eſt ſpecioſa laus*: Dei ſcilicet: *in ore peccatoris*.

10. *Quoniam a Deo profecta eſt ſapientia*. gr. quoniam non eſt a Deo miſſus (peccator); ut Deum laudet. vides autem non licere cuivis laudem dare Deo, ſed ſi quem ad tantum opus mittit. quem vero mittat, docent hæc: *ſapientia enim, Dei adſtabit laus, &c.* quæ breviora & obſcuriora in gr. *dominator*: Dominus ſive Deus.

11. *Per Deum abeſt*: (peccator a Deo) gr. planior, ne dixeris: per Deum receſſi: defeci: *ἀπέστην*. quidam ita omnia Deo tribuebant, ut etiam peccata & errores ipſi auctori adſcriberent: alii negabant curare quidquam: infra XVI. 16. quæ objecta & argumentis & exemplis confutare incipit eaque occaſione creationis opus fuſe commemorat, quo Dei ſapientia, bonitas, juſtitia maxime commendatur; cap. XVI. 24. XVII. XVIII. ad ℣. 15. hic primam quæſtionem de peccati cauſa aggreditur: ad quem locum maxime pertinet liberi arbitrii commemoratio, & cætera a ℣. 14.

12. *Ille me implanavit*: decepit, induxit in malum. *non enim*

dit dominus : et non eſt amabile timentibus eum.

Ipſe ab initio fecit hominem , et reliquit illum in manu conſilii ſui.

Si volueris conſervabis mandata , et fidem facere beneplaciti.

Appoſuit tibi ignem & aquam : ad quodcumque volueris , extendes manum tuam.

In conſpectu hominum vita & mors : & quodcumque placuerit , dabitur ei.

Quoniam multa ſapientia Domini : fortis ipſe in potentia , & videns omnia.

Et oculi ejus ad timentes eum : & ipſe agnoſcet

erroris odit dominus , & non erit amabile timentibus eum.

14 Deus ab initio conſtituit hominem & reliquit illum in manu conſilii ſui.

15 Adjecit mandata , & præcepta ſua.

16 ſi volueris mandata ſervare , conſervabunt te , & in perpetuum fidem placitam facere.

17 Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam.

18 Ante hominem vita & mors , bonum & malum : quod placuerit ei , dabitur illi :

19 quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione.

20 Oculi Domini ad timentes eum , & ipſe agnoſcit

---

nim neceſſarii ſunt ei : perſpicua ſolutio : impios Deo non eſſe neceſſarios : quam hic uno verbo tangit: ℣. vero 22. & cap. ſeq. fuſius. hunc locum uſque ad ℣. 19. græco fere congruentem refert Auguſtinus, de grat. & lib. arb 2. aliter in ſpeculo ubi vulgatam ſequitur.

14. *Reliquit illum*: dato præcepto de vetito fructu.

16. *Si volueris* : ſic ordinandum. *ſi volueris mandata ſervare , & in perpetuum fidem* (tibi) *placitam facere* (eam toto animo retinere) *ſervabunt te*: mandata, obſervata ſcilicet.

18. *Ante hominem vita*: ſumtum ex Deut. XXX. 15. 19.

21.

cit omnem operam hominis.

21 Nemini mandavit impie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi:

22 non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.

omnem operam hominis.

Et nemini mandavit impie agere, & nemini dedit licentiam peccandi.

---

21. *Spatium peccandi*: gr. licentiam.

22. *Non enim concupiſcit*: inculcare incipit, quod ℣. 12. dictum: ac ſeq. cap. fuſe exequitur. gr. ſic: ne cupias filiorum inutilium multitudinem: cap. XVI. 1. quod ad eumdem ſcopum pertinet: ut ſtatim videbimus.

CAPUT XVI.

Pergit de filiorum impiorum multitudine: non eſſe optandam eam, ad 6. Deus malorum hominum multitudini non parcit, 6. 7. ad 12. unicuique reddit ſecundum opera, 12. ad 16. aggreditur qui dicebant a Deo non curari mundum aut res humanas, ac Dei providentiam oſtendit per opera, 16. ad fin.

VERSIO VULGATA.

1 NE jucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur: nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis.

SIXTINA VERSIO.

NON concupiſcas multitudinem filiorum inutilium: neque jucunderis in filiis impiis. Si multiplicentur; ne oblecteris ſuper

---

1. *Ne jucunderis*: recte hic admoniti homines, ne impiæ ſobolis amplitudine glorientur; idque longe magis pertinere ad Deum. ℣. 5. & ſeqq.

2.

ſuper ipſos; ſi non eſt timor Dei cum illis.

Non credas vitæ illorum. & ne reſpexeris in locum illorum.

Melior eſt enim unus, quam mille:

& mori ſine filiis, quam habere filios impios:

Ab uno enim ſenſato cohabitabitur civitas: tribus autem impiorum deſolabitur.

Multa talia vidi in oculis meis: & fortiora his audivit auris mea.

In ſynagoga peccantium exardebit ignis: & in gente incredibili exarſit ira.

Non eſt propitiatus pro

2 Non credas vitæ illorum, & ne reſpexeris in labores eorum.

3 Melior eſt enim unus timens Deum, quam mille filii impii.

4 Et utile eſt mori ſine filiis, quam relinquere filios impios.

5 Ab uno ſenſato inhabitabitur patria, tribus impiorum deſeretur.

6 Multa talia vidit oculus meus, & fortiora horum audivit auris mea.

7 In ſynagoga peccantium exardebit ignis, & in gente incredibili exardeſcet ira.

8 Non exoraverunt pro pec-

---

2. *Non credas vitæ illorum*. ne victuros credas: hebraiſmus: Deut. XXVIII. 66. & erit vita tua quaſi pendens: nec credes vitæ tuæ.

5. *Ab uno ſenſato: tribus impiorum*: ab uno Abrahamo, ab uno Iſraele hæbrei in tantum populum propagati, cum populi Chananæi tanta multitudine internecione deleti ſint.

6. *Multa talia vidit: fortiora horum*. multa vidi talia: nempe ex uno pio amplam ſobolem excrevisse: impiorum amplas familias ad nihilum redactas: hæc inquam vidi ego plurima: tetriora audivi.

7. *In Synagoga*: in cœtu. jam eo redit, unde digreſſus erat; nempe ut oſtendat, Deum ulciſci impios, nec eorum multitudine deterritum.

8. *Gigantes*: impii diluvio merſi, tanta licet multitudine. Gen. VI. 4.

9.

peccatis ſuis antiqui gigantes, qui deſtructi ſunt confidentes ſuæ virtuti:	antiquis gigantibus; qui rebellaverunt fortitudine ſua.
9 & non pepercit peregrinationi Loth, & execratus eſt eos præ ſuperbia verbi illorum.	Non pepercit pro incolatu Loth iis quos execratus eſt pro ſuperbia illorum.
10 Non miſertus eſt illis, gentem totam perdens, & extollentem ſe in peccatis ſuis.	Non miſertus eſt genti perditionis, iis qui ſe elevaverant in peccatis ſuis:
11 Et ſicut ſexcenta millia peditum, qui congregati ſunt in duritia cordis ſui: & ſi unus fuiſſet cervicatus, mirum, ſi fuiſſet immunis.	& ſic ſexcentis millibus peditum, qui congregati inſurrexerunt in duritia cordis ſui. Et ſi unus fuerit cervicoſus: mirum hoc, ſi erit immunis.
12 miſericordia enim & ira eſt cum illo. Potens exoratio, & effundens iram:	Miſericordia enim & ira ab illo: princeps ptopitiationum, & effundens iram.
13 ſecundum miſericordiam ſuam, ſic correptio illius hominem ſecundum opera ſua judicat.	Secundum multam miſericordiam ejus, ſic & multa correptio ejus: hominem ſecundum opera ejus judicat.
14 Non effugiet in rapi-	Non effugiet in rapinis pec-

9. *Peregrinationi Loth*: Sodomis, ubi peregrinus agebat.

11. *Sicut ſexcenta millia peditum*: Iſraelitarum ſcilicet, qui ex Ægypto profecti ſunt. Num. XXVI. 51. *qui congregati ſunt in duritia*: rebelles & increduli, & ideo omnes ad unum proſtrati in deſerto. *cervicatus*, cervicoſus, contumax.

12. *Potens exoratio*: (gr. princeps exorationum: in parcendo primus) *& effundens iram*: Deus qui iraſcitur & miſeretur. Pſalm. LXX. 3. nec minus exorari quam iraſci ſolitus.

14. *Non effugiet in rapina*: *non retardabit*: non diu expectabit,

peccator : & non fraudabit sufferentiam pii.

Omni misericordiæ faciet locum : unusquisque secundum opera sua inveniet.

Ne dicas: A Domino abscondar : numquid ex summo quis mei memorabitur ?

In populo magno non ero in memoria : quæ est enim anima mea in immensa creatura ?

Ecce cælum & cælum cæli Dei, abyssus & terra, commovebuntur in visitatione ejus.

na peccator, & non tardabit sufferentia misericordiam facientis.

15 Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius.

16 Non dicas: A Deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur ?

17 In populo magno non agnoscar : quæ est enim anima mea in tam immensa creatura ?

18 Ecce cælum & cæli cælorum, abyssus & universa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur ?

19

ctabit, *sufferentia*, patientia, *misericordiam facientis* : statim enim mercedem accipiet. gr. expeditior : non fraudabit (Deus) expectationem pii

15. *Omnis misericordia faciet locum*, sibi ad Deum. gr. omni misericordiæ faciet locum: Deus scilicet.

16. *Non dicas:a Deo abscondar* : confutatis iis,qui Deo auctori peccata tribuebant : alteram quęstionem aggreditur, refellitque eos qui negabant Deo curæ esse res humanas. *ex summo*(cælorum) *quis memorabitur*, *&c.* sic ille impius, Job. XXII.14 circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat.

17. *In populo magno*: quod familiare Epicureis : non vacare Deo, ut inquirat in singulos, neque unum homuncionem resque humanas tanti esse. *in tam immensa creatura*:revera enim mundum immensum fingebant, orbesque infinitos: tanquam id effecturi essent, ut si induceretur Deus horum curator, tanto labore fatisceret, neque atten-

19 montes ſimul & colles,
& fundamenta terræ, cum
conſpexerit illa Deus, tre-
more concutientur.

20 Et in omnibus his in-
ſenſatum eſt cor: & om-
ne cor intelligitur ab illo:

21 & vias illius quis intel-
ligit, & procellam, quam
nec oculus videbit homi-
nis?

22 Nam plurima illius o-
pera ſunt in abſconſis: ſed
opera juſtitiæ ejus quis e-
nuntiabit? aut quis ſuſtine-
bit? Longe enim eſt teſta-
tum a quibuſdam, & inter-
rogatio omnium in conſum-
matione eſt.

23 Qui minoratur corde,

Montes ſimul & funda-
menta terræ, cum conſpe-
xerit illa, tremore concu-
tiuntur.

Et ſuper ipſis non cogi-
tabit cor: & vias ejus quis
intelliget?

Et procella quam non vi-
debit homo:

Plurima autem operum
ejus in abſconſis. Opera
juſtitiæ quis annuntiabit,
aut quis ſuſtinebit? Longe
enim eſt teſtamentum.

Qui minoratur corde, co-
gi-

---

deret ad ſingulos: quos confu-
tare incipit ℣. ſequenti.

21. *Procellam*: ventos procel-
loſos, quorum cauſæ latent in
theſauris Dei. Pſalm. CXXXIV.
7.

22. *Plurima opera ejus in
abſconſis*: ne ergo mirere, ſi gu-
bernationis arcana te latent:
unde ſequitur: *opera juſtitiæ
ejus quis enuntiabit?* quis enar-
rabit quomodo Deus animad-
verſurus ſit in impios? *aut quis
ſuſtinebit*? quis expectabit? quaſi
diceret: juſtitia Dei non ſtatim
ad ultionem proſilit: expectan-
dus eſt exitus rerum quod homi-
nes præcipite judicandi licentia
non faciunt: unde ſubdit: *lon-
ge enim teſtamentum*: quod po-
teſt intelligi longe lex *a quibuſ-
dam*. melius; teſtamentum, pa-
ctum, pro occulta illa lege qua
Deus in acta hominum inqui-
rit: pergit enim: *interrogatio*
ſive inquiſitio *omnium in con-
ſummatione eſt*: in illo ultimo
judicio. ultionem non omittit:
ſed differt. vide autem in vulgata
teſtamenti nomen pro cujuſque
ſententia: XVII. 17.

23. *Qui minoratur corde*: qui
in-

gitat hæc: & vir imprudens & errans cogitat ſtulta.

cogitat inania: & vir imprudens & errans cogitat ſtulta.

Audi, fili mi, & diſce ſcientiam: & in verbis meis attende corde tuo.

24 Audi me fili, & diſce diſciplinam ſenſus, & in verbis meis attende in corde tuo:

Oſtendo in pondere diſciplinam, & in veritate annuntio ſcientiam.

25 & dicam in æquitate diſciplinam, & ſcrutabor enarrare ſapientiam: & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate ſpiritus virtutes, quas poſuit Deus in opera ſua ab initio, & in veritate enuntio ſcientiam ejus.

In judicio Domini opera ejus ab initio: & in affectione ipſorum diſtinxit partes eorum.

26 In judicio Dei opera ejus ab initio, & ab inſtitutione ipſorum diſtinxit partes illorum, & initia eorum in gentibus ſuis.

Ornavit in æternum ope-

27 Ornavit in æternum opera

---

intellectu deficit: *cogitat inania.* cogitat hæc, gr. quæ ſupra 16.17.

25. *Dicam in æquitate*: (gr. oſtendam in pondere) *diſciplinam ſcrutabor enarrare*: diligenter enarro. & *in verbis*: alia interpretatio, non nihil variata lectione.

26. *In judicio: ab inſtitutione ipſorum.* ex hoc verſu ad finem exequitur ordinem nexumque operum Dei: nempe quod facta ſint ſummo accuratoque *judicio*, atque *ab inſtitutione*: ex quo inſtituta & facta ſunt accurate diſtincta per partes: ℣. 26. ornataque in æternum: 27. & ad principia ſua revocata: *in gentibus ſuis*, 26. ſecundum genera ſua: cælum, ſidera, elementa: ſtantque omnia ab initio: nec fame aut nimio labore confecta deficiunt: 27. ſpatiis quoque diſpoſita: ac licet tam arcte connexa, nullo loco vacuo; non tamen ut in turba fit, ſibi mutuo impedimen o ſunt, ſed libe-

opera illorum, nec esurietunt, nec laboraverunt, & non destiterunt ab operibus suis.

28 Unusquisque proximum sibi non angustiabit usque in æternum.

29 Non sis incredibilis verbo illius.

30 Post hæc Deus in terram respexit,& implevit illam bonis suis.

31 Anima omnis vitalis denuntiavit ante faciem ipsius, & in ipsam iterum reversio illorum.

ra sua, & principia eorum in generationes eorum. Nec esurierunt,nec laboraverunt: & non destiterunt ab operibus suis.

Unusquisque proximum suum non angustiavit:

& usque in æternum non repugnabunt verbo illius.

Et post hæc Dominus in terram respexit, & implevit eam bonis suis.

Anima omnis vitalis operuit faciem ejus, & in ipsam reversio illorum.

---

libere expediunt motus suos:28. unde consecutio: *non sis ergo incredibilis*(incredulus) *verbis illius.* 29. gr. addit: & usque in æternum non repugnant verbo ejus elementa, sidera, creaturæ omnes.

30. *Post hæc*: posteaquam sidera,& elementa suo constituit loco: *in terram respexit,& implevit illam bonis suis*:plantis, animantibus.

31. *Omnis anima vitalis*:seu vivens, ut scriptura passim:omne animal:*denuntiavit ante faciem ipsius*: operuit faciem, gr. terræ scilicet. hæc ergo cum æterna lege stent, non potest negari Dei providentia. jam ad hominem speciatim.

CA-

CAPUT XVII.

Deus curam gerit hominum ab ipso creationis initio: unde adhortatio ad pietatem: toto capite: opera hominum nota Deo sicut sol, 15. 30. videt omnia, 31.

SIXTINA VERSIO

DOMINUS creavit de terra hominem:

& iterum convertit illum in ipsam.

Dies numeri, & tempus dedit illis, & dedit illis potestatem eorum quæ sunt super eam. Secundum seipsos vestivit illos virtute, & secundum imaginem suā fecit eos.

Et posuit illius terrorem super omnem carnem, & dominari bestiarum & volatilium.

Consilium, & linguam, & oculos, aures, & cor dedit ad cogitandum illis.

VERSIO VULGATA.

1 DEUS creavit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.

2 Et iterum convertit illum in ipsam, & secundum se vestivit illum virtute.

3 Numerum dierum, & tempus dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super terram.

4 Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatilium.

5 Creavit ex ipso adjutorium simile sibi: consilium, & linguam, & oculos, & au-

2. *Secundum se.* gr. explicat ℣. seq. secundum se ipsos: homines scilicet: prout illis dignum erat: nam etiam immortales fecit.

3. *Numerum dierum*: dies noctesque & tempora numerato illi dedit, constitutis omnium signis.

aures, & cor dedit illis excogitandi, & difciplina intellectus replevit illos.

6 Creavit illis fcientiam fpiritus, fenfu implevit cor illorum, & mala & bona oftendit illis.

7 Pofuit oculum fuum fuper corda illorum, oftendere illis magnalia operum fuorum,

8 ut nomen fanctificationis collaudent; & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus.

9 Addidit illis difciplinam, & legem vitæ hereditavit illos.

10 Teftamentum æternum conftituit cum illis, & juftitiam & judicia fua oftendit illis.

11 Et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum, & di-

Difciplina intellectus implevit illos: & bona & mala oftendit eis.

Pofuit oculum fuum fuper corda illorum oftendere illis magnalia operum fuorum.

Et nomen fanctificationis laudabunt; ut magnalia enarrent operum ejus.

Addidit illis difciplinam & legem vitæ hereditavit eos.

Teftamentum æternum conftituit cum illis: & judicia fua oftendit eis.

Magnalia honoris viderunt oculi eorum: & honorem vocis eorum audivit auris illorum. Et dixit illis: At-

---

fignis. Gen.1. 14. *dedit illi poteftatem*: hæc & quæ fequuntur repetita ex Gen. 1, 28. 11. 19. 20. &c.

6. *Mala & bona oftendit illis*: plantata arbore fcientiæ boni & mali. Gen.11. 17. atque inde confecutis malis bonifque.

8. *Nomen fanctificationis*; nomen Dei fanctum.

9. *Addidit illis difciplinam*: his & feqq. exequitur varia dona collata humano generi, legem, promiffa, miracula. *hereditavit illos*: forti affignavit; forte diftribuit.

Attendite ab omni iniquo.

Et mandavit illis unicuique de proximo.

Viæ eorum coram illo ſunt ſemper: non abſcondentur ab oculis ipſius.

Unicuique genti præpoſuit rectorem:

& pars Domini Iſrael eſt.

Omnia opera eorum velut ſol in conſpectu ejus: & oculi ejus ſine intermiſſione in vias eorum.

Non ſunt abſconſæ injuſtitiæ illorum ab eo: & omnia peccata eorum in conſpectu Domini.

Eleemoſyna viri, quaſi ſignaculum cum ipſo: & gratiam hominis, quaſi pupillam conſervabit.

Poſtea reſurget & retri-

xit illis: Attendite ab omni iniquo.
12 Et mandavit illis unicuique de proximo ſuo.
13 Viæ illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt abſconſæ ab oculis ipſius.
14 In unamquamque gentem propoſuit rectorem:
15 & pars Dei, Iſrael facta eſt manifeſta.
16 Et omnia opera illorum velut ſol in conſpectu Dei: & oculi ejus ſine intermiſſione inſpicientes in viis eorum.
17 Non ſunt abſconſa teſtamenta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conſpectu Dei.
18 Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſervabit:
19 & poſtea reſurget, & re-

14. *In unamquamque gentem*: *rectorem*: legislatores, reges, quod fruſtra retulerunt ad Angelos.

17. *Non ſunt abſconſa teſtamenta*; non ſunt abſconſæ injuſtitiæ illorum. gr.

18. *Eleemoſyna viri*: ut mala opera ℣. 17. Deum non latent: ita, hic, bona opera, puta, eleemoſynæ. *Quaſi ſignaculum*: quaſi res ſigillo clauſa: inviolabile divinæ miſericordię pignus.

19. *Poſtea reſurget*: Deus: cum diu obdormiſſe videbatur & quaſi connivere peccatis: tandem conſurget in impios: iram concitabit: & *convertet in inte-*

retribuet illis retributionem, unicuique in caput ipſorum, & convertet in interiores partes terræ.

buet illis : & retributionem eorum in caput ipſorum reddet.

20 Pœnitentibus autem dedit viam juſtitiæ, & confirmavit deficientes ſuſtinere, & deſtinavit illis ſortem veritatis.

Veruntamen pœnitentibus dedit reditum, & confirmavit deficientes ſuſtinentia.

21 Convertere ad Dominum, & relinque peccata tua :

Convertere ad Dominum, & relinque peccata :

22 precare ante faciem Domini, & minue offendicula.

Precare ante faciem, & minue offendiculum.

23 Revertere ad Dominum, & avertere ab injuſtitia tua, & nimis odito execrationem :

Revertere ad Altiſſimum, & avertere ab injuſtitia, & valde odito execrationem.

24 & cognoſce juſtitias & judicia Dei, & ſta in ſorte propoſitionis, & orationis altiſſimi Dei.

Altiſſimo quis laudem dicet in inferno ?

25 In partes vade ſeculi ſancti, cum vivis & dantibus confeſſionem Deo.

pro viventibus, & viventibus, & dantibus viciſſim confeſſionem.

26 Non demoreris in errore impiorum, ante mor-

A mortuo, tamquam eo qui non eſt, perit confeſſio:

---

teriores: ad ſepulcrum: neci dedet.

20. *Viam juſtitiæ.* reditum, gr. *& confirmavit deficientes ſuſtinere*: ſub plagis & verberibus fatiſcentes.

24. *Sta in ſorte propoſitionis*: in ſorte tibi propoſita : in ſorte veritatis, ſupra 20. atque obſervandæ legis, quæ tibi pars obtigit.

25. *In partes vade*: conſocia te eorum partibus qui vitam agunt piam & vivi Deum laudant.

ſio:

Vivus & ſanus laudabit Dominum.

Quam magna miſericordia Domini, & propitiatio convertentibus ſe ad eum?

Non enim omnia poſſunt eſſe in hominibus: quoniam non eſt immortalis filius hominis.

Quid lucidius ſole? & hoc deficit: & malus excogitabit carnem & ſanguinem.

tem confitere. A mortuo quaſi nihil perit confeſſio.

27 Confiteberis vivens; vivus & ſanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miſerationibus illius.

28 Quam magna miſericordia Domini, & propitiatio illius convertentibus ad ſe!

29 Nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt.

30 Quid lucidius ſole? & hic deficiet. Aut quid nequius quam quod excogitavit caro & ſanguis? & hoc arguetur.

31

---

dant. pro hoc gr. altiſſimo quis dicet laudem in inferno? pro viventibus & dantibus viciſſim confeſſionem: quaſi diceret: hoc eſt viventium & viciſſim collaudantium Deum. *a mortuo quaſi nihil*: quaſi nullo: non exiſtente gr. *perit confeſſio*: laus. quæ quo ſenſu intelligenda, diximus præfatione in Pſalmos cap. 1. num. 9. 10.

28. *Convertentibus ad ſe*: ſe ad eum: gr.

29. *Nec enim omnia*: ſignificat tantas eſſe Dei miſericordias, ut homo, mortalis ævi, tam brevis vitæ ſpatio experiri, nedum eloqui poſſit. *In vanitate*: vaniſſime: ſumma eſt vanitas, potuiſſe homini placere nequitiam.

30. *Quid lucidius ſole?* ſol ipſe deficit, deliquium patitur, & hic defectus notus omnibus: quid mirum, ſi deprehenditur deliquium ſive vitium in homine, carnem & ſanguinem, hoc eſt, carnalia & turpia cogitante; quę pertinent ad retundenda ea quæ ſupra objecta erant: xvi. 16.

31 Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit: & omnes homines terra & cinis.

Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit: & omnes homines terra & cinis.

16. nempe peccata noſtra latere Deum. gr. ſic habet: quid lucidius ſole? & tamen hoc (lucidiſſimum) eclipſin patitur; & malus homo cogitat carnem & ſanguinem. obſcuriſſime quidem, ſed pauca ſupplendo, idem cum vulgata extundetur ſenſus.

31. *Virtutem altitudinis*: ne dicas cum impio, XIV. 16. aliquid Deo eſſe incompertum.

CAPUT XVIII.

Deus omnium æque creator, 1. operum ejus perfectio incomprehenſibilis, 2. ad 7. miſerator hominis, ad 15. beneficia non exprobranda, ad 19. conſiderate loquendum, 19. examinare ſeipſum, 20. orare & juſtificari ne ceſſes, 22. ad orationem animus præparandus, 23. adverſa in proſperitate cogitanda, 24. 25. veloces rerum converſiones, 26. hinc numquam ſine metu, 27. poſt concupiſcentias non eas, 30. 31. atque hic incipit de continentia.

VERSIO VULGATA.

1 QUi vivit in æternum, creavit omnia ſimul. Deus ſolus juſtificabitur, & manet invictus rex in æternum.

2 Quis ſufficit enarrare opera illius?

SIXTINA VERSIO.

QUi vivit in æternum, creavit omnia ſimul: Dominus ſolus juſtificabitur.

Nemini poteſtatem fecit enarrandi opera ipſius.

Et

1. *Creavit omnia ſimul*: gr. communiter: pariter: æque omnia, ac ſine ipſo factum eſt nihil. *Deus ſolus juſtificabitur*: ſolus irreprehenſus in operibus ſuis, cujus comparatione omnia immunda ſunt, ut demonſtrat ſanctus Job. cap. IX. &c.

6.

Et quis investigabit magnalia ejus?

Virtutem magnitudinis ejus quis enumerabit; & quis adjiciet enarrare misericordias ejus?

Non est minuere, neque adjicere: & non est investigare mirabilia Domini.

Cum consummaverit homo; tunc incipit: & cum quieverit; tunc dubitabit.

Quid est homo, & quid usus ejus? quid est bonum ejus, & quid malum ejus?

Numerus dierum hominis, ut multum, centum anni. sicut gutta aquæ maris, & calculus arenæ: sic exigui anni in die ævi.

Propter hoc patiens fuit in illis: & effudit super eos misericordiam suam.

3 Quis enim investigabit magnalia ejus?

4 Virtutem autem magnitudinis ejus quis enuntiabit? aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus?

5 Non est minuere, neque adjicere, nec est invenire magnalia Dei.

6 Cum consummaverit homo: tunc incipiet: & cum quieverit, aporiabitur.

7 Quid est homo, & quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam illius?

8 Numerus dierum hominum ut multum centum anni: quasi gutta aquæ maris deputati sunt: & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die ævi.

9 Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit super eos misericordiam suam.

---

6. *Cum consummaverit homo*: cum devenisse se putaverit ad perfectam divini operis intelligentiam; tunc incipiet. *& cum quieverit*: cum velut re comperta a quærendo destiterit: *tunc aporiabitur*: dubitabit, hæsitabit, in pristinam ignorantiam devolvi se sentiet.

7. *Quæ gratia*? utilitas: gr. *nequam*: malum, gr. nemo scit quid sibi bonum malumve: ideo ipse Deus docet ℣. 11. & seqq.

8. *Exigui anni in die ævi*: atque ætatis suæ.

9. *Propter hoc*: ne cum impiis dicas, eo quod homo nihili sit non esse curæ Deo: supra xvi. 17. imo ea causa miserandi est.

10.

10 Vidit præsumtionem cordis eorum quoniam mala est, & cognovit subversionem illorum quoniam nequam est.

11 Ideo adimplevit propitiationem suam in illis, & ostendit eis viam æquitatis.

12 Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Dei super omnem carnem.

13 Qui misericordiam habet, docet & erudit quasi pastor gregem suum.

14 Miseretur excipientis doctrinam miserationis, & qui festinat in judiciis ejus.

15 Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali.

16 Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum

Vidit & cognovit subversionem eorum, quoniam mala est:

ideo multiplicavit propitiationem suam.

Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Domini super omnem carnem.

Corripiens, & erudiens, & docens, & convertens, quasi pastor gregem suum.

Miseretur excipientium doctrinam, & eorum qui festinant ad judicia ipsius.

Fili, in bonis ne des querelam, & in omni dato tristitiam verborum.

Nonne ardorem refrigerabit ros? sic verbum melius,

10. *Vidit*: ne dicas perversum esse hominem, Deique cura indignum, quod ejus *nequam*, idest malus atque infelix sit exitus: cum contra ea causa sit, cur illum erudiat ne malo fine pereat. ℣. 11. & seqq. *subversionem illorum*: exitum: ut supra x. 16.

13. *Qui misericordiam*: vide gr. in eoque veri pastoris officia.

14. *Miseretur*: vide gr. *festinat*. prompte ambulat, *in judiciis*, in mandatis *ejus*: ut passim Psalm. cxviii. quo fine concludit responsum ad objecta, quæ commemorata sunt ad cap. xv. 11. 12. xvi. 16.

15. *In bonis*: largiendis: vide 18.

16. *Verbum melius quam datum*: cum verba apposite dicta exi-

lius, quam datum.

Nonne ecce verbum super datum bonum? & utraque apud hominem gratiosum.

Stultus acriter improperabit: & datus invidi tabescere facit oculos.

Antequam loquaris, disce: & ante languorem adhibe medicinam. Ante judicium interroga teipsum: & in hora visitationis invenies propitiationem.

Ante languorem humilia te: & in tempore peccatorum ostende conversionem.

Non impediaris reddere

melius quam datum.

17 Nonne ecce verbum super datum bonum? sed utraque cum homine justificato.

18 Stultus acriter improperabit: & datus indisciplinati tabescere facit oculos.

19 Ante judicium para justitiam tibi, & antequam loquaris disce.

20 Ante languorem adhibe medicinam, & ante judicium interroga teipsum, & in conspectu Dei invenies propitiationem.

21 Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam.

22 Non impediaris orare sem-

---

existimationis ac benevolentiæ argumenta sint, quibus vel maxime homines delectantur.

17. *Sed utraque cum homine justificato*: utraque & verbum lene & donum præsto sunt homini justo ac bono: gr. gratioso, miti:

18. *Acriter impromperabit*: dando ipsa beneficia exprobrabit: quo fit id quod sequitur: ut invisus sit *datus*: datio: datum sive donum: *δόσις*. *indisciplinati*: gr. invidi: qui ita dat, tamquam accipienti donum invideat:

20. *In conspectu Dei*: in hora visitationis (sive judicii ac pœnæ infligendæ.) gr.

21. *Infirmitatis*: affecta valetudine: gr. in tempore peccatorum: (cum peccata invalescere senties, sive, in tempore quo peccata punientur) *ostende* conversionem: pro quo in vulgat. scribæ reposuisse videntur *conversationem*: ut 24.

22. *Orare semper*: gr. reddere

ſemper, & ne verearis uſque ad mortem juſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum.

23 Ante orationem præpara animam tuam: & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum.

24 Memento iræ in die conſummationis, & tempus retributionis in converſatione faciei.

25 Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & neceſſitatum paupertatis in die divitiarum.

26 A mane uſque ad veſperam immutabitur tempus & hæc omnia citata in oculis Dei.

27 Homo ſapiens in om-

votum tempeſtive: & non verearis uſque ad mortem juſtificari.

Ante orationem præpara teipſum: & non ſis, quaſi homo, qui tentat Dominum.

Memento iræ in die conſummationis, & tempus vindictæ in converſione faciei.

Memento temporis famis in tempore ſaturitatis; paupertatis, & neceſſitatis in diebus divitiarum.

A mane uſque ad veſperam mutatur tempus: & omnia ſunt citata in oculis Domini.

Homo ſapiens in omnibus

---

re votum ſuo tempore. *ne verearis*: ne tardes; ne cuncteris: gr. *uſque ad mortem juſtificari*: qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc: Apoc. XII. 11. *quoniam merces Dei*: Paulus: bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes: Gal. VI. 9.

23. *Ante orationem*: ſive ante votum:

24. *Memento iræ in die conſummationis*, mortis: *& tempus*: ſupple: memento: pro memento temporis: ut memorare noviſſima: ſupra VII. 40. gr. memento tempus retributionis: ultionis. 5. *in converſatione*: pro converſione *faciei*: ἐν ἀποστροφῇ προσώπου: cum Deus vultum averterit ac pœnas infligere cœperit.

26. *Immutabitur tempus*: occaſio: rerum ſtatus: *omnia ſunt citata*: cita, velocia: *in oculis Dei*: quod tempore non egeat ad expedienda conſilia, & uno ictu rem peragat.

27. *In diebus delictorum*: vide

bus metuet : & in diebus peccatorum attendet a delicto.

Omnis intelligens novit ſapientiam : & invenienti eam dabit confeſſionem.

Senſati in verbis & ipſi ſapienter egerunt, & emiſerunt quaſi imbrem proverbia exquiſita.

Continentia Animæ.

Poſt concupiſcentias tuas non eas : & a deſideriis tuis avertere.

Si præſtes animæ tuæ beneplacitum concupiſcentiæ, faciet te gaudium inimicorum tuorum.

Ne oblecteris in multa epulatione, neque alligeris commiſſioni ejus.

Non fias pauper de ſymbolis comeſſans ex fœnore :

nibus metuet, & in diebus delictorum attendet ab inertia.

28 Omnis aſtutus agnoſcit ſapientiam, & invenienti eam dabit confeſſionem.

29 Senſati in verbis & ipſi ſapienter egerunt: & intellexerunt veritaten & juſtitiam, & impleverunt proverbia & judicia.

30 Poſt concupiſcentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere.

31 Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.

32 Ne oblecteris in turbis nec in modicis: aſſidua enim eſt commiſſio illorum.

33 Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & eſt

---

de ℣. 21. *ab inertia* : a peccato, gr.

28. *Omnis aſtutus* : omnis homo prudens facile recognoſcit eum, qui fuerit ſapientiæ compos : talemque eum eſſe facile confitetur.

29. *Impleverunt proverbia* : gr. emiſerunt quaſi imbrem proverbia exquiſita: ſententias exquiſitas.

30. Hic in gr. titulus : continentia animæ. *poſt concupiſcentias non eas* : recte Auguſt. aliud, non concupiſcere, quod non eſt in poteſtate ; aliud, ire poſt concupiſcentias, iiſque obſequi: quod peccato imputatur.

32. *Ne oblecteris in turbis* : vide gr. commiſſioni: ſymbolæ: comeſſationi ex ſymbolis, de qua ℣. ſeq.

33. *Ne fueris* : vide gr.

eſt tibi nihil in ſacculo: enis enim invidus vitæ tuæ.	& nihil tibi eſt in ſacculo.

CAPUT XIX.

Sequitur de continentia, ad 7. qui ſpernit modica, 1. de increpando candide, moderate tamen, a 7. ad finem: multa interſerta de falſa ſapientia, 20. & ſeq. deque hypocriſi, 23. & ſeq. ac de indiciis boni malive animi ex ſpecie, 27. increpatio ex ira: tacens, idem prudens, 28. ſapientia, falſa ſolertia: hypocrita: ad finem.

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
1 OPERARIUS ebrioſus non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet.	OPERARIUS ebrioſus non locupletabitur: qui ſpernit modica, paulatim decidet.
2 Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos:	Vinum & mulieres apoſtatare facient ſapientes:
3 & qui ſe jungit fornicariis, erit nequam: putredo & vermes hereditabunt illum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero anima ejus.	& qui jungit ſe meretricibus, audacior erit. Tineæ & vermes hereditabunt illum: & anima audax tolletur de numero.

Qui

1. *Qui ſpernit modica*: recte hoc interſerit, quod ſoleant pedetentim labi in intemperantiæ gurgitem.

2. *Apoſtatare*: aberrare: a recta ratione diſcedere. *& arguent ſenſatos*; imbecillis animi.

3. *Fornicariis*, ſive meretricibus. *erit nequam*: gr. audacior erit: contumacior; comparativum pro poſitivo, quem habent quidam codices; præfracta ſuperbia & confidentia in flagitia & pericula præceps. *tolletur de numero* viventium *anima ejus*. gr. anima audax: id eſt, rebellis:

Qui credit cito, levis eſt corde : & qui peccat, in animam ſuam delinquet.

4 Qui credit cito, levis corde eſt, & minorabitur : & qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur.

Qui gaudet corde, denotabitur: & qui odit loquacitatem, minuitur malitia.

5 Qui gaudet iniquitate, denotabitur : & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam.

6 Qui peccat in animam ſuam, pœnitebit : & qui jucundatur in malitia, denotabitur.

Numquam iteres verbum: & nihil tibi minuetur.

7 Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis.

In amico & inimico noli narrare: etiamſi non ſit tibi peccatum, noli denudare.

8 Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum : & ſi eſt tibi delictum, noli denudare.

9

lis : contumax.

4. *Qui delinquit* : qui peccat (cum meretricibus) *in animam ſuam, inſuper habebitur*: contemnetur : gr. plenior ; qui peccat (incontinentia, quo de vitio agitur :) in animam ſuam errabit ; in ſeipſum delinquet : ſic Paulus : omne peccatnm, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt: qu autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. 1. Cor.vi.8.

5. *Denotabitur* : condemnabitur. gr.

6. *Qui peccat*: gr. deeſt: repetita verſio ex 4. & 5.

7. *Ne iteres* : gr. numquam iteres verbum, & nihil tibi minuetur : adverſus eos, qui inculcando & obtundendo, quidvis impetrare ſe poſſe confidunt.

8. *Amico & inimico*: indifferenter. *& ſi eſt tibi delictum*: gr. etſi non eſt : cave a retegendis cuique obvio arcanis etiam innocuis.

Verſ. Vulg.	Six. verſ.
9 audiet enim te, & cuſtodiet te, & quaſi defendens peccatum odiet te, & ſic aderit tibi ſemper.	Audivit enim te, & cuſtodivit te, & in tempore odiet te.
10 Audiſti verbum adverſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te diſrumpet.	Audiſti verbum? commoriatur tibi: fide, quoniam te non dirumpet.
11 A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis.	A facie verbi parturiet fatuus; ſicut a facie infantis, ea quæ parit.
12 Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti.	Sagitta infixa in femore carnis, ſic verbum in corde ſtulti.
13 Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: Non feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere.	Corripe amicum, ne forte non fecerit: aut ſi quid fecerit, ne iterum addat.
14 Corripe proximum, ne forte non dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret.	Corripe amicum, ne forte non dixerit: &, ſi dixerit, ut non iteret.

Cor-

9. *Cuſtodiet te*: obſervabit. *& quaſi defendens peccatum*: ſpecie excuſandi. *aderit tibi ſemper*: aſſiduus tecum inſidiandi animo. gr. & in tempore odio te habebit. per ſe licet innoxia, pravo animo volutata, cauſas odii præbent.

11. *A facie verbi*: *tamquam gemitus*: verbum ſtulto erumpit, ſicut parienti gemitus. gr. a facie verbi (a verbo) parturit fatuus, tamquam a facie infantis (ab infante) paritura: ſtulto erumpit verbum, ut infans puerperæ.

12. *Sagitta*: infirmus animus verbo ut ſagitta vulneratur.

13. *Ne forte non intellexerit*; id quod facto opus. gr. ne forte non fecerit (id quod faciendum eſt) & ſi fecerit (malum) ne addat.

14. *Corripe proximum*: *ne forte non dixerit*, id quod dicendum eſt: *& ſi dixerit* (malum) *ne iteret*.

15.

Corripe amicum: sæpe enim fit calumnia:

& non omni verbo credas. Est qui labitur, sed non ex animo:

& quis non deliquit in lingua sua? Corripe proximum tuum, priusquam commineris:

& da locum legi Altissimi. Omnis sapientia, timor Domini: & in omni sapientia, effectio legis.

Et non est sapientia nequitiæ disciplina: & non est, ubi consilium peccatorum, prudentia.

Est nequitia, & ipsa exe-

15 Corripe amicum: sæpe enim fit commissio.

16 Et non omni verbo credas. est qui labitur lingua, sed non ex animo.

17 Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? Corripe proximum antequam commineris.

18 Et da locum timori Altissimi: quia omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni sapientia dispositio legis.

19 Et non est sapientia, nequitiæ disciplina: & non est cogitatus peccatorum prudentia.

20 Est nequitia, & in ipsa

15. *Sæpe fit commissio*: erratum: gr. corripe amicum:) moderate tamen;) sæpe enim fit calumnia: unde subdit:

16. *Et non omni verbo credas*: jam incipit moderari corripiendi studium, duobus præceptis: alterum, ne suspicaces simus, & plus demus calumniis aut rumoribus quam oporteat: alterum, ut intelligamus ea quæ culpam extenuent; quale est istud, labi, sed facilitate ac levitate magis, quam studio sive *ex animo*.

17. *Antequam commineris*: ne ira magis, quam admonendi studio corripere te putet.

18. *Et da locum timori*: gr. legi, *Altissimi*: qua juberis amicum diligere ut te ipsum. *dispositio legis*: executio, gr. non enim verbis sed factis sapientem esse oportet.

19. *Et non est sapientia*: docet uti veram, ita falsam esse sapientiam quæ doceat perverse agere, & consilium malorum adhibeat. quod etiam ad increpationem facit ad quam necessaria est veri ac falsi discretio. *cogitatus*: cogitatio: consilium, gr.

20. *Est nequitia*: aperta & exo-

Verſ. Vulg.	*Sixt. verſ.*
ſa execratio: & eſt inſipiens qui minuitur ſapientia.	cratio : & eſt inſipiens, qui minuitur ſapientia.
21 Melior eſt homo, qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore, quam qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem Altiſſimi.	Melior eſt, qui minuitur ſenſu in timore, quam qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem.
22 Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua.	Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua :
23 Et eſt qui emittit verbum certum enarrans veritatem. Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora ejus plena ſunt dolo:	& eſt perventens gratiam ad oſtendendum judicium.
24 & eſt qui ſe nimium ſubmittit a multa humilitate:& eſt qui inclinat faciem ſuam,& fingit ſe non videre	Eſt nequiter agens, qui ſe humiliat nigredine ; & in ſuis interioribus eſt plenus dolo : inclinans faciem, &

exoſa. *eſt inſipiens*: non modo qui aperte deſipit, verum etiam qui minuitur ſapientia.

21.*Et deficiens ſenſu*:duplex verſio.gr.deeſt.veriſſima ſententia: melior eſt minus ſapiens ſive intelligens, & interim timens Deum,quam qui doctior, tranſgreditur legem:

22. *Eſt ſolertia certa* : diligens,gr.*& ipſa iniqua*:ſunt prave diligentes & ſapientes: contra quod docet Paulus: volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo : ſive ad patrandum malum. Rom. XVI. 19. vide ſupra 19. addit gr.& eſt pervertens gratiam; (ac Dei benignitate abutens) ad oſtendendum judicium : quo peccato maxime judicium,ſive ultio Dei provocatur.

23. *Eſt qui nequiter humiliat ſe*: addit gr.nigredine,pulla & ſordida veſte: hypocritæ triſtes: σκυθρωποί. Matth. VI. 16.

24. 25. *Et qui ſe nimium*: *& ſi ab imbecillitate*:gr ſic habet: (ille hypocrita pullatus de quo ℣. 23.) incurvans vultum: (obſtipo capite, ne quid cernere videatur) & ſem.ſurdus : ἑτεροκωφῶν; altera aure ſurdus(ſurdaſtrum ſe fingens, ne putes eum

& semisurdus: ubi non fuerit agnitus, anticipabit te.

Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare: si invenerit tempus, malefaciet.

Ex visu cognoscetur vir: & ab occursu faciei cognoscetur sensatus.

Amictus viri, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiat de illo.

Est correptio, quæ non est decora: & est tacens, & ipse prudens.

quod ignoratum est:

25 & si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet.

26 Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.

27 Amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.

27 Est correptio mendax in ira contumeliosi: & est tacens, & ipse est prudens.

---

eum observare dicta tua, ad quæ tamen est acutissimis atque attentissimis auribus) ubi non fuerit agnitus; (si latere se senssit) præveniet te: (calumniis, quibus aures principum & civium occupabit) *& si præ imbecillitate virium vetetur peccare* (in te, seu nocere tibi) *si invenerit tempus, male faciet.* quibus graphice pingitur pessimum hypocritarum ac susurronum genus.

27. *Amictus*. vide tria quibus homines maxime innotescunt: amictus; insolens, incompositus, affectata munditie sive squalore: risus immodestus, petulans, mollis, inficetus: incessus; superbus, desultorius.

28. *Est correptio mendax*: indecora, gr.

CAPUT XX.

Pergit de increpatione, ejusque fructu, 1. 3. judicia per vim, 2. tacens : loquax, 5. 6. 7. beneficia ut condienda, 10, 13. ad 20. homo insulsus, 21. sententia in tempore, 22. falsa verecundia, 24. 25. mendacium, 26. 27. 28. munerum vis, 31.

VERSIO VULGATA.

1 QUAM bonum est arguere, quam irasci, & confitentem in oratione non prohibere!

2 Concupiscentia spadonis devirginavit juvenculam: 3 sic qui facit per vim judicium iniquum.

4 Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum.

5 Est tacens, qui invenitur sapiens: & est odibilis, qui procax est ad loquendum.

6 Est tacens non habens

SIXTINA VERSIO.

QUAM bonum est arguere, quam irasci: & qui vicissim confitetur, prohibebitur a diminutione.

Concupiscentia spadonis, devirginare juvenculam:

sic, qui facit per vim judicia.

Est tacens, qui invenitur sapiens: & est odibilis ex multa loquacitate.

Est tacens, non enim habet

---

1. *Quam bonum*: quanto melius arguere, &c. gr. *&* *confitentem*: gr. qui redarguitus confitetur (peccatum) prohibebitur a damno.

2. 3. *Concupiscentia*: *sic qui facit per vim judicium*: judicia, gr. ut qui impotenti ardore aggreditur virginem, quantum in ipso est violat: ita qui per iniqua judicia legi vim infert, ejus castitatem quantum in ipso est

bet reſponſum:& eſt tacens, ſciens tempus.

Homo ſapiens tacebit uſque ad tempus: laſcivus autem & imprudens tranſgredietur tempus.

Qui abundat ſermone, in abominatione erit : & qui poteſtatem ſibi ſumit, odietur.

Eſt proceſſio in malis viro : & eſt inventio in detrimentum.

Eſt datum, quod non erit utile tibi : & eſt datum, cujus retributio duplex.

Eſt minoratio propter gloriam : & eſt qui ab humilitate levavit caput.

Eſt qui emat multa modico pretio, & reſtituens ea in ſeptuplum.

Sapiens in verbis, ſeipſum amabilem faciet : gratiæ autem fatuorum effundentur.

Datus inſipientis non erit

ſenſum loquelæ : & eſt tacens ſciens tempus aptum.

7 Homo ſapiens tacebit uſque ad tempus : laſcivus autem & imprudens non ſervabunt tempus.

8 Qui multis utitur verbis, lædet animam ſuam ; & qui poteſtatem ſibi ſumit injuſte, odietur.

9 Eſt proceſſio in malis viro indiſciplinato, & eſt inventio in detrimentum.

10 Eſt datum, quod non eſt utile : & eſt datum, cujus retributio duplex.

11 Eſt propter gloriam minoratio : & eſt qui ab humilitate levabit caput.

12 Eſt qui multa redimat modico pretio, & reſtituens ea in ſeptuplum.

13 Sapiens in verbis ſeipſum amabilem facit, gratiæ autem fatuorum effundentur.

14 Datus inſipientis non erit

---

eſt commaculat.

8. *Qui multis*: loquax, *lædet animan ſuam*: in abominatione erit : gr.

9. *Eſt proceſſio* : ſive progreſſus, ac felix ſucceſſus, qui malo vertat;

12. *Eſt qui multa*: ſunt qui pretii vilitate capti merces emant peſſimas, quæ maximo poſtea detrimento ſint : domos, prædia, &c.

14. *Septemplices ſunt*, atque hujus generis qui objecta multi-

erit utilis tibi : oculi enim illius ſeptemplices ſunt.

15 exigua dabit,& multa improperabit: & apertio oris illius , inflammatio eſt.

16 Hodie fœneratur quis, & cras expetit : odibilis eſt homo hujuſmodi .

17 Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius.

18 qui enim edunt panem illius : falſæ linguæ ſunt. Quoties , & quanti irridebunt eum ?

19 Neque enim quod habendum erat , directo ſenſu diſtribuit : ſimiliter & quod non erat habendum.

20 Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pavimento cadens : ſic caſus malorum fe-

utilis tibi : oculi enim illius pro uno multi.

Exigua dabit , & multa improperabit : & aperiet os ſuum , tamquam præco.

Hodie fœnerabitur , & cras repetet : eſt odibilis homo hujuſmodi.

Fatuus dicet, non eſt mihi amicus , & non eſt gratia bonis meis :

qui edunt panem meum; ſunt mali lingua. Quoties & quanti irridebunt eum ?

Lapſus a pavimento magis,quam a lingua:ſic caſus malorum feſtinanter veniet.

---

plicant ; unde ſequitur:

15. *Exigua dabit & multa improperabit*:exaggerabit beneficia. & *apertio oris illius , inflammatio eſt*: tantas iras commovet exprobrando beneficia. gr. planior.

16. *Hodie fœneratur quis, & cras expetit* ; repetit: *odibilis* : ſic poſt beneficia,gratiæ exactor nimius.

1 . *Gratia* (memor animus) *bonis* (beneficiis) *illius*. gr. fatuus , dicet : non eſt mihi amicus, &c. ſive fatui eſt male ſentire de hominibus , atque hinc excuſationes quærere avaritiæ: ſive id revera contingit fatuo , quod magis ſequenti congruit.

18. *Falſæ linguæ* : gr. pravi lingua : maledici.

19. *Neque enim*: habenda enim & non habenda, danda æque ac retinenda non recta opinione diſtribuit : cui aliquid ſimile habet Complut.

20. *Lapſus falſæ linguæ,quaſi qui in pavimento*: tam lubricus, tam

niet.

Homo ſine gratia, ſabula intempeſtiva : in ore indiſciplinatorum aſſidua erit.

Ex ore fatui reprobabitur parabola : non enim dicet illam in tempore ejus.

Eſt qui vetatur peccare præ inopia: & in requie ſua non ſtimulabitur.

Eſt qui perdit animam ſuam præ confuſione: & ab imprudenti perſona perdet eam.

Eſt qui præ confuſione promittit amico : & lucratus eſt eum inimicum gratis.

Opprobrium nequam in

ſtinanter veniet.

21 Homo acharis quaſi fabula vana , in ore indiſciplinatorum aſſidua erit.

22 Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore ſuo.

23 Eſt qui vetatur peccare præ inopia, & in requie ſua ſtimulabitur.

24 Eſt qui perdet animam ſuam præ confuſione , & ab imprudenti perſona perdet eam : perſonæ autem acceptione perdet ſe.

25 Eſt qui præ confuſione promittit amico , & lucratus eſt eum inimicum gratis.

26 Opprobrium nequam in

---

tam præceps graviſque : atque hinc celerrimus malorum hominum caſus.

21. *Homo acharis*: ſine gratia, inſulſus, inficetus: *quaſi fabula vana* : gr. intempeſtiva , (indecora, importuna) tam eſt importunus , tam inviſus : infra XXI.19. narratio fatui,quaſi ſarcina in via. quæ tamen fabula *in ore indiſciplinatorum* , indoctorum , &c.

22 *Ex ore fatui reprobabitur*: improbabitur : *parabola* : ſive recta ac pulcra ſententia.

23. *In requie*: in ceſſatione : *ſua* : in ceſſando a peccato : *ſtimulabitur* : compungetur : non enim recta certaque ratione , ſed ex imbecillitate a peccatis abſtinet. gr. non compungetur : obſcurius ; atque omnino præferenda vulgatæ lectio . poteſt tamen gr. intelligi inopem non id committere quo compungatur : quod id inopia præſtet , ut a peccato requieſcere atque abſtinere neceſſe ſit.

24. *Ab imprudenti perſona* : gratificaturus perſonæ impruden-

in homine mendacium, & in ore indiʃciplinatorum aʃsidue erit.

27 Potior fur quam aʃsiduitas viri mendacis. perditionem autem ambo hereditabunt.

28 Mores hominum mendacium ʃine honore: & confuʃio illorum cum ipʃis ʃine intermiʃsione.

29 Sapiens in verbis producet ʃeipʃum, & homo prudens placebit magnatis.

30 Qui operatur terram ʃuam, inaltabit acervum frugum: & qui operatur juʃtitiam, ipʃe exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem.

31 Xenia & dona excæcant oculos judicum, & quaʃi mutus in ore avertit correptiones eorum.

32 Sapientia abʃconʃa &

homine mendacium: in ore indiʃciplinatorum aʃsidue erit.

Potior fur, quam aʃsiduus in mendacio: perditionem autem ambo hereditabunt.

Mos hominis mendacis, inhonoratio: & confuʃio ejus cum ipʃo ʃine intermiʃʃione.

Sermones Parabolarum.

Sapiens in verbis producet ʃeipʃum: & homo prudens placebit magnatis.

Qui operatur terram, inaltabit acervum ʃuum: &, qui placet magnatis; expiabit iniquitatem.

Xenia & dona excæcant oculos ʃapientum: & quaʃi frænum in ore, avertunt increpationes.

Sapientia abʃconʃa, & the-

denti & non petenda petenti. *perʃonæ acceptione*: alia lectio, quæ in quibuʃdam codicibus invenitur: meliorque eʃt, & magis perʃpicua.

29. *Sapiens*: ante hunc verʃum in gr. titulus: ʃermones parabolarum; quaʃi novo a principio inchoet ʃententias.

30. *Qui placet magnatis*: bonis artibus, ut ʃupra 29. *effugiet iniquitatem*: expiabit, gr. ʃive a ʃe prohibebit. iniqui enim poteʃtatem ʃpernunt, majeʃtatem blaʃphemant. Judæ ℣. 8.

31. *Et quaʃi mutus*: vide gr.

thesaurus non comparens, quæ utilitas in utrisque?

Melior est homo, qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

thesaurus invisus: quæ utilitas in utrisque?

33 Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

33. *Melior est qui celat insipientiam*: pars enim sapientiæ est, celare quidquid inest insipientiæ; at tegere sapientiam, hoc est veritatem premere; privatis ac reipublicæ, loco & tempore, recta consilia denegare, pertinet ad turpissimum adulationis, invidiæ, corruptelæ vitium: quod genus insipientiæ est pessimum.

CAPUT XXI.

De peccato statim expiando ad 5. superbi: humilium & pauperum precatio, 6. correptio, 7. audax lingua, 8. mutuo accipientes, 9. malorum planum iter, infelix exitus, 11. sapientes: fatui, 17. ad 30. sibi adjicere sermones bonos, 18. risus, 23. rei alienæ curiosus, 26. 27. calumniator, 30. susurro, 31.

SIXTINA VERSIO.

FILI peccasti? ne adjicias iterum: & de pristinis tuis deprecare.

Quasi a facie colubri, fuge a peccato: nam si accesseris, mordebit te.

VERSIO VULGATA.

1 FILI peccasti? non adjicias iterum: sed & de pristinis deprecare ut tibi dimittantur.

2 Quasi a facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te.

3

2. *Suscipient te*: mordebit te, gr. δέξεται, suscipiet: pro δήξεται, mordebit.

6.

<table>
<tr><td>3 Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum.</td><td>Dentes leonis, dentes illius, interficientes animas hominum.</td></tr>
<tr><td>4 Quaſi rhomphæa bis acuta omnis inquitas, plagæ illius non eſt ſanitas.</td><td>Quaſi romphæa bis acuta, omnis iniquitas : plagæ ejus non eſt ſanatio.</td></tr>
<tr><td>5 Objurgatio & injuriæ annullabunt ſubſtantjam : & domus quæ nimis locuples eſt, annullabitur ſuperbia: ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.</td><td>Vehemens objurgatio & contumelia annullabunt ſubſtantiam : ſic domus ſuperbi annullabitur.</td></tr>
<tr><td>6 Deprecatio pauperis ex ore uſque ad aures ejus perveniet, & judicium feſtinato adveniet illi.</td><td>Deprecatio pauperis ex ore uſque ad aures ejus ; & judicium ejus feſtinato advenit.</td></tr>
<tr><td>7 Qui odit correptionem, veſtigium eſt peccatoris : & qui timet Deum, convertetur ad cor ſuum.</td><td>Qui odit correptionem ; in veſtigio peccatoris : & qui timet Dominum, convertetur in corde.</td></tr>
<tr><td>8 Notus a longe potens lingua audaci : & ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo.</td><td>Notus a longe potens in lingua : ſenſatus autem novit cum ille labitur.</td></tr>
<tr><td>9 Qui ædificat domum ſuam impendiis alienis, quaſi qui colligit lapides ſuos in hyeme.</td><td>Qui ædificat domum in pecuniis alienis ; quaſi qui colligit lapides ſuos in hyemem.</td></tr>
<tr><td>10 Stupa collecta, Syna-</td><td>Stupa collecta, ſynagoga</td></tr>
</table>

6. *Ad aures ejus*: Dei : *judicium*: ultio illatæ injuriæ.

7. *Veſtigium eſt* : in eſtigio eſt:gr.ſequitur veſtigia *peccatoris:convertetur ad cor ſuum*; ex animo, ſive in corde gr.

8. *Notus a longe*: vultu ipſo ſe indicat. *labi ſe* : labi eum. *ab ipſo*: redundat. vide gr.

9. *In hyeme* : ſive in hyemem. gr. alieniſſimo ad ędificandum tempore.

goga peccantium: & consummatio illorum, flamma ignis.	goga peccantium: & consummatio illorum, flamma ignis.
Via peccantium complanata lapidibus: & in fine illius, fovea inferni.	11 Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ.
Qui custodit legem, continet sensum suum:	12 Qui custodit justitiam, continebit sensum ejus.
& consummatio timoris Domini, sapientia.	13 Consummatio timoris Dei sapientia & sensus.
Non erudietur, qui non est astutus:	14 Non erudietur qui non est sapiens in bono.
est astutia multiplicans amaritudinem.	15 Est autem sapientia, quæ abundat in malo: & non est sensus ubi est amaritudo.
Scientia sapientis tamquam inundatio abundabit: & consilium illius, sicut fons vitæ.	16 Scientia sapientis tamquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vitæ permanet.
Interiora fatui, quasi vas confractum: & omnem scientiam non tenebit.	17 Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapienriam non tenebit.
Verbum sapiens si audierit scius, laudabit illud, & ad se adjiciet: audivit luxuriosus, & displicuit illi: & projecit illud post dorsum suum.	18 Verbum sapiens quodcumque audierit scius laudabit, et ad se adjiciet: audivit luxuriosus, et displicebit illi, et projiciet illud post dorsum suum.
Narratio fatui, quasi sar-	19 Narratio fatui quasi sar-

12. *Sensum ejus*: suum, gr. sui compos erit.

15. *Non est sensus, ubi est amaritudo*: insanum est ea concupiscere, quorum est tristis exitus. vide gr.

ſarcina in via. nam in labiis ſenſati invenietur gratia.

20 Os prudentis quæritur in eccleſia, et verba illius cogitabunt in cordibus ſuis.

21 Tamquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: et ſcientia inſenſati inenarrabilia verba.

22 Compedes in pedibus, ſtulto doctrina, et quaſi vincula manuum ſuper manum dextram.

23 Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ridebit.

24 Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quaſi brachiale in brachio dextro.

25 Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus confudetur a perſona potentis.

cina in via: in labio autem ſenſati invenietur gratia.

Os prudentis quæretur in eccleſia: & verba illius cogitabit in corde.

Tamquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: & ſcientia inſenſati, non veſtigabilia verba.

Compedes in pedibus ſtultis doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dexteram.

Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ſubridebit.

Sicut ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro.

Pes fatui velox in domum: homo autem peritus confundetur a perſona.

Stul-

20. *In Eccleſia*: quæ vox & Eccleſiam ſonat, & cætum omnem legitimum.

21. *Inenarrabilia verba*: tot ambages, tot ineptias effutit, neque dictis modus.

22. *Compedes in pedibus*: contra ac de ſapiente dicitur ſeq. verſu.

24. *Brachiale*: ornamenti genus.

25. *Pes fatui*: vir ſapiens domi ſe continet; at fatuus inquieto animo diſcurrit per domos alienas, quemadmodum ait Paulus: ex his ſunt qui penetrant domos, loquentes quæ non oportet turpis lucri gratia. 2. Tim. III. 6. recte apud Ambroſium ad virg. pes fatui facilis in domum

mum

Stultus a janua reſpicit in domum: vir autem eruditus foris ſtabit.

Stultitia hominis, auſcultare per oſtium: prudens autem gravabitur contumelia.

Labia alienorum in his gravabuntur: verba autem prudentium ſtatera ponderabuntur.

In ore fatuorum, cor illorum: cor autem ſapientum, os eorum.

Dum maledicit impius diabolum: maledicit ipſe animam ſuam.

Suſurro coinquinat animam ſuam, & in cohabitatione odietur.

26 Stultus a feneſtra reſpiciet in domum: vir autem eruditus foris ſtabit.

27 Stultitia hominis auſcultare per oſtium: et prudens gravabitur contumelia.

28 Labia imprudentium ſtulta narrabunt: verba autem prudentium ſtatera ponderabuntur.

29 In ore fatuorum cor illorum: et in corde ſapientium os illorum

30 Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam.

31 Suſurro coinquinabit animam ſuam, et in omnibus odietur: et qui cum eo manſerit, odioſus erit. tacitus et ſenſatus honorabitur.

---

mum proximi: qui autem ſapiens, verecundatur.

26. *A feneſtra*: a janua, gr. ſtultus alienarum rerum curioſus inſpector.

27. *Gravabitur contumelia*: id facere, grave & contumelioſum duceret.

28. *Labia imprudentium*: alienorum (a ſapientia) in his, (nempe in labiis ac ſermonibus,) gravabuntur gr.

29. *In ore fatuorum*: fatuus dicendo incaleſcit, fandaque & infanda promit: ſapiens os continet, & in poteſtate habet.

30. *Diabolum*: ſive ſatanam, gr. (aut calumniatorem, adverſarium) *maledicit animam ſuam*; quippe qui & diabolo auſcultet & ipſe proximo ſit ſatan, diabolus, adverſarius.

31. *Suſurro*: occulte ferens jurgia: *coinquinabit &c. in omnibus*: gr. quocumque peregrinatus fuerit, *odietur*: *& qui cum eo manſerit*; alia verſio.

CA-

CAPUT XXII.

Piger, 1. 2. *liberi male instituti*, 3. 4. 5. *correptio*, 6. *docere fatuum*, 7. 8. 9. *quis lugendus*, 10. & *seq. stulti vitandi*, 14. & *seq. viri graves: leves*, 19. & *seq. convitia*, 25. 30. *quæ amicos alienent*, 26. & *seq. fidus amicus*, 28. 29. 31. 32. *lingua*, 33.

SIXTINA VERSIO.

LAPIDI conspurcato comparatus est piger: & omnis exsibilabit in ignominiam illius.

Stercori boum de sterquiliniis comparatus est piger: omnis qui tollit illud; excutiet manum.

Confusio patris de filio indisciplinato: filia autem in minorationem fit.

Filia prudens hereditabit virum suum: & quæ confundit; in tristitiam genitoris.

Patrem & virum confundit audax: & ab utrisque

VERSIO VULGATA.

1 IN lapide luteo lapidatus est piger, et omnes loquentur super aspernationem illius.

2 De stercore boum lapidatus est piger: et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus.

3 Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem in deminoratione fiet.

4 Filia prudens hereditas viro suo. nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris.

5 Patrem & virum confundit audax, & ab impiis non

---

1. *In lapide luteo*: omnium scommatis, velut injectis lapidibus lutosis consparcabitur. gr. lapidi luteo comparatus est: quod seq. congruit.

2. *De stercore*: vide gr.

3. *Filia* fatui *in deminoratione*: detrimentum illi est: propter institutionem pravam.

4. *Quæ confundit*: quæ agit turpia.

5. *Audax*, impudens mulier.

6.

inhonorabitur.

Musica in luctu, importuna narratio: flagella, & doctrina in omni tempore sapientiæ.

Qui docet fatuum, conglutinat testam:

excitat dormientem de gravi somno.

Enarrat dormitanti, qui enarrat stulto: & in fine dicet: Quid est?

Super mortuum plora: defecit enim lux; & super fatuum plora: defecit enim sensus.

Jucundius plora super mortuum, quoniam requievit:

fatui autem super mortem vita nequissima.

Luctus mortui septem

non minorabitur: ab utrisque autem inhonorabitur.

6 Musica in luctu importuna narratio: flagella & doctrina in omni tempore sapientia.

7 Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam.

8 Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno.

9 Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam: & in fine narrationis dicit: Quis est hic?

10 Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus: & supra fatuum plora, deficit enim sensus.

11 Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit.

12 Nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui.

13 Luctus mortui septem dies:

6. *Musica*: etiam musica, res suavissima, non semper delectat: at correptio & doctrina omni tempori congruit *sapientia*: sunt: sapienter adhibentur: vel (sunt) sapientiæ, gr. sapientiæ congruunt.

11. 12. *Modicum plora*: *nequissimi enim*: gr. suavius (placabilioribus lacrymis) plora super mortuum quia requievit, (cessavit, facto vitæ fine) fatui autem super mortem vita nequissima: miserrima: eo magis lugendus quo tota vita ejus mors est, imo morte pejor.

dies: fatui autem & impii omnes dies vitæ illorum.

14 Cum ſtulto ne multum loquaris, & cum inſenſato ne abieris.

15 Serva te ab illo, ut non moleſtiam habeas, & non coinquinaberis peccato illius.

16 Deflecte ab illo, & invenies requiem, & non acediaberis in ſtultitia illius.

17 Super plumbum quid gravabitur? & quod illi aliud nomen quam fatuus?

18 Arenam & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium.

19 Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non diſſolvetur: ſic & cor confirmatum in cogitatione conſilii.

dies: fatui autem & impii, omnes dies vitæ illius.

Cum ſtulto ne multiplices ſermonem: & ad inſenſatum non eas.

Serva te ab illo; ut non moleſtiam habeas, & non coinquineris in concuſſione illius.

Deflecte ab illo, & invenies requiem: & non acediaberis in ſtultitia illius.

Super plumbum quid gravabitur? & quod illi aliud nomen, quam fatuus?

Arenam & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem.

Loramentum ligneum colligatum in ędificium non diſſolvetur in concuſſione: ſic cor confirmatur in cogitatione conſilii:

in

---

16. *Non acediaberis* quod eſt tædio, triſtique & deſide incuria teneri.

17. *Super plumbum*: quid plumbo gravius, niſi tardi illi obtuſique homines, qui ad quãcumque rem nec ſe commovent: quibus nomen fatuis, ſtolidis.

18. *Arenam & ſalem*: res ſcilicet graviſſimas.

19. *Loramentum ligneum colligatum*: ligna circumpoſita apteque conſerta. *in fundamento*: in fulcimentum: *ædificii*: velut habet gr. cinctura lignea colligata in ędificium: *non diſſolvetur*: *ſic & cor confirmatum*: ſic & viri graves, exquiſitis excogita-

in tempore non metuet cor firmatum in cogitatione intellectus. ſicut ornatus arenoſus parietis limpidi,

pali in excelſo poſiti contra faciem venti non permanebunt:

ſic cor timidum in cogitatione ſtulti contra omnem timorem non reſiſtet.

Pungens oculum, dedu-

20 Cogitatus ſenſati in omni tempore metu non depravabitur.

21 Sicut pali in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti non permanebunt:

22 ſic & cor timidum in cogitatione ſtulti contra impetum timoris non reſiſtet.

23 Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet, ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper.

24 Pungens oculum deducit

---

tatiſque conſiliis firmi. contra, leves & improvidi, de quibus in ſeqq.

21. *Sicut pali*: vel ſepimenta *& cæmenta ſine impenſa*: levi opere: *poſita*: *non permanebunt*:

22. *Sic & cor timidum*: trepidum, improvidum, nec firmis conſiliis conſtabilitum, &c. gr. verbis differt; res eadem: nempe, ut non ſtant contra ventum, neque linitura arenoſa quantumvis levigata ad ornatum parietis, neque ſuſtentacula ſive ſepimenta in excelſo loco poſita & expoſita procellis; ita homines leves, neque excogitatis conſtabilitos conſiliis, timore dejici adverſis ingruentibus. ſumma a ℣. 19. graves viros eſſe ſimiles bene conſtitutis compactiſque ædificiis: leves vero, levibus ac levi opera, ad ornatum potius quam ad ſtabilimentum compoſitis, qualia memorat Ezech. XIII. 10. & ſeqq. & XXII. 28.

23. *Sicut cor trepidum*: alia præcedentium interpretatio ac lectio, eaque perturbata, nec integra.

24. *Qui pungit*: pungendo oculum, lacrymas; pungendo cor, ſtimulando, excitando monitis, caſtigationibus, non fle-

 tum

ducit lacrymas: & qui pungit cor, profert sensum.
25 Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa: sic & qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.
26 Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. Ad amicum
27 si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio: excepto convitio, & improperio, & superbia, & mysterii revelatione, & plaga dolosa: in his omnibus effugiet amicus.
28 Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut & in bonis illius læteris.
29 In tempore tribulationis illius permane illi fide-

cet lacrymas & qui pungit cor, profert sensum.
Mittens lapidem in volatilia, abigit illa: & qui convitiatur amico, dissolvet amicitiam.
Ad amicum etsi produxeris gladium, non despeores: est enim regressus.

Ad amicum si aperueris os, non timeas: est enim concordatio. excepto improperio, & superbia, & mysterii revelatione, & plaga dolosa: in his effugiet omnis amicus.

Fidem posside in paupertate cum proximo; ut in bonis illius simul implearis.
In tempore tribulationis permane illi; ut in heredi-
tate

---

tum sed sensum, intellectum, sapientiam elicimus. *qui pungit cor*: qui meditando excitat & stimulat.

25. *Dejiciet*; gr. abigit.

26. 27. *Ad amicum*: adversus amicum: *si produxeris*, eduxeris *gladium*. *si aperueris os*: si inconsiderate triste verbum emiseris: spes est reconciliandæ gratiæ. *excepto improperio* at hæc immedicabilia: convitium studiose illatum, sive improperium ac beneficii exprobratio, de qua xx. 14. 15. xli. 28. superbia, sive despicientia: arcani revelatio & cæci per proditionem ictus. *in his omnibus effugiet amicus*: neque erit reditus.

30.

tate illius coheres ſis.

Ante ignem camini vapor & fumus: ſic ante ſanguines convitia.

Amicum protegere non confundar: & a facie illius non me abſcondam: etiamſi mala mihi evenerint per illum:

omnis qui audit, cavebit ſibi ab eo.

Quis dabit mihi in ore meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum aſtutum; ut non cadam ab illa, & lingua mea perdat me?

lis, ut & in hereditate illius coheres ſis.

30 Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inaltatur: ſic & ante ſanguinem maledicta, & contumeliæ, & minæ.

31 Amicum ſalutare non confundar, a facie illius non me abſcondam: & ſi mala mihi evenerint per illum ſuſtinebo.

32 Omnis qui audiet, cavebit ſe ab eo.

33 Quis dabit ori meo cuſtodiam, et ſuper labia mea ſignaculum certum, ut non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me?

---

30. *Ante ignem: ſic ante ſanguinem* (cædem) *maledicta*.

31. *Per illum*: propter illum: atque etiam ab illo.

32. *Omnis qui audiet*, a me agnoſci amicum, adversa licet fortuna, *cavebit ſe ab eo* lædendo, cum videat preſto eſſe qui juvet.

33. *Quis dabit ori meo cuſtodiam?* quam David poſtulabat Pſalm. cxl.3. *ut non cadam ab ipſis*: per ipſa, ſcilicet labia.

CAPUT XXIII.

Precatio ne sibi quisque relinquatur, 1. *& seq. de ore regendo adversus juramenta & maledicta*, 7. *ad* 21. *de intemperantia, ad finem : Deus occultorum inspector*, 25. *& seqq. fornicarius*, 24. *adulter*, 25. *adultera*, 32. *& seqq.*

VERSIO VULGATA.

1 DOMINE pater, & dominator vitæ meæ ne derelinquas me in consilio eorum: nec sinas me cadere in illis.

2 Quis superponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, & non appareant delicta eorum.

3 & ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multipli-

SIXTINA VERSIO.

DOMINE pater, & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in consilio eorum : non sinas me cadere in illis.

Quis superponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ ? ut ignorationibus meis non parcant ; & non prætermittant delicta illorum.

ut non accrescant ignorantiæ meæ, & peccata mea abun-

1. ***Eorum*** : linguæ & labiorum, de quibus præcedentis capitis ℣. ultimo. ac si diceret : ne me loquacitati permittas. ***in illis*** labiis, verbis, ut eodem versu.

2. ***In cogitatu meo flagella*** : ac punctiones illas, de quibus XXII. 24 ***eorum*** : meis, gr. ***non parcant mihi***, cogitatio mea; cor meum : ne mihi ipse indulgeam. ***& non appareant delicta eorum*** : cogitationum & cordis: sit animus ipse sibi monitor: ***stima*** : adsint conscientiæ stimuli, ne per ignorantiam peccem, mihique nimis indulgeam, nec peccata cognoscam, quibus tandem peream.

3. ***Incidam*** : decidam, gr

4.

abundent : & decidam in conſpectu adverſariorum ; & gaudebit ſuper me inimicus meus.

Domine pater & Deus vitæ meæ,

elationem oculorum ne dederis mihi : & concupiſcentiam averte a me.

Ventris appetitio & concubitus ne apprehendant me : & animæ irriverenti ne tradas me.

Doctrina oris.

Doctrinam oris audite filii : & qui cuſtodierit ; non capietur in labiis ſuis.

Apprehendetur peccator: & maledicus & ſuperbus ſcandalizabuntur in illis.

centur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu adverſariorum meorum, & gaudeat ſuper me inimicus meus ?

4 Domine pater & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum.

5 Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & omne deſiderium averte a me.

6 Aufer a me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animæ irreverenti & infrunitæ ne tradas me.

7 Doctrinam oris audite filii : & qui cuſtodierit illam, non periet labiis, nec ſcandalizabitur in operibus nequiſſimis.

8 In vanitate ſua apprehenditur peccator, & ſuperbus & maledictus ſcandali-

---

4. *Ne derelinquas* : gr. deeſt: &ab anterioribus repetitum videtur.

6. *Anima irreverenti* : inverecunde ; & *infrunita* : ſtolidæ : indocili : infrugiferæ : *ne tradas me.*

7. *Doctrinam oris* : regendi qua de re agit fuse poſtea. præfigitur autem titulus in gr. doctrina oris. *non periet labiis* : non capietur :gr.

8. *Scandalizabitur*: offendet: *in illis* : in labiis, in dictis.

dalizabitur in illis.

9 Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.

Jurationi non assuefacias os tuum:

10 Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis.

& nominationi sancti non assuescas.

11 Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur: sic omnis jurans & nominans, in toto a peccato non purgabitur.

Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuetur: sic & jurans & nominans semper, a peccato non purgabitur.

12 Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga.

Vir multum jurans implebitur iniquitate: & non discedet a domo ejus plaga.

13 Et si frustraverit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulaverit, delinquit dupliciter.

Si deliquerit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulaverit, deliquit dupliciter.

Et

10. *Nominatio*: jurandi causa: non enim assumes nomen Dei in vanum: Exod xx.

11. *Sicut enim servus*: ambiguæ vitæ nec liquidæ innocentiæ: *interrogatus assidue*, in examen adductus, ac semper purgationis indigens; *a livore*: sive a verberibus *non minuetur*: non ei minuentur verbera, neque plagarum erit immunis. *sic omnis jurans & nominans*: (Dei nomen assumens) *in toto* (in totum) *a peccato non purgabitur*: cum nulla fide dignus, juramen o & cautione semper indigeat.

13. *Si frustraverit*: fefellerit fidem jurejurando firmatam *& si dissimulaverit*: si non tantum desit promisso bona fide dato; verum etiam mala fide promiserit, ac ficto animo juraverit, tanto nequior.

14.

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
Et ſi in vacuum juraverit, non juſtificabitur: replebitur enim obductionibus domus ejus.	14 & ſi in vacuum juraverit, non juſtificabitur: replebitur enim retributione domus illius.
Eſt loquela induta morte: non inveniatur in hereditate Jacob.	15 Eſt & alia loquela contraria morti, non inveniatur in hereditate Jacob.
A piis enim omnia hæc auferentur, & in peccatis non ſe volutabunt.	16 Etenim miſericordibus omnia hæc auferentur, & in delictis non volutabuntur.
Indiſciplinationi temerariæ non aſſuefacias os tuum: eſt enim in ea verbum peccati.	17 Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum: eſt enim in illa verbum peccati.
Memento patris & ma-	18 Memento patris & matris

14. *& ſi in vacuum*: ſive in vanum, nulla neceſſitate, nec fallendi animo, ſed animi levitate *juraverit*, non erit innocens: non ſolum enim falſa, verum etiam vana juramenta mala ſunt. vide autem ℣. 13. 14. triplex jurisjurandi genus: juratam fidem fallere: ficto animo jurare: jurare in vanum: atque hæc omnia reprobata.

15. *Eſt & alia loquela*: aliud in loquendo vitium, juramento vix inferius: nempe convitiandi ſtudium ℣. 17. quæ duo connectit ac videtur alludere ad illud Levitici XIX. quo loco poſtquam ita edictum eſt: non perjurabis, nec pollues nomen Dei tui: 12. ſtatim de maledicto & lacunmia ſubditur: non facies calumniam: 13. non maledices ſurdo: 14. non eris criminator & ſuſurro in populis: 16. *Contraria morti*: contra & ex adverſo poſita morti eique par: gr. ἀντιπαραβεβλημένη: ſive ut alii codices: ἀντιπεριβεβλημένη θανάτῳ: ex æquo reſpondens morti: ſive induta morte. alii blaſphemiam intelligunt, ſive maledicta in Deum: infanda nec cognita piis, de quibus Levit. XXIV. 11. & ſeqq.

16. *Miſericordibus*: piis.

17. *Indiſciplinatæ loquelæ*: temerariæ loquacitati, cui convitia ac maledicta ſubjuncta ſunt: ut ℣. 20. *verbum peccati*. heb. notus: verbum pro re: pro peccato ipſo ſcilicet.

18. *Memento patris & matris tuæ*

tris tuæ, in medio enim magnatorum conſiſtis:

19 ne forte obliviſcatur te Deus in conſpectu illorum, & aſſiduitate tua infatuatus, improperium patiaris, & maluiſſes non naſci, & diem nativitatis tuæ maledicas.

20 Homo aſſuetus in verbis improperii, in omnibus diebus ſuis non erudietur.

21 Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem.

22 Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat:

tris tuæ: in medio enim magnatorum conſiſtis:

ne quando oblivioni traderis in conſpectu illorum, & conſuetudine tua infatueris: & voles non eſſe natus, & diem nativitatis tuæ maledices.

Homo aſſueſcens verbis improperii, in omnibus diebus ſuis non erudietur.

Duo genera abundant peccatis, & tertium adducet iram:

Anima calida quaſi ignis ardens, non extinguetur donec deglutiatur:

Homo

---

tua: ne illis maledicas aut detrahas: alioquin *in medio magnatorum conſiſtis*: vocaberis in judicium: cui ſequens congruit:

19. *Ne forte obliviſcatur te Deus*: juſte deſerat, omnique ope deſtituat, *in conſpectu illorum*: evocatum in judicium. *& aſſiduitate tua infatuatus*: maledicendi conſuetudine pro inſano habitus, & ipſe viciſſim *improperium patiaris*: turpi nota inuſtus a judicibus, & tunc maluiſſes non eſſe natus, &c. aliter eodem ferme ſenſu: memento patris ac matris, ne eis turpem notam inferas, cum vocatus in judicium condemnaberis; quia filiorum opprobria in parentes redundant. *ne obliviſcatur te Deus*: gr. ſimpliciter; ne oblivioni tradaris: penitus deſeraris a tuis.

21. *Duo genera* hominum, de quibus ſupra actum eſt: primo loco jurans ℣. 9. ſecundo loco maledictis aſſuetus, 15. *abundant peccatis*: addendum tertium, quod inducat exitium, nempe libido & intemperantia.

22. *Anima calida*: libidinum æſtu flagrans. *donec aliquid glutiat*: gr. donec deglutiatur; conſumatur ſuo ipſius igne.

23.

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
Homo fornicarius in corpore carnis ſuæ, non deſinet donec accenderit ignem:	23 & homo nequam in ore carnis ſuæ non deſinet donec incendat ignem.
Homini fornicario omnis panis dulcis: non ceſſabit uſque ad finem.	24 Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur tranſgrediens uſque ad finem.
Homo qui tranſgreditur lectum ſuum, dicens in animo ſuo: Quis me videt?	25 Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in animam ſuam, & dicens: Quis me videt?
tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo me videt: quid vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus.	26 tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus.
& oculi homini timor ejus.	27 Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius: quoniam expellit a ſe timorem Dei hujuſmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum:

28

23. *Homo nequam*: fornicarius: gr. πόρνος, pro quo vulgatus legit πονηρός: *in ore*, in corpore, gr. στόματι pro σώματι. *donec incedat ignem*: quo ipſe tabeſcat.

24. *Homini fornicario omnis panis*: quæcumque voluptatis eſca *dulcis*: inſatiabili cupiditate percitus *non fatigabitur*: gr. non ceſſabit uſquam.

27. *Expellit a ſe timorem Dei*: is qui talia dicit, metu amittendæ voluptatis, timorem Dei abjicit. gr. deeſt: deſunt etiam alia obſcuriſſima: ſic autem habet: & oculi hominum timor illius: is qui talia jactat quæ habentur ℣. 26. neque Deum timet, oculos timet hominum, abſtineretque a flagitio ſi teſtes homines habere ſe crederet.

28.

28 & non cognovit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes.

Et non cognovit, quoniam oculi Domini decies millies lucidiores ſole, inſpicientes omnes vias hominum, & intuentes in abſconditas partes.

29 Domino enim Deo antequam crearentur, omnia ſunt agnita: ſic & poſt perfectum reſpicit omnia.

Antequam crearentur, omnia ſunt ei agnita: ſic & poſtquam conſummata ſunt.

30 Hic in plateis civitatis vindicabitur, & quaſi pullus equinus fugabitur: & ubi non ſperavit, apprehendetur.

Hic in plateis civitatis vindicabitur, & ubi non ſperavit, apprehendetur.

31 Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem Domini.

32 Sic & mulier omnis relinquens virum ſuum, & ſtatuens hereditatem ex alieno matrimonio:

Sic & mulier relinquens virum, & ſtatuens hereditatem ex alieno.

33 primo enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit: ſecundo in virum ſuum deliquit: tertio in adulterio

Primo enim in lege Altiſſimi incredula fuit, & ſecundo in virum ſuum deliquit, & tertio in fornicatione

---

28. *Non cognovit*: non cogitat &c. *Multo plus*: decies millies, gr.

30. *Hic*: talis homo, adulter: de quo ℣. 25.

33. *Primo enim*: nota tria in fornicariam: ex Deo: ex marito: ex ſobole.

34.

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
tione mœchata eſt: ex alieno viro filios ſtatuit.	fornicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi.
Hæc in eccleſiam educetur, & in filios ejus viſitatio erit.	34 Hæc in eccleſiam adducetur, & in filios ejus reſpicietur.
Non diffundentur filii ejus in radicem: & rami ejus non dabunt fructum.	35 Non tradent filii ejus radices, & rami ejus non dabunt fructum.
Relinquetur in maledictum memoria ejus, & dedecus ejus non delebitur.	36 derelinquet in maledictum memoriam ejus, & dedecus illius non delebitur.
Et cognoſcent qui relicti ſunt, quoniam nihil melius timore Domini, & nihil dulcius, quam attendere mandatis Dei.	37 Et agnoſcent qui derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt quam timor Dei: & nihil dulcius, quam reſpicere in mandatis Domini.
	38 Gloria magna eſt ſequi Dominum: longitudo enim dierum aſſumetur ab eo.

34. *In Eccleſiam*: in judicium vocato legitimo cætu. *in filios ejus reſpicietur*: inquiretur: erit in eos inſpectio: gr. *ἐπι σκοπὴν.* ejus progeniem Deus ultor inſequetur; ut docent ſeqq.

CA-

Caput XXIV.

Laus Sapientiæ : ejus ante omnia secula ortus ex Deo : atque in Israele sedes : inexhausta abundantia.

Versio Vulgata.

1 SAPIENTIA laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur,

2 & in ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur,

3 & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur,

4 & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens :

5 Ego ex ore Altissimi

Sixtina Versio.

Laudatio Sapientiæ.

SAPIENTIA laudabit animam suam, & in medio populi sui gloriabitur.

In ecclesia Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur.

Ego ex ore Altissimi prodi-

---

1. *Sapientia laudabit animam suam* : seipsam, noto hebraismo : qua phrasi Deus ipse Is. 1. 14. solemnitates vestras odit anima mea. præfatio laudationis, qua docetur sapientiam solam esse dignam, quæ se ipsam laudet : quam laudem orditur ℣. 5. *populi sui* : ergo sapientia illa Deus ipse est : neque quisquam nisi Deus, hoc sensu Israelitas populum suum appellat.

3. *In plenitudine sancta* : pleno consessu : *admirabitur* : admirationi erit.

5. *Ex ore altissimi prodivi* : ergo sapientia illa, quæ est Deus, ex ore Dei prodiit; Deus ergo

divi:

& ficut nebula obtexi terram.

Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis.

Gyrum cæli circuivi sola, & in profundo abyssorum deambulavi. In fluctibus maris,

& in omni terra, & in omni populo.

& gente possedi.

Cum his omnibus requiem quæsivi, & in hereditate cujus morabor.

prodivi primogenita ante omnem creaturam:

6 Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens, & ficut nebula texi omnem terram:

7 Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis.

8 Gyrum cæli circuivi sola, & profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi,

9 & in omni terra steti: & in omni populo,

10 & in omni gente primatum habui:

11 & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi: & in his omnibus requiem quæsivi, & in hereditate Domini morabor.

12

---

ergo ex Deo. *primogenita*: gr. deest. ductum ex Prov. VIII. 22. & seqq. atque ex hujus loci sententia Paulus vocat Christum primogenitum omnis creaturæ: Col. 1. 15. hoc est genitum anteaquam quidquam crearetur.

6. *Lumen indeficiens*: sol: nam illa lux quæ beatas collustrat mentes, quæque omnem hominem illuminat, ipsa est sapientia, non aliquid quod fecerit. *indeficiens*, inextinctum. *ficut nebula*: nominandi casu: quod quaquaversus sapientia diffundatur.

7. *In columna nubis*: illa, qua populus noctu illustrabatur:

10. 11. *Primatum habui*: gr. possedi; quæ autem est illa vis, quæ & a Deo sit, & omnes gentes imperio teneat, nisi filius Dei a Deo æque Deus? *requiem quæsivi*: sedem, in qua solium

co-

12 Tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium: & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.

13 & dixit mihi: In Jacob inhabita, & in Ifrael hereditare, & in electis meis mitte radices.

14 Ab initio, & ante fecula creata fum, & ufque ad futurum feculum non defínam, & in habitatione fancta coram ipfo miniftravi.

15 Et fic in Sion firmata fum, & in civitate fanctificata fimiliter requievi, & in Jerufalem poteftas mea.

Tunc præcepit mihi creator omnium: & qui creavit me, quiefcere fecit tabernaculum meum,

& dixit: In Jacob inhabita, & in Ifrael hereditare.

Ante feculum ab initio creavit me: & ufque ad feculum non definam. In habitatione fancta coram ipfo miniftravi:

& fic in Sion firmata fum: In civitate dilecta fimiliter quiefcere me fecit: & in Jerufalem poteftas mea.

Et

collocarem. *in hereditate Domini*: gr. quæfivi in cujus hereditate morarer: in qua gente, in quo populo.

12. *Tunc præcepit*: cum fapientia ipfa fit verbum Dei (fons enim fapientiæ, verbum Dei in excelfis, fupra 1.5.) ergo idem eft præceptum Patris: ergo præcepit, cum genuit: ut præclare Auguftinus paffim. *requievit*: gr. requievit, active: requiefcere fecit tabernaculum meum. cum ego fapientia omnium gentium domina (℣. 10.) quærerem ubi fedem collocarem (11.) Deus oftendit mihi Ifraeliticum populum, in quo tabernaculum figerem. (12. 13.) *qui creavit me*; quid hebræus habeat; & quid illud creare fit, apud antiquos illos interpretes, diximus Prov. v 11. 22.

14. *Ab initio*, five ante feculum, gr. *ufque ad futurum*: ufque ad feculum. gr. ergo æterna, & ipfe Deus, cum neque initium neque finem habeat. quod enim eft a feculo in feculum, gr. fecundum fcripturas nullo initio eft. *miniftravi*: ut decebat fapientiam Deo ipfi congenerem: qua Deus ut conjuncta fibi, & apud fe exiftente agit. Joan. 1. 2.

15. *In civitate fanctificata*: dilecta: gr.

16.

Et radicavi in populo honorificato, in parte Domini, hereditatis ejus.

Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cupreſſus in montibus Ærmon.

Quaſi palma exaltata ſum in littoribus, & quaſi plantæ roſæ in Jericho.

Quaſi oliva ſpecioſa in campo: & quaſi platanus exaltata ſum.

Sicut cinnamomum, & aſpalathus aromatum dedi odorem: & tamquam myrrha electa dedi ſuavitatem odoris.

Quaſi galbanum & ungula & gutta, & quaſi Libani vapor in tabernaculo:

16 Et radicavi in populo honorificato, & in parte Dei mei hereditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea.

17 Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion:

18 quaſi palma exaltata ſum in Cades, & quaſi plantatio roſæ in Jericho;

19 Quaſi oliva ſpecioſa in campis, & quaſi platanus exaltata ſum juxta aquam in plateis.

20 Sicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi myrrha electa dedi ſuavitatem odoris.

21 & quaſi ſtorax & galbanus & ungula & gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporavi habitationem meam,

16. ***In parte Dei mei hereditas illius***; ſapientiæ: ideſt mei. vide gr. ***detentio mea.*** domicilium.

17. ***In monte Sion***: gr. in montibus Ætmon: ſive Hermon: notiſſimis.

18. ***In Cades***: alii in Gaddi, ſive Engaddi, ubi palmeta nobilia & balſamus. in littoribus, gr.

19. ***Juxta aquam in plateis***. ac per vicos urbium decurrentem.

20. ***Et balſamum***: gr. aſpalathus plantas odorifera apud Plinium & cæteros. ***myrrha electa***: optima.

21. ***Ungula***: (onyx:) pro nardo quam continet. ***gutta***: gr. ſtacte: odoramenti genus. *quaſi liba-*

meam, & quaſi balſamum non miſtum odor meus.

22 Ego quaſi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.

Ego quaſi terebinthus expandi ramos meos: & rami mei, rami honoris & gratiæ.

23 Ego quaſi vitis fructificavi ſuavitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis.

Ego quaſi vitis fructificavi gratiam: & flores mei. fructus honoris & honeſtatis.

24 Ego mater pulcræ dilectionis & timoris & agnitionis & ſanctæ ſpei.

25 In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis.

26 Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & a generationibus meis implemini:

Accedite ad me, qui concupiſcitis me, & a generationibus meis adimplemini.

27 Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hereditas mea ſuper mel & favum.

Memoria enim mea ſuper mel dulcis, & hereditas mea ſuper mellis favum.

28 Memoria mea in generationes ſeculorum.

29 Qui edunt me, adhuc

Qui edunt me, adhuc eſu-

---

libanus: thus.

24. *Ego mater pulcræ dilectionis*: ſive ut alii codices: ego mater dilectionis illius pulcræ (qua diligitur Deus:) non turpium amorum. & *agnitionis*: Dei veritatis: vel, optima cognitu.

26. *A generationibus*: fructibus.

27. *Spiritus meus*: memoria mea: gr.

32.

Sixt. vers.	*Vers. Vulg.*
esurient : & qui bibunt me, adhuc sitient.	esurient : & qui bibunt me, adhuc sitient.
Qui audit me, non confundetur : & qui operantur in me, non peccabunt.	30 Qui audit me, non confundetur : & qui operantur in me, non peccabunt.
	31 Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.
Hæc omnia, liber testamenti Dei altissimi:	32 Hæc omnia liber vitæ, & testamentum Altissimi, & agnitio veritatis.
Legem, quam mandavit Moyses, hereditatem synagogis Jacob.	33 Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum, & hereditatem domui Jacob, & Israel promissiones.
	34 Posuit David puero suo excitare regem ex ipso fortissimum, & in throno honoris sedentem in sempiternum.
Qui implet quasi Phison sapientiam, & sicut Tigris in diebus novorum.	35 Qui implet quasi Phison sapientiam, & sicut Tigris in diebus novorum.
Qui adimplet quasi Euphrates sensum, & quasi Jordanes in diebus messis.	36 Qui adimplet quasi Euphrates sensum : qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis.

37

32. *Hæc omnia* continet *liber vitæ*; gr. liber testamenti, sive legis.

33. *Domui Jacob*: congregationibus Jacob : gr.

34. *Posuit David* : hic commemorat Salomonem, ut primum sententiarum auctorem, quem ipse imitetur. gr. deest.

35. *Quasi implet* (Deus) *quasi Phison sapientiam* : in Moyse (sive etiam in Salomone) pleno

Hh 2 flu-

37 Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in die vindemiæ.	Qui emittit disciplinam, sicut lucem, quasi Gehon in diebus vindemiæ.
38 qui perficit primus scire ipsam, & infirmior non investigabit eam.	Non consummavit primus scire ipsam: & sic ultimus non investigavit eam.
39 A mari enim abundavit cogitatio ejus, & consilium illius ab abysso magna.	A mari enim abundavit cogitatio ejus, & consilium ejus ab abysso magna.
40 Ego sapientia effudi flumina.	
41 Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii Dioryx, & sicut aquæductus exivi de paradiso.	Et ego, sicut fossa de flumine, & sicut aquæductus exivi in paradisum.
42 dixi: Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum.	Dixi, potabo hortum meum: & inebriabo pratum meum.

Et

fluminen decurrentem. *in tempore novorum* fructuum: quo exundare solet solutis nivibus: ut Jordanis in messe. ℣. seq.

37. *Assistens*: affluens. gr. deest.

38 *Qui perficit primus*: qui primus dedit operam sapientiæ, & *infirmior*: postremus gr. ubi etiam totus versus sic habet: non comsummavit primus scire ipsam, & sic ultimus non investigavit eam: sapientiam scilicet: quam neque primi, neque postremi sapientes aliorum licet instituti præceptis, capere potuerunt.

39. *A mari enim*: *ab abysso*: tamquam a mari: tamquam ab oceano: cogitationibus velut a profundo atque inexhausto mari deductis.

40. *Effudi flumina*: & quæ paradisum, & quæ mentes hominum tanta copia irrigarunt.

41. *Ego* (sapientia loquitur) *quasi trames*: quasi fossa. *quasi fluvii dioryx*: alia versio; dioryx enim fossa.

43.

Et ecce facta est mihi fossa in fluvium: & fluvius meus factus est in mare.

43 Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare:

Adhuc doctrinam quasi antelucanum illuminabo, & ostendam ea usque in longinquum.

44 quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam usque ad longinquum.

45 Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.

Adhuc doctrinam, quasi prophetiam effundam: & relinquam illam in generationes seculorum.

46 Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam, & non desinam in progenies illorum usque in ævum sanctum.

Videte, quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus eam.

47 Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem.

---

43. *Trames*: gr. & facta est mihi fossa in fluvium, & fluvius in mare:(crescente & exundante doctrina.)

44. *Doctrinam quasi antelucanum*: tamquam crepusculum matutinum; gr. ortum *illuminabo*: accendam; illustrem faciam. *& enarrabo illam*: doctrinam. gr. ostendam, declarabo, illa, quæ dixi, præcepta sapientiæ.

45. *Inspiciam omnes dormientes*: penetrabo usque ad mortuorum sedem.

46. *In progenies*: in generationes seculorum. *usque in ævum sanctum*: in sempiternam vitam reservatam sanctis.

47. *Videte*: quod videtur dicere, non jam ipsa sapientia quæ hactenus loquuta est: sed huius libri auctor: ut infra XXXIII.18.

CAPUT XXV.

Tria optanda: tria exosa: labora juvenis, 5. senum gloria, 6. & seq. res novem jucundæ sensibus: decima super omnia timor Domini, 9. & seq. inter pessima nihil pejus quam mulier nequam, 15. ad finem: mulier continenda domi, 34.

VERSIO VULGATA.

1 IN tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus.

2 Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes.

3 Tres species odivit anima mea, & aggravor valde animæ illorum:

4 Pauperem superbum: divitem mendacem: senem fatuum & insensatum.

5 Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies?

6 Quam speciosum cani-

SIXTINA VERSIO.

IN tribus decora facta sum; & surrexi decora coram Domino & hominibus:

concordia fratrum, & amicitia proximorum, & vir & mulier sibi bene consentientes.

Tres autem species odivit anima mea, & indignata sum vitæ illorum:

pauperem superbum, & divitem mendacem, senem adulterum diminutum intellectu.

In juventute tua non congregasti: & quomodo in senectute tua invenies?

Quam speciosum canitiei

---

1. *In tribus.* in gr. sapientia pergit loqui.

4. *Divitem mendacem*: quod deceat eos liberaliter agere, non instar egenorum, multa mentiri ac fallere comparando victu. *senem fatuum*: adulterum: gr.

6. *Quam speciosum*: quam decet canos senesque judicandi officium: quam congruit senioribus

tiei judicium, & presbyteris cognoſcere conſilium?

Quam ſpecioſa veteranis ſapientia; & glorioſis intellectus & conſilium?

Corona ſenum multa peritia & gloria illorum timor Domini.

Novem cogitationes beatificavi in corde, & decimam dicam in lingua:

Homo, qui jocundatur in filiis: vivens, & videns ſubverſionem inimicorum:

Beatus qui habitat cum muliere ſenſata: & qui in lingua non eſt lapſus; & qui non ſervivit indigno ſe:

beatus qui invenit prudentiam: & qui narrat in aures audientium:

Quam magnus eſt, qui invenit ſapientiam! ſed non eſt ſuper timentem Dominum.

tiei judicium, & presbyteris cognoſcere conſilium!

7 Quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus & conſilium?

8 Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei.

9 Novem inſuſpicabilia cordis magnificavi, & decimum dicam in lingua hominibus:

10 Homo, qui jucundatur in filiis, vivens & videns ſubverſionem inimicorum ſuorum.

11 Beatus qui habitat cum muliere ſenſata, & qui lingua ſua non eſt lapſus, & qui non ſervivit indignis ſe.

12 Beatus qui invenit amicum verum, & qui enarrat juſtitiam auri audienti.

13 Quam magnus, qui invenit ſapientiam & ſcientiam! ſed non eſt ſuper timentem Dominum.

14

bus *cognoſcere conſilium*, quod dent exquirentibus.

7. *Veteranis*: ſenibus: *glorioſis*: honoratis, optimatibus.

9. *Novem inſuſpicabilia*: novem cogitationes ſeu ſuſpiciones beatas exiſtimavi in corde meo, gr. novem enim iſti beati 1. in prole felix: 2. diu vivens, valenſque: 3. qui videt ſubverſos inimicos: 4. cui uxor prudens obtigit: 5. cujus verba irreprehenſa ſunt: 6 qui non ſervit indignis: 7. qui habet amicum ve-

14 timor Dei ſuper omnia ſe ſuperpoſuit :
15 beatus homo, cui donatum eſt habere timorem Dei : qui tenet illum , cui aſſimilabitur ?
16 Timor Dei initium dilectionis ejus : fidei autem initium agglutinandum eſt ei.
17 Omnis plaga triſtitia cordis eſt : & omnis malitia , nequitia mulieris.
18 Et omnem plagam,& non plagam videbit cordis :

Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit :
qui tenet illum , cui aſſimilabitur ?

Omnem plagam , & non plagam cordis :

&

verum : 8. qui jura ſua , quæque opus habeat enarraturus , aurem attentam ac benevolam nactus eſt: 9.qui invenit ſapientiam:hæc novem exequitur a ℣. 11. ad 14. decimum autem omnia ſupergreſſum timorem Domini: ℣.13. 14. 15. 16 ſane viventem valentemque ; ac videntem ſubverſos inimicos , pro duobus numeramus ; alioquin octo tantum eſſent bona , ac nonum excidiſſet. quod autem pro amico vero ℣.12. gr. habet, *prudentiam* , vix a ſapientia ſcientiaque ſecernitur , quam nono loco refert quo loco ſapientiam intelligas , prout apud homines ſumitur: cum vera ſapientia, ſit timor Domini decimo gradu memoratus. de inimicis vero ſubverſis, meminerimus nos audire hic ſenſus humanos ; per quos velut per gradus devenimus ad ſummum illud,verumque& divinum bonum , timorem Domini.

16. *Timor Dei*: hic verſus in Sixtina deeſt : ſupplendus ex aliis codicibus *fidei autem initium agglutinandum eſt ei* : gr. fides initium agglutinandi ſe ei: ſive agglutinationis(conjunctionis) cum eo.

17. *Omnis plaga* : alia lectio ſequentis,obſcura & imminuta. gr. deeſt.

18.19. *Omnem plagam* : videbit vir æquo animo,*ſed non plagam cordis* : læſi & vulnerati,

fru-

& omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris:

Omnem obductionem, & non obductionem odientium:

& omnem vindictam, & non vindictam inimicorum.

Non est caput super caput colubri.

& non est ira super iram inimici. Commorari leoni & draconi placebit mihi, quam habitare cum muliere nequam.

Malitia mulieris immutat faciem ejus, & obcæcat vultum ejus quasi saccum. In medio proximorum suorum

concidet vir ejus, & audiens suspiravit amare.

19 & omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris:

20 & omnem obductum, & non obductum odientium:

21 & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum.

22 Non est caput nequius super caput colubri:

23 & non est ira super iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.

24 Nequitia mulieris immutat faciem ejus: & obcæcat vultum suum tamquam ursus: & quasi saccum ostendit. In medio proximorum ejus

25 ingemuit vir ejus, & audiens suspiravit modicum.

26

---

frustrato amore & violata fide: infra 31. XXVI. 8. XXVII. 22. 23. ita & *omnem nequitiam*, sed *non mulieris*: tanta est vafritie: tot artes nocendi novit.

20 *Omnem obductum*: impetum adversæ fortunæ.

21 *Omnem vindictam*: etiam a publica potestate: est enim exorabilis; sed *non inimicorum*, qui se nec evitari nec placari sinunt.

24 *Obcæcat* (obscurat, *)vultum* ejus: exasperando atque efferando: a nativa forma in ursi speciem mutat. *tamquam saccum ostendit*: rugosum & squalidum facit.

25 *Modicum*: presso dolore scilicet. at gr. suspiravit amare.

mo-

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
26 Brevis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, ſors peccatorum cadat ſuper illam.	Brevis omnis malitia ad malitiam mulieris: ſors peccatoris cadat ſuper illam.
27 Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani, ſic mulier linguata homini quieto.	Aſcenſus arenoſus in pedibus veterani: ſic mulier linguata viro quieto.
28 Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie.	Ne procidas ad ſpeciem mulieris,& non concupiſcas mulierem.
29 Mulieris ira, & irreverentia, & confuſio magna.	Ira & irreverentia & confuſio magna: mulier, ſi ſubminiſtret viro ſuo.
30 Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo.	
31 Cor humile, & facies triſtis,& plaga cordis, mulier nequam.	Cor humile, et facies triſtis, et plaga cordis, mulier nequam
32 Manus debiles, & genua diſſoluta, mulier quæ non beatificat virum ſuum.	Manus debiles, et genua diſſoluta: quæ non beatificabit virum ſuum.
33 A muliere initium factum eſt peccati, & per il-	A muliere initium peccati:et per illam omnes mori-

modicum, forte a ſequenti petitum.

27. *Aſcenſus arenoſus*: tam gravis verboſa mulier viro quieto: quam grave eſt ſeni graſſari & obrepere per clivum arenoſum, nullo pedum fulcimento.

29. *Mulieris ira*, *& irreverentia*: inverecundia: *& confuſio* cauſa pudoris *magna*. addit gr. cauſam: nempe; ſi ſubminiſtret viro: (quo vivat.) id enim & viro turpe, & mulieri cauſa ſuperbiendi ac ſæviendi in virum.

31. *Plaga cordis*: vide 18.

32. *Manus debiles*:

33. *A muliere*: ex Gen III.

35.

timur.

Ne des aquæ exitum, nec mulieri nequam, poteſtatem.

Si non ambulaverit ad manum tuam, a carnibus tuis abſcinde illam.

lam omnes morimur.

34 Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi.

35 Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conſpectu inimicorum.

36 A carnibus tuis abſcinde illam, ne ſemper te abutatur.

---

35. *Ad manum tuam*: ad imperium tuum, inſtar jugalis fræno obſquentis.

CAPUT XXVI.

De muliere bona, 1. 2. 3. *Zelotypa*, 5. *& ſeq. mulier nequam*, 10. *& ſeq. fornicaria indicia*, 12. *filia inverecunda*, 13. *& ſeq. mulier bona*, 16. *& ſeq. a juſtitia ad peccatum tranſitus quam odioſus*, 26. 27.

SIXTINA VERSIO

MULIERIS bonæ beatus vir: & numerus annorum illius duplex.

Mulier fortis oblectat virum ſuum: & annos illius implebit in pace.

Pars bona mulier bona, in parte timentium Dominum dabitur.

VERSIO VULGATA.

1 MULIERIS bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex.

2 Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit.

3 Pars bona mulier bona, in parte timentium Deum dabitur viro pro factis

Verſ. Vulg.	*Six. verſ.*
ctis bonis :	
4 divitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.	Divitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus hilaris.
5 A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit.	A tribus timuit cor meum : & in quarto facie ſupplicavi :
6 Delaturam civitatis, & collectionem populi:	Delaturam civitatis, & collectionem turbæ,
7 calumniam mendacem, ſuper mortem omnia gravia :	& calumniam mendacem: ſuper mortem omnia gravia.
8 dolor cordis & luctus, mulier zelotypa.	Dolor cordis & luctus, mulier.
9 In muliere zelotypa flagellum linguæ, omnibus communicans.	zelotypa in mulierem zelotypam : & flagellum linguæ omnibus communicans.
10 Sicut bonum jugum quod movetur, ita & mu-	Bonum jugum quod movetur, mulier nequam : qui
	tenet

4. *Divitis autem*: ſive divitis ſive pauperis cor lætum, vultum exhilarat : quæ ſententia referri videtur ad ℣. 2.

6. *Delaturam civitatis* : gr. *διαβολὴν*. civitati crimen illatum, nec privatis tantum, ſed universæ comunitati, per calumniam. *collectionem populi*: gr. turbæ : ſive inconditæ multitudinis. *calumniam mendacem* ; mendacium, gr.

8. *Dolor cordis* : quartum illud : ima pectoris vulnerans : *mulier zelotypa* : ſive ut habet gr. æmula mulieri, urunt enim ſe mutuo æmulæ fęminæ, virumque velut in medio deprehenſum requieſcere non ſinunt.

9. *In muliere zelotypa*, ſive æmula, eſt *flagellum linguæ omnibus communicans* : ſive commune. indicat maledicta communicata ac diſſipata in vulgus.

10. *Bonum jugum*: conjugium jugum quoddam: *quod movetur*, concutitur, diſtrahitur, incertiſque fertur motibus : *σαλευόμενον* : ubi viro bono *mulier nequam* copulatur.

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem.	lier nequam : qui tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem.
Ira magna, mulier ebrioſa : & turpitudinem ſuam non conteget.	11 Mulier ebrioſa,ira magna : et contumelia & turpitudo illius non tegetur.
Fornicatio mulieris in extolleutia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur.	12 Fornicatio mulieris in extollentia oculorum , & in palpebris illius agnoſcetur.
In filia non avertente ſe, firma cuſtodiam ; ne inventa remiſſione utatur ſe.	13 In filia non avertente ſe , firma cuſtodiam: ne inventa occaſione utatur ſe.
Poſt irreverentem oculum cave: & non mireris, ſi in te deliquerit.	14 Ab omni irreverentia oculorum ejus cave , et ne mireris ſi te neglexerit.
Sicut viator ſitiens os aperit , et ab omni aqua proxima bibet , contra omnem palum ſedebit , et contra ſagittam aperiet pharetram.	15 ſicut viator ſitiens ad fontem os aperiet , & ab omni aqua proxima bibet , & contra omnem palum ſedebit , & contra omnem ſagittam aperiet pharetram donec deficiat.
Gratia mulieris delectabit virum ſuum : & oſſa illius impinguabit.	16 Gratia mulieris ſedulæ delectavit virum ſuum , & oſſa illius impinguabi.

17

12. *In extollentia oculorum*:in inverecundia & protervia, *& in palpebris* : in mollitie : quales ſunt illi oculi , quos vocat Petrus adulterii plenos: 2. Pet.11. 14.

13 *In filia non avertent ſe* : ἀδιατρέπτῳ ,quod etiam inverecundam ſonat.

14. *Irreverentia* : inverecundo oculo , gr. *ſi te neglexerit*: ſi monita tua deſpexerit : vide gr.

15.*Sicut viator ſitiens* ab omni fonte potat:laſſuſque ad omnem palum conſidebit ac defiget tentorium, & ſicut qui tela congerit

gerit

17 Diſciplina illius datum Dei eſt.	ſcientia ipſius.
18 Mulier ſenſata & tacita, non eſt immutatio eruditæ animæ.	Datum Domini eſt mulier taciturna : et non eſt commutatio eruditæ animæ:
19 Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta et pudorata.	Gratia ſuper gratiam mulier pudorata :
20 Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ.	et non eſt pondus omne, dignum continentis animæ.
21 Sicut ſol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ejus.	Sol exoriens in altiſſimis Domini , et ſpecies mulieris bonæ in ornamento domus ſuæ.
22 Lucerna ſplendens ſuper candelabrum ſanctum, & ſpecies faciei ſuper ætatem ſtabilem.	Lucerna lucens ſuper candelabrum ſanctum , et ſpecies faciei in ætate ſtabili.
23 Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris.	Columnæ aureæ ſuper baſim argenteam, & pedes decori in pectoribus ſtabilis.

In

gerit ad omnem ſagittam pharetram aperiet *donec deficiat* locus: ſic puela inverecunda omni amori patet: quod auctor per modeſtiam reticet.

18. *Mulier ſenſata*: ſupple donum quoque Dei eſt, ex antecedente. *non eſt immutatio*, commutatio, pretium: *erudita anima*.

22. *Candelabrum ſanctum*: in templo: *ſpecies faciei*: formæ pulcritudo: *ſuper ætatem ſtabilem*: maturam: en ſpecies pudicæ mulieris, ſanctum quid & candelabri ſancti facibus comparatum.

23. *Cloumnæ aureæ*: pulcræ pulcris: firma firmis fulta, comparat mulieri *ſuper plantas* firmis veſtigiis conſiſtenti: nec vagæ atque incompoſitæ quod magis ad animum referendum ex verſ. ſeq. *ſtabilis mulieris* ec-

ςα.

In duobus contriſtatum eſt cor meum : et in tertio iracundia mihi advenit :

vir bellator deficiens per inopiam : & viri ſenſati ſi contemnantur.

Regrediens a juſtitia ad peccatum, Dominus parabit eum ad romphæam.

Difficile exuetur negotians a delicto : et non juſtificabitur caupo a peccato.

24 Fundamenta æterna ſupra petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ.

25 In duobus contriſtatum eſt cor meum, & in tertio iracundia mihi advenit :

26 Vir bellator deficiens per inopiam : et vir ſenſatus contemtus :

27 et qui tranſgreditur a juſtitia ad peccatum, Deus paravit eum ad romphæam.

28 Duæ ſpecies difficiles et periculoſæ mihi apparuerunt, difficile exuitur negotians a negligentia : et non juſtificabitur caupo a peccatis labiorum.

σαθῶς : rectæ, bene librato corpore quod autem pro στερεοῖς, quod vulgatus legiſſe videtur id eſt firmamentis (pedum) ſeu plantis, gr. nunc habet στέρνοις, pectoribus, nullo ſenſu; omnino repudiandum.

28. *Negotians* : mercator : *a negligentia* : mercatura opus ſollicitum : *caupo a peccati labiorum* : ars cauponaria ſcatens mendaciis inflato rerum pretio.

CA-

CAPUT XXVII.

Inopia, avaritia, emtio & venditio, 1. 2. 3. *cogitationum cribratio*, 5. *cultura animorum*, 6. *ex sermone quemvis explora*, 8. *quærenda justitia: veritas: juramenta*, 15. *maledicta: infida amicitia: arcanorum proditio*, 17. *& seq. dissimulator sibi ipsi accersit pœnam*, 25. *& seq.*

VERSIO VULGATA.

1 PROPTER inopiam multi deliquerunt: et qui quærit locupletari, avertit oculum suum.

2 Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic et inter medium venditionis et emtionis angustiabitur peccatum.

3 Conteretur cum delinquente delictum.

4 Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua.

5 Sicut in percussura cribri remanebit pulvis, sic aporia hominis in cogitatu illius.

SIXTINA VERSIO.

PROPTER indifferens multi deliquerunt: et qui quærit locupletari, avertet oculum.

In medio compaginis lapidum palus figetur: et inter medium venditionis et emtionis angustiabitur peccatum.

Si non in timore Domini tenuerit se instanter, cito subvertetur domus ejus.

In percussura cribri remanet fimus: sic quisquiliæ hominis in cogitatione ejus.

Vasa

1. *Avertit oculum*: a lege, sive a malis imminentibus quorum avaritia radix est. 1. Tim. VI. 20.

2. *Angustiabitur peccatum*, συντριβήσεται, constringetur, firmabitur.

3. *Conteretur*: alia versio. *cum delinquente* abest a gr. neque ullum habet sensum.

5. *Sicut in percussura* (concussione) *cribri remanet pulvis*, la-

Vaſa figuli probat fornax: & tentatio hominis in ſermocinatione ejus.

Culturam ligni oſtendit fructus ipſius: ſic verbum excogitatum, hominis cor.

Ante ſermonem non laudes virum, hæc enim tentatio eſt hominum.

Si ſequaris juſtitiam; apprehendes, & indues illam quaſi poderem honoris.

Volatilia ad ſibi ſimilia divertent: & veritas ad eos, qui operantur ipſam, revertetur.

Leo venationi inſidiatur: ſic peccata operantibus iniqua.

Narratio pii ſemper ſapientia: ſtultus autem ut luna mutatur.

6 Vaſa figuli probat fornax, & homines juſtos tentatio tribulationis.

7 Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbum ex cogitatu cordis hominis.

8 Ante ſermonem non laudes virum: hæc enim tentatio eſt hominum.

9 Si ſequaris juſtitiam, apprehendes illam: & indues quaſi poderem honoris, & inhabitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum, & in die agnitionis invenies firmamentum.

10 Volatilia ad ſibi ſimilia conveniunt: & veritas ad eos, qui operantur illam, revertetur.

11 Leo venationi inſidiatur ſemper: ſic peccata operantibus iniquitates.

12 Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol: nam ſtultus ſicut luna mutatur.

13

---

lapilli arena, *ſic aporia*:dubitatio *in cogitatu*,in ratiocinatione *hominis*: velut cribratione quadam bona malave conſilia ſecernuntur.

7.*Sicut ruſticatio*: vide gr.in quo tamen non nihil deſideres.

9.*Poderem*: illuſtrem veſtem.

10. *Veritas:qui operantur illam*: tractant, meditentur, cumeaque aſſueſcunt.

11.*Leo venationi:ſic pecata*: ubi conſuetudinem peccandi fe-

13 In medio inſenſatorum ſerva verbum tempori: in medio autem cogitantium aſſiduus eſto.

14 Narratio peccantium odioſa, & riſus illorum in deliciis peccati.

15 Loquela multum jurans horripilationem capiti ſtatuet: & irreverentia ipſius obturatio aurium.

16 Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum: & maledictio illorum auditus gravis.

17 Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inveniet amicum ad animum ſuum.

18 Dilige proximum, & conjungere fide cum illo.

19 Quod ſi denudaveris abſconſa illius, non perſequeris poſt eum.

20 Sicut enim homo, qui

In medio inſenſatorum ſerva tempus: in medio autem cogitantium aſſiduus eſto.

Narratio fatuorum odioſa: & riſus eorum in deliciis peccati.

Loquela multum jurantis arriget capillos: & jurgium eorum obturatio aurium.

Effuſio ſanguinis rixa ſuperborum: & maledictio illorum auditus gravis.

Qui denudat arcana, fidem perdidit: & non inveniet amicum ad animum ſuum.

Dilige amicum, & conjungere fide cum illo.

Si autem denudaveris abſconſa illius, non perſequaris poſt eum.

Sicut enim perdidit homo

ceris, repente ac tamquam ex occulto irruunt & imparatos rapiunt.

13. *In medio: ſerva verbum tempori*; hebraiſmus, pro, ſerva tempus, ſive opportunitatem, ut habet gr. parce & cum tempus reſque poſtulat, verſare cum inſipientibus: at, *in medio cogitantium*, intelligentium, *aſſiduus eſto.*

15. *Irreverentia*: gr. jurgium eorum, *obturatio aurium*: propter juramenta interſerta. vide ſeq.

19. *Quod ſi denudaveris*: vide ℣. 22.

20 *Qui perdit amicum*: qui cædit. ſenſus eſt proditionem arcani cædem eſſe amicitiæ, neo

magis

mo inimicum ſuum, ſic qui perdidit amicitiam proximi.

Et ſicut qui dimiſit avem de manu ſua: ſic dimiſiſti proximum, & non eum capies.

Non illum ſequaris, quoniam longe diſceſſit: & effugit quaſi caprea de laqueo.

Quoniam vulnus eſt colligare: & maledicti eſt concordatio:

qui autem denudavit myſteria, deſperavit.

Annuens oculo fabricat iniqua: & nemo ipſum removebit ab ipſo.

In conſpectu oculorum tuorum indulcabit os tuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur. Noviſſime autem pervertet os ſuum, &

perdit amicum ſuum, ſic & qui perdit amicitiam proximi ſui.

21 Et ſicut qui dimittit avem de manu ſua, ſic dereliquiſti proximum tuum, & non eum capies.

22 non illum ſequaris, quoniam longe abeſt: effugit enim quaſi caprea de laqueo: quoniam vulnerata eſt anima ejus.

23 ultra eum non poteris colligare. Et maledicti eſt concordatio:

24 denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ infelicis.

25 Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abjiciet:

26 In conſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur: noviſſime autem pervertet os ſuum, &

---

magis reſurgere cæſam ac mortuam, quam amicum (aut inimicum) neci deditum. vide autem verſ. 22. 23. 24.

23. *Non poteris colligare*: obligare vulnus. vide gr. cujus ſenſus eſt: ut obligari & ſanari vulnus ita maledictum reſarciri poſſe: at arcani proditione rem in deſperationem adduci.

25. *Annuens oculo*: hac phraſi deſignatur artifex plura nutibus quam verbis conficiens: omnis malæ rei diſſimulator de quo ſupra XIX 23. & Prov. VI. 13. X. 10. *nemo eum abjiciet*: nemo declinat ictus tam caute concinnantis dolos.

& in verbis tuis dabit ſcandalum.

in verbis tuis dabit ſcandalum.

27 Multa odivi, & non coæquavi ei, & Dominus odiet illum.

Multa odivi, & non coæquavi ei: & Dominus odiet illum.

28 Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput ejus cadet: & plaga doloſa, doloſi dividet vulnera.

Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput ſuum mittit: & plaga doloſa dividet vulnera.

29 Et qui foveam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offendit in eo: & qui laqueum alii ponit, peribit in illo.

Qui foveam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit laqueum, in eo capietur.

30 Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum devolvetur, & non agnoſcet unde adveniat illi.

Qui facit mala, ſuper ipſum involventur: & non agnoſcet unde adveniant ſibi.

31 Illuſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi.

Illuſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi.

32 Laqueo peribunt qui oblectantur caſu juſtorum: dolor autem conſumet illos antequam moriantur.

Laqueo capientur, qui oblectantur caſu juſtorum: & dolor conſumet illos antequam moriantur.

33 Ira & furor, utraque execrabilia ſunt, & vir peccator continens erit illorum.

Ira & furor etiam hæc ſunt abominationes: & vir peccator continens erit illorum.

---

27. *Non ei coæquavi* quemquam: nihil æque odi atque ipſum.

28. *plaga doloſa*: qui cæco ictu ferit per tenebras, ſæpe ſeipſum vulnerat. *dividet vulnera* diducet: forte etiam vulneribus dividet carnes.

31. *Illuſio, & improperium*: pœna inſidiatrix, ſicut leo inſequetur illuſores, &c.

33. *Continens erit illorum*: obnoxius.

CA-

Caput XXVIII.

Non ulciscendum, 1. *ad* 10. *non contendendum*: 10. *& seq. bilinguis*, 15. *lingua tertia seu serens jurgia*, 16. *& seq. continenda aures & os*, 28. *sermones suos quisque purget*, 29. 30.

Sixtina Versio.

Qui vindicat a Domino, inveniet vindictam: & peccata illius servans servabit.

Remitte injuriam proximo tuo: & tunc deprecanti tibi peccata solventur.

Homo homini reservat iram, & a Deo quærit medelam.

In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur.

Ipse cum caro sit, reservat iram: quis propitiabit peccata illius?

Memento novissimorum, & desine inimicari:

Versio Vulgata.

1 Qui vindicari vult,
a Domino inveniet
vindictam, & peccata illius
servans servabit.
2 Relinque proximo tuo
nocenti te: & tunc deprecanti
tibi peccata solventur.
3 Homo homini reservat
iram, & a Deo quærit medelam?
4 In hominem similem sibi
non habet misericordiam,
& de peccatis suis deprecatur?
5 Ipse cum caro sit, reservat
iram, & propitiationem
petit a Deo? quis exorabit
pro delictis illius?
6 Memento novissimorum,
& desine inimicari:

7

---

2. *Relinque*: dimitte: remitte. gr.

3. *Homo homini*: servus servo. vide Matth. XVIII. 32.

7 tabitudo enim & mors
imminent in mandatis ejus.
8 Memorare timorem Dei,
& non irafcaris proximo.
9 Memorare teftamentum
Altiffimi, & defpice igno-
rantiam proximi
10 Abftine te a lite, & mi-
nues peccata:
11 homo enim iracundus
incendit litem, & vir pec-
cator turbabit amicos, &
in medio pacem habentium
immittet inimicitiam.
12 Secundum enim ligna
fylvæ fic ignis exardefcit: &
fecundum virtutem homi-
nis, fic iracundia illius erit,
& fecundum fubftantiam
fuam exaltabit iram fuam.
13 Certamen feftinatum

tabitudinis & mortis: & permane in mandatis.

Memorare mandata, & ne irafcaris proximo, & teftamentum Altiffimi: & defpice ignorantiam.

Abftine a lite, & minues peccata.

Homo enim iracundus incendet litem. Et vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit calumniam.

Secundum materiam ignis, fic exardefcet: fecundum virtutem hominis, iracundia illius erit: & fecundum fubftantiam exaltabit iram fuam: & fecundum firmitatem rixæ exardefcet.

Contentio feftinata incendit

---

7. *Tabitudo: in mandatis ejus*: fupple in ulfcifcentes: intentata fcilicet mortis pœna in tranfgreffores legis, quales illi funt qui non benefaciunt inimico, nec pecus quoque ejus reducunt ad eum: ubi Tertullianus: quanto magis jubentur ut ipfum fibi? Exod. XXIII. 4. 5. Paulus etiam docet vetere lege vetitam ultionem: Rom. XII. 19. 20. vide etiam illud Davidis ultionem deteftantis de Nabalo: 1. Reg. XXV. 31. 33. & alia paffim.

9. *Defpice ignorantiam*; errorem: *proximi* te lædentis; videtur enim ignorare legem. fic; dimitte illis: non enim fciunt quid faciunt. Luc. XXIII. 34.

11 *Inimicitiam*, calumniam, gr.

12. *Secundum virtutem*: potentiam, vires. & *fecundum fubftantiam*: quo ditior, & poteftate firmior, eo iratior.

13. *Certamen feftinatum*: *lis feftinans*: rixa fufcepta levi ani-

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
cendit ignem: & rixa feſtinans effundit ſanguinem.	incendit ignem: & lis feſtinans effundit ſanguinem: & lingua teſtificans adducit mortem.
Si ſufflaveris ſcintillam, exardeſcet: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur: & utraque ex ore tuo proficiſcuntur.	14 Si ſufflaveris in ſcintillam, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur: utraque ex ore proficiſcuntur.
Suſurronem & bilinguem maledicere: multos enim pacem habentes perdiderunt.	15 Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.
Lingua tertia multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem:	16 Lingua tertia multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem.
& civitates munitas deſtruxit, & domos magnatorum ſubvertit.	17 civitates muratas divitum deſtruxit, & domos magnatorum effodit.
	18 Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſolvit.

19

nimo.

14. *Utraque ex ore*: indicat rixas vel accendi vel extingui adſtantium ſermonibus.

16. *Lingua tertia*: certiſſima lectio quam præter vulgatam græci habeant codices præſtantiſſimi. Proverbialis locutio in Chaldaica paraphraſi frequens ut ad Pſ. c. heb. ci. verſ. 5. & ad Pſ. cxxxix. heb. cxl verſ. 12. linguam tertiam volunt eſſe eam quæ inter quos amicos ferat jurgia: unde illi peſſima quæque attribuunt, ut bella diſſidiaque inter gentes, hic: excidia civitatum & illuſtrium familiarum: verſ. 17. 18. denique conjugium divortia verſ. 19. &c. recte autem poſt linguā duplicem ſeu fallacem & ancipitem verſ. 15 ſubdit linguam tertiam vulgi uſu notam. Quod vero notat Flaminius ad Vaticani marginem annotatum eſſe pro τρίτην tertiam, τετρανὶν ſeu πετρωτημένην perforata, nemo non videt conjecturas eſſe hominum

19 Lingua tertia mulieres viratas ejecit, & privavit illas laboribus ſuis.

Lingua tertia mulieres viriles ejecit, & privavit illas laboribus ſuis.

20 qui reſpicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat.

Qui attendit illi, non inveniet requiem, nec habitabit cum requie.

21 Flagelli plaga livorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa.

Flagelli plaga livorem faciet: plaga autem linguæ comminuet oſſa.

22 Multi ceciderunt in ore gladii, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam.

Multi ceciderunt in ore gladii: & non ut ii qui ceciderunt per linguam.

23 Beatus qui tectus eſt a lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſivit, & qui non attraxit jugum illius, & in vinculis ejus non eſt ligatus:

Beatus qui tectus eſt ab ea: qui in iracundia illius non tranſivit: qui non traxit jugum illius, & in vinculis illius non eſt ligatus.

24 jugum enim illius, jugum ferreum eſt: & vinculum illius, vinculum æreum eſt.

Jugum enim illius, jugum ferreum eſt; & vincula illius, vincula ærea,

Mors

---

non ſatis cogitantium quid eſſet lingua τρίτη ſeu tertia: quamquam intelligi poſſet lingua perforata: quæ ſecreta non teneat: quo ſenſu apud Comicum:

Plenus rimarum ſum: hac atque illac perfluo.

19 *Mulieres viratas*, mulieres fortes quemadmodum vulgata vertit. XXXVI. 2.

22. *Non ſic quaſi qui*: ſic, redundat: vide gr. *ſuam*. gr. deeſt. hic enim non agitur de iis qui lingua ſua perierunt; ſed qui abſolute malæ linguæ vulneribus: 21. 23.

23. *In iracundia*: qui iratam & ſævientem non eſt expertus.

25.

Mors illius, mors nequiſſima, & utilis potius infernus quam illa.

25 Mors illius, mors nequiſſima: & utilis potius infernus quam illa.

Non obtinebit pios: & in flamma illius non comburentur.

26 Perſeverantia illius non permanebit, ſed obtinebit vias injuſtorum: & in flamma ſua non comburet juſtos.

Qui relinquunt Dominum, incident in illam: & exardebit in illis, & non extinguetur. Immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus perdet eos.

27 Qui relinquunt Deum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos.

Ecce ſepi poſſeſſionem tuam ſpinis:

28 Sepi aures tuas ſpinis, linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia & feras.

& argentum tuum & aurum tuum alliga: & verbis tuis fac jugum & ſtateram: & ori tuo fac oſtium & vectem.

29 Aurum tuum & argentum tuum conſla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos:

Attende, ne forte labaris in ea: ne cadas in conſpectu inſidiantis.

30 & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.

---

25. *Quam illa*: mala lingua.

26. *Perſeverantia*: non tamen valebit ſemper: nam vir linguoſus non dirigetur (non firmabitur) in terra: virum injuſtum mala capient, &c. Pſ. cxxxix. 12.

29. *Aurum tuum*: *conſla*; expurga.

CA-

Caput XXIX.

De mutuo, & fidejussione, toto capite: contra mutuo accipientes nec solventes, 4. & seq. contra recusantes dare mutuo, 10. & seq. eleemosyna, 14. & seq. mutuo accipiens, erro, 29.

Versio Vulgata.

1 QUI facit misericordiam, fœneratur proximo suo: & qui prævalet manu, mandata servat.

2 Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius, & iterum redde proximo in tempore suo.

3 Confirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore invenies quod tibi necessarium est.

4 Multi quasi inventionem æstimaverunt fœnus, & præstiterunt molestiam his, qui se adjuverunt.

5 Donec accipiant, osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam:

Sixtina Versio.

QUI facit misericordiam, fœnerabitur proximo: & qui prævalet manu sua, mandata servat.

Fœnerare proximo in tempore necessitatis illius: & rursus redde proximo in tempore.

Confirma verbum, & fideliter age cum illo; & in omni tempore invenies quod tibi necessarium est.

Multi quasi inventionem æstimaverunt fœnus, & præstiterunt molestiam iis qui se adjuverunt.

Donec accipiat, osculabitur manum ejus, & in pecuniis proximi humiliabit vocem.

Et

---

1. *Qui prævalet manu*: qui manu est liberali.

4. *Multi quasi inventionem*: quasi bonum inventum ac modum acquirendæ rei; verti potest tamquam lucrum inexpectatum: *æstimaverunt fœnus*: mutuo acceptam nec reddendam pecuniam vide vers. 7.

6.

Et in tempore redditionis protrahet tempus, & reddet verba acediæ, & tempus cauſabitur.

6 & in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædii & murmurationum, & tempus cauſabitur:

Si potuerit, vix reddet dimidium, & computabit illud, quaſi inventionem.

7 ſi autem potuerit reddere, adverſabitur, ſolidi vix reddet dimidium, & computabit illud quaſi inventionem:

Sin autem, fraudavit illum pecuniis ejus, & poſſedit illum inimicum gratis:

8 ſin autem fraudabit illum pecunia ſua, & poſſidebit illum inimicum gratis:

maledicta & convitia reddet illi: & pro honore reddet illi inhonorationem.

9 & convitia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam.

Multi propter nequitiam averterunt: fraudari gratis timuerunt.

10 Multi non cauſa nequitiæ, non fœnerati ſunt, ſed fraudari gratis timuerunt.

11

---

6. *Verba tædii*: hoc eſt cunctationis: & *computabit illud*; pecuniam creditam, *quaſi inventionem*: quaſi rem bene inventam bene partam: ſive exiſtimaverunt procraſtinationem illam quaſi præclarum inventum.

8. *Sin autem*: ſupple non potuerit reddere.

9. *Convitia & maledicta reddet illi* loco pecuniarum.

10 *Multi non cauſa*: multi ſunt qui a mutuo dando abhorrent. *non cauſa nequitiæ*: non perverſo animo: *ſed* eo quod *fraudari gratis* (nulla ſpe emolumenti: ſeu potius, nulla ſatis idonea metuendi cauſa) *timuerunt*: quos ſequentia reprehendunt. gr. multi per nequitiam avertunt ſe a mutuo dando petentibus:) contra quod dominus: volenti mutuari a te ne avertaris: Matth. v. 42.

11.

11 Verumtamen fuper humilem animo fortior efto, & pro eleemofyna non trahas illum.

Verumtamen fuper humilem longanimis efto : & pro eleemofyna non protrahas illum.

12 Propter mandatum affume pauperem: & propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.

Propter mandatum affume pauperem : et fecundum inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.

13 Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum : & non abfcondas illam fub lapide in perditionem.

Perde pecuniam propter fratrem et amicum ; et non contrahat rubiginem fub lapide in perditionem :

14 Pone thefaurum tuum in præceptis Altiffimi, & proderit tibi magis quam aurum.

Pone thefaurum tuum fecundum præcepta Altiffimi : et proderit tibi magis quam aurum.

15 Conclude eleemofynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.

Conclude eleemofynam in cellis tuis : & hæc eruet te ex omni malo.

16. 17. 18. Super fcutum potentis, et fuper lanceam adverfus inimicum tuum pugnabit.

Super fcutum potentiæ, & fuper lanceam roboris, adverfus inimicum pugnabit pro te.

Vir

---

11. *Animo fortior*: ne fis adeo meticulofus, neque duro animo tuo eam excufationem obtendas quæ eft verfu præcedenti: quippe qui non modo mutuo dare fed etiam ultro eleemofynam præftare jubearis. vide verf. 13. *ne trahas*, ne protrahas nec in longum ducas.

12. *Propter inopiam* : fecundum inopiam.

15. *Eleemofynam in corde pauperis*: in finu, latenter. Prov. XXI. 14. gr. in cellis tuis : fuo tempore erogandam nec alio diftrahendam: fint cellæ ejufmodi quæ non uni tibi fed potius pauperi fructiferæ fint.

19.

Vir bonus fidejubet pro proximo : et qui perdidit verecundiam , derelinquet illum.

Gratias fidejuſſoris ne obliviſcaris : dedit enim pro te animam ſuam.

Bona fidejuſſoris evertet peccator : et ingratus ſenſu derelinquet liberantem ſe.

Fidejuſſio multos perdidit dirigentes , & commovit illos quaſi fluctus maris.

Viros potentes migrare fecit: & vagati ſunt in gentibus alienis.

19 Vir bonus fidem facit pro proximo ſuo : & qui perdiderit confuſionem , derelinquet ſibi.

20 Gratiam fidejuſſoris ne obliviſcaris : dedit enim pro te animam ſuam.

21 Repromiſſorem fugit peccator et immundus.

22 Bona repromiſſoris ſibi adſcribit peccator : ingratus ſenſu derelinquet liberantem ſe.

23 Vir repromittit de proximo ſuo : et cum perdiderit reverentiam, derelinquetur ab eo.

24 Repromiſſio nequiſſima multos perdidit dirigentes , et commovit illos quaſi fluctus maris.

25 Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati ſunt in gentibus alienis.

26

19. *Vir bonus fidem facit*, fidejubet:qua ſententia molliuntur & explicantur quæ paſſim in Proverbiis de non fidejubendo feruntur. *confuſionem*, verecundiam : qui inverecunde negat opem ſuam proximo laboranti: *derelinquet* illum (proximum ſuum) *ſibi* : ſuæ inopiæ : cujus verſus alia interpretatio ſed mutila & obſcura verſ. 23.

21. *Repromiſſorem*: fidejuſſorem.

22. *Sibi adſcribit*: vide gr.

23 *Vir repromittit* : vide 19.

24. *Multos perdidit dirigentes*,bene habentes:multos etiam viros bonos a recto tramite avertit dum ſe fraudibus& vitiligationibus expedire ſatagunt. vide 26.

26.

26 Peccator tranfgrediens mandatum Domini, incidet in promiffionem nequam: et qui conatur multa agere, incidet in judicium.	Peccator incidens in fidejuffionem, et fectans redemtiones, incidet in judicia.
27 Recupera proximum fecundum virtutem tuam, et attende tibi ne incidas.	Recupera proximum fecundum virtutem tuam: et attende tibi, ne incidas.
28 Initium vitæ hominis aqua et panis, et veftimentum & domus protegens turpitudinem.	Initium vitæ, aqua et panis, et veftimentum et domus tegens turpitudinem.
29 Melior eft victus pauperis fub tegmine afferum: quam epulæ fplendidæ in peregre fine domicilio.	Melior eft victus pauperis fub tegmine afferum, quam epulæ fplendidæ in alienis.
30 Minimum pro magno placeat tibi, et improperium peregrinationis non audies.	Super minimum & magnum placeat tibi.
31 Vita nequam hofpitandi de domo in domum: et ubi hofpitabitur, non fi-	Vita nequam de domo in domum: et ubi hofpitabitur, non aperiet os.

Ho-

---

26. *Incidet* (tanquam in barathrum) *in promiffionem*; fidejuffionem. *qui conatur multa agere* ut fe expediat: five ut gr. habet, fectans redemtiones, fe a fidejuffione expedire satagens: *incidet in judicium*, in judicia, in lites inextricabiles: aliter: qui multis fe implicat negotiis: fectans redemtiones, ἐργολαβείας alienas lites emens: conductorem, redemtorem, inftitorem agens, multaque agenda fufcipiens: incidet, &c.

28. *Initium vitæ*; vita paucis eget, quod qui cogitaverit, non ad fœnora adigetur quibus fibi exitium accerfat. vide verf. 35. *domus*: *turpitudinem*, occultans quæ decentius latent.

29. *In peregre*: in alieno loco.

31. *Vita nequam*: pudenda.

32.

ducialiter aget, nec aperiet os.

Hoſpitio ſuſcipies, et potabis ad ingrata: et præterea in his amara audies:

Tranſi hoſpes, orna menſam: et ſiquid in manu tua, ciba me:

Exi hoſpes a facie honoris: advenit mihi hoſpitio ſuſcipiendus frater: opus eſt domo.

Gravia hæc homini habenti ſenſum; increpatio domus, et improperium fœneratoris.

32 Hoſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos, et ad hæc amara audiet.

33 Tranſi hoſpes, & orna menſam: et quæ in manu habes, ciba cæteros.

34 Exi a facie honoris amicorum meorum: neceſſitudine domus meæ: hoſpitio mihi factus eſt frater.

35 Gravia hęc homini habenti ſenſum: Correptio domus, et improperium fœneratoris.

---

32. *Hoſpitabitur*: nec minus incommoda aut injucunda ſuſceptio talium hoſpitum, qui mendicandi conſuetudine frontem perfricuerint.

33. *Tranſi hoſpes*: oratio peregrini impudentis cibos ab hoſpite tamquam debitum exigentis: *ciba cæteros*: me. gr.

34. *Exi a facie honoris*: oratio excuſantis ab hoſpite ſuſcipiendo: decede ab honoris loco quem concedo amicis. *neceſſitudine domus meæ*: domo opus habeo: hoſpes alius ſupervenit fratris inſtar carus. vide gr.

35. *Gravia hæc*: hæc præcepta ſunt *correptio domus*: inſtructio, emendatio: *improperium fœneratoris*: ejus qui accipiendo fœnori, eo inopiæ redactus eſt, ut everſa re domoque, vagus ac profugus nullo poſſit loco conſiſtere.

CAPUT XXX.

De liberis ab ineunte ætate curandis, ad 14. de valetudine, ad finem usque capitis: de ejus pretio, 14. ad 22. ad eam servandam adhibenda lætitia, 23. continentia, 24. & in cibis delectus, 27. fugienda curæ: tristitia, invidia, ira, 22. 24. 25. 26.

VERSIO VULGATA.

1 QUI diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo suo, & non palpet proximorum ostia.

2 Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticornm in illo gloriabitur.

3 Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, et in medio amicorum gloriabitur in illo.

4 Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus: similem enim sibi reliquit post se.

5 In vita sua vidit, et lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec

SIXTINA VERSIO.

De Liberis.

QUI diligit filium suum, assiduabit illi flagella, ut lætetur in novissimo suo.

Qui erudit filium suum, lucrabitur in illo: et in medio notorum in illo gloriabitur.

Qui docet filium suum in zelum mittet inimicum: & in medio amicorum gloriabitur in illo:

Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus. similem enim sibi reliquit post se.

In vita sua vidit, & lætatus est: & in obitu suo non est contristatus.

Con-

1. *Proximorum ostia*: erro, inops, vagus.

7.

Contra inimicos reliquit defenſorem, & amicis reddentem gratiam.

Refrigerans filium, colligabit vulnera illius: & ad omnem clamorem turbabuntur viſcera ſua.

Equus indomitus evadit durus: & filius remiſſus evadit præceps.

Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum illo, & contriſtabit te.

Ne corrideas illi, ne ſimul doleas: & in noviſſimo quaties dentes.

Non des illi poteſtatem in juventute:

Tunde latera illius dum infans eſt: ne forte induratus non credat tibi.

confuſus eſt coram inimicis.

6 Reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, et amicis reddentem gratiam.

7 Pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua, & ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera ejus.

8 Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadet præceps.

9 Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum eo, & contriſtabit te.

10 Non corrideas illi: ne doleas, & in noviſſimo obſtupeſcent dentes tui.

11 Non des illi poteſtatem in juventute, & ne deſpicias cogitatus illius.

12 Curva cervicem illius in juventute, & tunde latera ejus dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.

13

---

7. *Pro animabus filiorum*: vide gr. *& ſuper omnem vocem*: omnem rumorem malum de filio: *turbabuntur viſcera ejus*: culparum metu & emendandi ſtudio: quod eſt curare vulnus.

8. *Remiſſus*: diſſolutus; remiſſis habenis ac ſtimulis.

10. *Obſtupeſcent dentes tui*: ſtupor dentium pro frendore; ex ira adverſus filium.

13 Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.

14 Melior eſt pauper ſanus,& fortis viribus, quam dives imbecillis, & flagellatus malitia.

15 Salus animæ in ſanctitate juſtitiæ melior eſt omni auro & argento: & corpus validum quam cenſus immenſus.

16 Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.

17 Melior eſt mors quam vita amara: & requies æterna quam languor perſeverans.

18 Bona abſcondita in o-

Erudi filium tuum, & operare in illo; ne in turpitudinem tuam offendat. Et ne deſpicias ignorantias illius: curva cervicem ejus in juventute

De Sanitate.

Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quam dives flagellatus in corpore ſuo.

Sanitas & bona habitudo melior eſt omni auro, & corpus validum, quam cenſus immenſus.

Non eſt cenſus melior ſanitate corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.

Melior eſt mors, quam vita amara, aut languor perſeverans.

Bona offuſa ad os clauſum,

13. *Ne in turpitudinem*: ne turpes ejus mores tibi probro vertant.

14. *Melior*: hic titulus in gr. de valetudine; cujus pretium hic tuendæ rationes ac morborum cauſas exequitur: ℣. 22. ad finem. *malitia*; malo corporis habitu.

17. *Requies* (ceſſatio) *æterna*: mors: alia phraſi.

18. *Bona*: meliora: *abſcondita in ore clauſo*. ſive moribundi qui jam glutire non valet: palato & gutture jam exſucco. vide gr. *appoſitiones epularum*: alludit ad antiquum morem, cujus veſtigium ſupererat ad noſtram uſque ætatem in Regum funeribus.

20.

ʃum, appoʃitiones epularum appoʃitæ ſuper ſepulcrum.

Quid prodeſt oblatio idolo? nec enim manducabit, nec adorabitur:

Sic qui perſecutionem patitur a Domino.

Videns oculis & ingemiſcens, ſicut ſpado complectens virginem & ſuſpirans.

Non des in triſtitiam animam tuam: & non affligas temetipſum in conſilio tuo.

Jocunditas cordis, hæc eſt vita hominis: & exultatio viri eſt longævitas.

Dilige animam tuam, & conſolare cor tuum: & triſtitiam longe expelle a te.

te clauſo, quaſi appoſitiones epularum circumpoſitæ ſepulcro.

19 Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabit:

20 ſic qui effugatur a Domino, portans mercedes iniquitatis:

21 videns oculis & ingemiſcens, ſicut ſpado complectens virginem & ſuſpirans.

22 Triſtitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipſum in conſilio tuo.

23 Jucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri eſt longævitas.

24 Miſerere animæ tuæ placens Deo, & contine: congrega cor tuum in ſanctitate ejus: & triſtitiam longe repelle a te.

25

---

20 *Sic qui effugatur*: qui finem habet. gr. qui perſecutionem patitur *a Domino* immiſſo exitiali morbo.

21. *Videns oculis* oggeſtos cibos, vitæque ſuſtentandæ avidus deficit viribus.

23. *Sanctitatis*: forte ſanitatis de qua hic agitur, quæ tamen longe valent amplius de ſanitate mentis: de qua ſeq. ℣.gr.deeſt.

24. *Contine*: continens eſto.

25 Multos enim occidit triſtitia, & non eſt utilitas in illa.

26 Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus ſenectam adducet cogitatus.

27 Splendidum cor, & bonum in epulis eſt: epulæ enim illius diligenter fiunt.

Multos enim occidit triſtitia: & non eſt utilitas in ea.

Zelus, & iracundia minuunt dies: & ante tempus ſenectam adducit cogitatus.

In Gr. Cap. XXXIII. ℣. 13.

Splendidum cor & bonum in epulis, ciborum ſuorum diligentiam adhibebit.

---

26. *Zelus*: invidia, livor: *cogitatus*: gr. cura,ſollicitudo. poſt hunc verſum multa habet græcus quæ reſpondent vulgatę cap. XXXIII. 16. & ſeqq. uſque ad finem capitis: quo loco convenientius reponentur.

27. *Splendidum cor*: liberale, ingenuum: *& bonum*: lætum: bono habitu & ſano. & hoc ad valetudinem pertinet, ut cibi non ſordide,ſed diligenter apteque nec ſine delectu apparentur.hic verſus in Sixtino legitur verſ. 13. cap. XXXIII. alieniſſimo loco ut notabimus.

CA-

Caput XXXI.

De divitiis curisque conjunctis & avaritia, 1. ad 12. de conviviis, usque ad finem: mensa divitis, ibid. intellige ex te ipso quæ sunt proximi, 18. sobrietas præsertim in vino, 22. ad fin. valetudini utilis, ibid. bonus & liberalis conviva, 28. 29. 41. 42.

Sixtina Versio.

In Græco Caput xxxiv.

Vigilia divitiarum tabefacit carnes: & cogitatus illarum aufert somnum.

Sollicitudo vigiliæ interpellabit dormitionem: & infirmitatem gravem digeret somnus.

Laboravit dives in congregatione pecuniarum, & in requie repletur deliciis suis.

Laboravit pauper dimi-

Versio Vulgata.

1 Vigilia honestatis tabefaciet carnes & cogitatus illius auferet somnum.

2 Cogitatus præscientiæ avertit sensum, & infirmitas gravis sobriam facit animam.

3 Laboravit dives in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis suis.

4 Laboravit pauper in dimi-

1. ***Vigilia honestatis***: sive divitiarum, gr. hoc est vigilia ex sollicitudine divitiarum amplæque & honorabilis vitæ. porro hæc habentur in gr. cap. xxxiv. *cogitatus*: cura.

2. ***Cogitatus præscientiæ***: cogitatio præscia futurorum malorum quæ imminent divitibus: ***avertit sensum***: nihil tuti cogitanti relinquit. at gr. cura vigiliæ (seu vigil) interpellat soporem: ***& infirmitas gravis***; gr. ægritudinem gravem eluet (allevabit) somnus.

3. 4. ***In requie sua***: in cessatione, in fine ut habes ℣. 4. ***in diminutione victus***: in dispergendo sive dissipando victu, id est opibus quibus vita sustentatur:

 sen-

diminutione victus, & in fine inops fit.

5 Qui aurum diligit, non juſtificabitur: & qui inſequitur conſumtionem, replebitur ex ea.

6 Multi dati ſunt in auri caſus, & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum.

7 Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium: væ illis, qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.

8 Beatus dives, qui inventus eſt ſine macula: & qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecunia & theſauris.

9 Quis eſt hic, & laudamus

nutione victus, & in requie indigens fit.

Qui aurum diligit, non juſtificabitur: & qui inſequitur corruptionem ipſe replebitur.

Multi dati ſunt in caſum propter aurum: & facta eſt perditio ipſorum ad faciem ipſorum.

Lignum offenſionis eſt ſacrificantibus ei: & omnis imprudens capietur in illo.

Beatus dives, qui inventus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit.

Quis eſt, & beatificabimus

ſenſu autem utriuſque ſententiæ eſt: alius in colligendo laborat, alius in diſpergendo: ad extremum, in vitæ fine, ille laborum fructum, hic egeſtatem reperit, quæ & ſimilia ſi ad vera bona referas perfectam habebis ſententiam.

5. *Conſumtionem*: gr. qui inſequitur corruptionem, ipſe (ea) replebitur; corrumpetur, peribit.

6. *In auri caſus*; in exitum propter aurum, gr. *in ſpecie illius* auri ſcilicet. gr.& facta eſt perditio ipſorū ante faciem ipſorum: manifeſta & ineluctabilis

7. *Lignum offenſionis* (ſive idolum) *eſt aurum ſacrificantium*: gr. (aurum de quo ℣. antecedente) lignum offenſionis eſt (ſive idolum) ſacrificantibus ei (auro ſcilicet) quod congruit loco Pauli: avaritia eſt ſimulacrorum ſervitus. Col. III. 5. *deperiet*: vide gr.

9. *Laudabimus*: gr. beatificabimus; beatum prædicabimus.

10.

mus eum ? fecit enim mirabilia in populo ſuo.

Quis probatus eſt in illo, & perfectus eſt ? & ſit in gloriationem. Quis potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; & facere mala, & non fecit ?

Stabilientur bona illius: & eleemoſynas illius enarrabit Eccleſia.

Supra menſam magnam ſediſti ? non aperias ſuper illum fauces, &

Ne dicas, multa quidem ſunt, quæ ſuper illam.

Memento quoniam malum eſt oculus nequam:

Nequius oculo quid creatum eſt ? Ideo ab omni facie lacrymatur.

bimus eum ? fecit enim mirabilia in vita ſua.

10 Qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt, erit illi gloria æterna: qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus: facere mala, & non fecit:

11 ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia ſanctorum.

12 Supra menſam magnam ſediſti ? non aperias ſuper illam faucem tuam prior.

13 Non dicas ſic: Multa ſunt, quæ ſuper illam ſunt:

14 memento quoniam malus eſt oculus nequam.

15 Nequius oculo quid creatum eſt ? Ideo ab omni facie ſua lacrymabitur. cum viderit,

16

10 *Qui probatus eſt in illo*: auro: vide gr.

12. *Supra menſam magnam*: jam aggreditur de conviviis: qui ſermo deducitur ad ℣. 19. ſequentis capitis, ac primum deſcribit divitum avarorum magna & inviſa convivia: monetque ne ciborum copiam ſed animum præbentis aſpicias.

14. *Oculus nequam*: avarus, invidus: quaſi diceret: quid lætaris avarorum conviviis, qui ſi quid parant lautius, aſpicientes dolent tibique invident, ut exponit ſequens.

15. *Ab omni facie lacrymatur* ſive lacrymat: ille avarus convivii inſtructor, plorat cibos quos ipſe aſpicit in menſa ſua tibi adminiſtratos. facies, pro re conſpectui oblata. *cum viderit*: gr.

16 ne extendas manum tuam prior, & invidia contaminatus erubeſcas.

17 Ne comprimaris in convivio.

18 Intellige quæ ſunt proximi tui ex te ipſo:

19 utere quaſi homo frugi his, quæ tibi apponunt: ne, cum manducas multum, odio habearis.

20 Ceſſa prior cauſa diſciplinæ: & noli nimius eſſe, ne forte offendas.

21 Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poſcas bibere.

Quocumque aſpexerit, ne extendas manum:

& ne comprimaris cum eo in catino.

Intellige quæ ſunt proximi, ex te ipſo: & in omni re cogita.

Comede, ut homo, quæ tibi ſunt appoſita, & non devores; ne odio habearis.

Ceſſa prior, cauſa diſciplinæ: & noli eſſe inſatiabilis, ne forte offendas.

Et ſi in medio multorum ſediſti; prior illis ne extendas manum tuam.

Quam

---

gr. quocumque aſpexerit: quemcumque cibum velut oculis deſignaverit: ad eum tu.

16. *Ne extendas manum*: & *invidia*: ne invidia: (avari tibi invidentis cibos) *contaminatus*; (ejuſque lividis oculis reprehenſus) erubeſcas. gr. deeſt. quo ſublato cum ſequente planior nexus.

17. *Ne comprimaris* gr. ne collidas cum eo (manum de qua agitur) in catino.

18. *intellige quæ ſunt proximi*: optima regula morum quam ad menſam quoque adhibendam docet: ſi quid concupiſcis, intellige & ab alio poſſe appeti, & largire ultro ſive dimitte cupienti. addit gr. & in omni re (quamvis exigua) cogita (ac te prudentem præbe.)

19. *Utere*: gr. comede ut homo: ne belluæ more ſis vorax.

20. *Cauſa diſciplinæ*: temperantiæ.

21. *Prior illis*: non tantum temperantiæ, ſed etiam honoris cauſa.

22.

Quam sufficiens est homini erudito exiguum: & in lecto suo non laborat asthmate.

Somnus sanitatis in intestino moderato: surrexit prior; & anima ipsius cum ipso.

Labor vigiliæ, & choleræ, & tortura cum viro insatiabili.

Et si coactus fueris in epulis; surge in medio pomorum, et requiesces.

Audi me fili, & ne spernas me: & in novissimo invenies verba mea.

In omnibus operibus tuis esto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi.

22 Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem.

23 Vigilia, cholera, & tortura viro infrunito:

24 somnus sanitatis in homine parco. dormiet usque mane, & anima illius cum ipso delectabitur.

25 Et si coactus fueris in edendo multum, surge e medio, evome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.

26 Audi me fili, & ne spernas me: & in novissimo invenies verba mea.

27 In omnibus operibus tuis esto velox, et omnis infirmitas non occurret tibi.

28

22. *Non laborabis*; cruditate & crapula gr. asthmate.

23. *Vigilia & cholera*: concitata bilis, *& tortura*: alii torsiones: *viro infrunito*: indocili: intemperanti. in gr. ℣. 23. 24. ordo commutatur.

24. *In homine parco*: sobrio: in ventre moderato. gr. *dormiet usque mane*. gr. surrexit prior (surrexit matutinus & præ aliis vigil:) *& anima illius cum ipso*: vivax suique compos.

25. *Et si coactus in edendo*: in epulis gr. *surge e medio*: pomorum gr. (ac secundæ mensæ) *evome*: ex antiquæ medicinæ præceptis atque inde inolitis moribus. *refrigerabit te*: requiesces gr. desines.

28.

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
28 Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele.	Splendidum in panibus benedicent labia: et teſtimonium bonitatis illius fidele.
29 Nequiſſimo in pane murmurabit civitas, & teſtimonium nequitiæ illius verum eſt.	Nequiſſimo in pane obmurmurabit civitas: & teſtimonium nequitiæ illius certum.
30 Diligentes in vino noli provocare: multos enim exterminavit vinum.	In vino noli fortem agere: multos enim exterminavit vinum.
31 Ignis probat ferrum durum: ſic vinum corda ſuperborum arguet in ebrietate potatum.	Fornax probat aciem ferri in tinctura: ſic vinum corda in contentione ſuperborum.
32 Æqua vita hominibus vinum in ſobrietate: ſi bibas illud moderate, eris ſobrius.	Æquale vitæ vinum homini; ſi bibas illud menſura ſua.
33 Quæ vita eſt ei, qui minuitur vino?	Quæ vita ei, qui minuitur vino?
34 Quid defraudat vitam? Mors.	
35 Vinum in jucunditatem creatum eſt, et non in ebrietatem, ab initio.	& ipſum creatum eſt in jocunditatem hominis.
36 Exultatio animæ et cordis, vinum moderate po-	Exultatio cordis, & lætitia animæ, vinum potatum

28. 29. *Splendidum in panibus*: *nequiſſimo in pane*: panis, hebraiſmo noto, pro toto victu.

30. *Diligentes in vino*: ad potandum alacres: gr. in vino ne eſto fortis:

31. *Sic vinum*: probatur in potatione quo ingenio quis ſit, vino arcana riſolvente.

32. *Æqua vita*: vinum ſobrie potum æquabilem ac temperatam vitam facit: *ſi bibas moderate*: menſura ſua, gr. vide 36. 37.

40.

tum in tempore, quod fatis fit.

Amaritudo animæ vinum potatum multum in irritatione, & contentione.

Multiplicat ebrietas furorem imprudentis in offenfionem, minorans virtutem, & faciens vulnera.

In compotatione vini non arguas proximum, & non defpicias eum in jocunditate illius.

Verbum improperii ne dicas illi: & non premas illum in repetendo.

tatum.

37 Sanitas eft animæ & corpori fobrius potus.

38 Vinum multum potatum irritationem, & iram, & ruinas multas facit.

39 Amaritudo animæ vinum multum potatum.

40 Ebrietatis animofitas, imprudentis offenfio, minorans virtutem, & faciens vulnera.

41 In convivio vini non arguas proximum: & non defpicias eum in jucunditate illius:

42 verba improperii non dicas illi: & non premas illum in repetendo.

---

40. *Ebrietatis animofitas.* gr. multiplicat, &c. minorans virtutem; minuens vires.

42. *In repetendo*: debito five promiffo.

C A-

CAPUT XXXII.

De rectoribus : ad 4. quasi unus ex ipsis : 1. senes loquantur : juniores magis audiant , 4. & seqq. domi morandum quam maxime , 16. viri boni , 18. 19. prudentes , 23. 24. correptio : a quibus abstinendum viis , 25. caute agendum , 27.

VERSIO VULGATA.

1 RECTOREM te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.

2 Curam illorum habe , & confide , & omni cura tua explicita recumbe :

3 ut læteris propter illos,

SIXTINA VERSIO.

In Græco Caput XXXV.
De Rectoribus.

RECTOREM te posuerunt ? noli extolli : esto in illis , quasi unus ex ipsis :

Curam illorum habe , & sic confide : & omni cura tua explicita recumbe.

Ut læteris propter illos , &

---

1. *Rectorem* convivii ex symbolis quod antecedentibus magis congruit. agit autem de illis conviviis gravibus moderatisque , quæ veterum sapientum more optimis sermonibus condiebantur: patet ex ℣. 4. & aliis: senioribus docentibus : tacente juniorum turba : adhibita sane musica: verum ut par erat in tali convivio, gravis illa & sacra: de qua xliv. 5. quæ cupiditates componeret non accenderet : procul autem illæ crebræ atque ad multam noctem protractæ perpotationes : sed quisque monebatur ut maturus domum rediret, ibique se graviter oblectaret: 14. 15. 16. nec prius quam gratiis deo actis discederet: ℣. 17. non igitur immerito instruitur ille rector qui his rebus præsit: quanto autem magis officio suo invigilet populorum rector?

2. *Omni cura tua explicita recumbe* : rebus omnibus comparatis accumbe ad mensam cum reliquis. in populo regendo : ne quiescas nisi officio functus.

3. *Ornamentum gratiæ*: vide gr. *dignitatem consequaris corrogationis.* deest gr. *forte corona-*

& ornamenti gratia accipias coronam.

Loquere major natu (decet enim te)

in diligenti ſcientia: & non impedias muſica.

Ubi eſt acroama; non effundas ſermonem: & importune noli ſapientiam oſtentare.

Sigillum carbunculi in ornamento aureo, concentus muſicorum in compotatione vini.

In fabricatione aurea ſi-

& ornamentum gratiæ accipias coronam, & dignationem conſequaris corrogationis.

4 Loquere major natu: decet enim te

5 primum verbum, diligenti ſcientia, & non impedias muſicam.

6 Ubi auditus non eſt, non effundas ſermonem, & importune noli extolli in ſapientia tua.

7 Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio muſicorum in convivio vini.

8 Sicut in fabricatione auri

---

nationis & eſſet altera verſio poſterioris membris hujus verſus. coronas autem in conviviis adhibitas, etiam illud teſtatur: coronemus nos roſis: ſap. 11. 8. quanto ergo magis rectori quam reliquis?

5. *Diligenti ſcientia*: accurata. *non impedias muſicam* in convivio reſonantem ut ℣. 7. 8. ſed qualem mox diximus doctis temperatiſque ſermonibus congruentem. gr. muſica: neutro plurali: inſtrumenta muſica, cantus, ſub quibus etiam comprehendas hominum conſiliorumque concentum.

6. *Ubi auditus non eſt*: ubi turba nullaque attentio dictis. contra gr. ubi acroama eſt: ubi muſici cantus, ne obloquare. *importune noli extollis*: ne intempeſtive ſapientem agas: ne ſapientiam oſtentes: gr. ut faciunt illi qui inter cantus ut periti hujus artis argute diſſerētes obtundunt alios cum audiendi non dicendi ſit locus. allegorice: ne pulcros & concinnos ſermones interturpes.

7. *Gemmula carbunculi*: ſigillum gr. *comparatio* ſive concentus gr. *muſicorum*.

8. *Sicut in fabricatione*: in opere aureo; *ſignum*, ſigillum gr. *eſt ſmaragdi. numerus muſicorum:*

auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in jucundo & moderato vino.	gillum smaragdi, modulatio musicorum in vino jocundo.
9 Audi tacens, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.	
10 Adolescens loquere in tua causa vix.	Adolescens loquere, cum necessitas tibi fuerit, vix,
11 Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum.	si bis interrogatus fueris. In summam collige sermonem:
12 In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens.	in paucis multa: esto quasi sciens, & simul tacens.
13 In medio magnatorum non præsumas: & ubi sunt senes, non multum loquaris.	In medio magnatorum non agas æqualem: & alio dicente ne multa garrias.
14 Ante grandinem præi-	Ante tonitruum festinat co-

---

rum: gr. melos, modulatio.

10. *In tua causa*: cum ad te sermo devenerit: quæ in conviviis quoque illis ad sapientiam instituti, observata ad totam postea vitam transferantur.

11. *Si bis*: gr. refert ad præcedentem. *habeat caput*: sit a certo capite initioque deductum: melius ex gr. κεφαλαίωσον in summam contrahe sermonem: addit: paucis multa: supple: complectere.

12. *In multis esto quasi inscius*: invisum & importunum hominum genus qui omnia scire se volunt aliosque enecant sermonibus: *tu audi tacens simul & quærens*: interrogans: quippe qui doceri quam docere malis, quod sæpe Aug. de se profitetur præsertim Epistola nova ad Mercatorem gr. aliter; sed eodem sensu: esto quasi sciens & simul tacens: (nec ostentes scientiam.)

13. *Non præsumas*: ne te æquaveris: ne te geras pro æquali gr. *ubi sunt senes*: vide gr.

14. *Ante grandinem*: ante tonitruum gr. *ante verecundiam*: gr. ante verecundum: significat autem verecundi adolescentis dicta quadam pudoris gratia com-

corufcatio: & ante verecundum præibit gratia.

bit corufcatio: & ante verecundiam præibit gratia, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.

In hora exurge, & non fis ultimus: recurre in domum, & ne torpeas. Ibi lude,

& fac cogitata:& ne pecces verbo fuperbo.

15 Et hora furgendi non te trices: præcurre autem prior in domum tuam, & illic avocare, & illic lude,

16 & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo fuperbo.

Et fuper his benedicito eum qui fecit te, & inebriantem te de bonis fuis.

17 Et fuper his omnibus benedicito Dominum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis fuis.

Qui timet Dominum; excipiet doctrinam: & qui mane vigilant, invenient benedictionem.

18 Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus: & qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem.

19

commendari: quæ gratia tam præcedere nata fit quam tonitruum præcedit corufcatio. *pro reverentia*: iteratum ex ℣. 9. gr. deeft.

15. *Hora furgendi*: e menfa: *non te trices*: nec velut impeditis greffibus vacilles, aut etiam labare temulentus: five: ne te involvas tricis vanifque impedimentis, aliamque ex alia remanendi excufationem nectas:vid. gr. *præcurre* prior: gr. recurre in domum: (ne vagere:) & ne torpeas (fomno aut defidia oppreffus neque ex torpore refideas domi, fed animum recolligendi ftudio.) *illic avocare, illic lude*: ibi dulces lufus, dulcia animi avocamenta quæras. en quam fobrii, quam fani ex illo convivio redeant: unde fequitur:

16. *Et age conceptiones tuas*: fac quæ vis, age ingenio tuo, dummodo a malis ac fuperbis dictis factifque abftineas.

17. *Benedicito dominum*: *inebriantem te*:ne ante difcefferis quam Deo ut vero convivii apparatori, gratias egeris: quo fine concluditur fermo de conviviis.

19.

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
19 Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui inſidioſe agit, ſcandalizabitur in ea.	Qui quærit legem; replebitur ea: & qui ſimulat; ſcandalizabitur in ea.
20 Qui timent Dominum, invenient judicium juſtum, & juſtitias quaſi lumen accendent.	Qui timent Dominum; invenient judicium: & juſtificationes quaſi lumen accendent.
21 Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundum voluntatem ſuam inveniet comparationem.	Homo peccator vitat correptionem: & ſecundum voluntatem ſuam inveniet comparationem.
22 Vir conſilii non diſperdet intelligentiam, alienus & ſuperbus non pertimeſcet timorem:	Vir conſilii non deſpiciet conſiderationem: alienus, & ſuperbus non pertimeſcet timorem,
23 etiam poſtquam fecit cum eo ſine conſilio, & ſuis inſectationibus arguetur.	Etiam poſtquam fecit ſecum ſine conſilio.
24 Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.	Sine conſilio nihil facias: & in faciendo te non pœnitebit.
25 In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te viæ laborio-	In via ruinæ non eas: & non offendes in lapidoſis. Non credas te viæ non explo-

19. *Qui inſidioſe agit*: gr. ſimulator: hypocrita: *ſcandalizabitur in ea*: offendet in legem.

21. *Comparationem*: σύγκριμα: conſenſionem: fœda adulatione.

22. *intelligentiam*: gr. cogitationem: conſiderationem: *alienus*, impius, infidelis: *non pertimeſcet timorem*: male ſecurus ex inconſiderantia & animi levitate.

23. *Etiam poſtquam fecit cum eo*, ſecum gr. ideſt (ex propria ſententia) *ſine conſilio*: etiam vires ſuas fortunę permittat. *ſuis inſectationibus*: ſuis ipſe conſiliis capietur. deeſt gr.

25. *In via ruinæ*, præcipitii: gr. *& non offendas*: ne offendas

in

ploratæ.

Et a filiis tuis cave.

In omni opere crede animæ tuæ: hoc eſt enim obſervatio mandatorum.

Qui credit legi; attendit mandatis: & qui confidit in Domino: non minorabitur.

ſæ, ne ponas animæ tuæ ſcandalum:

26 & a filiis tuis cave, & a domeſticis tuis attende.

27 In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ: hoc eſt enim conſervatio mandatorum.

28 Qui credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

---

in lapides: gr. in lapidoſis. (& difficilibus itineribus) *nec credas te via laborioſa*: inexploratæ gr. hic obſerva tres evitandas vias: exitioſas ſive præcipites, difficiles & periculoſas, inexploratas.

26. 27. *Crede*; non liberis ac propinquis ſed *anima tua* ipſi tibi: age prout recta ratio ſuaſerit: *hoc eſt conſervatio mandatorum*, ſi non aliena ratione ducaris ſed tua. ſive etiam *fide* ut habet vulgata: quamquam gr. deeſt.

Caput XXXIII.

Deum timens : legi credens, 1. 2. 3. *irrisor*, 6. *Deus instar figuli ut vult alios erigit, alios deprimit*, 7. *ad* 15. *justo tamen judicio, ibid. contrariorum sapiens ordinator*, 15. *auctoris sedulitas in conquirendis sententiis*, 16. *vir sapiens ne se subdat filio : non uxori : non cuivis homini*, 20. *& seqq. dimissionem opum reservet testamento*, 20. 24. *de servis continendis, ac benevole tractandis*, 25. *ad finem : otiositas*, 29.

Versio Vulgata.

1 Timenti Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conservabit, & liberabit a malis.

2 Sapiens non odit mandata & justitias, & non illidetur quasi in procella navis.

3 Homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis.

4 Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exau-

Sixtina Versio.

In Gr. Cap. XXXVI.

Timenti Dominum non occurret malum, sed in tentatione; & iterum liberabit illum.

Vir sapiens non odiet legem : qui autem simulat in ea; quasi in procella, navis.

Homo sensatus credet legi, & lex ei fidelis,

sicut interrogatio justorum. Para verbum, & sic audieris : colliga doctrinam, &

2. *Et non illidetur*: gr. simulator (hypocrita) *quasi in procella navis* : semper agitatus, nullo certo tramite.

3. *Lex illi fidelis* : addit gr. sicut (ostendit) interrogatio (sive probatio (justorum.

4. *Qui interrogationem* : gr. para verbum (meditare quæ dicas) & audieris.

5.

& responde.

Rota carri præcordia fatui: & quasi axis qui versatur, cogitatus illius.

Equus ad admissuram, amicus subsannator: sub omni superſedente hinnit.

Quare dies diem superat, & omne lumen diei anni a sole?

A Domini scientia separati sunt:

& immutavit tempora, & dies festos.

dicetur, & conservabit disciplinam, & tunc respondebit.

5 Præcordia fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius.

6 Equus emissarius, sic & amicus subsannator, sub omni suprasedente hinnit.

7 Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a sole?

8 A Domini scientia separati sunt, facto sole, & præceptum custodiente.

9 Et immutavit tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebraverunt.

---

5. ***Rota carri***: stridens, importuna, versatilis.

6. ***Equus emissarius***; ***amicus subsannator***, irrisor, ***sub omni suprasedente*** sub omni insessore ***hinnit***: quo risum significat: æque arridet, æque illudit omnibus.

7. ***Quare dies diem superat?*** summa est: quemadmodum lux omnis, dies omnis, annus omnis a sole est: & tamen dies die, annus anno illustrior ac pulcrior: Dei enim sapientia discriminavit dies: & alios quidem in festos consecravit: alios instituit ad numerum tantum & ad implendum mensium annorumque curriculum: ita homines ab una terra orti disponente Deo alii aliis clariores. hæc summa usque ad ℣. 15. jam singula perpendamus.

Quare dies diem... annus annum cum sint omnes ***a sole***. annos quoque aliis alios antepositos vulgata commemorat; nec absurde: est enim annus jubilæus singularis inter annos dignitatis. gr. quare dies diem superat; & (tamen) omne lumen diei anni (seu per annum) a sole?

8. ***A Domini scientia***, sapientia.

9. ***Dies festos ipsorum***: inter ipsos. ***ad horam***: suo tempore.

verunt ad horam.

10 Ex ipſis exaltavit & magnificavit Deus, & ex ipſis poſuit in numerum dierum. Et omnes homines de ſolo, & ex terra, unde creatus eſt Adam.

Ex ipſis exaltavit, & ſanctificavit, & ex ipſis poſuit in numerum dierum. Et omnes homines de ſolo: & ex terra creatus eſt Adam.

11 In multitudine diſciplinæ Dominus ſeparavit eos, & immutavit vias eorum.

In multitudine ſcientiæ Dominus ſeparavit eos, & immutavit vias illorum.

12 Ex ipſis benedixit, & exaltavit: & ex ipſis ſanctificavit, & ad ſe applicavit: & ex ipſis maledixit, & humiliavit, & convertit illos a ſeparatione ipſorum.

Ex ipſis benedixit & exaltavit; & ex ipſis ſanctificavit & ad ſe applicavit; ex ipſis maledixit & humiliavit, & evertit illos a ſtatione ipſorum.

13 Quaſi lutum figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſponere.

Quaſi lutum figuli in manu ejus:

14 Omnes viæ ejus ſecundum diſpoſitionem ejus: ſic homo in manu illius qui ſe fecit, & reddet illi ſecun-

Omnes viæ ejus ſecundum beneplacitum ejus. ſic homines in manu illius qui fecit eos, ad reddendum illis

---

10. *Magnificavit*: ſanctificavit gr.

11. *In multitudine diſciplinæ*: doctrinæ & ſapientiæ.

12. *Ex ipſis ſanctificavit & ad ſe applicavit*: ſuo miniſterio conſecravit Levitas & Aaronis familiam. *ex ipſis maledixit & humiliavit*, ademit ſacerdotium familiæ Heli & tranſtulit ab Abiathar, ad Sadoc 1. Reg. 11. 111. 3. Reg. 11. 27. 35. *convertit illos a ſeparatione ipſorum*: abſtulit honores quibus a cæteris ſeparati erant. gr. avertit ſive dejecit illos a ſtatione ipſorum: ſicut de Sobna dictum: expellam te de ſtatione tua & de miniſterio tuo deponam te. *Iſ.* XXII. 19. quod cum fiat pro imperio ac poteſtate ſumma, ſit tamen recto juſtoque judicio

℣. 13.

illis secundum judicium suum.

Contra malum bonum est, & contra mortem vita: sic contra pium peccator: Et sic intuere in omnia opera altissimi, duo duo, unum contra unum.

Et ego novissimus evigilavi:

In Gr. Caput xxx. ℣. 16.

Quasi qui colligit acinos post vindemiatores:

in benedictione Domini perveni: & quasi qui vindemiat, replevi torcular.

Respicite quoniam non mihi soli laboravi, sed omnibus exquirentibus disciplinam.

dum judicium suum.

15 Contra malum bonum est, & contra mortem vita: sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi. Duo & duo, & unum contra unum.

16 Et ego novissimus evigilavi, & quasi qui colligit acinos post vindemiatores.

17 In benedictione Dei & ipse speravi: & quasi qui vindemiat, replevi torcular.

18 Respicite quoniam non mihi soli laboravi, sed omnibus exquirentibus disciplinam.

19

℣. 13. 14.

15. *Contra malum bonum est*: humana contrariis constant: neque purum bonum malumque inest rebus: *duo & duo*: omnia gemina ac velut bina procedunt: *sed unum contra unum*: quæque res habet adversarium: ut veluti civili bello conficere se adversa videantur, sed Deus res temperat & stare orbem jubet. vide infra xlii. 24.

16. *Et ego*: solent sacri sententiarum auctores harum cursum abrumpere insertis adhortationibus ad animos excitandos: maxime ubi grandiora vel utiliora promturi sunt. sic Salomon: sic Sapientiæ auctor: ad quorum exemplum hunc sermonem instituit Ecclesiasticus. *novissimus* sapientum *evigilavi*, posteaquam Israelitæ a colligendis majorum sententiis diutissime cessarunt. *quasi qui colligit acinos post vindemiatorem*. ita ego post Salomonem, post Agur, post alios magistros

19 Audite me magnates, & omnes populi, & rectores Ecclesiæ auribus percipite.

Audite me magnates populi; & rectores ecclesiæ auribus percipite.

20 Filio & mulieri, fratri et amico non des potestatem super te in vita tua: & non dederis alii possessionem tuam: ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis.

Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua: et non dederis aliis pecunias tuas: ne forte pœniteat te, et depreceris pro illis.

21 Dum adhuc superes & aspiras, non immutabit te omnis caro.

Dum adhuc superes, et spiratio in te; ne alienes te ipsum omni carni.

22 Melius est enim ut filii tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

melius est enim, ut filii tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

23 In omnibus operibus tuis præcellens esto.

In omnibus operibus tuis præcellens esto:

24 Ne dederis maculam in gloria tua. In die consummationis dierum vitæ tuæ, et in tempore exitus tui distribue hereditatem

ne dederis maculam in gloria tua. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus distribue hereditatem tuam.

De

quorum sententias Ezechiæ tempore collegerunt Prov. xxv. 1. xxx. 1. vindemiæ uberrimæ collegi reliquias: haud minore copia atque illi qui vineam primi messuerunt ℣. 17.

20 *Et mulieri*; uxori. *possessionem tuam*: res tuas gr. *& depreceris pro illis*: rebus scilicet tuis in tua egestate suppliciter repetendis.

21. *Non immutabit te omnis caro*: gr. ne commutaveris te omni carni: ne te cuiquam homini vendideris, addixeris.

22. *Respicere in manus*: tamquam dona expectantem atque inde suspensum.

24. *In die consummationis*: ex antecedentibus: serva res tuas

quam-

De Servis.

Pabula & virga & onera aſino : panis & diſciplina & opus ſervo.

Operare in puero, et invenies requiem : laxa manus illi, & quæret libertatem.

Jugum & lorum curvabunt collum :

& ſervo malefico torturæ, et tormenta. Mitte illum in operationem, ne vacet.

Multam enim malitiam docuit otioſitas.

In opera conſtitue illum, prout condecet illum: quod ſi non obaudierit ; aggrava pedes ejus. Et non amplifices ſuper omnem carnem : & ſine judicio nihil facias.

tuam.

25 Cibaria et virga & onus aſino : panis & diſciplina et opus ſervo.

26 Operatur in diſciplina, et quærit requieſcere : laxa manus illi, & quærit libertatem :

27 Jugum & lorum curvant collum durum, & ſervum inclinant operationes aſſiduæ.

28 Servo malevolo tortura & compedes : mitte illum in operationem, ne vacet :

29 multam enim malitiam docuit otioſitas.

30 In opera conſtitue eum: ſic enim concedet illum. Quod ſi non obaudierit, curva illum compedibus, & non amplifices ſuper omnem carnem: verum ſine judicio nihil facias grave.

31

---

quamdiu vivis, teſtamento relicturus eas cui oportuerit.

25. *Cibaria*: in gr. titulus:de ſervi. *cibaria* : *aſino* ; ne tamen ſervos habeas pro mutis animantibus, docebit ℣. 31.

26. *Operatur in diſciplina*: ſervus opere exercitus quærit requiem tantum:remiſſis autem manibus ſive otioſus quærit libertatem ſive licentiam.gr.operare in puero ſive ſervo (admove illum operi:) & invenies requiem ;

30. *Curva illum compedibus*: gr. aggrava pedes ejus. ne tamen plus æquo ſævias, ſubdit *non amplifices* (ne multiplices

 pla-

31 Si eſt tibi ſervus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eum tracta: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum.

32 Si læſeris eum injuſte, in fugam convertetur:
33 et ſi extollens diſceſſerit: quem quæras, & in qua via quæras illum, neſcis.

Si eſt tibi ſervus; ſit ſicut tu: quoniam in ſanguine comparaſti eum. Si eſt tibi ſervus; tracta eum ſicut teipſum: quoniam tamquam anima tua, egebis eo.

Si afflixeris eum, & tollens aufugiat;
in qua via quæres illum?

---

plagas. gr. ne ſis nimius) *ſuper omnem carnem*: ne ſis immiſericors adverſus omnem hominem, etiam ſervum.

31. *Sicut anima tua*: ſicut tu gr. *quaſi fratrem*: ſicut teipſum, gr. *in ſanguine animæ*: in ſanguine, gr. alludit ad originem ſervitutis: primi enim ſervi, bello capti: ſive etiam quod emti grandi pecunia, quæ familiam tuam ſic vegetat ut ſanguis ipſum corpus: ſive ut addit græcus: tracta eum ſicut teipſum, quoniam tamquam anima tua egebis illo.

33. *Si extollens diſceſſerit*: ſi tollens ſive rapiens aliquid aufugerit.

CA-

CAPUT XXXIV.

Somnia : divinationes, ad 8. vera prævisio futurorum ex lege ac promissis : ex experimentis & sapientum consilio, 8. & seqq. spes in Deum, 15. & seqq. auctoris gravia pericula, 12. 13. de oblationibus, 21. & seqq. ex iniquo & substantia pauperum, ibid. oppressores pauperum, 25. 26. uno animo agendum, 28. 29. ne in peccata recidas, 30. 31.

SIXTINA VERSIO.

In Gr. Caput XXXI.

VANÆ spes, & mendaces viro insensato: & somnia volare faciunt imprudentes.

Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum; sic qui attendit somniis.

Hoc juxta hoc, visio somniorum, ante faciem similitudo faciei.

Ab immundo quid mundabitur? & a falso quid verum erit?

Divinationes, & augu-

VERSIO VULGATA.

1 VANA spes, & mendacium viro insensato: & somnia extollunt imprudentes.

2 Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum: sic & qui attendit ad visa mendacia.

3 hoc secundum hoc visio somniorum: ante faciem hominis similitudo hominis.

4 Ab immundo quid mundabitur? & a mendace quid verum dicetur?

5 Divinatio erroris, & au-

---

1. *Extollunt*: gr. ad verbum: volare faciunt (dant penas:) eodem sensu: animos addunt, facilia fingunt omnia. alludit ad eos qui se pennatos somniant & in sublime raptos.

3. *Hoc secundum hoc*: sic se habet somnium: nihil aliud est quam homini exhibita homini similitudo mendax: atque *ante faciem*: tamquam in speculo: *similitudo* faciei, gr.

4. *A mendace*: a falso, gr. a somnio quod nihil nisi menda-

auguria mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est.

6 Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur. nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum:

7 multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.

8 Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur.

9 Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum:

10 Qui non est expertus,

ria, & somnia vana sunt:

& sicut parturientis, cor phantasias patitur. Nisi ab Altissimo fuerint missa in visitatione; ne dederis ad illa cor tuum.

Multos errare fecerunt somnia: & exciderunt sperantes in illis.

Sine mendacio consummabitur lex, & sapientia ori fidelis perfectio.

Vir eruditus novit multa: & qui multa expertus est; enarrabit intellectum.

Qui non est expertus; pauca

---

dacium est.

6. *Sicut parturientis*: mulieres gestantes uterum quibus quamque vehementibus phantasiis perturbentur, notum est.

8. *Sine mendacio*. quasi diceret: recurre potius ad legem verbumque divinum ubi incorrupta veritas; ubi per certa promissa, vera & utilis cognitio futurorum: quemadmodum Isaiæ VIII. 19. 20. & cum dixerint: quærit a Pythonibus & a divinis: ad legem magis & ad testimonium: sive oraculum, quale a Deo vero mitti solet. *& sapientia in ore fidelis complanabitur*. plana & aperta fiet. gr. perfectio (erit:) ad perfectum deducetur. sensus est: si futura investiganda sunt, præter legem divinam, observari posse virorum sapientium provida cõsilia & præscias conjecturas ut docent seqq.

10. *Qui in multis factus est*. gr. qui multum peregrinatus est: per multas regiones.

Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

unde

pauca novit: qui autem vagatus est, multiplicabit astutiam.

Multa vidi in circumerratione mea: & plura verborum meorum, intellectus meus.

Sæpe usque ad mortem periclitatus sum, & salvatus sum horum gratia.

Spiritus timentium Dominum vivet:

spes enim illorum in salvantem illos.

Qui timet Dominum; non

pauca recognoscit: qui autem in multis factus est, multiplicat malitiam.

11 Qui tentatus non est, qualia scit? qui implanatus est, abundabit nequitia.

12 Multa vidi errando, & plurimas verborum consuetudines.

13 Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa, & liberatus sum gratia Dei.

14 Spiritus timentium Deum quæritur, & in respectu illius benedicetur.

15 Spes enim illorum in salvantem illos, & oculi Dei in diligentes se.

16 Qui timet Dominum nihil

---

unde

12. *Multa vidi errando*: peregrinando. *multiplicat malitiam*: sive ut gr. astutiam.

11. *Qui tentatus: qui implanatus*: gemina versio 9. & 10. cujus hic erit sensus qui deceptus est fit astutior; atque etiam fit nequior; animo per hominum corruptelas a sinceritate ac simplicitate deflexo.

12. *Plurimas verborum consuetudines*: agendique rationes hebraica phrasi verba pro rebus gr. planior: multa vidi circumerando (peregrinando:) & plura verborum meorum intellectus meus: quæ doceo, ea plerumque experimento vera comperi.

13. *usque ad mortem*: vide cap. 51. 3. & seqq. *gratia Dei*: gr. servatus sum horum gratia: non per somnia, & divinationes de quibus ab initio capitis: sed per legem, & timorem Dei, ac præcepta quæ nunc trado sæpe ipse servatus sum.

14. *Spiritus timentium Deum quæritur*: vivet, gr. ζητήσεται, pro ζήσεται, vivet.

nihil trepidabit, & non pavebit: quoniam ipſe eſt ſpes ejus.

17 Timentis Dominum beata eſt anima ejus.

18 Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo ejus?

19 Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & umbraculum meridiani,

20 deprecatio offenſionis, & adjutorium caſus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans ſanitatem, & vitam, & benedictionem.

21 Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & non ſunt beneplacitæ ſubſannationes injuſtorum.

22 Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe in via veritatis & juſtitiæ.

23 Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſ-

trepidabit, & non pavebit, quoniam ipſe eſt ſpes ejus.

Timentis Dominum beata eſt anima:

cui intendit? & quis eſt fortitudo ejus?

Oculi Domini ſuper diligentes eum, protectio potentiæ, & firmamentum virtutis: tegmen ab ardore, & tegmen a meridie,

cuſtodia ab offenſione, & adjutorium a caſu: Exaltans animam, & illuminans oculum, dans ſanitatem, vitam, & benedictionem.

Immolantis ex iniquo oblatio ſubſannata: & non ſunt beneplacitæ ſubſannationes injuſtorum.

Oblationes impiorum non probat Altiſſimus: neque

19. ***Protector potentiæ***: ſine quo nulla eſt potentia noſtra: ſeu mavis, protector potens: noto hebraiſmo, gr. ad verbum: protectio oppoſito ſcuto. ***firmamentum virtutis***: validum, inconcuſſum: ***umbraculum meridiani***: a meridie, & quavis tentatione gravis.

20. ***Deprecatio***: cuſtodia ab offenſione, gr.

21. ***Maculata***: *μεμωμημένη*, a *μῶμος*, probrum, macula. gr. *μεμωκημένη*, ridicula: riſu digna. ***ſubſannationes***: deriſiones: ***injuſtorum***, ex iniquo & rapto immolantium, Deoque illudentium.

25.

que in multitudine ſacrificiorum propitiatur peccatis.

Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum; victimat filium in conſpectu patris ſui.

Panis egentium, vita pauperum eſt: qui defraudat illam, homo ſanguinum eſt.

Qui aufert victum, occidit proximum:

& qui fraudat mercedem mercenarii, effundit ſanguinem.

Unus ædificans, & unus deſtruens; quid proficiunt aliud, quam labores?

Unus orans, & unus maledicens: cujus vocem exaudiet Dominus?

Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit eum: quid profecit lavatione ſua?

picit in oblationes iniquorum: nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.

24 Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.

25 Panis egentium vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt.

26 Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.

27 Qui effudit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.

28 Unus ædificans, & unus deſtruens: quid prodeſt illis niſi labor?

29 Unus orans, & unus maledicens: cujus vocem exaudiet Deus?

30 Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius?

31

---

25. *Homo ſanguinis*: cædis reus.

26. *Qui aufert in ſudore*, ſudanti & laboranti, *panem*: ſeu panem ſudore partum.

28. 29. *Unus ædificans*: *unus orans*: intellige in eadem familia: ut doceantur communi ſtudio bene agere.

30. *Qui baptizatur* (lavatur) rediens *a mortuo*.

31 fic homo qui jejunat in peccatis fuis: & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando fe? orationem illius quis exaudiet?

Sic homo, qui jejunat in peccatis fuis, & iterum vadit, & facit eadem: orationem illius quis exaudiet: & quid profecit humiliando fe?

CAPUT XXXV.

Pergit de oblationibus & precibus: toto capite: humilium precum vis, 21. & feqq.

VERSIO VULGATA.

1 QUI confervat legem, multiplicat oblationem.

2 Sacrificium falutare eft attendere mandatis, & difcedere ab omni iniquitate.

3 Et propitiationem litare facrificii fuper injuftitias, & deprecatio pro peccatis, recedere ab injuftitia.

4 Retribuet gratiam, qui offert fimilaginem: & qui facit mifericordiam, offert

SIXTINA VERSIO.

In Gr. Caput XXXII.

QUI confervat legem, multiplicat oblationes.

Sacrificans falutare, qui attendit mandatis.

Qui retribuit gratiam, offert fimilaginem: & qui facit eleemofynam, offert facri-

1. *Qui confervat*: ipfa legis obfervatio oblationis multiplicatio eft.

2. *Sacrificium falutare*: gr. facrificans falutaris: genit. cafu: fupple: oblatione: five pro falute.

3. *Et propitiationem*: alteram verfionem eamque planiorem. vide ℣. 5.

4. *Retribuet gratiam*: gr. contra: qui retribuit gratiam (be-

sacrificium laudis.

Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: & propitiatio, recedere ab injustitia.

Non apparebis ante conspectum Domini vacuus.

Hæc enim omnia propter mandatum.

Oblatio justi impinguat altare: & odor suavitatis ejus est in conspectu Altissimi.

Sacrificium viri justi acceptum est: & memoria ejus non tradetur oblivioni.

In bono oculo glorifica Dominum: & non minuas primitias manuum tuarum.

In omni datu hilarem fac vultum tuum: & in exultatione sanctifica decimas.

Da Altissimo secundum

sacrificium.

5 Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: & deprecatio pro peccatis recedere ab injustitia.

6 Non apparebis ante conspectum Domini vacuus.

7 Hæc enim omnia propter mandatum Dei fiunt.

8 Oblatio justi impinguat altare, & odor suavitatis est in conspectu Altissimi.

9 Sacrificium justi acceptum est, & memoriam ejus non obliviscetur Dominus.

10 Bono animo gloriam redde Deo: & non minuas primitias manuum tuarum.

11 In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas.

12 Da Altissimo secundum

(benefactori) offert similaginem;

10. *Bono animo*: gr. in bono oculo: non parco, non invido: vide 12.

11. *In omni dato*; donatione: *hilarem fac*: Rom. XII. 8. 2. Cor. IX. 7.

12. *in bono oculo*: cum Deus erga te beneficus; cum res tuas respexerit. *adinventionem manuum*: dona ex iis quæ acquisiveris quæ sub manu tua inveneris: phrasi usitata, Levit. XIV. 21. XXV. 26. 28. & alibi passim. læto oculo redde inventa sive dona.

14.

dum datum ejus, & in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum:
13 quoniam Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi.
14 Noli offerre munera prava: non enim ſuſcipiet illa.
15 Et noli inſpicere ſacrificium injuſtum, quoniam Dominus judex eſt, & non eſt apud illum gloria perſonæ.
16 Non accipiet Dominus perſonam in pauperem, & deprecationem læſi exaudiet.
17 Non deſpiciet preces pupilli: nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus.
18 Nonne lacrymæ viduę ad maxillam deſcendunt, & exclamatio ejus ſuper deducentem eas?
19 A maxilla enim aſcendunt uſque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis.
20 Qui adorat Deum in

datum ejus, & in bono oculo inventionem manus.

Quoniam Dominus retribuens eſt: & ſepties tantum reddet tibi.

Ne minuas de munere: non enim ſuſcipiet:

& non attendas ſacrificio injuſto: quoniam Dominus judex eſt: & non eſt apud illum gloria perſonæ.

Non accipiet perſonam in pauperem: & deprecationem læſi exaudiet.

Non deſpiciet preces pupilli: nec viduam, ſi effundat loquelam.

Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio ſuper deducentem eas?

Qui colit, in beneplacito

14. *Munera prava*: deminuta, vide gr. & ℣. 10.

15. *Gloria perſonæ*: gr. δόξα, opinio, reſpectus ſeu acceptio perſonæ.

20. *Qui adorat*: *in oblectatione*. gr. cultor (Dei) &c.

to suscipietur: & deprecatio illius usque ad nubes attinget.

Oratio humiliantis se nubes penetravit; & donec propinquet, non revocabitur, & non discedet, donec aspiciat Altissimus.

Et judicabit juste, & faciet judicium, & Dominus non tardabit, & non habebit in illis patientiam, quousque contribulet dorsum immisericordium.

Et gentibus reddet vindictam; donec tollat multitudinem superborum, & sceptra iniquorum contribulet:

Donec reddat homini

oblectatione, suscipietur,
& deprecatio illius usque
ad nubes propinquabit.
21 Oratio humiliantis se,
nubes penetrabit: & donec
propinquet, non consolabi-
tur. & non discedet, donec
Altissimus aspiciat.
22 Et Dominus non elon-
gabit, sed judicabit justos,
& faciet judicium: & For-
tissimus non habebit in illis
patientiam, ut contribulet
dorsum ipsorum:
23 & Gentibus reddet
vindictam donec tollat ple-
nitudinem superborum: &
sceptra iniquorum contri-
bulet.
24 donec reddat homini-
bus

21. *Oratio humiliantis se*: gr. humilis, afflicti. *donec propinquet, non consolabitur*: non revocabitur μὴ παρακληθῇ; non desistet a cursu, donec coram Deo steterit: oratio, legati instar, primum quidem nubes penetrat: 2. non desistit donec perveniat ad Deum: 3. ubi pervenit *non discedet donec altissimus respiciat*: vide orationis improbæ & ad molestiam usque urgentis ingenium; Luc. XI. 7. 8. XVIII. 5.

22. *Non elongabit*: non tardabit, gr. *non habebit in illis patientiam*: sic Luc. XVIII. 7. Deus autem non faciet vindictã electorum suorum & patientiam habebit in illis: *ut contribulet*: conterat: vide gr.

23. *Plenitudinem superborum*: contumeliosorum turbam: *sceptra* (potentiam) *iniquorum contribulet*: confringat, atterat.

24. *Adæ*: dativo casu: videtur ex heb. vertisse ub loco, homini, scribitur, Adæ; sensusque est: reddet hominibus & cuique homini secundum opera

bus fecundum actus fuos, & fecundum opera Adæ,& fecundum præfumtionem illius,

25 donec judicet judicium plebis fuæ, & oblectabit juftos mifericordia fua.

26 Speciofa mifericordia Dei in tempore tribulationis, quafi nubes pluviæ in tempore ficcitatis.

fecundum actus ejus, & opera hominum fecundum cogitationes eorum:

Donec judicet judicium plebis fuæ: & lætificabit eos mifericordia fua.

Speciofa mifericordia in tempore tribulationis ejus, quafi nubes pluviæ in tempore ficcitatis.

fua; imo fecundum *præfumtionem*, five ut habet gr. fecundum cogitationem illius; arcanorum teftis, neque tantum operum fed etiam cogitationem ultor.

Caput XXXVI.

Oratio auctoris pro populo & fancta civitate ab inimicis & principibus vexata, ad 20. *orat etiam pro gentibus,* 4. *& feqq. Aaronicæ familiæ dignitas,* 17. *de rebus fubtili judicio difcernendis,* 20. *ad finem: uxor pulcra & fapiens, ibid.*

Versio Vulgata.

1 MISERERE noftri Deus omnium, & refpice nos, & oftende no-

Sixtina Versio.

In Gr. Caput XXXIII.

MISERERE noftri Domine Deus omnium, & refpice.

Et

1. *Miferere*: poftquam egit de oblationibus & precibus, ipfe ad orandum fe convertit. *Deus omnium*; eo quod pro gentibus quoque precaturus fit: & congruit locus, cum de perfecutione gentium fit acturus: qua occafione de gentium converfione vati-

bis lucem miserationum tuarum :

Et immitte timorem tuum super omnes gentes.

2 & immitte timorem tuum super Gentes, quæ non exquisierunt te, ut cognoscant quia non est Deus nisi tu, & enarrent magnalia tua .

Extolle manum tuam super gentes alienas, & videant potentiam tuam.

3 Alleva manum tuam super Gentes alienas, ut videant potentiam tuam .

Sicut coram illis sanctificatus es in nobis; ita coram nobis magnificeris in illis.

4 Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis,

Et agnoscant te, secundum quod & nos agnovimus; quoniam non est Deus præter te Domine.

5 ut cognoscant te, sicut & nos cognovimus quoniam non est Deus præter te Domine .

Innova signa, & immuta mirabilia:

6 Innova signa, & immuta mirabilia .

Glorifica manum, & brachium dextrum;

7 Glorifica manum, & brachium dextrum.

Excita furorem & effunde iram.

8 Excita furorem, & effunde iram.

Aufer adversarium, & affige inimicum.

9 Tolle adversarium, & affige inimicum .

Festina tempus, & me-

10 Festina tempus, & memen-

vaticinari videtur : quem spiritum magis magisque effundebat Deus, accedente Christi tempore in quo benedicendæ erant gentes. vide ℣. 3. 4. 5.

6. *Immuta*, itera, *mirabilia*.

10. *Festina tempus*: accelera: quod est gravia & extrema patientium. *memento finis*: rem cito deducas ad exitum. gr. me-

mento finis, ut enarrent mirabilia tua.

11 In ira flammæ devoretur qui ſalvatur: & qui peſſimant plebem tuam, inveniant perditionem.

12 Contere caput principum inimicorum, dicentium: Non eſt alius præter nos.

mento juramenti: & enarrentur mirabilia tua.

In ira ignis devoretur, qui ſalvatur: & qui peſſimant plebem tuam; inveniant perditionem.

Contere capita principum inimicorum, dicentium, non eſt præter nos.

Con-

mento juramenti: (pactique ac jurati cum populo tuo fæderis) hæc ad quod tempus pertineant per hiſtorias liquet. ſane ſoluta captivitate Babylonica per Cyrum, Judæi alta pace potiti ſunt ſub Perſarum regibus: ſub Alexandro Magno, ſub Macedonibus: neque umquam cauſa religionis inviſi niſi ſub Antiocho Epiphane orta vexatione ea de qua in prefatione diximus: & tamen hic nonnihil annotari e re erat.

11. *Qui ſalvatur*: ſi quis hoſtium incolumis ab hominibus habeat, eum tu iræ tuæ flamma corripe.

12. *Principum*, Syriæ, quorum regno attributi: *inimicorum* noſtrorum ſe gerentium pro diis ac ſupra omne numen ſeſe efferentium: unde ſequitur. atque *dicentium*: *non eſt alius præter nos*: cui Judæi ſerviant ut diis ac regibus. vide infra li. ac præſertim ℣. 7. 12. 14. congruunt verba ſuperba quæ paſſim invenias in Maccabaicis: & vaticinia Danielis de Antiocho Epiphane, VII. 25. VIII 25. XI. 36 &c. cæterum Ægyptii reges Macedonici benevoli adverſus Judęos fuere. & a Ptolemæo quidem Lagi filio capta Jeroſolyma, amplificandi imperii cauſa, nullo gentis odio cum captivis benefecerit & ad militiæ honores evectis regnum tuendum tradiderit. Ptolemæus Philadelphus ejus filius quantum pię genti faverit notum: cujus quippe temporibus acciti lxx. ſeniores; Judaica religio ſummo honori fuerit. ac Ptolemęus quidem Evergetes hujus nominis primus Philadelphi filius, multa licet comminatus quod Onias II. conſuetum tributum denegaſſet, a Joſepho tamen Tobię filio Jeroſolymita, uſque adeo delinitus, ut ſancta gens nuſquam clarior haberetur. neque ſecuti reges ab ea ſententia receſſerunt. nam

quod

Congrega omnes tribus Jacob:

In Gr. Caput XXXVI. ℣. 16.

Et hereditavi eos, ficut ab initio.

Miferere plebi, Domine, vocatæ in nomine tuo: & Ifrael, quem primogenito affimilafti.

Miferere civitati fanctificationis tuæ Jerufalem, civitati requiei tuæ.

Reple Sion ad extollenda eloquia tua & a gloria tua populum tuum.

Da teftimonium iis qui

13 Congrega omnes tribus Jacob: ut cognofcant quia non eft Deus nifi tu, & enarrent magnalia tua: & hereditabis eos, ficut ab initio.

14 Miferere plebi tuæ, fuper quam invocatum eft nomen tuum: & Ifrael quem coæquafti primogenito tuo.

15 Miferere civitati fanctificationis tuę Jerufalem, civitati requiei tuæ.

16 Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, & gloria tua populum tuum.

17 Da teftimonium his, qui

---

quod de Ptolemæo Philopatore in tertio Maccabaico refertur, minas potius & conatum quam perfecutionem fuiffe, & in præfatione notavimus & ad cap. I. copiofior erit dicendi locus.

13. *Congrega omnes tribus*: perfecutione difperfas. hic in gr. infertus eft ℣. 27. cap. XXX. de conviviis: alieniffimo loco, ut res ipfa demonftrat: ex quo liquet in græcis potius quam in latinis ordinem perturbatum.

14. *Miferere*: continuatio hujus precationis invenitur in gr. cap. XXXVI. 16. ufque ad 20. ex quo etiam confirmatur in gr. perturbatum fuiffe ordinē, cum non conftet precationis illius feries. *quem coæquafti*, five affimilafti, gr. *primogenito tuo*: quem primogeniti honore donafti.

15. *Civitati fanctificationis tuæ* (in qua eft templum tuum) *Jerufalem*: hæc indicant vexationem quam hic deprecatur maxime incubuiffe in Jerufalem & templum: quod revera factum fub Seleuco Philopatore & Antiocho Epiphane ejus filio: nec alias ufquam. vide præfat.

17. *Creaturæ tuæ funt*: nominandi cafu: gr. creaturis tuis ab initio: prifcis temporibus: jam inde ab Abrahamo: feu mavis ex Semo cui benedixit Do-

qui ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita prædicationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores,	ab initio creaturæ tuæ sunt: & suscita prophetias, quæ in nomine tuo.
18 Da mercedem sustinentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur: & exaudi orationes servorum tuorum,	Da mercedem sustinentibus te: & prophetæ tui fideles inveniantur.
19 secundum benedictionem Aaron de populo tuo, & dirige nos in viam justitiæ, & sciant omnes qui habitant terram, quia tu es Deus conspector seculorum,	Exaudi Domine orationem supplicum tuorum, secundum benedictionem Aaron de populo tuo. Et scient omnes qui super terram; quia tu Dominus es Deus seculorum.

Om-

minus præ cæteris fratribus: Gen. IX. 26. 27. non sicut Chanaan qui ab illo initio maledictus: ibid 25. *prædicationes*: an prędictiones; gr. suscita prophetias Danielis, Zachariæ, Isajæ quoque & aliorum de Maccabæis victoriis, deque Syriæ regibus conterendis.

19. *Secundum benedictionem Aaron*: postulat ut permaneat apud Israelitas verum ac legitimum sacerdotium: non quale erat tunc sub Antiocho Epiphane venale atque infandis sacerdotibus Jasoni, ac Menelao pretio prostitutum: pulso Onia III. legitimo ac sanctissimo Pontifice, ut habes 2. Macc. IV. 8. 23. Et Jason quidem Oniæ frater ac de Aaronis genere: Menelaus vero, cui etiam nomen Oniæ fuisse Josephus memorat frater Simonis Benjaminitæ, 2. Macc. III. 4 IV. 23. non ergo ab Aaronis stirpe nedum Oniæ III. frater quidquid dicat Josephus: Origin. XII. 6. nam quod ajunt ideo dictum Simonis illius Benjaminitæ fratrem, quod ejus sororem duxerit; cæterum Oniæ III. & Jasonis germanum fuisse: gratis dicitur nec historiæ sacræ congruit. si enim ejus Oniæ atque Jasonis frater fuisset, Maccabaica historia non de eo sic scriberet: misit Jason Menelaum supradicti Simonis (Benjaminitæ) fratrem: sed suum & Oniæ III, ac de Menelao ut de

Jaso-

Sixt. vers.	*Vers. Vulg.*
Omnem escam manducabit venter: est autem cibus cibo melior.	20 Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior.
Fauces gustant cibos venationis: sic cor sensatum verba mendacia.	21 Fauces contingunt cibum feræ, & cor sensatum verba mendacia.
Cor pravum dabit tristitiam: & homo peritus retribuet ei.	22 Cor pravum dabit tristitiam, & homo peritus resistet illi.
Omnem masculum excipiet mulier: est autem filia melior filia.	23 Omnem masculum excipiet mulier: & est filia melior filia.
Species mulieris exhila-	24 Species mulieris exhilarat

Jasone diceret: quod proprium fratrem captivaverat, 2 Macc. iv. 23. 26. cumque iste Menelaus Oniam III. etiam occiderit, quanto magis memoraret eumdem parricidam ac proprii fratris interfectorem fuisse? de quo tamen reticet: ibid. 34. neque quidquam aliud de Menelai stirpe memorat, nisi eum Simonis Benjaminitæ esse fratrem; quo satis ostendit a sacerdotali genere alienum uti prædiximus cujus etiam loco Lysimachus ejus frater Pontificatum accepit, Onia III. adhuc superstite: ibid. 29. quarum corruptelarum occasione, cum eas in hæc tempora incidisse demonstratum a nobis sit, Ecclesiasticus hic & infra xlv. 31. Aaronicæ familiæ dignitatem & Pontificiæ successionis ordinem commendat. de his autem deque Josepho hic non semper audiendo: vide præf. atque hic precatio desinit: jam aliæ sententiæ.

20 *Omnem escam: cibus cibo melior*: dicturus de rebus subtili judicio discernendis hinc incipit; sicut cibos a cibis ita cogitationes a cogitationibus quodam gustu secernendas; quod sequenti congruit.

21. *Fauces contingunt*: guttur gustat ferinam, gustandoque discernit ab alia quavis esca: ita *& cor sensatum*.

22. *Homo peritus*: multa expertus.

23. *Omnem masculum*: in mulieribus idem sexus; sed tamen delectus est virginum: quo magis necesse est discretione uti.

24.25. *Species mulieris*: *si est lingua curationis*: gr. si linguæ illius (mulieris) inest misericordia & mansuetudo, *non est vir*

larat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam hominis superducit desiderium.

25 Si est lingua curationis, est & mitigationis & misericordiæ : non est vir illius secundum filios hominum.

26 Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem : adjutorium secundum illum est, & columna ut requies.

27 Ubi non est sepes, diripietur possessio : & ubi non est mulier, ingemiscit egens.

28 Quis credit ei, qui non

rat faciem, & super omnem concupiscentiam hominis superducit.

Si est in lingua ejus misericordia, & mansuetudo; non est vir illius secundum filios hominum.

Qui possidet mulierem, inchoat possessionem, adjutricem secundum se, & columnam requietis.

Ubi non est sepes, diripietur possessio: & ubi non est mulier, ingemiscet errans.

Quis enim credet succincto

---

illius, &c. sensus est: muliebris quidem formę cupiditas omnem aliam hominis cupiditatem supergreditur: sed si accedat linguæ verborumque lenitas, vir ejus communi hominum conditioni eximendus quæ etsi intricatiora in interpretatione latina huc tamen haud incommode trahi possunt. *lingua curationis*: quę vitia emendet verbis sapientibus ac lenitate sanet animi ægritudinem.

26. *Qui possidet: inchoat possessionem*: initium omnis bonæ possessionis est bonam mulierem possidere : inde ordiendum ei qui dives esse vult. *adjutorium secundum illum est* : simile sibi. Gen. 11. 18. congruum suoque animo consentaneum. *columna ut requies* : columna (& firmamentum) quietis, gr.

27. *Ingemiscit egens*: erro, gr. intuto exceptus loco : ut patet ex seq.

28. *Quis credit* : clarius gr. quis credit succincto latroni exerranti de urbe in urbem ? sic (neque creditur) homini non habenti nidum (hoc est familiam) ac solventi (equum vel cur-

ctο latroni erranti de civitate in civitatem? ſic homini non habenti nidum, & deflectenti ubicumque obſcuraverit.

habet nidum, & deflectens ubicumque obſcuraverit, quaſi ſuccinctus latro exiliens de civitate in civitatem?

currum) ubicumque adveſperaſcet:ubicumque nox oppreſſerit: quod vulgatus vertit: ubicumque obſcuraverit: ſignificat autem in vulgari vita ac veteris teſtamenti conditione, viro bono habendum eſſe lectulum ac fidam lectuli conſortem neque quolibet divertendum.

CAPUT XXXVII.

De veris falſiſque amicis & conſiliariis dignoſcendis; *ad* 19. *a quo petenda conſilia*, 12. *Deus imprimis conſulendus*, 19. *ratio antecedat actus*, 20. *veri falſique ſapientes*, 22. *& ſeqq quiſque ſe probet*, 30. 31. *ut a cibis ſic a voluptatibus temperandum*, 32. 33. 34.

SIXTINA VERSIO.

OMNIS amicus dicet, & ego cum illo amicitiam copulavi: ſed eſt amicus ſolo nomine amicus.

Nonne triſtitia ineſt uſ-

VERSIO VULGATA.

1 OMNIS amicus dicet: Et ego amicitiam copulavi: ſed eſt amicus ſolo nomine amicus. Nonne triſtitia ineſt uſque ad mortem?

2 Sodalis autem & amicus

1. *Eſt amicus ſolo nomine*: & hoc de dignoſcendis amicis ad diſcernendi judicium pertinet, qua de re agi diximus a ſuperioris capitis ℣. 20.

2. *Sodalis & amicus*: gr. ſic nectit nonne triſtitia intus uſque ad mortem, ſodalis & amicus convertens ſe ad inimicitiam?

3.

eus ad inimicitiam convertentur.

que ad mortem, ſodalis & amicus convertens ſe ad inimicitiam?

3 O præſumtio nequiſſima, unde creata es cooperire aridam malitia, & doloſitate illius?

O præſumtio nequiſſima, unde devoluta es cooperire aridam in doloſitate?

4 Sodalis amico conjucundatur in oblectationibus, & in tempore tribulationis adverſarius erit.

Sodalis amico conjocundatur in oblectatione: & in tempore tribulationis contrarius erit.

5 Sodalis amico condolet cauſa ventris, & contra hoſtem accipiet ſcutum.

Sodalis amico condolet cauſa ventris: contra bellum accipiet ſcutum.

6 Non obliviſcaris amici tui in animo tuo, & non immemor ſis illius in opibus tuis.

Ne obliviſcaris amici in animo tuo: & non immemor ſis illius in opibus tuis.

7 Noli conſiliari cum eo, qui tibi inſidiatur, & a zelantibus te abſconde conſilium.

8 Omnis conſiliarius prodit conſilium, ſed eſt conſiliarius in ſemetipſo.

Omnis conſiliarius extollit conſilium: ſed eſt, qui conſulit ſibi ipſi.

A

3. *O præſumtio*: gr. o cogitatio prava, unde (quo fonte) devoluta es ut operires aridam) ſive terram) dolis? (rupto amicitiæ fœdere ac ſubdolis invectis amicitiis.)

5. *Condolet*, ſive collaborat, gr. *contra hoſtem accipiet ſcutum*: ſpecie ut amicum tueatur revera ut ventri ſuo conſulat.

7. *Noli conſiliari*: hunc ℣. gr. tranſtulit poſt 11. *a zelantibus te*: ab æmulis tuis.

8. *Omnis conſiliarius* (talis) *prodit conſilium*: gr. planior: omnis conſiliarius effert (jactat) conſilium; *ſed eſt conſiliarius in* ſemetipſum: quod vulg. vertit *in ſemetipſo*: eſt qui conſulat ſibi.

A conſiliario ſerva animam tuam : & ſcito prius, quæ ſit illius neceſſitas: etenim ipſe ſibi conſulet :

ne forte mittat ſuper te ſortem, & dicat tibi ;

bona eſt via tua: & ſtabit e contrario videre quid tibi eveniat.

Noli conſiliari cum eo, qui te ſuſpectum habet, & a zelantibus te abſconde conſilium :

Cum muliere de æmula ejus, & cum timido de bello: cum negociatore de permutatione, & cum emtore de venditione : cum invido de gratiis reddendis,

& cum immiſericorde de beneficentia : cum pigro de

9 A conſiliario ſerva animam tuam. prius ſcito quæ ſit illius neceſſitas: ipſe enim animo ſuo cogitabit :

10 ne forte mittat ſudem in terram, & dicat tibi :

11 bona eſt via tua, & ſtet e contrario videre quid tibi eveniat.

12 Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, & cum injuſto de juſtitia, & cum muliere de ea, quæ æmulatur : cum timido de bello : cum negotiatore de trajectione, cum emtore de venditione, cum viro livido de gratiis agendis,

13 cum impio de pietate, cum inhoneſto de honeſtate, cum operario agrario de omni

---

9. *A conſiliario : ſcito quæ neceſſitas* ſive utilitas. ne petas conſilium nec arcana tua prodas ſine neceſſitate. *ipſe enim animo ſuo cogitabit*: gr. ſibi conſulet.

10. *Ne forte mittat ſudem in terram* : offendiculum aliquod: quod ſequentibus verbis congruit. gr. ſortem ſuper te. Grotius conjicit pro κλῆρον ſortem, reponendum σκληρόν durũ quid, in quod impingat : quod vulgatus verterit, ſudem.

12. *Cum viro irreligioſo.* aperte excidit negatio quæ habetur in gr. ſubdit enim ℣. 14. *non attendas his in omni conſilio*. ſic ergo habet græcus: ne tractaveris cum eo qui te ſuſpectum habeat, & ab æmulis tuis abſconde conſilium: cum uxore de æmula ejus: cum timido de bello: quiſque enim conſulet ſecundum ingenium ac rationes ſuas. jam ad ſingula. *cum negotiatore de trajectione* : de convectendæ mercis pretio : gr. de permutatione ſeu rebus permutandis.

13. *Cum impio de pietate*: cujus loco gr. cum immiſericorde

de

omni opere ,

14 cum operario annuali de conſummatione anni , cum ſervo pigro de multa operatione : non attendas his in omni conſilio.

15 Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto , quemcumque cognoveris obſervantem timorem Dei ,

16 cujus anima eſt ſecundum animam tuam : & qui, cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi .

17 Cor boni conſilii ſtatue tecum : non eſt enim tibi aliud pluris illo.

18 Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera, quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum.

omni opere,

& cum mercenario domeſtico de conſummatione , ſervo pigro de multa operatione. Non attendas his de omni conſilio.

Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto , quem cognoveris obſervantem mandata :

qui in anima ſua eſt ſecundum animam tuam : & ſi cecideris , condolebit tibi.

Et conſilium cordis ſtatue : non eſt enim tibi fidelior ipſo.

Anima enim viri annuntiare interdum conſuevit magis , quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ſuper ſpeculam.

Et

---

de beneficentia. *cum operario agrario de omni opere* in agris faciendo: de arando , de metendo : gr. cum pigro de omni opere: abhorrebit enim ac diſſuadebit ; aut laborem pluris eſtimabit.

14. *Cum operario annuali* : cum mercenario conducto ad certum tempus de præſtituto operi fine. gr. cum mercenario domeſtico de conſummatione (ſive fine operis) : is enim in longum extrahet opus ex quo ſibi lucrum pariat , aut continuandum ſuadebit.

15. *Timorem*:gr. mandatum *Dei*.

17. *Cor boni conſilii* : ſive ut habet gr.conſilium cordis ſtatue tibi : quoad fieri poteſt , cape conſilium ex te ipſo: *pluris illo*: fidelior , gr. quod ſequentia firmant.

18. *Anima viri* : ſuus cuique animus *enuntiat* : plus *quam ſeptem circumſpectores*: vulgata merito addit , *ſancti* : optimus enim

Et in his omnibus deprecare Altiffimum; ut dirigat in veritate viam tuam.

Principium omnis operis, verbum : & ante omnem actum, confilium.

Veftigium mutationis cordis. Quatuor partes oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix affidue illorum eft lingua.

Eft vir aftutus, & multorum eruditor; & animæ propriæ inutilis eft.

19 Et in his omnibus deprecare Altiffimum, ut dirigat in veritate viam tuam.

20 Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum confilium ftabile.

21 Verbum nequam immutabit cor: ex quo partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum eft affidua lingua. Eft vir aftutus multorum eruditor, & animæ fuæ inutilis eft.

22 Vir peritus multos erudivit, & animæ fuæ fuavis eft.

---

enim eris tibi confiliarius fi fanctus fis & vigili adverfus cupiditates animo.

19. *Et in his omnibus* : cum omnia ex his præceptis prudentes inftitueris, adhuc *deprecare Altiffimum.*

20. *Ante omnia opera*: planus fenfus ut antequam quidquam agas vera monearis. at gr. initium operis verbum: feu potius ratio; eo quod neceffe fit tractare & cogitare antequam agas.

21. *Verbum nequam* (ab aliis prolatum alicui) *immutabit cor* illius : hinc enim ingeneratur ejus animo fufpicio : ex qua *in partes quatuor* fe fe dividit animus atque incipit dubitare in quovis negotio an fit *bonum malumve*, feu commodum an noxium: peccatum an recte factum five ufitata phrafi *vita & mors* : his enim quatuor vita humana vertitur. at gr. veftigium mutationis cordis: five hæc funt quibus perfpicere poffis animum cujufque immutatum: fi intellexeris ex aliquo negotio aliquid cui que noxium aut commodum, recte aut male factum fecuturum *& dominatrix illorum* : his rebus imperat fermo affiduus: ut facile conjectare poffis quo cujufque animus inclinaturus fit, fi attenderis quibufcum affidue

23 Qui sophistice loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur.

Est qui sapientiam ostentat in sermonibus odibilis: hic omni alimento defraudabitur.

24 non est illi data a Domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est.

Non est enim data illi a Domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est.

25 Est sapiens animæ suæ sapiens: & fructus sensus illius laudabilis.

Est sapiens animæ suæ: & fructus sensus illius in ore fideles.

26 Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt.

Vir sapiens plebem suam erudiet: & fructus sensus illius fideles sunt.

27 Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt.

Vir sapiens implebitur benedictione: & beatificabunt illum omnes qui vidẽt.

28 Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles sunt.

Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles sunt.

29 Sapiens in populo hereditabit honorem, & nomen illius erit vivens in æternum.

Sapiens in populo suo hereditabit fidem: & nomen ejus vivet in æternum.

30 Fili in vita tua tenta

fili, in vita tua tenta animam

---

colloquatur: hinc enim vel maxime afficitur animus.

23. *Qui sophistice loquitur*: qui argute non candide: melius ex gr. qui sapientem se facit; sapientiam ostentat: *omni re*: alimento, gr. *defraudabitur*: carebit, privabitur: cujus rei causa est id quod sequitur: nempe quod invisus & omnia callide machinari visus, sibi relinquatur.

25. *Est sapiens animæ suæ*, sibi ipsi utilis, non ut ille multa monens alios *animæ suæ inutilis*: de quo agitur ℣. 21.

28. *Vita viri*: ne te ipsum respexeris tam brevis ævi futurum: sed rempublicam quæ est immortalis: apud quam *nomen tuum in æternum vivet*: ℣. 29.

30. *Tenta animam tuam*: quod est,

mam tuam : & vide , quid malum ei , & non des ei :

non enim omnia omnibus expediunt : & non omni animæ omnia placent.

Noli esse insatiabilis in omnibus deliciis: & non te effundas super epulas.

In multis enim escis erit labor : & insatiabilitas appropinquabit usque ad choleram.

Propter edacitatem multi obierunt : qui autem attendit , adjiciet vitam.

animam tuam: & si fuerit nequam , non des illi potestatem :

31 non enim omnia omnibus expediunt , & non omni animæ omne genus placet .

32 Noli avidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam :

33 in multis enim escis erit infirmitas , & aviditas appropinquabit usque ad choleram .

34 Propter crapulam multi objerunt: qui autem abstinens est, adjiciet vitam.

---

est , nosce te ipsum. *& si fueris nequam* ; si in malum propendere videris , ne permitte eam sibi.

33 *Usque ad choleram* torsiones ex bile & cholera ortas. allegorice : ut a nimiis epulis, ita a nimiis voluptatibus abstinendum.

C A-

Caput XXXVIII.

De medicis ac medicina : eaque occasione de morbis & morte, ad 15. pro ægro oret medicus, 14. mortui ut lugendi, 16. & seqq. & quid in funeribus cogitandum, 23. 24. sapientia postulat otium, 25. qua occasione de artium occupationibus ac primum de agricultura, & aliis, 26. ad finem: dum laborant, Deum legemque recogitent, 39.

Versio Vulgata.	Sixtina Versio.
1 Honora medicum propter necessitatem: etenim illum creavit Altissimus.	Honora medicum ad necessitates, honoribus illius : nam & illum creavit Dominus.
2 A Deo est enim omnis medela, & a rege accipiet donationem.	Ab Altissimo enim est medela : & a rege accipiet donationem.
3 Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatorum collaudabitur.	Scientia medici exaltabit caput illius : & in conspectu magnatorum suspicietur.
4 Altissimus creavit de terra medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa.	Dominus creavit de terra medicamenta:& vir prudens non abhorrebit illa.
5 Nonne a ligno indulcata est aqua amara?	Nonne a ligno indulcata est aqua : ut

1. *Honora Medicum* : quod etiam complectitur mercedem honorariam, ejus arti curæque debitam : quo sensu dicitur: honora Dominum de tua substantia : Prov. III. 9. atque etiam honora patrem& Matrem: Matt. XV. 4. 5. 6.

5. *Nonne a ligno* : quod est documento indi:as virtutes arbo-

ut cognoſceretur virtus illius? & ipſe dedit hominibus ſcientiam, ut glorificaretur in mirabilibus ſuis.

6 Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis.

in his curavit, & abſtulit dolorem ejus. Unguentarius in his faciet miſturam: & non conſummabit opera ſua:

7 In his curans mitigabit dolorem, & unguentarius faciet pigmenta ſuavitatis, & unctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera ejus.

& pax ab illo eſt ſuper faciem terræ.

8 Pax enim Dei ſuper faciem terræ.

fili, in infirmitate tua non deſpicias, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te.

9 Fili in tua infirmitate ne deſpicias te ipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te.

Amove delictum, & dirige manus:& ab omni peccato munda cor.

10 Averte a delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum.

11

---

boribus ſive natura ſive ſupra naturam.

6. *Virtus illorum*: medicamentorum de quibus ℣. 4. gr. illius: ligni, de quo ℣. 5.

7. *Pigmenta*: miſturam, gr. & *non conſummabuntur*: nullum finem habebunt *opera ejus*; tot genera condimentorum pigmentorumque ſunt. gr. non conſummabit: ſupple unguentarius: non ad perfectum deducet: & tamen exinde.

8. *Pax Dei*, favor, benevolentia: ex qua plantæ ſalubres. gr. pax ab illo: ſcilicet unguentario: & grande adjumentum vitæ humanæ. quidam hos verſus ſic jungunt: *non conſummabit*: non ceſſabit unguentarius donec ab illo pax, ſeu valetudo tibi ſit.

9. *Ora Dominum*: nec ſis ut Amaſias qui confiſus eſt in arte medicorum & non in domino. ſic docet Eccleſiaſticus declinare extrema: neque contemnere, neque pluris quam oporteat facere artem medicam.

10. *Dirige manus*: opera tua ſac recta. docet unde eſſe debeat initium procurandi morbi nem-

11 Da suavitatem & memoriam similaginis, & impingua oblationem, & da locum medico:

12 etenim illum Dominus creavit: & non discedat a te, quia opera ejus sunt necessaria.

13 Est enim tempus quando in manus illorum incurras:

14 ipsi vero Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum & sanitatem, propter conversationem illorum.

15 Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.

16 Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum judicium conte-

Da suavitatem odoris, & memoriale similaginis, & impingua oblationem, quasi non sis. Et da locum medico:

nam & illum Dominus creavit: & non discedat a te: nam & ipso opus est.

Est tempus, cum & in manibus eorum suavitas odoris.

Nam & ipsi Dominum deprecabuntur, ut dirigat ipsis requiem, & sanationem propter restituendam valetudinem.

Qui peccat contra eum, qui fecit eum, incidat in manus medici.

fili, super mortuum deduc lacrymas: & quasi dira passus, incipe ploratum. Et secundum judicium ejus con-

---

pe a procurando peccato: quo etiam pertinet sequens.

11. *Da suavitatem*: da sacrificium boni odoris: *memoriam*: memoriale: *similaginis*: in sacrificio adhiberi solitæ: *impingua oblationem*: gr. addit: quasi non sis: quasi in extremo vitæ ac statim moriturus nisi Deum placaveris.

13. *In manus illorum incurras*. ideo non contemnendus a sanis, ut fit. gr. hic & latinus ℣. seq. docent medicum, ut ipse quoque pro ægris deprecetur ac victimam boni odoris offerat: sic enim remedia melius successura.

16. *Secundum judicium* ejus gr. secundum dignitatem, ut ℣. 18. alii: pro more.

contege corpus illius : & non deſpicias ſepulturam illius.

Amarum fac ploratum: & calefac planctum,

& fac luctum ſecundum dignitatem ejus, uno die, vel duobus, propter detractionem: & admitte conſolationem propter triſtitiam.

Ex triſtitia enim provenit mors: & triſtitia cordis flectet virtutem.

In abductione tranſit & triſtitia: & vita pauperis ſecundum corda.

Ne dederis in triſtitiam

ge corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius.

17 Propter delaturam autem amare fer luctum illius uno die, & conſolare propter triſtitiam.

18 & fac luctum ſecundum meritum ejus, uno die, vel duobus propter detractionem.

19 A triſtitia enim feſtinat mors, & cooperit virtutem, & triſtitia cordis flectit cervicem.

20 In abductione permanet triſtitia: & ſubſtantia inopis ſecundum cor ejus.

21 Ne dederis in triſtitia cor

17. *Propter delaturam*: cum effertur corpus.

18. *Propter detractionem*: ne quis tibi detrahat aut dicat parce a te celebratum ſolennem luctum: & tamen *conſolare*: paſſive: funde conſolabiles lacrymas.

19. *A triſtitia*: ſubaudi: cave tamen nimis lugeas: eo quod *a triſtitia, &c. cooperit virtutem*: velut fluctu obruit ac demergit omnem animi vim. *flectit cervicem*: ſub hoc velut pondere incurvatam.

20. *In abductione*: abducto cadavere & ſepulto *permanet triſtitia*: hactenus permanet παραμένει. nunc gr. habet: παραβαίνει, tranſit, clariore ſenſu: tranſit (paulatim) triſtitia; *& ſubſtantia* gr. vita *inopis ſecundum cor ejus*: luctu levato vita fit lætior. alii aliter legunt & vertunt, obſcuriſſimo ſenſu.

21. *Memento noviſſimorum*: in aliorum funere mortem tuam cogita: hoc utile: non autem ut te luctu conficias: alii: memento mortis quam lugendo accerſas: ex antecedentibus.

cor tuum, fed repelle eam a te: & memento noviffimorum.

22 noli oblivifci: neque enim eft converfio, & huic nihil proderis, & te ipfum peffimabis.

23 Memor efto judicii mei: fic enim erit & tuum: mihi eri, & tibi hodie.

24 In requie mortui requiefcere fac memoriam ejus, & confolare illum in exitu fpiritus fui.

25 Sapientia fcribæ in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, fapientiam percipiet: qua fapientia replebitur.

cor tuum: repelle eam memor noviffimorum:

& noli oblivifci. Non eft enim reditus: & huic non proderis, & te ipfum peffimabis.

Memento judicii ejus; quoniam fic, ut etiam tuum; mihi heri, & tibi hodie.

In requie mortui quiefcere fac memoriam ejus, & confolationem accipe in eo, in exitu fpiritus illius.

Sapientia fcribæ in opportunitate otii: & qui minoratur actu fuo, fapientiam percipiet.

Quo-

---

22. *Noli oblivifci*: quæ moneo de moderando luctu. *neque enim eft converfio*: five reverfio mortuorum quantumvis lugeas.

23 *Memor efto*: quafi nomine mortui: *judicii mei*: legis quam fubii.

24 *In requie mortui requiefcere* feu ceffare *fac memoriam ejus*: tolle luctum indefeffum ex nimia recordatione. *confolare illum*: quafi diceret: adhibe folatia ægro quamdiu vivit: mortuum ne plus æquo lugeas. at gr. confolationem accipe in exitu fpiritus ejus: ne te nimio luctu conficias.

25. *Sapientia fcribæ* (doctoris.) *in tempore* (in opportunitate gr.) *vacuitatis*: otii: otium ac feceffus conquirendæ fapientiæ neceffaria: unde Marthæ follicitudo increpatur; Mariæ beatiffima ad pedes Domini laudatur quies. & *qui minoratur actu*; qui ab actione turbulenta ac negotiis ceffat *fapientiam percipiet. qua fapientia replebitur?* per interrogationem: aut ut habet gr. quomodo fapientia replebitur?

26.

Quomodo sapientia replebitur, qui tenet aratrum, & gloriatur in hasta stimuli, boves agitat, & conversatur in operibus eorum, & enarratio ejus in filiis taurorum?

Cor suum dabit ad versandos sulcos,& vigilia ejus in sagina vaccarum.

Sic omnis faber,& architectus,qui noctem tamquam diem transigit: qui sculpunt sculpturas signaculorum, & assiduitas ejus immutare varietatem? Cor suum dabit ad assimilandam picturam: & vigilia ejus, perficere opus.

Sic faber ferrarius sedens juxta incudem, & addis-

26 qui tenet aratrum, & qui gloriatur in jaculo, stimulo boves agitat, & conversatur in operibus eorum, & enarratio ejus in filiis taurorum.

27 Cor suum dabit ad versandos sulcos, & vigilia ejus in sagina vaccarum.

28 Sic omnis faber & architectus, qui noctem tamquam diem transigit, qui sculpit signacula sculptilia, & assiduitas ejus variat picturam: cor suum dabit in similitudinem picturæ, & vigilia sua perficiet opus.

29 Sic faber ferrarius sedens juxta incudem, & considе-

---

26. *qui tenet aratrum*: qui totus in bobus est, nihil aliud aut cogitat aut loquitur: vel aliis addictus est artibus quas enumerat a 26. ad 35. *qui gloriatur in jaculo*: stimulo ad boves agitandos *conversatur*: versatur: *in operibus eorum*: is ergo quomodo sapientiæ attendat?

28. *Sic omnis faber*: jam transit ad fabros, aliaque opera in quibus omnis artifex *noctem tamquam diem* (laborando) *transigit*: atque adeo nullum colendæ sapientiæ relinquit locum. *qui sculpit signacula sculptilia*; sigillorum celaturas. *assiduitas ejus variat*: *cor suum dabit ad similitudinem*: duo enumerat quibus maxime sculptorum pictorumque constat industria: alterum varietas operis: alterum exacta ad naturam rerum expressio: vide autem quam hæc totum occupent animum: *assiduitas ejus*: *cor suum dabit*.

29. *Considerans opus feri*: artem exercens in rudi ferro: *ἀργῷ*

Verſ.Vulg.	*Sixt. verſ.*
ſiderans opus ferri: Vapor ignis urit carnes ejus, & in caloie fornacis concertatur:	cens pigro ferro. Vapor ignis durabit carnes ejus, & in calore fornacis concertabit
30 Vox mallei innovat aurem ejus, & contra ſimilitudinem vaſis oculus ejus.	Vox mallei innovabit aurem ejus: & contra ſimilitudinem vaſis oculi ejus.
31 Cor ſuum dabit in conſummationem operum, & vigilia ſua ornabit in perfectionem.	Cor ſuum dabit in conſummationem operum: & vigilia ejus, ornare in perfectionem.
32 Sic figulus ſedens ad opus ſuum, convertens pedibus ſuis rotam, qui in ſollicitudine poſitus eſt ſemper propter opus ſuum, & in numero eſt omnis operatio ejus.	Sic figulus ſedens ad opus ſuum, & convertens pedibus ſuis rotam, qui in ſollicitudine poſitus eſt ſemper in opus ſuum, & in numero omnis operatio ejus.
33 In brachio ſuo formabit lutum, & ante pedes ſuos curvabit virtutem ſuam.	In brachio ſuo formabit lutum: & ante pedes curvabit virtutem ſuam.
34 Cor ſuum dabit ut conſummet linitionem, & vigilia ſua mundabit fornacem.	Cor ſuum dabit ut conſummet linitionem; & vigilia ejus, mundare fornacem.

Om-

---

nodum facto.alii vertunt:pigro: duro nec ductili aut ſequace: emollitu difficili: *concertatur*: concertabit. gr. laborabit: vel igne adhibito ferri rigorem tamquam certando vincet.

30.*Vox mallei innovat aurem ejus*:aſſiduo pulſu iterata & innovata aurem percutit. *contra ſimilitudinem*: attentus exemplari vaſis quod fabricat. *ornabit in perfectionem*: opus perpoliet & ad ſummum artis adducet.

32. *in numero*:in quodam numeroſo motu.

35.

Omnes in manibus ſuis ſperaverunt : & unuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt.

35 Omnes hi in manibus ſuis ſuperaverunt, & unuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt.

Sine ipſis non ædificabitur civitas :

36 ſine his omnibus non ædificatur civitas.

nec inhabitabunt , nec inambulabunt. Et in Eccleſia non tranſilient,

37 Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in eccleſiam non tranſilient.

ſuper ſellam judicis non ſedebunt , & teſtamentum judicii non intelligent : neque palam facient juſtitiam, & judicium: & in parabolis non invenientur.

38 Super ſellam judiciis non ſedebunt, & teſtamentum judicii non intelligent, neque palam facient diſciplinam & judicium, & in parabolis non invenientur:

Sed creaturam ævi confirmabunt. Et deprecatio eo-

39 ſed creaturam ævi confirmabunt, & deprecatio illo-

---

35. 36. *omne hi*: *unuſquiſque*: *ſapiens eſt* : *ſine his* : quaſi diceret : hæc quidem opera ſuam habent ſapientiam humanæ ſocietati neceſſariam : infirmi tamen ordinis non rerum gubernaculis natam ℣. 37. & ſeqq. neque comparandam veræ ſapientiæ de qua cap. ſeq.

37. *Et non inhabitabunt* : orationem ſic conſtrue : ſine his artibus non ædificatur civitas, ut ℣. precedenti: & *non inhabitabunt nec inambulabunt* homines in ea: civitate ſcilicet: urbes deſertæ erunt atque inhabitabiles :& tamen illi artifices quorum tanta præſtantia eſt : *in Eccleſiam*, in legitimos cœtus *non tranſilient*: non ad eos vocabuntur neque ulli parti reipublicæ præerunt ut exprimit ſeq.

38. *Teſtamentum judicii*: leges judiciorum : & *in parabolis* arcaniſque ſententiis conquirendis *non invenientur* ; neque in his adhibebunt operam.

39. *Sed creaturam ævi* : res mortales ac brevi tempore duraturas ſtabilient *confirmabunt*: & *deprecatio* : neque altius eorum vota pertingēt, quam ut ſuæ artis opera præclare exequantur : alii : interim tamen non ſunt alieni a Deo, quem inter operandum invocant. *accommodantes* : legi & ipſi auſcultantes : at gr. πλὴν τοῦ ἐπιδόντος, præter eum :

illorum in operatione artis, accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.

rum in operatione artis. tantummodo accommodantis animam ſuam, & conquirentis in lege Altiſſimi.

longe ab eo qui ſe totum dedit intelligendæ legi: quæ vera & homine digna ſapientia eſt: de qua ſeq. cap. uti prædictum eſt.

CAPUT XXXIX.

Sapiens antiquorum geſta dictaque inquirit, 1. 2. 3. *in publicis cœtibus clareſcet*, 4. *alienas gentes peragrat diſcendi & experiendi gratia*, 5. *mane vigilat orationis cauſa*, 6. 7. *hinc ſapientia*, 8. *auctor instinctu divino actus*, 16. 17. *glorificandus Deus*, 20. *cui nihil mirabile*, 25. *opera ejus perfecta*, 26. *bona quoque malis male vertunt*, 32. *ultores ſpiritus*, 31. *creatura omnes ultrices ſcelerum*, 35. 36. *omnia bona præſtat Dominus*, *ſed tempore ſuo*, 39. 40. *ideo laudandus*, 41.

VERSIO VULGATA.

1 SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit.

2 Narrationem virorum nominatorum conſervabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit.

3 Occulta proverbiorum

SIXTINA VERSIO.

SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetiis vacabit.

Narrationes virorum nominatorum conſervabit: & in verſutias parabolarum ſimul introibit.

Occulta proverbiorum exqui-

2. *Narrationem*: *verſutias parabolarum*: contra ac de fabris dixerat: ſupra 38.

quiret, & in ænigmatibus parabolarum converſabitur.

In medio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit.

In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim & mala in hominibus tentavit.

Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum: & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.

Et aperiet os ſuum in oratione: & pro delictis ſuis deprecabitur.

Si Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebitur.

Ipſe tamquam imbres emittet verba ſapientiæ ſuæ: & in oratione confitebitur Domino.

Ipſe dirigit conſilium ejus & ſcientiam, & in abſconditis ejus meditabitur.

Ipſe palam faciet diſcipli-

exquiret, & in abſconditis parabolarum converſabitur.

4 In medio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit.

5 In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim & mala in hominibus tentabit.

6 Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum: & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.

7 Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur.

8 Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum,

9 & ipſe tamquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & in oratione confitebitur Domino:

10 & ipſe diriget conſilium ejus & diſciplinam, & in abſconditis ſuis conſiliabitur.

11 Ipſe palam faciet diſcipli-

---

4. *In medio*: judicibus aſſeſſor dabitur.

10. *Conſiliabitur*: inde rerum agendarum conſilia ſumet; ſecundum illud Pſalmi CXVIII. conſilium meum juſtificationes tuæ.

plinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur.

12 Collaudabunt multi ſapientiam ejus, & uſque in ſeculum non delebitur.

13 Non recedet memoria ejus, & nomen ejus requiretur a generatione in generationem.

14 Sapientiam ejus enarrabunt gentes, & laudem ejus enuntiabit eccleſia.

15 Si permanſerit, nomen derelinquet plus quam mille: & ſi requieverit, proderit illi.

16 Adhuc conſiliabor, ut enarrem: ut furore enim repletus ſum.

17 In voce dicit: Obaudite me divini fructus, & quaſi roſa plantata ſuper rivos aquarum fructificate.

nam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur.

Collaudabunt multi intelligentiam ejus: uſque in ſeculum non delebitur.

Non recedet memoria ejus: & nomen ejus vivet in generationes generationum.

Sapientiam ejus enarrabunt gentes: & laudem ejus enuntiabit eccleſia.

Si permanſerit, nomen derelinquet pluſquam mille: & ſi requieverit, acquirit ſibi.

Adhuc meditatus enarrabo: & tamquam plenilunium repletus ſum.

Exaudite me filii ſancti, & germinate quaſi roſa plantata ſuper rivum agri.

Et

15. *Si permanſerit*: ſi vita diutina perfruatur nomen inclytum relinquet ſupra mille ſapientes. *& ſi requieverit*: ſi interierit: ſibi ipſi laboraverit & æterna premia conquiſiverit.

16. *Adhuc conſiliabor*: non hic hærebo: exaggerabo ſermones ad ſapientum gloriam commendandam. *ut furore* Domini atque inſtinctu illo grandi ac prophetico *repletus ſum*. gr. quaſi plenilunium repletus ſum: plena luce fulgeo: *διχομηνία*: dimidiatus menſis ſive bifariam ſectus: hoc eſt plenilunium.

17. *In voce dicit*: arcana illa voce qua Dominus ſolet in cordibus loqui: paſſim apud Prophetas: hac ergo arcana voce Deus hæc inſpiravit quibus adhortarer pios. *obaudite me divini*

Et quasi thus odorem suavitatis emittite:

& florete florem, quasi lilium: diffundite odorem, & collaudate canticum. Benedicite Dominum in omnibus operibus:

Date nomini ejus magnificentiam. Et confitemini in laudatione ejus, in canticis labiorum, & in citharis. Et sic dicetis in confessione:

Opera Domini universa quia bona valde: & omne præceptum in tempore suo erit, omnia enim in tempore suo quærentur.

In verbo ejus stetit aqua, sicut congeries: & in ser-

18 Quasi Libanus odorem suavitatis habete.

19 Florete flores, quasi lilium, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis.

20 Date nomini ejus magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum, & in canticis labiorum, & citharis, & sic dicetis in confessione:

21 Opera Domini universa bona valde.

22 In verbo ejus stetit aqua sicut congeries: & in ser-

---

vini fructus: divina germina a Deo pullulantia: sive ut gr. filii sancti.

18. *Quasi Libanus*: sive thus. gr.

19. *Florete Flores*: fundite flores: efflorescite ut lilium. *collaudate canticum*: canticum laudis canite.

20. *In voce labiorum*; *in canticis labiorum*: duplex versio seu lectio ut videtur. *voce labiorum & citharis*: voce cum instrumentis musicis juncta, notum illud: confitemini, laudate: confessio, laus.

21. *Bona valde*: addit gr. & omne præceptum in tempore suo erit: omnia enim in tempore suo quærentur: quod ultimum vulgata habet ℣. 26. vide etiam ℣. 39. hoc est præcepta aptat personis, locis, temporibus, rebus, etiam elementis, ut sequens: quo fonte manarunt veteris novæque legis discrimina.

22. *Excepteria aquarum*: stan-

ſermone oris illius ſicut exceptoria aquarum :

23 quoniam in præcepto ipſius placor fit, & non eſt minoratio in ſalute ipſius.

24 Opera omnis carnis coram illo, & non eſt quidquam abſconditum ab oculis ejus.

25 A ſeculo uſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt mirabile in conſpectu ejus.

26 Non eſt dicere : Quid eſt hoc, aut quid eſt iſtud ? omnia enim in tempore ſuo quærentur.

27 Benedictio illius quaſi fluvius inundavit.

28 quomodo cataclyſmus aridam inebriavit : ſic ira ipſius gentes, quæ non exquiſierunt eum, hereditabit.

mone oris illius, exceptoria aquarum.

In præcepto ipſius omne beneplacitum:& non eſt qui minuat ſalutare illius.

Opera omnis carnis coram illo: & non eſt abſcondi ab oculis ejus.

A ſeculo in ſeculum reſpexit : & nihil eſt admirabile in conſpectu illius.

Non eſt dicere : Quid eſt hoc? ad quid hoc ? omnia enim ad uſus ipſorum creata ſunt.

Benedictio illius quaſi fluvius inundavit :

& quomodo cataclyſmus aridam inebriavit : ſic iram ſuam gentes hereditare faciet,

Sicut

ſtante mari rubro ac ſi receptaculis teneretur.

23. *Placor* ; placentia; lætum quid ut ſupra IV. 13. gr. omne beneplacitum ; omnis cauſa lætandi. *non eſt minoratio* diminutio *in ſalute ipſius* : quæ per ipſum : vim ejus ſalutarem nihil imminuit.

25. *Nihil eſt mirabile* : nota præclaram ſententiam:quoniam & antecedentia & præſentia & futura mente complexus nihil novi intuetur: ad hæc nihil quod ejus majeſtate ac poteſtate non ſit inferius.

26. *Quid eſt hoc ? quid eſt iſtud ?* gr. ad quid iſtud ? *omnia enim tempore ſuo quærentur* ; requirentur: neceſſaria eſſe comperientur : gr. omnia ad uſus ſuos creata.

28. *Cataclyſmus* : inundatio : ſic intelligi poteſt : ſicut dilu-

vium

Sicut convertit aquas in falsuginem. viæ illius sanctis directæ : sic iniquis offensiones.

29 Quomodo convertit aquas in siccitatem, & siccata est terra : & viæ illius viis illorum directæ sunt : sic peccatoribus offensiones in ira ejus.

Bona bonis creata sunt ab initio : sic peccatoribus mala.

30 Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala.

Principium omnis rei necessariæ ad vitam hominis, aqua, ignis, & ferrum, & sal, & siligo tritici, & mel, & lac, sanguis uvæ, & oleum, & vestimentum.

31 Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus uvæ, & oleum, & vestimentum.

Hæc omnia sanctis in bona : sic peccatoribus in mala convertentur.

32 Hæc omnia sanctis in bona, sic & impiis & peccatoribus in mala convertentur.

33

---

vium sub Noe terram inundavit: *sic ira ejus hereditabit* : active: hereditare, sortiri faciet.

29. *Aquas in siccitatem* : terra exsucca & arida ad imittendam famem : gr. in salsuginem: ut habes Ps. cvi.34 terram fructiferam in salsuginem : in sterilitatem, agris velut sale conspersis. sic impii, steriles : nulla gratia : nullo fructu. *via illius viis illorum* : gr. planior : viæ illius (Dei scilicet) sanctis directæ: (planæ, faciles) sic iniquis offensiones.

30. *Bona bonis; bona & mala.* bona pura bonis *creata* comparataque *sunt ab initio* in paradiso voluptatis : *& nequissimis* : gr. peccatoribus, quamquam mala pura commeritis, tamen ex benignitate per hanc vitam præparavit Deus *mala & bona* vitamque quę malorum ac bonorum temperamento constat : vide 32. & gr.

31. *Necessaria rei*: vide frugalitatem & simplicitatem. *ferrum*: ad aratra, ad malleos.

33.

33 Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmaverunt tormenta ſua:	Sunt ſpiritus qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmaverunt flagella ſua:
34 in tempore conſummationis effundent virtutem: & furorem ejus, qui fecit illos, placabunt.	Et in tempore conſummationis effundunt virtutem: & furorem ejus, qui fecit illos, ſedabunt.
35 Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata ſunt:	Ignis, & grando, & fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata ſunt:
36 beſtiarum dentes, & ſcorpii, & ſerpentes, & rhomphæa vindicans in exterminium impios.	beſtiarum dentes, & ſcorpii, & viperæ, & rhomphæa vindicans in exterminium impios.
37 In mandatis ejus epu-	In mandato lætabuntur: &

33. *Qui ad vindictam creati ſunt*: ex eventu poſteaquam a Deo defecerunt ad id ordinati: ut divinam vindictam & ipſi exciperent & in alios exercerent. *in furore ſuo*: in ira qua adverſus hominum genus exardeſcunt ut patebit ſequente ℣. *confirmaverunt tormenta*: flagella *ſua*: a ſe incuſsa: gravem in ictibus firmabunt manum: hos ergo commemorat, ut doceat quorum ope ex ℣. præcedente omnia etiam per ſe bona, tamen malis malo vertant.

34. *In tempore conſummationis*: interitus, internecionis: ſive in noviſſimis diebus: *effundent virtutem*: vim illam peſtiferam. & *furorem ejus qui fecit illos placabunt*: exſatiabunt: digno ſupplicio: melius: tantas edent ſtrages ut Deum inflectant ad miſericordiam & veniam. cave autem intelligas immundos ſpiritus ac ſempiterno ſupplicio deſtinatos tandem placaturos Deum, quod ſenſit Origenes: ſed ferme unus & ab univerſa Eccleſia reprobatus.

35. *Ignis, grando, fames*: præter ea, quæ cum bona ſint malis malo vertunt, ſunt quædam per ſe noxia in ultionem comparata.

36. *Rhomphæa*: gladius anceps verſatilis.

37. *In mandatis ejus epulabuntur*: lætitia efferentur, gr. creaturæ illæ ultrices, alludit ad Pſ.

& super terram in necessitates præparabuntur: & in temporibus suis non præterient verbum.

labuntur, & super terram in necessitatem præparabuntur, & in temporibus suis non præterient verbum.

Propterea ab initio confirmatus sum, & meditatus sum, & in scriptura reliqui.

38 Propterea ab initio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitavi, & scripta dimisi.

Omnia opera Domini bona: & omnem usum in tempore ejus subministrabunt.

39 Omnia opera Domini bona, & omne opus hora sua subministrabit.

Et non est dicere: hoc illo nequius est: omnia enim in tempore comprobabuntur.

40 Non est dicere: hoc illo nequius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur.

Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

41 Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

Ps. cxlvIII. ignis, grando, nix, glacies: quæ faciunt verbum ejus. quo etiam sensu dictum est: vocavit Dominus famem. 4. Reg. VIII. *in necessitatem præparabuntur*: in necessariam ultionem.

38. *Confirmatus sum*: in timore Dei: *& consiliatus sum*, meditatus sum, gr. cogitavi tristes exitus impiorum: *&* (hæc) *scripta dimisi*, scripto mandavi: horum autem summa est, id quod sequitur:

39. *Omne opus hora sua*: tempore suo.

40. *Non est dicere*: *hoc illo nequius est*: apta enim sunt omnia & suis constituta finibus, atque ex horum nexu par existit decor: unde vera ratio laudandi Deum.

CAPUT XL.

Jugum grave super filios Adam, a ℣. 1. ad 12. mors inevitabilis, 12. impiorum inanes divitiæ, 13. liberalitas, 14. 17. vita sibi sufficiens, 18. quid cui anteponendum, 19. ad 27. timor Domini omnibus antecellit, 26. & seqq. ne mendices, 29. ad finem.

VERSIO VULGATA.

1 OCCUPATIO magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium.

2 Cogitationes eorum, &

SIXTINA VERSIO.

OCCUPATIO magna creata est omni homini, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem in sepultura in matrem omnium.

Cogitationes eorum, & timo-

1. *Occupatio magna*: afflictio. *grave jugum*; de quo jugo sive onere miseris mortalibus imposito hæc ponit: Primum quòd incubet per totam vitam a natali ad sepulturam: ℣. 1. Secundum quod sit repositum in curis, timoribus, vanis spebus, reliquis animi perturbationibus: ℣. 2. 4. 5. & seqq. atque innumeris calamitatibus: ℣. 9. 10. Tertium quod æque omnes premat: summos: infimos: medios: cujuscumque status homines: ℣. 3. & seqq. qua de re præclare Aug. contra Jul. IV. 16. in fine: parvulos intuere quot & quanta mala patiantur; in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus, terroribus crescant: deinde jam grandes etiam Deo servientes tentat error ut decipiat: tentat dolor aut labor ut frangat: tentat mœror ut sternat: tentat typus (superbia) ut extollat. & quis explicet omnia festinanter quibus gravatur jugum super filios Adam? quod jugum non fuisset nisi delicti originalis meritum præcessisset.

2. *Cogitationes*: quatuor hæc commemorat quæ hominum genus

timorem cordis, conſideratio expectationis, dies finitionis.

A reſidente ſuper thronum in gloria, & uſque ad humiliatum in terra & cinere:

Ab eo qui portat hyacinthum, & coronam, & uſque ad eum qui operitur lino crudo: furor, & zelus, & tumultus, & fluctuatio, & timor mortis, & iracundia perſeverans, & contentio,

& in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat cognitionem ejus.

Modicum tamquam nihil in requie; & ab eo in ſomnis, quaſi in die ſpeculæ,

Conturbatus eſt in viſu

timores cordis, adinventio expectationis, & dies finitionis.

3 a reſidente ſuper ſedem glorioſam, uſque ad humiliatum in terra & cinere:

4 ab eo, qui utitur hyacintho, & portat coronam, uſque ad eum, qui operitur lino crudo: furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perſeverans, & contentio.

5 & in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam ejus.

6 Modicum tamquam nihil in requie, & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus.

7 Conturbatus eſt in viſu cordis

---

nus maxime exagitent: curæ, metus, fallaces ſpes, poſtque labores tantos, mors. *adinventio expectationis*. cogitatio expectationis: gr. ſpei ludibria quę vel maxime homines diſtendunt & excruciant quibus addendum id quod ſequitur ℣. 4.

5. *In cubili ſomnus*: qui nec curæ expers, tot turbida inſomnia terrent & exagitant. *immutat ſcientiam*, cogitationes, *ejus*: nova viſa atque aliam cogitandi & imaginandi rationem inducit.

6. *Modicum tamquam nihil in requie*: ſomnus initio ad momentum quietus. *& ab eo*, ex illo, poſt illud minutum quietis tempus. *quaſi in die reſpectus*: ſpeculæ, gr. homo quaſi in ſpecula vigil collocatus omnigena viſa ac monſtra perſpicit.

7. *Tamquam qui evaſerit*: fugi-

cordis ſui, tamquam qui evaſerit in die belli In tempore ſalutis ſuæ exſurrexit, & admirans ad nullum timorem:

8 cum omni carne,ab homine uſque ad pecus, & ſuper peccatores ſeptuplum.

9 Ad hæc mors, ſanguis, contentio, & rhomphæa, oppreſſiones, fames, & contritio, & flagella:

10 ſuper iniquos creata ſunt hæc omnia, & propter illos factus eſt cataclyſmus.

11 Omnia, quæ de terra ſunt, in terram convertentur, & omnes aquæ in mare revertentur.

12 Omne munus & iniquitas delebitur, & fides in ſeculum ſtabit.

cordis ſui, tamquam qui evaſit a facie belli: in tempore ſalutis ſuæ exſurrexit, & admirans ad nullum terrorem.

Cum omni carne ab homine, uſque ad pecus: & ſuper peccatores ſeptupla,

Ad hæc,mors & ſanguis, & contentio & rhomphæa, oppreſſiones, fames & contritio & flagellum:

Super peccatores creata ſunt hæc omnia: & propter illos factus eſt cataclyſmus.

Omnia, quæ de terra ſunt, in terram revertuntur, & ab aquis in mare reflectunt.

Omne munus & iniquitas delebitur: & fides in ſeculum ſtabit.

Sub-

---

gibundus, vix ab hoſte ſecurus: cum omnia in tuto ſint, miraturque experrectus tantopere exagitatum ſe nulla timendi cauſa.

8. *Cum omni carne*:cum omni animante: ſupple hæc ſunt.

9. *Ad hæc mors*:etiam violenta ſuſo ſanguine: *contentio*, bellum: *contritio & flagella*, morbi, ipſa peſtis.

10. *Super iniquos*: ergo ab initio hæc non erant. *cataclyſmus*: diluvium.hactenus de gravi jugo: nunc aliæ ſententiæ.

11. *Omnia*: ut omnes aquæ in mare, ita terrena omnia in terram.

12. *Omne munus*: omnis in juditiis corruptela. *& iniquitas delebitur*: nullo fructu corruet: *fides* autem non ita, & *in ſeculum ſtabit.*

13.

Substantiæ injustorum sicut fluvius exsiccabuntur: & sicut tonitruum magnum in pluvia personabit:

in aperiendo ipsam manus suas, lætabitur: sic prævaricatores in consummationem deficient.

Nepotes impiorum non multiplicant ramos: & radices immundæ super duram petram.

Achi super omnem aquam, & oram fluminis, ante omne fœnum evelletur.

13 Substantiæ injustorum sicut fluvius siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt.

14 In aperiendo manus suas lætabitur: sic prævaricatores in consummatione tabescent.

15 Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petræ sonant.

16 Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum evelletur.

17

---

13. *Substantiæ*: res, pecuniæ *injustorum sicut fluvius*, sicut torrens decurrent, *siccabuntur*: *& sicut tonitruum magnum per pluviam* inani ac nihil profuturo per nubes murmure *personabunt*: in divitum jactantia nihil nisi sonitus ac strepitus.

14. Sicut *in aperiendo* inopi *manus suas lætabitur*, prospere aget (vir bonus:) ita e contrario, *prævaricatores*, *&c.*

15. *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos* sicut nec *radices immundæ*, plantæ infrugiferæ, illætabiles, quæ sunt *super cacumen petræ*: seu, super duram petram: qua voce terminatur gr. vulgatus addit *sonant* hoc est, illæ plantæ ventis agitatæ inanem tantum sonitum edunt nulla stirpe, nullo fructu. sonant autem: ex ℣. seq. ἄχει pro quo vulgatus interpres legisse videtur ἤχει, seu potius ἠχοῦσι sonant.

16. *Super aquam viriditas*: opponit siccitati plantæ super petram arescentis, virides herbas super aquam crescentes: iisque virum bonum latenter comparat. herba autem illa viridis *ad oram fluminis*, *ante omne fœnum* maturescet atque adeo prima omnium, *evelletur*, secabitur, demetetur. ἄχει varie legunt & interpretantur: Grotio Ægyptia vox significans illa virentia quæ Nilo exundante oriri soleant.

17 Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſeculum permanet.

Gratia, ſicut paradiſus, in benedictionibus: & miſericordia in ſeculum permanet.

18 Vita ſibi ſufficientis operarii condulcabitur, & in ea invenies theſaurum.

Vita ſufficientis ſibi operarii condulcabitur, & ſuper utraque, qui invenit theſaurum.

19 Filii, & ædificatio civitatis confirmabit nomen: & ſuper hæc, mulier immaculata computabitur.

Filii, & ædificatio civitatis confirmant nomen: & ſuper utraque, mulier immaculata computatur.

20 Vinum & muſica lætificant cor: & ſuper utraque, dilectio ſapientiæ.

Vinum & muſica lætificant cor: & ſuper utraque, dilectio ſapientiæ.

21 Tibiæ, & pſalterium ſuavem faciunt melodiam: & ſuper utraque, lingua ſuavis.

Tibia & pſalterium jucundam faciunt melodiam; & ſuper utraque, lingua ſuavis.

Gra-

---

17. *Gratia* ſeu collatum beneficium, *ſicut paradiſus* ſicut hortus irriguus, amœnus ac pomifer.

18. *Vita: condulcabitur*: quam vitæ laboriſque ſibi ſufficientis dulcedinem ſentiebat Paulus, dicens: argentum & aurum, aut veſtem nullius concupivi; quoniam ad ea quæ mihi opus erant & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ: quo nihil beatius, dicente Domino: beatius eſt magis dare quam accipere. Act. xx. 33. 35. *& in ea invenies theſaurum*: inexhauſtam ſcilicet bonorum copiam ac beneficentiæ fontem. gr. non ita commode: ſuper utraque eſt (ſuper illam ſufficientiam & ſuper illam dulcedinem) qui invenit theſaurum: nullo ſenſu, niſi verum illum theſaurum intelligas de quo ſcribitur: theſaurus deſiderabilis in habitaculo juſti. Prov. xxi. 20. &: ſapientiæ infinitus theſaurus eſt hominibus. Sap. vii. 14.

18. *Filii: confirmabit nomen*: immortale faciet. *& ſuper hæc, mulier immaculata*: plus illa honoris viro conciliat caſtitate

ac

Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus : & ſuper utraque veritatem ſationis.

Amicus & ſodalis in tempore occurrentes : & ſuper utraque, mulier cum viro.

Fratres & adjutorium in tempore tribulationis : & ſuper utraque, eleemoſyna liberabit.

Aurum & argentum ſtatuent pedem : & ſuper utraque, conſilium beneplacet.

Facultates & fortitudo exaltabunt cor : & ſuper utraque timor Domini.

Non eſt timori Domini

22 Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, & ſuper hæc virides ſationes.

23 Amicus & ſodalis in tempore convenientes, & ſuper utroſque mulier cum viro.

24 Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, & ſuper eos miſericordia liberabit.

25 Aurum & argentum eſt conſtitutio pedum : & ſuper utrumque, conſilium beneplacitum.

26 Facultates & virtutes exaltant cor, & ſuper hæc timor Domini.

27 Non eſt in timore Domini

---

ac prudentia ; ſic Manaſſes Juditha uxore habetur nobilis: Judith VIII. 2. ſic Ruth Moabitidis gloria commendatur Booz: Ruth II. III. illuſtrat familias fortis illius mulieris virtus: ſurrexerunt enim filii ejus & beatiſſimam prædicaverunt;vir ejus & laudavit eam: Prov.XXXI. 28. animadverte autem lector ſequentes verſus ad 27. ejuſdem figuræ eſſe.

22. *Gratiam* venuſtatem *& ſpeciem* (pulcritudinem ;) *& ſuper hac virides ſationes*:revireſcunt enim quotannis arbores ; vultus gratia immedicabiliter defloreſcit.

23. *Convenientes* : occurrentes; gr. ſupple: jucunda res eſt.

24. *Miſericordia* ſive eleemoſyna.

25. *Aurum & argentum conſtitutio pedum*: conſtabilient pedem gr. faciunt ut firmo conſiſtas gradu. *ſuper utrumque, conſilium beneplacitum eſt* : conſilium placet ; gr.

26. *Et virtutes* : gr. robur.

27. *Minoratio*: damnum : &

mini minoratio: & non est in eo inquirere adjutorium.

28 Timor Domini sicut paradisus benedictionis, & super omnem gloriam operuerunt illum.

29 Fili in tempore vitæ tuæ ne indigeas: melius est enim mori, quam indigere.

30 Vir respiciens in mensam alienam, non est vita ejus in cogitatione victus. alit enim animam suam cibis alienis.

31 Vir autem disciplinatus & eruditus custodiet se.

32 In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre ejus ignis ardebit.

minoratio: & non est in eo inquirere adjutorium.

Timor Domini sicut paradisus benedictionis: & super omnem gloriam operuerunt illum.

Fili, vitam mendicationis ne vivas: melius est mori, quam mendicare.

Vir respiciens in mensam alienam, non est vita ejus in computatione vitæ: contaminabit animam suam in cibis alienis.

Vir autem sciens & disciplinatus custodiet se.

In ore impudentis condulcabitur mendicatio: & in ventre ejus ignis ardebit.

---

non est in eo: quem si habueris nullum aliud auxilium desideraveris.

28. *Super omnem gloriam*: veste induerunt (homines) super omnem aliam vestem inclyta.

29. *Fili ne indigeas*: vitam mendicitatis (seu mendici) ne vixeris, gr. *quam indigere*. mendicare, gr. propter inertiam, & vagandi necessitatem atque inde orta flagitia ac dedecora.

30. *Vir respiciens*: *non est vita ejus in cogitatione victus*; non est vita ejus in computatione vitæ: gr. ejusmodi vivendi ratio non est reputanda pro vita.

31. *Custodiet se*: ab ejusmodi vita.

32 *In ore imprudentis*, impudentis, ἀναιδοῦς: *condulcabitur* dulcis erit *inopia*: gr. mendicatio; inverecunda licet ac turpis. *& in ventre ejus*: sæpe laboravit fame.

CA-

CAPUT XLI.

De morte, ad 8. cui amara aut optanda, 1. & seqq. soboles & nomen quale, 8. ad 15. nomini consulendum, plusquam vita, 15. bona & mala verecundia, 19. ad finem : de quibus erubescendum, ibid.

SIXTINA VERSIO.

O Mors, quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis :

quieto & prospere agenti in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum !

O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus,

defecto ætate, & cui cura est de omnibus, & diffidenti, & qui perdidit patientiam !

Noli metuere judicium mortis. Memento priorum te, & novissimorum : hoc

VERSIO VULGATA.

1 O Mors, quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis :

2 viro quieto, & cujus viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum !

3 O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus,

4 defecto ætate, & cui de omnibus cura est, & incredibili, qui perdit patientiam !

5 Noli metuere judicium mortis. Memento quæ ante fuerunt, & quæ superventura

---

3. *Bonum est judicium tuum*: decretoria sententia de morte.

4. *Defecto ætate* : extrema ætate, gr. decrepito: *cui de omnibus cura est*: curis exercito neque certi quidquam habenti : *incredibili*: tanta virium diffidentia, ut nec se ipse sustentet & malis victus fatiscat, sive incredulo nec in Deum fidenti:

tura sunt tibi: hoc judicium a Domino omni carni.

6 & quid superveniet tibi in beneplacito Altissimi? sive decem, sive centum, sive mille anni.

7 Non est enim in inferno accusatio vitæ.

8 Filii abominationum sunt filii peccatorum, & qui conversantur secus domos impiorum.

9 Filiorum peccatorum periet hereditas: & cum semine illorum assiduitas opprobrii.

10 De patre impio queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio.

11 Væ vobis viri impii, qui dereliquistis legem Domini altissimi.

12 Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: &

judicium a Domino omni carni.

Et quid renues in beneplacito Altissimi? sive decem, sive centum, sive mille anni:

non est in inferno accusatio vitæ.

Filii abominabiles fiunt filii peccatorum, & qui conversantur paræciis impiorum.

Filiorum peccatorum periet hereditas: & cum semine illorum erit assiduitas improperii.

De patre impio querentur filii: quoniam propter illum in opprobrio erunt.

Væ vobis viri impii, qui dereliquistis legem Dei altissimi.

Et si nati fueritis, ad maledictionem nascemini: &, si

---

6. *Quid superveniet*: quasi diceret: age, dic quæ tibi eventura sint ex decretis Dei quantovis vivas tempore? gr. quid renues in beneplacito Altissimi? quid est quod eludere ac declinare possis?

7. *Non enim est in inferno accusatio* sive redargutio *vitæ*: hoc est neque ante mortem evadere poteris quæ Deus decreverit; ℣. præcedente: neque post mortem anteacta mutare reprehendere aut emendare dabitur. omnino eventura sunt tibi, quecumque Deus dixerit.

12. *In maledictione nascemini*; bonum enim erat ei, si non esset natus homo ille. Matth. XXVI.24. *pars vestra*, sors vestra.

13.

si mortui fueritis; in maledictionem separabimini.

Omnia quæ de terra sunt, in terram revertentur: sic impii a maledicto in perditionem.

Luctus hominum in corporibus ipsorum: nomen autem peccatorum non bonum delebitur.

Curam habe de nomine. Hoc enim magis permanet tibi, quam mille magni thesauri auri.

Bonæ vitæ numerus dierum, & bonum nomen permanet in ævum.

Disciplinam in pace conservate filii: sapientia autem abscondita, & thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque?

Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo, qui abscondit sapientiam suam.

Igitur revereamini in ver-

si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra.

13 Omnia, quæ de terra sunt, in terram convertentur: sic impii a maledicto in perditionem.

14 Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur.

15 Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.

16 Bonæ vitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in ævum.

17 Disciplinam in pace conservate filii. sapientia enim abscondita, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?

18 Melior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam homo, qui abscondit sapientiam suam.

19 Verumtamen reveremini

---

13. *A maledicto in perditionem*: propter peccata maledicti, ac denique addicti supplicio.

14. *Luctus hominum*: lugetur in impiis non tantum perditum corpus, sed etiam nomen extinctum.

19. *Verumtamen reveremini*: verecundamini in his quæ jam edisseram. de rebus verendis dicturus hæc præmonet.

ni in his, quæ procedunt de ore meo.

20 Non eſt enim bonum omnem reverentiam obſervare : & non omnia omnibus bene placent in fide.

21 Erubeſcite a patre & a matre de fornicatione : & a præſidente & a potente de mendacio.

22 a principe & a judice de delicto : a ſynagaga & plebe de iniquitate :

23 a ſocio & amico de in-

bo meo :

non eſt enim bonum omnem reverentiam obſervare : & non omnia omnibus in fide placent.

Erubeſcite a patre & matre , de fornicatione : & a præſidente & potente , de mendacio :

a judice & principe , de delicto : a Synagoga & plebe , de iniquitate :

a ſocio & amico de injuſti-

---

20. *Non eſt enim bonum*: ſive ut habet gr. neque enim quævis verecundia bona eſt *& non omnia omnibus bene placent in fide*, non omnia omnibus æqua fide probanda & accipienda ſunt: diſcrimen enim eſt perſonarum & rerum. hæc itaque ſunt quæ ex utroque capite merito erubeſcatis.

21. *A patre*: *de fornicatione*: quod reverentia paterni maternique nominis caſtæque inſtitutionis domi ſuſceptę lędatur per intemperantiam. *a præſidente de mendacio*: quod eſt indicium peſſimæ indolis : præſertim erga præſides ac magiſtratus , quibus nihil magis debetur quam veritas: qua & ſcelerum ultio & ratio æquitatis & vniverſa reipublicæ adminiſtratio nititur.

22. *A principe & judice de delicto* : turpe eſt enim coram eo delinquere qui ultor eſt ſcelerum jam a pręſidibus ſive gubernatoribus & a judicibus aliiſque magiſtratibus tranſit ad populum : a cujus *ſynagoga* , ſive cœtu publico erubeſcendum eſt maxime *de iniquitate* ſive injuſtitia & calumnia , quæ adverſus plebem ſunt invidioſiſſima.

23. *A ſocio & amico de injuſtitia* : quà vel maxime amicitia& ſocietas humana ſolvitur: *de loco in quo habitas*, 24. *de furto* : probro enim tibi vertit indiſciplinatum famulitium ac domus patens latrociniis. *de veritate Dei & teſtamento* : hoc eſt ſi a domo tua Dei abeſt veritas : lex exulat: *de diſcubitu in panibus* , gr. de impingendis cubi-

ftitia : & a loco, in quo habitas,

de furto, & a veritate Dei & teftamenti: a fixione cubiti in panibus, ab obfufcatione accepti & dati :

& a falutantibus de filentio: ab afpectu mulieris fornicariæ, & ab averfione vultus cognati:

ab ablatione partis & dationis :

a confideratione mulieris conjugatæ : a folicitatione ancillæ ejus : & ne fteteris fuper lectum ejus :

ab amicis de fermonibus improperii: & poftquam dederis, ne improperes.

juftitia. & de loco, in quo habitas,

24 de furto, de veritate Dei, & teftamento : de difcubitu in panibus, & ab obfufcatione dati & accepti :

25 a falutantibus de filentio : a refpectu mulieris fornicariæ: & ab averfione vultus cognati.

26 Ne avertas faciem a proximo tuo, & ab auferendo partem & non reftituendo.

27 Ne refpicias mulierem alieni viri, & ne fcruteris ancillam ejus, neque fteteris ad lectum ejus.

28 Ab amicis de fermonibus improperii : & cum dederis, ne improperes,

---

cubitis (menfæ) in panibus (inter cibos) qui corporis fitus indecorus & ventri deditum monftrat. *& ab obfufcatione* : fi in computo dati & accepti rationem involvas quo fraudi facias locum.

25. *A falutantibus de filentio*: faftuofum enim, falutantes nec alloquio dignari: *a refpectu*: *ab averfione vultus cognati*. nihil turpius quam fi vel in impudicam mulierem intendas oculos, vel a cognato quamvis inope avertas per fuperbiam aut immifericordiam.

26. *Ab auferendo*: furando, fubtrahendo *partem*, fortem five rem alicujus. gr. ab auferenda parte & dono: atque univerfim re proximi, five hereditate five donatione acceperit.

27 *Ne fcruteris*, follicites aut circumvenias *ancillam ejus*: *fuper lectum ejus*: fœminino cafu: ancillæ.

CA-

CAPUT XLII.

Pergit de verecundia sive erubescentia ejusque causis, 1. ad 12. diligentia ad rem tuendam, 6. 7. curanda filia, 9. & seqq. mulieres, 12. & seqq. incipit collaudare Deum, 15. ad finem. omnia plena ejus gloria, 16. omnia novit, etiam corda hominum & res futuras, 18. & seqq. opera ejus inenarrabilia: immutabilis, omnipotens, cui omnia obediunt, 24.

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
1 NON duplices sermonem auditus de revelatione sermonis absconditi, & eris vere sine confusione, & invenies gratiam in conspectu omnium hominum: ne pro his omnibus confundaris, & ne accipias personā ut delinquas.	AB iteratione, & sermone auditus, & a revelationibus sermonum absconditorum: Et eris verecundus vere, & inveniens gratiam coram omni homine. Ne pro his confundaris, & ne accipias personam, ut delinquas.
2 De lege Altissimi, & testamento, de judicio justificare impium,	De lege Altissimi, & testamento, & de judicio, justificando impium.
3 de verbo sociorum & viatorum, & de datione hereditatis amicorum:	De verbo socii, & viatorum, & de datione hereditatis amicorum,

De

1. *Et eris vere sine confusione*. gr. & eris verecundus vere: non falsa illa quam dixi verecundia. *ne pro his omnibus* quæ sequuntur *confundaris*: primum in accipiendo personam; est enim in ea re falsus pudor. item.

2. *De lege* observanda: *testamento* fœdere: *judicio*: rei judicatæ auctoritate *justificare*: ut justifices prævaricatores, cave etiam de sequentibus erubescas.

3. *De verbo sociorum & viatorum* de tuendis sociis ac peregrinis sive de servandis pactis cir-

De exacta ratione staterae & ponderum : de acquisitione multorum & paucorum :

de indifferenti venditione & mercatorum : & de multa disciplina filiorum : & servo pessimo latus sanguinare.

Super mulierem nequam bonum est sigillum.

Et ubi manus multae sunt, claude. Quodcumque tradideris, in numero & pondere : & datio & acceptio, omnibus in scriptura.

De disciplina insensati & stulti, & decrepiti litigantis cum adolescentibus. Et eris eruditus vere, & pro-

4 de aequalitate staterae & ponderum, de acquisitione multorum & paucorum,

5 de corruptione emtionis & negotiatorum, & de multa disciplina filiorum, & servo pessimo latus sanguinare.

6 Super mulierem nequam bonum est signum.

7 Ubi manus multae sunt, claude, & quodcumque trades, numera & appende: datum vero & acceptum omne describe.

8 De disciplina insensati & fatui, & de senioribus qui judicantur ab adolescentibus: & eris eruditus in om-

circa societatem ac peregrinationes mercaturae gratia. *de datione* : de partiunda hereditate inter amicos qui fidei tuae se commiserint.

4. *De aequalitate*: *de acquisitione* sive possessione *multorum & paucorum* : de rerum pretio ex mercium quantitate. jam ad qualitatem.

5. *De corruptione*: sive alteratione specierum, vini puta, frumenti: vulgatus legit διαφθορᾶς, quod corruptum sonat. gr. ἀδιαφόρου, de indifferenti venditione: melius διαφόρου, ut alii codices, hoc est de diversa venditione: sive de natura mercium rerumque pretiis. *sanguinare* : cruentare flagris: supple *ne confundaris* ex ℣. 1.

6. *Super*: *bonum est signum*: adversus uxorem malam ac rapacem opus est sigillo ad res obsignandas & claudendas.

8. *De disciplina* : de eruditione : turpe est enim docere indociles & stultos: continuatio est dictorum ℣. 5. sive ordo perturbatus a scriptoribus : seu ℣. 6. & 7. per parenthesin interserti. *de* tuendis *senioribus qui judi-*

omnibus, & probabilis in conſpectu omnium vivorum.

batus in conſpectu omnis viventis.

9 Filia patris abſcondita, eſt vigilia, & ſolicitudo ejus aufert ſomnum: ne forte in adoleſcentia ſua adulta efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat:

Filia patri abſcondita, vigilia: & ſolicitudo ejus aufert ſomnum: in juventute ſua, ne forte fiat ſuperadulta: & cum viro commorata, ne forte odio habeatur:

10 ne quando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis gravida inveniatur: ne forte cum viro commorata tranſgrediatur, aut certe ſterilis efficiatur.

in virginitate, ne forte polluatur, & in paternis ſuis gravida inveniatur: cum viro manens ne forte tranſgrediatur; & cum cohabitaverit, ne forte ſit ſterilis.

11 Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam: ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis, a detractione in civitate & objectione plebis, & confun-

Super filia non avertente ſe confirma cuſtodiam: ne quando faciat te gaudium inimicis, fabulam in civitate & vocatum populi: & confundat te in multitudi-

ne

---

judicantur ab adoleſcentibus: quod rebus turpiſſimis merito annumerandum.

9. *Filia patris abſcondita*, ſive virgo; alma hebraice: *eſt vigilia*: cauſas vigilandi. has cauſas quinque commemorat. 1. ne florem ætatis innupta prætereat quod turpe habetur: 1. Cor. VII. 36. altera, ne viro tradita ei odio ſit: 3. ne virgo delinquat familiæque probro ſit: 4. ne nupta adulteretur: 5. ne ſterilis fiat. *ne adulta efficiatur*: ſuperadulta, 1. Cor. VII. 36.

11. *Super filiam luxurioſam*: *ne quando faciat*: *a detractione*: propter detractionem: *& objectione* accuſatione *plebis* quæ tibi turpiſſima quæque objiciat & imputet. hæc quidem in Latinis. gr. autem: ne quando te faciat gaudium &c. nominatum, ſeu potius accuſatum a populo,

eum-

ne plurimorum.

Omni homini noli intendere in ſpeciem: & in medio mulierum noli conſidere.

De veſtimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas mulieris.

Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.

Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi, enarrabo: in ſermonibus Domini opera ejus.

Sol illuminans per omnia reſpexit: & gloria ejus plenum eſt opus ejus.

Nonne indidit ſanctisDominus enarrare omnia mirabilia ejus, quæ confirmavit Dominus omnipotens, ut firmaretur in gloria ipſius

dat te in multitudine populi.

12 Omni homini noli intendere in ſpecie: & in medio mulierum noli commorari:

13 de veſtimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri.

14 Melior eſt enim iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.

15 Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi annuntiabo. In ſermonibus Domini opera ejus.

16 Sol illuminans per omnia reſpexit, & gloria Domini plenum eſt opus ejus.

17 Nonne Dominus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, quæ confirmavit Dominus omnipotens ſtabiliri in gloria ſua?

18

---

eumque quem adducat in exemplum malæ rei.

12. *Omni homini*: cave inter homines id optimum ducas quod eſt pulcherrimum: alioqui muliebris ſpecies te facillime caperet.

13. *Iniquitas viri.* clarus ſenſus, at gr. de veſtimento &c. & a muliere, nequitia mulieris: quam ſponte innaſcitur veſti tinea, tam facile nequitia mulieri.

14. *Mulier benefaciens*: ſive prona & facilis miniſtra voluptatum unde ſubdit: *confundens in opprobrium.*

15. *Memor ero* libri concluſio qua Deum & magnos viros laudat, ut in præfatione diximus. *in ſermonibus Domini opera ejus*: in

universum ?

18 Abyſſum & cor hominum inveſtigavit:& in aſtutia eorum excogitavit.

Abyſſum & cor inveſtigavit, & in aſtutiis eorum meditatus eſt.

19 Cognovit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum ævi, annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperventura ſunt, revelans veſtigia occultorum.

Cognovit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum ævi: annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperventura ſunt: & revelans veſtigia occultorum.

20 Non præterit illum omnis cogitatus, & non abſcondit ſe ab eo ullus ſermo.

Non præteriit illum omnis cogitatus: non abſcondit ſe ab eo ullus ſermo.

21 Magnalia ſapientiæ ſuæ decoravit qui eſt ante ſeculum & uſque in ſeculum: neque adjectum eſt,

Magnalia ſapientiæ ſuæ decoravit, & quatenus eſt ante ſeculum, & in ſeculum: neque adjectum eſt ei,

22 neque minuitur, & non eget alicujus conſilio.

neque imminutum, & non eguit aliquo conſiliario.

Quam

---

in ſcripturis ſanctis, ut docent ſequentia: Deus enim ipſe ſuam nobis gloriam enarravit.

18. *In aſtutia eorum excogitavit*: aſtutiſſima quæque & occultiſſima humanæ mentis inſpexit.

19. *In ſignum ævi*: infra xliii. 6. luna in tempore ſuo, oſtenſio temporis & ſignum ævi. alludit ad illud Geneſeos 1.14. fiant luminaria: & ſint in ſigna & tempora & dies & annos. vidit ergo Deus a ſe inſtituta ſigna temporum atque omne inde decurrens ævum: ſimulque & quod fuit & quod futurum eſt. *revelans* non modo manifeſta ſigna verum etiam minutiſſima quæque *veſtigia occultorum.* imo nihil occultum ex ℣. ſeq.

21. *Qui eſt ante ſeculum*; eo quod ſit æternus & omnia ſive antecedentia ſive futura ſimul mente complectatur, ideo: *neque adjectum eſt* 22. *neque minuitur* opus ejus: ac ſtatim opera ſua ad perfectum perduxit ſine monitore, ſine conſilio.

23.

Quam desiderabilia omnia opera ejus, & tamquam scintillæ, est considerare!

23 Quam desiderabilia omnia opera ejus, & tamquam scintilla, quæ est considerare!

Omnia hæc vivunt, & manent in seculum in omnibus necessitatibus, & omnia obediunt.

24 Omnia hæc vivunt, & manent in seculum, & in omni necessitate omnia obaudiunt ei.

Omnia duplicia, unum contra unum: & non fecit quicquam deficiens.

25 Omnia duplicia, unum contra unum, & non fecit quidquam deesse.

Unum unius confirmavit bona: & quis satiabitur videns gloriam ejus?

26 Uniuscujusque confirmavit bona. Et quis satiabitur videns gloriam ejus?

23. *Et tamquam scintilla*: operum Dei non magnitudinem totam aut lucem sed scintillam tantum mortales perspicere possumus: & tamen intelligimus res esse consideratu dignissimas: Job XXVI. 14. gr. & scintillæ instar: alia lectio: sicut scintillas, *est* (licet) *considerare*: alia lectio: usque ad scintillam: etiam minutissima digna sunt quæ consideres.

24. *Et in omni necessitate*: quotiescumque opus est.

25. *Omnia duplicia*, seu gemina sunt: neque tantum fecit diem, verum etiam noctem: neque tantum solem qui diei præesset, verum etiam lunam quæ nocti: neque tantum æstum, verum etiam frigus: neque tantum mare, verum etiam aridam: vide XXXIII. 15. *neque fecit quidquam deesse*: hinc fit ut rerum universitas perfecta sit: neque deficiat quidquam. gr. omnia enim suis instructa sunt commodis: unde subdit:

26. *Uniuscujusque confirmavit bona*: unicuique propria stabili ordine attribuit.

CAPUT XLIII.

Continuatio laudum Dei: *ab operibus*: *cælo*: *sole*: *stellis*: *ceteris*, *toto capite*: *super opera sua magnus*: *omni laude major*, 29. 30. 33. *& seqq.*

SIXTINA VERSIO.

Gloriatio altitudinis, firmamentum puritatis,

VERSIO VULGATA.

1 Altitudinis firmamentum pulcritudo ejus est,

1. *Altitudinis firmamentum*: excelsum firmamentum sive cælum

eſt, ſpecies cæli in viſione gloriæ.

2 Sol in aſpectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelſi.

3 In meridiano exurit terram, & in conſpectu ardoris ejus quis poterit ſuſtinere? Fornacem cuſtodiens in operibus ardoris:

4 Tripliciter ſol exurens montes, radios igneos exſufflans, & refulgens radiis ſuis obcæcat oculos.

5 Magnus Dominus qui fecit illum, & in ſermonibus ejus feſtinavit iter.

6 Et luna in omnibus in tempore ſuo, oſtenſio temporis, & ſignum ævi.

ſpecies cæli in viſione gloriæ.

Sol in aſpectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelſi.

In meridiano ſuo exſiccat regionem: & in conſpectu ardoris ejus qui ſuſtinebit? fornacem ſufflans in operibus ardoris:

Tripliciter ſol exurens montes, vapores igneos inſufflans, & refulgens radiis obfuſcat oculos.

Magnus Dominus, qui fecit illum: & in ſermonibus ejus feſtinavit iter.

Et luna in omnibus in tempore ſuo, oſtenſionem temporum, & ſignum ævi.

A lu-

---

lum *pulcritudo ejus eſt*: ea res eſt in qua maxime elucefcat pulcritudo operum Dei: vel templum ejus eſt ac domicilium: ea phraſi qua templum in ſcripturis paſſim appellatur decor: *ſpecies cæli*: forma cæli viſu præclara: gr. gloria altitudinis, firmamentum puritatis, ſpecies cæli: quibus commendarur cæli pulcritudo, quod ſit excelſum, quod purum & incorruptum ac limpidæ lucis fons, quod illuſtre ac ſplendidum.

2. *Sol in aſpectu annuntians*: ſol oriens ut primum aſpicitur, ac velut e carcere exit curriculum peracturus, annuntiat Dei gloriam ſive lætitiam mortalibus: *in exitu*: poſt noctis tenebras: *vas admirabile*: inſtrumentum σκεῦος, machina admirabilis; hic oriens, jam meridies.

3 *Fornacem cuſtodiens*: imo, ſufflans: gr ac velut follem accendens faber ferrarius, eſt *in operibus ardoris*: ingentem ardorem excitat: ita

4. *Tripliciter*: triplo ſeu multo magis *ſol*: quippe qui exurat monres: *radios igneos*: vide gr.

5. *In ſermonibus ejus*: Dei ipſo jubente: *feſtinavit iter*: ad occaſum præcipitat.

A luna ſignum diei feſti: luminare quod minuitur ſuper conſummationem.

Menſis ſecundum nomen ejus eſt: creſcens mirabiliter mutatione.

Vas caſtrorum in celſitudine, in firmamento cæli reſplendens.

Species cæli, gloria ſtellarum, ornatus illuminans, in excelſis Dominus.

In verbis ſancti ſtabunt ad judicium, & non deficient in vigiliis ſuis.

Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum: valde ſpecioſus eſt in fulgore ſuo.

Gyravit cælum in circuitu

7 A luna ſignum diei feſti, luminare quod minuitur in conſummatione.

8 Menſis ſecundum nomen ejus eſt, creſcens mirabiliter in conſummatione.

9 Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli reſplendens glorioſe.

10 Species cæli, gloria ſtellarum, mundum illuminans in excelſis Dominus.

11 In verbis ſancti ſtabunt ad judicium, & non deficient in vigiliis ſuis.

12 Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum: valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo.

13 Gyravit cælum in circui-

---

7. *A luna ſignum diei feſti*: neomeniæ: *luminare*: cujus ea natura eſt, ut poſtquam ad perfectum venit, ſtatim deficere incipiat.

8. *Menſis ſecundum nomen ejus eſt*: prout luna alia & alia nominatur creſcens ſeu decreſcens: ita proceſſus menſis agnoſcitur: *in conſummatione*: donec perfecta ſit plenoque orbe luceat: gr. creſcens mirabiliter; mira incrementa capiens in mutatione: ſeu, creſcens mirabiliter variatur.

9. *Vas* (inſtrumentum ſive opus) *caſtrorum in excelſis*: hinc ſtellarum exercitus paſſim apud Prophetas: quæque ſua in ſpecula ac ſtatione collocatur, velut metatis non in terra ſed *in excelſo* caſtris.

10. *Species cæli*: pulcritudo cæli, ſtellarum gloria, mundus illuſtris, teſtatur in excelſis eſſe Dominum omnia colluſtrantem.

11. *In verbis ſancti* (Dei) *ſtabunt ad judicium*: ſecundum judicium, ſive lege & ordine ſuo: *in vigiliis ſuis*: in ſpecula & ſtatione ſua: ſicut Bar. III. 34. ſtellæ autem dederunt lumen in cuſtodiis ſuis: vocatæ ſunt & dixerunt adſumus.

13. *Gyravit cælum*: accuſativo caſu: Deus velut ducto circi-

cuitu gloriæ ſuæ, manus Excelſi aperuerunt illum.
14 Imperio ſuo acceleravit nivem, & accelerat coruſcationes emittere judicii ſui.
15 Propterea aperti ſunt theſauri, & evolaverunt nebulæ ſicut aves.
16 In magnitudine ſua poſuit nubes, & confracti ſunt lapides grandinis.
17 In conſpectu ejus commovebuntur montes, & in voluntate ejus aſpirabit notus.
18 Vox tonitrui ejus verberavit terram, tempeſtas aquilonis, & congregatio ſpiritus:
19 Et ſicut avis deponens ad ſedendum, aſpergit nivem, & ſicut locuſta demergens deſcenſus ejus.
20 Pulcritudinem candoris

gloriæ: manus Excelſi aperuerunt illum.
Imperio ſuo acceleravit nivem, & accelerat coruſcationes judicii ſui.
Propterea aperti ſunt theſauri, & volaverunt nubes ſicut aves.
In magnitudine ſua confortavit nubes: & confracti ſunt lapides grandinis.
Et in aſpectibus ejus commovebuntur montes: in voluntate ſpirabit notus.
Vox tonitrui ejus parturire fecit terram: & tempeſtas aquilonis, & vortex ſpiritus.
Sicut aves deorſum volantes, diſpergit nivem: & ſicut locuſta, divertens, deſcenſus ejus.
Pulcritudinem candoris ejus ad-

---

no deſcripſit cælum in orbem: *aperuerunt*: extenderunt, gr.

14. *Coruſcationes judicii ſui* teſtes.

15. *Aperti ſunt theſauri*: venti velut ex theſauro Dei producti; Pſ. cxxxiv. 7. quibus circumactæ nubes *evolaverunt*.

16. *Confracti ſunt lapides grandinis*: velut excifa rupe hinc inde ſparguntur.

18. *Vox*, ſonitus, *tonitrui ejus verberavit terram*: gr. parturire fecit: concuſſit, commovit ut dolores parientem. *Congregatio*, gr. vortex, *ſpiritus*: ventorum turbines.

19. *Et ſicut avis*: *aſpergit nivem*, ita ut ſit *ſicut avis deponens ad ſedendum* declinans ad inſidendum terræ: gr. ſicut aves deorſum volitantes, ſpargit nivem: *& ſicut locuſta demergens*: in terram devoluta: gr. ſicut locuſta divertens deſcenſus ejus: nix tanta copia cedit quanta locuſtarum ex alio loco in alium divertentium nubes: ut fit in plagis mundi ferventioribus.

20. *Super imbrem ejus*: Dei: ex-

admirabitur oculus, & super imbrem ejus expavefcet cor.

Et pruinam ficut falem effundit fuper terra; & cum congelaverit, fit cacumina tribulorum.

Frigidus ventus aquilo flabit: & gelabit criftallus ab aqua: fuper omnem congregationem aquæ requiefcet, & tamquam loricam induet aqua.

Devorabit montes, & exuret defertum, & extinguet viride ficut ignis.

Medicina omnium in feftinatione nebula; ros obvians ab ardore exhilarabit.

ejus admirabitur oculus: & fuper imbrem ejus expavefcet cor.

21 Gelu ficut falem effundet fuper terram: & dum gelaverit, fiet tamquam cacumina tribuli.

22 Frigidus ventus aquilo flavit, & gelavit cryftallus ab aqua, fuper omnem congregationem aquarũm requiefcet, & ficut lorica induet fe aquis.

23 Et devorabit montes, & exuret defertum, & extinguet viride, ficut igne.

24 Medicina omnium in feftinatione nebulæ: & ros obvians ab ardore venienti humilem efficiet eum.

---

expavefcet cor: tamquam redituro diluvio.

21. *Gelu*: gr. pruinam, *ficut falem*: (quæ pruina) concreta fiet (ficut) *cacumina tribuli*: in aculeorum formam: hæc quidem de pruina: jam ad aquas congelatas.

22. *Gelavit* concrevit *cryftallus ab aqua*: *ficut lorica induet fe aquis*: imo ut habet gr. tamquam lorica induetur aqua: aquarum mollities, glacie velut lorica tecta, ab omni ictu tuta eft.

23. *Et devorabit montes*: poffet intelligi de vento Borea, de quo ℣. 22. qui immiffa glacie exficcatifque herbis: *exuret defertum*: notum illud:

------ Boreæ penetrabile frigus adurit.

fed fequentia vetant: melius: a frigore ad æftum tranfit: *devorabit montes*, Deus, per æftivos ardores.

24. *Medicina omnium*: hujus æftus omnia exficcantis & confumentis remedium feu refrigerium eft, *nebula* rofcidæ inftar nubis fubito diffufa: *& ros obvians*: *humilem*, quietum *efficiet eum*: æftum, ardorem, gr. planior: ab æftu exhilarabit, recreabit, refrigerabit: fupple terram.

25 In fermone ejus filuit ventus, & cogitatione fua placavit abyffum, & plantavit in illa Dominus infulas.

26 Qui navigant mare, enarrent pericula ejus: & audientes auribus noftris admirabimur.

27 Illic præclara opera & mirabilia: varia beftiarum genera & omnium pecorum, & creatura belluarum.

28 Propter ipfum confirmatus eft itineris finis, & in fermone ejus compofita funt omnia.

29 Multa dicemus, & deficiemus in verbis, confummatio autem fermonum, ipfe eft in omnibus.

30 Gloriantes ad quid valebimus? ipfe enim omnipotens fuper omnia opera fua.

Cogitatione fua pacavit abyffum: & plantavit eam Jefus.

Qui enavigant mare, enarrant pericula ejus: & audientes auribus noftris admiramur.

Et illic incredibilia & admirabilia opera, varietas omnis animalis, creatura cetorum.

Per ipfum, profper proceffus, finis ejus: & in verbo ejus: compofita funt.

Multa dicemus, & non affequemur: & confummatio fermonum ipfe eft in omnibus.

Glorificantes quo valebimus? ipfe enim eft magnus fuper omnia opera fua.

---

25. *In fermone ejus filuit ventus:* dixit, & ftetit fpiritus procellæ: & ftatuit procellam in auram, & filuerunt fluctus. Pfalm. CVI. 25. 29. *plantavit*, fixit *in illa*, abyffo, mari, *Dominus infulas*: circumfrementibus licet fluctibus ftabiles. gr. plantavit eam Jefus: nullo fenfu: ἰησοῦς Jefus, pro νήσους infulas.

26 *Qui navigant mare*: allufum ad illud Pf. CVI. 23. 24. qui defcendunt mare in navibus: facientes operationem in aquis multis: ipfi viderunt opera Domini.

27. *Creatura belluarum*: cetorum: gr.

28. *Propter ipfum*: per ipfum, Deum fcilicet *confirmatus eft*: profpere proceffit *itineri* per mare *finis*. exitus, gr. per ipfum, (Deum) felix proceffus viæ finis eft ejus: hoc eft per ipfum, iter per mare profpero exitu defit.

29. *Confummatio fermonum*: gr. fumma fermonum (atque) univerfum ipfe eft: Deus fcilicet: fic Ecc. XII. 13.

30. *Gloriantes ad quid valebimus?* quid proficiemus quantum-

Sixtina	Vulgata
Terribilis Dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.	31 Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.
Glorificantes Dominum exaltate, quantumcumque potueritis: excedet enim & adhuc.	32 Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia ejus.
	33 Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: major enim est omni laude.
Et exaltantes illum, abundate in virtute: ne laboretis, non enim comprehendetis.	34 Exaltantes eum replemini virtute. ne laboretis: non enim comprehendetis.
Quis vidit eum, & enarrabit? & quis magnificat eum, sicut est?	35 Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum sicut est ab initio?
Multa abscondita sunt majora his: pauca enim vidimus operum ejus.	36 Multa abscondita sunt majora his: pauca enim vidimus operum ejus.
Omnia enim fecit Dominus: & piis dedit sapientiam.	37 Omnia autem Dominus fecit, & pie agentibus dedit sapientiam.

tumvis recte dicendi gloria efferamur, cum ipse non tantum sermones nostros sed etiam sua opera antecedat: quod congruit

32. 33 34.

33. *Benedicentes*: altera versio praecedentis.

CAPUT XLIV.

Incipit laus virorum illustrium: Enoch: Noe: Abraham: promissiones: Isaac: Iacob.

SIXTINA VERSIO.	VERSIO VULGATA.
Patrum Hymnus.	
LAudemus nunc viros gloriosos, & parentes nostros generatione.	1 LAudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua.

1. *Laudemus viros gloriosos*; in his laudibus duo maxime ad-

2 Multam gloriam fecit Dominus magnificentia ſua a ſeculo.	Multam gloriam creavit Dominus, magnificentiam ſuam a ſeculo.
3 Dominantes in poteſtatibus ſuis, homines magni virtute, & prudentia ſua præditi: nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum,	Dominantes in regnis ſuis, & viri nominati in potentia: conſiliantes in intellectu ſuo, annuntiantes in prophetiis:
4 & imperantes in præſenti populo, & in virtute prudentiæ populis ſanctiſſima verba.	rectores populi in conſiliis, & intellectu literaturæ populi:
5 In peritia ſua requirentes modos muſicos & narrantes carmina ſcripturarum.	Sapientes ſermones in diſciplina eorum: requirentes modos muſicos, narrantes carmina in ſcriptura.
6 Homines divites in virtute, pulcritudinis ſtudium habentes: pacificantes in domibus ſuis.	Homines divites ſubminiſtrati in fortitudine, pacem habentes in habitationibus ſuis.
7 Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus.	Omnes iſti in generationibus gloriam adepti ſunt; & in diebus ipſorum gloriatio.

vertenda ſunt: primum ut quemque ſignet proprio charactere paucis: alterum ut per viros illuſtres quos laudandos ſuſcepit, brevem totius populi contexat hiſtoriam: quos autem imprimis laudandos ſeligat, exponet ℣. 6. 3. & 4. *in generatione ſua*: ætate, vita.

3. *In poteſtatibus*: gr. in regnis *ſuis*; *nuntiantes in prophetis*: in prophetiis, gr. annuntiantes autem, ſupple futura: en ergo quos laudandos ſuſcipiat, prophetas, & populi duces: atque hos inter Pontifices qui principes populi vocabantur: unde non modo Aaronem verum etiam Phineen: Jeſum filium Joſedec & poſtremo Simonem ſua ætate nobilem.

4. *Imperantes in præſenti populo*: rectores populi in conſiliis, gr. *& virtute prudentiæ*: ſenſus obſcurus & ſuſpenſus: neque gr. clarior: ſumma ex utroque textu conflata: laudandos eſſe eos qui populo erudito (lege Domini) prudentia ſua præeant.

5. *Modos muſicos*: ſacra cantica in cætu populi præcinenda puta pſalmos aliaque ejuſmodi car-

Sunt eorum qui reliquerunt nomen ad enarrandum laudes:

& ſunt quorum non eſt memoria, & perierunt quaſi qui non fuerint: & nati ſunt quaſi non nati, & filii eorum poſt eos.

Sed hi, viri miſericordiæ, quorum juſtitiæ non ſunt traditæ oblivioni.

Cum ſemine eorum permanebit bona hereditas, nepotes eorum:

in teſtamentis ſtetit ſemen eorum,

& filii eorum propter illos: uſque in æternum manebit ſemen eorum: & gloria illorum non delebitur.

Corpus ipſorum in pace ſepultum eſt: & nomen eorum vivit in generationes.

Sapientiam ipſorum narrabunt populi, & laudem annuntiat eccleſia.

Enoch placuit Domino, & translatus eſt, exemplum pœnitentiæ generationibus.

8 Qui de illis nati ſunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum:

9 & ſunt quorum non eſt memoria: perierunt quaſi qui non fuerint: & nati ſunt, quaſi non nati, & filii ipſorum cum ipſis.

10 Sed illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates non defuerunt:

11 cum ſemine eorum permanent bona,

12 hereditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum:

13 & filii eorum propter illos uſque in æternum manent: ſemen eorum & gloria eorum non derelinquetur.

14 Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt, & nomen eorum vivit in generationem & generationem.

15 Sapientiam ipſorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet eccleſia.

16 Henoch placuit Deo, & translatus eſt in paradiſum, ut det gentibus pœnitentiam.

---

carmina: quod etiam ad prophetiam pertinet.

12. *In teſtamentis* in fœdere cum Abramidis pacto.

16. *Enoch:* primus omnium propter pietatem donatus a Deo, & ad cælum translatus: qui etiam a Juda Apoſtolo propheraſſe memoretur. Judæ 14. reſervatus denique ad finem ſeculi ut cum Elia prophetico fungatur officio: nempe *ut det gentibus pænitentiam:* ex antiqua hebraici & chriſtiani populi traditione: gr. exemplum pœnitentiæ generationibus: ætatibus ſecuturis:

vix

17 Noe inventus eft perfe-ctus, juftus, & in tempore iracundiæ factus eft reconciliatio.

Noe inventus eft perfectus, juftus: in tempore iracundiæ factus eft reconciliatio.

18 Ideo dimiffum eft reliquum terræ, cum factum eft diluvium.

Ideo fuerunt reliquiæ ipfi terræ: ideo factum eft diluvium.

19 Teftamenta feculi pofita funt apud illum, ne deleri poffit diluvio omnis caro.

Teftamenta feculi pofita funt apud illum, ne deleretur diluvio omnis caro.

20 Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non eft inventus fimilis illi in gloria: qui confervavit legem Excelfi, & fuit in teftamento cum illo.

Abraam magnus pater multitudinis gentium: & non eft inventus fimilis in gloria: qui confervavit legem Excelfi: & fuit in teftamento cum illo:

21 In carne ejus ftare fecit teftamentum, & in tentatione inventus eft fidelis.

& in carne fua ftare fecit teftamentum, & in tentatione inventus eft fidelis.

22 Ideo jurejurando dedit illi gloriam in gente fua, crefcere illum quafi terræ cumulum,

Ideo in jurejurando ftatuit illi benedicere gentes in femine ipfius, multiplicare illum quafi terræ cumulum,

23 & ut ftellas exaltare femen ejus, & hereditare illos a mari ufque ad mare, & a

& ficut ftellas exaltare femen illius, & hereditatem dare illis a mari ufque ad mare,

---

vix ullo fenfu, cum nec peccatum ejus nec pœnitentia memoretur: ad hunc redit: XLIX. 16.

17. *Reconciliatio*: commutatio, compenfatio: gr. fceleribus gentis humanæ hujus virtute penfatis.

18. *Ideo dimiffum eft reliquum terræ*: relictæ orbi terrarum reliquiæ, unde genus humanum refurgeret: gr. obfcurior.

19. *Teftamenta feculi*; pactum fempiternum.

21. *In carne ejus*: *teftamentum*: allufum ad illud Gen. XVII. 13. eritque pactum meum in carne veftra in fœdus æternum: circumcifionis facramento.

22. *Ideo jurejurando*: vide gr. *terræ cumulum*: arenam innumerabilem.

23. *A mari ufque ad mare*, ex Pf. LXXI. 8.

re, & a flumine uſque ad extremum terræ.

& in Iſaac ſtatuit ita propter Abraam patrem ejus,

benedictionem omnium hominum, & teſtamentum, & requievit ſuper caput Jacob.

Agnovit eum in benedictionibus ſuis: & dedit illi in hereditate: & diviſit partes ejus: in Tribus partitus eſt duodecim.

Et eduxit ex eo virum miſericordiæ, invenientem gratiam in oculis omnis carnis.

flumine uſque ad terminos terræ.

24 Et in Iſaac eodem modo fecit propter Abraham patrem ejus.

25 Benedictionem omnium Gentium dedit illi Dominus, & teſtamentum confirmavit ſuper caput Jacob.

26 Agnovit eum in benedictionibus ſuis, & dedit illi hereditatem, & diviſit illi partem in tribubus duodecim.

27 Et conſervavit illi homines miſericordiæ invenientes gratiam in oculis omnis carnis.

---

27. *Homines miſericordiæ*: gr. ſingulari numero: Moyſen, de quo cap. ſeq.

CAPUT XLV.

Moyſes, Aaron: Sacerdotium, Aaroni & filiis: Dathan, Abiron, Core, Phinees.

SIXTINA VERSIO.

Dilectum a Deo & hominibus Moyſem, cujus memoria in benedictionibus eſt.

Similem illum fecit gloriæ ſanctorum: & magnificavit eum in timoribus inimico-

VERSIO VULGATA.

1 Dilectus Deo & hominibus Moyſes: cujus memoria in benedictione eſt.

2 Similem illum fecit in gloria ſanctorum, & magnificavit eum in timore inimicorum,

---

1. *Dilectus.* gr. dilectum Moyſen: ex ultima voce præcedentis.

2. *Monſtra placavit*: ſigna cellate fecit: gr. ea quæ a magis fiebant: ſive etiam ea quæ faciebat Deus, poſtquam Ægyptii ad pœnitentiam verti videbantur. Exod.

corum, & in verbis fuis monftra placavit.

3 Glorificavit illum in confpectu regum, & juffit illi coram populo fuo, & oftendit illi gloriam fuam.

4 In fide & lenitate ipfius fanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.

5 Audivit enim eum, & vocem ipfius, & induxit illum in nubem.

6 Et dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & difciplinæ, docere Jacob teftamentum fuum, & judicia fua Ifrael.

7 Excelfum fecit Aaron fratrem ejus, & fimilem fibi de tribu Levi:

8 ftatuit ei teftamentum æternum, & dedit illi facerdotium gentis: & beatificavit illum in gloria,

9 & circumcinxit eum zona gloriæ, & induit eum ftolam gloriæ, & coronavit eum in vafis virtutis.

10 Circumpedes, & femoralia, & humerale pofuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro,

rum: & in verbis ejus figna ceffare fecit.

Glorificavit eum in confpectu regum: mandavit illi ad populum fuum: & oftendit illi gloriam fuam.

In fide & lenitate ipfius fanctum fecit, elegit eum ex omni carne.

Auditam fecit ei vocem fuam: & induxit illum in caliginem.

Et dedit illi coram præcepta, legem vitæ & fcientiæ, docere Jacob teftamentum fuum, & judicia fua Ifrael.

Excelfum fecit Aaron fanctum fimilem illi fratrem ejus, de tribu Levi.

Statuit ei teftamentum feculi, & dedit illi facerdotium populi: beatificavit illum in decore,

& circumcinxit eum ftola gloriæ. Induit eum confummatione gloriationis, & confirmavit eum vafis virtutis,

femoralia, & poderem, & humerale: & circumdedit eum malis punicis aureis, tintinnabulis plurimis in gyro

ad

Exod. VIII. 8. 29. magis enim videbatur flagella Dei habere in poteftate, qui non modo immittere, fed etiam coercere poterat.

9. *Stolam gloriæ*: perfectionem gloriæ, gr. *in vafis*: inftrumentis: *virtutis*: roboris: pretiofis, locupletiffimis.

10. *Circumpedes & femoralia*: gr. femoralia & poderem: veftem ampliffimam, quam interpres circum pedes vertiffe videtur, quod ad pedes ufque pertingeret.

ad ſonandum vocem in greſſibus ſuis, ad faciendum audiri ſonitum in templo in memoriam filiis populi ſui:

Stola ſancta auro, & hyacintho, & purpura, opere variatoris, rationali judicii, manifeſtationibus veritatis,

torta cocco, opere artificis, lapidibus pretioſis ſculpturæ ſigilli, in ligatura auri opere lapidarii in memoriam in ſcriptura ſculpta ſecundum numerum tribuum Iſrael.

Coronam auream ſuper mitram, efformationem ſignaculi ſanctitatis, gloriam honoris, opus virtutis, deſideria oculorum ornata, pulcra.

Ante ipſum non fuerunt talia uſque in ſeculum:

non eſt indutus alienige-

11 dare ſonitum in inceſſu
ſuo, auditum facere ſonitum
in templo in memoriam filiis
gentis ſuæ.
12 Stolam ſanctam, auro,
& hyacintho, & purpura, opus
textile, viri ſapientis, judi-
dicio & veritate præditi:
13 torto cocco opus artifi-
cis, gemmis pretioſis figura-
tis in ligatura auri, & opere
lapidarii ſculptis in memo-
riam ſecundum numerum tri-
buum Iſrael.
14 Corona aurea ſuper mi-
tram ejus expreſſa ſigno ſan-
ctitatis, & gloria honoris:
opus virtutis, & deſideria
oculorum ornata.
15 Sic pulcra ante ipſum
non fuerunt talia uſque ad
originem.
16 Non eſt indutus illa alie-
nigena

---

12. *Opus: ſapientis*: variatoris: gr. pictoris egregii. *judicio & veritate præditi*. gr. rationali judicii, manifeſtationibus ſive ſignis veritatis: quippe cui inſculptum doctrina & veritas. qua de re Exod. XXVIII. Levit. VIII. 8.

13. *Torto cocco opus artificis*: opus artificioſe contextum; *gemmis*: *figuratis* celatis: *in ligatura auri*: vinctis auro; incluſis: de quibus lapidibus, Exod. ibid.

14. *Corona aurea*: lamina illa aurea, de qua ibid. 36. *expreſſa* ſive impreſſa *ſigno ſanctitatis*: quippe cui inſculptum erat: ſanctum Domino. ibid. *gloria* ſeu gloriatione *honoris*: id eſt honeſtiſſima ac magnificentiſſima: cum nihil ſit glorioſius quam præferre inſculptum fronti nomen Dei ſanctum; quod eſt *opus virtutis*: ac roboris; locupletiſſimum, ut ſupra 9. ſive etiam celatura difficili in præduro lapide. *& deſiderio oculorum ornata*: res per ſe viſu pulcræ ac mirum in modum ornatæ.

nigena aliquis, ſed tantum filii ipſius ſoli, & nepotes ejus per omnes tempus.

17 Sacrificia ipſius conſumta ſunt igne quotidie.

18 Complevit Moyſes manus ejus, & unxit illum oleo ſancto.

19 Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & ſemini ejus ſicut dies cæli, fungi ſacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum ſuum in nomine ejus.

20 Ipſum elegit ab omni vivente, offerre ſacrificium Deo, incenſum, & bonum odorem, in memoriam placare pro populo ſuo:

21 & dedit illi in præceptis ſuis poteſtatem, in teſtamentis judiciorum, docere Jacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael.

22 Quia contra illum ſteterunt alieni, & propter invidiam circumdederunt illum homines in deſerto, qui erant cum Dathan & Abiron, congregatio Core in iracundia.

23 Vidit Dominus Deus, &

na, ſed filii ejus ſoli, & nepotes ejus per omne tempus.

Sacrificia ipſius fient holocarpomata quotidie aſſidue bis.

Implevit Moyſes manus, & unxit illum oleo ſancto.

Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & in ſemine ejus in diebus cæli, miniſtrare ei ſimul, & ſacerdotio fungi, & benedicere populum ejus in nomine ejus.

Ipſum elegit ex omni vivente, offerre oblationem Domino, incenſum, & bonum odorem in memoriam, placare pro populo ſuo.

Dedit illum in mandatis ſuis, poteſtatem in teſtamentis judiciorum, docere Jacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael.

Contra eum ſteterunt alieni, & zelaverunt eum in deſerto: homines qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in furore & ira.

Vidit Dominus & non pla-

---

17. *Quotidie*: addit gr. jugiter bis: pro ritu jugis ſacrificii mane & veſpere imperati: Num. XXVIII. 3. 4.

18. *Complevit Moyſes manus*: ſanguine victimæ more ſolenni: Levit. VIII. 24.

19. *Glorificare populum ſuum*: gr. benedicere ritu ſolenni.

21. *Poteſtatem in teſtamentis*: id eſt poteſtatem interpretandæ legis.

placuit illi: & consumti sunt in impetu iracundiæ.

Fecit illis monstra ad consumendum in igne flammæ suæ.

Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hereditatem. Primitias primitivorum divisit illis.

Panem in primis paravit satietatem: nam & sacrificia Domini edent, quæ dedit & ei & semini ejus.

Ceterum in terra populi non hereditabit: & pars non est illi in populo. Ipse enim pars tua hereditas.

Et Phinees filius Eleazari tertius est in gloria, in zelando eum in timore Domini,

& stando in versione populi, in bonitate alacritatis animæ suæ: & placavit pro Israel.

Ideo statutum est illi testamentum pacis, præsidem sanctorum, & populo suo, ut sit illi & semini ejus sacerdotii dignitas in secula.

non placuit illi, & consumti sunt in impetu iracundiæ.

24 Fecit illis monstra, & consumsit illos in flamma ignis.

25 Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hereditatem, & primitias frugum terræ divisit illi.

26 Panem ipsis in primis paravit in satietatem: nam & sacrificia Domini edent, quæ dedit illi, & semini ejus.

27 Ceterum in terra gentes non hereditabit, & pars non est illi in gente: ipse est enim pars ejus, & hereditas.

28 Phinees filius Eleazari tertius in gloria est, imitando eum in timore Domini:

29 & stare in reverentia gentis: in bonitate & alacritate animæ suæ placuit Deo pro Israel.

30 Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum & gentis suæ, ut sit illi & semini ejus sacerdotii dignitas in æternum.

---

27. *In terra gentes:* pro gentis mendo manifesto: gr. in terra populi: quod tribui Leviticæ in terra Chananæa nulla sors attributa est: *ipse enim (*Deus*)* est *pars ejus*: ex decreto legis: Num. XVIII. Deuter. X. 8. 9.

28. *Phinees tertius in gloria*: in honore Pontificali post patrem Eleazarum & avum Aaronem.

29. *Stare in reverentia gentis*: gr. ἐντροπῇ, reverentia: pro ἐν τροπῇ in versione seu mutatione populi: cum populus a timore Dei ad licentiam & libidines verteretur: *placuit Deo pro Israel*: gr. placavit pro Israel. nota Phinees historia.

30. *Principem sanctorum*: id est sacrorum præsidem.

31 Et teſtamentum David regi filio Jeſſæ de tribu Juda, hereditas ipſi & ſemini ejus, ut daret ſapientiam in cor noſtrum judicare gentem ſuam in juſtitia, ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem eorum æternam fecit.

Et teſtamentum Davidi filio ex tribu Juda: hereditas regis, filii ex filio ſolo: hereditas Aaron & ſemini ejus. Det vobis ſapientiam in corde veſtro, judicare populum ſuum in juſtitia: ne aboleantur bona ipſorum: & gloria eorum in generationes eorum.

CA-

31. *Et teſtamentum David*: cur hic mentio anticipata Davidis cujus laus ſuo loco infra deſcribitur XLVII. græca declarant: quæ ſic habent ad verbum: & teſtamentum ſeu pactum Davidi (ſupple ſtatuit quod ℣. præcedenti) filio ex Tribu Juda: hereditas regis filii ex filio ſolo: hereditas Aaron & ſemini ipſius: quæ omnia ſatis licet perturbata indicant ut regnum hereditarium Davidis familiæ, ita hereditarium ſacerdotium Aaronis filiis attributum: *ut daret ſapientiam*: hæc & quæ ſequuntur in græco quoque confuſa ad verbum ſic habent: det vobis ſapientiam in corde veſtro ad judicandum populum ejus in juſtitia ut non aboleantur bona ipſorum: & gloriam ejus in generationes eorum: ſic quæ de Aaronis familia prædicavit, concluſit voto facto ut populi res ſub ſacerdotum Aaronitarum regimine fauſte procederet: quale votum rationi temporis accommodatiſſimum fuit cum ſacerdotes non jam circa altaris officia dediti eſſent, ſed contemto templo, & ſacrificiis neglectis, feſtinatent participes fieri palæſtræ, &c. ut ſcriptum eſt 2. Macc. IV. 14. quo fiebat ut fædato ſacerdotio, ſancta plebs non jam ut ſolebat ſacerdotes Pontificemque obſervaret, ſed principes magiſtratuſque gentium, magno religionis periculo, nec abſimile vero jam tum inter initia tantæ corruptelæ inſurrexiſſe Mathatiæ zelum atque in eum ejuſque liberos, ſanctamque Aſmonæorum gentem reſpici cœptum. vide XXXVI. 19.

CAPUT XLVI.

Josue, Caleb, Samuel, Saul.

SIXTINA VERSIO.

FORTIS in bellis Jesus Nave, & successor Moysi in prophetiis. Qui fuit secundum nomen suum

magnus in salutem electorum ejus, expugnare insurgentes hostes, ut hereditaret Israel.

Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & declinando romphæam contra civitates?

Quis ante illum sic stetit? nam hostes ipse Dominus perduxit.

An non in manu ejus retrocessit sol? & una dies facta est quasi duæ?

Invocavit Altissimum potentem, in oppugnando inimicos undique. Et audivit eos magnus Dominus: in saxis grandinis virtutis fortis,

erupit contra gentem bel-

VERSIO VULGATA.

1 FORTIS in bello Jesus Nave successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum,

2 maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel.

3 Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & jactando contra civitates rhomphæas?

4 Quis ante illum sic restitit? nam hostes ipse Dominus perduxit.

5 An non in iracundia ejus impeditus est sol, & una dies facta est quasi duo?

6 Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, & audivit illum magnus & sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis.

7 Impetum fecit contra gen-

1. *In prophetis*: gr. in prophetiis: in prophetico munere: *magnus secundum nomen suum* quod est Jesus salvator: quod sequens explicat.

2. *Ut consequeretur hereditatem*. gr. ut heredetaret Israel: active ut sæpe jam: id est, ut Israelitis in hereditatem inductis, terram partiretur.

3. *Tollendo manus suas*: ad feriendos hostes.

4. *Ipse Dominus perduxit*: in manus ejus tradidit.

6. *In saxis grandinis*: Jos. x. 11.

gentem hoſtilem, & in deſcenſu perdidit contrarios,

8 ut cognoſcant Gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non eſt facile. Et ſecutus eſt a tergo potentis:

9 & in diebus Moyſi miſericordiam fecit ipſe & Caleb filius Jephone, ſtare contra hoſtem, & prohibere gentem a peccatis, & perſtringere murmur malitiæ.

10 Et ipſi duo conſtituti, a periculo liberati ſunt a numero ſexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac & mel.

11 Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi virtus, ut aſcenderet in excelſum terræ locum, & ſemen ipſius obtinuit hereditatem:

12 ut viderent omnes filii Iſrael, quia bonum eſt obſequi ſancto Deo.

13 Et judices ſinguli ſuo

lum, & in deſcenſu perdidit contrarios.

Ut cognoſcant gentes integram armaturam eorum: quia coram Domino bellum ejus. Etenim ſecutus eſt poſt potentem:

Et in diebus Moyſi fecit miſericordiam ipſe & Caleb filius Jephonne, ſtare contra inimicum, prohibere populum a peccato, & ſedare murmur malitiæ.

Et ipſi, cum duo eſſent, ſalvati ſunt e ſexcentis millibus, inducere illos in hereditatem, in terram quæ manat lac & mel.

Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi, ut aſcenderet in excelſum terræ locum: & ſemen ejus obtinuit hereditatem:

ut viderent omnes filii Iſrael, quia bonum eſt obſequi Domino.

Et judices, ſinguli ſuo nomine,

8. *Secutus eſt a tergo potentis*: Deum ducem ſecutus eſt.

9. *Miſericordiam fecit:* noto hebraiſmo: recte pieque egit: miſericordes, pii: idem: *ipſe & Caleb*: auctores populo capeſſendæ terræ.

11. *Ipſi Caleb fortitudinem*: Joſ. XIV. 10. 11.

13. *Et judices ſinguli*: intellige eos qui a Deo conſtituti: non Abimelecum Gedeonis filium qui cæſis fratribus tyrannidem arripuit, nec modeſto judicis contentus titulo regium ſibi nomen attribuit. Jud. IX. ℣. 5. 6. cæteri et-

ne, quorumcumque cor non est fornicatum, & quicumque non sunt aversi a Domino;

Sit memoria eorum in benedictionibus: ossa eorum pullulent de loco suo,

& nomen eorum restauratum, glorificatis ipsis in filiis.

Dilectus a Domino suo Samuel propheta Domini constituit regnum, & unxit principes super gentem suam.

In lege Domini judicavit synagogam: & visitavit Dominus Jacob. In fide sua probatus est propheta,

& cognitus est in fide sua fidelis visionis.

nomine, quorum non est corruptum cor: qui non aversi sunt a Domino.

14 ut sit memoria illorum in benedictione, & ossa eorum pullulent de loco suo,

15 & nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, sanctorum virorum gloria.

16 Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, & unxit principes in gente sua.

17 In lege Domini congregationem judicavit, & vidit Deus Jacob, & in fide sua probatus est propheta.

18 Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis:

---

ri ergo omnes hic ut Deo probati & universæ genti honori habiti memorantur.

14. *Ossa eorum pullulent*: formula bene apprecandi mortuis ut patet XLIX. 12. quasi dicerent: eorum memoria reflorescat. alludit autem ad consuetudinem collocandi sepulcra in amœnis & virentibus locis puta hortis, 4. Reg. XXI. 18. 26. Christi quoque monumento in horto quodam posito, Joan. XIX. 41. credo ad commendandam piorum perennem ac semper virentem memoriam ac spem resurrectionis qui horti cum virescerent, ipsa ossa *de loco suo*, id est de sepulcro veluti germinare, & suo quodam modo reviviscere videbantur.

16. *Renovavit imperium*. gr. constituit regnum. 1. Reg. VIII. IX. X. *unxit principes*: Saulem & Davidem: ibid. IX. XVI.

17. *Vidit*, inspexit, *Deus Jacob*: τὸν Ἰακὼβ Jacobum, accusandi casu: Israelitis providit per tantum prophetam tantumque judicem.

18. *Et cognitus*: *fidelis*: addit gr. visionis: certus videndi: seu certa & vera videns: quippe cum omnia ejus vaticinia de Heli & Saule impleta sint. 1. Reg. III.

Verſ. Vulg.	*Sixt. Verſ.*
19 & invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hoſtes circumſtantes undiq; in oblatione agni inviolati.	Et invocavit Dominum potentem, in oppugnando hoſtes ſuos undique in oblatione agni lactentis.
20 Et intonuit de cælo Dominus, & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam,	Et intonuit de cælo Dominus: & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam.
21 & contrivit principes Tyriorum, & omnes duces Philiſthiim:	Et contrivit principes Tyriorum, & omnes duces Phyliſtiim.
22 & ante tempus finis vitæ ſuæ & ſeculi, teſtimonium præbuit in conſpectu Domini, & Chriſti, & pecunias & uſque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſavit illum homo.	Et ante tempus dormitionis ſeculi conteſtatus eſt in conſpectu Domini, & Chriſti: pecunias & uſque ad calceamenta ab omni carne non accepi. Et non accuſavit eum homo.
23 Et poſt hoc dormivit; & notum fecit regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltavit vocem ſuam de terra in prophetia delere impietatem gentis.	Et poſtquam dormivit, prophetavit, & oſtendit regi finem ejus: & exaltavit vocem ſuam de terra in prophetia, delere iniquitatem populi.

III. IV. XV. *vidit Deum lucis*: tum, cum illi tam certa viſa miſſa ſunt. variant editiones: legunt enim alii: vidit Deus lucis: de quo ſcriptum eſt: ipſe revelat profunda & abſcondita: &, novit in tenebris conſtituta: & lux cum eo eſt: Dan. II. 22.

19. *In oppugnando*: I. Reg. VII. 9.

22. *Ante tempus*: ibid. XII.

23. *Et notum fecit regi*: Sauli. *de terra*: apparitio Samuelis: I. Reg. XXVIII. 13. &c. *impietatem gentis*: Saulem ipſum impium nec Deo obſequentem.

CAPUT XLVII.

Nathan: David: Salomon: Roboam: Jeroboam.

SIXTINA VERSIO.

ET poſt hoc ſurrexit Nathan prophetare in diebus David.

Quaſi adeps ſeparatus a ſalutari: ſic David a filiis Iſrael.

Cum leonibus luſit quaſi cum agnis: & in urſis, ſicut in agnis ovium.

In juventute ſua numquid non occidit gigantem, & abſtulit opprobrium de gente?

in tollendo manum in ſaxo fundæ, & dejiciendo exultationem Goliæ.

Nam invocavit Dominum altiſſimum: & dedit in dextera ejus robur tollere hominem fortem in bello, exaltare cornu gentis ſuæ.

Sic in decem millibus glorificavit eum, & laudavit eum in benedictionibus Domini, in afferendo illi coronam gloriæ.

VERSIO VULGATA.

1 POST hæc ſurrexit Nathan propheta in diebus David.

2 & quaſi adeps ſeparatus a carne, ſic David a filiis Iſrael.

3 Cum leonibus luſit quaſi cum agnis: & in urſis ſimiliter fecit ſicut in agnis ovium in juventute ſua.

4 Numquid non occidit gigantem, & abſtulit opprobrium de gente?

5 in tollendo manum, ſaxo fundæ dejecit exultationem Goliæ:

6 nam invocavit Dominus omnipotentem, & dedit in dextera ejus tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis ſuæ.

7 Sic in decem millibus glorificavit eum, & laudavit eum in benedictionibus Domini, in offerendo illi coronam gloriæ:

---

1. *Poſt hæc: Nathan*: ſeriem prophetarum editurus a Samuele pergit ad Nathan: quo prophetante res Davidis. is enim eſt quo auctore de templo & regia ſucceſſione promiſſa ſuſcepit, & pœnitentiam egit, & Salomonem unxit: 2. Reg. VII. XII. 3.

2. *Et quaſi adeps ſeparatus a carne*: comparatio ducta a ritu ſacrificiorum: adeps pars optima ſacrificii ac Domino ſeparata: ita David. g. ſeparatus a ſalutari: a victima pro ſalute, Levit. III. 3. eodem ſenſu. de reliquis vide 1. & 2. Reg.

8 contrivit enim inimicos undique, & extirpavit Philiſthiim contrarios uſque in hodiernum diem: contrivit cornu ipſorum uſque in æternum.	Contrivit enim inimicos undique, & extirpavit Phyliſthiim contrarios: uſque in hodiernum diem contrivit cornu ipſorum.
9 In omni opere dedit confeſſionem Sancto, & Excelſo in verbo gloriæ.	In omni opere ſuo dedit confeſſionem ſancto excelſo, verbo gloriæ:
10 De omni corde ſuo laudavit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum: & dedit illi contra inimicos potentiam:	In omni corde ſuo laudavit, & dilexit eum qui fecit ipſum.
11 & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos.	Et ſtare fecit cantores contra altare, & ex ſono eorum dulces facit modos.
12 Et dedit in celebrationibus decus, & ornavit tempora uſque ad conſummationem vitæ, ut laudarent nomen ſanctum Domini, & amplificarent mane Dei ſanctitatem.	Dedit in celebritatibus decus, & ornavit tempora uſque ad conſummationem: in laudando ipſos nomen ſanctum ejus, & a mane perſonando ſanctitatem.
13 Dominus purgavit peccata ipſius, & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi teſtamentum regni, & ſedem gloriæ in Iſrael.	Dominus abſtulit peccata ipſius, & exaltavit in æternum cornu ejus, & dedit illi teſtamentum regum, & thronum gloriæ in Iſrael.
14 Poſt ipſum ſurrexit filius ſenſatus, & propter illum dejecit omnem potentiam inimicorum.	Cum hoc ſurrexit filius ſciens, & propter illum habitavit in latitudine.
15 Salomon imperavit in	Salomon regnavit in diebus

11. *Stare fecit cantores*: ordinavit Levitici ordinis officia. 1. Par. XXIII. & ſeqq.

13. *Purgavit peccata*: 2. Reg. XII. 13. *teſtamentum regni* legem de regno ejus domui dando in hereditatem. 1. Reg. VII. 12. & ſeqq.

15. *Eruditus es in juventute tua*: converſo ſermone ad Salomonem

bus pacis, cui Deus requiem dedit in circuitu; ut conderet domum in nomine ejus, & pararet ſanctitatem in ſempiternum.

diebus pacis, cui ſubjecit Deus omnes hoſtes, ut conderet domum in nomine ſuo, & pararet ſanctitatem in ſempiternum: quemadmodum eruditus es in juventute tua.

Quam ſapiens fuiſti in juventute tua: & impletus es, quaſi flumen, intellectu. Terram contexit anima tua:

16 & impletus es, quaſi flumen, ſapientia, & terram retexit anima tua.

& repleſti in parabolis ænigmatum. Ad inſulas longe perveniat nomen tuum, & dilectus fuiſti in pace tua.

17 Et repleſti in comparationibus ænigmata: ad inſulas longe divulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua.

In cantilenis & proverbiis & parabolis & interpretationibus, te miratæ ſunt terræ.

18 In cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus miratæ ſunt terræ,

In nomine Domini Dei, cui cognomen eſt Deus Iſrael,

19. & in nomine Domini Dei, cui eſt cognomen, Deus Iſrael.

collegiſti quaſi ſtannum, aurum: & ut plumbum multiplicaſti argentum.

20 Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & ut plumbum compleſti argentum,

21

monem qui a Deo doctus puer & ab initio regni: 3. Reg. III. & jam inde ab ortu vidit David parentem de templo aſſidue cogitantem: 2. Reg. VII. XXIV.

16. *Terram retexit* (contexit gr.) *anima tua*: quod explicatur ℣. 17. 18. replevit enim terram proverbiis, parabolis, ſive comparationibus id eſt ſimilitudinibus, ænigmatis: canticis: cujus quippe parabolæ ad tria millia fuerint, carmina autem ad quinque millia: 3. Reg. IV. 31. 32. X. 24. de Salomonis autem longe lateque & *uſque ad inſulas*, hoc eſt phraſi hebraica, ad extrema terrarum divulgato nomine, habes 3. Reg. IV. 31. 34. tum cap. X. 1. 11. 22.

20. *Collegiſti aurum*: de auri argentique copia: ibid. 14. 20. 2 Par. IX. 13. 27. &c.

21 & inclinaſti femora tua mulieribus: poteſtatem habuiſti in corpore tuo,

22 dediſti maculam in gloria tua, & profanaſti ſemen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari ſtultitiam tuam:

23 ut faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum.

24 Deus autem non derelinquet miſericordiam ſuam, & non corrumpet, nec delebit opera ſua, neque perdet a ſtirpe nepotes electi ſui: & ſemen ejus, qui diligit Dominum, non corrumpet.

25 Dedit autem reliquum Jacob & David de ipſa ſtirpe.

26 Et finem habuit Salomon cum patribus ſuis.

27 Et dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo, gentis ſtultitiam,

28 & imminutum a prudentia, Roboam, qui avertit gentem conſilio ſuo:

Inclinaſti femora tua mulieribus & ſubjugatus es in corpore tuo.

Dediſti maculam in gloria tua, & profanaſti ſemen tuum, inducere iram ſuper filios tuos: & compunctus ſum ſuper ſtultitia tua:

ut fieret imperium bipertitum, & ex Ephraim inciperet regnum inobediens.

Dominus autem non derelinquet miſericordiam ſuam, & non corrumpet opera ſua, nec delebit electi nepotes: & ſemen ejus, qui ipſum dilexit, non tollet.

Et dedit reliquias Jacob & Davidi ex ipſo radicem.

Et requievit Salomon cum patribus:

& reliquit poſt ſe de ſemine ſuo, gentis ſtultitiam,

& imminutum prudentia Roboam, qui avertit gentem conſilio ſuo:

---

21. *Poteſtatem habuiſti in corpore tuo*: quaſi accepta licentia eo utendi pro libidine: vel ex gr. perdomitus es, ſub jugum miſſus es in corpore tuo: mulieribus illecebris victus.

22. *Inducere iracundiam*: ita ut induceretur. *& incitari ſtultitiam tuam*: ſtultum amorem mulierum. gr. compunctus ſum, attonitus ſum &c.

23. *Ex Ephraim*: ex Jeroboam Ephrathæo: atque ex decem tribubus, quæ ſæpe Ephraim vocarentur; *imperare imperium durum*; gr. incipere (exurgere) imperium inobediens ſive perduelle.

25. *Dedit reliquum*; reliquias *Jacob & David*; τῷ ἰακὼβ, τῷ δαυίδι: dativo caſu; *de ipſa ſtirpe*; Salomonis.

26. *Finem habuit*; dormivit, requievit; gr. 3. Reg. XI. 34.

Et Hieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Iſrael, & dedit viam peccati ipſi Ephraim. Et redundaverunt peccata ipſorum valde:
ut averteret eos a terra.

Et quæſiverunt omnem nequitiam, donec vindicta veniret ſuper eos.

29 & Jeroboam filium Nabat, qui peccare fecit Iſrael, & dedit viam peccandi Ephraim, & plurima redundaverunt peccata ipſorum.

30 Valde averterunt illos a terra ſua.

31 Et quæſivit omnes nequitias uſque dum perveniret ad illos defenſio, & ab omnibus peccatis liberavit eos.

---

29. *Qui peccare fecit Iſrael*; quo elogio ſemper deſignatur in ſcripturis, ut videre eſt paſſim libro Reg. III. & IV.

30. *A terra*; promiſſa; ex qua translati ſunt in Aſſyriam propter peccata ſua, quorum initium fuit illa ſeceſſio a Juda, auctore Jeroboamo, 4. Reg. XVII. 4. 21. &c.

31. *Quæſivit omnes nequitias*; vide gr. in latinis defenſio pro ultione; ut in illo Pauli, Rom. XII. 19. non vosmetipſos defendentes; gr. ulciſcentes. *ab omnibus peccatis*; gr. deeſt.

CAPUT XLVIII.

Elias: Eliſæus: Ezechias: Iſaias propheta magnus: 25. *eo duce liberati*, 23. *vis precum*, 22.

SIXTINA VERSIO.

ET ſurrexit Elias Propheta quaſi ignis: & verbum illius quaſi facula ardebat.

Qui induxit in illos famem: & zelo paucos fecit eos.

In verbo Domini continuit cælum: deduxit ſic ter ignem.

VERSIO VULGATA.

1 ET ſurrexit Elias Propheta, quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat.

2 Qui induxit in illos famem, & irritantes illum invidia ſua pauci facti ſunt. non enim poterant ſuſtinere præcepta Domini.

3 Verbo Domini continuit cælum, & dejecit de cælo ignem ter.

---

1. *Quaſi ignis*; *quaſi facula*; propter ardentem zelum; unde igne raptus in cælum. de rebus autem Eliæ, 3. Reg. XVII. & ſeqq.

4 ſic amplificatus eſt Elias in mirabilibus ſuis. Et quis poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi?

5 Quis ſuſtuliſti mortuum ab inferis de ſorte mortis in verbo Domini Dei.

6 Qui dejeciſti reges ad perniciem, & confregiſti facile potentiam ipſorum, & glorioſos de lecto ſuo.

7 Qui audis in Sina judicium, & in Horeb judicia defenſionis.

8 Qui ungis reges ad pœnitentiam, & prophetas facis ſucceſſores poſt te.

9 Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.

10 Qui ſcriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini: conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Jacob.

Quam glorificatus fuiſti Elias in mirabilibus tuis: & quis ſimilis tibi, ut glorietur?

Qui ſuſcitaſti cadaver a morte & ab inferis, ut verbo Altiſſimi.

Qui dejeciſti reges in perniciem, & glorioſos de lecto ſuo.

Qui audis in Sina correptionem, & in Choreb judicia vindictæ.

Qui ungis reges in retributionem, & prophetas ſucceſſores poſt teipſum.

Quia aſſumtus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.

Qui deſcriptus es in correptionibus ad tempora lenire iram ante furorem, & conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Jacob.

---

7. *In Sina; in Horeb;* quod eſt jugum montis Sina; 3. Reg. XIX. 8. *defenſionis;* ultionis; vide XLVII. 31. quæ autem judicia, quaſi ultiones Elias inſtar alterius Moyſi in Sina audierit, vide 3. Reg. XIX. 17.

8. *Qui ungis reges;* ibid. 15. 16. *ad pænitentiam.* gr. ad retributionem; ſive rependendas vices, peccatis ſcilicet; quo ad pœnitentiam provocentur. & *prophetas; ſucceſſores;* ibid.

10. *Qui ſcriptus es;* vide etiam gr. hæc ſubdens poſt Eliæ raptum in cælum, ſatis indicat Eliæ officium nondum eſſe completum; reſervarique eum ad leniendam deſtinato tempore Dei iracundiam; quod partim impletum in Johanne Baptiſta quem Elias figurabat, partim implendum Elia adventuro ante ſecundum Chriſti adventum; ex antiquiſſima Hebræorum chriſtianorumque doctrina; qua de re præfatione in Apocalypſim diximus. conferendus autem hic locus cum illo de Enoch, ſupra XLIV. 16. *cor patrum ad filios;* juxta Mal. IV. 6.

Beati, qui te viderunt, & qui in amicitia decorati sunt.

Nam & nos vita vivemus.

Elias, qui in turbine te-ctus est: & Elizæus impletus est spiritu illius. Et in diebus suis non est commotus a principe: & non subjugavit eum quisquam.

Non superavit illum aliquod verbum; & in dormitione prophetavit cor ejus.

Et in vita sua fecit monstra: & in morte mirabilia opera ejus.

In omnibus his non pœnituit populus, & non recesserunt a peccatis; usque dum direpti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram.

Et relicta est gens perpauca, & princeps domui David.

11 Beati sunt, qui te vide-
runt, & in amicitia tua deco-
rati sunt,
12 nam nos vita vivimus tan-
tum, post mortem autem non
erit tale nomen nostrum.
13 Elias quidem in turbine
tectus est, & Eliseo comple-
tus est spiritus ejus: in diebus
suis non pertimuit princi-
pem, & potentia nemo vi-
cit illum.
14 nec superavit illum ver-
bum aliquod, & mortuum
prophetavit corpus ejus.
15 In vita sua fecit mon-
stra, & in morte mirabilia
operatus est.
16 In omnibus istis non pœ-
nituit populus, & non reces-
serunt a peccatis suis usque
dum ejecti sunt de terra sua,
& dispersi sunt in omnem ter-
ram:
17 & relicta est gens per-
pauca, & princeps in domo
David.

---

13. *In Elisæo spiritus ejus*; qua de re & aliis Elisæi gestis, 4. Reg. 11. & seqq.

14. *Nec superavit*: nec res ulla super illum fuit; verbum pro re, sæpe notato hebraismo. *mortuum prophetavit*; miraculo edito, ac suscitato mortuo; 4. Reg. XIII. 21.

16. *Non pœnituit*; non sunt emendatæ; decem tribus tot miraculis & oraculis monitæ.

17. *Gens perpauca*; solebant in illis migrationibus paucissimos relinquere ad colendos agros & opificia necessaria; itaque paucissimi ex decem tribubus in terra sua relicti, 4. Reg. 17. 24. *princeps in domo David*; dejectis regibus nullus jam nisi in ea domo principatus.

18 Quidam ipsorum fecerunt quod placeret Deo: alii autem multa commiserunt peccata.	Quidam sane ipsorum fecerunt, quod placeret: quidam autem multa commiserunt peccata.
19 Ezechias munivit civitatem suam, & induxit in medium ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificavit ad aquam puteum.	Ezechias munivit civitatem suam: & induxit in medio ipsorum Gog: fodit ferro rupem, & ædificavit puteos ad aquas.
20 In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit Rabsacen, & sustulit manum suam contra illos, & extulit manum suam in Sion, & superbus est factus potentia sua.	In diebus ipsius ascendit Nacherim: & misit Rapsacem: & promovit. Et promovit manus ejus in Sion: & jactavit se in superbia sua.
21 Tunc mota sunt corda & manus ipsorum: & doluerunt quasi parturientes mulieres.	Tunc commota sunt corda & manus ipsorum: & doluerunt quasi parturientes.
22 Et invocaverunt Dominum misericordem, & expandentes manus suas, extulerunt ad cælum: & sanctus Dominus Deus audivit cito vocem ipsorum.	Et invocaverunt Dominum misericordem, expandentes manus suas ad eum. Et sanctus de cælo cito exaudivit eos,
23 Non est commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis suis, sed purgavit eos in manu Isaiæ sancti prophetæ.	& redemit eos in manu Esaiæ.
24 Dejecit castra Assyriorum, & contrivit illos Angelus Domini.	Percussit castra Assyriorum: & contrivit eos Angelus ejus.

18. *Quidam ipsorum*: principum e Davidis familia.

19. *Munivit civitatem*; *induxit aquam*, 4. Reg. 20. 2. Par. XXXII. 5. Is. XXII. 9.

21. *Quasi parturientes*; 4. Reg. XIX. 3.

22. *Invocaverunt Dominum*; Ezechias & Isaias; ibid. 15. 2. Par. XXXII. 20.

23. *Purgavit eos*; liberavit; gr. *in manu Isaiæ*; eo duce, orante & prophetante; ibid. 6. 20.

Nam fecit Ezechias quod placuit Domino, & fortiter fuit in viis David patris ſui, quas mandavit Eſaias propheta magnus, & fidelis in viſione ipſius.

In diebus ipſius retro rediit ſol, & addidit regi vitam.

Spiritu magno vidit ultima, & conſolatus eſt lugentes in Sion. Uſque in ſempiternum

oſtendit futura & abſcondita, antequam ipſa evenirent.

25 Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter ivit in via David patris ſui, quam mandavit illi Iſaias propheta magnus, & fidelis in conſpectu Dei.

26 In diebus ipſius retro rediit Sol, & addidit regi vitam.

27 Spiritu magno vidit ultima, & conſolatus eſt lugentes in Sion. Uſque in ſempiternum

28 oſtendit futura & abſcondita antequam evenirent.

25 *In conſpectu Dei*; in viſis a Deo miſſis; gr.

27. 28. *Spiritu magno*; forti; excelſo; *vidit ultima*, extrema calamitatum & imminens excidium urbi; ſive etiam ultima; a temporibus ſuis remotiſſima; quod ſequenti congruit. *uſque in ſempiternum oſtendit*; quæ longo poſt tempore eventura erant, puta de Cyro & aliis; quæ etiam in æternum duratura, de Chriſto ejuſque Eccleſia. quæ etſi aliis Prophetis conveniant, Iſaiæ tamen ſpeciatim tribuuntur, quo nemo plura, remotiora, clariora ac luculentiora vidit.

CAPUT XLIX.

Joſias, Jeremias, Ezechiel, duodecim prophetæ, Zorobabel, Jeſus filius Joſedec, Nehemias, Enoch, Joſeph, Seth & Sem.

SIXTINA VERSIO.

MEMORIA Joſiæ in compoſitionem incenſi, facta opere unguentarii.

In omni ore quaſi mel indulcabitur, & ut muſica in convivio vini.

VERSIO VULGATA.

1 MEMORIA Joſiæ in compoſitionem odoris facta opus pigmentarii.

2 In omni ore quaſi mel indulcabitur ejus memoria, & ut muſica in convivio vini.

1. 2. *In compoſitionem*; *in omni ore*; & hujus præ cæteris ſuavis memoria, propter admirabilem pietatem atque innocentiam; quod octo annos natus Deum colere cœperit, neque umquam deſtiterit. 4 Reg. XXIV. 1. neque quiſquam ſimilis illi fuiſſe memoratur; aut pari luctu defletus; ab ipſo Jeremia editis lamentationibus. 2. Par. XXXV. 24. 25.

3 Ipse est directus divinitus in pœnitentiam gentis, & tulit abominationes impietatis.

4 Et gubernavit ad Dominum cor ipsius, & in diebus peccatorum corroboravit pietatem.

5 Præter David, & Ezechiam, & Josiam, omnes peccatum commiserunt:

6 nam reliquerunt legem Altissimi reges Juda, & contemserunt timorem Dei.

7 Dederunt enim regnum suum aliis, & gloriam suam alienigenæ genti.

8 Incenderunt electam san-

Ipse directus est in conversione populi, & abstulit abominationes iniquitatis.

Direxit ad Dominum cor suum: in diebus iniquorum corroboravit pietatem.

Præter David & Ezechiam, & Josiam, omnes delictum deliquerunt.

Nam reliquerunt legem Altissimi: reges Juda defecerunt.

Dederunt enim cornu suum aliis, & gloriam suam alienæ genti.

Incenderunt electam sanctita-

---

3. *Directus divinitus*. gr. ipse prospere egit &c. *tulit abominationes* etiam excelsa quæ ædificaverat Salomon; prætermissa Ezechiæ aliisque piis regibus. 4. Reg. XXIII. 13.

4. *Cor ipsius*; suum; *in diebus peccatorum*; cum iniquitas per tot prava exempla usque adeo invalesceret, ut Deus jam plebi non esset placatus, nec propter tantam Josiæ pietatem, 4. Reg. XXIII. 26.

5. *Præter David & Ezechiam*; atqui nec Ezechias prorsus irreprehensus; sicut scriptum est; attamen in legatione principum Babylonis dereliquit eum Dominus &c. 2. Par. XXXII. 31. imo acriter increpitus ab Isaia; 4. Reg. XX. 16. ergo intelligendum videtur, hos tres reges tantum fuisse qui nihil commiserint contra cultum Dei; cum de ipso Asa ejusque filio Josaphat tam piis memoretur; excelsa non abstulit; 3. Reg. XV. 24. XXII. 44. addamus tres illos reges non peccasse ullum grande peccatum directe contra legem; nam peccata Davidis tot eluta lacrymis coram Deo pro infectis ac nullis habentur ad commendandam vim pœnitentiæ.

6. *Reges Juda*; horum pars maxima.

7. *Dederunt regnum suum*; Deum per sua peccata perpulerunt ut daret.

8. *Incenderunt*; alieni; de quibus ℣. præcedenti. 4. Reg. XXV. 9. *in manu Jeremiæ*; id vaticinante Jeremia.

tatis civitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Hieremiæ.

Nam male tractaverant illum: & ipse in utero consecratus est propheta, eradicare & affligere & perdere, similiter ædificare & plantare.

Ezechiel, qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim.

Nam commemoratus est inimicorum in imbre, & benefacere illis qui dirigunt vias.

Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo. Consolatus est autem Jacob, & redemit eos in fide spei.

ctitatis civitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremiæ.

9 Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta, evertere, & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare.

10 Ezechiel qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim.

11 Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis, qui ostenderunt rectas vias.

12 Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo: nam corroboraverunt Jacob & redemerunt se in fide virtutis.

---

9. *A ventre matris*; Jerem. I. 5. *evertere*; ibid. 10. ut evellas & destruas &c.

10. *Ezechiel qui vidit conspectum gloriæ*; ejusdem Ezech. I. ex quo viso omnis ejus prophetia pendet; ibid. VIII. 2. X. 1. 2. &c.

11. *In imbre*; comminatus procellam & imbrem inundantem & lapides grandes ad dissipandos falsorum Prophetarum conatus. Ezech. XIII. 11. 13. *benefacere illis qui*; nec tantum impiis minas; sed bene agentibus ac pœnitentibus fausta promissa protulit. XVIII. XXXIII. XXXIV. 23. præsertim vero XL. & seqq.

12. *Et duodecim Prophetarum*. ex his patet, jam tum, ut Isaiam, Jeremiam, Ezechielem seorsim. XLVIII. 23. XLIX. 9. 10. ita duodecim prophetas simul, singularem librum fecisse; quod recte notavit noster Daniel Huetius vir eruditissimus, nunc Abrincensis Episcopus. De Daniele autem hic tacitum, quod hebræi non solerent recensere eum inter prophetas; quippe qui non propheticam, sed satrapicam ut aiunt vitam egerit; sed inter hagiographos: referente Hieronymo, & ita scripturam ordinante in suo canone quem docti Benedictini adornant: quo loco iidem hebræi post Job, Davidis, Salomonis, & alios haud minus divinitus inspiratos libros reponunt.

13 Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu?

14 ſic & Jeſum filium Joſedec? qui in diebus ſuis ædificaverunt domum, & exaltaverunt templum ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam.

15 Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras.

16 Nemo natus eſt in terra qualis Henoch: nam & ipſe receptus eſt a terra.

Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignaculum in dextra manu.

Sic Jeſus filius Joſedec. Qui in diebus ſuis ædificaverunt domum, & exaltaverunt populum ſanctum Domino paratum in gloriam ſempiternam.

Et Neemiæ memoria in multum tempus: qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, & erexit ſola domorum noſtrarum.

Nemo creatus eſt, qualis Enoch, talis in terra: nam & ipſe aſſumtus eſt a terra.

---

nunt. Sane Daniel apud Ezechielem non ſemel; XIV. XXVIII. ejus autem liber inter ſcripturas memoratur ante Chriſtum. I. Macc. II. 59. 60. temporibus Eccleſiaſtico proximis, ut diximus. *oſſa pullulent*; de hac formula vide XLVI. 14. *corroboraverunt Jacob*; *redemerunt ſe*; eos. gr. Deo tribuit; per prophetas ſcilicet, eodem ſenſu; *in fide virtutis*; Dei virtute freta. gr. in fide ſpei; ſpe certa fide nixa.

13. *Quomodo amplificemus*: magnificemus; gr. *Zorobabel*; 14. *Jeſum filium Joſedec*, 15. *& Nehemias*. nulla hic Eſdræ mentio quod tantum commemoret Prophetas & populi duces; quo etiam nomine veniunt ſacrorum præſides ut diximus; ad XLIV. 3. 4. ſane Eſdras ſcribæ ſive doctoris, non prophetæ nomine inſignitus. Zorobabel autem dux gentis. *quaſi ſignum in dextera manu*; res conjunctiſſima, lectiſſima, diligentiſſime cuſtodita; ab Aggæo repetitum; II. 24. ubi de Zorobabele dicitur ponam te quaſi ſignaculum quia te elegi. quo ſenſu in Canticis VIII. 6. pone me ut ſignaculum ſuper brachium tuum. de Jeſu filio Joſedec ſummo ſacerdote & de Nehemia notum; ex Aggæo, Zacharia, VI. II. primo & ſecundo Eſdræ.

16 *Qualis Enoch*; redit ad eum, a quo exorſus eſt; XLIV. 16. tantum virum, ut ortum liceta terra, terra tamen non caperet; eique conjungit velut extra ordinem Joſephum; Seth & Sem.

Neque ſicut Joſeph natus eſt vir princeps fratrum, ſtabilimentum populi.

17 Neque ut Joſeph, qui natus eſt homo princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi:.

Et oſſa ipſius viſitata ſunt.

18 & oſſa ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetaverunt.

Sem & Seth apud homines gloriam adepti ſunt. Et ſuper omne animal in creatione Adam.

19 Seth & Sem apud homines gloriam adepti ſunt: & ſuper omnem animam in origine Adam.

17. *Qui natus eſt homo princeps*: a nativitate deſtinatus; ſed gr. aliter ac ſimplicius.

18. *Oſſa ejus viſitata ſunt*; tranſlata ſunt ab Ægypto, quemadmodum ipſe præceperat. Gen. L. 23. 24. Exod. XIII. 19. *poſt mortem prophetaverunt*. impleta ſunt de ejus oſſibus vaticinia, quæ ipſe vivus ediderat. ibid.

19. *Seth & Sem*; Seth a quo ortus Noe & piorum progenies, ii ſcilicet qui ante diluvium filii Dei vocabantur; Gen. VI. 2. 4. ideo conjunctus cum *Sem*, qui & ipſe a diluvio origo piæ gentis; Abrahami & Abramidarum parens a Deo præ ceteris fratribus benedictus. Gen. IX. 26. 27. *ſuper omnem animam*; ideo præ ceteris Adami filiis clari & excelſi habentur. Adam autem non niſi in filiis memoratur neque alia ulla laude donatur: quippe peccati ut generis humani auctor.

CAPUT L.

Simon Oniæ filius, ejus oratio: adhortatio ad orandum: duæ gentes inviſæ, tertia nec dicenda gens: libri auctor.

SIXTINA VERSIO.

SIMON Oniæ filius ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroboravit templum.

VERSIO VULGATA.

1 SIMON Oniæ filius, ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroboravit templum.

1. *Simon*: duos pontifices hujus nominis fuiſſe in præfatione diximus. Simon I. juſtus Seleuco Nicanore Syriæ, Ptolemæo Lagi filio Ægypti regibus in ipſis imperii Macedonici initiis floruit; cujus nepos Simon II. poſt Eleazarum ac Manaſſen patruos

2 Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio & excelsi parietes templi.	Et ab ipso fundata est altitudo duplicis, reparatio excelsa ambitus templi.
3 In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum.	In diebus ipsius imminutum est receptaculum, æs quasi maris perimetrum.
4 Qui curavit gentem suam, & liberavit eam a perditione.	Curam gerens populi sui a casu, & fortificans civitatem ad obsidendum.

& Oniam II. patentem octoginta fere annis postquam avus cœperat, Antiocho Magno ac Ptolemæo Philopatore Syriæ & Ægypti regibus, viginti annos præfuit. hunc miris extollit laudibus recente viri memoria; ad conciliandam quoque gratiam Oniæ III. ejus filio viro maximo ex paternarum virtutum ac beneficiorum commemoratione; adversus intrusos nefarios sacerdotes Jasonem, Menelaum, Lysimachum, a quibus ille sacerdotio exutus ut in eadem præfatione dictum. *in vita sua*: *in diebus suis*. sic de mortuis loqui solent. idem ℣. 3. vide præfat. *suffulsit*, gr. sarcivit: *domum*: templum.

2. *Fundata est*: fulta est: supra XXII. 19. *duplex ædificatio*: duplex murus in ambitu templi ad muniendum locum. gr. ab ipso fundata est altitudo duplicis: διπλῆς, supple, ὑποτειχίσεως, substructionis, muri, (quod est) munimentum excelsum ambitus templi. horum autem & aliorum operum, ℣. 3. 5. nulla, præterquam hic, memoria. templum sub hæc tempora munimenti instar fuisse, videas in Maccabaicis passim.

3. *Putei aquarum*: gr. imminutum est aquarum receptaculum: (sive plurali numero: imminuta receptacula) æs quasi maris ambitus: id est aquarum receptacula, (putei, aquæductus, cetera ejusmodi ad lavandi & potandi usum) cum antea imminuta essent, hujus Pontificis tempore facta sunt ut mare illud æreum amplissimum in templo collocatum, 3. Reg. VII. 23. 2. Paral. IV. 2. alia lectio indicat mare illud æneum factum esse tripliciter majus.

4. *Liberavit eam a perditione*: qui Ptolemæum Philopatorem Ægypti regem negato a Judæis sanctuarii aditu extrema intentantem ac prope jam sævientem, precibus ad Deum fusis sacro loco prohibuit; quo initio regis

Vi-

Sixt. Verſ.	Verſ. Vulg.
Quam glorificatus eſt in converſione populi, in egreſſu domus velamenti?	5 Qui prævaluit amplificare civitatem, qui adeptus eſt gloriam in converſatione gentis: & ingreſſum domus & atrii amplificavit.
Quaſi ſtella matutina in medio nubis: quaſi luna plena in diebus.	6 Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, & quaſi luna plena in diebus ſuis lucet.

victoria tumidi fracta ſuperbia mutataque mens in melius, non modo ſalvis Judæis & ab omni virtutis, verum etiam oppreſſis qui eos ad vincula cædemque poſcerent. ſcriptum 3. Macc. antiquo ſane libro, licet non canonico. cap. 1. 2. 6 7. gr. brevius: qui curam geſſit populi ſui a caſu ſive ab excidio (liberandi.)

5. *Qui prævaluit:* gr. qui munivit civitatem ad obſidendum: (ſi obſideri contingeret:) quo etiam quidam referunt antecedentia: nempe Simonem populo caviſſe ab excidio, eo quod munimentis additis, urbem difficiliorem oppugnatu fecerit. ſed aliud poſtulant ipſæ Simonis res, ipſaque verborum vis; quibus gens non a futuro ac remoto, ſed ab imminente exitio liberata fuiſſe videatur: ex ſimilibus locis LI. 3. & aliis: præſertim ſi attenderis ad antiquam lectionem quam vulgata ſecuta ſit: cujus vel maximam haberi oportere rationem, in aliis quoque locis haud paucis vidimus. *in converſatione gentis*: converſionem intellexit pro quo proclive librariis converſationem reponere: ut ſupra XVIII. 24. qui autem eſt Simoni obtigiſſe gloriam: *in converſione gentis?* niſi eum claruiſſe cum res populi e tranquillo ſtatu in trepidum ac turbidum verterentur; qua in converſione Simonem illuſtrem habitum etiam ſequentia demonſtrabunt. alioquin certum eſt Simoni obveniſſe gloriam, *ex converſatione gentis*, quam dicto audientem, & legi obſequentem ſemper habuerit. gr. *ἐν περιστροφῇ λαοῦ*, quod etiam verti poteſt; in circumſtantia populi; qua interpretatione iſta pars verſus in gr. ſic habebit; quam glorificatus eſt in multitudine populi circumſtantis; in egreſſu domus velamenti; id eſt cum ſtato die ex Levit. XVI. 15. ſanctuarium ingreſſus, ex velamento domus templi, id eſt ex ipſo adyto, rurſus exiret ad multitudinem; cui ſequentia congruunt.

6. *Quaſi ſtella matutina*; Pontificem ex adyti velo ac templo prodeuntem convenientiſſi-

7 Et quasi sol refulgens, sic ille refulsit in templo Dei.
8 Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ, & quasi thus redolens in diebus æstatis.
9 Quasi ignis effulgens, & thus ardens in igne.
10 Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.
11 Quasi oliva pullulans, & cypressus in altitudinem se

Quasi sol refulgens super templum Altissimi: & quasi arcus refulgens inter nubes gloriæ: quasi flos rosarum in diebus vernis, quasi lilia super transitus aquæ, quasi germen Libani in diebus æstatis.
Quasi ignis & thus super focum:
quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.
Quasi oliva pullulans fructus, & quasi cypressus exaltata

---

me comparat Lucifero inter nebulas exorienti, ac velut noctis vela, rumpenti, cæterisque rebus splendidis postea referendis; ℣. 7. & seqq. conjicere autem datur, Simonem unum præ cæteris quorum meminissent Pontificibus, insigni decore sacris operarum; specie sacerdotio digna. sane commemorat præ cæteris ceremoniis ingressum in adytum, quod solus Pontifex eo honore polleret. nec absurdum Simonem in ea ceremonia clariorem visum cæteris, quod is sacri adyti religionem ac Pontificiam prærogativam magnifice defenderit a Ptolemæi conatibus, ut vidimus. quæ quidem recentissima memoria, enarrata iis qui viderant, afficere solent animos tanti splendoris dignitatisque memores.

7. *Quasi sol:* gr. quasi sol refulgens supra templum Altissimi: supra cælum quæ est Dei sedes, ipso templo repræsentata.
8. *Quasi arcus refulgens:* hæc & sequentia pertinent ad commendandas Pontificias vestes colorum varietate ac splendore gemmarum: *quasi thus redolens:* 9. *quasi thus ardens:* Pontifices, quod Deo thymiama adolerent arcamque & tabernaculum & altare, aliaque templi utensilia oleo perlinirent, prodibant & ipsi odoratissimo vapore ac liquore perfusi: Exod xxx.
11. *Quasi oliva pullulans:* *cypressus in altitudinem:* quod Pontifex erecto corpore, sacra etiam tiara venerandus, propter habitus majestatem cæteris quoque mortalibus major ac procerior haberetur. *stolam gloriæ:* splen-

tata in nubibus. In accipiendo ipsum stolam gloriæ, & induendo consummationem gloriationis:

in ascensu altaris sancti gloriam dedit amictui sanctitatis:

extollens, in accipiendo ipsum stolam gloriæ, & vestiri eum in consummationem virtutis.

12 In ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum.

---

splendidam illustrem; *in consummatione* sive perfectione *virtutis*; gr. gloriationis; decoris; magnificentiæ.

12. *In ascensu*; mirum videri possit Ecclesiasticum Simonis Pontificis gesta prædicantem, totis undecim versibus, ab hoc scilicet usque ad 24. nihil aliud agere, quam ut sacrificii, nec omnis, sed pacifici sive Eucharistici ac salutaris, quorum idem usus, studiose describat ceremonias a quovis Pontifice, imo etiam a quovis sacerdote per Pontificis absentiam sacris præsidente, peragi solitas. alio ergo spectat; nempe ad illud insigne miraculum de quo ad ℣. 4. quo sane miraculo vel maxime constat Simonis hujus laus. sane qua die illud evenit, Ptolemæus Philopator in ipsis Jerosolymis, in ipso templi loco, pro ingente reportata de Syris victoria, Eucharisticum sacrificium offerebat; Simone pontifice sacra peragente. quibus expletis omnibusque ordine gestis, rex ad ipsum templum accessit sacrisque ritibus ac loci majestate ministeriorumque ordine stupefactus, non modo sanctum locum quo solis sacerdotibus, verum etiam Sancta Sanctorum, quo soli Pontifici, idque semel in anno penetrare fas erat, ingredi voluit; 3. Macc. cap. 1. cumque nullis precibus aut adhortationibus flecteretur, Simon Pontifex sacris ut erat indutus vestibus, conversus ad templum fudit orationem eam, quæ habetur ibid. cap. 2. cujus vim mirabilem ex eodem capite statim memoravimus; ad ℣. scilicet 4. tantæ ergo celebritatis rerumque in ea gestarum memor Ecclesiasticus solennissimi sacrificii ordinem exequitur ad ℣. 23. quo loco post sacra iteratam sancti Pontificis precationem ejusque vim celebrat; eo denique exemplo populum hortatur ut piis precibus Deum inflectat ad misericordiam, ℣. 24. & seqq. summa hæc; jam ad singula. *In ascensu altaris sancti*; cum sublimis Pontifex clivum altaris inscenderet, totum ambitum illustravit ex circumfulgentia sacræ vestis. quo ab initio describere incipit sacrificii ritum; non tamen alterius quam pacifici ut supra me-

13 In accipiendo autem partes de manu facerdotum, & ipfe ftans juxta aram. Et circa illum corona fratrum: quafi plantatio cedri in monte Libano,

14 fic circa illum fteterunt quafi rami palmæ, & omnes filii Aaron in gloria fua.

15 Oblatio autem Domini in manibus ipforum, coram omni fynagoga Ifrael: & confummatione fungens in ara, amplificare oblationem excelfi regis

16 porrexit manum fuam

In accipiendo autem membra de manibus facerdotum, & ipfe ftans juxta focum aræ, circa illum corona fratrum, quafi plantatio cedri in Libano:

& circumdederunt illum, quafi rami palmarum, & omnes filii Aaron in gloria fua.

Et oblatio Domini in manibus ipforum coram omni Ecclefia Ifrael. Et confummatione fungens fuper aras ad ornandum oblationem excelfi omnipotentis,

porrexit manum fuam fuper

---

memoravimus; ac diligentiffime obfervari volumus.

13 *In accipiendo partes;* μέρη gr. μέλη, membra; eodem fenfu. in pacificis enim facrificiis non tota victima fed ejus pars aliqua, membrum aliquod, renes, pectus, jecur, adeps, cætera in Levitico defignata, vel cedebant in partem Aaronis hoc eft Pontificis feu quicumque facro præerat, vel ab eo igni tradebantur; quarum rerum gratia a fingulis Sacerdotibus facrorum præfidi deferebantur in manus. Levit. VII. 26. IX. 18. *13 ca illum corona fratrum;* facerdotum; ex eadem Aaronis ftirpe ut ℣. feqq.

14. *Quafi rami palmæ;* feu quafi palmæ ramofæ; *in gloria fua;* in ornatu fuo; in facris veftibus.

15. *Et confummatione fungens;* gr. & minifterium perfecte implens; (Pontifex) *in ora*, gr. fuper aras; *ἐπὶ βωμῶν*: aræ enim nomine veniebat non modo altare illud infigne in quo holocaufta, adeps, & cætera hujufmodi cremabantur, verum etiam menfæ ad quas victimæ offerri & immolari feu cædi folebant: ad has igitur aras Pontifex miniftrabat cum ab una ad aliam victimæ, adeps, cætera fanguis etiam in pateris deferretur; in Exodo & Levitico paffim. *amplificare oblationem:* ad amplificandam; gr. ad ornandam: id eft cafte ac decore celebrandam *oblationem*.

16. *Porrexit manum fuam:* quo loco ad libationes: verfu deinde

per libatorium, & libavit de ſanguine uvæ:

effudit ad fundamenta altaris odorem ſuavitatis excelſo omnium regi.

Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis ductilibus ſonuerunt: auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Altiſſimo.

Tunc omnis populus ſimul properavit, & ceciderunt in faciem ſuper terram, adorare Dominum ſuum omnipotentem Deum excelſum.

Et laudaverunt pſallentes in vocibus ſuis: in magna domo dulce factum eſt melos.

Et rogavit populus Dominum excelſum in prece ante miſericordem, uſque dum perfectus eſt honor Domini, & miniſterium ejus perfecerunt.

Tunc deſcendens manus ſuas extulit in omnem Eccleſiam filiorum Iſrael, dare benedictionem Domino in labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari.

in libatione, & libavit de ſanguine uvæ.

17 Effudit in fundamento altaris odorem divinum excelſo principi.

18 Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis productilibus ſonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Deo.

19 Tunc omnis populus ſimul properaverunt, & ceciderunt in faciem ſuper terram, adorare Dominũ Deum ſuum, & dare preces omnipotenti Deo excelſo.

20 Et amplificaverunt pſallentes in vocibus ſuis, & in magna domo auctus eſt ſonus ſuavitatis plenus.

21 Et rogavit populus Dominum excelſum in prece uſquedum perfectus eſt honor Domini, & munus ſuum perfecerunt.

22 Tunc deſcendens, manus ſuas extulit in omnem congregationem filiorum Iſrael dare gloriam Deo a labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari.

deinde 17. ad ſuffitus venit quæ eſt pars vel pulcherrima ſacræ actionis. *excelſo principi:* excelſo omnium regi: παμβασιλεῖ.

18. *In tubis productilibus*: ex ductili materia factis. Sacerdotum autem erat clangere tubis: Num. IX. 8. ſuper pacificis quoque victimis; ibid. X. 10.

20. *Amplificaverunt:* magnificarunt, laudarunt. gr.

21. *Tunc*, peractis omnibus, perfectoque *honore Dei ac munere*, ſive miniſterio, gr. ℣. præcedente: Pontifex *deſcendens*, ab altari, *manus ſuas extulit* ex

23 & iteravit orationem suam, volens ostendere virtutem Dei.	Et iteravit in adoratione, ad ostendendum benedictionem ab Altissimo.
24 Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies	Et nunc benedicite Deum omnes qui magna facit ubique, qui exaltat dies nostros

extendit ad benedicendum populum. Levit. IX. 22. Num. VI. 27. quo fine dimittebatur cætus; ibid.

23. *Et iteravit orationem suam.* manifeste spectat ad orationem eam, quam Philopatore jam in templum irruente Simon effuderat. signanter enim dictum 3. Macc. 1. 9. 10. 11. absoluto sacrificio id factum; cum rex ab ipso loco in quo sacra spectabat, jam accederet ad templum, ejusque optimam dispositionem admiratus vi pararet ingressum. igitur *iteravit* Simon *orationem suam*; novis rebus coortis de integro orare cæpit; idque flexis genibus; & manus decenter extendens; ibid. 11. 1. *volens ostendere virtutem Dei*; sive ut habet gr. benedictionem a Deo territuro impium regem, ne infanda cœpta perageret. jam ergo totius hujus loci a ℣. 12. sibi constat sensus. & absque his quidem nulla causa suberat, cur Ecclesiasticus pacifici sacrificii ritus omnes & singula officia sacerdotalia, tamquam eximias ac proprias Simonis res tanta diligentia & copia referret; quæ sane laudatio perquam frigida & inanis esset. nunc res tota claruit, certaque præsto est ratio, cur omissis aliis sacrificiis, pro peccato scilicet atque holocaustis, Eucharistica tantum describenda susceperit; quippe cum Simoni nostro talia sacra, in hac temporum necessitudine, peragenda contigerint; quæ adhuc recentia & vulgo notissima clarius ac distinctius designari nihil attinebat; nec aliter res notæ in aliis scripturæ locis, præsertim in Psalmis referuntur. in gr. pro, *iteravit orationem*, legimus, iteravit in adoratione. orare adorare ac venerari & græce & latine passim pro ipsa oratione habentur.

24. *Et nunc orate*; in Simonis oratione tanta vis fuit, ut rex confestim flagellatus a Deo atque instar arundinis agitatus & prostratus in terram re infecta reportaretur domum; 3. Macc. 1. 16. 17. 18. & quidem nullius fuso sanguine, quo nihil mirabilius; cum plebs in necem rueret potius quam violari sineret sacri loci religionem; ipse rex fureret & ausurus extrema videretur.

ftros ab utero, & facit nobifcum fecundum mifericordiam fuam.

Det nobis jocunditatem cordis, & fieri pacem in diebus noftris in Ifrael fecundum dies fæculi,

fidelem faciendo nobifcum mifericordiam fuam: & in diebus ejus liberet nos.

Duas gentes odit anima mea: tertia autem non eft gens:

Qui fedent in monte Samariæ, Philiftiim, & ftultus populus qui habitat in Sichimis:

noftros a ventre matris noftræ, & fecit nobifcum fecundum fuam mifericordiam:

25 det nobis jucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus noftris in Ifrael per dies fempiternos.

26 credere Ifrael nobifcum effe Dei mifericordiam, ut liberet nos in diebus fuis.

27 Duas gentes odit anima mea: tertia autem non eft gens, quam oderim:

28 qui fedent in monte Seir, & Philifthiim, & ftultus populus, qui habitat in Sichimis.

---

retur. neque minus efficax fuit deprecatio, cum idem rex nondum remiffa ira, Judæos Alexandrinos elephantis prædæ daturus, iifdem Judæis ad exemplum Jerofolymitarum ac Simonis orantibus, perculfus amentia a propofito deftitit, multaque ac magna beneficia in piam gentem contulit: ibid. 5. 6. 7. merito ergo Ecclefiafticus his commemoratis addit: *& nunc*, tanto exemplo docti, quanta *fit virtus Dei*: ℣. præced. & quid precatio poffit, *orate Deum omnium* pro pace & incolumitate populi: hic & feqq.

25. *Fieri pacem*: vexationibus quæ nunc inftant, ex cap. XXXVI. in melius verfis.

26. *Credere Ifrael*: ita ut credat Ifrael.

27. 28. *Duas gentes: tertia non gens: qui fedent in monte Seir*: Idumæi, Efau five Edom pofteri, perpetui jam inde ab initio Ifraelitarum hoftes & tunc quoque infenfiffimi: 1. Macc. V. 3. &c. pro monte Seir in fcripturis noto atque Efau pofteris attributo, gr. in monte Samariæ: quæ peffima ac prorfus rejicienda lectio, cum de Samaritanis mox agatur. *Philiftiim*: qui hoftili femper animo certiffimumque fugatis hoftibus perfugium. 1. Macc. III. 24. *Stultus populus in fichimis*: Samaritanus cujus caput Sichem: ftultus revera populus: imperitus, qui licet legis gnarus, tamen a præfcriptis legis veroque cultu ac populo Dei fecefferit: ideo invifa gens nec gentis nomine appel-

29 Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita, qui renovavit ſapientiam de corde ſuo.	Doctrinam intellectus & ſcientiæ ſcripſi in codice iſto, Jeſus filius Sirach Hieroſolymita, qui diffudit ſapientiam de corde ſuo.
30 Beatus, qui in iſtis verſatur bonis: qui ponit illa in corde ſuo, ſapiens erit ſemper.	Beatus qui in iſtis verſabitur: & qui poſuerit illa in corde ſuo, ſapiens erit.
31 Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Dei veſtigium ejus eſt.	Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Domini veſtigium ejus.

CA-

pellanda: quippe quæ nec ſuis ipſa ſtet legibus. quantum autem per hæc tempora Judæis nocuerit, teſtantur omnes hiſtoriæ.

29. *Doctrinam*: hæc & quæ ſunt in ſeq. capite Hugo Grotius a nepote addita putat avi auctoris ſcriptis: quo argumento quave conjectura, non dixerim, cum nullam afferat. Cæterum hæc immerito rejici in nepotem facile evicero, cum nihil ſit quod non avo conveniat. *Jeſus filius Sirach Jeroſolymita*. ſic antiqui nomen, parentem, patriam inſerebant libris: nec refert an in capite an in clauſula. quin etiam Eccleſiaſtes poſteaquam in ipſo initio nomen poſuit: in extremo ſic ſcribit: cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum &c. Ecc. XII. 9. quod iſte videtur imitatus.

30. *Beatus qui in his verſatur bonis*: gr. ſimpliciter: beatus qui in his verſatur. ſic ſcriptores divinitus inſpirati ſolent commendare doctrinam ſuam: imo non ſuam ſed Dei, uti in præfatione cap. ult. memoravimus: ſic ipſe Salomon paſſim: ſic iſte: ſupra cap. XXXII. 17. 18. 19. XXXIX. 16. & ſeqq. ſic ſequente capite, 19. 22. 23. 30. 31. &c.

31. *Lux Dei veſtigium ejus eſt*: qui ſcilicet *hæc fecerit*: divino lumine ſignata ſunt veſtigia quæ ſectetur.

1. *Ora-*

CAPUT LI.

A morte liberatus Deo agit gratias : populum adhortatur ad fectandam exemplo & ductu suo sapientiam : danti sapientiam dat gloriam , 23. modicum laboranti magna obvenit requies , 35. operanti ante tempus merces datur tempore , 38.

SIXTINA VERSIO.

Oratio Jesu filii Sirach.

CONFITEBOR tibi Domine rex , & collaudabo te Deum salvatorem meum.

Confiteor nomini tuo : quoniam protector & adjutor factus es mihi.

Et liberasti corpus meum a perditione , & a laqueo calumniæ linguæ , a labiis operantium mendacium : & in conspectu astantium factus es mihi adjutor.

VERSIO VULGATA.

1 ORATIO Jesu filii Sirach : Confitebor tibi Domine rex, & collaudabo te Deum salvatorem meum.

2 Confitebor nomini tuo : quoniam adjutor & protector factus es mihi,

3 & liberasti cor meum a perditione, a laqueo linguæ iniquæ, & a labiis operantium mendacium, & in conspectu astantium factus es mihi adjutor.

---

1. *Oratio* seu precatio , *Jesu filii Sirach* : ejus proculdubio cujus est liber totus , ut ipsa testatur inscriptio. Hoc caput quidam codices non habent : additumque omnino est libri clausulæ illi quem vidimus : supra L. 29. cæterum ejusmodi addi solere ab ipsis auctoribus , neque ulla ratio vetat & e contra probat vel Joan. cap. 21. additum post clausulam cap. xx. ℣. 30. 31. neque quidquam est quod non ipsi auctori congruat , ut mox videbimus. *confitebor tibi* ; collaudabo , concelebrabo te.

3. *Liberasti a perditione* ; a certissima nece , quod ipsi auctori non semel contigisse ipse testatur. XXXIV. 13. congruunt tempora , cum sub Onia III. quo Pontifice Siraciden scripsisse ostendimus , homicidia fierent. 2. Macc. IV. 3. sub Seleuco quidem

dem

Verf. Vulg.	Sixt. Verf.
4 Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ nominis tui a rugientibus, præparatis ad eſcam,	Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ & nominis tui, a rugientibus præparatorum ad eſcam,
5 de manibus quærentium animam meam, & de portis tribulationum quæ circumdederunt me:	de manu quærentium animam meam: de multis tribulationibus, quas habui:
6 a preſſura flammæ, quæ circumdedit me, & in medio ignis non ſum æſtuatus:	a ſuffocatione flammæ in circuitu, & de medio ignis, ubi non ſum æſtuatus:
7 de altitudine ventris inferi, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacii, a rege iniquo, & a lingua injuſta:	Ab altitudine ventris inferni, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacii regi, calumnia linguæ injuſtæ.

dem Philopatore: quanto magis autem ſub Antiocho Epiphane ejus filio, quo rege ipſe Onias per proditionem a Menelao cæſus eſt: ibid. 34. *a laqueo linguæ iniquæ:* gr. a laqueo calumniæ. *a labiis operantium mendacium:* qualis fuerit Simon ille Benjaminites, qui ſanctum Pontificem adortus calumniis, proviſorem gentis audebat inſidiatorem regni dicere: ibid. 1. 2. quibus calumniis & hic & ſimiles in Eccleſiaſticum quoque ſævire potuerint. hic autem obſervandum Siracidem nuſquam hic commemorare cauſam religionis aut odium gentis: eo quod in hujus vexationis initiis, Judæorum hoſtes nondum apertas inimicitias profeſſi adverſus Judæos, Simonis, hujus Benjaminitæ, Jaſonis, Menelai, Lyſimachi & aliorum Judæorum opera uterentur: atque odio gentis ac religionis, læſæ majeſtatis crimen obtenderent: quale perſecutionis genus ſub Juliano Apoſtata Chriſtiani quoque experti ſunt. ſic ergo ipſe Siracides ad extremum vitæ deductus eſt periculum. *in conſpectu adſtantium:* accuſantium; adverſantium: ἑστηκότων, quod habent quidam codices.

4. 6. *A rugientibus: a preſſura flammæ: in medio ignis:* ſimilitudines, quibus deſignatur calumniæ vis & extremum vitæ diſcrimen.

7. *De altitudine ventris inferi:* ſive inferni: de profundiſſimo ſepulcro ſive etiam carcere: quo ſenſu Jeremias: lapſa eſt in lacum vita mea: poſuerunt lapidem ſuper me: Lam. III. 55. & Pſ. LXXXVII. 7. poſuerunt me in lacu inferiori; in tenebroſis & in

Appropinquavit uſque ad mortem anima mea:

& vita mea erat appropinquans inferno deorſum.

Circumdederunt me undique, & non erat qui adjuvaret: reſpiciens ad adjutorium hominum, & non erat.

Et memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ a ſeculo.

Quoniam eruis ſuſtinentes te, & ſalvas eos de manu gentium.

Et exaltavi ſuper terram ſupplicationem meam, & pro mortis liberatione deprecatus ſum.

Invocavi Dominum pa-

8 laudabit uſque ad mortem anima mea Dominum,

9 & vita mea appropinquans erat in inferno deorſum.

10 Circumdederunt me undique, & non erat qui adjuvaret. Reſpiciens eram ad adjutorium hominum, & non erat.

11 Memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ a ſeculo ſunt.

12 Quoniam eruis ſuſtinentes te Domine, & liberas eos de manibus gentium.

13 Exaltaſti ſuper terram habitationem meam, & pro morte defluente deprecatus ſum.

14 Invocavi Dominum patrem

---

in umbra mortis. *a rege iniquo:* Antiocho Epiphane ut videtur jam in ſanctos ſævire aggreſſo: *a verbo mendacii*: gr. regi (dicto: ad regem clam ſeu palam allato: & a) *calumnia*, &c.

9. *Et vita mea appropinquans* vide præcedentem.

12. *De manibus gentium*: ſive etiam ſuperborum de quibus ℣. 14. indicat autem vexationem jam a gentilibus cœptam.

14. *Invocavi Dominum patrem Domini mei*: nil mirum invocari Dominum patrem Domini, cum ad id ſufficiat legiſſe vel illud Davidicum: Dixit Dominus domino meo: & in eodem pſalmo illud: ante luciferum genui te: quod per eadem tempora a LXX. quoque proditum: ut cætera omittamus tot ac tanta teſtimonia de filio Dei: ex quibus Eccleſiaſticus tantus vir, tam in ſcripturis verſatus, nequid dicam amplius, domini ſui Dominum eumdemque patrem & agnoſcere & invocare potuit. Ita interpretes paſſim: ita catholici; ita alii, Druſius, cæteri. at Grotius decretorie: chriſtiani illud *κυρίε* hic addidere: Jeſum ſcripſiſſe crede: invocavi Dominum patrem meum. en dictata magiſtri & oracula tamquam de tripode. quid igitur? adeo

trem Domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adjutorio.

trem Domini mei, ut non derelinquat me in diebus tribulationis, in tempore superborum destitutionis.

adeo ne absurdum est & a scripturarum sensu alienum, de filio Dei dicere, ut sicubi scriptum in antiquis scriptis videas, statim incuses flagitium adulteræ manus, tuoque judicio piam vocem eradas? atqui tam vulgare apud Judæos Christum futurum Dei filium, ut non alio magis nomine appellarent: quin ipse Pontifex ita adjuraret: Tu es Christus filius Dei: Matth. XXVI. 63. & ille apud Joannem I. 49. tu es filius Dei: tu es rex Israel: ut eas voces, Christus, Dei filius, rex Israel, aliasque similes pro una eademque sumerent: passim in Evangeliis: neque umquam objecerunt Christo, quod Christum Dei filium: sed quod se Christum, adeoque Dei filium faceret. queis liquet tam tritam, tam pervulgatam fuisse eam appellationem, quam ipsius Christi: unde autem pervulgatam, nisi ab ipsis Patribus ad universam gentem permanasset? & mirum videbitur si Ecclesiasticus propheticis oraculis eruditus pias voces noverit? quid quod ipse prædicat primogenitam Dei sapientiam: XXIV. 5. hoc est post Salomonem, ipsum Dei filium? quid quod in Sapientia legerat: si est verus filius Dei liberabit eum: II. 18. nisi hæc quoque a Christianis obtrusa fuerint: tamquam non licuerit ante Christum christiane dicere, falsumque sit Paulinum illud: fide, utique venturi ac passuri Christi, omnia gesta esse ab antiquis sanctis. heb. XI. &c. quid quod illud Grotianum, invocavi Dominum patrem meum, vix ac nevix quidem, quantum equidem commemini, in scripturis reperias? sane de Davide dictum a Deo est, ipse invocabit me: pater meus es tu: Psal. LXXXVIII. 27. sed speciali causa: sed in persona Christi: sed ea vocatione qua sequente versu additum: & ego primogenitum ponam illum: nec ideo permissum passim: nec ab ipso Davide usquam usurpatum in toto Psalmorum opere: doctique omnino sumus, Deum patrem nostrum, communi adoptionis titulo, non proprie ac singulatim quisque patrem suum, dicere: quo ritu apud Prophetam: tu pater noster es & Abraham nescivit nos, &c. ac signanter Christus: ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum; ut si exquisite loqui volumus, solus ille Deum κυρίως Patrem suum; solus ille singulariter se dicat Dei filium

Laudabo nomen tuum aſſidue, & collaudabo in confeſſione. Et exaudita eſt oratio mea.	14 Laudabo nomen tuum aſſidue, & collaudabo illud in confeſſione, & exaudita eſt oratio mea.
Salvaſti enim me de perditione, & eripuiſti me de tempore iniquo.	16 Et liberaſti me de perditione, & eripuiſti me de tempore iniquo.
Propterea confitebor & laudem dicam tibi, & benedicam nomen Domini.	17 Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini.

18

filium qui talis natus eſt. neque tamen patrem meum dici, abſolute ac præciſe refugimus: tantum indicamus non videri conſuetudinis ſcripturarum: quod hic ſatis eſt. Cave ergo admittas illud cenſorium: tu crede a chriſtiano interſertam vocem: cum ego potiori jure dixerim: tu ne moveas patrum terminos: neque animum induxeris ſacros libros a chriſtianis violatos, nullo ejus interpolationis exemplo: neque ipſe palato tuo tantum tribuas ut ejus arbitriis antiquas lectiones præſertim in tanta re ſollicites: neque abſurdum credito, ſi Eccleſiaſticus pro juſtitia tot ac tanta perpeſſus æque ac cæteri ſancti, jam tum reſpexerit in auctorem fidei noſtræ & consummatorem Jeſum ejuſque Patrem: ac Moſis exemplo improperium Chriſti, potiores duxerit divitias regum poteſtate atque opibus: heb. XI. 26. XII. 2. Hæc quidem a nobis dicta ſint, non ſtudio laceſſendi doctiſſimi viri Hugonis Grotii, quem ipſi laudemus in Grammaticis, in hiſtoricis, ſæpe etiam in moralibus: multa quoque putamus emendaturum fuiſſe, ſi quod animo propoſitum habuiſſe credimus, totum ſe catholicis partibus addixiſſet: neque ejus labores excuſſum imus ex eruditorum manibus: denique id tantum volumus, ut eum adjutorem non ducem, non magiſtrum habeant. *in tempore ſuperborum:* quod eſt ſæpe impiorum: vel ut ℣. 16 *de tempore iniquo*: hoc eſt iniquo piis ſanctiſque: quod idem eſt, ac ſupra de manibus gentium: ℣. 12.

18.

18 Cum adhuc junior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea.

19 Ante templum poſtulabam pro illa, & uſque in noviſſimis inquiram eam. Et effloruit tamquam præcox uva,

20 lætatum eſt cor meum in ea. Ambulavit pes meus iter rectum, a juventute mea inveſtigabam eam.

21 Inclinavi modice aurem meam, & excepi illam.

22 Multam inveni in meipſo ſapientiam, & multum profeci in ea.

23 Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.

24 Conſiliatus ſum enim ut facerem illam: zelatus ſum bonum, & non confundar.

Cum adhuc junior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea:

Ante templum poſtulabam pro illa: & uſque in noviſſima inquiram eam. Ex flore tamquam matureſcentis uvæ.

lætatum eſt cor meum in ea: aſcendit pes meus in rectitudine a juventute mea inveſtigavi eam.

Inclinavi modice aurem meam, & excepi:

& multam inveni mihi doctrinam: profectus eſt mihi factus in ea.

Danti mihi ſapientiam dabo gloriam.

Conſiliatus ſum enim, ut facerem illam: & zelatus ſum bonum, & non confundar.

Col-

---

18. *Cum adhuc junior*: hic Eccleſiaſticus exemplo ſuo docet quibus artibus ſapientiam pares: nempe ſi ab incunte ærare: ſi docili animo: ſi multo labore, adhibira quoque precatione quæſieris: tum acceptam Deo retuleris. *priuſquam oberrarem*: peregrinarer, quod feciſſe ſe refert conquirendæ ſapientiæ gratia: xxxiv 9. 10. 11. 12.

21. *Inclinavi modice*: parumper: quod ipſa ſapientia ultro ſe inferat, ubi primum intendere cœperis. vide 35.

24. *Conſiliatus ſum*: cogitavi, conſilium cepi ut xxxix. 16. *facerem* (exercerem) *illam*: facere ſapientiam: ex ejus præceptis vitam irſtituere: facere ſapienter.

25.

Colluctata eſt anima mea in illa, & in factione famis diligenter egi.

Manus meas extendi in altum, & ignorantias ejus luxi.

Animam meam direxi ad illam:

cor acquiſivi cum eis ab initio, & in purificatione inveni eam. Propter hoc non derelinquar:

& venter meus conturbatus eſt quærendo eam. Propterea bonam poſſedi poſſeſſionem.

Dedit Dominus linguam mihi mercedem meam: & in ea laudabo eum.

Appropiate ad me indocti, & commemoramini in domo diſciplinæ.

Quid tardatis in his, & animæ veſtræ ſitiunt vehementer?

Aperui os meum, & locutus ſum: comparate vobis ſine argento.

25 Colluctata eſt anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus ſum.

26 Manus meas extendi in altum, & inſipientiam ejus luxi.

27 Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inveni eam.

28 Poſſedi cum ipſa cor ab initio: propter hoc non derelinquar.

29 Venter meus conturbatus eſt quærendo illam: propterea bonam poſſidebo poſſeſſionem.

30 Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam: & in ipſa laudabo eum.

31 Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum diſciplinæ.

32 Quid adhuc retardatis? & quid dicitis in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer.

33 Aperui os meum, & locutus ſum: comparate vobis ſine argento,

34

25. *In faciendo eam*: gr. in Sixtino codice vix ullum habet ſenſum: alius codex perſpicue: in actione mea diligens fui.

26. *Inſipientiam* (gr. ignorantias) *illius luxi*: deplorandos duxi qui eam ignorarent.

30. *Dedit mihi Dominus*: eleganter Grotius: Deus mihi eloquentiam dedit, præmium ſtudiorum meorum (ac laborum fructum.)

34 & collum veſtrum ſubjicite jugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam: in proximo eſt enim invenire eam.

35 Videte oculis veſtris, quia modicum laboravi, & inveni mihi multam requiem.

36 Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea.

37 Lætetur anima veſtra in miſericordia ejus, & non confundemini in laude ipſius.

38 Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo.

Collum veſtrum ſubjicite jugo: & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam: in proximo eſt invenire eam.

Videte oculis veſtris, quia modicum laboravi, & inveni mihi multam requiem.

Acquirite diſciplinam in multo numero argenti: & copioſum aurum poſſidete in ea.

Lætetur anima veſtra in miſericordia ejus: & non confundamini in laude ipſius.

Operamini opus veſtrum ante tempus: & dabit mercedem veſtram in tempore ſuo.

---

36. *In* (ſeu cum) *multo numero: & copioſum aurum:* diſciplina, induſtria, ſapientia cum ſit provida, ſedula, moderata, una cum cæteris bonis etiam divitias parat.

38. *Operamini ante tempus:* Paulus Gal. VI. 9. bonum facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Quo præceptorum fine diſcimus Sapientiam de qua toto libro agitur, non ſermonibus, non ſententiis, ſed operibus contineri, eoque collimare totam.

F I N I S.

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A

B

C

cur

D

Hofpes

Josias

L

M

Odora-

T

FINIS